Міністерство освіти і науки України

Хмельницька обласна рада

Департамент освіти і науки Хмельницької ОДА

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Збірник наукових та науково-методичних праць

Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка

Сучасна початкова освіта: реалії сьогодення, виклики та перспективи

Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю

24 квітня 2025 р.

Очно-дистанційний формат проведення

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька обласна рада
Департамент освіти та науки Хмельницької ОДА
Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ПРАЦЬ

Сучасна початкова освіта: реалії сьогодення, виклики та перспективи

(за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю)
24 квітня 2025 року

Хмельницький 2025

УДК 373.3-053:37.014(477)(045)

Сучасна початкова освіта: реалії сьогодення, виклики та перспективи / Зб. наук. та наук.-метод. праць [ред. кол.: В. І. Очеретянко (гол.) та ін.]. Хмельницький. ХОІППО ім. А. Назаренка. 2025. 348 с.

Рецензенти:

Співак Л. М., професор кафедри психології Бердянського державного педагогічного університету, доктор психологічних наук, професор

Сологуб О. С., доцент кафедри психології та інклюзивної освіти, методик природничо-математичних дисциплін і технологій Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка, доктор філософії

Редакційна колегія: Вашеняк І. Б., проректор ХОІППО ім. А. Назаренка, кандидат історичних наук, доцент; **Романова О. В**., завідувач кафедри педагогіки та психології дошкільної і початкової освіти ХОІППО ім. А. Назаренка, кандидат психологічних наук (відповідальна за випуск), **Свистак О. Л.,** старший викладач кафедри педагогіки та психології дошкільної і початкової освіти ХОІППО ім. А. Назаренка, кандидат педагогічних наук; **Харченко А. А**., старший викладач кафедри педагогіки та психології дошкільної і початкової освіти ХОІППО ім. А. Назаренка; **Студенець О. А.,** старший викладач кафедри педагогіки та психології дошкільної і початкової освіти ХОІППО ім. А. Назаренка, кандидат педагогічних наук.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради ХОІППО ім. А. Назаренка (протокол № 1 від 24.06.2025 р.)

У збірнику вміщено статті, тези за матеріалами роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, яка відбулася 24 квітня 2025 року. У публікаціях порушено питання, пов’язані з проблемами й викликами початкової освіти в умовах сьогодення. Конференція об’єднала зусилля науковців та практиків, щоб обговорити актуальні питання та проблеми реалізації освітньої діяльності в умовах воєнного стану, обмінятися досвідом, окреслити перспективи.

Матеріали конференції адресовані широкому колу науковців, науково-педагогічних та педагогічних працівників, учителям початкових класів, асистентам вчителя, психологам та іншим педагогічним працівникам й освітянам, зацікавленим проблематикою конференції. Статті подаються в авторській редакції. За зміст статей несуть відповідальність автори публікацій.

ХОІППО ім. А. Назаренка, 2025

ЗМІСТ

Інновації в початковій освіті: технології, підходи, методи та прийоми для формування життєвих компетентностей молодших школярів

Андрійчук Інна
Формування комунікативної компетентності на уроках української мови та літературного читання й розвиток критичного мислення учнів Нової української школи……..…...10

Бакай Наталія
Шляхи формування екологічної компетентності молодшого школяра……14

Блажкун Ольга
Матеріально-технічне забезпечення як інструмент ефективного впровадження проєктних технологій в початковій школі……..21

Богуцька Альона
Використання інноваційних технологій в практиці роботи вчителя початкових класів……28

Бойчак Леся
Використання інноваційних технологій, спрямованих на розвиток обдарованості та підвищення якості знань здобувачів освіти в умовах НУШ…..31

Бондарук Тетяна
Реалізація завдань освітніх галузей в початкових класах НУШ……...38

Бондарчук Ірина
Використання інноваційних технологій на уроках в початковій школі…..…45

Декунова Зоя, Лавська Алла
Розвиток креативного мислення учнів молодшого шкільного віку……51

Ілійчук Любомира
Професійна компетентність учителя початкових класів як детермінанта якості сучасної освіти……56

Капінус Наталія, Коваленко Олександр
Використання інноваційних форм методичної роботи для розвитку професійної компетентності педагогів початкової школи……62

Ковтуняк Ольга, Крет Людмила, Кушнір Наталія, Паляруш Тетяна
Формування ключових компетентностей молодших школярів……...70

Кривошей Ніна
Методи формування ключових компетентностей молодших школярів…….78

Лисько Олена
Формування ключових життєвих компетентностей учнів початкової школи шляхом встановлення міжпредметних зв'язків на уроках англійської мови……83

Матяшук Валентина
Вплив світових трендів розвитку освіти на реформування освітніх процесів в Україні……..89

Медведюк Ольга
Сучасні підходи, методики та технології навчання в НУШ: формування ключових компетентностей в учнів початкових класів засобами інтерактивного навчання……...97

Мельник Олександр
Умови ефективності сучасного уроку в Новій українській початковій школі……..103

Мельник Тетяна
Використання інноваційних технологій в практиці роботи вчителя початкових класів…….……110

Москалюк Галина
Формування ключових компетентностей молодших школярів…….…..114

Ніколайчук Алла, Янчевська Аліна, Ковтонюк Оксана
Формування корисної звички читати книги в учнів 2-4 класів НУШ……117

Олійник Ірина, Дубінчук Олександр, Сухомлин Богдан
Реалізація інтегрованого підходу як засобу формування цілісності знань молодших школярів……124

Оліяр Марія Петрівна
Проблема наступності дошкільної та початкової інклюзивної освіти…….127

Романова Оксана
Використання ноосферних технологій для вивчення частин мови в початковій школі……..130

Савлюк Вікторія
Діяльнісний підхід як неохідна вимога розвитку умінь та навичок учнів початкових класів НУШ……..137

Сахнюк Світлана
Використання квест-технології для активізації навчальної діяльності учнів……140

Сидорчук Світлана
Реалізація діяльнісного підходу на уроках інформатики в початкових класах Нової української школи……..147

Синюк Людмила
Читання як життєва стратегія: формування читацької компетентності у початковій школі……..153

Скрупська Оксана
Використання інноваційних технологій в практиці роботи вчителя початкових класів……..…...158

Стребна Ольга
Розвиток творчого потенціалу дітей у процесі дошкільної освіти……165

Ткач Наталія
Формування ключових компетентностей молодших школярів……...169

Хаєцька Наталія
Цінності як орієнтир у Новій українській школі……...171

Харченко Алла
Нові виклики наступності дошкільної і початкової освіти……...175

Харчук Любов
Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського в реаліях сьогодення……..180

Чернецька Віра, Дреус Світлана, Ліскова Людмила, Пруська Наталія
Упровадження інновацій в освітній процес у початкових класах……...185

Черномазюк Валентина
SWOT-аналіз в практиці роботи вчителя початкових класів……189

Шевчук Олена
Реалізація завдань мистецької освітньої галузі в початкових класах Нової української школи……191

Яворська Валентина
Реалізація STEM проектів у початковій школі……...196

Інформаційно-цифрова компетентність як невід'ємна складова професійного саморозвитку сучасного педагога

Лисак Ірина
Інформаційно-комунікативна компетентність як невід'ємна складова професійного саморозвитку сучасного педагога……..201

Литвин Ольга
Інформаційно-комунікативна компетентність як невід'ємна складова професійного саморозвитку сучасного педагога……206

Небіліцина Валентина
Інформаційно-комунікативна компетентність як невід'ємна складова професійного саморозвитку сучасного педагога……..211

Сологуб Олександра
Розвиток ШІ компетентності педагога як невід'ємної складової цифрової компетентності……216

Сюрко Катерина
Формування інформаційної та цифрової грамотності у молодших школярів…….....221

Психофізичне здоров'я дітей молодшого шкільного віку та безпечне середовище закладу освіти в умовах війни

Бахтин Тетяна
Мінімізація наслідків впливу війни в Україні на психофізичне здоров'я дітей молодшого шкільного віку…….....226

Галаш Ліана
Безпечне освітнє середовище закладу освіти: нові виміри безпеки……..…..228

Кремінська Леся
Психофізичне здоров'я дітей молодшого шкільного віку в умовах війни…...234

Островська Оксана
Створення безпечного освітнього середовища в сучасному закладі освіти……..241

Регеша Наталія
Психофізичне здоров'я дітей молодшого шкільного віку в умовах війни……246

Резніченко Наталія
Арттерапія як метод підтримки психічного здоров'я молодших школярів на уроках рідної мови……...253

Семенюк Ірина, Рижук Світлана
Стресостійкість в освітньому процесі……...255

Співак Любов
Психодіагностика і психопрофілактика емоційного вигорання вчителів початкових класів в умовах воєнного стану……...262

Теслюк Павло
Комунікативні передумови стресостійкості здобувачів освіти в умовах сьогодення……....264

Робота з дітьми, які потребують особливої уваги

Бзинко Ганна
Інклюзивне навчання під час групи подовженого дня. Напрями роботи з дітьми з розладом дефіциту уваги та гіперактивністю……....267

Галецька Ярослава
Робота в школі з дітьми, які потребують особливої уваги……..272

Дунець Мирослава
Організація роботи асистента вчителя в інклюзивному класі з дітьми, які потребують особливої уваги……..……..279

Крохмалюк Галина
Підтримка батьків, що виховують дитину з ООП, як одна з умов здійснення успішної інклюзії……..284

Лахман Тетяна
Як підтримати учнів з ООП. Адаптації середовища, стратегій, завдань і оцінювання……289

Мартинюк Наталія, Чапайло Лариса
Як підтримати дітей інклюзивного класу, здобуваючи максимальні знання у сучасних умовах……...293

Мархайчук Марина
Сучасна бібліотека гімназії як відкритий простір для соціалізації та інтеграції користувачів з особливими освітніми потребами Нової української школи……...398

Матвеєва Наталія
Використання здоров'язбережувальних технологій в інклюзивному освітньому середовищі НУШ…….……...301

Неділько Альона
Персоналізоване навчання учнів початкових класів з особливими освітніми потребами за допомогою інструментів штучного інтелекту……..304

Яремчук Юлія
Модернізована модель діяльності вчителя-дефектолога у супроводі дітей з інтелектуальними порушеннями…….……307

Педагогіка партнерства як чинник формування ефективної взаємодії учасників освітнього процесу

Головатюк Катерина
Педагогіка партнерства як важлива складова освітнього процесу сучасної початкової школи……...310

Гуменна Людмила
Педагогіка партнерства – ключовий компонент формули НУШ……...315

Дзеба Марія
Педагогіка партнерства: школа довіри та взаєморозуміння…….……..320

Козак Наталія
Педагогіка партнерства як одна з умов успішної реалізації основних завдань Нової української школи……..324

Крутенко Ольга
Трикутник співпраці: учень, учитель, батьки у фокусі НУШ (у контексті педагогічних ідей О.А.Захаренка)……..330

Сідорчук Тетяна
Педагогіка партнерства – шлях до якісної освіти……...335

Чорногуб Людмила, Нагорна Галина
Педагогіка партнерства в сучасному освітньому просторі……....342

ІННОВАЦІЇ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ: ТЕХНОЛОГІЇ, ПІДХОДИ, МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Андрійчук Інна,
вчитель початкових класів
Славутської гімназії «Успіх»
Славутської міської ради

Формування комунікативної компетентності на уроках української мови та літературного читання й розвиток критичного мислення учнів Нової української школи

Анотація. *Проблема формування комунікативної компетентності й розвиток критичного мислення здобувачів освіти є актуальною в сучасному суспільстві. Вміння ефективно спілкуватися, передавати та критично оцінювати отриману інформацію, взаємодіяти з іншими людьми – це важливі життєві навички.*

Метою статті є розкриття форм роботи в початковій школі щодо формування комунікативної компетентності на уроках української мови та літературного читання й критичного мислення учнів з досвіду роботи вчителя.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, критичне мислення, зв'язне мовлення, спілкування, усне мовлення, письмове мовлення.*

Відповідно до Закону України «Про освіту», головна ідея Нової української школи – це навчання, побудоване на компетентностях. Державний стандарт початкової освіти спрямований на всебічний розвиток особистості дитини, її соціалізацію, формування у процесі навчання ключових компетентностей.

Комунікативна компетентність передбачає комплексне застосування мовних і немовних засобів, уміння змінювати глибину і коло спілкування. Для Нової української школи розвиток критичного мислення – це одна з наскрізних задач, яку кожний учитель має розв'язувати щоденно.

Мета моєї роботи – сформувати на максимально високому рівні комунікативну компетентність здобувачів освіти, розвинути здатність спілкуватися українською мовою, зв'язне мовлення та критичне мислення молодших школярів відповідно до їх вікових, індивідуальних особливостей. Найкращі можливості для цього надають уроки української мови та літературного читання. Уміння спілкуватися – саме воно, на думку багатьох учених, визначає нашу успішність у житті.

Для формування в школярів умінь спілкуватися усно в діалогічній та монологічній формах використовую: розігрування діалогу, монологу; інсценування казок; усний опис картини; проведення сюжетно-рольових ігор; розширення словникового запасу школярів через роботу зі словниками; роботу зі словом, словосполученням, реченням

Роботу над діалогом проводжу в два етапи: 1етап - відтворення, розігрування діалогу із прослуханого чи прочитаного тексту; 2 етап - використання опорних матеріалів: конкретні предмети, сюжетні малюнки, маски для інсценування; опорні слова, варіанти реплік початку діалогу, репліки одного із співрозмовників; контроль дотримання правил етикету, культури спілкування.

Для залучення всіх учнів до діалогу склала алгоритм їх дій.

Вибір партнерів для діалогу відбувається як самостійно дітьми, так і за моєю вказівкою (сусід справа, сусід зліва, хто сидить на такому ж місці у сусідній групі, у кого однакові малюнки, позначки, слова на картках тощо) з метою формування вміння вступати в комунікацію з різними людьми.

Формування усного монологічного мовлення здійснюю під час переказу самостійно прочитаної книги, почутої історії, переглянутого фільму. Це відповідає моделі природного використання мови в комунікативних цілях. Пропоную дітям також переказати текст від імені героя, а слухачам поставити питання герою, автору твору, придумати продовження історії, фантазування про те, «Що було б, якби …», використовуючи методи критичного мислення.

Застосовую «Кейс-метод» (аналіз ситуації), бо саме аналізуючи вчинки героїв, ставлячи себе на їх місце, діти вчаться вирішувати дилеми, аналізувати та приймати рішення. Якщо виникає суперечливе питання, за допомогою «Прес-метода» даю можливість школярам висловити чітко та аргументовано власну позицію. «Читацьке колесо» у нас розміщене на дошці, шаблон «Прес» - відповіді – на стіні, користуємося ними постійно.

Із величезним задоволенням діти і самі складають цікаві історії про тварин, людей, предмети навколишньої дійсності, загадки, малюючи до них ілюстрації. Під час такої роботи формуються вміння аналізувати інформацію, відділяти головне від другорядного, робити висновки, будувати діалог, використовуючи мовні та немовні засоби спілкування.

Створення письмових монологічних висловлень – складний процес для дитини. Проте застосування прийомів критичного мислення робить його захоплюючим та невимушеним. До уроків розвитку зв'язного мовлення готуємося з учнями заздалегідь: кожна група обирає собі завдання (знайти інформацію по темі, цікаві факти, прислів'я, приказки, ілюстрації), потім аналізує його та презентує свої знахідки для класу. Далі, спираючись на наявні знання учнів з теми, я вибудовую наш урок так, щоб відбувалося формування комунікативної компетентності та критичного мислення. Наведу приклад. 3 клас. Тема уроку. Складання тексу – опису «Айстра». На етапі актуалізації опорних знань добираємо слова – асоціації до слова айстра, складаємо сенкан та кластер.

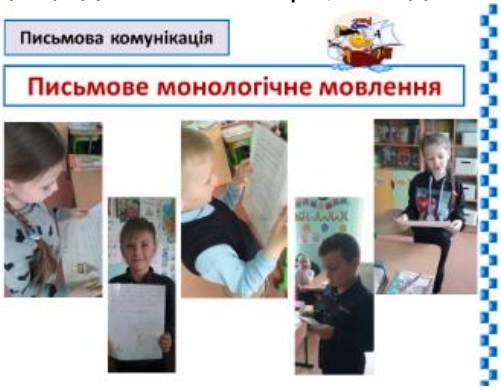

Під час колективної підготовчої роботи використовую:

- метод «Ромашка Блума». Після читання вірша, учні, працюючи в групах, формулюють тонкі й товсті, уточнюючі, творчі запитання.
- «Квест-цікавинка». Групи отримують однаковий текст, читають його, знаходять відповідь на питання (для кожної групи своє). Формую навичку міжособистісної комунікації в групах та розширюю знання про айстру. Доповідач від групи ділиться інформацією з усім класом.

Перед написання тексту використовую кубик «Блума»:

- Пригадайте, що вам відомо про текст?

НАЗВИ. Текст – опис.
ПОДУМАЙ! З яких частин складається текст?
ПОЯСНИ. Що таке текст – опис?
ЗАПРОПОНУЙ! Що ти напишеш у кожній частині?
ПОДІЛИСЬ. На що потрібно звертати увагу при написанні тексту – опису?
ЧОМУ? Чому потрібно вміти складати тексти – описи?

Спочатку запитання ставлю я, згодом запитання формулюють самі учні, працюючи в парах, групі, індивідуально. На етапі закріплення знань у практичній діяльності використовую методи: «РАФТ», «Сторітелінг», «Вчимося дискутувати». На етапі рефлексії - метод «Капелюшки де Боно», навчаючи учнів узагальнювати, виділяти головне, робити висновки, також оцінювати свою роботу та роботу групи.

Групова форма організації роботи сприяє формуванню навичок успішного спілкування та співпраці, вести дискусію, розвиває почуття терпимості та поваги до думки інших заради досягнення спільних цілей. Для такої роботи складаємо з учнями правила і вчимося їх дотримуватися. Розміщуємо їх на стіні, щоб завжди були в полі зору.

Спочатку навчаю дітей працювати в парах, згодом – в групах. Об’єдную дітей в групи за бажанням, випадковим чином, за певною ознакою (колір очей, пори року народження). Праця в такому гурті розвиває в учасників здатність пристосовуватися до різних умов діяльності і до різних ділових партнерів.

Дана форма роботи сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватися, переконувати, вести діалог, обмінюватися ідеями. Для формування

комунікативної компетентності та критичного мислення учнів створюю на кожному уроці умови для спілкування та групової, парної роботи.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія / Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, В. О. Мартиненко та ін. К.: Педагогічна думка, 2018. 346 с.

2. Державний стандарт початкової освіти.

3. Нова українська школа: порадник для вчителя. Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ. ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

4. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.

Бакай Наталія,
вчитель початкових класів,
Отроківський ліцей
Новоушицької селищної ради

Шляхи формування екологічної компетентності молодшого школяра

Стаття визначає теоретичні засади, шляхи, форми та методи формування екологічної компетентності учнів, оскільки саме освіта формує екологічну свідомість, що ґрунтуються на бережливому ставленні до природи. У сучасних умовах загрози екологічної кризи важливим є набуття учнями саме екологічної компетентності, адже від рівня сформованості у них вказаної компетентності в найближчому майбутньому буде залежати стан нашого довкілля. Процес формування екологічної компетентності учнів початкових класів залишається актуальним, оскільки початкова школа є фундаментом подальшого навчання дитини.

***Ключові слова**: екологічна компетентність, екологічні знання, екологічні переконання, екологічна діяльність, екологічне виховання, екологічні проблеми, природоохоронна поведінка.*

Природа – це вічне життя, становлення і рух.
Природа не визнає жартів, вона завжди правдива,
завжди серйозна, завжди сувора; вона завжди права;
помилки ж і омани виходять від людей.
Природа – творець всіх творців.
І. Гете

Людська цивілізація постійно розвивається, рухається, взаємодіє. Весь цей процес впливає на довкілля, створюючи екологічну кризу, яка загрожує нашому існуванню. Тому кожен з нас має володіти певним багажем екологічних знань, щоб розуміти та розв'язувати екологічні проблеми.

Перед учителями та вихователями стоїть завдання поглиблення екологічної освіти та виховання молоді. І розпочинати цю роботу слід з найменших школярів, враховуючи їхні морально-психологічні особливості. Для дітей молодшого шкільного віку характерні висока емоційність, емпатія. Вони ближче до серця сприймають негаразди інших людей, переймаються, коли бачать нанесену шкоду природі. І саме початкова школа дає можливість сформувати пізнавальний потенціал зростаючих поколінь, виховувати особистість, яка усвідомлює місце людини у довкіллі через ознайомлення із рослинним і тваринним світом, розкриття взаємозв’язків у природі, вивчення та дослідження рідного краю.

Молодший шкільний вік - це той час, коли формуються базові цінності і ставлення до довкілля. Екологічна компетентність передбачає розуміння важливості природи та здоров'я людини

Головний пріоритет розвитку освіти - формування екологічної компетентності громадян України, що проголошено деклараціями ООН і врегульовано законодавчими документами нашої держави [1;9]

Зокрема, концепція екологічної освіти України, як елемент гармонійного розвитку держави, набуває сьогодні ваги актуального і важливого державного документа, в якому зазначено, що пріоритетом загальної середньої екологічної освіти є особистісна орієнтація, що передбачає створення таких умов, за яких природа стає особистісною цінністю для кожного школяра [8]

В цьому документі передбачено, що у закладі загальної середньої освіти I ступеня (I- IV класи) забезпечуються:

- елементарні знання про природу та взаємозв'язки у ній, взаємодію і взаємовплив людини і природи;
- розуміння погіршення стану навколишнього середовища внаслідок нераціональної господарської діяльності та особистої причетності до екологічних проблем;
- розвиток ціннісного ставлення до природи як джерела задоволення естетичних, комунікативних, пізнавальних, рекреаційних та інших потреб особистості;
- формування елементів здорового способу життя та навичок екологічно доцільної поведінки.

Екологічна компетентність передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів з розумінням важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства.

На формування і розвиток екологічної компетентності та екологічної складової наукової картини світу учнів при вивченні всіх шкільних дисциплін впливають три взаємопов'язані складові: екологічні знання, екологічні переконання, екологічна діяльність.

Екологі́чне знання́ - це результат пізнавальної діяльності людини (або просто життєдіяльності індивіда) як реакція суб'єкта пізнання на довкілля. Екологічне знання може розглядатися також як форма здатності цілеспрямованої взаємодії людини з навколишнім середовищем і в сукупності цих двох аспектів - як деяка модель поведінки у навколишньому світі.

Екологічні переконання – це суб'єктивне відношення людей до природи, яке розкриває знання про її значення для людини, про організованість та еволюцію природи, чуттєво пережиті і включені в ті аспекти свідомості, що пов'язані з розумінням ідей бережливого гуманного ставлення до природи.

Екологічна діяльність включає в себе всі види діяльності, що пов'язані з природними цінностями, або способами людського існування, яке не приносить шкоду природі, наприклад, шляхом переробки або збереження електроенергії.

Проблема екологічної освіти та виховання знайшла своє відображення у багатьох працях. Це філософські аспекти дослідження проблеми: К. Алілов, М. Бауер [14]. Педагогічні аспекти екологічної освіти розглядалися С. Дерябо, О. Захлєбним, І. Звєрєвим, І. Матрусовим та ін.

У працях О. Колонькової, В. Маршицької, О. Пруцакової, Н. Пустовіт, Л. Руденко, Л. Титаренко, С. Шмалєй визначено принципи, за якими відбувається формування екологічної компетентності.

В.Маршицька розглядає екологічну компетентність як здатність особистості до ситуативної діяльності в побуті та природному оточенні, коли набуті екологічні знання,

навички, досвід і цінності актуалізуються в умінні приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля [10].

Л. Руденко, О. Пруцакова трактують екологічну компетентність як підготовленість і здатність людини до практичного вирішення екологічних завдань, наявності в неї ряду особистісних якостей у поєднанні з необхідним запасом знань і умінь ефективно діяти у проблемних ситуаціях, що виникають у різних сферах діяльності, та знаходити правильні шляхи їх вирішення [15].

Відомі класики педагогічної думки В. Сухомлинський, К. Ушинський також досліджували проблеми екологічного виховання та формування екологічної культури школярів.

Вивчаючи спадщину екологічного виховання Сухомлинського, вчені визначили мету екологічного виховання- цілеспрямоване формування у вихованців міцних екологічних знань, розуміння та екологічного взаємозв'язку і єдності людини із навколишнім середовищем. І тільки з дитячих років слід прищеплювати і виховувати в дітях екологічно чистий світогляд.

Педагог вважав, що самих екологічних знань з охорони навколишнього середовища без практики недостатньо. Важливо, щоб вихованці брали участь у збереженні і збагаченні природи рідного краю, тільки у цьому разі у них сформуються необхідні уміння та навички.

Екологічна компетентність найбільше реалізується через природничу освітню галузь, хоча наскрізно проходить через мовно-літературну, математичну, громадянську та історичну, мистецьку освітні галузі.

Під час своєї навчальної діяльності (урочної та позаурочної) для отримання та накопичення екологічних знань використовую екскурсії, перегляд відеофільмів. Це дає дітям можливість вивчити екологічну обстановку в Україні. Цікаво учням досліджувати природоохоронну роботу у вигляді бесід, випуску екологічних газет. Викликають захоплення екопрогулянки, екопоходи по околицях, де найменші здобувачі освіти отримують інформацію про способи охорони рослин та тварин.

Формую у молодших школярів важливі екологічні переконання через дискусії, обговорення, за допомогою конкретних справ. В результаті кожна дитина переконується, що до природи треба ставитися відповідально, берегти, примножувати її багатства [3]

Провідне місце займає екологічна діяльність, якій відводжу найбільше часу.

Ми доглядаємо за кімнатними рослинами, клумбами, влаштовуємо екологічні акції, садимо зелені насадження, виготовляємо годівниці, розчищаємо джерела, прибираємо парк, територію навколо школи, прокладаємо екологічні стежки. Тобто здійснюємо природоохоронну діяльність.

Щоб більше людей дізналося про «родзинки» нашої рідної домівки, проводжу пропагандистську діяльність у вигляді бесід, розповідей про природу рідного краю, складання віршів, казок, пам'яток, екологічних газет, конкурс малюнків. Діти діляться інформацією з рідними, близькими, знайомими. Ми знімаємо відео, монтуємо невеликі відеоролики, створюємо посильну рекламу.

Найпоширеніші форми екологічної освіти, які використовую під час навчальної діяльності: інтегровані уроки, уроки-подорожі, екскурсії, екологічні ігри, розробка екологічних проєктів, заняття з використанням сучасних інформаційних технологій, мультимедійних та інтерактивних технологій.

Природа потребує нашої уваги, дбайливого ставлення до неї. Новою формою і методом екологічної освіти та природоохоронного виховання є організація екологічних стежок. Така форма роботи є досить ефективною, оскільки передбачає безпосереднє спілкування з дикою природою свого краю. Основне їх призначення- оздоровлення, просвіта, навчання та виховання.

Екологічну освіту підростаючого покоління, виховання в дітей дбайливого ставлення до природи, її різноманітності й багатства, формування бережливої

поведінки в значній мірі реалізую шляхом організації й використання екологічної стежини в своїй місцевості. Крім того, екологічні стежини допомагають привернути увагу місцевих органів влади до необхідності співпраці з закладами освіти в природоохоронній роботі.

Моя робота планується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проєктувальника життя, гармонізації та гуманізації стосунків між учнями і педагогами, школою і родиною, керуючись ідеями самоцінності дитинства, демократичного діалогу між поколіннями. Важливу роль у цьому відіграє як класна, так і позакласна робота.

Як зробити кожен урок захоплюючим? Таке запитання ставить перед собою чи не кожен вчитель.

Організовуючи процес вивчення навколишнього середовища – світу природи і людини, добираю методи і форми, які стимулюватимуть навчальну діяльність, робитимуть її творчою, бажаною і цікавою для кожної дитини.

Однією із таких форм є навчальні екскурсії. Організовую їх з метою формування в учнів уміння спостерігати за навколишнім світом, сприяння розвитку наукового мислення, інтересу до вивченого матеріалу, ознайомлення з культурно-суспільним надбанням нашого народу та людства, національними традиціями.

Як і інші організаційні форми навчання, навчальні екскурсії реалізують дидактичні принципи: науковості, зв’язку навчання з життям, наочності і сприяють вивченню явищ і процесів в реальності, взаємозв’язку і взаємозалежності, формуванню наукового світогляду, пізнавальних інтересів, позитивних якостей особистості, вміння працювати в колективі тощо.

Екскурсія для молодших школярів – явище досить своєрідне. Саме з огляду на вікові особливості дітей продумую не лише зміст навчального матеріалу, з яким він їх ознайомить, а й організацію дозвілля, змагань та конкурсів.

Цікаві ідеї для навчальних екскурсій у природу, в ході яких дітвора відкриває для себе таємниці довкілля, дають можливість закріпити вивчене на уроках, пригадати твори про навколишній світ, з якими учні ознайомились протягом року.

Досвід роботи засвідчує: коли пізнавальна, навчальна екскурсія стає своєрідним підсумком проєктної діяльності класного колективу, за умови, що діти готувалися до неї разом з дорослими, ефективність навчання очевидна.

Важливим аспектом підготовки до екскурсій є і краєзнавча робота, яка триває протягом навчального року. В такому випадку учні вже не можуть залишатися сторонніми спостерігачами, вони активно розповідають однолітками про цікаві сторінки природи рідного краю.

Екологічні екскурсії в сучасному розумінні мають свою специфіку. Вона полягає в тому, що під час екскурсії, крім освітніх завдань, можуть вирішуватися посильні для молодших школярів екологічні проблеми. З цією метою провела такі екскурсії:

екскурсія «Спостереження за окремими об'єктами живої та неживої природи рідного краю» (Міжсезонні порівняння. Збереження привабливості і краси рідного краю);

екскурсія до лісу (Дослідження тваринного та рослинного світу);

екскурсія «Значення води в житті людини»;

екскурсія в зимовий парк;

практичне заняття «Створення рельєфного дизайну (клумба)».

Моє рідне село- моє натхнення, моє покликання ! Ця мальовнича місцевість здавна приваблювала та огортала своєю таємничістю. Особливістю цієї місцини є старовинні історичні, природничі пам’ятки, якими здійснювали ми з дітьми подорожі.

Це **пам'ятки садово-паркового мистецтва:**

Парк в Отрокові;

дві штучні печери-гроти, одна з яких правдоподібно створена з печерного скиту XV-XVI ст.;

Отроківський дендропарк XVIII-XIX ст.;

руїни альтанки над нижньою гротою (XVIII-XIX ст.).

Пам'ятки природи:

камінь-скеля «Сивий монах»;

річка Отроківка;

джерело під назвою «Голова»;

200-річний велетенський бук.

Тому окремо хочу зупинитись на **екскурсії «Стежинами рідного краю».**

Мета екскурсії: узагальнити та систематизувати знання учнів про рідне село, красу його природи, продовжити ознайомлення з природничою, історичною та духовною спадщиною попередніх поколінь, вчити точно та образно висловлювати свої думки й почуття; розвивати пізнавальний інтерес, мовлення, духовність дітей; виховувати їх національну самосвідомість, патріотичні почуття, повагу до своїх земляків, спонукати до творчої, дослідницької та пошукової діяльності, виховувати любов до природи, дбайливе ставлення та вміння берегти її багатства.

Діти здійснили зупинки: «Джерело Голова», «Річка Отроківка», «Верхня і Нижня Ґрота», «На галявині». Створено за матеріалами лепбук «Рідкісні рослини нашого села», де є фото, відомості про рослини, загадки, вірші. Для закріплення побаченого та почутого створила презентацію- вікторину.

Повчальною була **екскурсія в природу «Перший подих весни»**

Мета: ознайомити учнів зі змінами в неживій природі, з першими ознаками весни в живій природі; вчити спостерігати, аналізувати, робити висновки; виховувати в учнів естетичні почуття, бережливе ставлення до природи.

Обладнання: коробки, ножиці, олівці, блокноти, термометр, бінокль, фотоапарат.

Заздалегідь вивчила місце спостережень. Екскурсію проводжу там, де в наявності є різні види дерев, кущів, трав'янистих рослин (парк). Стан дороги від школи до місця проведення екскурсії задовільний.

Продумала, яке обладнання і в якій кількості необхідно взяти з собою на екскурсію.

Екскурсійне обладнання готувала трьох видів: індивідуальне, групове, загальнокласне. Обладнання для кожного учня (індивідуальне): блокнот, олівець, папір для малювання, кольорові олівці, коробочки.

Обладнання для групи учнів (групове): папка для збору рослин, ножиці, сачок, термометр. Обладнання загальнокласне: бінокль, фотоапарат.

Я запропонувала порівняти весняну природу з тією, яку вони спостерігали восени і взимку. Учні відзначають, що все виглядає інакше. Діти милуються весняними змінами в природі (дерева, кущі, трави, небо, хмари, сонце). А потім вказують якнайбільше кольорів, яких не було взимку, але вони з'явилися у весняній природі.

Використовую роботу в групах (4 групи за кольорами кружечків, які вони одержали перед виходом на екскурсію)

Діти вибирають відповідального в кожній групі.

Для кожної групи розроблене окреме завдання (спостереження, практичне завдання)

Робота в групах чергується з фронтальною роботою.

Незабутні враження від екскурсії залишають свій слід у маленьких серцях, оскільки учні декламують вірші, співають пісні, відгадують загадки, в яких відображено весняну природу. Весь зібраний матеріал: гербарій, фотографії, малюнки учнів зібрали в папку «Весняна подорож».

Екологічні стежки допомагають школярам вивчати об'єкти та явища в природі, визначати види рослин і тварин, дізнатися про види природокористування і характер взаємодії людини і природи, розвивати навички екологічно грамотної поведінки, ознайомитись із сучасними екологічними проблемами та шляхами їх розв'язання.

Екологічні акції- дієва форма екологічного виховання. Починаю проводити їх з 1 класу, оскільки вони формують активну життєву позицію учнів. Провела такі екологічні акції: «Сміття збери - Землі допоможи», «Вирости нове життя», «Ялинка хоче жити», «Допомога птахам взимку».

Формування бережливого ставлення до навколишнього середовища починається з власного прикладу. Вчителі, батьки та дорослі загалом можуть стати рольовими моделями для дітей, показуючи приклад ціннісного ставлення до природи.

Засоби мистецтва допомагають відображати почуття дітей, викликані спогляданням за природою. Це образотворче мистецтво, ліплення, музика, моделювання. Таку творчу «терапію» інтегрую на різних етапах уроку, залежно від інформації та мети.

Ефективний метод- **екологічні ігри,** під час яких розвиваю інтерес учнів до проблем навколишнього середовища, формую дбайливе ставлення до природи [13]

Щоб активізувати дітей, використовую Learningapps - це безкоштовний онлайн-конструктор. З його допомогою можна створювати інтерактивні ігрові завдання з будь-якої дисципліни. Для цього слід лише обрати шаблон і вписати свої завдання. Комбінуючи окремі блоки, створюю інтерактивні завдання для школярів у формі вікторини, пазла, гри-перегонів, стрічки часу.

Допомагають визначити відношення дитини до рослинного та тваринного світу, вдосконалити моральну позицію бесіди екологічного характеру, які використовую на всіх уроках, в позаурочний час.

Екологічну компетентність розвиваю також на уроках математики: використовую екологічні задачі та вправи екологічного спрямування (споживання води, використання води в Україні, значення рослин у житті людини, скорочення лісових ресурсів, цікаві факти, рекорди природи тощо) [17]

ЦІКАВИНКИ ПРО ВОДУ

- За своє життя людина споживає в середньому 50 - 60 тонн води.
- Вода капає з крана краплинами. За місяць даремно витікає 400 л води.
- При спразі бізони відчувають воду за 5 - 7 км.
- Медузи на 95 - 98% складаються з води.
- Щоб виростити 1 кг овочів, потрібно затратити 2 тонни води!
- Якби зібрали всю воду з океанів, морів, річок і озер, ставків і боліт Землі в одну масу вийшла б «крапля» діаметром 1400 кілометрів.
- У середині минулого століття у містечку Давенпорт нічний дощ пофарбував усе довкола в блакитний колір.
- У Вірменії у районі Севану випав червоний сніг, а в Апаранському районі — жовтий.
- В Альпах інколи можна спостерігати зелений сніг.

Не можна забувати про роль дитячої літератури. На жаль, більшість творів екологічної тематики не здатні зацікавити дитину через складні форми та жанри викладу. Намагаюся правильно обрати твір, враховуючи сучасні читацькі інтереси найменших здобувачів освіти. Тільки тоді буде екологічне виховання ефективним. Важливо зрозуміти особливості сприймання дитиною художнього твору, оскільки дитяча література посідає дещо нижчий щабель порівняно з телебаченням та комп'ютерними іграми.

Вірші, казки, оповідання поступово підводять до екологічних понять, створюють проблемну ситуацію для тварин, рослин та людей, яка потребує негайного вирішення.

Головна мета художньої літератури - формування етичного відношення до природи [4]

Розуміння важливості охорони навколишнього середовища вимагає інформаційної грамотності. Учні повинні сформувати уміння критично оцінювати інформацію, пов'язану з екологією, розуміти наслідки своїх дій і приймати обдумані

рішення. Вчителі початкових класів можуть сприяти розвитку цих навичок, навчаючи дітей аналізувати екологічні проблеми та шукати науково обґрунтовані відповіді.

Формування екологічної компетентності молодших школярів є важливим етапом у створенні майбутнього, в якому люди живуть в гармонії з природою. Навчити дітей берегти навколишнє середовище - це інвестиція в екологічно стійке майбутнє нашої планети.

Отже, провідна роль у формуванні екологічної компетентності належить загальноосвітнім навчальним закладам, а особливо – початковій ланці. Використовуючи перераховані вище форми та методи розвитку даної компетентності, «народжується» особистість з новим типом мислення та свідомості, високим рівнем екологічної культури.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. ЗАТВЕРДЖЕНО постановою Кабінету Міністрів України21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України (від 24 липня 2019 р. № 688)
2. Дудік Г. Формування екологічної свідомості дітей починається змалку / Г. Дудік, В. Шабликіна // Початкова школа. – 2007. – №6. – С. 19.
3. Екологічне мислення // Словник-довідник з екології : навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапішина. — Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2013. — С. 80.
4. Єрдаков Л. Н. Екологічна казка для першокласників / Л. Н. Єрдаков // Початкова школа – 1992. – № 11–12. – С. 19–22.
5. Жестова Н. С. Стан екологічного виховання молодших школярів / Н. С. Жестова // Початкова школа. – 2002. – № 10–11. – С. 31–37.
6. Запорожан З.Є. Екологія в початковій школі. Дидактичний матеріал з методикою його використання / З.Є. Запорожан. - Кам'янець-Подільський: Абетка, 1999. - 200 с.
7. Ковальчук Г. Виховання екологічної свідомості / Г. Ковальчук // Початкова школа. – 1999. – № 10. – С. 17–19.
8. Концепція екологічної освіти України // Екологія і ресурси: зб. наук. праць. 2002. № 4. С.5-25.
9. Концепція "Нова українська школа". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf
10. Маршицька В.В. Сутнісні характеристики екологічної компетентності учнів початкової школи / Маршицька В.В. // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Київ, 2005. – Кн.2. – Вип.8. – С. 20-24.
11. Матвійчук А. В. Екологічне знання та стиль мислення сучасної науки. Монографія. — Рівне: «Ліста-М», — 2002. — 147 с.
12. Плахотнік О. В. У гармонії з природою / О. В. Плахотнік // Світло. – 1998. – №3. – С. 12–14.
13. Пустовіт Н. А. Екологічні задачі, ігри та вікторини: навч. посібник / Н. А. Пустовіт, З. Н. Плечова. – К.: Наукова думка, 1995. – 72 с.
14. Соціокультурний статус еколого-економічних систем (методологічний аналіз) [Текст]: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.09 / Бауер Теофіл Йозефович; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. - К., 2000. - 16 с.
15. Формування екологічної компетентності школярів : наук.-метод.посібник / Н. А. Пустовіт, О. Л. Пруцакова, Л. Д. Руденко, О. О. Колонькова. –К., 2008. – 64 с.
16. Шаповал Л. В. Екологічне виховання молодших школярів в процесі вивчення природознавчих предметів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.: 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Шаповал Л. В. – К., 1999. – 37 с.

17. Шмалєй С. В. Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу: дис. доктора пед.наук: 13.00.01 / Світлана Вікторівна Шмалєй. – К., 2005. – 479 с.
18. Ярош А. Задачі з екологічним сюжетом / А.Ярош// Початкова освіта. - № 16 — 2001, - с. 3.

Блажкун Ольга,
здобувачка першого рівня вищої освіти
групи ПО-31б спеціальності 013
Початкова освіта
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Науковий керівник:
Дудчак Галина,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Матеріально-технічне забезпечення як інструмент ефективного впровадження проєктних технологій в початковій школі

Анотація. *У статті розглянуто значення матеріально-технічного забезпечення для впровадження проєктних технологій в освітньому процесі, зокрема у різних освітніх галузях. Проаналізовано складові забезпечення, такі як цифрове обладнання, дидактичні матеріали, меблі та засоби організації навчальної діяльності, які сприяють інтерактивності та практичній спрямованості навчання. Належне оснащення навчальних кабінетів забезпечує ефективну реалізацію проєктних технологій, що сприяє розвитку творчих, дослідницьких та технічних навичок учнів.*

Ключові слова: *проєктні технології, освітнє середовище, матеріально-технічне забезпечення, цифрове обладнання, інтерактивне навчання, дидактичні матеріали, освітні ресурси, мультимедійні засоби.*

Вступ. Сучасний освітній процес вимагає нових підходів до навчання, серед яких важливе місце займають проєктні технології. Вони сприяють формуванню ключових компетентностей учнів, розвивають їхню ініціативність, критичне мислення та здатність до самостійного пошуку рішень. Однак ефективна реалізація проєктної діяльності можлива лише за умови належного матеріально-технічного забезпечення, яке охоплює навчальні приміщення, сучасне цифрове обладнання, дидактичні матеріали та засоби організації навчальної діяльності. Відповідність освітнього середовища сучасним вимогам дає змогу забезпечити інтерактивність, наочність та практичну спрямованість навчання, що підвищує його якість та ефективність. Дослідження цієї теми є актуальним, оскільки дозволяє визначити оптимальні умови впровадження проєктних технологій у початковій школі, що сприятиме підвищенню ефективності навчального процесу та всебічному розвитку учнів.

Основна частина. Тему використання проєктних технологій в навчанні досліджували Д. Дьюї, О. Декролі, В.Х. Кілпатрик, Е. Колінгс, які наголошували, що навчальна діяльність учнів має бути спрямована на розвиток їхнього мислення, основою якого є особистий досвід. В. О. Сухомлинський розробив ідеї творчої діяльності дітей, самостійної пізнавальної активності та розвитку їхніх інтересів через практичну діяльність. Г.Г. Ващенко вбачав проєктні технології як фундамент для розвитку творчих здібностей учнів.

Педагогічна спадщина С.Ф. Русової є теоретичним підґрунтям для використання проєктних технологій у сучасній початковій школі. Проєктне навчання, за словами О.Я.Савченко, передбачає створення та реалізацію процесу розв'язання важливих для дітей завдань, проблемних ситуацій і цілей, що потребують пошуку, дослідження, а також співпраці як між учнями, так і з дорослими. Реалізацію проєктних технологій у початковій школі описують у своїх працях О.Є. Антонова, Т.І. Вороненко, Н.О. Додусенко, Г.Т. Кравчук, Р.С. Михайлишин, Н.Ю. Рудницька, Н.С. Пушкар, О.В. Тягло та ін.

Сучасна освіта спрямована на пошук ефективних та інноваційних технологій навчання, які сприяють самореалізації учнів. Однією з ключових тенденцій є використання методів, що забезпечують баланс між соціальними та індивідуальними потребами, стимулюють саморозвиток і творчість. У цьому контексті проєктні технології виступають як один із найперспективніших дидактичних інструментів, що сприяє формуванню навчальних компетентностей і розвитку особистості [18].

Основними принципами проектного навчання є добровільний вибір діяльності кожним учнем, врахування його інтересів та вікових особливостей, доступність і можливість доведення роботи до логічного завершення. В навчальних закладах все частіше впроваджують проектну технологію як одну з інноваційних методик навчання і виховання. Її суть полягає у стимулюванні зацікавленості учнів певними проблемами, засвоєнні необхідних знань, умінь та навичок для їх вирішення, а також у розвитку життєвих навичок школярів [6].

Проєктні технології є ефективними тоді, коли в освітньому процесі ставиться конкретне дослідницьке або творче завдання, для виконання якого необхідне поєднання знань з різних сфер, а також застосування аналітичних та дослідницьких методів. Основою проектної технології є процес проектування учнівського пошуку, починаючи від формування тренувальних навичок до постановки навчальної проблеми, її дослідження і створення проекту з оптимальними шляхами вирішення. Результатом застосування проектної технології є інноваційне середовище, яке включає наступні складові: мотивацію учнів до навчальної діяльності; орієнтацію на вирішення проблем та розвиток креативності; інтерактивну організацію освітнього процесу в колективі; здобуття учнями знань і навичок як індивідуального, так і колективного пошуку, а також їх постійну актуалізацію; формування нового досвіду та розвиток важливих психологічних якостей; спрямованість на досягнення особистісного та колективного успіху [3].

Проєктна діяльність тісно пов'язана з навчально-дослідницькою роботою школярів, проте має ряд відмінностей. Якщо навчально-дослідницька діяльність зосереджена переважно на отриманні нових знань, аналізі та пошуку закономірностей, то проєктна діяльність орієнтована на створення конкретного продукту чи практичного результату.

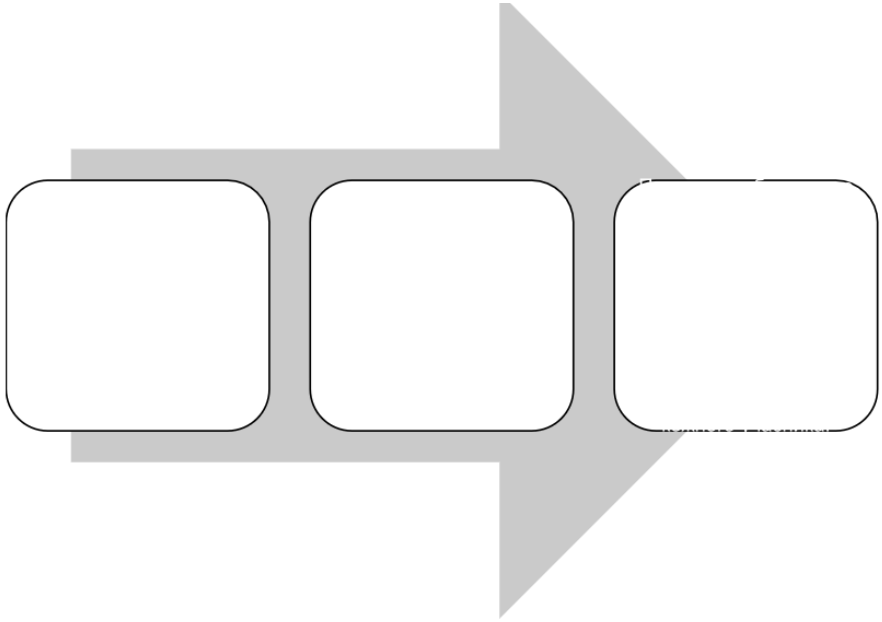

Джерело: створено автором на основі джерела [2, 5, 6]

Рис 1.2. Відмінності між проєктною та навчально-дослідницькою діяльністю

Для ефективної організації освітнього процесу важливо забезпечити безпечне навчальне середовище, враховуючи вікові особливості дітей, їх фізичний, психічний та інтелектуальний розвиток, а також індивідуальні освітні потреби. Вибір форм навчальної діяльності визначається доступними ресурсами для її реалізації (рис. 2).

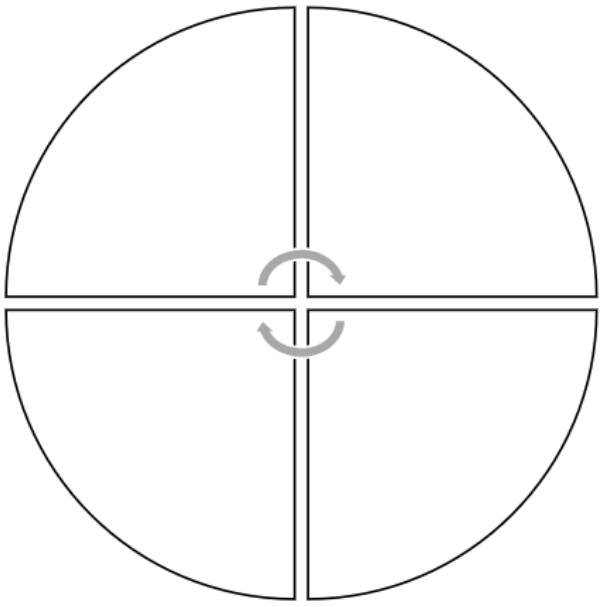

Джерело: створено автором на основі джерела [1, 4]

Рис. 2. Ресурси для забезпечення освітньої діяльності у навчальному закладі

Нова українська школа (НУШ) вимагає сучасного матеріально-технічного забезпечення, що сприяє якісному навчанню, розвитку учнів та створенню комфортного освітнього середовища. Це забезпечення охоплює навчальні приміщення, меблі, технічні засоби навчання, дидактичні матеріали та обладнання для активного навчального процесу.

Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи, затверджений Міністерством освіти і науки України, визначає вимоги до матеріально-технічного забезпечення, необхідного для ефективної реалізації освітнього процесу в початковій школі [20].

Основні компоненти матеріально-технічного забезпечення:

1. Цифрове обладнання та електронні ресурси:

- інтерактивні проектори, панелі або дошки, телевізори Smart TV;
- багатофункціональні пристрої (принтери, сканери, ксерокси), документ-камери, цифрові фотоапарати;
- електронні освітні ресурси, що відповідають навчальним програмам початкової школи.

2. Пристосування:

- магнітно-крейдові або магнітно-маркерні дошки, коркові дошки, фліпчарти;
- аксесуари та витратні матеріали до дошок: маркери, магніти, губки, засоби для чищення, кольорова крейда;
- папір різних форматів, папки для портфоліо учнів.

3. Меблі:

- одномісні учнівські парти (з можливістю регулювання висоти), учительські столи;
- учнівські та учительські стільці, шафи для зберігання навчальних матеріалів.

Впровадження сучасного матеріально-технічного забезпечення сприяє створенню інтерактивного та гнучкого освітнього середовища, яке відповідає концепції Нової української школи. Це забезпечує можливість використання новітніх освітніх технологій і методів навчання, що підвищує мотивацію учнів до навчання, сприяє розвитку їхніх компетентностей та навичок, а також покращує загальну якість освіти.

Забезпечення навчальних кабінетів відповідно до Типового переліку дозволяє вчителям ефективно реалізовувати навчальні програми, використовувати різноманітні методи та форми роботи, адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб учнів, що в кінцевому результаті позитивно впливає на їхній навчальний поступ та особистісний розвиток [4].

Проаналізувавши документ «Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи», можна виділити наступні засоби навчання та обладнання, які можуть бути використані в проєктній діяльності математичної освітньої галузі: цифрове обладнання, пристосування (магнітна дошка фліпчарт, папір для фліпчарта, папір А3 тощо), меблі, навчальні матеріали (набори геометричних фігур та лічильного матеріалу, ваги з набором важків, міри об’єму та місткості тощо).

Це все допоможе у візуалізації математичних задач, презентацій; у реалізації колективної роботи над задачами, побудови графіків та схем, у створенні постерів, схем та інших візуальних матеріалів під час захисту проєктів. Також сприятиме ефективній реалізації проєктних технологій у математичній освітній галузі, забезпечуючи інтерактивність, наочність та практичну спрямованість навчання.

Матеріально-технічне забезпечення створює сприятливі умови для реалізації проєктних технологій у мовно-літературній освітній галузі, сприяючи розвитку комунікативних навичок, творчого мислення та залученості учнів до навчального процесу. До них віднесемо цифрове обладнання та електронні освітні ресурси, багатофункціональний пристрій, пристосування (магнітно-маркерна або магнітно-крейдова дошка, фліпчарт з папером, коркова дошка), навчальні матеріали та засоби (набори для розвитку мовлення та читання, ілюстративні матеріали тощо). Невід’ємною складовою є також бібліотечний фонд – дитяча та довідкова література.

Ефективному використанню проєктних технологій у природничій освітній галузі сприятимуть наступні ключові елементи матеріально-технічного забезпечення:

- цифрове обладнання та електронні ресурси: інтерактивна панель, мікроскоп, електронні освітні ресурси;
- обладнання для проведення експериментів та дослідів: лабораторний посуд (мензурки, пробірки, піпетки), терези, термометри, лупи, моделі Сонячної системи, людського тіла, тварин і рослин тощо;
- набори для спостережень та екологічних досліджень: фізична карта світу та карти України, гербарії, зразки корисних копалин тощо;

- обладнання для організації проєктної діяльності: фліпчарти, магнітно-маркерні дошки, набори для моделювання природних процесів тощо.

Використання зазначеного матеріально-технічного забезпечення дає змогу реалізовувати дослідницькі проєкти, польові спостереження, екологічні ініціативи та лабораторні експерименти. Це сприяє формуванню в учнів наукового світогляду, розвитку критичного мислення, екологічної свідомості та вмінь аналізувати природні явища.

До матеріально-технічного забезпечення, яке може бути використане у проєктній технології технологічної освітньої галузі віднесемо набори конструкторів (механічні, магнітні, електронні, LEGO, STEM-конструктори), які сприяють розвитку просторового мислення, технічної творчості та вмінню створювати моделі, цифрове та мультимедійне обладнання – використовується для презентацій, демонстрації технологічних процесів.

Окремо можна виділити матеріали для творчості та дизайну (кольоровий папір, картон, фарби, пензлі, фетр, нитки тощо) для декоративно-ужиткового мистецтва, художнього оформлення проєктів, створення аплікацій, вишивання, виготовлення м'яких іграшок.

Використання зазначеного обладнання дозволяє реалізовувати проєкти, пов'язані з технічним моделюванням, обробкою матеріалів, створенням декоративно-ужиткових виробів, розробкою прототипів. Це сприяє розвитку технічного мислення, моторики, командної роботи та творчого підходу до вирішення практичних завдань.

Для реалізації проєктних технологій на уроках інформатичної освітньої галузі використовують комп'ютерне та цифрове обладнання (ноутбуки, планшети або персональні комп'ютери) – для роботи з текстовими редакторами, графічними програмами, створення презентацій та базових алгоритмічних завдань. За допомогою інтерактивної панелі або мультимедійного проєктора можна демонструвати навчальний матеріал, візуалізувати алгоритмів та презентації учнівських проєктів. Хмарні сервіси (Google Drive, Microsoft OneDrive) призначені для спільної роботи над проєктами, STEM-набори можна використати для проєктів, що поєднують інформатику з природничими науками та технологіями.

Усе дозволяє впроваджувати інтерактивні методи навчання, розвивати алгоритмічне мислення, навички програмування та цифрову грамотність, а також забезпечує можливості для міждисциплінарної інтеграції та творчої самореалізації учнів.

Проєктна діяльність у соціальній та здоров'язбережувальній освітній галузі потребує поєднання цифрових технологій, фізичного інвентарю, дидактичних матеріалів та обладнання для сенсорного та емоційного розвитку. Використання цього забезпечення сприяє формуванню здорового способу життя, розвитку комунікативних навичок та соціальної відповідальності учнів, зокрема: дидактичних матеріалів з безпеки життєдіяльності, таблиць, схем, відеоматеріалів щодо здорового способу життя, фізкультурного обладнання для активної діяльності, обладнання для соціальної адаптації та емоційного розвитку (настільні ігри, ляльковий театр тощо).

Аналізуючи Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи, визначено матеріально-технічне забезпечення, яке може бути використане у проєктній технології громадянської та історичної освітньої галузі:

- візуальні та дидактичні матеріали для вивчення історії та громадянської освіти: карти, лінії часу, ілюстрації, портрети історичних діячів, плакати з символікою України;
- інтерактивні та мультимедійні засоби;
- обладнання для екскурсій та польових досліджень тощо.

Це забезпечує формування історичної пам'яті, критичного мислення, громадянської відповідальності та розуміння демократичних цінностей у школярів.

До матеріально-технічного забезпечення, яке сприятиме ефективному впровадженню проєктних технологій у мистецькій освітній галузі можна віднести музичні інструменти, наявність яких дозволить учням практикувати музичні твори, створювати власні композиції та реалізовувати музичні проєкти; аудіо- та відеоапаратуру – забезпечує демонстрацію мистецьких творів, проведення віртуальних екскурсій та створення учнями власних відеопроєктів. Також матеріали для образотворчого мистецтва: забезпечення класів фарбами, пензлями, папером, глиною та іншими художніми матеріалами сприяє розвитку творчих здібностей учнів та реалізації художніх проєктів.

Наявність реквізиту та сценічного простору дозволяє учням ставити театральні постановки, що розвиває їхні акторські здібності та сприяє командній роботі. Забезпечення навчальних кабінетів цими засобами сприятиме інтеграції проєктних технологій у мистецьку освітню галузь, що, у свою чергу, підвищить мотивацію учнів та сприятиме розвитку їхніх творчих здібностей. Для проєктної діяльності з фізкультури використовуються матеріали для активних ігор, спортивне обладнання та простір для рухливих занять.

Проєктна діяльність у сучасному освітньому процесі вимагає відповідного матеріально-технічного забезпечення, яке сприяє ефективній організації роботи учнів, розвитку їхньої творчості, дослідницьких та технічних навичок. Основні складові матеріально-технічного забезпечення проєктної діяльності включають: освітній простір, технічне обладнання, науково-дослідницьке та практичне обладнання, дидактичні матеріали та організаційно-комунікаційні засоби (рис. 3).

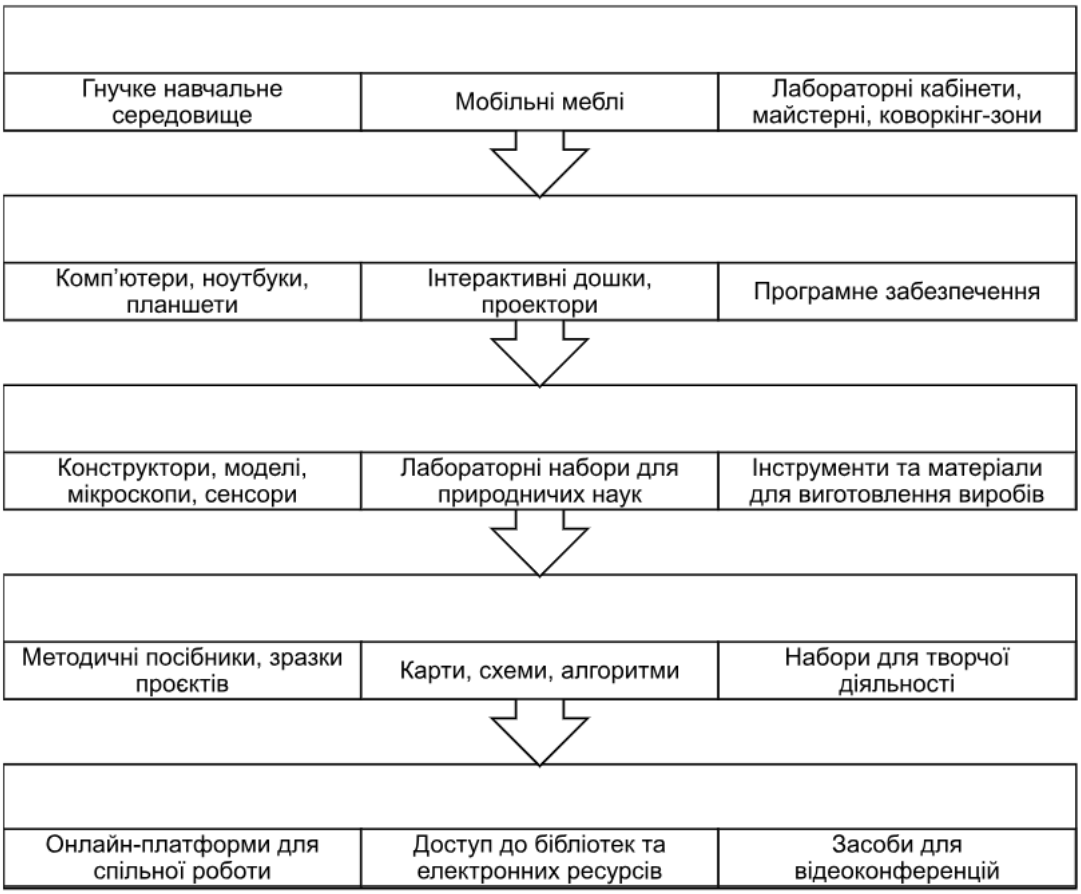

Джерело: створено автором на основі джерела [1, 4]

Рис. 3. Складові матеріально-технічного забезпечення проєктної діяльності в початкові школі

Освітній простір включає гнучке навчальне середовище, що адаптується під різні форми роботи учнів, мобільні меблі для комфортного розміщення та лабораторії

чи майстерні для практичної діяльності. Технічне обладнання містить цифрові пристрої, такі як ноутбуки, планшети та інтерактивні дошки, що сприяють презентації та обробці навчального матеріалу, а також програмне забезпечення для виконання складніших завдань, зокрема 3D-моделювання або відеомонтажу.

Наступні складові забезпечують практичну сторону проєктної діяльності. Науково-дослідницьке та практичне обладнання включає лабораторні набори, STEM-матеріали, сенсори та інструменти для виготовлення проєктних виробів. Дидактичні матеріали охоплюють посібники, алгоритми, творчі набори для підтримки проєктної роботи. Організаційно-комунікаційні засоби забезпечують доступ до онлайн-платформ, електронних ресурсів, бібліотек та засобів відеозв'язку, що сприяє співпраці учнів у командних проєктах. Разом ці елементи створюють сприятливе освітнє середовище для розвитку учнів та успішного впровадження проєктної технології.

Висновки. Проєктні технології є ефективним інструментом навчання, що сприяє розвитку мислення, самостійності та творчості учнів. Дослідження багатьох учених, таких як Д. Дьюї, О. Декролі, В.Х. Кілпатрик, Е. Колінгс, В.О. Сухомлинський, Г.Г. Ващенко та ін., підтверджують, що навчання, побудоване на особистому досвіді та активній діяльності, забезпечує краще засвоєння знань і розвиток ключових компетентностей учнів.

Сучасна освіта орієнтована на впровадження інноваційних технологій, серед яких проєктні методи займають одне з провідних місць. Вони забезпечують баланс між соціальними та індивідуальними потребами учнів, розвивають їхню самостійність, дослідницькі здібності та навички співпраці. Проєктна діяльність дозволяє інтегрувати знання з різних предметних галузей, що сприяє їх більш глибокому розумінню та застосуванню на практиці.

Ефективне використання проєктних технологій у навчальному процесі залежить від наявності відповідного матеріально-технічного забезпечення. Нова українська школа (НУШ) передбачає створення сучасного освітнього середовища, що включає цифрові технології, мультимедійне обладнання, дидактичні матеріали та спеціальні засоби для організації навчальної діяльності. Це сприяє підвищенню мотивації учнів, їхньому активному залученню до навчального процесу та розвитку необхідних навичок для життя в сучасному суспільстві.

Проєктна діяльність має значний потенціал у різних освітніх галузях, включаючи математичну, мовно-літературну, природничу, технологічну, інформатичну, соціальну, громадянську, історичну, мистецьку та фізкультурну. Використання відповідного обладнання та засобів навчання дозволяє організовувати інтерактивні уроки, дослідницькі експерименти, креативні завдання та командні проєкти, що сприяє формуванню компетентностей нового покоління.

Ефективне впровадження проєктних технологій у сучасній освіті значною мірою залежить від належного матеріально-технічного забезпечення. Сучасні технічні засоби, мультимедійні ресурси та доступ до цифрових платформ сприяють не лише якісному засвоєнню знань, а й розвитку у школярів критичного мислення, комунікативних навичок, уміння співпрацювати та творчо вирішувати завдання. Забезпечення шкіл необхідним обладнанням робить проєктні технології навчання ще більш ефективними та актуальними, сприяючи успішній інтеграції учнів у майбутнє професійне середовище.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: http://nus.org.ua/news/uryadopublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/ (дата звернення: 11.03.2024).

2. Кірик М. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. Посіб. / М. Кірик, Л. Данилова. Львів : Світ, 2019. 136 с.
3. Михайлишин Р. Метод проектів у початковій школі як педагогічна технологія. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2016. Вип. 30. С. 43–53
4. Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи. Закон України від 07.02.2020. №143 URL : https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/661/690/30b/.pdf (дата звернення: 19.02.2025).
5. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підруч. Для вищ. Навч. Закл. 2-ге вид. Київ : Грамота, 2013. 504 с.
6. Тягло О. В. Проектні технології: особливості впровадження у початковій школі/ О. В. Тягло, О. М. Цимбал, П. В. Цимбал // *Початкове навчання та виховання.* № 19 – 21 (167–169). 2008. С. 2 – 13.

Богуцька Альона,
вчитель початкових класів, ліцей № 16
Кам'янець-Подільської міської ради

Використання мультимедійних технологій у практиці роботи вчителя початкових класів

Анотація. *У статті розглянуто питання актуальності та ефективності використання мультимедійних технологій у роботі вчителя початкової школи. Проаналізовано основні форми і методи впровадження цифрових ресурсів у навчальний процес, визначено їхній вплив на пізнавальну активність учнів.*

Ключові слова: *мультимедійні технології, початкова школа, інтерактивне навчання, цифрові ресурси, учитель.*

Сучасна початкова школа переживає трансформацію в умовах цифрової епохи. Одним із ключових інструментів модернізації освітнього процесу є мультимедійні технології, які дозволяють зробити навчання не лише ефективнішим, а й більш захоплюючим для дітей молодшого шкільного віку. Швидкий розвиток цифрових інструментів та поява великої кількості інтерактивних освітніх ресурсів створюють нові можливості для формування ключових компетентностей учнів, передбачених Державним стандартом початкової освіти. Мультимедійні засоби навчання сприяють не тільки кращому засвоєнню знань, а й розвитку критичного мислення, вміння працювати з інформацією, співпрацювати у команді. Успішне впровадження таких технологій у практику роботи вчителя потребує не лише технічного забезпечення, а й педагогічної майстерності, вміння добирати відповідні цифрові інструменти відповідно до змісту навчання і потреб учнів. Саме тому питання ефективного використання мультимедійних технологій у початковій школі є надзвичайно актуальним і потребує ґрунтовного науково-методичного аналізу.

Аналіз основних досліджень та публікацій. У сучасних науково-педагогічних джерелах активно досліджуються можливості використання мультимедійних технологій у початковій освіті. Одним із провідних українських учених у цій галузі є В. Биков, який акцентує увагу на необхідності інформаційно-освітнього середовища в школі та важливості підготовки вчителя до роботи з цифровими технологіями [1]. Дослідження С. Новікової спрямовані на практичні аспекти впровадження мультимедіа у структуру уроку: від використання презентацій до створення інтерактивних вправ [2]. Крім того, на сьогодні набуто певний практичний досвід використання мультимедіа у

початковій ланці навчання [3, 4, 5, 6], який свідчить про невпинний інтерес педагогів-практиків до пошуку шляхів ефективного використання мультимедіа.

На сторінках фахових журналів, зокрема «Початкова школа» та «Комп'ютер у школі та сім'ї», регулярно публікуються статті, присвячені застосуванню електронних освітніх ресурсів, платформ для онлайн-навчання, цифрових ігор та віртуальних лабораторій у практиці молодшої школи [3]. У дослідженнях Л. Чорної аналізується вплив мультимедійного контенту на пізнавальну активність учнів, а також описуються шляхи інтеграції таких технологій у традиційний навчальний процес [6].

У міжнародному контексті варто звернути увагу на праці таких дослідників, як Дж. Кларк та М. Пренскі, які підкреслюють роль цифрової грамотності та нових підходів до організації навчального середовища з урахуванням вікових особливостей покоління. Вони наголошують на необхідності активного залучення учнів до створення контенту, гейміфікації процесу навчання та використання мобільних застосунків у навчанні [Дж. Кларк].

Мультимедіа (мульти – багато, медіа – середовище, носій) – це сучасна комп'ютерна інформаційна технологія, що дозволяє об'єднувати в одній комп'ютерній програмно-технічній системі текст, звук, відео, графічне зображення, анімацію та мультиплікацію. «Мультимедійні технології» – це сукупність методів, прийомів і програмно-педагогічних засобів для реалізації навчально-виховної мети, вирішення окремих дидактичних та виховних завдань [2, с. 5]. Мультимедіа є ефективною освітньою технологією завдяки властивим їй якостям інтерактивності, гнучкості й інтеграції різних типів навчальної інформації. Так, відмінною рисою мультимедіа є навігаційна структура, що забезпечує інтерактивність – можливість безпосередньої взаємодії з програмним ресурсом. Інтерактивність технологій мультимедіа передбачає «живий» зв'язок між користувачем і програмою, зокрема, за бажанням, можна задати індивідуальний темп роботи в межах програми, установити швидкість подачі матеріалу, кількість повторень тощо. Таке задоволення індивідуальних потреб особистості в навчанні й дозволяє говорити про гнучкість технологій мультимедіа [2, с. 11].

Для того, щоб був досягнутий результат від впровадження інформаційних технологій на уроках у початкових класах, необхідно дотримуватися кількох важливих умов. Передусім, вчитель має володіти належним рівнем цифрової компетентності; інформаційна культура учня; знання методик ефективного застосування комп'ютерних програм; наявність відповідного педагогічного програмного забезпечення, що відповідало б навчальним програмам навчальних дисциплін; необхідна матеріально-технічна база (електронний носій, на якому створено алгоритм уроку або наочний матеріал, музика, відеоролики, аудіо записи тощо; комп'ютер; мульти-медійний проєктор; екран (його з успіхом може замінити світла стіна); інтерактивна дошка [3, с. 26]..

Які ж переваги використання мультимедіа в початковій школі?

По-перше, підвищення мотивації до навчання. Діти охочіше сприймають інформацію у форматі мультимедійних засобів, оскільки вони є більш наочними й динамічними.

По-друге, розвиток критичного та творчого мислення. Використання інтерактивних завдань стимулює учнів до аналізу, порівняння, висування гіпотез. По-третє, індивідуалізація навчання. Цифрові ресурси дозволяють адаптувати матеріал до рівня підготовки кожного учня.

По-четверте, інтеграція предметів. Мультимедійні засоби дають можливість поєднувати знання з різних галузей, наприклад, інтегрувати музику, образотворче мистецтво та літературне читання.

Різноманітність мультимедійних технологій:

1. інтерактивні дошки та панелі, (використовуються для пояснення матеріалу за допомогою малюнків, схем, відео).

2. Освітні комп'ютерні програми та мобільні застосунки (LearningApps, Kahoot, Scratch), розвивають логіку, мислення, креативність.

3. Відео- та аудіоматеріали (навчальні мультф., документ. фільми тощо).

4. Віртуальна та доповнена реальність (застосунок Quiver дозволяє «оживляти» малюнки, а Google Expeditions – подорожувати у віртуальному просторі.).

5. Мультимедійні презентації, (допомагають структурувати матеріал, зробити його більш наочним) [4, с. 20].

Розробляючи мультимедійний урок, особливу увагу слід звертати на добір матеріалу. Важливо, щоб інформація була чіткою, доступною, пізнавальною, цікавою для учнів. Також необхідно включати завдання практичного спрямування, що дають змогу дітям безпосередньо працювати з комп'ютером. Головне завдання вчителя початкових класів – навчити дитину вчитися, самостійно здобувати знання. Якщо дитина в сім'ї користується телевізором, комп'ютером, а прийшовши до школи, бачить лише вчителя, нерухому дошку і таблицю, то інтерес до навчання зникне з перших же днів. Тому необхідно використовувати можливості комп'ютера у підготовці та проведенні уроків. Класна кімната має бути оснащена сучасною технікою, а саме ноутбук, екран. Доцільно використовувати низку навчальних комп'ютерних програм із різних предметів, де пояснення нового матеріалу діти чують не від учителя, а від казкових персонажів. Так, наприклад, уроки математики дітям подають у цікавій ігровій формі Равлик та Сонечко. Учні із захопленням слухають, про що їм розповідають герої уроку. Це стимулює роботу вихованців, заохочує до праці. З уроками образотворчого мистецтва дітей ознайомлюють Пані фарба та Олівець. Діти разом із персонажами уроку вчаться працювати з палітрою кольорів, спостерігають за поетапним виконанням того чи іншого малюнка. Приємно бачити, коли дитячі оченята переповнюються радістю від задоволення. В електронному підручнику з трудового навчання живуть дизайнери Сонячний Зайчик, Синя Крапелька та Червона Іскорка. Ці герої подорожують із дітьми впродовж усіх уроків, допомагають виконувати завдання. Цінну і пізнавальну інформацію містить у собі електронний матеріал до уроків Я досліджую світ. Цікаві розповіді супроводжуються відповідними зображеннями, що дає змогу учням на тільки почути матеріал, а й побачити [5, с. 39]. Усі навчальні комп'ютерні програми – цікаві й доступні для дітей, викликають у них позитивні емоції. А без емоційної культури не може бути справжньої освіти. Без емоцій немає мислення.

Таким чином, використання мультимедійних технологій у роботі вчителя початкових класів є потужним засобом підвищення якості освіти. Воно забезпечує активну участь учнів у навчальному процесі, сприяє розвитку їхніх пізнавальних інтересів, творчих здібностей, формуванню цифрової грамотності. Ефективність впровадження таких технологій значною мірою залежить від професійної підготовки педагога, його готовності до інноваційної діяльності та вміння використовувати сучасні ресурси відповідно до педагогічних цілей.

Використання таких платформ, як JustClass, Kahoot!, Twinkl та інших, допомагає не лише спростити підготовку до уроків, але й зробити навчання цікавим, інтерактивним та індивідуалізованим.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю., Кухаренко В. М. Технології навчання у сучасній початковій школі. Київ : Педагогічна думка, 2020. 256 с.

2. Новікова С. І. Мультимедійні засоби в освіті: теорія і практика. Харків : Основа, 2018. 192 с.

3. Плахотник О. В. Інтерактивні технології в освітньому процесі початкової школи. // Початкова школа. 2021. №3. С. 25-28.

4. Приходько Л. А., Сьомак О. В. Використання додатків Google для підтримки дистанційного навчання учнів початкової школи /

Л. А. Приходько, О. В. Сьомак // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «*Тенденції та перспективи розвитку освіти, науки та технології в епоху трансформаційних процесів*». Луцьк : Вежа, 2021, С. 207–210.

5. Рубан К. П. Використання навчальних інтерактивних флеш-вправ на уроках у початковій школі / К. П. Рубан // Комп'ютер у школі та сім'ї: наук.-метод. журн. 2014. № 3, С.38-41.

6. Чорна Л. О. Цифрові освітні ресурси в роботі вчителя початкових класів. // Комп'ютер у школі та сім'ї. 2022. №5. С. 8-12.

Бойчак Леся,
вчитель початкових класів
Новоушицького ліцею

Використання інноваційних технологій спрямованих на розвиток обдарованості та підвищення якості знань здобувачів освіти в умовах НУШ

Анотація. *У статті висвітлено питання використання інноваційних технологій на уроках в початковій школі, вплив інноваційної діяльності в освіті на розвиток обдарованості та підвищення якості знань учнів в умовах НУШ*

Ключові слова*: інноваційні технології, технологія створення успіху, «асоціативний кущ», кейс-метод, ромашка Блума, «Крісло автора», читання з передбаченням, метод «Мозковий штурм», STEM, метод «Шість капелюхів», технологія «Щоденні 5», кубики LEGO.*

З перших років навчання в школі важливо допомагати дітям розвивати логіку, образне і критичне мислення. Це важливі soft skills, яку дадуть змогу їм вирішувати типові й нестандартні завдання в школі, повсякденному житті, досягати успіхів у навчанні й будувати успішну кар'єру. Впровадження інноваційних технологій у навчальний процес є важливим етапом у реформуванні освіти в Україні. Новий стандарт початкової освіти (НУШ) акцентує увагу на розвитку критичного мислення, творчих здібностей та самостійності учнів, а інноваційні технології стають потужним інструментом для досягнення цих ціле

Інноваційні технології в НУШ для учнів 1-4 класів забезпечують доступ до сучасних методів навчання, що сприяють розвитку творчого, критичного та аналітичного мислення. Вони допомагають зробити навчальний процес цікавішим та більш ефективним, стимулюючи дітей до самостійного пошуку інформації та розв'язання проблем. Важливо, щоб технології підтримували традиційні методи навчання та працювали на користь кожного учня. Мета інноваційних технологій:

- Зробити освітній процес цікавим для учнів.
- Навчати працювати в активній взаємодії з іншими.
- Розвивати здатність до рефлексії та самооцінки.
- Стимулювати ініціативу.
- Розвивати творчі здібності.
- Створити умови для самореалізації кожної особистості.
- Формувати компетенції, а не лише допомогти учням початкової школи здобути знання.

Організація навчання з використанням інтерактивних методів передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації тощо.

Я, як кожен учитель, хочу провести урок цікаво і корисно. Моє бажання, щоб дітям було зрозуміло , знання знадобилися у житті. Ставлю мету створити ситуацію успіху для кожної дитини. Мрію про атмосферу доброзичливості на уроці, яка

необхідна для продуктивної праці, тому часто на своїх уроках створюю ситуації успіху. Технологія створення ситуацій успіху — це набір методик і стратегій, які сприяють досягненню позитивних результатів у різних сферах діяльності, зокрема в особистому розвитку, бізнесі або навчанні. Вона передбачає формування середовища, яке максимально сприяє досягненню поставлених цілей.

Найважливішими завданнями освіти в Україні є підготовка освіченої, творчої особистості та формування її фізичного й морального здоров'я. В зв’язку з цим принципово змінюється позиція вчителя. Він перестає бути разом з учнем носієм "об'єктивного знання", яке він намагається передати учневі. Він повинен організувати самостійну діяльність учнів, в якій кожен оволодів би низкою знань до якісних професійних дій, самонавчання, самоуправління, орієнтації, адаптації, передбачуваності, особистісною готовністю до майбутнього. А саме він створює середовище, в якому стає можливим вироблення кожним учнем на рівні розвитку його інтелектуальних і інших здібностей певних компетенцій, формування особистісних якостей (розвиток працьовитості, креативності, вольових якостей, цілеспрямованості, формуванні впевненості в собі, здатності до конкурентоспроможності, навичок комунікативної культури, формування вмінь самостійно приймати рішення в умовах невизначеності, вироблення умінь розробляти багатоваріантні підходи до реалізації плану дії, формування навичок та прийомів всебічного аналізу ситуацій, прогнозування способів розвитку ситуацій тощо. Створенню такому середовищу і сприяє технологія "кейс", яка завойовує позитивне відношення з боку учнів, які бачать у ньому можливість виявити ініціативу, відчути самостійність в освоєнні теоретичних положень і оволодінні практичними навичками. Не менш важливо й те, що технологія "кейс" досить сильно впливає на професіоналізацію учнів, сприяє їхньому дорослішанню, формує інтерес і позитивну мотивацію до навчання. Кейс-метод (від англ. case study – вивчення ситуації – випадок), відомий у вітчизняній освіті як метод ситуативного навчання на конкретних прикладах, дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності учнів. Суть методу досить проста: для організації навчання використовується опис конкретних ситуацій. Учням пропонують осмислити реальну життєву ситуацію, опис якої одночасно відбиває не тільки будь-які практичні проблеми, а і актуалізує певний комплекс знань, які необхідно засвоїти при вивченні даної проблеми. При цьому сама проблема не має однозначних рішень.

Етапи роботи з кейсом:

- Ознайомлення з кейсом.
- Визначення проблеми.
- Аналіз інформації та пошук альтернативних рішень.
- Обговорення можливих варіантів.
- Прийняття оптимального рішення.
- Підбиття підсумків та рефлексія.

Ця методика допомагає ефективно розвивати аналітичне мислення та вміння працювати в команді.

Широко використовується в освіті для розвитку критичного мислення, уяви та мовленнєвих навичок технологія «Сенкан»

Сенкан — це метод творчого розвитку мовлення, що використовується для аналізу, осмислення та узагальнення інформації. Він складається з п’яти рядків і допомагає коротко висловити свої думки з певної теми.

Структура сенкану:

Сенкан допомагає узагальнити інформацію, формулювати щось складне декількома словами. Як правило, на його написання багато часу не потрібно, його пишуть кілька хвилин. При роботі з даним прийомом вчитель вирішує відразу безліч найважливіших завдань: вивчений на занятті матеріал набуває якогось емоційного забарвлення, що сприяє його глибшому засвоєнню, відпрацьовуються знання про

частини мови, знання про речення, уміння дотримуватись певної інтонації, значно активізується словниковий запас дітей.

Універсальна технологія розвитку критичного мислення, яку можна застосовувати на будь-якому уроці, під час вивчення нового чи повторення вже відомого матеріалу - «Асоціативний кущ». Найбільше цю технологію використовую на уроках читання і української мови. Визначаю тему одним словом, а учні згадують все, що виникає в пам'яті стосовно цього слова. Спочатку виникають найстійкіші асоціації, потім другорядні. Я, або учень фіксуємо відповіді у вигляді своєрідного «куща», який поступово зростає.

Цей метод універсальний на всіх етапах уроку, зокрема під час активізації, в основній частині, як засіб перевірки знань. Щоб використати цю стратегію на уроці, вчителю необхідно запропонувати школярам написати посередині аркуша ключове слово, яке буде центром асоціативного куща. Далі учні мають подумати над асоціаціями, які в них виникають.

Асоціативний кущ — це метод візуалізації та організації інформації, що використовується для розвитку асоціативного мислення. Він допомагає розкрити тему, систематизувати знання та стимулювати креативність.

Як побудувати асоціативний кущ? Основне вибрати слово або поняття — воно буде розташоване в центрі. Навколо нього додаєм асоціації — ключові слова, які безпосередньо пов'язані з темою. Розширюєм гілки — кожне ключове слово можна доповнити новими асоціаціями, створюючи багаторівневу структуру.

Візуалізуєм — використовуєм стрілки, кольори, символи для підсилення зв'язків між елементами.

Де застосовується асоціативний кущ?

- ✔ У навчанні (аналіз теми, запам'ятовування)
- ✔ У креативному мисленні (генерація ідей)
- ✔ У проєктуванні (структурування інформації)
- ✔ У мозкових штурмах

Цей метод схожий на mind map (ментальну карту), але має більш вільну, нелінійну структуру. Асоціативний кущ – це методика розвитку критичного мислення, з допомогою якої учні можуть відтворювати в пам'яті асоціації, які виникають у зв'язку з певним поняттям чи загальною темою. Асоціація – це поняття, що спадає на думку, коли згадують інше поняття. Учні ставлять стрілки від ключового слова й записують асоціації. Нагромадження цих асоціацій візуально створює кущ на аркуші. Учитель не втручається в цей процес і не перефразовує ідеї дітей. Цю роботу учні можуть виконувати самостійно або в парах, групах.

Приклади асоціативних кущів:

Українська мова: рідна, милозвучна, солов'їна, чарівна, калинова, прекрасна, співуча, барвиста, материнська, державна, казкова, веселкова, жива, барвінкова, ніжна, колискова, багата, лагідна;

Сонце: зоря, планета, тепло, життя, радість, світло;

Школа: знання, підручники, урок, перерва, дошка, клас, щоденник, зошит, пенал, читання, оцінки, друзі, вчителі, їдальня.

Ефективною на уроках в початковій школі є технологія "Ромашка Блума" Це метод, розроблений на основі таксономії Бенджаміна Блума для розвитку критичного мислення. Вона представлена у вигляді схеми у формі ромашки, де кожна пелюстка відповідає певному типу запитань. Пелюстки ромашки Блума

Фактичні запитання – спрямовані на відтворення інформації.

Наприклад: "Що таке астероїд?"

Пояснювальні запитання – потребують пояснення явища чи поняття.

Наприклад: "Чому важливо знати правила орфографії?"

Інтерпретаційні запитання – вимагають аналізу та пояснення значення.

Наприклад: "Що автор хотів передати у цьому вірші?"

Оцінювальні запитання – спрямовані на висловлення думки, оцінку.

Наприклад: "Чи є цей закон справедливим?"

Творчі запитання – стимулюють уяву та пропонують створення нового.

Наприклад: "Як би змінилася історія, якби Наполеон переміг?"

Практичні запитання – пов'язані із застосуванням знань у житті.

Наприклад: "Як можна використати знання з математики у будівництві?"

Ця технологія широко використовується для активізації мислення учнів, розвитку їхньої допитливості та аналітичних здібностей

Важливо використовувати методи, які несуть реалізацію підвищення самооцінки учнів. Це технологія "Крісло автора", метод активного навчання, який використовується в освітньому процесі для розвитку мовлення, творчих здібностей та впевненості учнів.

Суть технології: учень а сідає на спеціальне місце («крісло автора») і виступає перед класом чи групою, представляючи власну роботу. Це може бути:

Ø розповідь про власний твір (казка, оповідання, вірш);

Ø презентація реферату, дослідження чи проекту;

Ø висловлення думок щодо певної теми;

Ø читання власного тексту з подальшим обговоренням.

Мета використання:

- Формування навичок усного мовлення.
- Розвиток креативного мислення.
- Підвищення самооцінки та впевненості в собі.
- Навчання активному слуханню.
- Стимулювання самовираження через слово.

Особливості методу:

Ø Дружня атмосфера: аудиторія підтримує та мотивує автора.

Ø Зворотний зв'язок: учасники дають коментарі, ставлять запитання.

Ø Взаємодія: інші учасники можуть висловлювати свої думки щодо почутого.

Постійно на своїх уроках використовую технологію читання з передбаченням (або читання з прогнозуванням). Це методика, яка допомагає читачам, особливо початківцям, покращити розуміння тексту за допомогою прогнозування змісту перед і під час читання. Основні принципи читання з передбаченням:

Ø Передбачення змісту за заголовком – перед читанням тексту читач аналізує заголовок і робить припущення про зміст.

Ø Використання ілюстрацій і контексту – передбачення значення слів і подій на основі зображень, діаграм, або попередніх знань.

на основі ключових слів – виділення важливих слів у тексті, що допомагає будувати здогади щодо подальшого змісту.

Ø Аналіз сюжету або структури тексту – прогнозування розвитку подій, спираючись на сюжетну лінію або логічний розвиток теми.

Ø Підтвердження або коригування припущень – після прочитання читач перевіряє, чи справдилися його очікування, і коригує розуміння

У процесі передбачення учні зацікавлюються темою та занурюються в неї, порівнюють власні ідеї з тими, які є у авторів текстів, навчаються прогнозувати на основі отриманих фактів, обґрунтовувати власні прогнози. Як застосовувати стратегію передбачення в класі?

Передбачення можуть бути за:

- назвою тексту;
- ключовими словами та виразами тексту;
- частиною тексту;
- частиною переглянутого відео, анімації;
- картиною, схемою тощо.

«Передбачення за картиною» можна організувати таким чином. Вчитель говорить учням:

- Роздивіться картину. Яким ви уявляєте художника, який її написав?
- Де він жив?
- Що любив робити?
- А чи міг би художник по іншому передати цю картину?
- Учні розповідають про автора картини і описують інші його полотна.

Можна передбачати за назвою оповідання. Наприклад, при читанні оповідання Василя Сухомлинського «Соромно перед соловейком» учитель говорить:

- Прочитайте назву оповідання.
- Як ви розумієте слово «соромно»?
- Чи бували випадки, коли вам було соромно? Що ви відчували?
- Де живе соловейко?
- Кому могло бути соромно перед соловейком?
- Як ви думаєте, про що це оповідання?

Стратегія «Передбачення в парах за ключовими словами». Ця стратегія може використовуватися для роботи в парах.

Як організувати спільну роботу учнів для пошуку нових ідей? Який метод обрати для того, щоб кожен учасник мав змогу висловитись? Вчителям стане у пригоді проста і водночас ефективна методика «Мозковий штурм». З її допомогою учні вчаться чітко і лаконічно висловлюватись, доповнювати ідеї одне одного та об'єднувати загальні зусилля для пошуку кращих варіантів.

«Мозковий штурм» – метод для розвитку критичного мислення, направлений на активізацію розумової діяльності та творчої активності школярів. Головний сенс методики – групова дискусія для пошуку варіантів вирішення певної проблеми. Під час обговорення кожен має можливість висловити будь-яку свою ідею. Абсолютно усі пропозиції спочатку записуються, а вже потім аналізуються. На меті – створення нових рішень поза форматом шаблонного мисленням.

Нові вимоги сьогодення до навчання ставлять перед вчителем нові виклики щодо підходів до викладання. Важливе місце в моїй роботі належить формуванню навичок дослідницької та експериментальної діяльності . Воно здійснюється у доступній формі відповідно до вікової категорії та інтересу учнів . За STEM методикою в центрі уваги ставлю практичні завдання чи проблеми. Учні знаходять шляхи вирішення цієї проблеми через пошук помилки. Скеровую роботу так, щоб діти самі перейшли до її вирішення. На уроках «Я досліджую світ» при вивченні теми «Вода», «Повітря», «Грунт» було проведено ряд дослідів і експериментів. Учні самостійно дослідили властивості води і повітря, стани води, значення води, повітря і ґрунту для життя живої природи.

Проєктне навчання є важливим елементом НУШ, оскільки воно розвиває у дітей навички співпраці, комунікації та творчого підходу до вирішення завдань. Використання інноваційних технологій допомагає дітям втілювати свої ідеї в проєкти, застосовуючи знання з різних предметів. Створення цифрових проєктів (відео, презентацій, вебсайтів) дозволяє учням вивчати нові інструменти та працювати над результатами в команді.

Проєкт, безумовно, розвиває мислення, мовлення, уміння формулювати свої думки, виступати перед аудиторією. Нерідко робота над проєктом і його презентація допомагають дитині сформувати адекватну самооцінку. Деякі діти зможуть повірити у себе, самоствердитися, а деякі, навпаки, зрозуміють, що без праці нічого не досягти. Учень вчиться працювати в колективі, брати на себе і розділяти відповідальність за вибір, вирішення питань.

Цікавим для учнів початкової школи є метод «Шість капелюхів» – це психологічна рольова гра, сенс якої полягає в тому, щоб розглянути одну і ту ж проблемну ситуацію з 6 незалежних одна від одної точок зору. Це дозволяє

сформувати найбільш повне уявлення про предмет дискусії та на логічному й емоційному рівнях оцінити переваги і недоліки. Найвідоміший учений доктор медичних наук Едвард де Боно впровадив методику, яка допомагає результативно роздумувати. Називається цей метод «Шість капелюхів мислення» Едварда де Боно. Автор методики рекомендує приміряти 6 капелюхів і навчитися міркувати з різних позицій. У кожної з капелюхів є свій колір і спосіб мислення. Метод шести капелюхів – це простий і практичний спосіб розділення процесу мислення на шість різних режимів, кожен з яких представлений метафоричним капелюхом певного кольору.

Це метод літерального та критичного мислення. Капелюх певного кольору передбачає включення відповідного режиму мислення, якому має слідувати учень чи команда в момент аргументації своєї позиції у процесі дискусійної гри:

Ø Білий – фокусування уваги на інформації (аналіз відомих фактів та цифр, а також оцінка того, яких відомостей не вистачає та з яких джерел їх можна отримати).

Ø Жовтий – дослідження можливих успіхів, пошук переваг та оптимістичний прогноз недоліків, ризиків та загроз її розвитку.

Ø Червоний – увага до емоцій, відчуттів та інтуїції. Не вдаючись у подробиці та міркування, на цьому етапі висловлюються всі інтуїтивні здогадки.

Ø Зелений – пошук альтернатив, генерація ідей, модифікація вже наявних напрацювань.

Ø Синій – управління процесом дискусії, підбиття підсумків і обговорення користі та ефективності методу в конкретних умовах.

Капелюхи одягаються по черзі. Переваги методу «Шести капелюхів»:

1.Зазвичай розумову працю уявляють нудною та абстрактною. “Шість капелюхів” дозволяють зробити її яскравим і захопливим засобом керування своїм мисленням.

2. Кольорові капелюхи – це метафора, яка добре запам’ятовується, яку легко застосувати.

3. Метод “шести капелюхів” можна використовувати на будь-якому рівні складності.

4. Метафора капелюхів є свого роду рольовою мовою, якою легко обговорювати і переключати мислення, відволікаючись від особистісних переваг і нікого не ображаючи.

5. Метод дозволяє уникнути плутанини в груповій роботі, оскільки вся група використовує тільки один тип мислення в певний проміжок часу.

6. Метод визначає значимість усіх компонентів роботи над завданням – емоцій, фактів, критики, нових ідей – і включає їх у роботу в потрібний момент.

Вчителі початкової школи впроваджують у свою діяльність сучасні технології роботи зі школярами, які б сприяли формуванню особистості. Одну з таких технологій «Щоденні 5» або «Daily 5».

Технологія «Щоденні 5» розроблена з метою навчити учнів розвивати власну витривалість та самостійність під час виконання кожного з її компонентів, що забезпечує їх активну участь у читанні та письмі протягом тривалого часу . До того ж визначено основні компоненти технології Ця методика допомагає зробити уроки інтерактивними, мотивує дітей до самостійного навчання та сприяє розвитку грамотності.

Не уявляю навчання НУШ без кубиків LEGO або «шість цеглинок». Це практичний інструмент та дієвий засіб, який дає змогу реалізовувати ігрові та діяльнісні методи навчання в початковій школі . Використання LEGO на уроках для учнів 1-4 класів може бути дуже корисним і захопливим способом навчання. Ось кілька ідей, як можна інтегрувати LEGO в навчальний процес для цієї вікової групи:

Ø Математика

Числові ланцюжки та рахунок: Використання LEGO як фізичних блоків допомагає учням зрозуміти основи числення та виконання простих арифметичних операцій.

Фігури та геометрія: Створення різних геометричних фігур із LEGO допомагає дітям зрозуміти їхні властивості, розміри та відношення.

Моделювання задач: Наприклад, з LEGO можна моделювати різні ситуації для розв'язання задач (наприклад, на додавання або віднімання).

Ø Природознавство

Екосистеми: Діти можуть будувати моделі різних екосистем (ліс, річка, пустеля) та вивчати взаємозв'язки між компонентами природи.

Тварини та рослини: Створення моделей тварин або рослин за допомогою LEGO допомагає учням візуалізувати їх будову та функціонування.

Ø Мови та література

Створення сюжетів: Діти можуть будувати сцени, що ілюструють розповіді чи казки, а потім розповідати історії, використовуючи свої конструкції як наочний матеріал.

Ø Розвиток творчості: За допомогою LEGO діти можуть створювати свої персонажі та обставини для казок або віршів.

Ø Мистецтво

Моделювання та творчість: За допомогою LEGO можна створювати скульптури, що розвивають уяву та просторове мислення.

Розфарбування і декорування: Діти можуть використовувати LEGO для створення кольорових конструкцій і дослідження комбінування різних відтінків.

Ø Логіка та критичне мислення

Проблеми на розв'язування: Використання LEGO для створення різних логічних задач чи головоломок допомагає дітям тренувати критичне мислення, пошук рішень та увагу до деталей.

Соціальні навички

Ø Групові проєкти: Створення проектів з LEGO в команді сприяє розвитку співпраці, комунікації та навичок роботи в групі.

Використання LEGO не лише мотивує дітей до навчання, а й дозволяє підходити до складних тем через практичні та творчі вправи.

Саме таке навчання, з використанням інноваційних технологій, сприяє формуванню ключових компетентностей учнів, стимулює активність і творчість, підвищує інтелект дитини, зміцнює її віру у власні здібності. Тому взаємоповага, взаєморозуміння, доброта, підтримка, сучасні інноваційні методи і прийоми – невід'ємні супутники моїх уроків. Моя думка, що найважливіше у педагогічній діяльності – це гармонія у стосунках з учнями, їх батьками та колегами, постійний творчий пошук і самовдосконалення»

Список використаних джерел

1. Вукіна Н. В. Критичне мислення : як цього навчати / Н. В. Вукіна, Н.П. Дементієвська. – Х. : "Основа", 2007. – 108 с.

2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – Київ,2004.

3. Пометун Н.О., ПироженкоЛ.В.Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – Київ, 2005

4. Стребна О.В., Сошенко А.О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. – Харків, 2004.

5. Навчання в дії. Як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивних технологій навчання: Метод. Посіб. А.Панченков, О. Пометун – К. А.П.Н.,2003

6. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Перлини досвіду,2013

7. Новітні технології викладання освітніх галузей у початковій школі, І.Шумілова,2023.
8. Формування критичного мислення на уроках мови : монографія / В.Ф.Дороз, Л. Я. Романова, О. Б. Ярова, В. А. Нищета, Г. А. Удовиченко; передмова К. О. Баханова [за заг. ред. В. Ф. Дороз]. – К. : “Освіта України”, 2008. – 336 с.
https://naurok.com.ua/metod-senkan-sinkveyn-113908.html
https://vseosvita.ua/library/embed/01006jvx-bd54.docx.html
https://naurok.com.ua/vprava-z-rozvitku-kritichnogo-mislennya-romashka-zapitan-bluma-271134.html
https://metodichka.at.ua/interactiv_upr/04krislo_avtora.html

Бондарук Тетяна,
вчитель початкових класів,
Ізяславська початкова школа №6
Ізяславської міської ради

Реалізація завдань освітніх галузей в початкових класах НУШ

Анотація. *Інноваційний курс оновленої школи пропонує нові напрями для формування активного учнівського середовища. Запропоновано аналіз шляхів упровадження інтегрованих програм, які посилюють результативність навчального процесу та сприяють комплексному розвитку молодших школярів. Окреслено досвід педагогів, що опрацьовують сучасні технології з урахуванням різнорівневих можливостей дітей.*

Ключові слова: *Нова українська школа, початкова освіта, інтеграція, педагогіка партнерства, навчальні галузі*

Вступ. Зараз помічається зсув методології, зумовлений пошуком нових підходів до навчання, а також потужним впливом світових змін, котрі зачепили навчальні програми. У системі початкової школи зростає потреба у гнучких методах, що дозволять органічно поєднати природничу, мовно-літературну, мистецьку й інші галузі в єдину модель. Війна вносить додаткові труднощі, адже інколи доводиться переходити на дистанційні чи змішані формати, а це породжує нові виклики.

Згідно з досвідом Т. В. Гордієнко [2, с.62], синтез технологічного та мистецького напрямів підвищує залученість дітей з особливими освітніми потребами. Педагог, який впроваджує диференційовані тактики, здатен стимулювати ініціативу учня, допомагаючи йому розкривати приховані таланти. На противагу традиційному підходу, інтегрований формат оптимізує витрати часу й ресурсів, забезпечує стале зростання мотивації.

Основна частина. Нова українська школа спрямована на трансформацію взаємин між учителем і дитиною, що викликає посилене зацікавлення і педагогів, і батьків. Пріоритет віддається співпраці, де дорослий стає координатором, а учень бере участь у створенні освітнього продукту. На думку О. О. Дешко й Л. О. Дубровської [3, с.45], шкільний курс «Я досліджую світ» успішно реалізує принцип партнерства, оскільки надає дітям простір для творчих міні-проєктів, експериментів і допитливих відкриттів.

Інтегрована модель сприяє свідомому ставленню учня до життя, бо дозволяє пізнавати явища в різних вимірах. Скажемо, проєкт «Екодружина» включає пізнання природи, дослідницьку діяльність, формування елементарних математичних уявлень та підготовку публікацій у шкільних блогах. Педагог отримує унікальну нагоду продемонструвати взаємозв’язок реального довкілля та теорії, що розглядається на уроці. На додачу, діти роблять перші спроби спільно розв’язувати практичні задачі,

осягають цінність колективної відповідальності. Такий підхід забезпечує кращу адаптацію до складнощів сьогодення.

Розкриття компетентнісного потенціалу через партнерство допомагає поєднувати декілька галузей одразу. Методичний набір, запропонований З. Г. Жеребкіною й колегами [4, с.2], демонструє різноманітні підходи з акцентом на осмисленні зв'язків між предметами. Варто залучати інтерактивні вправи, дискусії та ситуаційні завдання, покликані розвинути в учнів не лише знання, а й спостережливість. Застосування яскравих ілюстрацій, коротких відеоматеріалів, групових ігор заохочує дітей брати ініціативу, висловлювати власні думки.

Наступним напрямом, що потребує уваги, виступає природнича освітня галузь, оскільки вона невіддільна від збереження довкілля, яке зазнає руйнувань під час воєнних дій. Багато педагогів залучають ресурси на кшталт екологічних проєктів, обговорень проблем забруднення чи виснаження земель. Діти досліджують навколишній світ через міні-спостереження та маленькі експерименти, які дозволяють відчути взаємодію між людиною і природою. На підставі праць А. Кобзар та А. Колишкіної [5, с.179], інтегрована екоробота формує позитивну спрямованість учнів на захист середовища.

Методика передбачає, що учень опановує основи екологічної культури і вчиться правильно поводитися з ресурсами, усвідомлюючи наслідки свого впливу на флору і фауну. Нерідко школярі власноруч збирають інформацію про стан місцевих парків, досліджують якість питної води та складають короткі рекомендації для ровесників. Потім у формі презентацій або шкільних газет вони поширюють отримані дані. Педагог у такій ситуації виступає фасилітатором, пропонуючи додаткові джерела чи напрями аналізу. Усе це загартовує самостійність і впевненість школяра, що надалі виливається в більш зріле розуміння екологічних викликів.

Негайне включення природничих питань допомагає учневі сприйняти шкільний курс не як ізольоване явище, а як віддзеркалення реального життя. Пріоритет має надаватися діяльнісним методам, бо вони стимулюють пізнавальну активність і розширюють уявлення про світ. Підтвердженням цього слугують приклади, наведені О. В. Негрєєвою [6, с.885], де інтеграція у початковій школі була спрямована на формування цілісного погляду дитини, здатного вирішувати навчальні та побутові завдання.

У контексті розвитку молодших школярів значення мовно-літературної галузі набуває додаткових відтінків. Не йдеться лише про читання та письмо, а про формування здатності до розмірковування, аналізу, аргументації власної позиції. У дослідженнях О. М. Фенцик [7], присвячених дослідницькому підходу на уроках української мови, наголошено, що учні першого-другого класу швидко засвоюють правила, коли мають можливість самостійно здійснити елементарний пошук. Нерідко завдання пропонують дітям дослідити рідковживані слова, знайти їхні значення в електронних джерелах або розробити прості кросворди.

Сформований дослідницький навик проявляє себе й у повсякденній комунікації, коли дитина ставить уточнювальні запитання чи порівнює різні думки. Т. В. Юношева [10, с.71] пропонує апробовані кроки з упровадження інтегрованих курсів, де мовно-літературний компонент переплітається з народознавчою тематикою, елементами театралізації та творчими лабораторіями. Цей підхід будує місток між традиційною мовною дисципліною та креативними видами діяльності, що підвищує зацікавлення учнів.

До того ж мовний розвиток забезпечує здатність чітко формулювати свої ідеї під час дискусій. Психологи стверджують, що маленькі діти легше розкривають свої таланти, якщо відчувають підтримку вчителя та однолітків. Щойно зникає страх помилитися, починається активне експериментування з новими формами висловлювання. Саме тут педагог має шанс скористатися логіко-риторичними

вправами, поєднуючи їх із художніми матеріалами, історичними фактами чи природничими явищами.

За підходами НУШ, учні початкових класів отримують комплексний розвиток, куди входить мистецька галузь, призначена сприяти самовираженню та емоційному збагаченню. Ритм і мелодика здатні активізувати креативність, а зображувальна діяльність стає терапевтичною формою самореалізації. Упродовж занять важливо давати дітям широке поле для фантазії. Свою чергою, вчитель узгоджує тематику з іншими галузями, створюючи інтегровані майстер-класи. Ініціативи на кшталт «Музика природи» або «Ландшафт у фарбах» водночас розвивають творчість і підсилюють екологічну культуру.

Окремим вектором виступає фізична культура, що формує моторику, витривалість і позитивне ставлення до здоров'я. Ю. В. Черпак [8] аналізує виклики, пов'язані з упровадженням нового підходу до фізкультури в початковій ланці. Зокрема, педагоги намагаються поєднувати базові рухові вправи з іграми на комунікацію, прищеплюючи дітям навички колективної взаємодії. У контексті війни фізична підготовка здатна виконувати ще й стабілізаційну функцію, допомагаючи дітям долати стресові стани через рух. Вочевидь, взаємозалежність між психічним благополуччям та фізичною активністю є доведеною.

Сполучення мистецького та фізкультурного компонента виглядає особливо вдалим. Учитель реалізує, приміром, хореографічні постановки з елементами оздоровчих вправ, де учні розвивають гнучкість і водночас слухають музику, кооперуються в команді. Подібний формат можна розширити, залучаючи екскурсійні виїзди з рухливими іграми на свіжому повітрі. Так учні відчувають практичну корисність знань, накопичують яскраві враження й вчаться згуртованості в непростих умовах.

Необхідно звернути увагу на процедуру оцінювання, яка дозволяє контролювати динаміку засвоєння навчальних матеріалів і своєчасно вносити корективи. Методику докладно аналізує Н. Басюк і О. Гордієнко [1, с.14], зазначаючи, що майбутній учитель повинен володіти навичкою визначати освітні досягнення молодших школярів у різних аспектах. Це охоплює академічні знання, соціальні вміння й загальний рівень адаптації до шкільного середовища. Доцільно передбачити формувальні методи контролю, коли акцент робиться на прогресі й особистісних успіхах.

Технологія формувального оцінювання дає змогу учневі відчути підтримку, отримати зворотний зв'язок, прагнути покращення результатів. У багатьох випадках передбачені короткі тести, творчі звіти, презентації, портфоліо з учнівськими роботами. Якщо дитина розуміє, що вчитель не лише оцінює помилки, а й показує шляхи вдосконалення, вона починає ініціювати власні проєкти, докладає більше зусиль. Спостерігається тенденція до зростання взаємної довіри та свідомого ставлення до навчання.

Щоб процес оцінювання відповідав сучасним потребам, варто враховувати поєднання дистанційних та очних форматів. Педагог може використовувати Google Форми, платформи на кшталт Classroom чи Moodle для розміщення додаткових матеріалів. За умови перерв в електропостачанні чи інших форс-мажорів, частину завдань реально виконувати офлайн, а потім передавати результати у цифрове середовище. Ефективний досвід демонструє Т. І. Шанскова, І. М. Коновальчук та Н. Ю. Рудницька [9, с.33], підкреслюючи, що здобутки в математичній галузі можна перевіряти за допомогою інтерактивних вправ і віртуальних симуляторів.

Розвиваючи ідею інтеграції, доречно залучати в освітній процес шкільні проєкти, де учні спільно готують виставки або тематичні презентації. Педагогічний колектив нерідко доповнює такі події майстер-класами, груповими іграми, дискусійними панелями. Діти відчувають себе організаторами, адже самостійно продумують етапи та зміст заходу, співпрацюють із батьками й експертами ззовні. Скажемо, обговорення історичних фактів можна пожвавити елементами народознавства, коли молодші

школярі готують мініВистави чи декорують залу в національному стилі. Це стимулює творчу уяву, навички самопрезентації та роботу в команді.

Ситуація, пов'язана з війною, не перекреслює можливість підготовки цікавих тематичних тижнів. Велика кількість дитячих ініціатив спрямована на благодійність або підтримку військових, поранених чи переселенців. Залучення культурно-мистецьких акцій, де діти виготовляють сувеніри, малюють патріотичні плакати, записують відеозвернення, сприяє формуванню соціальної активності. Адміністрація закладу, працюючи в кооперації з місцевою громадою, отримує нагоду розширити комунікації та зміцнити партнерство. Цей формат не тільки розвиває креатив, а й формує почуття єднання, яке допомагає дітям долати тривожність [6, с.885].

Нерідко інтегровані заходи охоплюють і фінансову грамотність, коли учням показують елементарні механізми планування бюджету класу чи доброчинних зібрань. Вони навчаються оцінювати, наскільки раціонально використовуються кошти, як зберігати ресурси і яку користь може принести спільна скарбничка для проєктів. Так звані «ярмарки добрих справ» допомагають дітям усвідомити зв'язок між фінансовими рішеннями та реальним життям [3, с.46]. З'являється розуміння того, що гроші варто сприймати як інструмент, який можна спрямувати на колективне благо.

У мовно-літературній галузі розширений підхід проявляється через удосконалення комунікаційних навичок. Педагоги організовують дебати, дають дітям завдання готувати короткі публічні виступи, створювати аудіоказки, аналізувати слова-паразити. Учень починає усвідомлювати, наскільки чіткість формулювань впливає на сприйняття інформації. Поряд із цим, учитель пропонує різнорівневі вправи: одні передбачають роботу з простими уривками тексту, інші вимагають зіставляти різні джерела або формулювати більш складні тези. Досвід доводить, що таке структурування стимулює самостійну діяльність і сприяє більш глибокому зануренню в мовний матеріал.

Сучасна школа заохочує залучення технологічних інструментів: інтерактивних дошок, застосунків для віртуальних подорожей, електронних симуляторів, різноманітних платформ для спільної роботи. Якщо задіяти такі ресурси з урахуванням вікових особливостей молодших школярів, підвищується рівень зацікавлення та зростає показник активності. Педагоги все частіше пропонують учням створювати власні відеоролики, навчальні плакати чи електронні книжечки, щоб передати зміст, який було засвоєно на уроці. Присутність динамічних ілюстрацій, анімацій, звукового супроводу допомагає краще утримувати увагу. Водночас учитель виконує роль консультанта, який скеровує учнівський колектив, дає поради, аналізує підсумки. Це формує культуру спільного пошуку, коли кожен учасник може зробити власний внесок.

Опанування цифрових інструментів важливе і в ситуації віддаленого навчання: діти вчаться працювати з онлайн-платформами, завантажувати і опрацьовувати матеріали, виконувати завдання на інтерактивних дошках типу Jamboard чи Padlet. Коли виникає потреба перейти в дистанційний формат, молодші школярі швидше адаптуються, якщо вже мали попередній досвід цифрової взаємодії [9, с.34]. Участь у синхронних уроках стає менш стресовою, а організація групових проєктів реалізується через спільні документи й чати.

Фахівці звертають увагу на потребу врахування психофізіологічних особливостей дітей молодшої школи. Не кожний учень здатен довго концентруватися на віртуальних заняттях, тому система уроків має надавати перерви й дотримуватися дозування цифрового навантаження. Подекуди відбувається комбінування онлайн-занять із практичними вправами офлайн, щоб зберегти баланс між екранними та реальними активностями. Скажемо, пропонується зробити годинну перерву на роботу з пластиліном, аплікаціями чи створення моделей природи з підручних матеріалів. Усе це розширює спектр дитячих вмінь і компенсує надмірну віртуальність.

Незважаючи на складні обставини війни, педагоги намагаються віднаходити креативні способи підтримки дитячої мотивації. Учені та практики наголошують:

збереження емоційної рівноваги є принциповим завданням, оскільки діти доволі чутливо реагують на інформаційні повідомлення про небезпеку [8]. Зокрема, доречно організовувати психологічну підтримку, групові зустрічі з арт-терапією чи музикотерапією, залучати вправи на керування емоціями. Поєднання таких заходів із предметними уроками створює відчуття стабільності, коли дитина бачить: школа піклується не лише про академічні результати, а й про психічне самопочуття.

Соціальна складова інтеграції простежується в курсах громадянської освіти, формуванні волонтерських проєктів, дружніх акцій допомоги тим, хто потрапив у скрутне становище. Коли молодші школярі долучаються до ініціатив на підтримку поранених чи внутрішньо переміщених осіб, вони вчаться емпатії та відповідальності. Кожна така активність посилює міжпредметні зв'язки, адже включає елементи фінансової, мовної, громадянської грамотності, а також дає простір для творчого самовираження. Згідно з результатами досліджень З. Г. Жеребкіної [4, с.3], діти, котрі вже на початковому етапі залучені до волонтерських ініціатив, виявляють вищий рівень соціальних компетенцій у старших класах.

Варто враховувати й підготовку вчителя, який сам стане каталізатором інноваційних змін. У низці наукових робіт описується важливість періодичних тренінгів, стажувань, методичних семінарів. Педагог, який постійно вдосконалює знання, знайомиться з передовими методами та розширює власні компетентності в цифровій і комунікативній сфері. Скажемо, ознайомлення з методикою «перевернутого класу» допомагає урізноманітнити процес навчання й надати учням більше простору для ініціативи [7]. Плавне впровадження нових методів, узгоджене з програмою НУШ, зберігає структуру уроків, але змінює саму атмосферу навчання.

Окреслюючи сутність інтегрованих завдань, доречно згадати, що не існує єдиного алгоритму, який би підходив усім без винятку. Педагогічні стратегії ґрунтуються на досвіді і відштовхуються від рівня підготовки учнів, доступу до матеріальних ресурсів та культурних традицій регіону [1, с.18]. У більш розвинених містах легко знайти необхідні технічні засоби, а в сільській місцевості вчитель покладається на творчі підходи, практичні дослідження природи, співпрацю з громадськими об'єднаннями. Головним завданням залишається гармонійне поєднання різних галузей знань, а також стимулювання розмаїтих форм пізнання.

Природнича компонента, що часто приваблює учнів своїми наочними експериментами, нерідко синтезується з мистецтвом. Педагоги заохочують дітей малювати результати дослідів або ілюструвати наукові явища у вигляді коміксів. Така форма подачі розвантажує складний теоретичний матеріал, робить його доступнішим, а водночас прищеплює творчість та візуальний стиль мислення. Учні можуть виготовляти гербарії, записувати цікаві спостереження в щоденниках природи, розповідаючи про них у формі коротких монологів або діалогів на уроках мови. Таким чином, триває послідовний перехід від пасивного сприймання до активної участі.

У певних випадках практикується співпраця з місцевими краєзнавчими та природничими музеями. Діти виїжджають на екскурсії, де проводять пошукову роботу, документують об'єкти або беруть участь у коротких майстер-класах від професійних музейників. Згодом вони повертаються в клас, щоб аналізувати зібрані матеріали, розробляти творчі проєкти, підготовлювати виступи чи доповіді для інших учнів. Паралельно задіюються комунікаційні вміння, адже діти вчаться презентувати досвід, відповідати на запитання, планувати спільні кроки [5, с.181]. Такий процес водночас прищеплює почуття поваги до культурної спадщини й привчає до наукового підходу.

Деякі школи формують «лабораторії на колесах», коли педагогічні колективи разом із зацікавленими батьками організовують мобільні наукові студії для глибшого занурення у польові дослідження. Учні мають можливість ознайомитися з екологічним станом різних водойм, вимірювати параметри води та ґрунту, класифікувати види рослин. Потім ці відомості порівнюють із загальновідомими даними, роблять висновки щодо реального стану природи, що розширює розуміння локальних проблем і формує

екологічно орієнтоване мислення [2, с.63]. Залучення інтерактивного підходу підтримує постійний інтерес дітей і перешкоджає формальному засвоєнню фактів.

Мистецька складова тісно переплітається з громадянським вихованням. Якщо школярі вчаться створювати проєкти на патріотичні теми, готують літературні читання чи театралізації, вони поступово занурюються в атмосферу співтворчості. Особистий внесок кожного учня стає значущим, адже колектив отримує унікальний продукт, що відображає емоції та таланти дітей. Через подібні ініціативи молодші школярі усвідомлюють: кожна людина здатна впливати на суспільство, робити вагомий внесок у спільну справу. Така думка підвищує впевненість у власних силах, особливо в кризові часи. Окремі освітні заклади враховують потребу залучення до процесу різноманітних фахівців: психологів, соціальних педагогів, лікарів, науковців, представників громадських організацій. Така взаємодія дає змогу організувати круглі столи, тренінги з медіаграмотності, години спілкування з військовими, майстер-класи з надання першої домедичної допомоги. Учні водночас здобувають практичні навички й підвищують рівень обізнаності про навколишній світ. Особливо корисною виглядає підтримка випускників, які вже мають професійний досвід і охоче діляться ним на інтегрованих заходах [1, с.15]. Учень помічає реальні приклади використання знань і усвідомлює, що навчання не обмежується шкільним кабінетом.

Множинна інтеграція в такій концепції не просто об’єднує дисципліни, а створює єдину поліфонію знань, навичок, цінностей. Початкова школа виступає основою, де зароджується допитливість, здатність до рефлексії й соціальна адаптивність. Кожний успішний проєкт чи креативний урок стає підтвердженням того, що системний підхід до впровадження завдань освітніх галузей формує стійку мотивацію, робить навчання більш ефективним і сприяє самоідентифікації дитини.

Поряд із цим, залишається нагальною потреба в постійному вдосконаленні навчальних програм, методичних рекомендацій та професійній підготовці вчителів. У багатьох країнах Європи вже нагромаджено значний досвід інтеграції, що включає дуальні програми, де учні проходять практику на базі реальних організацій або майстерень. В Україні ці підходи поступово впроваджуються через пілотні проєкти НУШ, залучення грантів та партнерські стосунки з міжнародними фондами [8]. Головне, щоби нові моделі залишалися орієнтованими на інтереси дитини, її психологічну безпеку й розвиток творчого потенціалу.

Педагог, який пргне розвивати креативне мислення учнів, експериментує з різними формами уроку, технологіями гейміфікації, групової роботи, самостійного пошуку. Коли діти мають простір для висловлювань, відсутній страх перед помилками, вони швидше оволодівають аналізом, узагальненням, систематизацією. Переймаючись проблемами довкілля, здоров’я, культури, школярі починають розуміти, що світ складається з багатьох взаємопов’язаних аспектів, а навчальні дисципліни допомагають ці аспекти дослідити. Тому інтеграція різних галузей виявляється доречною платформою для виховання усвідомленого, відповідального покоління.

Підсумовуючи здобутий досвід, можна зауважити, що інтердисциплінарні підходи виходять далеко за межі суто навчальних експериментів. Вони змінюють філософію спілкування між учителем і учнем, упроваджують нові форми колегіальної взаємодії, стимулюють розвиток колективного інтелекту. На заваді не стоять навіть дистанційні формати, оскільки, за належної підготовки, учні успішно взаємодіють у віртуальних кімнатах, створюють спільні презентації та проєкти, використовують мобільні застосунки для взаємних консультацій [10, с.72]. Якщо така модель підживлена гнучкими програмами, адекватною системою оцінювання і педагогічною креативністю, результати перевищують очікування.

Висновки. Системне впровадження інтегрованих курсів у межах Нової української школи відкриває перспективи для багатогранного розвитку дітей. Залучення природничих, мистецьких, мовних і фізкультурних напрямів забезпечує

єдність знань і навичок, підвищує зацікавлення учнів. Педагог, який діє в партнерстві з дитиною, підтримує ініціативу і дає можливість досліджувати світ різними способами.

Екологічна освіта, грамотно побудовані мовно-літературні завдання та фізична активність у поєднанні з арт-практиками створюють основу для формування гармонійних особистостей. У період війни такі підходи зберігають безперервність освітнього процесу, забезпечують психоемоційну рівновагу і надають потужні стимули для подальшого розвитку. Прозора система оцінювання підтримує інтерес учнів, заохочує їхню самостійність і формує позитивне ставлення до навчання. Усе це вказує на особливий зміст поняття «інтеграція» в сучасній українській школі, коли суміщення освітніх галузей відбувається заради максимального розкриття дитячого потенціалу.

Список використаних джерел

1. Басюк Н., Гордієнко О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. Нові технології навчання. 2022. Вип. 96. С. 14–20
2. Гордієнко Т. В. Особливості роботи з учнями з особливими освітніми потребами в межах технологічної та мистецької галузей у початковій школі. Редакційна колегія. 2025. С. 62
3. Дешко О. О., Дубровська Л. О. Курс «Я досліджую світ» у реалізації принципу педагогіки партнерства НУШ. Редакційна колегія. 2021. С. 45
4. Жеребкіна З. Г. та ін. Науково-методичних заходів на квітень 2025 року. Учитель. 2025. Вип. 3. С. 2–4
5. Кобзар А., Колишкіна А. Формування екологічної компетентності учнів початкових класів у процесі реалізації природничої освітньої галузі НУШ. СЕКЦІЯ № 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ. 2021. С. 179
6. Негрєєва О. В. Інтеграція в початковій школі. Н35 Національна наука і освіта в умовах війни РФ проти України та сучасних цивілізаційних викликів: матеріали V Всеукраїнської. 2024. С. 885
7. Фенцик О. М. Дослідницький підхід до проведення уроків української мови в початковій школі: сутність та шляхи реалізації. Педагогічна Академія: наукові записки. 2025. Вип. 16
8. Черпак Ю. В. Особливості навчання фізичній культурі учнів початкових класів НУШ: виклики та можливості. V Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Реалізація в дошкільній та початковій освіті принципів демократії: зваженість, обізнаність, досвід» (15 вересня 2022 р., Київ, Україна). 2022
9. Шанскова Т. І., Коновальчук І. М., Рудницька Н. Ю. Педагогічна майстерність вчителя при формуванні математичної компетенції учнів початкових класів на дидактичних засадах нової української школи. Інноваційна педагогіка. 2025. Вип. 2(79). С. 33–37
10. Юношева Т. В. Реалізація компетентнісного підходу до навчання молодших школярів в інтегрованих курсах НУШ (з досвіду вчителя пілотного класу). 2021. С. 71–73

Бондарчук Ірина
вчитель початкових класів
Ладигівської гімназії Староостропільської сільської ради
Хмельницького району Хмельницької області

«Використання інноваційних технологій на уроках в початковій школі».

Анотація*. Стаття актуалізує питання впровадження в практику початкового навчання інноваційних форм роботи, як засобу підвищення якості освіти. Висвітлює досвід застосування ІКТ під час змішаного та дистанційного навчання. Містить огляд основних напрямків і форм використання новітніх технологій, для здобувачів освіти і для вчителя.*

Ключові слова: *НУШ, початкова школа, цифрові технології, інноваційні технології, практика, напрямки, форми, учитель-учень.*

Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями та можливостями. Місія Нової української школи: допомогти розкрити та розвинути їх на основі партнерства між учителем, учнем і батьками. Закон України «Про освіту» наголошує: «Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, здатної до життя в суспільстві та цивілізованої взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готової до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадської активності.» Тому в школі необхідно створити нове освітнє середовище, у якому комфортно і учням, і вчителям, і батькам.

Процес реформування освіти в Україні є спробою застосування нових форм роботи в межах традиційної системи. Результативність у роботі досягається шляхом впровадження інноваційних технологій, пошуками відповіді на питання: «Як навчати, як створити сприятливі умови засвоєння нового матеріалу?». Новації – це якісно нові введення в усталену систему. Інноваційність – важлива ознака сучасної освіти. Освіта змінюється за змістом, формами, методами, реагує на зміни у суспільстві, враховує світові тенденції. Освітні інновації – результат творчого пошуку вчителів і науковців, нові ідеї, технології, підходи, методики навчання, а також окремі елементи навчально-виховного процесу.

Нові завдання шкільної освіти в Україні, що спрямовані на гуманізацію та демократизацію всього освітнього процесу в школі, визначають нові пріоритети навчання і виховання, потребують формування ініціативної особистості, здатної до раціональної творчої праці.

На сучасному розвитку освіти є різноманітні освітні технології, які допомагають вчителю раціонально побудувати процес навчання і досягти вищих результатів педагогічної діяльності. Школа надала педагогу можливість вибору у використанні інтерактивних технологій, спрямованих на всебічний розвиток та становлення творчої особистості учнів.

Сучасний вчитель у освітньому процесі повинен намагатися вдосконалювати свою роботу, використовувати нові форми, методи, засоби, прийоми на уроках. Ілюструє думку народна мудрість: «Не навчайте дітей так, як навчали нас. Вони народилися в інший час.» Тому учитель має розглядати кожного учня як окрему особистість з її поглядами, переконаннями, почуттями. Саме інноваційні технології, зокрема інтерактивні, передбачають розв’язання цього питання.

Кожен вчитель зобов’язаний забезпечити умови, щоб учень був суб’єктом навчальної діяльності. Передумови для цього на уроці мають бути такі:

не можна всіх навчити однаково, треба створити належні умови, щоб кожен школяр зробив стільки кроків, скільки зможе;

від полювання за помилками перейти до їх профілактики;

створити комфортні умови для кожної дитини (вчитися без страху, охоче, із задоволенням);

формувати вільну особистість.

Все частіше ми, вчителі, почали зустрічати пасивних дітей, з небажанням вчитися, виконувати домашні завдання, взагалі йти до школи. У дітей почав гаснути вогник пізнання, допитливості, сподівання. Тому успіх справи значною мірою залежить від бажання (прагнення) робити. Зокрема, чим сильніше бажання навчитися, тим успішніше йде навчання. Сучасний педагог у освітьому процесі повинен намагатися вдосконалювати свою роботу, використовувати нові форми, методи, засоби, прийоми на уроках. Інтерактивні методи навчання у професійній діяльності сучасного вчителя початкової школи є сукупністю форм, методів і засобів навчання, виховання і управління, об'єднаних єдиною метою, добір операційних дій педагога з учнем. Це сприяє мотивації учнів до освітнього процесу, є одним із шляхів реалізації особистісно-орієнтованого навчання.

Особистісно-орієнтована освіта базується на таких засадах:

• дитина в школі - повноцінна особистість;

• метою освіти є становлення особистості;

• педагогічні відносини базуються на принципах гуманізації і демократизації;

• учень є суб'єктом навчальної діяльності;

• талановитою є кожна дитина;

• в основі навчання лежить позитивна Я-концепція особистості;

• навчання на основі успіху, відмова від примушування.

Таким чином, можемо виділити спільні ознаки методик і технологій, які забезпечують реалізацію принципів особистісно-орієнтовіаної освіти:

1) своєю метою вони проголошують розвиток та саморозвиток учня з урахуванням його здібностей, нахилів, інтересів, ціннісних орієнтацій і суб'єктного досвіду;

2) створюються умови для реалізації та самореалізації особистості;

3) забезпечується суб'єктність учня за рахунок можливості впливу на хід діяльності (вибір змісту, засобів, методів, форм навчання);

4) навчання будується на принципах варіативності;

5) кінцевим продуктом є не лише здобуття знань, вироблення умінь і навичок, а й формування компетентностей.

Інтерактивні форми роботи допомагають приділити увагу кожному учню. Працюючи в групах чи парах, школярі самостійно розв’язують доступні для них завдання, стають дослідниками, разом переборюють труднощі на шляху до мети. Крім того, інтерактивні форми навчання розвивають комунікативні вміння та навички, допомагають встановленню емоційних контактів між учнями. Здобувачі вчаться критично мислити, дискутувати, самостійно приймати рішення.

Розвиток пізнавальної активності є і результатом, і необхідною умовою шкільного навчання. Успіх у свідомому опануванні шкільної програми залежить від творчої активності учня на уроці, вміння доказово міркувати, обгрунтовувати свої думки, вміння спілкуватися з вчителем. Тож визначальними рисами навчання є: взаєморозуміння, взаємоповага, творче співробітництво. Відомо, що найкращий вчитель той, хто пробуджує в учнів бажання вчитися. Щоб навчити дитину, треба не просто передати їй знання і вміння, а викликати в неї пізнавальну та практичну активність.

Ефективне навчання неможливе без пошуків шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів. Адже діти повинні не тільки засвоїти певну суму знань, а й навчитися спостерігати, порівнювати, виявляти взаємозв’язок між поняттями, міркувати[5,с.2-3].. А досягти цього можна лише засобами, що активізують пізнавальну діяльність. До них належать: дидактичні ігри, ігрові ситуації, цікавинки, завдання творчого характеру, нестандартні завдання.

Глобальне завдання інтерактивних навчально-педагогічних технологій— розпалювати й підтримувати інтерес особистості до пізнання, вдосконалювати її творчий розвиток.

Закладені природою механізми розвитку дитини, що базуються спочатку на допитливості й пошуку, а згодом — на творчому самовдосконаленні, повинні підтримуватися за допомогою педагогів та застосовуваних ними технологій.

Використовуючи інтерактивні технології, у класі збільшується кількість учнів, які свідомо засвоюють навчальний матеріал. Діти займають активну позицію в засвоєнні знань, зростає їх інтерес в одержанні знань. В учнів розвивається уміння спостерігати і порівнювати, виділяти спільні та окремі риси у порівнюваних об'єктах, виконувати такі операції як аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація.

Для того, щоб урок був ефективним, слід враховувати психологічні особливості сприймання учнями навчального матеріалу.

Для того, щоб учень добре навчався, він повинен постійно бути включений у процес учіння шляхом спілкування з учнями, учителем, він має говорити на уроці не один і не два рази, а постійно бути у спілкуванні. Уроки, з використанням інтерактивних технологій сприяють розвитку мислення учнів, розвитку мовлення, уміння вислухати товариша і зробити свої висновки, вчитись поважати думку іншого і вміти аргументувати свою тощо. Сутність освітніх технологій виражається в тому, що змінюється характер освіти. Поряд із розвитком розумового потенціалу учнів відбувається особистісний розвиток, тобто сам процес освіти передбачає іншу позицію вчителя й учня в освіті (вони виступають, як рівноправні учасники навчального процесу). Педагогічна технологія є продумана, у всіх деталях, модель спільної навчальної й педагогічної діяльності і проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів і вчителя.

Виявлено, що переваги інноваційних технологій полягають не тільки в посиленні ролі й питомої ваги самостійної роботи учнів, але й націленості технологій на розвиток творчого потенціалу особистості, індивідуалізації та диференціації навчального процесу, сприяння ефективному самоконтролю й самооцінки результатів навчання. Пріоритетом навчання має стати не засвоєння учнями певного обсягу знань, умінь і навичок, а й уміння молодших школярів вчитися самостійно, здобувати знання і вміти їх переробляти, відбирати потрібне, міцно їх запам’ятовувати та пов’язувати з іншими. Впровадження сучасних педагогічних технологій створюють умови для підвищення якості навчання, пізнавальної активності й навчальної мотивації молодших школярів.

Сучасний урок вимагає від педагога оптимального поєднання індивідуальної, парної, групової і колективної форм організації навчальної діяльності учнів [3, с. 231-232]. Виховний та розвивальний характер навчально-пізнавальної діяльності на уроці поглиблюється за умови постійного включення учнів у ситуації, де вони повинні:

- доводити власну думку, наводити на її захист аргументи, докази, користуватись здобутими знаннями;
- ділитися своїми знаннями з іншими;
- допомагати товаришам, коли вони відчувають утруднення, пояснювати незрозуміле;
- спонукати до знаходження не одного рішення, а декількох самостійно зроблених;
- вільно вибирати завдання, переважно пошукового і творчого характеру;
- урізноманітнювати діяльність, включати в пізнання елементи праці, гри та спілкування;
- виконувати завдання-максимум, розраховане на читання додаткової літератури, першоджерел, на тривалі спостереження [1, с. 32-31].

Процес навчання – це не автоматичне вкладання навчального матеріалу в голову учня, а його напружена розумова робота в цьому процесі. Пояснення й демонстрація, самі по собі, ніколи не дадуть справжніх стійких знань. Учні повинні мати

цілком інші навички: думати, розуміти суть речей, осмислювати і вже на основі цього вміти шукати потрібну інформацію, практикувати її та застосовувати в конкретних умовах, формулювати та відстоювати конкретну думку. Цього можна досягти за допомогою активного, зокрема інтерактивного, навчання. Але кожному вчителю перш за все слід розуміти, що корінні зміни мають відбутися в його власній професійній діяльності, в роботі його учнів, знати яким чином можна забезпечувати високу якість навчання та виховання в сучасній школі. Вчителю насамперед потрібні ерудиція й палке бажання позбутися всього застарілого, всього, що гальмує підготовку школярів до життя. Для реалізації цих змін, вчитель повинен застосовувати активні або інтерактивні моделі навчання. Завдяки інтерактивним технологіям засвоєння матеріалу є наслідком спілкування між тими, хто вчить і хто вчиться, тобто між тими, хто має певні знання й досвід, та тими, хто їх здобуває. Втім, лише розумітися на тих чи інших технологіях – замало. Найважче – організувати інтерактивне навчання на своїх уроках, якщо ані сам учитель, ані його колеги не бачили, скажімо, колективних навчальних занять, не брали у них участі. Уміння і бажання навчатися – це той фундамент, який має закласти вчитель. Тому перед кожним уроком потрібно шукати відповідь на «вічне» запитання: як побудувати навчальну роботу, щоб вона викликала емоційне піднесення у школярів, неодмінно позитивно впливала на їхні почуття і мислення, збагачувала їх досвідом самостійних пошуків та роздумів. Ефективне застосування інтерактивного навчання можливе за умов правильного планування:

- учні мають попередньо підготуватись (прочитати та виконати самостійні підготовчі завдання);
- педагог - дібрати для уроку такі інтерактивні вправи, що дають можливість розкрити тему, зробити її доступною для розуміння учнями;
- під час використання інтерактивних вправ – надати учням час для міркування, осмислення завдання;
- визначити низку вправ, ситуацій, подій, що сприяють мотивації навчально-виховної діяльності учнів;
- застосовувати прийоми рефлексії.

Сучасні педагогічні технології пропонують інноваційні моделі побудови такого навчального процесу, де на перший план висувається взаємопов’язана діяльність вчителя й учня, націлена на вирішення як навчальних, так і практично значущих завдань.

До сучасних педагогічних технологіям належать:

1. Особистісно-орієнтовані технології навчання:

– технологія різнорівневого навчання;
– технологія навчання як навчального дослідження;
– технологія навчання в співробітництві;
– технологія евристичного навчання;
– метод проектів;
– розвиваюче навчання ;

2. Предметно-орієнтовані технології навчання:

– технологія постановки мети;
– технологія повного засвоєння (М. Кларина);
– технологія педагогічного процесу у С. Шевченка;
– технологія концентрованого навчання;
– модульне навчання.

3. Інформаційні технології:

– ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології);
– технології дистанційного навчання.

4. Технології оцінювання досягнень учнів:

– технологія «Портфоліо»;
– безоцінкове навчання;

– рейтингові технології.

5. Інтерактивні технології:

– технологія «Розвиток критичного мислення через читання та письмо»;

– технологія проведення дискусій;

– технологія «Дебати»;

– тренінгові технології.

Будь який вчитель шукає свої шляхи, з роками виробляє і використовує прийоми активізації розумової діяльності на уроках. У кожного вчителя є право на творчість, є своя методична скарбничка. Відтак, потрібно використовувати у своїй педагогічній практиці технології, які реалізують особистісно-орієнтоване навчання, які забезпечують залучення кожного учня в активний пізнавальний процес. Розглянемо декілька технологій.

Технологія проблемного навчання – форма організації навчально-виховного процесу з допомогою проблемних завдань і проблемних ситуацій, які надають навчанню пошуковий, дослідницький та інтерактивний характер. Актуальність даної технології визначається розвитком високого рівня мотивації до навчальної діяльності, активізації пізнавальних інтересів учнів, що стає можливим за умови вирішення виникаючих протиріч, створення проблемних ситуацій на уроці. У подолання посильних труднощів в учнів виникає постійна потреба в оволодінні новими знаннями, новими способами дій, вміннями й навичками.

Створення проблемних ситуацій на уроках – це один зі способів розвитку творчого мислення молодших школярів. Методи проблемного навчання можна застосовувати на уроках, створюючи проблемну ситуацію на будь-якому його етапі. Отже, така технологія залучає до нових можливостей побудови будь-якого уроку, де молодші школярі не залишаються пасивними слухачами і виконавцями, а перетворюються в активних дослідників навчальних проблем. Навчальна діяльність стає творчою, діти краще засвоюють не те, що отримали в готовому вигляді та «зазубрили», а те, що відкрили самі й висловили по-своєму.

Дослідження – одне з найважливіших джерел отримання дитиною уявлень про світ. Дослідити, відкрити, вивчити – значить зробити крок у незвідане і непізнане. Діти за своєю природою дослідники і з великим інтересом беруть участь у різних дослідницьких справах. Успіх дослідження багато в чому залежить від його організації. Дуже важливо навчити дітей молодшого шкільного віку спостерігати, порівнювати, ставити запитання, а також виробити бажання знайти відповіді. Відтак, потрібно читати додаткову літературу, вчитися ставити експерименти, обговорювати результати, прислухатися до чужої думки.

Співробітництво – це гуманістична ідея спільної розвиваючої діяльності учнів і вчителів, яка базується на взаєморозумінні, проникненні в духовний світ один одного, колективному аналізі ходу й результатів цієї діяльності. Зважаючи на інтереси учня, рівень його знань і умінь, учитель визначає завдання занять та формує, спрямовує й корегує весь освітній процес розвитку його особистості.

В основі стратегії співробітництва лежить ідея стимулювання і спрямування педагогом пізнавальних інтересів учнів. Динаміка становлення спільної діяльності вчителя й учнів. Перша фаза – «залучення до діяльності» – включає такі форми: розподіл між учителем і учнями дій; імітація дій учнями; наслідування дій учнями. Друга фаза – «узгодження діяльності учнів з учителем» – включає: саморегулюючі дії учнів; самоорганізовані дії учнів; самоспонукальні дії учнів. Третя фаза – партнерство, що передбачає суб’єкт-суб’єктну взаємодію в удосконаленні освоєння діяльності.

Групова робота – гуманістична форма навчання учнів. Початкові класи є найважливішим періодом активного засвоєння учнями норм групової роботи і свідомого використання молодшими школярами групової взаємодії для успішного вирішення навчальних завдань. Результатом цього процесу є формування в учнів

здатності організовувати групову роботу: планування дій, розподіл ролей, дотримування норм співпраці тощо, а також самостійно ініціювати спільну діяльність.

Ігрові технології. Гра – це природна для дитини й гуманна форма навчання. Ігри дозволяють здійснювати диференційований підхід до учнів, залучати кожного учня в роботу, з огляду на його інтерес, схильність, рівень підготовки з предмета. Вправи ігрового характеру збагачують учнів новими враженнями, виконують розвиваючу функцію, знімають стомлюваність. Вони можуть бути різноманітними за своїм призначенням, змістом, засобами організації і проведення. У практиці можна використовувати різні інноваційні методи навчання. Прикладом може бути вправа «Ромашка», завдання якої полягає у створенні правильного речення, що стосуються даної теми. Наприклад: казка «Кривенька качечка». Дівчина: працьовита, лагідна, добра, жорстока, мовчазна, зла, горда. Вибравши правильні ознаки даного героя, учні складають його внутрішню характеристику. Ця вправа допомагає учням у відтворенні змісту тексту, запобігає зазубрюванню. Дитина намагається прочитати текст так, щоб на наступному уроці «зірвати» з ромашки правильні відповіді [6, с. 11-13]. Добре спрацьовує вправа «Мозковий штурм», яка дає можливість повторити вивчене на попередніх уроках та узагальнити почуте. Ця вправа – міра швидкості думки та шкала виявлення рівня знань. У дітей зник страх перед неправильною відповіддю. Гра «Дерево мудрості» стимулює самостійний пошук учнями відповіді на запитання, приносить масу задоволення. Учні слухають розповідь учителя про життя і творчість письменника, художника, композитора, придумують запитання щодо почутого, записують їх та вішають на «дерево мудрості». Кожен підходить до «дерева», «зриває» записку, читає, відповідає. Решта оцінюють запитання та відповіді. Вправа «Збираємо квіти» викликає бажання виконувати додаткові вправи. Вивчені терміни записують на вирізаних з паперу квітах. Учні «збирають квіти», пояснюють терміни. Хто не може пояснити, «повертає квітку на галявину». Кращий – той, хто більше назбирав квітів.

Інформаційно-комунікаційні технології навчання (ІКТ) – це сукупність методів і технічних засобів реалізації інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж і засобів забезпечення ефективного процесу навчання.

Уроки із використанням ІКТ є одним з найбільш важливих результатів інноваційної роботи в початковій школі. ІКТ істотно допомагають педагогу в його роботі – це й підбір додаткового текстового та ілюстративного матеріалу,створення карток з індивідуальними завданнями та додатковими пізнавальними текстами, створення електронної бази моніторингу, систематизація і збереження особистих методичних напрацювань, підготовка звітної документації, оформлення навчальних стендів. Усе це дозволяє за більш короткий час отримати більш високий результат у навчанні дітей: – застосування ІКТ на уроках підсилює позитивну мотивацію навчання, активізує пізнавальну діяльність учнів.

Технології формування творчої особистості. Основне завдання даної технології – створити максимально сприятливі умови для творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Ця технологія тісно переплітається з іншими технологіями, проте вона має і свої індивідуальні риси: діяльність учня не повинна регламентуватись, потрібно постійно викликати інтерес дитини до навчання. Важливу роль у стимуляції в школярів інтересу до праці відіграють завдання: підбір вчителем завдань, що потребують творчої переробки, узагальнення, систематизації, вмінь та навичок порівнювати й аналізувати, пошуку; використання ігрових моментів, що стимулюють прояви самостійності учнів, їхніх творчих можливостей; розв'язання творчих завдань.

У наш час пріоритетним завданням освітнього процесу в сучасній школі є всебічний розвиток учнів.

Саме вчитель впливає на пробудження допитливості та інтересу до знань. Саме від нього, який спрямовує, виховує пізнавальну діяльність учнів, залежить розвиток

цікавості і допитливості, на яких формується пізнавальний інтерес. І це повинен бути вчитель, який не примушує, а підносить; не диктує, а навчає; не вимагає, а спонукає до праці і тим самим переживає разом з дітьми творче натхнення.

І саме від вчителя залежить, які він обирає методи і прийоми, шукає легких шляхів чи віддає перевагу інтерактивним технологіям для того, щоб забезпечити комфортні умови, за яких кожний учень відчує свої успіхи, інтелектуальну роботу, продуктивність навчання, виключення домінування однієї думки над іншою.

Список використаних джерел

1.Бабаніна Н. М. Хмарні технології у навчанні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://naurok.com.ua/hmarni-tehnologi-u-navchanni-144144.html

2.Бібік Н. М./Нова українська школа: порадник для вчителя - К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»,2017.-с.5,с.10-11,с.16.

3.Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text

4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – Київ,2004.

5. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Перлини досвіду,2013

6.Кивлюк О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в системі навчальних дисциплін початкової школи. / О.Кивлюк // Початкова школа. – 2004. – №4. – с. 34 – 35.

7.Лотоцька А. Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі- ГО «Смарт-освіта», 2020.- с. 69.

8. Мірошникова Н. Г. Використання інформаційно-комунікативних технологій у практиці початкової школи

9.Новітні технології викладання освітніх галузей у початковій школі, І.Шумілова,2023.

10. Рибалко О. Молодший школяр і комп'ютер / О.Рибалко // Комп'ютер у школі та сім'ї. – №5. – 2010. – с. 21.

Декунова Зоя,
Лавська Алла,
старші викладачки кафедри
теорії і методики змісту освіти,
КЗ Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Розвиток креативного мислення учнів молодшого шкільного віку

Анотація. *У статті розкрито значення креативного мислення; акцентовано увагу на шляхи розвитку креативного мислення учнів молодшого шкільного віку; окреслена роль педагогів.*

Ключові слова: *креативне мислення, освітнє середовище, розвиток, педагог, освітнє середовище.*

У сучасному світі, де майбутнє не може бути чітко спрогнозоване, а теперішнє має кілька потенційних ліній розвитку, людина знаходиться в ситуації постійного вибору, пошуку оптимального рішення відповідно до умов життя і праці. Життя доводить, що в складних умовах, які постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, креативна, здатна до використання нових ідей, задумів, підходів та рішень. Тому, на всіх рівнях освіти повинні створюватися умови для розвитку не тільки інтелекту, але й творчих якостей особистості, підготовки її до життя у відкритому суспільстві, самостійної взаємодії з

динамічним світом. Найбільш вагомою в цих умовах є роль освіти. Саме освіта має безпосередній та найбільший вплив на особистість і суспільство.

Соціальний запит на креативну особистість відображений у законодавчих актах із проблем освіти, в яких наголошується на перспективах формування неповторної унікальної людини, що здатна долати стереотипи, творити, створювати нові моделі, продукувати незвичайні ідеї. Як зазначається в Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, галузевих стандартах освіти, концепції «Нова українська школа» та інших державних документах, освіта повинна забезпечувати формування в дітей і молоді не лише системи знань, наукового світогляду, а й розвиток їхньої креативності, навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації. Розвиток креативності особистості є пріоритетним напрямом сучасної освіти.

Креативне мислення – це необхідна для сучасної молоді компетентність, рівень сформованості якої необхідно підвищувати. Вона допомагає адаптуватися у світі, що постійно й швидко змінюється та потребує гнучких працівників, які озброєні вміннями «21-го століття». Розв'язання цього завдання органічно пов'язане з активізацією навчання, з розробкою системи методів і прийомів навчання, які спрямовані на формування пізнавальної активності учнів, засвоєння ними навчального матеріалу, розвиток інтелектуальних здібностей та креативного мислення учнів.

Акцент на розвитку креативності пронизує основні принципи Нової української школи. Оскільки саме розвиток креативного мислення дозволить дитині у майбутньому знаходити ефективні рішення для будь-яких проблем, а також – досягти бажаного результату, самореалізуватися.

Метою статті є обґрунтування значення розвитку креативного мислення, визначення шляхів розвитку креативного мислення молодших школярів, ролі педагога.

Термін «креативність» походить від латинського слова creatio (створення). Цей термін у педагогіці та психології набув поширення в 60-і роки XX століття. Проте зміст поняття «креативність» не можна визначити достатньо чітко та однозначно, оскільки досі не запропоновано єдиного підходу або концепції до його трактування. Тільки в зарубіжній психології існує близько сотні його визначень.

Термін «креативність» (за визначенням Д. Сімпсона) у психології означає здатність людини відмовитися від стереотипних способів мислення та схильність до руйнування загальноприйнятого, звичайного порядку походження ідей у процесі мислення.

Е.де Боно, британський психолог, наголошує на тому, що креативність та креативне мислення заохочує людей мислити поза сталими шаблонами та дивитися на речі з іншої точки зору. Основними навичками креативного мислення є генерування ідей, відкритість до нового, уява та цікавість, розсудливість і дивергентне мислення (пошук різних рішень для вирішення однієї і тієї ж проблеми). Це мислення поза шаблонами, здатність експериментувати і оперувати складністю.

Креативність – здатність творити, здатність до творчих дій, що зумовлюють нове незвичне бачення проблеми чи ситуації.

Креативне мислення в PISA-2021 визначено як компетентність продуктивно залучатися до генерування, оцінювання та вдосконалювання ідей, результатом чого може стати прийняття оригінальних та ефективних рішень, поступ у знаннях і дієвий прояв фантазії.

Дослідниками виокремлено шість параметрів-характеристик креативності:

- здатність до знаходження і формулювання проблеми;
- здатність до генерування великої кількості ідей;
- гнучкість як уміння продумування різноманітних ідей;
- оригінальність – властивість відповідати на стимули нестандартно;
- здатність удосконалювати об'єкт, додаючи деталі;
- уміння розв'язувати проблеми, тобто здатність до аналізу й синтезу.

У піраміді А. Маслоу (ієрархії потреб людини) за пріоритетністю потреб креативність перебуває на найвищому щаблі після фізіології, потреб у безпеці та визнанні.

Креативність прямо впливає на інтелект і успішність учнів. Сьогодні школа має вчити дітей швидко реагувати на зміни. Методи «зубріння» та «заучування» більше не актуальні. Зважаючи на прогнозування, що до 2030 року з'явиться близько 180 нових професій, навчити того, чого ще немає, неможливо.

Ще В. Сухомлинський вказував, що робота вчителя - це творчість, а не буденне заштовхування у дітей готових знань. Відтак, покликання педагога - у розвитку творчих можливостей, здібностей дитини, вихованні в неї потягу до нового, формуванні творчої особистості.

Як і будь-яке інше вміння, креативне мислення можна розвивати через практичне й цілеспрямоване застосування. Деякі освітяни вважають, що розвивати в учнів уміння креативно мислити – це забирати час, який відведено для навчання дисциплін, передбачених освітньою програмою. Але насправді учні можуть креативно мислити на заняттях із будь-яких дисциплін, якщо їх правильно зорганізувати.

Креативне мислення може формуватися в процесі засвоєння предметних знань шляхом використання таких підходів, які передусім стимулюють дослідництво й відкриття, а не зубріння й автоматизацію.

Креативне мислення учнів у PISA-2022 було інноваційною галуззю дослідження. Дослідження продемонстрували вплив певних особливостей середовища на креативість. Неформальний зворотний зв'язок, постановка цілей, позитивні виклики, робота в команді, відносна свобода у виконанні завдань та належне визнання й стимулювання розроблення нових ідей – усе це є передумовами середовища для креативності. І навпаки, жорстка критика нових ідей, прагнення зберегти статус-кво, небажання ризикувати і надмірний тиск є тими чинниками середовища, які можуть гальмувати креативність. Можна стверджувати, що аналогічні чинники середовища можуть впливати й на креативне мислення учнів на заняттях.

Дослідники вважають, що формуванню креативності в учнів перешкоджають:

- постійне повторення думки про те, що існує лише один правильний спосіб виконання завдання і лише одна правильна відповідь на запитання;
- культивування ідеї про те, що необхідно підпорядковуватися системі та страх перед авторитетом вчителя;
- дотримання будь-якою ціною плану проведення занять;
- просування переконань про те, що оригінальність є рідкісною якістю;
- пропагування ідей щодо розмежованості знань;
- стримування цікавості та допитливості дітей;
- заперечення того, що навчання та розв'язання проблем мають бути цікавими.

Натомість неформальний зворотний зв'язок, цікаві завдання-виклики, робота в команді, пошук власних рішень у виконанні завдань, стимулювання розробляти нові ідеї – усе це є передумовами розвитку креативності. Тож, ефективним рішенням для створення середовища, яке б сприяло розвитку креативного мислення учнів, є реалізація діяльнісного підходу в освіті. Дотримання принципів і характеристик якого допоможуть долати зазначені перешкоди та сприяти всебічному розвитку дитини, зокрема, креативності.

Розвиток креативності має свої особливості в кожному віковому періоді, причому різні фактори, що впливають на її динаміку, в тому чи іншому періоді можуть набувати першорядного значення.

Розвиток креативності учнів відбувається на всіх етапах шкільного навчання, разом із тим найдоцільніше розпочати із раннього віку, оскільки у початковій школі діти опановують способами навчальної діяльності, прийомами вирішення навчальних завдань, якими користуються у подальшому.

Молодший шкільний вік є періодом інтенсивного креативного становлення (І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Максименко), оскільки є періодом бурхливих процесів перетворень у фізіології й психіці особистості. Розвитку креативності особистості у процесі навчання сприяють притаманні молодшим школярам властивості: відкритість до всього нового, допитливість, емоційність, цілісність сприйняття, яскрава уява, образність мислення, активне ставлення до дійсності, що їх оточує.

Креативність молодшого школяра, за визначенням В. Павленко – це загальна властивість особистості учня, яка виявляється, передусім, у навчально-пізнавальній діяльності й зумовлює творчу спрямованість дитини, її здатність до самостійного вибору оптимального та оригінального шляху вирішення навчальних завдань, створення нових ідей, продуктів, новизна яких може бути як об'єктивною, так і суб'єктивною.

Під креативними властивостями молодшого школяра розуміємо комплекс індивідуально-психологічних особливостей, що обумовлюють здатність учня успішно здійснювати навчально-творчу діяльність. Вони розкриваються і розвиваються в процесі цієї ж навчально-творчої діяльності.

У структурі креативності учня виділяють такі компоненти: дивергентне мислення (Г. Альтшуллер, Дж. Гільфорд, В. Моляко); здатність генерувати велику кількість ідей (Дж. Гілфорд); творчу мотивацію (О. Матюшкін, Л. Пузеп); натхнення (В. Роменець); володіння прийомами творчості (Г. Терехова, С. Гін) тощо.

Для оптимального розвитку креативності молодших школярів слід створити відповідні умови. Створення таких умов залежить від учителя. Однак роль учителя у даному процесі не обмежується лише створенням психологічного клімату. Вона полягає ще й у тому, щоб активно допомогти дитині у розвитку її креативності.

Істотною умовою розвитку креативності учні в освітньому процесі є розвиток самостійності, оскільки творча діяльність людини передбачає самостійне створення нових, оригінальних продуктів. Для розвитку креативної особистості необхідно надавати можливість учням початкової школи самостійно знаходити шляхи вирішення завдань, а не вирішувати за них. Основне завдання вчителя не «пояснити» і «показати», а організувати спільний пошук та вирішення навчальних завдань, зрозуміти логіку міркувань учнів і знайти правильний вихід із навчальних ситуацій; аналізувати відповіді та пропозиції дітей і непомітно привести їх до істини.

Розвитку креативного мислення учнів сприятиме використання:

- інноваційних технологій (ігрових технологій; технології розвитку критичного мислення;
- диференційованого навчання;
- розвивального навчання;
- інтерактивних технологій: технологій кооперативного навчання (робота в парах, ротаційні трійки, два – чотири – всі разом, карусель, робота в малих групах, акваріум);
- колективно-групової діяльності (обговорення проблеми в загальному колі, мікрофон, незакінчені речення, навчаючи – учусь, мозковий штурм, ажурна пилка, вирішення проблем);
- ситуативного моделювання (імітаційні ігри);
- опрацювання дискусійних питань (метод ПРЕС, займи позицію);
- методу проєктів;
- проблемного навчання (створення проблемної ситуації – проблемний діалог – традиційні пояснення заміняють «відкриттям знань»);
- особистісно орієнтованого навчання (підтримка та розвиток природних якостей учня, його здоров'я, індивідуальних здібностей; допомога у становленні його суб'єктності, соціальності, творчої самореалізації);
- заохочення, створення яскравих наочно-образних уявлень, навчально-пізнавальна гра, створення ситуації успіху, спонукання до пошуку альтернативних

рішень, виконання творчих завдань, створення ситуації взаємодопомоги – прийоми психолого-педагогічної підтримки діяльності учнів;

- психологічного супроводу – створення емоційного настрою на початку уроку, релаксація, рефлексія.

Важливу роль у розвитку креативності молодшого школяра відіграє наслідування учнями креативної діяльності вчителя. Педагог повинен володіти креативною уявою й мисленням, розвиненими почуттями та високим рівнем працездатності. Саме від рівня інтелектуального потенціалу вчителя, його вміння творчо мислити і втілювати свої задуми у життя залежить кінцевий результат розвитку учнів.

Творча особистість педагога завжди характеризується високим рівнем креативності, яскраво вираженими особистісними якостями і здібностями, які сприяють успішній професійній діяльності.

Бути терплячими до дивних ідей, поважати допитливість, запитання дитини, цінувати їх. Записувати відповіді дитини. Висловлювати віру в здатність кожного учня нестандартно думати. Пояснювати, що на багато запитань не завжди можна відповісти однозначно. Забезпечити для учнів вільне від глузування середовище.

Навчання, побудоване на засадах розвитку креативного мислення, дозволяє вирішувати завдання сучасної освіти. У школярів формується внутрішня потреба передавати власне бачення світу, мати особисту позицію, вміти її відстоювати. Сучасні учні з цікавістю беруться за такий вид навчальної діяльності, який дає їм матеріал для роздумів, можливість виявляти ініціативу, творчість, індивідуальність, самостійність.

Опираючись на спостереження педагогів-практиків, можемо зробити висновок, що результатами цілеспрямованої роботи з розвитку креативних здібностей школярів є такі позитивні явища:

- значно підвищується здатність школярів до творчої діяльності: учні із задоволенням працюють у творчих проектах, беруть участь у конкурсах, колективних творчих справах; ініціюють власні творчі проєкти;
- діти не бояться висловлювати на уроках свої ідеї, думки, пропозиції, якими б несподіваними вони не були;
- зростає пізнавальна активність молодших школярів: вони із задоволенням спостерігають, досліджують, розв’язують проблемні питання;
- батьки відзначають, що у дітей підвищується зацікавленість навчанням.

У сучасній психології й педагогіці не існує єдиної структури або моделі креативності, проте наголошується, що провідну роль у креативності відіграє мотивація; необхідною умовою створення позитивного емоційного фону є середовище, в якому панує креативний клімат; продукт креативного процесу повинен відрізнятися оригінальністю, свідомістю, виразністю й економією; креативні досягнення неможливі без специфічних знань з проблеми креативності і володіння методами й прийомами генерування й аналізу ідей.

Креативне мислення дитини є придатним середовищем для її адаптації в соціумі. Оскільки саме розвиток креативного мислення дозволить дитині знаходити ефективні рішення для будь-яких проблем, а також – досягати бажаного результату та само реалізуватися.

Список використаних джерел:

1. Андрієвська В. В. Креативність // Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 432.
2. Креативність вчителя: шляхи звільнення від стереотипів і шаблонів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/kreativnist--vchitelya--shlyakhi--zvilnennya--vid-.html
3. Розвиток креативного мислення молодших школярів. URL: https://vseosvita.ua/library/rozvitok-kreativnogo-mislenna-molodsih-skolariv-34293.html

4. PISA-2021: рамковий документ щодо оцінювання креативного мислення / перекл. з англ. К. Шумової ; наукове редагування Т. Вакуленко, В. Терещенко ; переднє слово та додатки А й Б Т. Вакуленко, В. Терещенко. Київ : Український центр оцінювання якості освіти, 2022. 131 с.

Павленко В. В. Креативність учителя як чинник розвитку педагогічної творчості [Електронний ресурс] / Віта Віталіївна Павленко – Режим доступу до ресурсу: http://eprints.zu.edu.ua/16821/1/пав..pdf

Ілійчук Любомира,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Професійна компетентність учителя початкових класів як детермінанта якості сучасної освіти

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню професійної компетентності вчителя початкових класів як ключового чинника забезпечення якості сучасної освіти в умовах соціокультурних трансформацій і реалізації концепції Нової української школи. Проаналізовано сутність і структуру професійної компетентності, яка інтегрує знання, уміння, ціннісні орієнтації та рефлексивні здібності педагога, що сприяють ефективній реалізації освітніх завдань і формуванню ключових компетентностей здобувачів освіти. У дослідженні акцентовано на необхідності безперервного професійного розвитку вчителя для адаптації до динамічних викликів сучасного освітнього середовища та забезпечення сталого розвитку освіти.*

Ключові слова: *компетентність, професійна компетентність, якість освіти, професійний стандарт, учитель початкових класів, освіта.*

Сучасний етап розвитку світового співтовариства характеризується високим ступенем динамічності в усіх сферах суспільного життя, домінуванням соціокультурних трансформацій над стабільністю та спадкоємністю, що зумовлює зниження ефективності використання раніше накопиченого соціального досвіду та загострює дисбаланс між темпами розвитку освітньої галузі та актуальними суспільними запитами. В умовах проголошення компетентнісного підходу як пріоритетного напряму освітньої політики та трансформації загальної середньої освіти відповідно до концепції Нової української школи постає нагальна потреба у переосмисленні підходів до професійного зростання педагогів. Освітня реформа потребує вчителя нового типу – висококомпетентного, внутрішньо вмотивованого, здатного до професійного саморозвитку, відкритого до інновацій та змін.

Професійна компетентність учителя являє собою системоутворювальну характеристику його фахової діяльності, що безпосередньо впливає на рівень якості сучасної освіти. У контексті модернізації освітньої галузі та зростання суспільних запитів до результатів навчання здобувачів освіти, вона набуває визначального значення. Професійна компетентність інтегрує в собі не лише глибокі теоретичні знання та практичні уміння педагога, а і його здатність до критичного мислення, креативного вирішення педагогічних задач, педагогічної рефлексії, інноваційної діяльності, міжособистісної взаємодії та безперервного професійного розвитку. Безумовно, що професійно компетентним є той учитель, який здатен забезпечувати якісне навчання, формування ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти, впроваджувати інноваційні методики і технології навчання, ефективно

реагувати на виклики сучасного динамічного освітнього середовища. Відтак, професійна компетентність педагога виступає вагомою детермінантою якості освіти, що відповідає стратегічним цілям сталого розвитку освітньої галузі.

З огляду на це, науковий інтерес викликає глибше осмислення поняття «професійна компетентність», його сутнісних характеристик, структури та функцій у контексті визначення його ролі як ключового чинника забезпечення якості сучасної освіти, що відповідає запитам суспільства, вимогам державної освітньої політики та стратегічним пріоритетам розвитку Нової української школи.

Поняття «компетентність» у сучасній педагогічній науці трактується як багатогранне і складне за своєю структурою явище, що є предметом активного наукового дискурсу. Етимологічно термін походить від латинського «competens» («competentis»), що означає «здатний», «відповідний», «той, хто має належні повноваження або знання». У загальномовному вжитку «компетентний» визначається як той, хто має ґрунтовні знання в певній галузі, є освіченим і здатним до кваліфікованого виконання професійних функцій [2].

У науковому контексті компетентність розглядається як інтегративна якість особистості, яка формується на основі оволодіння системою знань, умінь, навичок і досвіду та передбачає здатність до їх ефективного застосування в професійній діяльності. Слід зауважити, що компетентність не зводиться лише до певної сукупності набутих знань, вона включає в себе також мотиваційні, ціннісні, емоційно-вольові й особистісно-рефлексивні компоненти. Вона виявляється у здатності людини успішно вирішувати професійні завдання, діяти продуктивно у нових ситуаціях, адаптуватися до змінних умов праці, проявляти ініціативу та відповідальність [1, с. 17]. Згідно з іншим підходом, компетентність визначається як особлива здатність суб’єкта до ефективної і результативної діяльності у певній галузі професійної спеціалізації. Вона інтегрує спеціальні знання, практичні вміння, навички, досвід застосування їх у реальному житті, а також усвідомлене й відповідальне ставлення до виконання професійних обов’язків [3, с. 149]. Такий підхід акцентує увагу не лише на когнітивній складовій компетентності, а й на її діяльнісному, особистісному та ціннісному вимірах.

У національному законодавстві, зокрема у Законі України «Про вищу освіту», поняття «компетентність» інтерпретується як інтегративна здатність особистості, що забезпечує її соціальну адаптацію, успішне здобуття освіти та якісне виконання професійних функцій, яка формується на основі цілісного поєднання знань, умінь, навичок, переконань, способів мислення, ціннісних орієнтацій і особистісних якостей [6]. Комплексний характер цього поєднання обумовлює спроможність особистості ефективно реалізовувати себе у професійній діяльності, бути здатною до постійного саморозвитку, навчання впродовж життя та активної участі в суспільному житті. Ця здатність виникає в результаті інтеграції особистісних характеристик і професійно значущих якостей особистості, що перебувають у постійній динаміці розвитку та взаємозумовленості.

Таким чином, поняття «компетентність» трактується як цілісне, багатовимірне утворення, яке інтегрує в собі знання, уміння, навички, досвід, а також мотиваційні, ціннісні, особистісні та рефлексивні характеристики. Компетентність не є статичним утворенням, а постійно розвивається під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників. Її сутність полягає у здатності особистості ефективно діяти в різних життєвих і професійних ситуаціях, адаптуватися до змін, приймати відповідальні рішення та реалізовувати себе в соціальному й професійному середовищі. Законодавче трактування цього поняття підкреслює його значення як ключового критерію якості освіти та особистісного розвитку в контексті сучасних вимог суспільства.

Аналіз сучасних підходів до осмислення сутності професійної компетентності вчителя початкових класів засвідчує її багатоаспектність і складну структурну організацію, що відображає розмаїття наукових поглядів на дане поняття. Так, дослідниця О. Ішутіна зауважує, що професійна компетентність педагога виступає

базовою інтегративною характеристикою, що відображає рівень його фахової підготовки, здатність до самостійного й результативного здійснення професійної діяльності. Вона репрезентує цілісне особистісне утворення, яке охоплює знання, уміння, навички, ціннісно-мотиваційні орієнтації та здатність до інноваційного педагогічного мислення. Саме завдяки сформованій професійній компетентності вчитель спроможний реалізовувати свій професійний потенціал, ефективно розробляти та впроваджувати сучасні освітні технології, методики та форми навчання, що відповідають трансформаційним викликам у галузі освіти. У контексті професійної діяльності вчителя початкових класів дана компетентність є визначальною для його професійного самовизначення, становлення та створення умов для розвитку особистісних якостей здобувачів освіти [4].

Значущим науково-теоретичним доробком С. Стрілець та Т. Запорожченко є концептуалізація професійної компетентності як інтегративного особистісного утворення, що відображає готовність і здатність педагога до здійснення цілісної, ефективної професійної діяльності в умовах сучасного освітнього середовища. Автори визначають її як системну якість, яка виявляється у спроможності вчителя організовувати освітній процес у початковій школі відповідно до актуальних вимог та успішно вирішувати професійні завдання, що виникають у педагогічній практиці [10, с. 62]. Така інтерпретація підкреслює динамічну природу професійної компетентності, її здатність до постійної трансформації й оновлення під впливом змінних соціокультурних і професійних контекстів. Особлива увага у цьому трактуванні надається здатності вчителя гнучко реагувати на виклики сучасної освітньої політики та трансформаційні процеси в початковій освіті.

У результаті системного компаративного аналізу вітчизняного та зарубіжного наукового доробку С. Скворцовою було сформульовано трикомпонентну концепцію розуміння професійної компетентності педагога. Перший компонент цієї концепції трактує професійну компетентність як індивідуально-психологічну характеристику особистості, що відображає глибоко суб’єктивний вимір професійного розвитку та зумовлює значущість особистісної складової у її структурі. Другий компонент пов’язаний з інтеграцією теоретичної обізнаності та практичної готовності, що репрезентує необхідність поєднання знаннєвого та операційного компонентів у процесі реалізації професійної діяльності педагога. Третій компонент концепції розглядає професійну компетентність у контексті здатності суб’єкта до ефективного вирішення конкретних педагогічних ситуацій, що відображає її діяльнісний характер та прикладне спрямування. Значущим науковим внеском дослідниці є розробка ієрархічної моделі професійної компетентності, яка передбачає наявність трьох рівнів: ключові, базові та спеціальні компетентності [9]. Така модель дає змогу простежити логіку й етапність професійного становлення вчителя: від загальних компетентностей, характерних для будь-якої діяльності, до базових компетентностей педагогічного спрямування і, зрештою, до вузькоспеціалізованих предметно-орієнтованих компетентностей. Запропонований підхід не лише окреслює внутрішню структуру професійної компетентності, але й слугує концептуальною основою для розробки освітніх програм підготовки педагогічних кадрів.

Теоретичне дослідження професійної компетентності сучасного педагога отримало глибоке висвітлення у наукових роботах В. Сидоренко, де це поняття розглядається як цілісна характеристика особистості фахівця, що об’єднує різноманітні аспекти професійного розвитку. До таких аспектів належать систематизовані знання багатофункціонального характеру, ціннісно-орієнтовані педагогічні установки та акмеологічні константи, які охоплюють спеціалізовані педагогічні здібності та індивідуальні риси особистості. Значну роль відіграють темперамент, інтелектуальні особливості, схильності, переконання, потреби та мотиваційні настанови педагога. Ключовим елементом у цій системі є акмеологічна професійна позиція, яка сприяє безперервному професійному зростанню через різні

форми освіти – формальну, неформальну й інформальну. Це створює основу для реалізації інноваційної, високоефективної професійної діяльності в сучасному соціокультурному середовищі. Автор наголошує, що професійна компетентність педагога є комплексним показником, який інтегрує як діяльнісні, так і особистісно-індивідуальні компоненти, становлячи невід'ємну складову професіоналізму [8].

В. Сидоренко розробила новаторський підхід до систематизації професійної компетентності педагога, визначаючи метакомпетентності (або метапредметні компетентності) як її базовий елемент. Ці універсальні, надпредметні та багатофункціональні складові являють собою сукупність знань, навичок, ціннісних установок і ставлень, необхідних для розв'язання міждисциплінарних завдань та сприяння професійному зростанню вчителя. Науковець виокремлює ключові ознаки метакомпетентностей, зокрема: наявність особистих мотиваційних смислів, готовність до здійснення професійної педагогічної діяльності, ціннісну спрямованість, процесуальну спрямованість, ефективність і системність. Метапредметні компетентності об'єднують предметні компетентності, які включають професійні вміння та відображають особливості педагогічної практики. Відтак, дослідниця пропонує трирівневу ієрархічну модель професійно-педагогічної компетентності, що охоплює метапредметні компетентності, предметні компетентності та базові компетенції [8]. Запропонована трирівнева ієрархічна модель забезпечує не лише комплексне розуміння структури професійної компетентності вчителя, але й відкриває перспективи для розробки сучасних освітніх стратегій, спрямованих на формування висококомпетентних фахівців, здатних адаптуватися до динамічних умов соціокультурного середовища.

Дослідниця Л. Петухова, синтезуючи різноманітні наукові підходи до концептуалізації професійної компетентності, зокрема особистісно-діяльнісного, системно-структурного, знаннєвого, культурологічного, особистісно-орієнтованого й комплексного, аргументує переваги використання комплексного підходу. Автор розробила чотирикомпонентну модель професійної компетентності вчителя початкових класів. Перший компонент – професійний досвід – охоплює сукупність теоретичних і методологічних знань із фундаментальних, соціально-гуманітарних й професійних дисциплін та комплекс професійних умінь (аналітично-пошукових, гностичних, комунікативних, проєктних) і навичок (мовленнєвих, інформаційних, перцептивних). Другий компонент включає особистісні характеристики педагога, зокрема розвинене критичне та творче мислення, сформовану загальну й професійну культуру, світоглядні засади, високий рівень мнемічних здібностей і емпатії. Третій компонент – професійна спрямованість – відображає мотивацію до педагогічної діяльності, готовність до творчого самовираження, ціннісне ставлення до професії, а також розвинені професійні інтереси та ідеали. Четвертий компонент – рефлексія – характеризується здатністю до саморефлексії, самоспостереження, адекватної оцінки власної професійної діяльності, умінням аналізувати педагогічні завдання та соціально-педагогічні контексти, адаптивністю й прагненням до професійного саморозвитку в умовах мінливого освітнього середовища [5].

Отже, професійна компетентність вчителя початкових класів постає як складне, динамічне, інтегративне особистісне утворення, що інтегрує систему знань, умінь, навичок, професійно значущих якостей, ціннісно-мотиваційних орієнтацій та здатність до ефективної діяльності в умовах трансформацій сучасного освітнього середовища. Вона репрезентує не лише рівень фахової підготовки педагога, але й його здатність до інноваційного мислення, адаптації до змін, прийняття професійно-виважених рішень і реалізації освітніх завдань відповідно до актуальних суспільних запитів і потреб здобувачів освіти. Її ієрархічна структура охоплює загальні, базові та спеціальні компетентності, що дозволяє цілісно сприймати процес професійного розвитку вчителя початкових класів, визначити орієнтири його професійної підготовки й безперервного вдосконалення впродовж життя і професійної діяльності.

Сучасна нормативно-правова база у сфері освіти, зокрема професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [7], визначає перелік професійних компетентностей, якими повинен володіти вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти, серед яких:

- мовно-комунікативна компетентність (здатність забезпечувати здобувачам освіти навчання державною мовою, навчання з урахуванням особливостей мовного середовища в закладі освіти мовою відповідного корінного народу або національної меншини України, а також навчання іноземної мови, формувати й розвивати мовно-комунікативні вміння й навички здобувачів освіти);

- предметно-методична компетентність (здатність моделювати зміст освіти відповідно до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти, формувати і розвивати ключові компетентності і наскрізні вміння, визначені державними стандартами освіти, здійснювати інтегроване навчання, добирати і використовувати сучасні й ефективні методики і технології навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти, формувати ціннісні ставлення в здобувачів освіти);

- інформаційно-цифрова компетентність (здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею в професійній діяльності, ефективно використовувати наявні та створювати нові електронні (цифрові) ресурси, використовувати цифрові технології в освітньому процесі);

- психологічна компетентність (здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові й індивідуальні особливості здобувачів освіти, їхній психоемоційний стан, використовувати стратегії роботи зі здобувачами освіти, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я-ідентичності, формувати мотивацію здобувачів освіти й організовувати їхню пізнавальну діяльність, формувати спільноту здобувачів освіти, у якій поважають і враховують права кожного);

- емоційно-етична компетентність (здатність усвідомлювати особисті відчуття почуття, емоції, потреби та емоційні стани інших учасників освітнього процесу, керувати власними емоційними станами, конструктивно й безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, усвідомлювати й поціновувати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі);

- компетентність педагогічного партнерства (здатність до суб' єкг-суб'єктної взаємодії із здобувачами освіти в освітньому процесі, залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства, працювати в команді із залученими фахівцями для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами);

- інклюзивна компетентність (здатність створювати умови, які забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища, здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами, забезпечувати в освітньому середовищ і сприятливі умови для кожного здобувача освіти з урахуванням вікових та інших індивідуальних особливостей);

- здоров'язбережувальна компетентність (здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу, здійснювати профілактично-просвітницьку роботу з учасниками освітнього процесу щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, формувати в здобувачів освіти культуру здорового й безпечного способу життя, підтримувати особисте фізичне та психоемоційне здоров'я під час професійної діяльності, надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу);

- прогностична компетентність (здатність прогнозувати результати освітнього процесу та планувати освітній процес);

- організаційна компетентність (здатність організовувати процес навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти, організовувати різні види й форми навчальної та пізнавальної діяльності здобувачів освіти, організовувати осередки навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти);

- оцінювально-аналітична (здатність здійснювати оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, аналізувати результати навчання здобувачів освіти, формувати спроможність у здобувачів освіти до самооцінювання і взаємооцінювання результатів навчання);

- здатність до навчання впродовж життя (здатність здійснювати власний професійний розвиток, отримувати підтримку від колег, надавати підтримку колегам у їхньому професійному розвитку, здатність до інноваційної діяльності) [7].

Безумовно, що дотримання професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» становить фундаментальну основу для забезпечення високої якості освітнього процесу. Цей нормативний документ системно визначає вимоги до професійних компетентностей педагога, сприяючи підвищенню його професійної кваліфікації та забезпеченню відповідності педагогічної практики сучасним соціокультурним, технологічним і глобалізаційним викликам. Професійний стандарт створює передумови для формування у здобувачів освіти інтегрованого комплексу знань, умінь і ціннісних орієнтацій, які є необхідними для їх ефективної соціалізації та сталого розвитку в динамічному глобалізованому середовищі.

Таким чином, професійна компетентність учителя початкових класів виступає визначальним чинником забезпечення якості сучасної освіти. Інтегративна модель професійної компетентності, яка охоплює предметно-методичні, комунікативні, інформаційно-цифрові, психолого-педагогічні та мовно-комунікативні компоненти, дає змогу педагогам ефективно адаптуватися до вимог сучасного соціокультурного й технологічного освітнього простору. Такий підхід сприяє формуванню у здобувачів освіти комплексу знань, практичних навичок і ціннісних установок, необхідних для їх всебічного розвитку та успішної соціалізації в умовах глобалізованого світу.

Список використаних джерел

1. Авшенюк Н. М., Десятов Т. М., Дяченко Л. М., Постригач Н. О., Пуховська Л. П., Сулима О. В., Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах : теорія та практика : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 280 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. Бусел В. Т. Київ–Ірпінь : Перун, 2009. 1728 с.

3. Вітвицька С. С. Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти : монографія. Житомир : «Полісся», 2015. 416 с.

4. Ішутіна О. Теоретичні і методичні засади формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Слов'янськ, 2025. 588 с.

5. Петухова Л. Є. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Херсон, 2009. 564 с.

6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

7. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» : наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 р. № 1225. URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity

8. Сидоренко В. В. Розвиток професійної компетентності сучасного педагога в умовах відкритої освіти : кластерний аналіз. *Професійна компетентність педагога в умовах оновленого змісту освіти та вимог ринку праці* : ІІІ регіональна науково-практична конференція. Вінниця : Вінницька міська друкарня, 2017. С. 8–17.

9. Скворцова С. О. Професійна компетентність вчителя : зміст поняття. *Наука і освіта.* 2009. № 4. С. 93–96.

10. Стрілець С. І., Запорожченко Т. П. Формування математичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів засобами інноваційних технологій : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 204 с.

Капінус Наталія,
завідувачка відділу дошкільної і початкової світи,
викладачка кафедри педагогіки і психології,
Донецький ОІППО
Коваленко Олександр,
завідувач відділу нормативно-правового забезпечення освітньої діяльності та атестації педагогічних кадрів,
викладач кафедри управління та адміністрування,
Донецький ОІППО

Використання інноваційних форм методичної роботи для розвитку професійної компетентності педагогів початкової школи

Анотація. *Стаття розкриває досвід роботи Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти щодо використання інноваційних форм методичної роботи для розвитку професійної компетентності педагогів початкової школи в умовах реформування освіти; досліджує виклики, які постають перед педагогами в реаліях сьогодення.*

Ключові слова: *професійна компетентність, неперервна освіта, інноваційні форми методичної роботи, нововведення, дієві інструменти і практики психосоціальної підтримки.*

> Удосконалення – це зміни, бути досконалим – означає змінюватися постійно.
>
> Вінстон Черчилль

Реформування освіти в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем, пов’язаних з визнанням значущості знань як рушійної сили суспільного добробуту та прогресу. Ці зміни стосуються створення нових освітніх стандартів, оновлення та перегляду навчальних програм, змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, форм і методів навчання. Незаперечним є те, що досягнення мети сучасної освіти пов’язане з особистісним потенціалом учителя, його загальною та професійною культурою, без яких неможливе вирішення наявних проблем навчання та виховання відповідно до нових освітніх стандартів.

Формування і розвиток професійної компетентності вчителя - одна з центральних проблем у цілісній системі неперервної освіти. Її актуальність обумовлюється необхідністю вирішення протиріччя, що утворилося, між новими вимогами, запропонованими до педагогічної діяльності, самого вчителя як цілісної особистості, суб'єкта освітнього процесу, здатного до професійно-особистісного самовизначення і саморозвитку, конструювання і здійснення гуманістично спрямованих систем і технологій, і реальним рівнем професійної компетентності вчителя, його готовності працювати в нових умовах [10, 25].

Сучасна освітня система має відповідати високим вимогам суспільства до особистості педагога. Досягнення цілей сучасної освіти багато в чому пов'язано з особистісним потенціалом вчителя, його загальною та професійною культурою [4, 98].

Питання визначення професіоналізму, оцінки професійної компетентності і діяльності вчителя знаходяться в центрі вивчення науковців та практиків. Саме

педагогічні працівники мають стати основною рушійною силою відродження та створення якісно нової освіти в Україні.

Окремі аспекти професійної компетентності вчителя початкових класів розглядалися у працях Н. В. Кічук, Л. А. Онищук та ін., професійної компетентності – С. С. Вітвицької, Л. М. Калініної, І. Й. Халимон та ін. Процес формування особистості педагога став предметом наукового дослідження О. А. Дубасенюк, В. А. Семиченко та ін. Становлення й розвиток педагогічної майстерності вивчали Є. С. Барбіна, І. А. Зязюн, Н. М. Тарасевич та ін.

Поняття професійної компетентності вчителя формулюється науковцями по-різному. Проте єдиного підходу до визначення поняття «професійна компетентність вчителя» немає.

Професійна компетентність вчителя – це сукупність його особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких в педагогічній діяльності дає оптимальний результат [3, 5].

Професійна компетентність – це інтегральне утворення, що синтезує особливу психологічну та предметну підготовку, системність специфічних знань, сформованість особистісних якостей, навички творчо розв’язувати педагогічні завдання, прагнення до самовдосконалення та ознайомлення із сучасними світовими вимогами [12, 30].

Компетентність учителя (за певних умов) розвивається в процесі тривалого виконання професійної діяльності. Напрямки становлення професіоналізму – це і є напрямки розвитку компетентності вчителя. Поняття «професійна компетентність педагога» виражає особисті якості викладача, вчителя, вихователя, які дозволяють йому самостійно й ефективно розв’язувати педагогічні завдання, сформульовані або педагогом, або адміністрацією освітньої установи. «Професійна компетентність педагога» і «педагогічна компетентність» – синонімічні поняття. Отже, під педагогічною компетентністю педагога ми розуміємо єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення своєї професійної діяльності. Професійна компетентність – це інтегративна якість фахівця, що включає рівень оволодіння знаннями, вміннями, навичками і такими компонентами професійної майстерності, як професійні здібності і професійно важливі якості особистості [6, 7].

Педагогічний процес та професійна компетентність педагога взаємопов’язані і взаємодіють. Структурні компоненти педагогічної компетентності повинні співпадати з компонентами педагогічної діяльності, внаслідок чого модель професійної компетентності вчителя виступає як єдність його теоретичної і практичної готовності. Професійна компетентність включає сплав знань та умінь, які є ядром компетентності, з професійним досвідом, функціями педагога і обов’язково значущими особистісними якостями, ціннісними орієнтирами. Тобто компетентність ширше знань, умінь та навичок і не є їхньою сумою [8, 14].

Сучасному учителеві необхідні гнучкість і нестандартність мислення, вміння адаптуватися до швидких змін умов життя. А це можливо лише за умови високого рівня професійної компетентності, наявності розвинених професійних здібностей.

Сучасне суспільство вимагає особистості, яка не тільки поінформована з певних галузей знань, а й здатна свідомо пізнавати оточуючу дійсність, що швидко змінюється, особистості, яка вдумливо зберігає ті цінності, які накопичило людство і, в той же час, розуміє результати своєї діяльності з погляду особистого вкладу у збереження та створення нових суспільних цінностей. Для досягнення такої мети необхідна цілеспрямована діяльність освітян, що також вимагає зміни у методичному супроводі педагогів у швидкоплинних умовах сьогодення.

Професійно компетентний педагог є чи не найголовнішою частиною української інтелігенції, яка дієво впливає на формування нації. Запорука ефективності освітнього процесу — професійна компетентність вчителя, яка розширює можливості педагогічних працівників розв'язувати проблеми і конфлікти, що виникають у професійній діяльності і взагалі в особистому житті. Покликання педагога не тільки і не

стільки передача знань, умінь і навичок, але і всебічний гармонійний розвиток здібностей та можливостей учня, виховання відповідального, свідомого громадянина країни [9, 227].

Вимоги до педагога в Україні сформульовані у низці нормативних актів. У статті 59 Закону України «Про освіту» зазначено: «Професійний розвиток педагогічних і науково-педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання» [1, 13]. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» визначає основні компетентності вчителя.

Таким чином, професійна компетентність педагога "тримається на трьох стовпах": здатність, готовність та спроможність ефективно діяти, розв'язуючи завдання Нової української школи.

Нововведення у процесі неперервної освіти вчителя початкових класів Нової української школи

Педагогічна інноватика набуває дедалі більш вагомого значення у виконанні завдань сучасної системи освіти. Вирішення проблеми підготовки педагогічних працівників на етапі реформування загальної середньої освіти стає провідним напрямом поглиблення і розширення професійної підготовки педагога у процесі неперервної освіти. Виникає необхідність сформувати готовність учителя орієнтуватися в системах, технологіях, адекватно оцінювати їх, здійснювати правильний вибір на шляху впровадження в освітній процес. Тому вся система підвищення кваліфікації вчителя, з одного боку, повинна спрямовуватися на формування високого рівня професіоналізму фахівця, нового мислення, вироблення індивідуального стилю педагогічної діяльності, а з іншого – орієнтуватися і бути готовим здійснювати інноваційні підходи до організації освітнього процесу за змістом та формами.

Відтак, на сьогодні значно зросла потреба організувати діяльність вчителя початкової школи до засвоєння нових освітніх технологій у процесі неперервної освіти шляхом нововведень. Проблема використання інноваційних технологій у практиці діяльності інститутів післядипломної освіти з метою підготовки педагогів до нововведень розглядається різнобічно.

О. Дубасенюк висловила думку стосовно того, що інновації в системі професійно-педагогічної освіти мають подвійну спрямованість. Вони передбачають зміни не тільки в системі власне педагогічної підготовки, але й мають обов'язкове врахування змін, що відбуваються у всіх типах навчальних загальноосвітніх закладах, а також історико-педагогічних тенденцій у цій сфері [7, 115].

І. Богданова розглядає проблему під кутом зору готовності вчителя до інноваційної діяльності і виокремлює наступні показники: усвідомлення потреби впровадження освітніх технологій у власні педагогічні й практиці; інформованість про новітні педагогічні технології; зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик; володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій тощо [5, 74].

Спираючись на виокремлене вище, розкриємо специфіку інноваційної діяльності у Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, яку схарактеризуємо як сукупність освітньої та науково-дослідницької діяльності, де особливу перевагу надаємо застосуванню інновацій під час підготовки фахівців Нової української школи.

Впровадження інноваційних педагогічних технологій на етапі післядипломної підготовки вчителя початкових класів розглядаються нами на основі енциклопедичного знання як про процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, результатом яких стає підвищення рівня досягнень структурних компонентів освіти та відбувається перехід системи до якісно нового стану [11, 204].

Враховуючи вищезазначене, визначимо роль науково-педагогічних і педагогічних працівників Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти в ефективному розвитку всієї системи неперервної освіти вчителів як цілеспрямовану творчу діяльність зі створення, використання і розповсюдження актуальних, соціально значущих новацій з метою позитивного розвитку професійної майстерності педагога.

Упровадження освітніх інновацій відділом початкової освіти відбувалося поетапно.

На першому етапі була розроблена Модель науково-методичного супроводу впровадження нової початкової школи в Донецькій області, розроблені робочі навчальні програми, спрямовані на формування фахових компетентностей учителя початкових класів відповідно до нового професійного стандарту.

На другому етапі було організовано розробку навчально-методичного забезпечення підвищення кваліфікації педагогів початкової школи, а саме, підготовлено навчально-методичний кофр курсів підвищення кваліфікації учителів початкових класів Нової української школи «Проєктування освітнього середовища в новій початковій школі», до складу якого увійшли: програма курсів підвищення кваліфікації, робочий зошит слухача курсів підвищення кваліфікації, електронний кейс (презентації до модулів, відеоматеріали тощо).

Третій етап був пов'язаний із безпосереднім практичним впровадженням інноваційних технологій в освітньому процесі вчителями Нової української школи. На цьому етапі були розроблені: “Путівник Нової української школи” (Випуски 1-3), “Практичний порадник методисту Нової української школи”.

Нововведення у процесі неперервної освіти вчителя Нової української школи Донецької області представлені в таблиці 1.

Таблиця 1. ***Використання нововведень у процесі післядипломної освіти вчителя початкових класів Донецької області***

Інновації	Опис	Очікувані результати
Технологія проєктної діяльності	Проєкт “Вчимося жити разом” Проєкт «НУШ Імпульс»	Формування предметно-методичної, інформаційно-цифрової, психологічної, здоров’язбережувальної, організаційної, прогностичної компетентностей, компетентності педагогічного партнерства та здатності до навчання впродовж життя
Ігрові технології	Тренінг “Ігрові та діяльнісні методи навчання у початковій школі” Спецкурс «Діяльнісний підхід у початковій школі в реаліях сьогодення»	
Проблемно-пошукові технології	Креатив-студія “На хвилі сучасності”	
Інтерактивного навчання	Тренінги щодо підвищення кваліфікації регіональних тренерів, які проводитимуть навчання та супервізію; тренерів-педагогів, які проводитимуть супервізію в умовах Нової української школи	
Модульне навчання	Тренінг з питань інтеграції освіти на основі життєвих навичок з курсу «Я досліджую світ» до програмно-методичного забезпечення Нової української школи в межах проєкту «Безпечна та дружня до дитини школа»	

Готовність до роботи в Новій українській школі ми визначали, як сукупність компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного.

Для визначення рівня сформованості компонентів готовності вчителів початкової школи до роботи в Новій українській школі (вибірка 1572 особи) нами були використані: спостереження за діяльністю, анкетування, самоаналіз власної діяльності

в умовах Нової української школи та самооцінка своєї роботи. Отримані результати відображені в таблиці 2.

Таблиця 2. ***Результати оцінки рівня сформованості готовності вчителів початкових класів Донецької області до роботи в Новій українській школі на основі впровадження інновацій***

Компоненти готовності	**Рівні сформованості готовності до роботи в Новій українській школі**		
	Оптимальний	**Допустимий**	**Критичний**
Мотиваційно-ціннісний	78%	19%	3%
Когнітивний	75%	23%	2%
Діяльнісний	85%	14%	1%
Рефлексивний	58%	31%	11%

Підсумкові показники оцінки рівня сформованості готовності вчителів початкових класів до роботи в Новій українській школі на основі впровадження інновацій демонструють:

- оптимальний рівень сформованості мотиваційно-ціннісного (78%), когнітивного (75%) та діяльнісного (85%) компонентів;
- допустимий (31%) та критичний (11%) - рефлексивного.

Тому було скориговано роботу з педагогами початкової школи у напрямку формування адекватної самооцінки, а саме, запропоновано практичний спецкурс «Порівняльна характеристика вчителя з нормативною моделлю педагога Нової української школи».

Підвищення кваліфікації – важливий аспект розвитку професійної компетентності педагога в умовах сьогодення

Важливим аспектом розвитку професійної компетентності педагога є післядипломна освіта. Підвищення кваліфікації – це час інтенсивного спілкування та обміну досвідом, це можливість для педагогів дізнатися про актуальні тенденції у методиках навчання.

Наше освітянське життя докорінно змінилося після лютого 2022 року. Перед освітою, як і в цілому перед державою, постали надскладні завдання: як створити не тільки необхідні умови для задоволення нових освітніх потреб та запитів щодо професійного розвитку педагогів закладів освіти, а й забезпечити ефективне функціонування системи їхнього професійного зростання у період воєнного стану. Все це змусило адаптувати існуючі форми та визначити нові форми підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Враховуючи те, що у закладах освіти Донецької області освітній процес здійснюється із застосуванням технологій дистанційного навчання, педагоги початкової освіти під час тренінгів з тем «Особливості організації і проведення уроку в початковій школі в умовах воєнного стану», «Дистанційна освіта: дієві практики та лайфхаки» вчаться використовувати платформи та сервіси дистанційного навчання для організації цікавого і продуктивного навчання, відпрацьовують практичні навички щодо опанування *дієвими онлайн-інструментами тощо.*

Реформа освіти вимагає розробки, впровадження нових тем підвищення кваліфікації та змістових модулів до них. З метою поглиблення знань та вироблення практичних навичок педагогів щодо формування читацької компетентності здобувачів освіти початкової школи запропоновано курс «Сучасні стратегії залучення учнів

початкової школи до читання», щодо використання дієвих інструментів та практик в освітньому процесі – спецкурс «Діяльнісний підхід у початковій школі».

Підвищення кваліфікації педагогів відбувається і під час заходів міжатестаційного періоду. Протягом останніх трьох років відділом дошкільної і початкової освіти проведено заходи, які об'єднали незламну педагогічну спільноту Донеччини та спрямували педагогів на пошук нових ідей щодо організації освітнього процесу:

- Вебвітрина «Освітнє середовище початкової школи: інноваційні практики**»,**
- дистанційна школа «НУШ: компетентності для життя»;
- педагогічний турнір «Від авторитарної педагогіки до педагогіки співробітництва»;
- Літня школа батьківства (для консолідації зусиль педагогів та батьків щодо подолання освітніх втрат учнів) тощо.

Вважаємо за доцільне виокремити інноваційні форми методичної роботи, які дозволяють розкрити творчий потенціал педагогів: *методичний ринг* - форма методичної роботи, яка сприяє вдосконаленню знань, дає можливість виявити загальну ерудицію та обізнаність педпрацівників із проблемою, це змагання різних методичних ідей щодо реалізації однієї проблеми; *методичний тиждень* проводиться з метою ознайомлення з ініціативою та творчістю педагогів окремої територіальної громади Донецької області; ***вебвітрина*** - форма методичної роботи, яка передбачає залучення великої аудиторії і метою якої є обмін досвідом, упровадження ідей та знахідок щодо ефективної організації освітнього процесу; *педагогічний турнір* має на меті виявлення та розвиток у вчителів здібності до педагогіки співробітництва, сприяння розвитку критичного погляду на традиційну педагогічну практику, спонукання до пошуку нових, нетрадиційних, інноваційних технологій, виявлення та розвиток загально-педагогічних здібностей, умінь та навичок творчих педагогів; *творча група* — це організований на громадських засадах невеликий колектив працівників освіти, який поглиблено вивчає запропоновану проблему, її суть, технологію того чи іншого досвіду та забезпечує його творче застосування; *школа педагогічної майстерності* - це добровільне об'єднання вчителів з високою творчою активністю, зі своїм баченням проблем освітнього процесу, з високими результатами своєї практичної діяльності; *творчий звіт учителя* – це форма методичної роботи, спрямована на пошук, підтримку і пропаганду перспективного педагогічного досвіду педагога, а також діяльності всього педагогічного колективу щодо нових технологій, організації методичної роботи в закладах освіти.

Військовий стан в країні зумовлює необхідність впровадження й популяризації безпекових заходів у всіх сферах життя. Саме тому на часі питання забезпечення максимально можливої безпеки кожної дитини, кожного працівника закладу освіти. Особливого значення набуває проведення роз'яснювальної роботи та занять з мінної безпеки, вивчення основних правил поведінки з вибухонебезпечними, підозрілими предметами в офлайн та онлайн-форматах з педагогами, дітьми, батьками.

Дієві інструменти і практики підтримки психосоціального благополуччя учасників освітнього процесу

В умовах війни у кожного з нас порушене базове відчуття безпеки, для відновлення якого потрібен кропіткий і психологічно грамотний супровід.

Психосоціальна підтримка розвитку та навчання дітей, забезпечення їхнього благополуччя в закладі освіти в умовах надзвичайних ситуацій є одним з провідних завдань педагогічної діяльності.

Саме педагоги відіграють дуже важливу роль у зміцненні та захисті психічного здоров'я та психосоціального благополуччя дітей. Те, як педагоги взаємодіють із дітьми, освітнє середовище, яке вони створюють, впливає на психосоціальне благополуччя дітей. Коли педагоги використовують базові навички підтримки дітей, наприклад: емпатію, неупереджене ставлення до дітей тощо – це допомагає дітям

почуватися в безпеці та продовжувати навчатися. Крім того, коли педагоги зосереджуються не лише на академічних досягненнях дітей, а й на розвитку соціальної, емоційної, когнітивної, креативної, фізичної сфер, наскрізних умінь, це допомагає дітям отримати життєвий досвід, щоб справлятися зі складними життєвими ситуаціями [9, 227].

Важливо розуміти, що педагоги можуть надавати психосоціальну підтримку дітям шляхом адаптації способу взаємодії з ними, створення психологічно безпечного та сприятливого середовища, в якому діти можуть виражати свої емоції та переживання.

Для ознайомлення педагогів з дієвими інструментами та практиками підтримки психосоціального благополуччя дітей, педагогів та батьків Донецьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти запроваджується курс «Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу в умовах кризових ситуацій», розроблений The MHPSS Collaborative, The LEGO Foundation в Україні. Метою курсу є забезпечення неперервного професійного розвитку педагогів початкової школи з питань психосоціальної підтримки дітей, їхнього благополуччя в закладі освіти в умовах надзвичайних ситуацій. Особлива увага у програмі вищезазначеного курсу приділяється грі як потужному інструменту для підтримки психічного здоров’я дітей та їхнього психосоціального благополуччя.

Ігрові взаємодії — ефективний спосіб задоволення психосоціальних потреб дітей, які проживають складний життєвий досвід (війну, насильство, вимушений переїзд тощо). Імплементація гри в освітній процес сприяє ефективному навчанню та всебічному розвитку дітей, а також підвищує шанси зберегти психічне здоров'я та психосоціальне благополуччя, коли вони зіштовхуються з життєвими труднощами.

Гра допомагає дітям розпізнавати власні емоції, виражати їх і вибудовувати позитивні стосунки з однолітками, членами родини. Це допомагає їм справлятися із занепокоєнням, концентруватися і зосереджуватися на тому, що для них важливо. Ігровий досвід допомагає відновити відчуття нормального життя та надію на світле позитивне майбутнє.

Коли діти переживають війну, вони можуть припинити грати зі своїми друзями, однолітками, братами чи сестрами, навіть наодинці. Або навпаки — діти можуть почати зосереджуватися на війні: вдавати, що вони знаходяться в укритті, на блокпості, уявляти ракети, вибухи, евакуацію тощо. Педагоги можуть підтримати дітей знову залучивши їх до гри. Педагог може включити ігрові взаємодії до освітнього процесу або допомогти спрямувати вільну гру дітей в іншому руслі.

Науково-дослідна та експериментальна робота Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти сприяє активному впровадженню інновацій у формах і методах підвищення кваліфікації педагогів. Ці форми дозволяють активізувати педагогів щодо їхнього професійного зростання.

Однак залишаються виклики та проблеми, які потребують вирішення. Тому на сьогоднішній день пріоритетним завданням має бути збереження та повернення контингенту дітей, а також поновлення кадрового потенціалу в закладах освіти Донеччини. В контексті стрімкого розвитку інформаційних технологій та їхнього впливу на освітній процес, педагогічну діяльність важливим є підвищення цифрової грамотності педагогів, залучення їх у сучасний інформаційний простір.

Незламній освітянській спільноті України, і Донецькій області зокрема, кинуто виклик – виклик війною. Щоб продовжити навчання та виховання дітей, необхідно шукати нові рішення, які б допомогли отримати їм якісну освіту та зберегти життя і здоров'я.

Тому рухаємось далі, не зупиняємось на досягнутому, «шукаємо» та впроваджуємо ефективні форми розвитку професійної компетентності педагогів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017р. № 2145-VIII. DOI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024р. № 1225 «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти». DOI: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf
3. Банашко Л.В., Крищук Б.С., Севастьянова О.М., Тафінцева С.І. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти. Хмельницький, 2017. 40 с. DOI: https://www.kgpa.km.ua/?q=node/233
4. Барбіна Є. С. Педагогічна майстерність учителя у системі неперервної професійної освіти // *Педагогічний альманах*. 2017. Вип. 36. С. 96-100. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2017_36_18
5. Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів на основі застосування інноваційних технологій: дис. доктора пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2003. 440 с.
6. Груць Г.М. Теоретико-методологічні засади формування професійної компетентності вчителя в контексті нової української школи. *Професійна компетентність учителя нової української школи: формування, розвиток та удосконалення***:** матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 22 трав. 2020 р. С. 6-9. DOI: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15781/4/conf_prof_komp-%28uchutelja-2021%29.pdf
7. Дубасенюк О.А., Вознюк О. В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 114 с.
8. Жаркова І. І. Професійна компетентність як сутнісна характеристика педагогічної діяльності вчителя початкової школи. *Професійна компетентність учителя нової української школи: формування, розвиток та удосконалення***:** матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 22 трав. 2020 р. С. 13-16. DOI: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15781/4/conf_prof_komp-%28uchutelja-2021%29.pdf
9. Капінус Н.О. Розвиток професійної компетентності вчителя початкових класів: реалії сьогодення. *Професійна компетеність педагога: методологія, теорія, методика практика*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.10 лист. 2023 р. С. 226-236.
10. Лісіна Л. Підготовка майбутніх учителів до конструювання навчальних технологій: теоретичний аспект. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти*: матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю. Бердянськ, 2018. С. 23–27.
11. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: монографія за ред. С. О.Сисоєвої. ВІПОЛ, 2001. 502 с.
12. Якименко С.І. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу: наук. посіб. / під заг. ред. С. І. Якименко. Київ: Слово, 2011. 464 с.

Ковтуняк Ольга,
Крет Людмила,
Кушнір Наталія,
Паляруш Тетяна,
вчителі початкових класів
Капустянської гімназії
Новоушицької селищної ради
Хмельницької області

Формування ключових компетентностей молодших школярів

Для успішної інтеграції України в європейський та світовий простір необхідно створити таку систему освіти, яка відповідатиме викликам нового тисячоліття та формуватиме нову генерацію дітей, здатних системно мислити і діяти з високим рівнем відповідальності заради майбутнього.

Головною задачею сучасної освіти є підготовка компетентних особистостей, здатних знаходити правильні рішення не тільки в навчальних, а й у життєвих ситуаціях.

У світовій практиці ефективність освіти пов'язують із реалізацією компетентнісного підходу.

Компетентнісно орієнтоване навчання спрямоване на комплексне оволодіння знаннями і способами практичної діяльності, що забезпечує успішне функціонування людини у ключових сферах життєдіяльності в інтересах як її самої, так і суспільства (держави) в цілому.

У результаті здобуті знання характеризуються не стільки кількістю відомих фактів, скільки вмінням застосовувати їх у різних сферах життя. Тому сучасний освітній процес повинен полягати не лише в передачі учням предметних знань, що мають віддалену перспективу їх використання, а й в демонстрації застосування цих знань для вирішення актуальних проблем, а також у створені умов для самостійного вирішення учнями таких проблем у процесі навчання.

Загальне поняття компетентності означає здатність людини ефективно діяти в професійній та/або особистісній сферах життя.

Структурно компетентності визначаються як комбінація знань, навичок та ставлень, де:

- знання складаються з фактів, концепцій, ідей та теорій, які вже встановлені та підтримують розуміння певної сфери або предмета;
- навички визначаються як здатність та спроможність виконувати процеси та використовувати наявні знання для досягнення результатів;
- ставлення описують диспозиції сприйняття і налаштованості щодо ідей, людини або ситуації й спонукають до відповідних реакцій або дій.

За рівнем їх універсальності виділяють такі компетентності:

- психосоціальні;
- ключові;
- за видами множинного інтелекту;
- за видами професійної діяльності

Базові *психосоціальні компетентності* ще називають «м'якими» навичками, або життєвими навичками. Вони необхідні людині у будь-якій діяльності і становлять основу ключових, професійних і предметних компетентностей. Це такі навички, як критичне мислення, аналітичне мислення, вирішення проблем, творчість, робота в команді, вміння спілкуватися та проводити переговори, прийняття рішень, саморегуляція, стійкість, емпатія тощо.

Ключові компетентності необхідні всім людям для підвищення особистого потенціалу і розвитку, розширення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства. Такі компетентності розвиваються в процесі

навчання протягом усього життя, починаючи з раннього дитинства шляхом формального, неформального та інформального навчання. Ключові компетентності можуть застосовуватися у багатьох контекстах і в різних комбінаціях. Вони переплітаються та поєднуються: розвиваючи компетентності, важливі для однієї життєвої сфери, ми одночасно розвиваємо й пріоритетні для іншої.

Компетентності за видами множинного інтелекту ґрунтуються на концепції множинного інтелекту Говарда Гарднера, згідно з якою виділяють такі компетентності:

- мовна (лінгвістична) – здатність читати, писати, спілкуватися за допомогою слова;
- логічна (математична) – здатність абстрактно і логічно мислити, рахувати, аналізувати;
- музична – здатність відчувати ритм, тональність, звукові гами, відтворювати складні музичні структури;
- просторово-візуальна – здатність мислити образами, відчувати цілісність, орієнтуватися у просторі;
- кінестетична (моторна) – здатність оперувати предметами, сприймати на дотик, вчитися через діяльність, майструвати, володіти тілом;
- соціальна (міжособистісна) – здатність контактувати з іншими, співпрацювати, діяти в команді;
- психологічна (інтраперсональна) – здатність усвідомлювати власну сутність, потреби і можливості, позитивно ставитись до себе, критично і творчо мислити, приймати рішення, володіти собою, ставити мету і досягати успіху;
- натуралістична (природознавча) – чутливість до природного світу рослин і тварин, здатність помічати найтонші відмінності в деталях, спостережливість.

Компетентності за видами професійної діяльності – це здатності ефективно діяти і досягати результатів у конкретній сфері життєдіяльності людини. Професійні компетентності зазвичай прописують у професійних стандартах.

Компетентнісний підхід в Україні здійснюється завдяки реформі НУШ.

У Державному стандарті початкової освіти (2018) визначені основні компетентності, що мають бути сформовані через освіту, необхідні кожній людині для особистого становлення та розвитку, активного громадянства, соціального включення та зайнятості й окреслено ключові компетентності Нової української початкової школи, які є основою компетентнісного підходу до навчання.

У Новій українській школі (НУШ) застосовуються різні сучасні підходи до навчання, включаючи компетентнісні завдання.

Компетентнісно орієнтовані завдання – це спеціально створена дидактична конструкція, що використовується з метою формування або перевірки предметних і ключових компетентностей учнів.

Для всіх ключових компетентностей спільними є наскрізні вміння:

- читання з розумінням;
- уміння висловлювати власну думку усно і письмово;
- критичне та системне мислення;
- творчість;
- ініціативність;
- здатність логічно обґрунтовувати позицію;
- вміння конструктивно керувати емоціями;
- оцінювати ризики;
- приймати рішення;
- розв’язувати проблеми;
- співпрацювати з іншими людьми.

У концепції Нової української школи передбачено 11 ключових компетентностей, які є основою для успішної самореалізації учня як особистості, громадянина, фахівця:

1. *вільне володіння державною мовою*, що передбачає:

- вміння усно й письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти;
- здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ (під час навчання, вдома, у вільний час);
- усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження;
- готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях.

2. *спілкування іноземними мовами*, що передбачає:

- можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях;
- оволодіння навичками міжкультурного спілкування.

3. *математична компетентність*, що передбачає:

- виявлення простих математичних залежностей у навколишньому світі;
- моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань;
- усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини.

4. *компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій*, що передбачають:

- розуміння наукових основ природи і сучасних технологій;
- уміння спостерігати, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати;
- застосування наукових методів у практичній діяльності;
- уміння пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження.

5. *інформаційно-комунікаційна компетентність*, що передбачає:

- опанування основами цифрової грамотності для розвитку і спілкування;
- вміння застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для пошуку, створення, опрацювання інформації;
- здатність безпечно та етично використовувати інформаційні продукти у навчанні та життєвих ситуаціях.

6. *навчання впродовж життя*, що передбачає:

- здатність засвоювати нові знання, набувати нових умінь та навичок;
- здатність організовувати власний навчальний процес;
- вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати власні результати навчання;
- рефлексію над власними навчальними досягненнями і планування подальшого навчання.

7. *громадянські та соціальні компетентності*, що передбачають:

- формування навичок конструктивної соціальної поведінки у громадському житті, сім'ї, на роботі;
- співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети;
- усвідомлення ідей демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, рівних прав і можливостей;
- уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов’язаних із різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікувати себе як громадянина України;
- дбайливе ставлення до власного здоров’я і збереження здоров’я інших людей, дотримання здорового способу життя.

8. *підприємливість та фінансова грамотність*, що передбачають:

- генерування нових ідей, ініціатив та втілення їх у життя;
- готовність брати відповідальність за власні рішення;

- вміння організовувати свою діяльність для досягнення цілей;
- усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці;
- прийняття власних рішень;
- вміння раціонально споживати, ефективно використовувати індивідуальні заощадження.

9. *культурна компетентність*, що передбачає:
- розуміння творів мистецтва, формування власних мистецьких смаків, самостійне вираження ідей, досвіду та почуттів за допомогою мистецтва;
- розуміння власної національної ідентичності, повагу до різноманіття культур.

10. *екологічна компетентність*, що передбачає:
- усвідомлення основ екологічного природокористування;
- дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів;
- розуміння важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства.

11. *інноваційність*, що передбачає:
- відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо);
- формування знань, умінь, ставлень, для забезпечення подальшої здатності успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади.

Формування ключових компетентностей ґрунтується на досвіді здобувачів освіти, їхніх потребах і мотивації до навчання.

Освітнє середовище, включаючи школу, родину, а також різні соціальні ситуації, відіграють важливу роль у формуванні цих компетентностей і ставлення до них.

Формування компетентності **вільного володіння державною мовою** в учнів початкової школи – це один із пріоритетних напрямів сучасної української освіти, який передбачає всебічний розвиток мовленнєвих навичок, культурного мовного середовища, мовної особистості учня та має на меті забезпечення здатності учнів усвідомлено, грамотно, впевнено та творчо використовувати українську мову в усному і писемному спілкуванні в різних життєвих ситуаціях.

Складовими цієї компетентності є:
- мовна (знання лексики, граматики, орфографії, пунктуації);
- мовленнєва (вміння слухати, говорити, читати, писати);
- комунікативна (здатність ефективно взаємодіяти з іншими, дотримуючись мовленнєвого етикету);
- соціокультурна (усвідомлення ролі мови як культурної цінності);
- стратегічна (використання мовних засобів відповідно до ситуації).

Шляхи формування компетентності вільного володіння державною мовою:
- інтеграція української мови в усі предмети, її активне використання в позаурочній діяльності;
- розвиток усного мовлення (діалоги, розповіді, казки, театралізації);
- робота з текстами (читання та аналіз художніх творів, створення власних текстів);
- застосування інтерактивних вправ, аудіо- та відеоматеріалів.

Учитель є мовним взірцем, фасилітатором, який створює умови для грамотного мовлення, заохочує до висловлення думок, ставить відкриті питання, формує інтерес до мови.

Формування компетентності **спілкування іноземними мовами** спрямоване на розвиток в учнів здатності ефективно спілкуватися іншою мовою у простих життєвих ситуаціях. Метою цієї компетентності є вироблення в учнів базових навичок спілкування іноземною мовою, які дозволять розуміти прості висловлювання,

спілкуватися на елементарному рівні, розвивати позитивне ставлення до вивчення мов.

Основними компонентами компетентності є:

- аудіювання (розуміння коротких повідомлень, команд, діалогів);
- говоріння (використання простих фраз, відповідей на запитання, участь у діалогах);
- читання (розуміння знайомих слів, коротких текстів);
- письмо (написання окремих слів, простих речень).

Шляхи формування компетентності спілкування іноземними мовами:

- використання ігрових форм навчання (пісні, вірші, рольові ігри, інтерактиви, ігрові платформи – LearningApps, Wordwall тощо);
- регулярне використання нової лексики;
- візуальна та слухова підтримка (картки, відео, аудіо записи);
- навчання через практику реального мовлення.

Математична компетентність – здатність учнів застосовувати досвід математичної діяльності під час виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань, створювати математичні моделі об'єктів, явищ, процесів навколишнього світу, розпізнавати й моделювати процеси та ситуації з повсякденного життя, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів.

Під час вивчення математики в початковій школі учні зосереджуються на досягненні таких результатів навчання:

- досліджують ситуації й визначають проблеми, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів;
- моделюють процеси й ситуації, розробляють стратегії (плани) дій для розв'язування різноманітних задач;
- критично оцінюють дані, процес і результат розв'язання навчальних і практичних задач;
- застосовують досвід математичної діяльності для пізнання навколишнього світу.

Формування математичної компетентності здійснюється за змістовими лініями:

- «Числа. Дії з числами» – формування обчислювальних навичок;
- «Величини» – ознайомлення з основними величинами, їх вимірюванням;
- «Математичні вирази. Рівності. Нерівності» – підготовка до вивчення курсу алгебри;
- «Просторові відношення. Геометричні фігури» – розвиток просторових уявлень, набуття уміння конструювати, моделювати й креслити геометричні фігури;
- «Сюжетні задачі» – формування вміння розв'язувати задачі різних типів;
- «Робота з даними» – розвиток уміння знаходити та аналізувати інформацію, ознайомлення з математичною символікою та термінологією.

Про сформовану математичну компетентність можна сказати, якщо здобувач освіти:

- розуміє, навіщо йому потрібна математика;
- знає, як вирішити проблему за допомогою математичних методів;
- логічно міркує та виконує дії за алгоритмом;
- користується графічною і знаковою інформацією;
- орієнтується у просторі та на площині;
- застосовує обчислювальні й вимірювальні навички на практиці;
- має інтерес до математики.

Компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій допомагають дитині розуміти світ природи. Їхньою метою є формування в учнів базових уявлення про природні явища, технічні процеси; навичок дослідження та практичного застосування знань, що розвивають критичне мислення і допитливість.

Шляхи формування компетентностей у галузі природничих наук, техніки і технологій:

- дослідницька діяльність (проведення дослідів з водою, світлом, магнітами; спостереження, робота з природним матеріалом);
- проєктна діяльність (створення мініпроєктів: «Як працює млин?», «Сонце – джерело енергії» тощо);
- STEM-освіта (створення моделей вітряків, годинників, машин з LEGO);
- екскурсії, зустрічі з фахівцями, знайомство з реальним застосуванням науки й техніки.

Учитель створює ситуації для відкриттів і досліджень, заохочує ставити запитання «Чому?», «Як працює?», «Що буде, якщо...?» та допомагає учням самостійно формулювати гіпотези і перевіряти їх.

Інформаційно-комунікаційна компетентність забезпечує здатність школярів ефективно використовувати інформаційні технології для навчання, комунікації та саморозвитку.

Шляхи формування інформаційно-комунікаційної компетентності:

- використання цифрових інструментів на уроках (інтерактивні презентації, онлайн-тести, платформи Google Клас, Moodle тощо);
- робота з інформаційними джерелами (пошук, критичне оцінювання інформації, її опрацювання);
- навчання цифрової грамотності (основи безпечного користування інтернетом, авторське право та етика в цифровому просторі, захист персональних даних);
- розвиток навичок онлайн-комунікації (віртуальні групові проекти, електронне листування, форуми, відео зустрічі);
- проєктна діяльність із використанням ІКТ (створення блогів, презентацій, відео, використання веб-квестів, інтерактивних мап, інфографіки).

Навчання впродовж життя повинне забезпечувати розвиток в учнів мотивації, самостійності та здатності до безперервного здобуття знань, уміння вчитися не лише в школі, а й у щоденному житті, в будь-яких умовах і протягом усього життя. Мета компетентності – сформувати в учнів позитивне ставлення до навчання, бажання дізнаватися нове, здатність самостійно здобувати й застосовувати знання на практиці.

Основні складові компетентності:

- навчальна мотивація (бажання пізнавати, цікавість до нового);
- уміння вчитися (планування своєї діяльності, постановка цілей, аналіз результатів);
- самоорганізація (відповідальність за навчання, дисципліна, послідовність);
- рефлексія (уміння оцінити, що вдалося, що варто покращити);
- пізнавальна активність (ініціативність, творчий підхід до навчання).

Шляхи формування:

- визначення індивідуальних навчальних цілей (учень ставить особисту мету: чого хочу навчитися?);
- ведення щоденників успіху/саморефлексії (учень фіксує свої досягнення, труднощі, відкриття);
- виконання навчальних проєктів самостійно або в групах;
- використання міжпредметних зв’язків, які дають розуміння, що знання пов’язані й потрібні у житті;
- налагодження партнерства з батьками.

Учитель надихає дітей вчитися з цікавістю, підтримує навіть найменші досягнення, розвиває навички самонавчання, допомагає сформувати особисту відповідальність за процес навчання.

Формування **громадянської та соціальної компетентності** сприяє вихованню відповідальних, активних і свідомих громадян, які здатні у швидкозмінних умовах життя мобілізувати й використовувати знання, навички, ставлення, якості, риси характеру за нових обставин; докладати вольові зусилля для реалізації базових потреб самозбереження, саморозвитку й самореалізації; визначити власне місце в соціальному оточенні; оновлювати свої соціальні знання, прагнути до взаємодії, ефективної співпраці з іншими.

Мета формування соціальної компетентності – виховувати позитивне ставлення до співпраці, повагу до людського різноманіття, долати упередження та йти на компроміс у процесі взаємодії в суспільстві.

Шляхи формування громадянської та соціальної компетентності:

- розвиток громадянської свідомості (ознайомлення з основами прав людини; формування поваги до державних символів, традицій, культурної спадщини; усвідомлення ролі громадянина в суспільстві);
- соціальна взаємодія (навчання співпраці, вміння працювати в групах; виховання поваги до інших, толерантності, емпатії; розвиток навичок розв'язання конфліктів мирним шляхом);
- практична діяльність (участь у шкільному самоврядуванні; проведення тематичних проєктів, екскурсій, зустрічей з представниками громади; волонтерська діяльність);
- розвиток комунікативних навичок (робота в групах і парах, дебати, рольові ігри, дискусії);
- розвиток емоційного інтелекту (вправи на розпізнавання емоцій, рефлексія після конфліктних ситуацій, психологічні тренінги та години спілкування);
- виховання толерантності та поваги до інших (проведення тематичних заходів, обговорення питань прав людини, залучення до волонтерських ініціатив);
- розвиток відповідальності та самостійності (залучення до прийняття рішень у класному колективі, проектна діяльність, самооцінка та взаємооцінка);

Учитель виступає не тільки джерелом знань, але й прикладом громадянської поведінки. Його завдання – створити середовище, де діти вчаться співіснувати, поважати одне одного, відчувати відповідальність за свої дії.

Формування **підприємливості та фінансової грамотності** закладає основи відповідального ставлення до грошей, розвитку ініціативності, навичок планування, прийняття рішень та вирішення проблем.

Шляхи формування:

- розвиток ініціативності та креативності (учні навчаються висловлювати власні ідеї, розв’язувати проблемні ситуації);
- формування навичок командної роботи (через групові завдання учні вчаться співпрацювати, розподіляти обов’язки, нести відповідальність);
- використання рольових ігор (наприклад, "Магазин", "Банк", "Підприємство") для моделювання економічних ситуацій;
- створення мініпроєктів, де діти розробляють власні "виробництва" або "послуги";
- ознайомлення з основними поняттями (гроші, бюджет, економія, прибуток тощо);
- використання практичних завдань з підрахунком витрат, доходів, решти, планування покупок;
- використання сюжетів для пояснення фінансових понять.

Починаючи з молодшого шкільного віку, діти можуть оволодіти базовими знаннями, що сприятимуть їхній впевненості в майбутньому.

Культурна компетентність сприяє розвитку гармонійної особистості, відкритої до різноманіття культур і традицій, здатної розуміти, поважати й ефективно

взаємодіяти з людьми з різними культурними цінностями, традиціями та соціальними нормами.

Основні складові культурної компетентності:

- знання про культуру (ознайомлення з різними культурними традиціями, мовами, святами);
- толерантність і повага до інших народів і культур;
- комунікативні навички (вміння взаємодіяти з однолітками з різним соціокультурним досвідом);
- особистісні якості – емпатія, відкритість, гнучкість мислення.

Шляхи формування культурної компетентності:

- інтеграція в навчальні предмети (включення тем про культуру інших народів у уроки літературного читання, мистецтва);
- дотримання традицій (організація днів культури, презентацій, театральних постановок);
- використання рольових ігор, інтерактивних вправ для ознайомлення з культурними особливостями різних країн;
- створення класних проєктів, присвячених культурним традиціям.

Розвивати культурну компетентність важливо змалечку, адже це формує основу для мирного та відкритого суспільства в майбутньому.

Формування **екологічної компетентності** забезпечує усвідомлення взаємозв'язку між людиною та природою і вчить відповідально ставитися до довкілля.

Формування екологічної компетентності у початковій школі здійснюється через:

- навчальні предмети («Я досліджую світ» – дає знання про природу, явища, взаємозв'язки в екосистемах, вчить цінувати та берегти навколишнє середовище; математика, читання, мистецтво – інтегровані завдання на екологічну тематику: задачі про природу, тексти про охорону довкілля, малюнки на тему збереження природи);
- освітні заходи (проведення екологічних акцій: прибирання шкільної території, висадження дерев і квітів; організацію днів довкілля, виставок малюнків на тему природи; участь у природоохоронних конкурсах та проєктах);
- практичну діяльність (догляд за рослинами та тваринами в класі; спостереження за природними явищами, сезонними змінами; збір та сортування сміття);
- виховання ціннісного ставлення до природи (обговорення казок, оповідань, фільмів; обговорення проблем довкілля (забруднення, вирубка лісів, зникнення тварин);
- розвиток емоційного зв'язку з природою під час екскурсій, походів, прогулянок;
- формування ключових умінь (розуміння впливу людини на довкілля; усвідомлення необхідності берегти ресурси (воду, електроенергію, папір); готовність до участі в екологічних ініціативах.

Формування **інноваційної компетентност**і в початковій школі — це розвиток у дітей здатності до творчого мислення, ініціативності, відкритості до змін, уміння користуватися новими технологіями та генерувати нові ідеї. Хоча учні ще тільки починають знайомитися зі світом, саме в цей період важливо закладати основи для інноваційного мислення.

Інноваційна компетентність реалізується через:

- навчальні предмети («Я досліджую світ» – розвиток цікавості, дослідницької активності, уміння бачити нове у звичному; математика – формування логічного мислення, здатності знаходити нестандартні розв'язання; мистецтво, технології – заохочення до творчості, створення оригінальних виробів, малюнків, моделей);

- методи навчання (проєктна діяльність – учні створюють власні міні-проєкти, шукають ідеї, презентують результати; STEM/STEAM-підходи – поєднання науки, техніки, інженерії, мистецтва і математики у навчанні; інтерактивні ігри та моделювання – дозволяють експериментувати, шукати нові шляхи вирішення завдань);
- використання ІКТ (робота з освітніми онлайн-платформами, інтерактивними вправами; знайомство з цифровими інструментами: презентації, фото, відео, прості програми для малювання чи кодування (наприклад, Scratch Junior);
- виховні підходи (заохочення ініціативності, підтримка ідей дитини; виховання впевненості у власних силах);
- формування ключових умінь (уміння генерувати ідеї, бачити нестандартні рішення; спроби поліпшити щось, знайти нові підходи; уміння користуватись елементарними цифровими технологіями; уміння презентувати власні ідеї, співпрацювати з іншими).

Як зазначає Державна служба якості освіти: «Компетентнісне навчання спрямоване на роботу з інформацією та опанування учнями компетентностей, умінь і навичок, які допомагають їм бути успішними, конкурентними та цінними на ринку праці».

Компетентнісне навчання – це поєднання знань, умінь та цінностей. Лише в комплексі це дає результат. Знання в цьому випадку – засіб формування умінь. Адже недостатньо просто засвоїти окремі знання й уміння, важливо навчитись їх застосовувати як у типових, так і в нестандартних, нових для дитини ситуаціях. Це дає змогу сформувати ціннісне ставлення до цих знань, навчитись адаптуватись та шукати шляхи ухвалення рішень у різноманітних ситуаціях.

Викладання нової теми за компетентнісного навчання ґрунтується на проблемному та діяльнісному підходах. Такий шлях до розкриття теми довший, але і значно дієвіший. Так учитель формує в учнів не тільки предметні знання та уміння, а і ключові компетентності та наскрізні вміння (м'які навички).

Так, важлива частина компетентнісного підходу включає в себе співпрацю між учнями та вчителем, ведення діалогу та застосування формального оцінювання під час викладання будь-якого навчального предмета.

Компетентнісне навчання – це підхід до навчання, де акцент ставитися на розвиток ключових компетентностей учнів, необхідних для успішної діяльності в сучасному світі. Це навчання передбачає гармонійне поєднання знань, умінь та навичок. Воно дає знання для формування практичних умінь учнів.

Кривошей Ніна,
заступниця директора КЗЗСО
«Ліцей №15 ім. О. Співачука ХМР»

Методи формування ключових компетентностей молодших школярів

Анотація*. Формування ключових компетентностей у молодших школярів є одним із пріоритетних завдань сучасної початкової освіти. Компетентнісний підхід у навчанні передбачає не лише засвоєння знань, а й розвиток умінь та навичок, необхідних для успішної життєдіяльності дитини.*

Ключові слова: к*омпетентність, ігрові методи, проєктна діяльність, групова та парна робота, практико-орієнтоване навчання, інтегроване навчання, цифрові технології.*

Сучасна освіта орієнтована на розвиток не лише знань, а й умінь, які допоможуть учням бути успішними в житті. Відповідно до концепції Нової української

школи (НУШ), головна мета навчання – формування ключових компетентностей, що забезпечують здатність застосовувати знання в реальних ситуаціях.

Ключові компетентності – це універсальні знання, навички, цінності та ставлення, які необхідні для навчання та активної участі в суспільстві. Вони визначені Державним стандартом початкової освіти та концепцією Нової української школи (НУШ).

Основні ключові компетентності, що формуються у молодших школярів:

- Спілкування державною мовою – розвиток усного й писемного мовлення, формування грамотності та здатності висловлювати власні думки.
- Спілкування іноземними мовами – засвоєння основ іншомовного спілкування та культури.
- Математична компетентність – уміння застосовувати математичні знання у повсякденному житті.
- Компетентності у природничих науках і технологіях – формування допитливості, розуміння природних явищ, критичного мислення.
- Інформаційно-цифрова компетентність – розвиток навичок роботи з інформацією та цифровими технологіями.
- Уміння вчитися впродовж життя – розвиток самостійності, допитливості, навичок самонавчання.
- Соціальна та громадянська компетентності – виховання відповідальності, толерантності, співпраці в колективі.
- Підприємливість і фінансова грамотність – формування ініціативності, уміння приймати рішення, розпоряджатися ресурсами.
- Обізнаність у сфері культури та мистецтва – розвиток творчих здібностей, естетичного сприйняття.
- Екологічна компетентність – відповідальне ставлення до природи, усвідомлення важливості збереження довкілля.

Для формування ключових компетентностей молодших школярів педагоги використовують ігрові методи, проєктну діяльність, групову та парну роботу, практико-орієнтоване навчання, інтегроване навчання та цифрові технології.

Ігрові методи навчання є важливим елементом освітнього процесу в Новій українській школі (НУШ). Вони сприяють розвитку ключових компетентностей, роблять навчання цікавим, мотивуючим та ефективним. Це педагогічні прийоми, які передбачають використання ігор та інтерактивних вправ для засвоєння знань, формування навичок і розвитку мислення учнів.

Ігрові методи підвищують мотивацію до навчання, сприяють активному засвоєнню знань у невимушеній формі, розвивають критичне мислення, творчість і комунікативні навички, формують соціальні компетентності та навички співпраці, створюють позитивний емоційний фон уроку.

Види ігрових методів у початкових класах НУШ:

- Дидактичні ігри, які включають мовленнєві, математичні, природничі, логічні ігри. Використовуються для засвоєння нових знань та закріплення матеріалу.

Наприклад: "Знайди пару" (для вивчення антонімів, рим, чисел), "Що змінилося?" (розвиток уваги, пам’яті), "Математичне доміно" (закріплення рахункових навичок).

-Рольові та сюжетно-рольові ігри імітують життєві ситуації, допомагають розвивати комунікативні навички.

Наприклад: "Магазин" (вчимося рахувати, спілкуватися),"Школа" (перевтілення у вчителя, учня, що розвиває соціальні навички), "Подорож країнами" (досліджуємо культуру різних народів).

- Інтерактивні вправи спрямовані на активну взаємодію учнів між собою та з навчальним матеріалом.

Наприклад: "Мікрофон" – коротка відповідь на запитання, "Асоціативний кущ" – колективне складання асоціацій до теми, "Кубування" – учні по черзі відповідають на запитання, кинутий кубик визначає вид запитання.

- Настільні та розвивальні ігри використовуються для розвитку логічного мислення, пам'яті, уваги.

Наприклад: "Лабіринти" (розвиток орієнтації у просторі), "Логічні ланцюжки" (розвиток зв'язного мовлення), "Мемо" (гра на запам'ятовування парних карток).

- Цифрові ігрові методи- це використання освітніх онлайн-ресурсів, мобільних додатків, інтерактивних платформ.

Наприклад: "Wordwall" (створення інтерактивних вправ), "Kahoot!" (вікторини та тести в ігровій формі), "LearningApps" (пазли, кросворди, тести).

Ігрові методи навчання у НУШ сприяють всебічному розвитку молодших школярів, роблять навчальний процес захопливим, а головне – ефективним. Вони допомагають учням легше засвоювати матеріал, проявляти ініціативу та креативність, навчатися із задоволенням.

Проєктна діяльність у початковій школі є важливим компонентом сучасного освітнього процесу в Новій українській школі. Вона сприяє розвитку ключових компетентностей, формуванню дослідницьких навичок та творчого мислення молодших школярів.

Проєктна діяльність – це навчальний процес, у якому діти самостійно або в групах виконують завдання з дослідження певної теми, створюючи кінцевий продукт (презентацію, макет, малюнок, плакат тощо).

Основні принципи проєктного навчання – це практична спрямованість, інтегрованість знань з різних предметів, самостійність і ініціатива учнів, активна взаємодія та співпраця, вирішення реальних проблем.

Проєкти у початковій школі можуть бути:

- дослідницькі, що передбачають вивчення певної теми за допомогою спостережень, експериментів, аналізу інформації.

Наприклад: "Що потрібно рослині для росту?" (спостереження за розвитком рослин), "Як працює магніт?" (експерименти з магнітами), "Чому веселка кольорова?" (вивчення природного явища).

- творчі, що спрямовані на розкриття креативного потенціалу дитини через створення малюнків, виробів, літературних творів.

Наприклад: "Казка власними руками" (створення та ілюстрування казки), "Дім моєї мрії" (моделювання макету будинку), "Мій родовід" (створення генеалогічного дерева).

- інформаційні, які передбачають збір та аналіз інформації, створення презентацій, доповідей, газет.

Наприклад: "Визначні місця мого міста" (дослідження історії рідного краю), "Видатні українці" (вивчення біографій відомих людей), "Чому важливо берегти воду?" (підготовка інформаційного плаката).

- соціальні проєкти навчають дітей бути активними громадянами, працювати у команді та допомагати іншим.

Наприклад: "Збережемо природу" (екологічна акція), "Допоможемо тваринам" (збір корму для безпритульних тварин), "Добрі справи" (створення книги добрих справ класу).

- ігрові та театральні проєкти поєднують творчість, розвиток мовлення та комунікативні навички.

Наприклад: "Ляльковий театр" (постановка казки), "У гостях у казки" (інсценізація народних казок), "Свято букв" (інтерактивна гра для першокласників).

Для реалізації реалізації проєкту учитель і діти визначають цікаву тему, розподіляють завдання, визначають джерела інформації, проводять спостереження, створюють вироби, аналізують інформацію. презентують та аналізують результати.

Проєктна діяльність у початковій школі допомагає дітям навчитися досліджувати, аналізувати, співпрацювати, розвивати творчі здібності та застосовувати знання на практиці. Це ефективний метод навчання, який сприяє всебічному розвитку особистості.

Групова та парна робота є ефективними методами навчання. Вони сприяють розвитку комунікативних навичок, критичного мислення, вміння співпрацювати та розв'язувати проблеми спільно.

Парна робота – це взаємодія двох учнів для виконання спільного завдання, а групова робота – це робота невеликої групи учнів (3-6 осіб), які разом досягають спільної мети.

Парна і групова робота розвивають вміння працювати в команді, сприяють ефективному спілкуванню, аргументації та висловленню думок, допомагають засвоювати матеріал через активну взаємодію, розвивають соціальні компетентності та відповідальність.

Парна робота використовується для обміну думками, спільного пошуку відповідей, взаємоперевірки знань. Під час парноїроботи один учень ставить запитання, інший відповідає. учні разом обговорюють завдання та пояснюють його одне одному, моделюють розмову на певну тему (наприклад, уявний діалог у магазині). Група учнів працює над завданням, розподіляючи ролі, кожен учасник по черзі висловлює свою думку щодо проблеми, учні разом пропонують ідеї для розв'язання задачі, кожна група отримує свою частину матеріалу, досліджує та презентує іншим.

Урізноманітнити групову взаємодію допомагають інтерактивні техніки «А*журна пилка», «Рольова гра*», *«Спільний проєкт*

Групова та парна робота сприяє не лише ефективному засвоєнню навчального матеріалу, а й розвитку комунікативних навичок, критичного мислення, вміння висловлювати власну думку та працювати в команді. Це важливий елемент сучасного освітнього процесу, який допомагає учням навчатися через взаємодію та співпрацю.

Практико-орієнтоване навчання – це метод навчання, який передбачає застосування теоретичних знань на практиці, розв'язання реальних життєвих ситуацій і набуття досвіду через діяльність. У Новій українській школі цей підхід відіграє важливу роль у формуванні компетентностей здобувачів освіти. учні виконують завдання, що мають практичне значення, акцентується увага на активній участі дітей у навчальному процесі, взаємодія між учнями, учителем, середовищем, учні приймають рішення, аналізують свої дії.

Основні принципи практико-орієнтованого навчання - це зв'язок із реальним життям, діяльнісний підхід, інтерактивність, самостійність і відповідальність.

Форми реалізації практико-орієнтованого навчання:

- проєктна діяльність
- навчання через досвід
- інтерактивні методи навчання
- використання цифрових технологій
- навчальні екскурсії та практичні заняття

Проєктено-орієнтоване навчання передбачає виконання учнями проєктів, що інтегрують знання з різних предметів та мають практичну цінність. Важливе значення надається дослідницькій діяльності, проведеннню експериментів, спостережень, рольових ігор, моделюванню ситуацій. Діти відвідують музеї, підприємства, природні об'єкти. Педагоги проводять уроки поза класом, інтерактивні симуляції, онлайн-дослідження, освітні ігри.

Практико-орієнтоване навчання допомагає учням не лише засвоювати теоретичні знання, а й розвивати життєві компетентності, навчатися через досвід і підготуватися до реального життя. Це ефективний метод, що підвищує мотивацію до навчання та робить його більш цікавим і корисним.

Інтегроване навчання – це сучасний підхід до освіти, який передбачає поєднання знань із різних галузей для формування цілісного світогляду учнів. Цей підхід активно використовується для підвищення мотивації до навчання та розвитку компетентностей школярів.

Основними принципами інтегрованого навчання є міжпредметні зв'язки, практична спрямованість,розвиток критичного мислення, гнучкість та творчість. При інтеграції вивчення однієї теми проходить через кілька предметів, знання застосовуються у реальних ситуаціях, аналіз інформації проходить з різних джерел, учитель може адаптувати програму під інтереси дітей.

Формами інтегрованого навчання є тематичне навчання, інтегровані курси, проєктна діяльність, STEM -освіта. При організації інтегрованого навчання можна об'єднувати кілька предметів навколо спільної теми, поєднувати схожі предмети у єдину навчальну дисципліну, досліджувати певну проблему, використовуючи знання з різних предметів.

Інтегроване навчання робить освітній процес цікавішим, сприяє розвитку критичного мислення, формує цілісне сприйняття світу та підвищує мотивацію учнів. Це ключовий елемент Нової української школи, який готує дітей до життя в сучасному суспільстві.

Цифрові технології відіграють важливу роль у сучасному освітньому процесі. Вони роблять навчання доступнішим, інтерактивним та ефективним, сприяють підвищенню мотивації учнів та розвитку ключових компетентностей. Активне використання цифрових ресурсів є однією з основних вимог до сучасного педагога.

Перевагами цифрових технологій у навчанні є доступ до великої кількості інформації, інтерактивність, індивідуалізація навчання, розвиток цифрової грамотності, зручність і мобільність.

Учні можуть користуватися електронними підручниками, онлайн-курсами, відеоуроками, навчальні ігри, відео, тести та симуляції допомагають краще засвоювати матеріал, адаптація матеріалу під рівень знань кожного учня. важливий навик XXI століття, можливість навчатися будь-де та будь-коли.

Навчальні платформи та сервіси, які можна використати в освітньому процесі:

- Google Classroom – платформа для організації дистанційного та змішаного навчання.
- Microsoft Teams – зручний інструмент для спільної роботи, відеоуроків, обміну матеріалами.
- Національна електронна бібліотека "Нова українська школа" – онлайн-ресурс із навчальними матеріалами.
- Prometheus, EdEra, Coursera – платформи для проходження безкоштовних курсів для вчителів і учнів.

Мультимедійні матеріали та інтерактивні інструменти

- Wordwall, LearningApps, Kahoot! – сервіси для створення інтерактивних вправ, вікторин та тестів.
- Plickers, Quizizz – інструменти для швидкого опитування та перевірки знань.
- Genially, Canva – створення інтерактивних презентацій, постерів, інфографіки.
- Scratch, Code.org – платформи для навчання основ програмування.
- YouTube, TED-Ed – відеоуроки та анімаційні пояснення складних тем.

Прикладами використання цифрових технологій у навчанні є мультимедійні уроки, віртуальні екскурсії, онлайн-квести та веб-квести, інтерактивні експерименти, вивчення 3D-моделей

Використання цифрових технологій у навчанні дозволяє зробити освітній процес сучасним, динамічним і цікавим. Вони допомагають учням краще засвоювати матеріал, розвивати критичне мислення та готують їх до життя в інформаційному суспільстві.

Формування ключових компетентностей сприяє всебічному розвитку молодших школярів і підготовці їх до успішного життя у сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Бахарєва Л.М. Інтеграція навчальних занять у початковій школі. Початкова школа. 2011. № 8. С. 48-51.
2. Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. Український педагогічний журнал. 2015. №1 С. 47- 57.
3. Гаряча С.А. Формування в учнів ключової компетентності —Уміння вчитися‖ відповідно до нових державних освітніх стандартів: навч. посіб. Черкаси: ЧОІПОПП, 2014. 48 с.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти// Початкова освіта. – 2018
5. Можаєва О. М. Формування і розвиток основних компетентностей особистості в початковій школі // Початкова освіта. – 2009. - №32.
6. Овчарук О. В. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики / Овчарук О.В. – К.: „К.І.С.”, 2003. – С. 13-41.
7. Олійник І. М. Формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів: спецкурс для вчителів початкових класів: навч.посібник. Рівне: РОІППО, 2012. 66 с.
8. Побірченко Н., Коберник Г. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій / Н. Побірченко, Г. Коберник // Початкова школа. – 2004. – № 10. – С. 4-6.
9. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ: Видавництво А.С.К, 2004. 192 с.
10. Пономарьова К.Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови.// Початкова школа. – 2010. - №12
11. Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. Рідна школа, 2015. №8-9. С.4-8
12. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра: посібник. Київ: Педагогіка, 2014. 176 с.
13. Шевчук Л. М. Форми й види групової роботи учнів / Л. М. Шевчук // Педагогіка психологія. - 2011. - № 2(71). - С.54-62.

Лисько Олена,
вчителька іноземної мови
КЗЗСО «Ліцей №15 ім. О Співачука ХМР»

Формування ключових життєвих компетентностей учнів початкової школи шляхом встановлення міжпредметних зв’язків на уроках англійської мови

Анотація*. Освіта в початковій школі спрямована на розвиток ключових компетентностей, які допомагають учням здобувати знання, застосовувати їх на практиці та адаптуватися до сучасного світу. Вивчення англійської мови не лише сприяє розвитку мовленнєвих навичок, а й формує комунікативну, соціальну, цифрову та інші важливі компетентності.*

Ключові слова: *англійська мова, комунікативність, компетентністний підхід, ключові компетентності, міжпредметні зв’язки, інноваційні технології.*

Прийняття Концепції Нової української школи, що ґрунтується на «Рекомендаціях Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя», вносить корективу в освітній процес. Перед освітянами взагалі, а вчителями іноземної мови зокрема, постають завдання опанування ключових компетентностей, яких потребує кожен учень для самореалізації, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування, що в подальшому забезпечить особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя.

Ключові компетентності можна розвивати щоуроку, використовуючи відповідні форми, прийоми і методи роботи. Інструментів та завдань для формування ключових компетентностей на сьогодні існує дуже багато.

Вивчення іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах – творчий процес, у якому вчитель та учні є повноправними партнерами й учасниками культурного діалогу, який має прокласти їм шлях до цивілізованого світу. Головна мета навчання іноземної мови у школі полягає у формуванні в учнів комунікативної компетенції, що забезпечується лінгвістичним, мовленнєвим і соціокультурним досвідом, узгодженим з віковими можливостями школярів.

У процесі навчання іншомовного спілкування комплексно реалізуються освітня, виховна і розвивальна функції. Зміст навчання забезпечується єдністю предметного, процесуального та емоційно-ціннісного компонентів і створюється на засадах оволодіння іноземною мовою у контексті міжкультурної парадигми, що передбачає навчання мови народу, який нею спілкується, та ознайомлення з його культурою.

Саме комплексна робота педагога, яка базується на традиційних і нових методичних принципах і спрямована на розвиток компетентностей, може забезпечити виховання носія української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою й однією чи кількома іноземними мовами.

Компетентнісний підхід у навчанні – це підхід, що акцентує увагу на результаті освіти, причому результат розглядається як здатність учня діяти в різних проблемних ситуаціях при вирішенні актуальних для учня проблем. Іншими словами, компетентнісний підхід – це підхід, за якого результати освіти визначаються значущими за межами системи освіти; підхід,який орієнтує людину не на запам’ятовування суми фактів і даних, а на опанування дійсно потрібних у житті речей, де головним є вміння застосувати знання на практиці.

Фактично, компетентнісний підхід передбачає не засвоєння учнем окремих один від одного знань і вмінь, а оволодіння ними в комплексі. У зв'язку з цим змінюється система методів навчання. В основі відбору і конструювання методів навчання лежить структура відповідних компетенцій та функцій, які вони виконують в освіті.

Відповідно до компетентнісного підходу, результатом навчання має стати сформованість предметних і ключових компетентностей, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити життєвий успіх молоді у суспільстві знань. Майже на кожному уроці іноземної мови вчителі через зміст навчання, форми, види навчальної діяльності формують в учнів життєві компетентності, реалізують компетентнісний потенціал галузі «Іноземні мови».

Важливим чинником розвитку ключових життєвих компетентностей є інтегрованість змісту уроку іноземної мови, спрямованість освітнього процесу на комплексне сприйняття світу учнем через встановлення міжпредметних зв’язків.

Формування комунікативної компетентності учнів засобами міжпредметних зв’язків сьогодні є одним з основних завдань на шляху реалізації мети мовної освіти в Україні. Саме тому важливим є з’ясування, чого мають навчитися учні на уроках англійської мови, які завдання слід для цього розв’язати, яких принципів дотримуватися, визначення умов формування комунікативно зорієнтованої особистості сучасного учня готового до життя у сучасному світі і ролі міжпредметних

зв’язків як засобу їх формування. Забезпечення процесу формування в учнів життєвих компетентностей вимагає формування міжпредметної компетентності, яка у Державному стандарті сформульована як здатність учня застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і освітніх галузей.

Згідно з оновленою навчальною програмою з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів тематика для спілкування охоплює різноманітні галузі, серед них і ті, які були об'єктом вивчення на уроках з інших навчальних предметів і з власного життєвого досвіду.

Особливістю іноземної мови як навчального предмета є те, що він вивчається як засіб спілкування, а тематика і ситуації для мовлення привносяться ззовні. Тому іноземна мова, як ніякий інший навчальний предмет, відкритий для використання змісту з різних галузей знань, змісту інших навчальних предметів. Навчання іноземної мови відбувається в нерозривному зв'язку з іншими предметами, не руйнуючи існуючу педагогічну систему і педагогічний процес.

Ключові компетентності та їх формування на уроках англійської мови:

Комунікативна компетентність

- Основна мета вивчення мови – навчити учнів спілкуватися.
- Використання інтерактивних методів (ігри, діалоги, рольові ситуації, групові завдання).
- Використання автентичних матеріалів (пісні, мультфільми, казки англійською).

Мовленнєва компетентність

- Вправи на аудіювання, читання, говоріння та письмо.
- Використання техніки TPR (Total Physical Response) для розвитку розуміння мови через рухи.
- Робота над вимовою, інтонацією та лексичним запасом.

Соціальна та громадянська компетентність

- Обговорення тем, пов’язаних із культурою англомовних країн.
- Виховання поваги до інших народів та культур.
- Навчання співпраці та роботи в команді через групові проєкти.

Цифрова компетентність

- Використання інтерактивних вправ на онлайн-платформах (Wordwall, LearningApps, Quizlet).
- Робота з відео- та аудіоматеріалами, електронними підручниками.
- Використання мобільних додатків для вивчення лексики та граматики.

Ініціативність і підприємливість

- Виконання творчих завдань (створення власних історій, малювання коміксів англійською).
- Моделювання ситуацій із реального життя (купівля товарів, замовлення їжі в ресторані тощо).

Математична та природнича компетентність

- Використання чисел, годинника, розрахунків у межах інтегрованих завдань.
- Робота над темами «Пори року», «Природні явища», «Тварини», що допомагає розвивати природничі знання.

Уміння вчитися впродовж життя

- Навчання самостійного пошуку інформації англійською мовою.
- Використання щоденників досягнень та рефлексивних технік (наприклад, «Що нового я дізнався?»).

Методи та засоби формування компетентностей

- Ігрові технології (мовні ігри, квести, театралізація).

- Проєктна діяльність (створення презентацій, міні-книжок, листів друзям по листуванню).
- CLIL (Content and Language Integrated Learning) – інтегроване навчання предмета та мови.
- Метод сторітелінгу – вивчення мови через казки, історії.
- Формувальне оцінювання – використання самооцінки, взаємооцінки, чек-листів для аналізу прогресу учнів

Головною метою навчання іноземної мови в початкових класах є формування комунікативної компетентності учня молодшого шкільного віку на доступному для нього рівні в основних видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні й письмі.

Засвоєння навчального матеріалу відбувається переважно наочним шляхом, коли діти водночас і чують нове слово, і спостерігають відповідний предмет, явище чи дію. Але учням початкових класів (особливо 1-2кл.) недостатньо лише дивитися та мислити, їм необхідно взяти предмет до рук, тримати в руках, побудувати щось тощо.Тому у роботі використовую багато наочності: малюнки, флешкартки, іграшки, пазли, схеми речень тощо.

Задовольняючи потребу дитини гратися, перевтілюватися, рухатися, на кожному уроці намагаюсь використовувати різноманітні навчальні ігри. Їх використання підвищує інтерес дітей до навчання, сприяє створенню сприятливого психологічного клімату на уроці та розвитку активності учнів, а також дозволяє сконцентрувати увагу на головному – опануванні мовленнєвими навичками (Magic box, Bingo,Catch a fly, What is missing?, рольові ігри на різні ситуації “Знайомство”, “У магазині”, “Телефонна розмова”,”Біля білетної каси”).

Під час формування лексичної компетентності бажано кожне нове слово пов'язувати з конкретним образом. Тому я впроваджую вивчення нових лексичних одиниць та їх закріплення за допомогою рухів.

Компонентами такої ключової компетентності, як спілкування державною (і рідною в разі відмінності) мовами, є вміння використовувати україзнавчий компонент у всіх видах мовленнєвої діяльності. В першому класі, коли учні тільки починають опановувати іноземну мову, державна (або рідна) застосовується більше, ніж у подальших класах.

Компетентність «Спілкування іноземними мовами». Попри те, що мовленнєві функції ситуативного спілкування однакові, тематика ситуативного спілкування й лексичний діапазон розширюються в кожному наступному класі, додається тема «Людина», збільшується словниковий запас учнів, оскільки добір лексичного матеріалу здійснюється не тільки з урахуванням вікових особливостей учнів, а й змісту компетентнісно орієнтованих комунікативних завдань типу «послухай і повтори», «послухай та скажи», «заспівай пісню», моделювання ситуацій знайомства, розглядання малюнків, фотографій тощо. Лексичний матеріал, об’єднаний комунікативною функцією, в освітній процес вводиться поступово, від простого – до складного. Так, наприклад, у першому класі учні ознайомилися з темою «Харчування», мовний інвентар якої обмежений простим меню, а в другому класі учні засвоюють назви фруктів, овочів, напоїв. Це закладає підґрунтя для формування в учнів умінь використовувати мовні одиниці в різних контекстах відповідно до комунікативних потреб.

Математична компетентність формується в межах тем «Я, моя родина і друзі» (вік молодших членів родини і друзів), «Свята та традиції» (час, години), «Харчування» (ціна фруктів, овочів, напоїв). Як бачимо зі змісту тем, їх лексичний діапазон передбачає безпосереднє використання числівників у різних комунікативних ситуаціях і застосування логіко-математичного інтелекту, що свідчить про формування математичної компетентності учнів, щоправда, обмежене незначною кількістю засвоєних числівників. У процесі опанування інших тем означена компетентність може

формуватися ситуативно (через застосування числівників),наприклад: «полічи до 10», «порахуй до 20», «назви час», «скажи, яку годину показує твій годинник», «перепиши назви чисел словами» тощо.

Основні компетентності в природничих науках і технологіях формуються в межах тем ситуативного спілкування,у процесі якого лексичний діапазон розширюється через засвоєння учнями назв диких і свійських тварин, пір року. Словниковий запас учнів дозволяє не просто називати певні слова, а й висловлювати враження від спостережень над природою, що дає змогу урізноманітнити тематику спілкування. Так, учні навчаються називати пори року, висловлювати своє ставлення до них.

Інформаційно-цифрова компетентність у початкових класах формується шляхом реалізації відповідного набору мовленнєвих функцій. В освітньому процесі продовжують застосовуватися інформаційні технології та ігри.

Компетентність «Уміння вчитися впродовж життя». З огляду на те, що учні набули певного досвіду користування підручником, робочим зошитом, у них формувались уміння шукати інформацію з різних джерел, організовувати свій час і навчальний простір, в подальшому вони закріплюють ці вміння. Шкільна практика доводить, що учні початкових класів мають певний досвід самостійної діяльності, що є важливим складником зазначеної компетентності.

Компетентність «Ініціативність і підприємливість». За рахунок розширення лексичного діапазону учні можуть вирішити більше життєвих ситуацій, тож означена компетентність формується повною мірою.

Соціальна та громадянська компетентності формуються частково, оскільки учні продовжують на уроках співпрацювати з однокласниками, спілкуючись іноземною мовою, водночас варто зазначити, що в учнів все ще не вистачає мовленнєвих функцій для вміння формулювати власну позицію. Водночас зауважимо, що цікавими для учнів посаткової школи є завдання «пограй у гру з однокласником», «попрацюйте парами: учні запитують та відповідають почергово», «допоможи друзям у вивченні матеріалу» (вправа, що потребує називання певних предметів чи істот виконується парами) тощо.

Компетентність «Обізнаність та самовираження у сфері культури» формується шляхом залучення учнів до нового соціального досвіду, ознайомлення їх зі святами та традиціями України та країни, мову якої вивчають, а також із зарубіжним дитячим фольклором, святковими піснями. Наприклад, відповідно до вимог навчальної програми учні вивчають різноманітні лічилки, пісні.

Компетентність «Екологічна грамотність і здорове життя». Змістом чинної програми передбачено часткове формування цієї ключової компетентності. Це мовленнєві функції, необхідні для пропагування здорового способу життя засобами іноземної мови. Щоправда, тему ситуативного спілкування «Природа» значно розширено, оскільки введено відомості про пори року, дикі та свійські тварини, а також уведено тему «Людина», що передбачає засвоєння іноземною мовою назв частин тіла. Це уможливлює ситуативне формування означеної ключової компетентності через виконання відповідних завдань, як-от «розкажи, у що ти одягнеш ляльку в різні пори року», «скажи, які продукти обереш собі на сніданок» тощо.

У процесі навчання іноземних мов ключові компетентності характеризуються певною кількістю соціально значущих комунікативних умінь; здібностей у різних видах іншомовної діяльності, комунікативної поведінки. Формування й удосконалення їх свідчить про послідовну роботу у цьому напрямі, що повинна здійснюватися систематично й послідовно.

Формування ключових компетентностей учнів початкових класів у процесі навчання іноземної мови має здійснюватися комплексно, передусім через добір компетентнісно орієнтованих ситуативних завдань, які самостійно може визначати й пропонувати вчитель відповідно до рівня навчальних досягнень його учнів і їхніх потенційних можливостей. Такі види діяльності спонукають до засвоєння мовного

матеріалу, формуванню мовленнєвих механізмів, соціокультурних реалій, а також сприяють розширенню комунікативного й соціального досвіду школярів.

Отже, такі компетентності, як спілкування державною (рідною) мовою, спілкування іноземною мовою, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна та громадянська компетентності формуються постійно в процесі навчання іноземної мови, незалежно від теми чи змісту завдань, інші, як-от математична компетентність, основні компетентності у природничих науках і технологіях, обізнаність та самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя формуються виключно в межах певних тем. З огляду на це, у формуванні низки цих компетентностей зростає роль учителя, який може впливати на тематику завдань, добір відповідних лексичних одиниць для організації спілкування, визначення ситуацій у межах яких може здійснюватись навчання.

Навчання в наш час набуває ознак творчого процесу, де вчитель, відмовившись від авторитарного стилю спілкування, перейшов на демократичний стиль викладу, визначеними ознаками якого є повага до особистості учня, гуманістичність спілкування, визнання права учня на індивідуальність. В співпраці та в творчих пошуках розвиватимуться такі риси учнів як: потреба в накопиченні знань, самоповага і впевненість в собі, дух самореалізації та вміння застосувати отримані знання в майбутньому. Саме тому ми, вчителі, повинні йти в ногу з часом, використовуючи надбання, що вже відкриті та знаходячи нові шляхи до збагачення освітнього процесу, процесу навчання іноземної мови. Ми повинні враховувати різні типи та рівні засвоєння учнями матеріалу, що вивчається та орієнтуватись більше на процес, ніж на результат навчання. Діалог, спільний пошук рішень та їх осмислення набагато важливіші для розвитку особистості, ніж готова відповідь. Сприяючи розвитку в учнів комунікативних навичок: культури спілкування, уміння коротко і доступно формулювати думки, толерантного відношення до думки партнерів по спілкуванню, уміння добувати інформацію з різних джерел, обробляти її за допомогою сучасних комп'ютерних технологій, ми створюємо мовне середовище та формуємо в них основні ключові компетентності:

Останніми роками все частіше піднімається питання про вживання нових інноваційних технологій в освітніх закладах. Це не лише нові технічні засоби, але і нові форми і методи викладання, новий підхід до процесу навчання. Основною метою вивчення іноземної мови є формування і розвиток комунікативної культури учнів, навчання практичному опануванню іноземної мови.

Таким чином, іноземна мова, як ніяка інша дисципліна, відкрита для численних міжпредметних зв’язків, для використання інформації з інших галузей знань, для розвитку, виховання і соціалізації, успішної самореалізації учня, набуття компетентності для життя у XXI столітті.

Формування ключових компетентностей на уроках англійської мови допомагає учням не лише оволодіти мовою, а й розвинути навички, необхідні для життя в сучасному суспільстві. Компетентнісний підхід дозволяє зробити уроки цікавими, інтерактивними та ефективними, мотивуючи дітей до вивчення іноземної мови та саморозвитку.

Список використаних джерел

1. Гуменюк І. Б. Формування ключових життєвих компетентностей учнів шляхом встановлення міжпредметних зв’язків на уроках англійської мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2017/08/2017_7_11

2. Державний стандарт початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87- 2018-%D0%BF

3. Зима О. В. Рольові ігри з англійської мови як засіб активізації пізнавальної діяльності. [Електронний ресурс]. –
Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/49325/
4. Ігри на уроках англійської мови як засіб формування комунікативної компетенції школярів. / Уклала Т.М. Гавінська. Слобідко-Охрімовецький НВК. 2015 р.,- 67 с.
5. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://valeriks.ucoz.ru/publ/ 11-1-0-110
6. International Standard Classification of Education. ISCED 2011 / UNESCO Institute for Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced -2011-en.
7. Коваленко О. А. Формування ключових компетентностей учнів на уроках англійської мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://naurok.com.ua/stattya-formuvannya-klyuchovih-kompetentnostey-uchniv-na-urokah-angliysko-movi-35193.html/
8. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/ activity/education/zagalnaserednya/ua-sch-2016/. – 40 с.
9. Савченко О.Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти / О.Я. Савченко // Рідна школа.– 2011. – № 8–9. – С. 4–8.
10. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти : Іншомовна галузь. Іноземна мова (розроблена під керівництвом О.Я. Савченко) : наказ МОН України від 21.03.2018 № 268. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni- programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli
11. Формування ключових компетентностей учнів на уроках іноземної мови/ В. П. Аратова, Н. О. Долгова. Запоріжжя, 2019 – 76 с.

Матяшук Валентина,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри педагогіки
Львівського ОІППО

Вплив світових трендів розвитку освіти на реформування освітніх процесів в Україні

Анотація. *Стаття розглядає вплив світових тенденцій на розвиток вітчизняної освіти, участь учителя в цих процесах, обгрунтовує потребу розвитку духовності.*

Ключові слова*: ООН, освіта, ЮНЕСКО, учитель, цінності, духовність.*

На межі XX–XXI ст. ЮНЕСКО визнала загальну ситуацію в галузі освіти кризовою в світовому масштабі. Причинами називались зростання бідності та злиденності, екологічна деградація довкілля, дискримінація, відродження націоналізму, расизму, релігійного фанатизму та екстремізму тощо. Для модернізації освіти і вироблення нової концептуальної політики була створена Міжнародна комісія з освіти для XXI ст., спрямована на досягнення двох основних цілей: «зробити право на освіту реальністю для всіх жителів нашої планети; модернізувати освіту, створити нові її сегменти для вирішення проблем XXI століття з урахуванням глобалізації економіки і науково-технічної революції». Декларація та Програма дій у галузі культури, прийнята ООН у вересні 1999 р., проголосила Міжнародне десятиліття культури миру та ненасильства в інтересах дітей в період 2001-2010 рр. і головна увага ЮНЕСКО зосередилась на зміцненні національних потенціалів для розвитку і підготовки кадрів загального політехнічного спрямування з урахуванням тих швидких

технологічних змін, які проявилися на ринку праці, навчанню жити разом через мистецтво діалогу та взаємотерпимість при вирішенні спірних питань [1].

Але попри всі заявлені благі наміри останні прогнози ЮНЕСКО свідчать про те, що при нинішніх тенденціях світового поступу кожна шоста дитина, як і раніше, не буде відвідувати початкову і середню школу в 2030 році і що лише 6 з 10 молодих людей отримають середню освіту [2], реальність демонструє неготовність світу до діалогу та мирного вирішення спільних проблем світової життєдіяльності, подальше зростання прірви між багатими і бідними, війни, в тім числі й війна Росії проти суверенної України тощо, що є свідченням очевидних прорахунків у формуванні плюралізму думок, зосередженості на технологізації освітнього процесу, нав'язливої пропаганди толерантності інакшості тощо.

Метою статті є спроба розгляду питання впливу світових трендів розвитку освіти на освітні процеси в Україні і місце вчителя в цих процесах.

Питання впливу ЮНЕСКО на освітні процеси в Україні досліджували В. Кремень, М. Ляшенко, А. Грушова, І. Отамась, О. Лещенко, підготовку вчителів початкових класів В. Бондар, О. Савченко, М. Вашуленко, Л. Варзацька, К. Прищепа, О. Хорошковська, Н. Басюк, О. Гордієнко та інші.

Створена у 1946 році ЮНЕСКО у своєму статуті проголосила свою місію: «вкорінювати в свідомості людей ідеї захисту світу і загальнолюдських цінностей, терпимості й взаєморозуміння, інтелектуальної та моральної солідарності, ґрунтуючись на розвитку співробітництва народів у галузі освіти, науки і культури». Завдання вкорінювати ці ідеї покладалися на освіту та науку. Але вже після прийняття в 1989 р. Конвенції про технічну і професійну освіту, доповіді Міжнародної комісії з освіти для XXI ст. , затвердження Декларації про науку та використання наукових знань роль освіти стала розглядатися, виходячи з глобальних, регіональних та галузевих інтересів. Тобто питання розвитку людини як головного суб'єкта активності у сфері суспільного життя підмінилось питаннями технологічного розвитку суспільства: організації та розподілу праці, демографічними показниками, засобами масової інформації, появи нових видів навчання і професійних знань, інформаційних та комунікаційних технологій, що вимагало відповідних програм навчання і підготовки нових кадрів, здатних реалізовувати ці завдання. На фоні цього за заявою Генерального директора ЮНЕСКО в 1990-і роки різко уповільнилися темпи розвитку системи початкової освіти, помітно знизилася її якість» [3]. Кожна з трьох освітніх програм ЮНЕСКО спрямована на вирішення певного завдання: «Освіта для всіх» піклується реалізацією права на освіту кожної людини, "Розробка та втілення політики в галузі освіти" – планування і забезпечення теоретичної, організаційної, методичної, фінансової, технічної та технологічної підтримки, "Освіта, підготовка кадрів і суспільство" – курує дослідження аспектів взаємодії освіти з іншими галузями суспільного життя, всі разом формують визначальні напрями розвитку освітніх процесів у світі [4].

З початком повномасштабної війни з Росією на підтримку Концепції безпеки для закладів освіти, прийнятої нашим урядом, ЮНЕСКО ініціювало запуск масштабної пілотної програми «Безпечне освітнє середовище» за підтримки Японії та Глобального партнерства у сфері освіти, яка успішно реалізується через навчання педагогів, створення безпечнішої шкільної інфраструктури та посилений психосоціальний супровід. [5].

Результати подальшого руху за обраною траєкторією розвитку світової освіти виразно продемонструвала наймасштабніша міжнародна технологічна виставка освіти Bett 2024 у Лондоні, яка чітко визначає, якою буде освіта глобально через 10–15 років. Експерти заходу озвучили ключові тенденції в галузі освітніх технологій: ChatGPT як друг освітян, який вкупі з іншими цифровими технологіями зменшить бюрократичне навантаження на вчителя, технології як трекер психологічного стану учнів, впровадження імерсивного навчання, яке може замінити підручники. Під гаслом

«Від EdTech до PedTech» намагались розглядати не так самі технології, як їхній вплив на навчальний процес та педагогічну спільноту. Ключовими напрямками були проголошені лідерство, навички, інновації, благополуччя, інклюзія, вища освіта, сталий розвиток і майбутнє, беззаперечними трендами - штучний інтелект, кібербезпека, глобальна співпраця, сталий розвиток, онлайн-навчання. Україна теж знайшла можливість послати на виставку потужну делегацію з 29 команд і продемонструвати власні EdTech-стартапи, чим засвідчила свою орієнтованість на ці інновації.

Між тим, доцільно звернути увагу на негативні наслідки цих інновацій, які вже простежуються. Наприклад, прогноз того, що в найближчі 5 років у світі бракуватиме 44 000 000 вчителів, взятий вочевидь з тих сумних фактів, що 40 000 вчителів Британії пішли з професії тільки за 2023 р. (59% розглядали таку можливість), близько половини уроків математики в середній школі викладалися не вчителями математики, близько 2/3 освітян назвали робоче навантаження основною причиною думок про звільнення [6]. І це при тім, що середня зарплата вчителів вдвічі перевищує прожитковий мінімум британців [7]. Попри всі запевнення, що технології розвантажать вчителя, опитування педагогів і учнів Сінгапуру, Канади, Великої Британії та США засвідчило, що лише 49% часу зі свого навантаження вчитель витрачає на пряму взаємодію з учнями. І це на фоні того, що за даними 2023 року Національної служби охорони здоров'я (NHS) Великої Британії 20,3% дітей віком від 8 до 16 років мають «імовірний психічний розлад» [6]. Варто нагадати, що вищезгадані країни мають досвід незалежної держави, живуть у мирі і вважаються одними з найрозвинутіших у світі.

Отримавши незалежність, Україна отримала й унікальний шанс розвивати власну освіту, використовуючи разом із світовим досвідом і власні освітні напрацювання, починаючи з етнопедагогіки до ідей вітчизняних мислителів різних часів, тим більше, що в цій царині маємо вчителів світового рівня – Г. Сковороду, П. Юркевича, Б. Грінченка, І. Огієнка, Г. Ващенка, С. Русову, В. Сухомлинського, К. Ушинського, О. Захаренка тощо. Доречно згадати першого міністра освіти І. Зязюна, який закликав науковців і практиків освітньої сфери «уважно і прискіпливо, правдиво і ситуаційно незалежно аналізувати стан справ в освіті, допомагати політикам і урядові орієнтуватися у світових ставленнях до освіти, її впливовості на національний прогрес», звертав увагу , що «державою-лідером у світі буде та, яка створить найбільш ефективну систему шкіл, коледжів, ліцеїв, гімназій, щоб максимально розвивати інтелектуальний і морально-почутттєвий потенціал своїх громадян…». [8, с. 288]. Хвилювали його питання, щоб трибунні промови керівників освіти відповідали високій етиці реальних вчинків, щоб політкультурність відповідала традиціям української культурності, яка завжди сповідувала духовні, ідейні, політичні і національні цінності народу.

Маємо вельми цікаву ситуацію: з одного боку – вітчизняні педагогічні напрацювання не оголошені поза законом, на різних рівнях час від часу відмічаються урочисті дати тих чи інших педагогічних персоналій, а з іншого – їхні думки та ідеї відверто нехтуються в гонитві за зарубіжними трендами. Старше покоління українських інтелектуалів, які розуміли значення духовної складової освіти, здебільшого десь витіснене з активного життя, десь потроху відходить. Середнє покоління – батьки школярів – часто застрягли у старих космополітично-ліберальних схемах, оскільки їхнє формування як особистостей відбувалося на руйнації радянської системи, коли в намаганні позбавитися від її наслідків був перекреслений чи не ввесь попередній досвід. Достатньо пригадати повне забуття авторських шкіл В. Сухомлинського та О. Захаренка, чий досвід організації освітньої діяльності активно пропагувався в освітніх колах далеко поза межами країни, окремі ідеї активно застосовуються донині, а за насущної для нас потреби відбудовувати зруйновану ворогом інфраструктуру освітніх закладів міг би стати натхненницьким. Голосу нечисленної академічної педагогічної еліти (І. Зязюн, І. Бех, О. Савченко, О. Сухомлинська, М. Савчин, В. Бак тощо), яка продовжує у своїх працях розвивати

«філософію серця» у вихованні людини, народу, нації, відстоює необхідність морально-етичної установки виховання молоді, одухотворення освітнього процесу через розвиток і гартування національного духу, на превеликий жаль, майже не чує педагогічний загал школи. Вчителі, залучені в реформування НУШ, майже не читають матеріалів наукових конференцій, в рамках дерадянізації знищені книги В. Сухомлинського, шкільні бібліотеки не є підписниками на ресурси сучасної педагогічної думки, зате педагоги активно включені в різноманітні навчальні курси грантових програм. Вчителі молодших класів скаржаться на відсутність в підручниках українських народних казок, віршів класиків української дитячої поезії, що, безумовно, утруднює і без того складний шлях формування української ідентичності. Досить агресивне просування ліберально-гендерної ідеології в освітньому просторі України зумовлене наданням зарубіжних коштів під ці програми, подання її ідей як єдино правильних у XXI ст. Між тим, інформація про те, що це не істина в останній інстанції, що в світі існують різні погляди, підходи, різні наукові школи кожна зі своєю гіпотезою, різні педагогічні течії і точки зору, офіційно майже не подається, а робочий час учителя так щільно заповнений виконанням різноманітних позаурочних вимог, що лиш великі ентузіасти з міцним здоров'ям здатні самостійно вишукувати в інтернеті щось поза тим, що силоміць накидається професійними грантожерами.

Знайомство з тематикою пропонованих різними інституціями, які забезпечують післядипломну освіту педагогів як початкової, так і старшої школи, курсів підвищення професійного рівня вчителя, засвідчує, що питання морального вдосконалення учня і вчителя не є пріоритетними в українській освіті, а завдання духовного розвитку не ставиться зовсім. Забуті і відкинуті власні цінності, завдяки яким український народ зберігся і вижив в усі часи бездержавності, натомість всі активно штурмують загальноєвропейські, так наче українці були дикунами невідомого племені без власної освіти і традицій.

Про небезпеку сліпого запозичення чужого досвіду попереджали К. Ушинський, С. Бандера, С. Русова, І. Зязюн та інші. Чого вартий услід за світовими трендами перехід від політики соціальної справедливості в освіті до політики запровадження ринкових механізмів, коли вчителі в один день стали називатися «надавачами освітніх послуг». Це при тім, що аналогічна реформа у Великобританії викликала високий рівень невдоволення такою її ідеологією, що проявилося у страйках учителів, позначилося такими явищами, «як вихід на пенсію досвідчених учителів та залишення професії молодими педагогами; виник значний дефіцит учительських кадрів [9]. В Україні цей процес через безробіття, скорочення чисельності шкіл і традиційну пасивність учительства до відстоювання власних поглядів і прав, відбувся без публічних виявів невдоволення, хоча в освітніх групах соціальних мереж такі теми були популярні.

Ринок освітніх послуг, де товаром були проголошені знання, вміння і навички, при постійному недофінансуванні галузі, низькому рівні заробітної плати вчителів, браку підручників та іншої навчальної літератури, загальному низькому рівню матеріально-технічного забезпечення освітніх закладів, почав активно працювати на створення інтелектуально-морально-духовного вакууму, що став наповнюватися зростанням кількості приватних освітніх закладів та створенням потужного інституту нелегального репетиторства. Це призвело до того, що якісна освіта все більше стає привілеєм людей з великими грошима, натомість загальний рівень освіти і культури в суспільстві штучно знижується через насаджування руйнівних практик, наприклад, поширене ще якісь два-три десятки років тому популярне гасло «Книга – кращий подарунок» було як за помахом чарівної палички нещадно висміяне гумористами-пародистами, висміювання ними ж і навішування ярлика «заучка» на відмінників навчання, відсутність дотацій на українську книгу, гострий брак сайтів з безкоштовним доступом до наукових та науково-популярних книг (як це має місце в Росії), практика призначень на посаду не кращих за морально-діловими характеристиками, а за

принципом кумівства, політичної доцільності та інших сумнівної цінності аргументів тощо. Наслідки такої практики засвідчила статистика: більшість українців стали читати менше однієї книги в рік [10], закриття книгарень і відкриття на їх базі барів, різке скорочення чисельності бібліотек (лиш за 2020-2021 роки Мінкульт погодив виключення 463 бібліотек з базової мережі закладів культури [11], масове закриття шкіл. А далі результати PISA засвідчують подальші наслідки: у галузі математики різниця між Україною і країнами ОЕСР становить приблизно півтора року навчання за стандартами PISA (1 рік навчання = 20 тестових балів), у читанні 59% учнів досягли базового рівня в читанні, 29% — рівня 3 і вищих, тобто наші учні відстають у читанні приблизно на два з половиною роки навчання за стандартами PISA. Але, мабуть, варто загострити увагу і на тім, що чим вищий соціально-економічний статус учня / учениці в Україні, то вищі результати її навчання [12]. Але ж учителі, розповідаючи дітям про гарантований Конституцією рівний доступ до освіти, цього питання воліють не згадувати.

Здавалося б, є над чим задуматися реформаторам освіти, натомість винними призначають учителя і сільську школу. Дається вказівка на ліквідацію освітніх втрат, в тім числі і шляхом закриття сільських шкіл. Передусім це вдарило по початковій школі. От тільки в батьків тих малолітніх учнів, які тепер змушені вставати на годину-дві раніше, перебувати в чужій школі цілий день, доки не закінчаться уроки в старшокласників і їх усіх разом не відвезуть автобусом, попутно об'їхавши ще кілька невеликих сіл по дорозі, додому, від цих інновацій не збільшиться ні дохід, ні бажання жити в Україні, розвиваючи рідні села і вносячи свій внесок у розвиток свого краю і держави в цілому, як і не збільшиться спроможність учителя нової великої школи дати тим учням більше знань, як і не появиться більше шансів на освітні успіхи у перевтомленої дитини, змушеної ввесь день харчуватися канапками, бо далеко не всі діти споживають страви з меню Клопотенка.

А про результати вихованості свідчать не стільки парадні світлини в соцмережах, якими змусило звітувати вчителя про свою роботу освітнє керівництво, як сюжети Тік-току, відзняті самими учнями на камеру, зі сценами побиття ровесників, публічної зневаги до вчителя, демонстративного невиконання його вимог тощо. Останнім часом суспільство здригнулось від того, що наші діти стають виконавцями терористичних актів, які їхніми руками здійснюють російські спецслужби в нашому умовному тилу.

Учителі, гордо пойменовані «надавачами освітніх послуг», свою фахову потугу витрачають на оволодіння нав'язаною чужою термінологією, вчать англійську мову, не вивчивши і не полюбивши українську мову як державну, не можуть навчити цьому учнів (за даними засновника «Спільномови» А.Ковальова діти перших класів київських шкіл не розуміють 49% почутого українською мовою, навіть після року навчання 67% першокласників не мають достатнього активного словникового запасу базовою українською лексикою) [13].

І.Дзюба у виступі 2004 р., відомому під назвою «Вимирання слова», звертав увагу на те, що слово стало втрачати своє значення як те, що «в'яже людину з глибинами буття — у вимірах космічному, історичному, етнокультурному, особистісному. Слово не просто як член речення, а як носій мудрості, софійності, у значенні, близькому до давньогрецького «Логос» [14]. Є велика небезпека, що процес вимирання українського слова буде тільки поглиблюватися, адже і доба гаджетів, і подальша цифровізація освіти привчають дітей до обмеженого живого спілкування, формують звичку обходитись кількома короткими словами навіть під час здачі іспитів.

Учителі губляться в назвах трендів і в тім, ким себе називати – ще вчителем, чи вже коучем, тьютором, фасилітатором, ментором тощо, лавірують між атестаціями та сертифікаціями, відвідуючи запропоновані грантовими програмами курси, де їм під подарунки і щедру каву-брейк подають як інновації країни-донора часто давно відомі, описані в працях вітчизняних педагогів, ідеї. Тільки ті безцінні ідеї, загублені на

сторінках численних книжок, втрачають своє значення в українській освіті, бо ніхто не покладає на вчителя обов'язок проаналізувати їх з висоти уже власного педагогічного досвіду, відсіяти те, що застаріло від вічно живого, відрефлексувати з глибини свого спостереження за сучасними дітьми і суспільним життям. Смислове поле української освіти все більше наповнюється чужими накинутими сенсами, які не підлягають обговоренням та дискусіям. Варто комусь висловити протилежну точку зору, тут же звідусіль, попри заявлені демократичні цінності, наводяться аргументи на кшталт «а в такій-то країні так», навішуються ярлики носія якоїсь із численних фобій та звинувачення в поширенні російських ІПСО.

Між тим, роль учителя, глибоко висвітлена у вітчизняній педагогіці, оспівана кращими поетами і народною мудрістю, чітко покладає на вчителя вічне головне завдання: допомогти дитині стати людиною. Людиною, а вже потім майстром своєї справи з умінням користуватися всіма технологіями світу і створювати їх для примноження власного і загального блага. Жоден штучний інтелект з таким завданням не справиться і жодні, навіть досягнуті компетентності, автоматично не перетворять їх носія на еталон людяності. Свого часу К. Ушинський чітко означив і схарактеризував освіту, яка має поєднати два головних завдання – розвиток духу в дитині і надання їй знань, умінь та здатностей, аби вона була спроможна отримане в школі застосувати на практиці, назвавши її гуманною педагогікою. Такий підхід дозволяє вдало поєднати розвиток душі, розуму і рук, а проста українська термінологія зрозуміла і близька як учителеві, так і учневі, відлунює в серці і спонукає внутрішні сили до активної дії.

Війна показала, що далеко не всі вчителі виявились готовими боротися за Україну. В. Бак, що зіткнулась з проросійським середовищем зрусифікованого Бахмуту, ще в 2014 р. дійшла висновку, що «працювати в національній школі повинні ті, хто усвідомлює свою українськість… Для цього має бути державна політика виховування кадрів із почуттям національної гідності… Бо тими, хто відчуває своє національне коріння, дуже незручно керувати. Натомість за системи, що тримається на страху, дуже легко маніпулювати. А школа в цьому сенсі, як армія: отримує певне замовлення і виконує, навіть якщо ці функції не притаманні за визначенням [15]. На жаль, донині час від часу стикаємося з мовними скандалами в освітніх закладах і відвертою російською пропагандою окремих учителів, яких лиш під тиском громадськості звільняють з роботи.

В умовах такої страшної війни суспільство має гострий запит на лідерів, здатних повести за собою і на полі бою, і в тилу, повести силою свого духовного прикладу. На жаль, ті, кого традиційно називали елітою, все частіше є фігурантами корупційних злочинів, але ж усі вони є випускниками української школи. Про таких зрадників, нездатних шанувати і берегти народ та Батьківщину, І. Зязюн сказав: «Не вина тих, що не вміють це робити або не хочуть, то їх велика біда і особиста трагедія – не навчені, не виховані, не облагороджені великою метою Добра і Любові, Істини і Краси. Ці життєдайні начала і кінцеві результати людського життя перебувають у руках Учителя.» [16]. Добро, Любов, Істина, Краса – прості і зрозумілі дитині поняття, так глибоко зашифровані накинутими компетентностями, що ніхто про них уже майже не згадує в практиці повсякдення. Уроки щастя¸ зініційовані першою леді держави, дорогою до школи потонули в багатослів'ї стратегів від освіти.

Про етичний розвиток педагога, що є наслідком рівня його духовності, писали і пишуть Г.Васянович, І. Бех, В. Бак, М. Савчин, Л. Хоружа та інші, проте державного запиту на духовний вимір особистості педагога немає до сих пір. Ні атестація, ні сертифікація ці питання не передбачають. Відтак, попри всі розмірковування про дитиноцентризм Нової української школи та певні її успіхи на шляху зламу авторитарних традицій, реформа не забезпечує подолання негативних чинників, які вже набули усталеного характеру: торжества масової культури, зведеної до обслуговування найнижчих потреб людського тіла, економізації життя, особливо освітніх послуг, які дорожчають швидше, ніж батьківська спроможність забезпечити

дитині гармонійний розвиток, пріоритету споживацтва як способу буття, гаджетизацію замість живого спілкування, гейміфікацію замість реального проживання тих чи інших ситуацій, застосування маніпулятивних технологій у формуванні свідомості соціуму з метою підкорити людину, зробити її зручним гвинтиком системи, нездатним на спротив задля збереження своєї людської сутності.

Таким чином, вивести з мороку на світло здатне тільки одухотворення освіти, додавання до визначених програмами ЮНЕСКО завдань необхідності розвитку духовного інтелекту. І першими, хто мають звернутися до нього, мають стати вчителі, а саме вчителі початкової школи, як першої ланки шкільного розвитку дитини. В. Франкл відзначав, що «Людина живе в трьох вимірах: соматичному, психічному та духовному. Духовний вимір не може бути ігнорованим, тому що саме він робить нас людьми» [17]. Ігнорування духовних засад виховання виразно демонструють звірства російських військових під час війни, тривала стурбованість керівників світу діями Росії в Україні без надання нам пакету необхідної допомоги для власної оборони, обіцяного за дотримання роззброєння.

Р. Еммонс характеризує духовний інтелект як "адаптивне використання духовної інформації для полегшення повсякденного вирішення проблем та досягнення мети" і пропонує його п'ять компонентів: здатність перевершувати фізичне та матеріальне, здатність переживати загострені стани свідомості, здатність освячувати повсякденний досвід, уміння використовувати духовні ресурси для вирішення проблем, здатність бути доброчесними [18]. Саме цих якостей від учителя потребує суспільство, потребує учень як суб’єкт освітнього процесу, що має бути спрямований на розвиток в собі духовного начала, яке К. Д. Ушинський охарактеризував наступним чином: «…духовне почуття, пробуджене в нас і підтримуване, працює без утоми в сфері розуму, змушуючи його шукати вияву в формі думки для почуття, що ллється з духу. Якби почуття істини не було вроджене людині, то вона ніколи не створила б творів, значення яких і досі ми не можемо виразити словами. Не з досвіду виникли вони, коли людина досі не може перекласти їх на мову досвіду» [19]. Чим раніше дитина почне усвідомлювати в собі духовне начало, тим більше можливостей допомогти їй стати на шлях доброчесного громадянина держави.

Висновок: Безперечно, і досвід інших країн, і технологізація світового поступу важливі для розвитку освіти й учителя як головного фігуранта освітніх процесів. Але це всього лиш надбудова над фундаментом, яким має бути власне коріння: етнопедагогіка, ретельно просіяна крізь вимоги часу вітчизняна педагогічна думка з їхньою незмінною сталістю усвідомлення потреби духовної гуманізації освітнього простору, що актуалізує активний пошук на шляху самопізнання і самовдосконалення освітян, розширює свідомість до духовного виміру, відкриває перед учасниками освітнього процесу нові горизонти вдосконалення міжособистісної взаємодії не шляхом маніпуляцій свідомістю один одного, а на грунті любові, поваги і щирості. Без духовного оздоровлення ні зарубіжна, ні вітчизняна освіта, що, ігноруючи власний поступ, особливості ментальності і цінності свого народу, мавпує досвід першої під прикриттям гасла «Ідемо в Європу», світове суспільство не має шансів вибудувати бажаний мир на планеті, взаємодію і взаємодопомогу на засадах рівноправної участі всіх країн. Нехтування духовною складовою людської натури спонукає що окремих людей, що окремі держави, досягати життєвих цілей власного добробуту будь-якими засобами, не рахуючись ні з чужими долями та самим життям, ні з екологічними потребами всього живого і сущого на планеті, яку така діяльність вже поставила на край прірви. Важко не погодитись із Г. Кубі: «Для кого важливе «Царство Боже і Його справедливість», той працює не для власної реалізації. Така людина сприймає свою діяльність як служіння Царству Божому і людям» [20].

Список використаних джерел:

1. Лещенко О. Політика ЮНЕСКО в освітній сфері. URL: http//dspace.tnpu.edu.ua^bitstream^Leshchenko PDF (Дата звернення: 1.04.2025)
2. Країни можуть не виконати свої зобов'язання в галузі освіти до 2030 року: прогноз ЮНЕСКО**.** URL: https://pon.org.ua/novyny/7351-krayini-mozhut-ne-vikonati-svoyi-zobovyazannya-v-galuz-osvti-do-2030-roku-prognoz-yunesko.html (Дата звернення: 8.04.25)
3. Отамась І. Г. Вплив ЮНЕСКО на розвиток освіти в Україні / І. Г. Отамась. // Theory and methods of educational management. - 2017. - № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2017_1_16 (Дата звернення: 1.04.2025)
4. ЮНЕСКО: діяльність в сфері освіти. URL: http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/36.htm 9.04.25 (Дата звернення: 2.04.2025)
5. Навчання під час війни: Як ЮНЕСКО допомагає зробити українські школи безпечнішими для дітей та вчителів. URL: https://www.unesco.org/uk/articles/navchannya-pid-chas-viyny-yak-yunesko-dopomahaye-zrobyty-ukrayinski-shkoly-bezpechnishymy-dlya-ditey (Дата звернення: 1.04.2025)
6. Ткаченко Т. Що таке PedTech та як технології змінюють педагогіку? URL: https://osvitoria.media/experience/shho-take-pedtech-ta-yak-tehnologiyi-zminyuyut-pedagogiku/ (Дата звернення: 8.04.25)
7. Учительські зарплати у Великобританії вищі за заробітки пожежників, маркетологів і тренерів URL: https://vseosvita.ua/c/news/post/108181 (Дата звернення: 4.04.2025)
8. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-методичний посіб. – К.: МАУП, 2000. – С. 288.
9. Сбруєва А. Освітні реформи 80-90-х рр. хх століття: англійський досвід. URL: https://studentam.net.ua/content/view/7798/97/ (Дата звернення: 6.04.2025)
10. Менше половини українців за останній рік прочитали хоча б одну книгу. URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/menshe-polovini-ukrayinciv-za-ostanniy-rik-prochitali-hocha-b-odnu-knigu-267324_.html (Дата звернення: 1.04.2025)
11. В Україні зникли вже сотні бібліотек. Що відбувається та чи можна цьому зарадити? URL: https://hmarochos.kiev.ua/2022/02/18/v-ukrayini-znykly-vzhe-sotni-bibliotek-shho-vidbuvayetsya-ta-chy-mozhna-czomu-zaradyty/ 6.04.2025 (Дата звернення: 3.04.2025)
12. Результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 URL: https://mon.gov.ua/news/rezultati-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osviti-pisa-2022 6.04.25
13. В середньому діти в 1 класі (Київ) не розуміють 49% почутого українською мовою...» — Приголомшливі дані. URL: https://vseosvita.ua/c/news/post/104694(Дата звернення 8.04.25)
14. Дзюба І. Вимирання слова. URL: https://zn.ua/ukr/ART/vimirannya_slova.html (Дата звернення: 9.04.2025)
15. Гончарова Є. Вікторія Бак: Школа й далі виховує солдатів партії URL: https://tyzhden.ua/viktoriia-bak-shkola-j-dali-vykhovuie-soldativ-partii/ (Дата звернення: 1.04.2025)
16. Філіпчук Г. Стратегія розвитку національної освіти у науковій спадщині І.Зязюна // Наукова школа академіка І.А.Зязюна у працях його соратників та учнів : Матеріали науково-практичної конференції 16-17 травня 2017 р. / За заг. ред. Романовського О.Г. – Х.: НТУ «ХПІ», 2017. – 204 с. URL: http://aesthelethicpedaction.pnpu/edu.ua download PDF (Дата звернення: 5.04.2025)
17. Матяшук В. Духовність як засаднича якість успішного вчителя // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Нове покоління вчителів для української школи: виклики і досягнення». – Одеса, 2021. – С.44-49. URL: https: //dspace.oano.od.ua.^bitstreams^download PDF (Дата звернення: 10.04.2025)

18. Emmons R.A. Is spirituality an intelligence? Motivation, cognition, and the psychology of ultimate concern / Robert A. Emmons // The International Journal for the Psychology of Religion. — Vol.10. — 2000. — P. 27-34. URL: https://psycnet.apa.org/record/2000-03802-001 (Дата звернення: 10.04.2025)
19. Ткаченко Л. Духовність особистості як максима поглядів К.Д. Ушинського URL: https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/3224/ (Дата звернення: 7.04.2025)
20. Габріела Кубі. Це нерівна боротьба: влада і гроші в руках ворогів Бога; розум, природа і Бог — на боці захисників людської гідності. URL: http://crs-center.org/gabriela-kubi-tse-nerivna-borotba-vlada-i-groshi-v-rukah-vorogiv-boga-rozum-priroda-i-bog-na-botsi-zahisnikiv-lyudskoyi-gidnosti/? (Дата звернення: 7.04.2025)

Медведюк Ольга,
заступник директора з навчально-виховної роботи початкової школи Хмельницького ліцею №17

Сучасні підходи, методики та технології навчання в НУШ: формування ключових компетентностей в учнів початкових класів засобами інтерактивного навчання

Анотація*. В даний час відбувається перехід на нові технології навчання в зв'язку зі змінами умов існування і розвитку суспільства, які вимагають нових підходів і методів до здобуття освіти у початковій школі. Предметом дослідження є перевірка ефективності інтерактивних методів, коли в процесі навчання акцентується увага на творчому пошуку і на самостійному вирішенні учнем певної проблеми.*

Ключові слова: *інтерактивне навчання, початкова школа, технології, компетентності.*

Сучасна школа – частинка життя, під час якої учень не тільки готується до майбутнього, але й виховується життям. Необхідно так спрямовувати процес навчання, щоб від допомагав дитям увійти в світ реальних відносин та навчив їх жити в суспільстві. Під час навчання в школі дитина повинна не тільки опанувати певним обсягом знань, а й вчитися оволодівати технологіями, які допомагають відшукувати найбільш оптимальний спосіб здобування необхідної інформації.

В теперішній час методика навчання переживає складний період, пов’язаний зі зміною цілей освіти та впровадженням концепції НУШ на основі компетентнісного підходу. Незважаючи на те, що реформування освітньої галузі в Україні відбувається вже не перший рік, школа досі ще не в повній мірі відійшла від орієнтації на накопичення знань – «hard skills». Проте в Європі та світі визнано, що найбільш необхідними на ринку праці є«м’які» навички – soft skills [6, с.43].

Розуміючи ситуацію, що склалася в освіті і приймаючи в цілому компетентнісний підхід, слід знайти компроміс між традиційною освітою з домінуванням цінності знання та освітою на основі компетентнісного підходу з домінуванням цінності здатності особистості адаптуватися до сучасного світу. Компетентнісний підхід орієнтує на побудову навчального процесу згідно результату освіти: в навчальну програму чи курс спочатку закладаються виразні і зіставні параметри опису (дескриптори) того, що учень буде знати і вміти «на виході».

Вимоги педагогічної науки до уроку, до ефективності навчального процесу постійно зростають і змінюються. У сучасних дітей, на відміну від їхніх однолітків кінця XX століття, у яких переважав наслідувальний рефлекс, спостерігається рефлекс свободи: вони самі вибудовують систему поведінки, що спостерігається у

наймолодшому віці [8, с.43]. Відповідно і методи навчання, що вважалися ефективними кілька десятиліть тому, вже не відповідають вимогам часу. Пошук нових методів і форм організації навчання породили новий термін в методиці навчання - «сучасний урок», який протиставляється традиційному уроку. Поряд з «нетрадиційними» уроками в шкільній практиці використовуються нові технології навчання у взаємодії з сучасними методами навчання.

Вчитель початкових класів – це єдиний фахівець-педагог в середній школі, який викладає не одну-дві суміжні дисципліни, а володіє знаннями і методиками викладання всього спектра навчальних предметів. Тому вчителю початкових класів доводиться синтезувати методичні знання з окремих дисциплін в єдиний блок. Так само суттєво змінюється і характер педагогічної діяльності: в початковій школі реалізуються мультиваріативні освітні практики, які вимагають від учителя вміння вчити дітей способам здобування знань, формувати зміст їх навчальної діяльності, розвивати мислення школярів. Це, в свою чергу, вимагає від педагога істотних змін традиційних педагогічних практик.

Сьогодні до звичного для нас комплексу професійно важливих якостей педагога додаються компоненти, які до теперішнього часу не виступали як вирішально-значущі: високий рівень загальної культури, психолого-педагогічна і методична компетентність учителя. Таким чином, саме педагог стає ключовою фігурою модернізації освіти. І ЇЇ успішність багато в чому залежить від педагогічної позиції вчителя.

Головним в практичній діяльності вчителя стає розуміння ролі застосування інформаційних технологій в навчальній діяльності. Вони дають унікальну можливість розвиватися не тільки учневі, а й учителям. Розвиток і розширення інформаційного простору дітей і підлітків, спонукає вчителя займатися разом з учнями, освоюючи нові інформаційні технології. Вчитель повинен добре розбиратися в психології дитини, вміти аналізувати і розуміти його поведінку, надавати психологічну підтримку і допомогу. Важливими вимогами до педагога є ефективність взаємодії з сім'ями своїх учнів, авторитетність в професійному та особистісному плані для батьків. Відкритий нововведень, вчитель повинен вміти відбирати і освоювати нові форми і методи роботи, відновлювати зміст освіти, підтримувати в освітній практиці розумний баланс між традиційними і інноваційними технологіями.

У Концепції «Нова українська школа» наголошено на суб’єктності навчання, необхідності оволодіння учнями способами навчальної діяльності, досвідом взаємодії з іншими людьми [8, с.13]. Одним із чинників, які повинні забезпечити якість початкової ланки загальної середньої освіти, визначено забезпечення технологічності методик навчання.

Методи навчання – це способи спільної діяльності педагога і учнів, які спрямовані на рішення освітньо-виховних завдань, є одним з головних компонентів процесу навчання. Якщо не застосовувати різні методи, то не можна буде реалізувати цілі і завдання навчання. Методи навчання містять не тільки способи, але і опис того, як організовувати навчальну діяльність. Для навчання може бути обраний будь-який метод, все залежить від того, якої мети необхідно досягти. Іноді для досягнення успіху в навчальній діяльності необхідний один певний метод, а інші виявляються неефективними.

Технологія навчання – системна категорія, структурними складовими якої є мета навчання, зміст навчання, засоби педагогічного впливу, організація навчального процесу, взаємодія "учень-учитель" і результат діяльності. Педагогічна технологія функціонує не тільки в якості науки, яка досліджує найбільш раціональні шляхи навчання, але і як система засобів і принципів, що застосовуються в навчанні, а також в якості реального освітнього процесу. Принципово важливою стороною в педагогічній технології є позиція дитини в освітньому процесі та ставлення до дитини з боку дорослих.

Практика показує, що, змінивши лише зміст освітнього процесу, залишивши без зміни технологію, неможливо досягти позитивних результатів навчання. Іншими словами, вчитель повинен володіти особистісно-орієнтрованними, розвиваючими освітніми технологіями, які враховують різний рівень готовності до навчання в школі, неоднаковий соціальний досвід, відмінності в психофізичному розвитку дітей. Методики навчання більш стійкі, ніж технології, вони змінюються разом із зміною освітньої ідеї. Технології ж багатоваріантні навіть в рамках однієї методики. Сьогодні налічується більше сотні освітніх технологій, запропонованих для використання.

Молодший шкільний вік є періодом розвитку пізнавальних процесів – вони стають усвідомленими і довільними. Увага першокласників на цьому етапі ще слабо організована, вона має невеликий обсяг, погано розподіляється, нестійка. Тому для концентрації дітям потрібна зовнішня допомога. Увага багато в чому визначається темпераментом кожної дитини, стилем сприймання. Тому слід виявити такі особливості за допомогою відповідних методик [2] і врахувати результати під час відбору методичних прийомів і форм навчання [8, с.35].

Рушійною силою навчання у молодших школярів є пізнавальні інтереси. Цікавість є початковою стадією пізнавальної спрямованості дитини. На основі цікавості виникає допитливість – прагнення дитини проникнути за межі побаченого. Це, своєю чергою, приводить до того, що елементарний безпосередній інтерес до нових фактів і цікавих явищ переростає в інтерес до пізнання істотних властивостей предметів і явищ, до встановлення причинно-наслідкових зв’язків, закономірностей. Таким чином формуються зовнішні мотиви, які у подальшому породжують диференційовані пізнавальні інтереси [8, с.39].

Процес мислення починається тоді, коли виникає завдання або проблема. Найбільш ефективною в формуванні розумових дій визнається та форма, при якій спосіб дії не надається і не пропонується у готовому вигляді, як конкретний зразок, а виводиться дітьми разом з учителем, як узагальнене керівництво для усіх подібних випадків.

Відхід від традиційного уроку через використання в процесі навчання нових технологій дозволяє усунути одноманітність освітнього середовища і монотонність навчального процесу, створить умови для зміни видів діяльності учнів. Вибір технології необхідно здійснювати в залежності від предметного змісту, цілей уроку, рівня підготовленості учнів, можливості задоволення їх освітніх запитів, вікової категорії учнів. Використання технологій інтерактивного навчання, на мою думку, якнайкраще сприяє розвитку пізнавальних інтересів, тому що відповідає активному, продуктивному і творчому характеру учбової діяльності.

Елементи інтерактивного навчання знайшли відображення в роботах В.Сухомлінського та в творчих доробках вчителів-новаторів В.Шаталова, С.Лисенкової, Є.Ільїна та ін. В подальшому тема інноваційних педагогічних технологій була розвинута в роботах І.Зязюн, О.Пометун, Л.Пироженко і т.д. [5, с.299].

За О. Пометун [9], інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності учнів, яка має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Неонілою Моцик [6] визначено, що навчальний процес при використанні методів інтерактивного навчання відбувається за умови активної взаємодії всіх учасників. Члени колективу – вчитель та учні є рівноправними суб’єктами навчання, що зумовлює взаємо- та співнавчання. Під час організації навчального процесу з використанням інтерактивних технологій кожен учень повинен отримати конкретне завдання, по якому необхідно публічно відзвітувати, бо від якості його виконання залежить виконання завдання всього класу або групи. Інтерактивні технології навчання повинні містити очікуваний, чітко спланований результат, а також окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють процес пізнання, певні розумові й навчальні умови і процедури, які сприяють досягненню запланованих результатів.

Організація інтерактивного навчання дає найкращі результати при моделюванні життєвих ситуацій за конкретними обставинами, використанні рольових ігор та ін. Учні вчаться висловлювати та відстоювати свою точку зору стосовно тієї чи іншої проблеми, доказово міркувати, вирішувати питання спільно з іншими. Навчальний процес надає перші навички демократії, критичного мислення, прийняття продуманих та обґрунтованих рішень, вчить спілкуванню з товаришами з повагою до інших.

З'ясувавши особливості використання інтерактивної педагогічної технології в початковій школі, я розпочала активно впроваджувати цю методику в практику своєї роботи. Адже саме інтерактивні форми і методи дають можливість створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою необхідність, зможе розкрити свої здібності й продемонструвати знання, відчути впевненість в собі. Учні початкових класів добре навчаються лише за умови, коли їм цікаво, коли вони переживають хоча б невеликий успіх. Тож, із перших днів роботи в школі, я намагаюся створити ситуацію успіху, підбадьорити учня, що зазнав невдачі, похвалити навіть за незначний крок уперед. Починаючи працювати з класом, я поступово вводжу елементи інтерактивного навчання, починаючи з найпростіших форм і методів навчання, таких, як «Мікрофон», робота в парах, впровадження технології ігрового та проблемного навчання.

Вивчивши основні ідеї інтерактивного навчання, я з'ясувала, що для успішного застосування інтерактивних технологій на уроках, потрібно дотримуватися правил організації інтерактивної роботи учнів. Тому я намагаюсь, щоб до роботи були залучені різною мірою всі учні, дбаю про психологічну підготовку учнів, стимулюю учнів за активну участь у роботі, надаю їм можливості для самоорганізації. Приміщення готую таким чином, щоб учні мали змогу легко пересуватися під час роботи малих груп. Під час уроку дотримуюсь регламенту та процедури, проявляю терпеливість до будь-якої точки зору, уважно вислуховую всіх учасників, поважаючи їх.

Проте інтерактивні технології як технології взаємонавчання використовую дуже обережно, намагаючись не перетворити їхнє застосування в самоціль.

Як відомо, інтерактивний урок складається з п'яти етапів [7]:

I. Мотивація.

II. Оголошення, представлення теми та очікування навчальних результатів.

III. Надання необхідної інформації.

IV. Інтерактивна вправа.

V. Рефлексія (підбиття підсумків), оцінювання результатів уроку.

На етапі мотивації використовую прийоми, що створюють проблемні ситуації, викликають у дітей здивування, зацікавленість до знань та процесу їх сприймання. Наприклад, проводжу вправу „Вилучи зайве": добираю гасло уроку; вставляю в текст гасла окремі слова (назви цифр, тварин, рослин тощо) та записую зашифроване гасло на дошці; пропоную учням вилучити зайві слова і прочитати девіз уроку.

На ІІ етапі інтерактивного уроку зашифровую тему уроку за допомогою чисел та дій з ними, пропоную виконати обчислення та розшифрувати тему уроку за заданим ключем (вправа «Загадкові будиночки»).

На етапі надання необхідної інформації часто використовую вправу «Інтерв'ю за три кроки»: учні класу знайомляться з новим текстом, оповіданням; далі учні об'єднуються у групи по 4 особи, а в групі – в пари; кожен учасник проводить інтерв'ю із своїм партнером по парі; учні в парі міняються ролями; пари знову об'єднуються в групи по 4 чоловіки; кожен учень розповідає, що нового і цікавого він дізнався від свого партнера.

Готуючись провести з учнями інтерактивну вправу, пропоную їм спочатку виконати підготовчі завдання: прочитати, продумати, виконати самостійно завдання на повторення. Інтерактивні вправи, які проводяться на уроці (а їх зазвичай не більше двох), добираю таким чином, щоб їх виконання дало б учням «ключ» до засвоєння теми.

Вчу дітей вільно висловлювати свої думки. Цьому сприяє інтерактивний метод «Мікрофон». Даний метод використовую на етапі актуалізації знань учнів, так і під час узагальнення навчального матеріалу. Тримаючи в руках символічний «мікрофон» учень швидко і чітко відповідає на поставлене запитання. Далі знову говорить тільки той, у кого в руках мікрофон. Цей метод використовую майже на всіх уроках. За допомогою цієї вправи на уроці читання з'ясовую думку учнів щодо прочитаного, перевіряю домашнє завдання, підвожу підсумки уроку. На уроці української мови даний метод застосовую з метою повторення вивченого матеріалу, виявлення ставлення дітей щодо доцільності вивчення поданого матеріалу.

Найчастіше на уроках математики для інтенсивної перевірки знань учнів використовую технологію «Карусель». А також на ранкових зустрічах, перервах з метою виявлення вміння говорити один одному компліменти, слова ввічливості.

Інтерактивний метод «Обери позицію» використовую на уроках з курсу «Я і Україна», предмету «Основи здоров'я», уроках розвитку зв'язного мовлення, на виховних годинах під час обговорення певних ситуацій. На уроках читання, української мови, курсу «Я і Україна» часто використовую «Сенкан», «Гронування», «Кубування», «Діаграму Вена». Також використовую «Прес-конференцію», «Мозковий штурм», «Інтерв'ю». Знайомі моїм учням і такі інтерактивні методи навчання, як «Обговорення проблеми в загальному колі», «Незакінчені речення», «Метод ПРЕС», «Навчаючи – вчуся» («Кожен навчає кожного», «Броунівський рух»), «Навчальні пари» («Змійка», «Ескалатор»), «Два-чотири-усі разом» («Снігова куля»), «Ротаційні (змінювані) трійки», «Ажурна пилка», «Акваріум», «Коло ідей», метод «РОФТ».

В своїй роботі постійно поєдную парну та індивідуальну форми роботи з дітьми, що дає хороші результати. Роботу в парах застосовую під час виконання учнями вивчення вірша напам'ять, під час рольового читання, вивчення ними нового правила, або таблиці множення. Під час роботи в парах учні можуть перевірити знання один одного, обмінятися думками і лише тоді висловлювати свої ідеї класу. Це сприяє розвитку мовлення учнів, взаємо- і самоперевірки, вміння висловлювати і відстоювати свою думку. Проводячи підсумки по темах, у вигляді тестів, після виконання учні обмінюються роботами та перевіряють їх. Під час складання навчальних діалогів. При проведення уроків використовую роботу в парах у вигляді гри. Так наприклад, під час роботи над удосконаленням навичок швидкого читання дуже подобається дітям гра «Котик і Мишка». Першою починає читати «Мишка», Коли вона прочитає декілька слів або 1 речення, починає читати «Котик». Він намагається наздогнати «Мишку». Гра припиняється, коли обидва учні читають одне і теж.

При організації групової роботи пам'ятаю, що особливо цінним в цій формі організації навчання є те, що учні мають можливість брати на себе ролі, а саме: експертів, співрозмовників, мислителів, партнерів, друзів тощо. Організоване таким чином навчання дає можливість учням вчитись доводити твердження, відстоювати думку, набувати досвіду спілкування, розвивати творчі здібності, формувати свою особистість.

Особливу увагу приділяю рефлексії наприкінці інтерактивного уроку. Цей етап уроку надає можливість повернутися до очікуваних результатів навчання та перевірити, чи досягнуті вони. При підведенні підсумків:

- використовую відкриті запитання: як? чому? що?;
- прошу висловити власну думку;
- наполягаю на описовості , а не оціночності;
- прошу говорити про зроблене, а не про те, що могло бути зроблене;
- розбираємось із причинами (чому? як? хто?), шукаємо альтернативні теорії (Чи є інша можливість?), підбираємо інші приклади (Де ще відбувалось щось подібне?).

Наприкінці інтерактивного уроку проводимо спокійне глибоке обговорення за підсумками інтерактивної вправи.

При підготовці до інтерактивного уроку:

- глибоко вивчаю і продумую матеріал, у тому числі додатковий, наприклад, тексти, зразки поробок, приклади, ситуації, завдання для груп тощо;
- старанно планую і розробляю заняття, визначаю ролі учасників, готую питання та можливі відповіді, виробляю критерії оцінки ефективності уроку;
- продумую мотивацію учнів до навчання, добираючи найцікавіші для них випадки, проблеми;
- оголошую очікувані результати (цілі) заняття і критерії оцінки роботи учнів;
- добираю різноманітні методи для привернення уваги учнів, налаштування їх на роботу, підтримання дисципліни, необхідної для нормальної роботи класу.

Для розвитку мислення школярів застосовую на уроках проблемні завдання. Наявні в них суперечності викликають дискусію, спонукають до роздумів, пошуків і певних висновків. Такі вправи не тільки розвивають мислення учнів, а й підсилюють упевненість, віру в свої сили і здібності.

На кожному уроці читання я працюю над проблемою вдосконалення навичок швидкісного та виразного читання. Тому використовую вправи на розвиток мовного апарату та кута зору учнів. Це такі, як: робота зі скоромовками, чистомовками, читання «деформованих» текстів, пірамід слів. На уроках я використовую такі ігри, як: «Дощик», «Буксир», «Хто більше», «Хто швидше». Адже гра робить працю привабливішою і цікавішою.

Спонукають учнів до активного мислення на уроці різноманітні цікаві вправи, ребуси, кросворди, загадки. Головним об’єктом моєї уваги є творча особистість учня. Тому я в своїй роботі велику увагу приділяю розвитку творчих здібностей школярів. На кожному уроці я здійснюю диференційований та індивідуальний підхід до учнів. Для цього використовую різнорівневі завдання з предметів.

Привчаю дітей до самоконтролю і взаємоконтролю. Практикую різні форми оцінювання знань, умінь і навичок учнів. До оцінювання знань я часто залучаю учнів, що сприяє підвищенню їх активності.

Аналіз результатів дослідження. Працюючи над даною науково-методичною проблемою, я постійно здійснювала моніторинг рівня сформованості в моїх учнів ключових компетентностей. Для цього використовувала такі методи, як: педагогічне спостереження; соціологічне опитування (бесіда, інтерв’ю, анкетування); тестування; створення педагогічних ситуацій; індивідуального і групового самооцінювання; вивчення продуктів творчої діяльності учнів тощо. В результаті цих дій було з’ясовано, наприклад, що, у моїх учнів покращилось вміння організовувати своє робоче місце, орієнтуватися у часі та берегти його, планувати свої дії, доводити роботу до кінця.

В результаті проведеного анкетування було встановлено, що збільшилась кількість учнів, здатних на конструктивне розв’язання конфліктів та досягнення консенсусу.

Завдяки використанню інтерактивних методів для формування в учнів ключових компетентностей учні на уроках швидше сприймають новий матеріал, кожне завдання виконують із задоволенням.

Діти стали доброзичливішими, уважнішими один до одного, допомагають одне одному у навчанні, проявляють почуття радості за успіхи інших. Працюючи в пошуку найбільш результативних методів роботи, я дійшла висновку, що процес формування вмінь і навичок стає набагато результативнішим, якщо організувати навчання у співробітництві, яке ґрунтується на спільній діяльності і взаєморозумінні вчителя і учнів. Саме таке навчання, з використанням інтерактивних технологій, сприяє формуванню ключових компетентностей учнів, підвищує інтелект дитини, зміцнює її віру у власні здібності, стимулює активність і творчість.

Отже, з’ясувавши суть компетентнісного підходу до навчання та особливості його впровадження в початковій школі; проаналізувавши методи, форми і засоби

навчання, використання яких дозволить формувати в учнів основні ключові компетентності, було встановлено ефективність застосування інтерактивних педагогічних технологій щодо формування в учнів основних ключових компетентностей. Гіпотеза про те, що застосування в навчально-виховному процесі інтерактивних педагогічних технологій дозволить вирішити основне завдання сучасної початкової освіти – формувати в учнів молодших класів основних ключових компетентностей, підтвердилась.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 №87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti
2. Інструменти діагностики [Електронний ресурс] // Дитячий психолог. Перший український сайт для батьків та дитячих психологів. – Режим доступу: https://dytpsyholog.com/2015/02/14/%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8
3. Концепція нової української школи. Під загальною редакцією М.Грищенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepcziya.pdf
4. Концепція початкової освіти // Початкова школа. – 2016. – № 6. – с. 1 - 4
5. Моцик Н.Д. Моцик Б.Н. Інтерактивне навчання на уроках математики в початкових класах. УДК 373.3.016:51 Збірник наукових праць. Випуск 8 – 2011, с. 299 – 303
6. Моцик Н.Д. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3214
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти/ Міністерство освіти і науки України. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf
8. Нова українська школа: порадник для вчителя/ за заг. ред. Н. М. Бібік. — Київ: Літера ЛТД, 2018. –160 с.
9. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ - 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nvk-licey.at.ua/_ld/0/2_BTn.pdf

Мельник Олександр,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової
освіти КЗ ЗОІППО ЗОР

Умови ефективності сучасного уроку в Новій українській початковій школі

Анотація. *Стаття присвячена розгляду умов ефективності сучасного уроку в реаліях сьогодення. Розкриті вимоги до уроку (заняття), охарактеризована макро- та мікроструктура уроку, висвітлені сучасні підходи до проєктування уроку в освітньому процесі НУШ.*

Ключові слова: *урок, освітній процес, індивідуальна освітня траєкторія, дитиноцентризм, сучасні підходи до побудови уроку (заняття) – особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний, інтегративний, диференційований, нейропсихологічний*.

Провідним принципом організації освітнього процесу в Новій українській школі є принцип дитиноцентризму, що передбачає максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів [1,18], а важливою ознакою є його максимальна індивідуалізація. Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду учнів, ґрунтується на власному виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Рух суб'єктів навчання за індивідуальною освітньою траєкторією набуває ще більшої актуальності в умовах воєнного стану, коли учні мають різні можливості доступу до освітніх послуг на територіях ведення бойових дій, прифронтових регіонах, як внутрішньо переміщені особи, чи діти, які здобувають освіту за кордоном. Освітні втрати і розриви, впровадження змішаного формату навчання висувають вимоги до підвищення якості освітнього процесу, пошуку методів, технологій, підходів, умов, які сприятимуть вирішенню цих актуальних проблем. Державний стандарт початкової освіти проголошує принципи, що кожна дитина талановита і кожна повинна пережити радість успіху, регламентуючи свободу педагогічних спільнот у виборі шляхів навчання, виховання і розвитку школярів, відкриває можливість вибору та створення власного навчального забезпечення освітнього процесу. Чинні вимоги до його якості доповнюються показниками, що відповідають пріоритетам Державного стандарту і передбачають: реалізацію ідеї інтеграції; дослідницький підхід до формування умінь; конструювання знань, а не їх відтворення; організацію пошуку інформації з різних джерел; розвиток критичного мислення, творчості тощо [2]. Реалізація кожним учителем трудових функцій - навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів), провадження освітнього процесу базується на таких ціннісних орієнтирах як повага до особистості здобувача освіти й визнання пріоритету його зацікавлень, досвіду, власного вибору, прагнень, ставлення у визначенні мети та організації освітнього процесу, підтримка пізнавального інтересу й наполегливості [3,13].

Важливим чинником побудови ефективного освітнього процесу в сучасній початковій школі є академічна автономія вчителя, що реалізується у раціональному відборі змісту освіти, проєктуванні та конструюванні форм організації навчання. Поряд з поняттям «урок», як основною формою організації навчання у практиці роботи та фаховій літературі вживаються терміни «заняття», «інтегроване заняття», хоча їх структура та вимоги до проведення не стали предметом системного розгляду. Ефективність уроку пов'язана із виконанням загальних вимог до процесу навчання: логічність всіх етапів пізнавальної діяльності; реалізація в оптимальному співвідношенні дидактичних принципів і методів; створення умов для продуктивної пізнавальної діяльності учнів із урахуванням їхніх інтересів і здібностей; мотивування й активізація всіх сфер розвитку особистості; формування уміння вчитися; зв'язок навчального матеріалу із життям дитини, раціонального його інформаційного наповнення; доцільного поєднання форм, стратегій, методів і прийомів навчання, чергування колективної роботи класу з самостійною індивідуальною, парною та груповою діяльністю учнів та ін. Вітчизняними вченими розроблені різні підходи до класифікації уроків, проте при всій їх різноманітності сталими компонентами уроку залишаються його макро- та мікроструктура. Макроструктура – елементи, що забезпечують логіку побудови процесу пізнання, основні етапи засвоєння знань. Це – цілепокладання та мотивація навчальної діяльності; актуалізація опорних знань; сприймання, усвідомлення та осмислення знань; застосування, узагальнення та систематизація знань, умінь та навичок; рефлексія змісту та способів діяльності. У початковій школі варто розпочинати педагогічну взаємодію із ранкової зустрічі, що допоможе створити атмосферу співпраці, сприятиме налаштуванню учнів на

діяльність, забезпечить благополуччя дітей. Цілепокладання та мотивація навчально-пізнавальної діяльності покликані переконати учнів у значущості навчального матеріалу, пов'язати його з потребами, життям дітей, забезпечити сумісне з учителем складання плану уроку, визначення того, які завдання потрібно виконати, чому навчитись, які уміння формувати і як це буде реалізуватись на уроці. Важливо, щоб учні не лише дізналися мету і завдання уроку, але й прийняли їх. Цим самим вони налаштовуються на виконання, засвідчують, що завдання уроку відповідають їх потребам, намірам, бажанням, інтересам. Мета і завдання уроку, прийняті учнями, будуть спонукати їх до навчання і сприяти подоланню труднощів, розв'язання навчальних проблем. Вони мають бути зрозумілими, чіткими, розподіленими на певні кроки, короткострокові й не надто складні цілі більше підвищують мотивацію, ніж довгострокові, складні та загальні. Обговорення і прийняття завдань уроку та вироблення критеріїв і показників їх досягнення сприятимуть усвідомленій діяльності учнів, самоаналізу та самооцінці проміжних та кінцевих результатів навчання. Доречним буде візуалізація мети і завдань уроку, складання малюнкового плану, чек-листів. Можливі варіанти, коли вчитель повідомляє мету, а діти обговорюють і приймають її, мета уроку є спільним продуктом обговорення, чи пропонується учнями. Враховуючи різні рівні навчальних досягнень і можливості учнів, доречно при формулюванні мети і завдань уроку використовувати таксономію Блума, що сприятиме вибору навчальних завдань учнями, допоможе будувати кожному індивідуальну освітню траєкторію. Актуалізація опорних знань передбачає пов'язання нового матеріалу з уже засвоєним, опору на життєвий досвід дітей. Можливі прийоми актуалізації опорних знань учнів: прокоментуй вислів, закінчи речення, відгадай об'єкт, «мій досвід», моя готовність до роботи, бліц-опитування, термінологічний диктант, привести визначення, спростити висловлювання, коментування ілюстрації, розповідь за картиною (зображенням), проблемне питання, «знаю - не знаю», загадкове слово, складання спільної розповіді, інтелектуальна розминка, мікрофон та інші. На етапі сприймання, усвідомлення та осмислення змісту навчального матеріалу відбувається розгляд істотних ознак предметів, явищ, їх складових, встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Важливо забезпечити активне сприймання та перероблення інформації, засвоєння її завдяки використання різноманітних методів та стратегій навчання, що сприяють суб'єктній позиції учнів. Формування предметних та наскрізних умінь передбачає етап застосування знань, умінь і навичок шляхом використання різного рівня вправ і завдань, інтерактивних методів і прийомів навчання. На етапі узагальнення та систематизації знань проходить приведення знань у систему, вичленення головних ідей, зв'язок нового матеріалу із уже засвоєним. Само- та взаємооцінка, оцінювання вчителем, аналіз якості та причин (умов) виконання (не виконання) плану і завдань уроку, особистісний приріст відбуваються на етапі рефлексії процесу та результатів навчання. Пам'ятати про різні види рефлексії – емоційного стану, процесу навчання, результатів навчання.

Мікроструктура уроку – наповнення кожного етапу уроку методами, прийомами, стратегіями навчання. Звичайно, вчитель – автор кожного уроку (заняття), проте важливо не звести їх планування та проведення до репродуктивних, пасивних методів навчання, а базуватись на досягненнях сучасної науки, підходах до організації освітнього процесу, використовувати методи і стратегії навчання, що забезпечують суб'єктну позицію здобувачів освіти, їх агентність.

Побудова ефективного освітнього процесу потребує від учителя усвідомлення мети і завдань Нової української школи, розуміння особливостей сучасних підходів до організації навчання, володіння системою методів, технологій, стратегій навчання, високого рівня сформованості професійних компетентностей. При проєктуванні уроку вчитель має враховувати потреби учасників освітнього процесу, сфери їх зацікавленості; розуміння власних ресурсів; ресурси для взаємодії з учнями, колегами; як учні розуміють зміст матеріалу і куди рухатись далі? (що знають? уміють? які знання

є актуальними? як посилити значущість знань у житті?); цілепокладання, таксономію Блума; критерії та показники досягнення результатів; «когнітивні гачки» (для зацікавлення учнів – Барбара Оклі); інструменти засвоєння знань та формування умінь і навичок [4].

На думку О. Я. Савченко, сучасний урок передбачає інтегративно-предметну основу організації освітнього процесу з пріоритетним використанням проблемно-пошукових, дослідницьких методів навчання тощо. Ця особливість зумовлює вибір таких методик, які створюють для учня ситуацію самостійного вибору, вияву відповідальності й ініціативності, критичної оцінки й сміливості у прийнятті рішень, здатності в команді розв'язувати проблеми. Відповідно основними видами діяльності учнів мають бути дослідницька, пошукова, творча тощо. Ігрову діяльність пропонується організовувати для проведення дидактичних, ділових ігор, ігор-стратегій тощо .

У зв'язку із зміною парадигми освіти виникає необхідність перегляду організаційних засад навчального процесу з погляду функцій його учасників. Так, у більшості науково-методичних робіт форми навчання розглядаються з позиції учителя – «як навчати учня», і вибір форм навчання є доволі обмеженим (урок, екскурсія, домашні завдання, гурткові заняття). Натомість, нові підходи потребують іншого ракурсу розгляду проблеми – «як вчитися учневі», тобто в якій формі відбуватиметься його навчальна діяльність, як її організувати для досягнення особистісних результатів [5, 17]. Отже, акценти доцільно ставити на суб'єктності й полісуб'єктності взаємодії учасників навчального процесу, ураховувати при доборі організаційних форм палітру індивідуалізації навчання і особистісного розвитку учня, середовищний підхід. Від цих форм залежатиме обсяг, глибина, міцність і усвідомленість засвоєння учнями знань, умінь, навичок, компетенцій; розвиток їхньої активності, самостійності та творчого ставлення до діяльності. Узагальнюючи, зазначимо вимоги до сучасного уроку (за О. Я. Савченко): академічна автономія вчителя; реалізація ідеї інтеграції; дослідницький підхід до формування умінь; конструювання знань, а не їх відтворення; організація пошуку інформації з різних джерел; розвиток критичного мислення, творчості; диференціація освітнього процесу; компетентнісно орієнтоване навчання; педагогіка партнерства; інтегративно-предметна основа навчання, використання проблемно-пошукових, дослідницьких методів навчання; самостійний вибір, ініціатива і відповідальність учнів; використання компетентнісно орієнтованих завдань; суб'єктність і полісуб'єктність учнів; усвідомлення ролі і місця уроку в системі уроків .

Важливою вимогою до проєктування і проведення сучасного уроку є наскрізний процес виховання, що базується на цінностях. Саме тому планування виховних цілей, що забезпечуються змістом навчального матеріалу, організацією педагогічної взаємодії, особистістю вчителя, є пріоритетним завданням вчителя на кожному уроці, занятті. Освітній процес гармонійно поєднує в собі навчання, виховання та розвиток здобувачів освіти.

Ефективність сучасного уроку великою мірою залежить від його підготовки та планування з урахуванням сучасних підходів до побудови освітнього процесу в Новій українській початковій школі. На нашу думку, такими підходами є особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний, інтегративний, диференційований, нейропсихологічний.

Впровадження особистісно орієнтованого підходу відповідає принципу дитиноцентризму Нової української школи, створює умови для реалізації особистісного вибору і для учня, і для вчителя, забезпечує реалізацію права дитини на вибір власної траєкторії освіти і розвитку, побудови освітнього процесу на основі їх партнерства і взаємодії, готовності вчителя допомогти дитині знайти впевненість у собі. О. Я. Савченко визначає такі ознаки особистісно орієнтованого навчання: діагностична основа навчання; зосередження на потребах дитини; гуманізація навчального спілкування; співробітництво, співтворчість вчителя та учнів;

переважання навчального діалогу; турботу про фізичне та емоційне благополуччя учнів; пристосування методики до навчальних можливостей дитини; стимулювання розвитку, саморозвитку та відповідальності учнів [6].

Основні вимоги до особистісно орієнтованого уроку: пріоритет особистості учня в організації освітнього процесу; орієнтація на процес навчання та особистісні досягнення учнів; створення емоційно-інтелектуального фону уроку; чітке визначення освітніх, виховних і розвивальних завдань уроку; раціональна єдність словесних, наочних і практичних методів навчання; використання активних методів навчання; зв'язок з раніше вивченим, досвідом, набутим учнем; формування в учнів уміння самостійно здобувати знання і застосовувати їх на практиці; заохочення прагнень учнів знаходити свій спосіб роботи з навчальним матеріалом [7]. Отже, в залежності від особливостей і можливостей учнів, учитель продумує добір різнорівневого змісту уроку, ефективних методів, прийомів, стратегій навчання, поєднання індивідуальної, парної, групової, колективної роботи на етапах орієнтації, цілепокладання, проєктування, організації та виконання, цінування, базуючись на партнерстві учасників освітнього процесу.

Діяльнісний підхід в освіті - спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію Учні мають бути зацікавлені в тому, щоб брати активну участь у навчанні, виявляти бажання досліджувати невідоме і проявляти старанність на практиці. Вони також мають розвивати свої здібності знаходити та опрацьовувати інформацію, отримувати знання, аналізувати і розв’язувати проблеми, спілкуватися та співпрацювати з іншими. На засадах діяльнісного підходу базуються активне навчання, кооперативне, проблемне, емпіричне (експериментальне) навчання, навчання через відкриття, за запитами учнів, проєктне навчання [8].

Основними ідеями діяльнісного підходу є входження учня в активну пізнавальну діяльність як інструмент для формування нових здібностей; зміна функцій учасників навчального процесу: учитель у нових умовах виконує функцію організатора процесу, коуча, фасилітатора, а учень є суб’єктом діяльності в базовому процесі; провідна роль теоретичних знань у процесі формування здібностей учнів до навчальної діяльності; реалізація ідей педагогіки партнерства. З метою забезпечення агентності учнів радимо використовувати діяльнісні методи навчання на різних етапах уроку. «Лінійкою виміру» впровадження діяльнісного підходу в освітньому процесі слугують такі показники його характеристик: значуща – наскільки заняття передбачало емоційне занурення у тему; наскільки запропонована взаємодія допомогла учням/ученицям встановлювати зв’язки між темою та власним досвідом; наскільки запропонована взаємодія, навчальний зміст був актуальний, близький для учнів/учениць; наскільки отриманий досвід буде корисним для учнів/учениць у повсякденному житті. Соціальна характеристика діяльнісного підходу: наскільки вираженою була взаємодія учнів/учениць одне з одним, обмін думками (спілкування в парах, робота в команді, вирішення спільних завдань); наскільки діти діляться думками з вчителем; наскільки заняття забезпечило розвиток в учнів/учениць умінь взаємодіяти, спілкуватись, обмінюватись ролями, домовлятись, приймати спільні рішення. Активна: наскільки ефективно використовувались відкриті запитання та відкриті завдання; наскільки діти були розумово (ментально) включені у процес; наскільки заняття сприяло розвитку рефлексивних умінь учнів/учениць (аналізувати власні думки, емоції, діяльність, поведінку); чи були учні, учениці активними учасниками взаємодії – висловлювали власні думки та ідеї, аргументували власні рішення, знаходили ідеї, впливали на процес; чи забезпечували запропоновані завдання фізичну активність школярів, природню потребу у русі, зміну їх діяльності. Мотивуюча характеристика: наскільки початок заняття пробуджував цікавість учнів/учениць до теми; наскільки запропоновані

завдання мотивували учнів/учениць до пошуку власного рішення; чи мали учні/учениці можливість пробувати знову і знову, експериментувати, досліджувати, а не шукати одну «правильну», на думку вчителя, відповідь. Радісна характеристика: наскільки була взаємодія радісною для учнів/учениць; наскільки учні/учениці відчували позитивні емоції впродовж заняття, отримали задоволення від процесу пізнання та його результату; чи були на занятті ситуації успіху, моменти відкриття, захоплення від власної діяльності для учнів/учениць [8].

Під компетентнісним підходом в освіті слід розуміти цілеспрямований, систематичний, керований процес формування компетентностей учнів (предметних і ключових) засобами освітнього процесу, сім'ї, соціуму. Компетентнісний підхід вимагає особистісної спрямованості під час формування змісту освіти, завдання вчителя – максимально наблизити навчальний матеріал до життєвого досвіду, потреб дитини, дібрати компетентнісно орієнтовані завдання, забезпечити суб'єктну позицію учнів у освітньому процесі шляхом використання активних методів і технологій навчання.

Впровадження інтегративного підходу до організації освітнього процесу передбачає інтеграцію змісту, навичок, цінностей. На підставі базового навчального плану може здійснюватися повна або часткова інтеграція різних освітніх галузей, що відображається в типових освітніх програмах, освітній програмі закладу загальної середньої освіти. У процесі інтеграції кількість навчальних годин, передбачених на вивчення кожної освітньої галузі, перерозподіляється таким чином, що їх сумарне значення не зменшується. Зміст природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної освітніх галузей інтегрується в різній комбінації їх компонентів, утворюючи інтегровані предмети і курси, перелік і назви яких зазначаються в типових освітніх програмах, освітній програмі закладу загальної середньої освіти [2]. Враховуючи інтегрований характер компетентності, у процесі реалізації Типової освітньої програми або Освітніх програм рекомендується використовувати внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки, які сприяють цілісності результатів початкової освіти та переносу умінь у нові ситуації [9]. Інтеграція змісту в Новій українській початковій школі реалізується через тематичне навчання - навчання на основі інтеграції змісту навчального матеріалу з різних навчальних дисциплін навколо однієї теми; формування у молодших школярів цілісної картини світу, здатності сприймати предмети і явища різнобічно, системно та емоційно; поглиблення та розширення знань учнів, діапазону їх практичного застосування. Міжпредметна інтеграція виявляється у таких формах: проєкти, екскурсії, кейси, круглі столи, диспути; інтегровані курси з різних навчальних предметів; інтегровані уроки, уроки з міжпредметними зв'язками, бінарні уроки; тематичні тижні, дні. Виділяють горизонтальну та вертикальну інтеграцію. Горизонтальна передбачає вивчення певного поняття на уроках з різних предметів впродовж певного часу. Вертикальна інтеграція – вивчення поняття на одному уроці (або в один часовий проміжок на різних уроках) із використанням навчального матеріалу із різних предметів. Інтеграція навичок передбачає акцентування уваги на формування наскрізних умінь та ключових компетентностей під час опанування змісту освіти з усіх навчальних предметів. Інтеграція на ціннісно смисловому рівні реалізується наскрізно на усіх навчальних предметах.

Під диференціацією ми розуміємо врахування особливостей учнів у такій формі, коли учні об'єднуються в групи на основі будь-яких особливостей для окремого навчання. Диференціація дає змогу будувати природовідповідний освітній процес, коригувати методи навчання з урахуванням освітніх потреб, компетентностей та можливостей кожної дитини. Навчання повинно бути диференційованим через низку причин: учні навчаються і розвиваються по-різному; мають різні способи і стилі навчання; працюють в різному темпі (темперамент); мають різні інтереси; у дітей різна мотивація навчання; досвід успішного навчання позитивно впливає на самооцінку; сприятливий навчальний клімат позитивно впливає на процес навчання.

Диференціація заснована на потребах і можливостях учнів планувати власне навчання, вибирати різні методи роботи і розвиватися у власному темпі; індивідуальні відмінності, а також відмінності в розвитку між учнями також враховуються при виборі методів і стратегій навчання; підтримує самооцінку і мотивацію учнів, сприяє створенню спокійної обстановки для навчання; зумовлює потреби в підтримці. Зазначимо види диференціації: за здібностями учнів (ЗАР –ЗНР); за стилем навчання учнів (слуховий, візуальний, тактильний, множинний інтелект); за змістом матеріалу (більш складні і прості завдання за змістом, різний обсяг матеріалу, швидкість, темп роботи); методів і видів роботи; на основі фізичного середовища навчання; відповідно до інтересів учня; в оцінюванні навчальних досягнень учнів. Вчителю радимо використовувати прийоми диференціації: надавати навчальний матеріал в різних видах - аудіально, візуально, кінестетично (за допомогою рухів); з урахуванням різних типів множинного інтелекту; заохочувати учнів представляти результати своєї діяльності в різних видах: усна розповідь, малюнок/схема/діаграма, вірш, п'єса, пантоміма, модель, скульптура тощо; надавати різні види індивідуальних самостійних робіт; використовувати різні види групової і парної роботи, метод проектів; пропонувати вправи і завдання близькі щоденному оточенню учня; залучати учнів до формування і формулювання цілей власного навчання/очікуваних результатів і оцінювання (ознайомлення і роз'яснення - обговорення - узгодження; надання прикладів чи незакінчених речень з цілями - коригування; самостійне формулювання); використовувати ІКТ при викладанні і при індивідуальній/парній/груповій діяльності учнів; крім корисної інформації і завдань, що сприяють досягненню цілей, вправи і завдання мають бути привабливими, надихаючими і стимулюючими, з зарядом бадьорості, енергії і гарного настрою.

Освітній процес у сучасній початковій школі повинен бути природовідповідним, відповідати психологічним особливостям розвитку і можливостям дитини, вчитель має усвідомлювати закономірності вищої нервової діяльності і враховувати їх при проєктуванні та конструюванні педагогічної взаємодії. Нейропсихологічними механізмами усвідомлення та осмислення нових знань є утворення систем тимчасових нервових зв'язків у корі великих півкуль головного мозку. Для того, щоб пов'язати новий матеріал із вже засвоєним, а відповідно поєднати нейрони у корі великих півкуль головного мозку новими зв'язками, використовувати актуалізацію опорних знань, опору на життєвий досвід дитини; встановлювати асоціації за схожістю, суміжністю, контрастом. Для міцного засвоєння змісту навчального матеріалу потрібно 6-8 повторень – механізмом є утворення стійкої системи тимчасових нервових зв'язків. Важливо використовувати відстрочене і узагальнююче повторення, включення вже засвоєних знань і способів дій у новий досвід, що «живитиме» нервові зв'язки між нейронами. Природовідповідна початкова школа повинна базуватись на таких особливостях розвитку дітей дошкільного віку, як: розвиток творчої діяльності; поява мотивів поведінки, супідрядність мотивів; з'являється довільність поведінки, внутрішні етичні інстанції; формуються перші уявлення про світ; у дітей наочно-образне мислення; мимовільність у всіх психічних процесах; формується плануюча функція мовлення; з'являється регулююча функція волі; формуються вищі почуття. Адаптаційно-ігровий період навчання учнів 1-2 класу потребує добір та впровадження вчителем ігрових методів навчання в освітній процес.

Ефективність сучасного уроку залежить також від сприятливого психологічного клімату в дитячій спільноті, інтелектуальній атмосфері пошуку, відкриття, впровадження педагогіки співпраці, реалізації академічної автономії вчителя.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа : порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. - Київ : Літера ЛТД, 2018.-160 с.

2. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text
3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 р. №1225 «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньоїосвіти». URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity
4. Смагіна Т., Шуневич О. Дизайн навчального заняття в базовій Новій українській школі. Режим доступу: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/41/part_2/9.pdf
5. Організаційні форми навчання у початковій школі : посібник / О.Я. Савченко, Н.М. Бібік , В.О.Мартиненко та ін.; за наук. ред. Бібік Н. М. – К. : Видавничий дім «Сам», 2017. – 304 с.
6. Савченко О.Я. Особистісно орієнтовне спілкування/ Навчання і виховання учнів 3 класу. – К.: Поч. школа. – 2004. – С. 12-18
7. Лукьянова М. І. Особистісно- орієнтований урок: конструювання та діагностика / М. І. Лукьянова, Н. А. Разіна, Т. М. Абдулліна та ін. – Х.: Веста: «Ранок». – 2007. – 176с.
8. Паркер Р., Томсон Б.С. Біла книга. Діяльнісний підхід у школі. 2019. URL: https://cms.learningthroughplay.com/media/dx1copjh/ltp-at-school_ukranian_version.pdf
9. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf

Мельник Тетяна,
вчитель початкових класів,
Славутська гімназія «Успіх»
Славутської міської ради

Використання інноваційних технологій в практиці роботи вчителя початкових класів

Анотація. *У статті розглядаються особливості інноваційних педагогічних технологій, інноваційної освітньої діяльності вчителя початкових класів. До сучасних педагогів висуваються нові вимоги, серед яких обов'язковим є застосування ними інноваційних методик та технологій. Вчителі постають перед вибором ефективних засобів здійснення інноваційних педагогічних ідей у початковій школі.*

Ключові слова: *освітні інновації; інноваційність; інноваційна діяльність; інноваційні технології; нововведення.*

«Метою освіти є всебічний розвиток людини
як особистості та найвищої цінності суспільства…»
Закон України «ПРО ОСВІТУ»

Все у світі навколо стрімко розвивається, освіта не може стояти осторонь прогресу. Інноваційні технології стають повсякденною частиною навчального процесу у сучасних школах. Впровадження інновації у початкову школу сприяє підвищенню мотивації у молодших школярів до навчання, оновленню технологій освіти, покращенню якості освітніх послуг. Пріоритетним завданням освітнього процесу в сучасній школі є всебічний розвиток учнів. Підвищення якості освіти має здійснюватися не коштом додаткового навантаження на учнів, а через удосконалення

форм і методів навчання, відбору змісту освіти, через впровадження освітніх технологій, орієнтованих не стільки на передачу готових знань, а скільки на формування комплексу особистісних якостей учнів.

За допомогою іноваційних технологій діти вчаться:

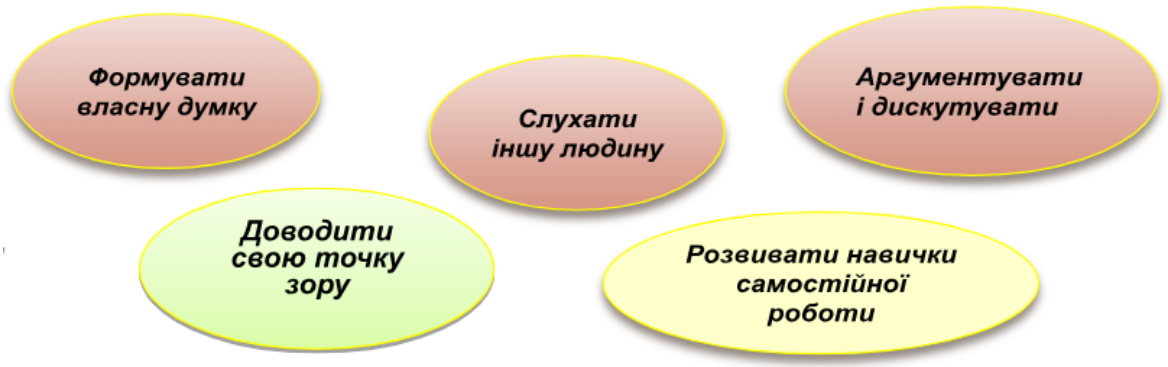

Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними можливостями. Школа є лабораторією для відкриття унікального «Я» дитини, допомагає усвідомити та розкрити учням їх власні здібності та потреби. Як побудувати навчальну роботу, щоб вона викликала емоційне піднесення у школярів, неодмінно позитивно впливала на їхні почуття і мислення, збагачувала їх досвідом самостійних пошуків та роздумів? Освітні інновації – результат творчого пошуку вчителів і науковців, нові ідеї, технології, підходи, методики навчання. Інноваційність – важлива ознака сучасної освіти. Освіта змінюється за змістом, формами, методами, реагує на зміни у суспільстві, враховує світові тенденції.

Перед учителем постають такі завдання:

- створити ідеальні умови для навчання в початковій школі, поєднавши інтерактивні і класичні методи навчання;
- розвивати пам’ять, увагу, творче мислення учнів як показники загального розвитку;
- орієнтуватись не на традиційну схему «знання – вміння – навички», а на нову «знання – вміння – розвиток»;
- створювати умови для формування людини, здатної максимально використовувати свій природний потенціал;
- організовувати таке освітнє середовище, у якому комфортно і учням, і вчителям, і батькам, що робить всіх зацікавленими рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат, сприяє реалізації дитини в Новій українській школі.

Отже, в практиці своєї роботи використовую наступні **сучасні педагогічні технології:**

1. Здоров'язбережувальні технології: дихальна гімнастика, зарядка для очей, пальчиковий масаж, релаксація, фізкультхвилинки на уроках, заняття на свіжому повітрі, арт-терапія,казкотерапія**.**

2. Технологія ранкових зустрічей: це технологія управління класом (classroom management), яка використовується для задоволення соціальних та емоційних потреб учнів. Діти виконують вправи «Робімо компліменти», «Знайди спільне», «Імена», «Я бачу», «Десять запитань», «Я сьогодні щасливий/а, тому що…», «Телефон» тощо.

3. Особистісно-орієнтовані технології, основними завданнями яких є:

- розвинути індивідуальні позитивні здібності кожного школяра;
- допомогти дитині пізнати себе, самовизначитися та самореалізуватися.

«Створення ситуації успіху» (вправи: «Емоційний настрій», «Загальна радість» (це емоційний відгук присутніх на успіх члена свого колективу, «Еврика»,

«Анонсування» (репетиція майбутньої дії, що створює психологічну настанову на успіх), «Навмисна помилка», «Рушай за нами»).

«Пізнавальна активність» (усвідомлення навчання, творчі прояви, поведінка в нестандартних навчальних ситуаціях, самостійність під час вирішування навчальних завдань та ін). Систематично впроваджую педагогічні техніки «Щоденні 5» (для розвитку читання та мовлення здобувачів освіти) та «Щоденні 3» (для розвитку математичних навичок).

4. Інтерактивні технології:

- кооперативного навчання (робота в парах, ротаційні трійки, робота в малих групах),
- колективно-групового навчання («Мікрофон», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм», «Дерево рішень», «Асоціативний кущ»),
- ситуативного моделювання (розігрування ситуації за ролями),
- опрацювання дискусійних питань («Займи позицію», «Шкала думок»).

5. Технологія розвитку критичного мислення:

- підвищує інтерес до навчання,
- формує творче мислення,
- сприяє розвитку креативності, розв'язуванню проблемних задач, формулюванню висновків.

Прийоми розвитку критичного мислення – «Сторітелінг», «Шість мислячих капелюхів», «Сенкан», «Кубування», «Діаграма Вена», «Ромашка Блума», «Фішбоун», «П’ятихвилинне есе».

6. Ігрові технології. Гра – це природна для дитини й гуманна форма навчання.

Ігри дозволяють здійснювати диференційований підхід до учнів, залучати кожного учня в роботу, з огляду на його інтерес, схильність, рівень підготовки з предмета. Вправи ігрового характеру збагачують учнів новими враженнями, виконують розвиваючу функцію, знімають напругу.

• Ігри для розвитку навички читання – «Роз’єднай слова», «Склади пазли», «Блискавка», «Дублер»;

• Мовознавчі ігри – « Ребуси», «Кросворди», «Анаграми», «Ланцюжок»;

• Математичні ігри – «Цікаві квадрати», «Віднови числа», «Лабіринти», «Естафета»;

• Природознавчі ігри – «Що зайве?», «Ігри-вікторини», «Коли це буває?», «Знайди відмінності» тощо.

7. Впроваджую матеріали Програми СЕН «Зерна», які створені на основі діяльнісного підходу та мають на меті розвиток соціально-емоційних навичок, як-от: уміння виражати, розпізнавати й розуміти емоції, співпрацювати з іншими, долати стрес і бути життєстійкими. Такі вправи, як «Нагорода для друга», «Пробач мені», «Кроки до порозуміння», «Усміхнись!» допомагають створити психологічно комфортну атмосферу в класі. Для розвитку емпатії пропоную дітям вправи: «Емоційне бінго», «Вгадаймо емоцію», «Дерево почуттів», «Підказки нашого тіла». Вправи «Животики дихають»,«Малюнок про себе», «Охолоджуємо тіло і розум», «Подорож до прекрасного місця» надають можливість справитися зі стресом і тривогою. Вміння зосереджуватися на моменті «тут і зараз» розвивають вправи «Фокус-покус», «Зроби інакше», «Ловімо звуки», «Чотири кути».

8. Проєктні технології.

Учитель надає пріоритет різним видам самостійної дяльності учнів, що дозволяє їм оволодіти різноманітними методами дослідження (аналіз літератури, пошук джерел інформації, збір та обробка даних тощо).

Здобувачі освіти набувають комунікативної компетентності. Діти із захопленням працювали над проєктами «Як зберегти тепло в будинку?», «Новорічна маска», «Символ сонця, ніжності та щастя», «Сім чудес України», «Ім’я в житті людини» та ін.

9. STEM – технології. Stem-технологія — один із шляхів впровадження концепції,

«Нової української школи» в освітній процес у початкових класах, який розширює можливості для навчання. STEM (від англ. Science — природничі науки, Technology — технології, Engineering — інженерія, проектування, дизайн, Mathematics — математика). Учні із задоволенням виконували досліди «Крокуюча вода», «Металев скріпка, що не тоне», «Рухливий перець», «Хмара в банці», «Медовий світ». STEM – технології – це чудова мотивація до самостійного пошуку нових знань, підвищення зацікавленості учнів процесом навчання.

10. Технології оцінювання досягнень учнів: – «Шкала» (на полях зошита учень креслить шкалу і визначає, на якому рівні, на його думку, виконана робота: вгорі – все вдалося, посередини – виникали труднощі, внизу – не впорався), «Світлофор» (у кожного здобувача знань є картки трьох кольорів світлофора. Учитель просить учнів показувати карткою відповідного **зеленого** кольору **розуміння** , **жовтим** - **неповне розуміння**, **червоним** - **нерозуміння матеріалу**. Після сигналу учитель з'ясовує: Що зрозуміли? Що не зрозуміли?), «Цеглинки LEGO», «Дві зірки і побажання» (при взаємоперевірці робіт учні вказують на два позитивні моменти – «дві зірки» - і на один момент, який потребує доопрацювання – «побажання»), «Рюкзак» (від учня до учня передається «рюкзак», у який кожен «кладе» свої досягнення, здобуті науроці), «Портфоліо». Таке оцінювання підтримує впевненість здобувачів освіти у тому, що кожен з них – успішний, здатний покращити свої результати.

11. Є сайти, які пропонують готові завдання з різних предметів, приміром,**Wordwall.** Wordwall - універсальний навчальний ресурс, що вирішує одне з найважливіших завдань освітнього процесу - підвищення мотивації учнів. За допомогою сервісу WordWall створюю різноманітні інтерактивні вправи (вікторини, тести, анаграми, навчальні ігри тощо), які потім використовую на різних етапах уроку. Платформа містить велику бібліотеку вже готових вправ, які можна редагувати та використовувати у якості інтерактивної гри.

Застосування інноваційних технологій на уроках сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, збільшує зацікавленість учнів до навчання, розвиває мислення і творчі здібності дитини, формує дослідницькі вміння і навички та активну життєву позицію в сучасному суспільстві.

Саме таке навчання сприяє формуванню ключових компетентностей учнів, стимулює активність і творчість, підвищує інтелект дитини, зміцнює її віру у власні сили.

Список використаних джерел:

1. Гавриш І. Інноваційні освітні проєкти - кроки до світових стандартів освіти (науково-педагогічний проект «Інтелект України»/ І. Гавриш, С.Кириленко // Рідна школа. – 2013. - №10. - С.3-8
2. Вольянська С.Є. STEM-освіта. Довідник сучасного педагога.Х.: Вид.група «Основа», 2016. С.124-125.
3. Концепція «Нова українська школа». Інформаційний збірник МОН України. 2016. URL: http://mon .gov. ua.
4. Кірик М., Данілова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навч.- метод.посібник. Львів: Світ, 2019. 136 с.
5. Нова українська школа. Порадник для вчителя: навч.-метод.посібник.Київ: Літера ЛТД, 2018 - 160 с.

Москалюк Галина,
вчитель початкових класів,
Заміхівська гімназія
Новоушицької селищної ради

Формування ключових компетентностей молодших школярів

Анотація. *У статті розглядається важливість формування ключових компетентностей у молодших школярів як основи сучасної освітньої системи. Акцентується увага на необхідності розвитку не лише академічних знань, а й важливих життєвих навичок, таких як критичне мислення, комунікація, співпраця, креативність та здатність до самостійного навчання. У роботі визначено основні ключові компетентності, серед яких комунікативна, математична, науково-природнича та інформаційно-цифрова грамотність, а також наведено методи їх формування через інтерактивні та інноваційні педагогічні практики, проєктну діяльність та роль учителя у цьому процесі. Автор підкреслює, що компетентнісний підхід сприяє всебічному розвитку особистості учнів, що дозволяє їм успішно адаптуватися до швидко змінюваного світу та бути готовими до участі в суспільному житті. Висвітлюються перспективи подальшого вдосконалення освітнього процесу для підготовки школярів до викликів XXI століття.*

Ключові слова: *ключові компетентності, молодші школярі, педагогічні методи, інформаційно-цифрова грамотність, критичне мислення, комунікативна компетентність, освіта.*

Формування ключових компетентностей у молодших школярів є основою сучасної освіти, що має на меті не лише передати базові знання, але й забезпечити дитині здатність до адаптації, самостійного мислення, творчого підходу та ефективної участі в житті суспільства. В умовах швидких змін, що відбуваються у світі, освіта повинна готувати дітей до майбутнього, яке буде вимагати не лише знань, а й умінь ефективно діяти в різних життєвих ситуаціях.

Молодший шкільний вік є критично важливим для розвитку ключових компетентностей, оскільки саме в цей час закладаються основи для формування різноманітних навичок, які будуть необхідні в майбутньому. Важливою складовою цього процесу є педагогічні стратегії, що допомагають дітям не лише засвоювати матеріал, але й вчитися застосовувати знання на практиці, у повсякденному житті.

В Україні освітня реформа спрямована на впровадження компетентнісного підходу, де акцент робиться на розвитку не лише академічних знань, а й ключових компетентностей, які забезпечать учням успіх у майбутньому. Враховуючи сучасні вимоги до освіти, формування таких компетентностей є надзвичайно актуальним.

Що таке ключові компетентності?

Ключові компетентності — це сукупність знань, умінь, навичок та цінностей, які дозволяють людині ефективно діяти в різних життєвих ситуаціях. Вони є універсальними та важливими не лише для професійної діяльності, але й для успішної соціалізації, розвитку особистості та повсякденного життя. Ключові компетентності неообмежуються лише набуттям знань, а включають вміння застосовувати ці знання у практичній діяльності.

Основні характеристики ключових компетентностей:

Міжпредметність: компетентності формуються через інтеграцію різних навчальних предметів та застосовуються у реальному житті.

Практична спрямованість: знання та навички мають бути використані в повсякденній діяльності.

Гнучкість і адаптивність: важливо, щоб здобуті навички дозволяли дитині швидко адаптуватися до змінних умов середовища.

Основні ключові компетентності молодших школярів.

1. Вільне володіння державною мовою

Комунікативна компетентність є однією з основ для успішного навчання та інтеграції в соціум. Вміння чітко висловлювати свої думки, правильно сприймати і передавати інформацію є фундаментальними для розвитку всіх інших компетентностей.

Основні напрями розвитку:

розвиток усного і письмового мовлення;

розширення словникового запасу;

навички грамотного письма та читання;

розвиток публічного мовлення.

Приклад: Під час уроків літератури учні можуть брати участь у літературних диспутах, складати творчі розповіді, брати участь у театральних постановках, що сприяє розвитку їхнього мовлення.

2. Математична компетентність

Математика допомагає дітям розвивати логічне мислення, аналітичні здібності, вміння розв’язувати проблеми, що важливо не тільки в навчанні, але й у реальному житті.

Основні напрями розвитку:

розв’язання логічних задач і рівнянь;

розвиток фінансової грамотності;

застосування математичних знань у побуті та різних ситуаціях.

Приклад: Використання математичних ігор, логічних задач, що допомагають учням засвоювати математичні концепції через практичне застосування.

3. Компетентності у природничих науках і технологіях

Уміння розуміти природні явища, технологічні процеси та екологічні проблеми набуває все більшої важливості в сучасному світі.

Основні напрями розвитку:

дослідження природи та навколишнього середовища;

практичне застосування наукових знань;

проведення експериментів та лабораторних робіт.

Приклад: Учні можуть брати участь у наукових експериментах, спостерігати за природними явищами або організовувати екологічні акції, такі як посадка дерев.

4. Інформаційно-цифрова компетентність.

Уміння ефективно використовувати інформаційні технології є однією з необхідних навичок для дітей у сучасному цифровому світі.

Основні напрями розвитку:

основи роботи з цифровими технологіями;

критичний аналіз інформації з Інтернету;

безпечне користування гаджетами.

Приклад: Навчання програмуванню на початковому рівні (наприклад, через платформу Scratch), створення презентацій, робота з освітніми онлайн-ресурсами.

Методи формування ключових компетентностей.

1. Ігрові методи — застосування інтерактивних ігор, рольових ситуацій та квестів для розвитку логічного мислення і творчості.

2. Проєктна діяльність — створення проектів, що передбачають дослідження і практичну діяльність.

3. Методи критичного мислення — обговорення, аналіз, дебати, порівняння різних точок зору для розвитку аналітичних здібностей.

4. Ситуаційні вправи — моделювання реальних життєвих ситуацій, де діти мають вирішувати проблеми на основі своїх знань і навичок

5. Інтегроване навчання — поєднання різних предметів для комплексного розвитку.

Роль учителя у формуванні компетентностей

Вчитель є ключовою фігурою в освітньому процесі. Його роль полягає не тільки в передачі знань, а й у формуванні умов для розвитку ключових компетентностей учнів.

Основні завдання вчителя:

- стимулювання пізнавальної активності учнів;
- використання інноваційних методів навчання;
- створення умов для практичного застосування знань;
- розвиток навичок самостійного навчання і самовираження.

Формування ключових компетентностей у молодших школярів є надзвичайно важливим аспектом сучасної початкової освіти, оскільки воно забезпечує не лише засвоєння базових знань, а й розвиток особистості дитини в цілому. Компетентнісний підхід сприяє вихованню активного, відповідального, творчого та самостійного учня, який здатний адаптуватися до змін у суспільстві, критично мислити, взаємодіяти з іншими та ефективно використовувати отримані знання у реальному житті.

Розвиток ключових компетентностей допомагає дітям здобувати навички, які є необхідними не лише в освітньому процесі, а й у повсякденному житті. Здатність висловлювати власні думки, логічно мислити, приймати обґрунтовані рішення, працювати в команді, використовувати інформаційні технології та дотримуватись принципів екологічної відповідальності – усе це є основою для формування гармонійної, освіченої та успішної особистості.

Методи формування компетентностей відіграють ключову роль у розвитку учнів. Використання інтерактивних методів навчання, ігрових технологій, проєктної діяльності, групової роботи та дослідницьких методів сприяє не лише засвоєнню навчального матеріалу, а й розвитку комунікативних навичок, креативного мислення та вміння самостійно шукати інформацію. Такий підхід стимулює пізнавальний інтерес учнів, підвищує їхню мотивацію до навчання та допомагає розкрити потенціал кожної дитини.

Сучасний світ постійно змінюється, тому важливо, щоб освіта була спрямована на підготовку дітей до життя в умовах швидких змін та нових викликів. Навчання має виховувати в учнів здатність до адаптації, готовність до безперервного самовдосконалення та відповідальність за свої дії. Формування компетентностей забезпечує молодшим школярам не лише знання, а й здатність використовувати їх на практиці, що є запорукою їхньої успішної соціалізації та майбутнього професійного становлення.

Таким чином, компетентнісний підхід у початковій школі є необхідною умовою якісної освіти, що відповідає сучасним потребам суспільства. Його реалізація сприяє вихованню гармонійної, самодостатньої та всебічно розвиненої особистості, яка буде готова до подальшого навчання, активної участі у суспільному житті та майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Міністерство освіти і науки України. (2018). Державний стандарт початкової освіти. - Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. https://mon.gov.ua/ua.

2. Тарасенко, В. О. (2016). Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Київ: Академія.

3. Мельник, О. П., & Звєрєва, В. В. (2019). Основи педагогічної діяльності: компетентнісний підхід. Львів: Світ.

4. Савченко, О. (2015). Інтеграція змісту освіти в початковій школі: ключові компетентності. – Наукові записки НПУ ім. М.П. Драгоманова.

5. Черняк, О. М. (2017). Інформаційно-цифрові компетентності молодших школярів у контексті сучасної освіти. – Вісник Чернігівського національного педагогічного університету.

6. Левченко, О. В. (2014). Методи навчання в початковій школі: від теорії до практики. – Київ: Видавництво «Шкільний світ».

7. Сухомлинський, В. О. (1979). Проблеми виховання та освіти молодших школярів. – Київ: Видавництво «Радянська школа».

8. Харченко, І. М. (2013). Ключові компетентності: науково-методичні підходи до їх формування в умовах сучасної школи. – Київ: Академія.

9. PISA. (2021). Навички для життя: як підготувати учнів до викликів XXI століття? – Офіційна публікація Організації економічного співробітництва та розвитку. https://www.oecd.org/pisa.

10. Грінченко, Н. В. (2018). Інноваційні педагогічні технології для розвитку компетентностей учнів початкових класів. – Харків: Видавництво «Ранок».

Ніколайчук Алла ,
учитель початкових класів
Янчевська Аліна,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Ковтонюк Оксана ,
учитель початкових класів
навчально-виховного комплексу №3
Шепетівської міської територіальної громади

Формування корисної звички читати книги в учнів 2-4 класів НУШ

Анотація. *За нинішніх воєнних часів певні прогалини у знаннях переростають в освітні втрати. Найкращим варіантом вирішення проблеми є сформована звичка читати книги. Автори використали методику напрацювання корисних звичок, що належить Джеймсу Кліру (описана у книзі «Атомні звички»). Це чотириступеневий цикл, що лежить в основі всієї людської поведінки: сигнал, потяг, реакція та винагорода. В статті викладені міркування та спостереження спільної діяльності вчительської та батьківської спільноти щодо формування у дітей корисної звички читати книги на основі законів поведінкових змін.*

Ключові слова: *читання, корисна звичка, читацька грамотність, закони поведінкових змін.*

За нинішніх воєнних часів ми щоразу міркуємо як допомогти учням надолужити певні прогалини у знаннях, які переростають в освітні втрати. Адже під час війни в пріоритеті для дітей безпека та психоемоційна стабільність, тому навчання часом і відходить на другий план. Як же наздогнати шкільну програму без стресу для вчителів та учнів?

Перш за все варто звернути увагу на читання. Але кого ж здивуєш тим, що сформована звичка читати – це ключик до вирішення проблеми з надолуженням навчального матеріалу. Як же сформувати цю корисну звичку?

Нас зацікавила методика напрацювання корисних звичок від Джеймса Кліра, що описана у книзі «Атомні звички». Автор стверджує, що в основі формування корисних звичок лежить чотириступенева модель (подразник, прагнення, відгук, винагорода), а також чотири породжені цією моделлю закони зміни поведінки. Звісно, єдиного правильного способу набуття корисних звичок не існує, але викладений матеріал підтверджується результатами наукових досліджень, які наводить Джеймс Клір,

містить мудрі практичні поради та пояснення механізмів створення і змінювання власних звичок.

Ми вирішили спробувати запустити такий механізм формування корисної звички читати книги у співпраці з батьківською спільнотою учнів 2-4 класів. Обговорюючи це питання на батьківських зустрічах, виникла ідея створення каналу в соціальній мережі щодо обговорення книг та обміну читацькими вподобайками саме серед дорослих.

Є ще один вагомий аргумент чому взагалі варто вести мову про коригування читацьких практик у шкільній освіті. Метою мовно-літературної освітньої галузі (згідно з Державним стандартом початкової освіти), є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей здобувачів освіти. А вміння працювати з текстами або, як нині заведено узагальнювати одним словом, читання – це одне з базових умінь, які становлять підґрунтя успішного в найширшому сенсі дорослого життя для чималої кількості українських дітей.

У 2016 році Україна вперше долучилася до Програми міжнародного оцінювання учнів – PISA. Дослідження PISA відбувається раз на три роки. Через пандемію COVID-19 із запланованого 2021-го його перенесли на 2022-й. На жаль, у цей рік росія почала повномасштабну війну проти України. Однак Україна не відмовилася від проведення дослідження й організувала його в 18 регіонах із 27 тобто там, де давала можливість безпекова ситуація.

Загалом найбільше падіння результатів у циклі PISA-2022 — саме в галузі читання. І цей феномен потребує додаткового вивчення, зважаючи на складні обставини, у яких наше учнівство змушене навчатися впродовж останніх років.

Освітні втрати в читанні між двома циклами PISA можна оцінити майже двома роками навчання (різниця у 20 балів оцінюється як рік навчання, який треба надолужити). Ці результати дослідження Тетяна Вакуленко (директорка центру якості освіти) радить сприймати як факти та орієнтири, на які має реагувати освітня система.

Отже, потрібно шукати нові підходи до навчання у школі, а найвдаліші досвіди з часом масштабувати на загальну систему. Як же набути корисну звичку читати на основі поведінкових змін?

У книзі "Атомні звички" Джемс Клір пояснює чотириступеневий цикл, який лежить в основі всієї людської поведінки: сигнал, потяг, реакція та винагорода. При повторенні ця неврологічна петля зворотного зв'язку призводить до формування нових звичок. Автор переконаний, що всі наші здобутки – це відлуння наших звичок. Наприклад, наш добробут – відлуння наших фінансових звичок; наші знання – відлуння звичок навчатися; наш безлад – відлуння звичок прибирати. Ми отримуємо те, до чого вдаємося знову і знову.

Тому він наголошує на чотирьох законах зміни поведінки:

1. Підказка: Зробіть це очевидним.
2. Жага: Зробіть його привабливим.
3. Відповідь: Зробіть це простіше.
4. Винагорода: Зроби так, щоб це приносило задоволення.

Цей цикл можна застосувати, щоб зробити будь-яку поведінку простішою (а інверсію кожного закону можна застосувати, щоб зробити будь-яку поведінку складнішою). Зміни у поведінці людини відбуваються на трьох рівнях. Результати – це те, що ми отримуємо. Процеси – це те, що ми робимо. Індивідуальність – це те, у що ми віримо. Це зовсім не означає, що один рівень кращий, а інший – гірший. Проблема у напрямі змін. Не кількість прочитаних сторінок за день грають істотну роль, хоча для набуття звички читати потрібно дійсно читати щодня багато. А якими стаємо після того, як прочитали книгу, що саме схвилювало, як тепер будемо реагувати в житті на подібні ситуації, описані на сторінках книжки, чи зможемо відчувати почуття інших. Ось тут і виникає питання підбору книг для читання.

Найвищий ступінь внутрішньої мотивації – це коли звичка стає частиною нашої індивідуальності. Між іншим, що більше людина пишається тією чи іншою своєю

рисою, то сильнішою буде мотивація підтримувати саме цю звичку. Так і у випадку формування звички читати. Як тільки дитина відчує, що начитаність допомагає підтримати дискусію, краще концентрувати увагу, легше запам'ятовувати нову інформацію та вчитися, не потрібно буде дорослим прикладати зусиль до підтримки мотивації. Отже, ціль не в тому, щоб прочитати книжку, а в тому, щоб стати читачем. Справжня поведінкова зміна – це зміна індивідуальності, яка постає з наших звичок.

В чому полягає механізм формування будь-якої звички? Звичка – це поведінка, яка повторюється досить довго, щоб врешті решт стати автоматичною. Процес формування звичок починається зі спроб і помилок. Людина чи, точніше сказати, людський мозок ретельно аналізує ситуацію й ухвалює обдумані рішення про те, як реагувати, який напрям дій найефективніший. Досліджує, досліджує, досліджує і тут – винагорода! Після такої несподіваної винагороди ми вже наступного разу змінюємо свою стратегію. Це петля зворотного зв'язку, на якій ґрунтується будь-яка людська поведінка: пробуй, помиляйся, вчися на помилках, пробуй інакше. З практикою марні рухи зникають, а корисні посилюються. Так формується звичка.

Процес створення звички можна розділити на чотири прості кроки: подразник, прагнення, відповідь, винагорода. І наш мозок щоразу долає ці кроки один за одним.

Давайте розглянемо на прикладі звички читати.

Подразник. Він спонукає наш мозок запустити певну поведінку і є тією часткою інформації, яка прогнозує подальшу винагороду. Що є подразником? Звісно, книга або матеріал для читання. А також місце для читання, полиця з книгами на видному місці.

Наступним кроком або рушійною силою є **прагнення**. Без певного рівня зацікавленості або бажання читати ми не маємо підстав щось робити. Але наше прагнення полягає не в тому, щоб дотриматися звички читати, а в тому, щоб відчути зміни стану, який вона викликає. Що ми відчуваємо, коли читаємо? Ми переживаємо емоцію, яка нас заставляє відчути, задуматись, радіти чи співпереживати. Або з книгою ми відпочиваємо і це приносить нам задоволення. Під час спільного читання разом зі своєю дитиною батьки отримують задоволення від спільно проведеного часу. Читацька спільнота також мотивує до читання. Коли дитина бачить, як її друзі виконують якусь звичку, це стає дуже привабливою справою.

Третій крок – **відповідь**. І оформлений цей крок як думка або дія. На нашому прикладі це і є сам процес читання. Але якщо процес читання вимагає більше фізичних і розумових зусиль, ніж ми готові докласти, то ми цього не зробимо. Тому варто звернути увагу на правило 2-х хвилин, поєднати звичку читати з іншою щоденною звичкою та обов'язково використати можливості сьогодення.

Зрештою, відповідь породжує **винагороду**. Тобто кінцеву ціль кожної звички. На прикладі звички читати – це або розширення словникового запасу, або нова інформація, яка допоможе підтримати дискусію, або впевненість у собі, або все разом узяте. Та і наша батьківська радість від того, що дитина читає – це певним чином також є винагородою для наших дітей. А діти отримують батьківську та вчительську похвалу та певні матеріальні заохочення.

І якщо на будь-якій із цих чотирьох стадій поведінка буде невідповідною, звичка не сформується. Зробіть полицю з книгами у закутку оселі або не читайте самі. Не підтримуйте прагнення або не радійте за дитину. Чи буде формуватися звичка читати?

Отже, для зручності пропонуємо скористаємося сформульованими Джеймсом Кліром законами поведінкових змін.

Закон перший	(Подразник)	Зроби це очевидним
Закон другий	(Прагнення)	Зроби це привабливим
Закон третій	(Відповідь)	Зроби це легким
Закон четвертий	(Винагорода)	Зроби із цього задоволення

1-й закон зміни поведінки – зробити її очевидною. Цей закон пов'язаний з підказкою, яка є першим кроком петлі звички. Підказка – це все, що привертає нашу увагу (або увагу дитини) і вказує, що робити далі. Як і слід було очікувати, більш очевидні підказки з більшою ймовірністю привернуть увагу людини і, як наслідок, з більшою ймовірністю будуть виконані.

Оточення – невидима рука, яка виліплює поведінку людини. Хоча ми всі унікальні особистості, але за певних зовнішніх обставин постійно вдаємося до визначеної поведінки. Якщо книги оточують нас – вірогідність того, що ми будемо читати все ж висока. Аналогічно перебувати в оточенні читачів. Якщо постійно чути відгуки про прочитані книги та мати читаюче оточення, той факт, що ми читатимемо, стане очевидним. Отже, для досягнення успіху потрібно мати певне середовище.

Ми сприймаємо світ через зір, звук, запах, дотик, смак. Втім серед сенсорних властивостей людини найпотужнішим є зір. Людське тіло має приблизно одинадцять мільйонів сенсорних рецепторів. Приблизно десять мільйонів із них відповідають за зір. За оцінкою деяких експертів, зір використовує приблизно половину ресурсів мозку. Тому незначна зміна саме в тому, що ми бачимо, може спричинити величезний зсув того, що ми робимо. Як упорядкувати своє середовище для формування звички читати? Ось декілька рекомендацій, щоб книги були на видноті:

- якщо плануєте читати з дитиною книгу перед сном, покладіть книгу на подушку перед тим, як застелити ліжко;
- книга має потрапляє в поле зору, тому можна залишати на робочому столі розгорнутою;
- знайти разом з дитиною зручне місце для читання вдома (зважте, що не на кухні, де мама готує, і не біля телевізора, який дивиться тато, оскільки сторонні звуки будуть відволікати);
- обладнайте зручне місце для читання в оселі і пов’яжіть саме це місце з читанням (книжкова полиця поруч, світильник тощо);
- хоча б раз на тиждень бувайте у читальному залі бібліотеки чи у книгарні та проводьте там не менше години гортаючи різноманітні книги. Оскільки наша поведінка визначається не стільки об’єктами, що нас оточують, а нашими з ними відносинами.

Книжкове середовище – це книгарні та бібліотеки. Все ж найкращий варіант – стати читачами міських бібліотек.

У нашому містечку дві дитячі бібліотеки, які мають гарний оновлений фонд, заманливі стелажі з книгами, куточки для читання та гарні команди професіоналів бібліотечної справи. Та під час війни відвідувати бібліотеки стало важкувато. Це пов’язано насамперед з наявністю укриттів. Адже, плануючи бібліотечний урок, ми мусимо думати про гарантії безпеки під час «Повітряної тривоги». Все ж ми ризикнули та 1 вересня вирушили разом з дітьми 4 класу та їх батьками на такий бібліотечний урок до міської бібліотеки №2. Задумка вдалася, оскільки читачами стали не тільки учні, але і батьки. Символічно перший семестр ми також завершили у бібліотеці. Діти стали відвідувати книгозбірню з класом, самостійно або з батьками. Учні стали обмінюватися бібліотечними книгами, переписуючи дитячі видання з формуляру в формуляр.

Упорядкування простору довкола має такий вплив не лише тому, що визначає спосіб нашої взаємодії зі світом, а й ще через те, що ми рідко до цього вдаємося. Зазвичай ми живемо у світі, створеному для нас іншими. Та коли ми самі упорядковуємо свій простір, ми повертаємо собі контроль, та стаємо творцями свого світу та своїх корисних звичок, як от звички читати. Тепер четвертокласники книжкові полиці наповнювали самостійно, звісно, не без допомоги батьків та членів родин.

Як зробити читання привабливим (закон II – прагнення)? Один з найкращих способів мотивувати дітей діяти певним чином – це діяти так самому. Люди є майстерними імітаторами. Ми наслідуємо три групи: близьких, багатьох і сильних. В

очах дітей батьки є і близькими, і могутніми (авторитетами), тому вони часто імітують звички своїх батьків. Особливо це стосується дітей молодшого віку, адже саме у цьому віці діти шукають у батьків розуміння того, як взаємодіяти зі світом і вирішувати проблеми. Як наслідок, звички дорослих часто стають звичками і дітей. Тому беззаперечна рекомендація для батьків: читайте, читайте і ще раз читайте і ваші діти наслідуватимуть ваш приклад!

Все ж два найбільші впливи, які батьки мають на своїх дітей – це гени, які вони передають своїм дітям, і соціальне середовище, яке вони обирають для своїх дітей. Іншими словами, на звички наших дітей значною мірою впливають їхні однолітки. Чи можемо ми впливати на однолітків, з якими вони спілкуються? Швидше за все, що ні. Але ми можемо вибирати район для проживання, школу для навчання, гуртки для розвитку здібностей. І саме в цьому середовищі вони знайомляться з однолітками. Тобто, потрібно приєднатися до групи, де бажана поведінка є нормальною. Простіше кажучи: якщо ми хочемо, щоб діти вважали певні звички привабливими, їх варто помістити у середовище та групи, де їхні однолітки також будуть робити ці звички. Коли дитина бачить, як її друзі виконують якусь звичку, це стає дуже привабливою справою.

Читацька спільнота створюється з 1 класу. Школа вчила, вчить і буде вчити читати. Але пандемія та війна негативно позначилась на створенні спільноти. Все ж ми максимально активізували наші зусилля. Більше часу на уроках літературного читання приділяємо обговоренню та рекламуванню різноманітної літератури. Діти записують відеоролики про прочитані книги та розміщують на каналі YouTube. Міцнішою стає традиція обміну книгами, у якій відчутнішою є підтримка батьків.

Ще одна приваблива за своєю суттю річ – це свобода та автономія. Особливо у дітей молодшого віку звички можуть стати більш привабливими, коли їм дають владу над ними. Наприклад, відвідуючи бібліотеку, ми запитували: «Ти береш одну книгу чи дві?», «Яку з переглянутих книг ти відклав (відклала), щоб взяти додому?», «Яка з книг тобі сподобалась найбільше? Будеш брати? Могли б вдома з батьками разом переглянути детальніше». Головне – продовжувати заохочувати самостійність дитини і давати їй можливість вибору, щоб вона не відчувала, що нею керують.

Більшої привабливості звичці читати можна надати у наш непростий час (війна…) лише зміною одного слова: «мушу» на «маю можливість». Порівняйте:

Я мушу читати – я маю можливість читати.

Я мушу йти до бібліотеки – я маю можливість піти до бібліотеки.

Я мушу читати з дитиною – я маю можливість читати з дитиною.

Переосмислення наших звичок, щоб підкреслити їхні переваги, а не їхні недоліки, – легкий і простий спосіб перепрограмувати розум і надати звичці більшої привабливості. Наприклад, приємне світло від лампи, яке створює затишок у місці для читання. Легка музика, як фон для заспокоєння. Плед у кріслі чи горнятко теплого чаю на столику біля крісла для читання. Ми зможемо скористатися цим як подразником, коли не вистачатиме краплини мотивації.

Якщо прагнете опанувати звичку читати (Закон III – відповідь), то ключ до неї – це повторення, а не вдосконалення. Повторення звички спричиняє в мозку недвозначні фізичні зміни. Щоразу, коли ми повторюємо дію, ми активуємо у мозку певний нейронний контур, пов’язаний з цією звичкою. Якщо тільки говорити про важливість читання і при цьому нічого не робити, ми нічого і не сформуємо.

Часто чуємо запитання: «Як довго набувається звичка читати?» або «Скільки часу в день дитина має читати, щоб виробилась звичка читати?» Насправді ж правильне запитання має звучати так: «За скільки разів виконання дії читати набувається нова звичка читати?» Витрачений на формування звички час сам собою не робить дива. Ми самі стали свідками про міф у 21 день вироблення звички. Не має значення скільки днів минуло 21, 30 чи 100. Значення має інтенсивність, з якою ми вдаємося до тієї чи іншої дії. Наприклад, за день ми тричі гортаємо книги, розглядаємо нову книгу або сторінку з атласу чи енциклопедії, зазираємо в орфографічний і

тлумачний словники, а ще певний час читаємо перед сном художню книгу. Звичка читати закарбується завдяки сотням, якщо не тисячам повторень. Потрібно накопичити чимало успішних спроб, допоки певна поведінка міцно вкорениться у мозку і ми перетнемо лінію звички.

Кожна дія вимагає витрати енергії. Людині властиво дотримуватися закону найменших зусиль, який стверджує, що коли треба обрати між двома схожими варіантами, вона природно тяжітиме до варіанта, який вимагає найменше зусиль. Наприклад, коли переповнює мотивація і захват, ми знайдемо сили, щоб почати читати. Але вже за кілька днів неймовірні зусилля видаються виснажливими, щоразу для читання потрібно знаходити час. Між тим, дотримуватися звички читати книгу раз в день не вимагає надзусиль. А що менше енергії потребує звичка, то вища ймовірність її виникнення. Пригадайте, як ми звикаємо зависати в телефоні чи перевіряти повідомлення. Ці дії крадуть у нас стільки часу та стають повсякденними звичками! Чому ми це робимо знову і знову? А тому, що вони надзвичайно не обтяжливі. По суті, ми не стільки прагнемо набути звички як такої, скільки нам хочеться породжених звичкою результатів. Наприклад, перевіряємо повідомлення в телефоні, щоб відразу володіти інформацією. То чого ж ми хочемо, коли читаємо книги? Задовільнити свою потребу в розумінні певних понять явищ, стати освіченими; пережити нові емоції; дізнатись про досвід інших щодо вирішення певних ситуацій та почуватися впевненіше? Ми не зрозуміємо доти, поки просто не розпочнемо читати літературу. Ідея не в тому, щоб робити лише те, що легко. Ідея в тому, щоб спростити річ на стільки, наскільки це можливо в даний момент, що в довготерміновій перспективі повернеться сторицею.

Джеймс Клір у книзі «Атомні звички» описує ще одну стратегію набуття корисних звичок: «додавання шляхом віднімання». Суть в тому, щоб віднаходити кожну зону тертя й усувати її. Приберіть подразники, як от телевізор чи смартфон, напханий іграми та соціальними мережами, і книга заволодіє вашою увагою. Телевізор можна просто вимкнути з розетки, а з пульту витягти батарейки на певний час. Щодо смартфону, то варто просто залишити його в іншій кімнаті із вимкненим звуком сповіщень. Зазначені умови створюють певні перешкоди для того, щоб запобігти бездумному перегляду.

Варто використовувати і правило 2-х хвилин. Починаючи щоденне читання з невеликої витрати часу, діти можуть навіть не помітити, як надалі значно більше часу витрачатимуть на читання книг.

Четвертий закон зміни поведінки - зробити її такою, що приносить задоволення – збільшує ймовірність того, що поведінка повториться наступного разу. Це завершує цикл формування звички.

У чому найбільша насолода для дитини? Коли її хвалять. Це природне задоволення і ми, батьки та вчителі, знаходимося в ідеальному становищі, щоб запропонувати його. Кожній дитині подобається, коли батьки хвалять за добре виконану роботу. Підкреслимо, саме за добре виконану роботу. Адже дітей ми і так любимо. Просто за те, що вони наші діти.

Для набуття звички життєво необхідно почуватися успішним, навіть, якщо успіх незначний. Відчуття успіху – сигнал того, що звичка окупилася й зусилля не минули на марне. В ідеальному світі нагородою за корисну звичку є звичка сама по собі. У реальності ж корисні звички вважаються вартісними лише тоді, якщо вони нам щось дали. На початку – це суцільна жертовність. Ну що дитині дає щоденне читання книг? Сидіти і читати, поки інші бігають, грають у комп'ютерні ігри чи займаються іншими дитячими справами. Жодних видимих зрушень дитина не відчує. На самому початку має бути особлива причина, щоб не зійти з дистанції. Одне з рішень – зробити утримання звички видимим. Варто домовитись з дитиною, що кожна прочитана книга – це інвестиція, для прикладу, в новий набір LEGO і ви відкриваєте накопичувальний рахунок. З часом, завдяки внутрішнім винагородам на зразок впевненості, кращих

результатів у навчанні, зменшення стресу діти будуть менше перейматися гонитві за вторинною винагородою. Їх буде підсилювати їхня ж індивідуальність. Тобто вони читатимуть, тому що такими стали, і їм приємно буде бачити себе такими. Що більше звичка стає частиною нашого життя, то меншого заохочення ззовні вона потребує. Спонуки можуть започаткувати звичку. Індивідуальність звичку підтримує. Все ж варто пам'ятати, що формування нової індивідуальності потребує часу. Негайне підсилення допомагає підтримувати мотивацію у короткотерміновій перспективі, допоки ми чекаємо на отримання довготермінових винагород.

Щоб дотримуватися звички читати щодень варто використовувати відстежувач звички. Читацькі щоденники, блокноти із записами назви прочитаної книги та автора, книжка-картка на фліпчарті в класі підсилює задоволення. Ми також переглядаємо дитячі формуляри у бібліотеці, щоб порадіти один за одного та визначити вподобайки. А коли зачитуємо назви прочитаних книг з формуляра окремої дитини і чуємо радісний вигук: «І я таку книжку читав! Мені сподобалась!», то розуміємо, як корисно мати ось такий відстежувач звички, щоб викликати задоволення в учнів.

Радимо скористатися просто календарем читача, який знаходиться на робочому місці дитини і обводити кружечком кожен день, коли читанню дитина присвятила не менше 30 хв, або прочитала не менше 30 сторінок книги.

Варто завести свій відстежувач звички читати та разом спостерігати за набуттям цієї корисної звички. Такий підхід називається «партнерські зобов'язання». Розуміння, що за нами хтось стежить – потужний мотиватор.

В чому може ховатися пастка відстеження звички? В тому, що ми починаємо гнатися за показниками, а не за метою, яка за цим стоїть. Адже людський мозок прагне до «перемоги» в будь-якій грі. Інколи це називають законом Гудхарта. Названий на честь економіста Чарльза Гудхарта принцип стверджує: «Коли мірило стає метою, воно перестає бути добрим мірилом».

Підсумовуючи сказане, вважаємо, що бібліотека, чи то домашня, чи то міська, – надзвичайно сильний подразник на стадії проблеми.

Оточення читачів (однокласників та батьків) робить звичку читати привабливою. Бути допитливим краще, ніж бути розумним, оскільки саме допитливість спонукає до дії. І тут свобода вибору є вирішальною.

Без підтримки з боку родини і школи дитина не здобуде звичку читати, оскільки діти на сучасному етапі вважають звичку читати дещо нудною, порівняно з тим, що пропонує сучасний світ (відеоігри, конструктор, мережі).

Обов'язково потрібно скористатися відстежувачем звички, адже його сила в тому, що він використовує кілька законів поведінкових змін. Та все ж насолода від читання прийде з усвідомленням свого саморосту та власної індивідуальності, значущості себе для себе.

У 2024 році опис досвіду роботи з формування корисної звички читати книги молодшими школярами був представлений на обласний педагогічний конкурс-виставку «Освіта Хмельниччини на шляхах реформування» та відзначений Дипломом І ступеня. У VIII щорічному Всеукраїнському конкурсі «Педагог-новатор» матеріал «Як набути корисну звичку читати за книгою Джеймса Кліра «Атомні звички. Початкова школа» зайняв ІІІ місце та розміщений на сайті «Шкільний портал» (дата публікації 22.08.2024).

Григорій Сковорода, складаючи свої байки, мав таку мораль: «Пізнати не важко, важко звикнути. Наука і звичка – одне й те саме. Вона живе не в знанні, а в діянні. Знання без діла – це мука. І діло без природи – теж»

Список використаних джерел

1. Український центр оцінювання якості освіти. Рекомендації щодо формування читацької компетентності учнів на рівні початкової школи. https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/chyt-gram-06-04-23_organized.pdf

2. Джеймс Клір. Атомні звички. Легкий і перевірений спосіб набути корисних звичок і позбутися звичок шкідливих. Видавництво: КМ-БУКС, 2020
3. Конструктивні діалоги. Як навчитися правильно спілкуватися з людьми? https://pyrogiv.kiev.ua/shho-take-konstruktivnij-dialog/
4. Богдан-Олег Горобчук. Невблаганна соціологія: чому навчання читанню в школі необхідно змінювати. https://chytomo.com/shkola-navchaie-ditej-chytanniu-na-triiechku-5-porad-iak-tse-vypravyty/
5. Цікаві факти про книги https://vmpdu.edu.vn.ua/biblioteka/cikavi-fakty-pro-knygy
6. Інтернет ресурс

Олійник Ірина,
доцент кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, кандидат педагогічних наук
Дубінчук Олександр,
Сухомлин Богдан,
аспіранти Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка

Реалізація інтегрованого підходу як засобу формування цілісності знань молодших школярів

Анотація. *У статті розглядається проблема здійснення інтегративного підходу у початковій школі. Пропонуються шляхи реалізації цього підходу як засобу формування цілісності знань молодших школярів.*

Ключові слова: *інтеграція, інтеграція змісту освіти, інтегрований підхід, образ світу, молодші школярі.*

Державний стандарт початкової освіти головним завданням початкової школи визначає створення умов для повноцінного цілісного розвитку особистості дитини, її самоорганізації, а, відтак орієнтує на структурування змісту початкової освіти на засадах інтегрованого підходу у навчанні [2].

Поняття «інтеграція змісту освіти» інтерпретується як об’єднання в ціле його частин, елементів, що засвоюються учнями в навчальному процесі. Інтеграцію в педагогіці розглядають як процес і результат створення нерозривно пов'язаного, єдиного, цілісного. У навчанні вона здійснюється шляхом злиття в одному синтезованому курсі (темі, розділі, програмі) елементів різних навчальних предметів, злиття наукових понять і методів різних дисциплін в загальнонаукові поняття і методи пізнання, комплексування і підсумовування основ наук в розкритті міжпредметних навчальних проблем [3]. Отже, інтегроване навчання – це система, яка об'єднує знання з окремих навчальних предметів в єдине ціле, на основі чого і формується у дітей цілісне сприйняття світу.

Інтегрований підхід є специфічною формою забезпечення цілісності знань учнів, формування у них системного мислення та наукового світогляду і передбачає виявлення тих механізмів, які допомагають створити розвивальне освітнє середовище на основі цілісного погляду на світ, без якого неможливе його пізнання. Необхідною умовою формування у школярів наукової картини світу є досягнення цілісності знань учнів починаючи з початкової школи

Домінування процесів інтеграції в початковій освіті зумовлене закономірностями розвитку дітей молодшого шкільного віку. З урахуванням вікових особливостей молодших школярів при організації інтегрованого навчання з'являється можливість формувати цілісну картину світу, показати світ у всьому його різноманітті з залученням наукових знань, літератури, музики, живопису, що сприяє емоційному розвитку особистості дитини та формування її творчого мислення.

Обсяг й цілісність наукової картини світу молодшого школяра у першу чергу залежить від змісту освіти та його структурування.

Типовою освітньою програмою початкової освіти передбачено «поступове формування уявлень про природничо-наукову картину світу через поглиблення початкових знань про природні об'єкти і явища, взаємозв'язки в системі «нежива природа – жива природа», про залежність людини від стану навколишнього середовища та її вплив на нього» [5].

Підставою для інтеграції освітніх галузей слугують наскрізні уміння. Розвиток наскрізних умінь буде індикатором впровадження компетентнісного підходу на рівні конкретної шкільної практики [2].

Не применшуючи значення формування та розвитку наскрізних умінь для забезпечення рівноваги між знаннями, вміннями, ставленнями учнів та їхніми реальними життєвими потребам, вважаємо, що для формування цілісності знань необхідне врахування образу світу, що вже склався у дитини до її приходу в школу. Важливим, на нашу думку, є те, що збагачуватися та коректуватися повинні не фрагментарні знання, а образу світу в цілому внаслідок засвоєння нових знань об'єднаних у цілісність через інтеграцію знань на основі фундаментальних закономірностей природи: збереження, періодичності, спрямованості самочинних процесів [3].

Навчальна діяльність повинна впливати на образ світу, збагачувати та модифікувати його. Ми поділяємо думку В. Р. Ільченко та К. Ж. Гуза про те, що у дитини потрібно формувати «життєствердний образ світу як особистісно значимої системи знань, в основі якої лежать загальні закономірності (збереження, спрямованості самочинних процесів до рівноважного стану, періодичності процесів у природі). Життєствердний образ світу в процесі навчання має формуватися як власний продукт учня, внаслідок неперервного застосування законів, загальних закономірностей до пояснення властивостей об'єктів, явищ дійсності; досягається цілісність свідомості учнів, у них формується звичка «діяти по закону» [3].

Образ світу — це суб'єктивна — в розумінні особистісної значимості картина світу. Вона відображає особливості самої особистості, її внутрішнього світу, її ставлення до оточуючих.

Образ світу у дитини — це взаємозв'язок образів найрізноманітніших об'єктів. Від повноти, яскравості і виразності образу залежить поведінкова орієнтація дитини в конкретній ситуації, активність і вибірковість її дій. Процес формування образу світу у дитини часто здійснюється стихійно відповідно до виявлених нею зв'язків у середовищі життя, звичок мислення, які найчастіше повторюються в її діяльності, взаємодіях із об'єктами соціоприродного середовища життя. Цей образ світу може бути як життєствердним, так і агресивним чи деструктивним — у залежності від умов навчання учня [1].

Сучасний молодший школяр вже багато знає з різних джерел. Інформація різної якості, уривчаста, суперечлива, але з неї зіткано образ світу, в якому він живе, цей образ іноді дуже неадекватний дійсності, але, що дуже важливо – цілісний.

При організації навчання потрібно враховувати те, що життєвий пізнавальний досвід молодшого школяра не «гірше» і не «краще» досвіду науки, він – інший, з усіма відповідностями і невідповідностями, єдністю та протиріччями, що випливають з цього. Молодший шкільний вік – це фаза створення нової (своєї) реальності: звідси інтерес до ліплення, малювання, конструюванню; тепер цікавий не лише процес, а і

результат. При цьому світорозуміння залишається міфологічним, емоційно насиченим, це «міфопобудова», коли йде пошук зразка для наслідування, матеріал для моделювання майбутнього. Цей пошук розгортається в просторі культури: звідси інтерес до казки, легенди, історії та її героїв [4].

Для того, щоб знання впорядковували образ світу, систематизували його потрібно розуміти з чого складається образ світу дитини і враховувати його будуючи траєкторію навчання, чітко визначити перспективи й ефективно організувати освітній простір. За дослідженнями вчених, основою формування картини світу та її особистісно значимої складової — образу світу є розуміння змісту загальних закономірностей, які об'єднують знання дітей з різних галузей у цілісність. Саме тому учням необхідно давати знання про загальні закони природи і формувати вміння застосовувати їх як ключ до розуміння дійсності, формування свого світорозуміння — образу світу, коли продуктом інтегрованого навчання виступає цілісне утворення – життєствердний образ світу [3].

При конструюванні системи методів навчання вважаємо доцільним враховувати дослідження видатного педагога Джона Дьюї, який визначав молодший шкільний вік як період, коли дитиною керують природні потяги: до дослідництва та висновків, конструювання, комунікації, моделювання об'єктів реального світу. Знайомство з наукою повинно відбуватися не з якимось зовсім новим змістом, а як з факторами, вже включеними в минулий досвід дитини та як з інструментами, за допомогою яких можна легко та ефективно цей досвід впорядкувати. Організоване в такий спосіб навчання враховує образ світу, що вже склався у дитини до приходу в школу, виходить з нього. Образ світу для дитини – це не абстрактне, холодне знання про нього. Це бачення його через «Я» дитини, через мотиви і установки, цінності та переконання, в світлі особистісного індивідуального досвіду – не тільки пізнавального, а й емоційно-смислового. А отже, найважливішою особливістю цілісного знання є його орієнтованість не тільки на свідомість дитини, але і на її особистість, вироблення в процесі навчання не тільки знань, а й ставлення до цих знань.

Організоване в такий спосіб навчання враховує образ світу, що вже склався у дитини до приходу в школу, виходить з нього, збагачує та модифікує його. Важливим є те, що збагачуються та коректуються не фрагментарні знання, а образу світу в цілому внаслідок засвоєння нових знань об'єднаних у цілісність через інтеграцію знань.

Список використаних джерел

1. Гуз К. Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природ . Полтава: Довкілля-К, 2004. 472 с.
2. Державний стандарт початкової освіти. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України № 688 від 24.07.2019 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 688-2019-%D0%BF/paran5#n5 (дата звернення 06.04.2025).
3. Ільченко В. Р., Гуз К. Ж. Цілісна освіта «довкілля» як варіант складової освіти для сталого розвитку. Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. праць у 5 т. Т. 3: Загальна середня освіта. URL: http://lib.iitta.gov.ua/4324/ (дата звернення: 28.07.2021).].
4. Олійник І. М. Інтеграція змісту освіти як предмет освоєння в системі післядипломної педагогічної освіти вчителів. *Технології інтеграції змісту освіти*: зб. наук. праць. Вип. 11. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2019. С. 14–19.
5. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 класи. Київ: ТД «Освіта – центр+», 2018. 240 с.

Оліяр Марія,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри початкової
освіти та освітніх інновацій,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Проблема наступності дошкільної та початкової інклюзивної освіти

Анотація. *У статті на основі аналізу наукових джерел схарактризовано наступність як один із принципів освіти. Визначено основні завдання та умови, описано етапи реалізації наступності дошкільної і початкової інклюзивної освіти.*

Ключові слова*: заклад дошкільної освіти, початкова школа, інклюзивна освіта, дитина з особливими освітніми потребами, наступність дошкільної та початкової освіти.*

Послідовне вирішення завдань формування особистості дитини передбачає як одну з обов'язкових умов неперервність освітнього процесу, починаючи з раннього віку. Особливого значення це набуває на перехідних етапах, зокрема при переході дитини з одного соціального становища – випускника дитячого садка – до іншого – учня першого року шкільного навчання. Неперервність виховання може бути забезпечена оптимальною організацією наступності між дитячим садком і школою, що є однією з умов цілісного процесу формування особистості дитини.

Як зазначає О. Я. Савченко, наступність є одним із принципів освіти, який передбачає зв’язок та узгодженість мети, змісту, організаційно-методичного забезпечення етапів освіти, які межують один з одним (дошкілля – початкова – основна школа) [3]. Наступність – процес послідовної зміни педагогічних явищ у динаміці навчання й виховання, при якому розвиток нової педагогічної системи враховує особливості попередньої, акумулює в собі її прогресивні елементи. Отже, наступність виступає не як випадковий процес, а як необхідне закономірне явище, забезпечуючи поступальний характер розвитку як відображення найважливішого типу зв'язків між різними якісними станами освітньої реальності.

Реалізація принципу наступності полягає у створенні медико-біологічних та психолого-педагогічних умов у роботі дошкільних установ та шкіл для забезпечення взаємозв'язку між різними етапами розвитку, оволодіння дітьми, в тому числі з особливими освітніми потребами, знаннями, вміннями, нормами та правилами поведінки в суспільстві при переході від дошкільного до молодшого шкільного віку. Наступність у змісті педагогічного процесу здійснюється шляхом встановлення перспективних зв'язків при доборі змісту (інтеграція предметних галузей знань) дошкільної та початкової шкільної освіти для того, щоб забезпечити подальший всебічний загальний розвиток шести-семирічних дітей з урахуванням специфіки шкільного життя та особливостей процесу формування навчальної діяльності.

Основними завданнями наступності дошкільної та початкової освіти на державному рівні є: реалізація загальних підходів до організації та здійснення освітнього процесу; дотримання загальних принципів побудови програм та методик; здійснення загальних підходів при підготовці кадрів дошкільної й початкової освіти; створення оптимальних психолого-педагогічних умов для сприятливої адаптації шестирічних дітей у початковий період шкільного навчання.

Для забезпечення взаємодії педагогів у вихованні дітей з особливими освітіми потребами в системі дошкільної та початкової освіти необхідне вироблення загальних підходів при підготовці педагогічних кадрів для дошкільної та початкової освіти [4, с. 9]. Це насамперед узгодженість на рівні стандартів та програм освіти, які визначають принципи зв'язку концептуально визначених стратегічних цілей та способів

(механізмів) їх реалізації в сучасній ситуації розвитку освітньої системи. Програми дошкільної та шкільної освіти проєктують процес розвитку освітньої системи на трьох рівнях: концептуальному (проєктуються ідеї, принципи, провідні поняття, цінності); проєктно-управлінському (проєктуються цілі, умови, засоби, технології); практичному (проєктуються інструментарій, технології, методи, форми, засоби тощо).

Наступним етапом є проєктування спільної програми діяльності педагогів дошкільних закладів освіти та початкової школи. При цьому початковий етап проєктування програми виховання дітей з особливими освітніми потребами включає освоєння і накопичення інновацій з їх подальшим аналізом та узагальненням; другий етап спрямованиий на вирішення часткових проблем, під час якого підвищується рівень освіти педагогів, культура проведення наукового експерименту; третій етап - класичний науковий: від здійснення широкої діагностики, метою якої є вивчення сильних та слабких сторін діяльності ЗДО і школи, до розроблення конкретних проєктів та програм співпраці між закладами освіти [1].

Вирішення більшості проблем має бути узгоджене із зальнодержавними цільовими програмами. Основне призначення цільових програм пов'язане з розробленням конкретних перспективних напрямів подолання певних проблем розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При виборі цільових програм необхідно орієнтуватися на два критерії: 1) реалізація цільової програми не повинна призвести до погіршення загальносистемних показників розвитку дітей; 2) реалізація програми має забезпечувати просування в напрямі до обраних пріоритетів розвитку. При цьому потрібно враховувати найважливіші проблеми, які виникають у дітей на етапі переходу з садка в школу.

Вирішення цих проблем дає можливість визначити спрямованість роботи ЗДО та початкової школи щодо підготовки дітей до навчання у школі; з'ясувати критерії визначення ефективності цієї діяльності. Мета може бути досягнута різними шляхами. Вибір шляху залежить від особливостей конкретної дитини, а сама програма її розвитку, позначаючи індивідуальний маршрут просування в освіті, орієнтує педагогів на пошук найбільш сприятливих умов, що сприяють досягненню дитиною рівня відповідності вимогам освітнього стандарту, на розроблення та реалізацію необхідних видів педагогічної допомоги. Добре відомо, що основна мета ЗДО полягає у створенні умов для становлення базової культури особистості, а освітня програма є своєрідною моделлю шляху досягнення рівня відповідності вимогам освітнього стандарту.

Необхідною умовою розвитку дитини з особливими освітніми потребами та її адаптації в суспільстві є максимальне використання індивідуальних особливостей особистості, надання всім дітям рівних можливостей [2]. Необхідно використовувати нові елементи процесу навчання, такі, як застосування результатів теоретико-методичних досліджень педагогів-практиків, реалізація інноваційних технологій, новітніх засобів навчання й виховання; конструювання ситуацій спільної навчально-наукової творчості; навчання дітей із використанням їхнього особистого досвіду тощо. Сучасна багаторівнева структура освіти заснована на гуманітаризації та фундаменталізації освітніх програм, поєднанні широкої загальнопрофесійної підготовки з подальшою глибокою спеціалізацією з різних професійних напрямів.

У зв'язку з цим необхідна така організація навчального процесу, при якій вихователь і вчитель змогли б систематизувати власні професійні знання і вміння, осмислити набутий педагогічний досвід, опанувати вміння творчого вирішення питань адаптації молодших школярів до нової освітньої ситуації. Вирішити ці завдання можна на основі поглиблення та розширення взаємозв’язків між закладами дошкільної освіти і школою в галузі спеціальних, психолого-педагогічних та методичних дисциплін. Не знижується значущість підвищення соціально-морального та загальнокультурного рівня педагогів.

Особливо важливою є така взаємодія стосовно дітей з особливими освітніми потребами. Знання вихователем індивідуальних особливостей дитини, сім’ї, де вона

зростала і виховувалася, ефективних методів та прийомів роботи з дитиною не лише значно полегшить роботу вчителя початкової школи, але й допоможе йому з перших днів навчання дитини правильно вибудувати індивідуальну траєкторію її подальшого розвитку.

Практичне вирішення цих проблем потребує відповідного науково-методичного забезпечення. Система дошкільної освіти має досить складний механізм, включає структурні ланки різного ступеня важливості. Ключовою ланкою, в якій максимально сконцентровані проблеми дошкільної освіти, є дошкільний освітній заклад, покликаний задовольнити основні запити сім'ї щодо виховання та навчання дітей. Відповідно до потреб батьків забезпечується право вибору дитячого дошкільного закладу залежно від типу, виду, профілю. У сучасних умовах сім'я, будучи головним соціальним інститутом виховання дітей, виступає соціальним замовником та споживачем освітніх послуг дошкільного закладу.

Дуже важливо, що у напрямі соціально-особистісного розвитку передбачається фомування позитивного ставлення дитини до себе, інших людей, навколишнього світу, комунікативної та соціальної компетентності дітей. До обов'язкового мінімуму змісту освітніх програми ЗДО та початкової школи входять завдання: створити умови для формування в дитини позитивного самовідчуття; позитивного ставлення до оточуючих людей; створити можливості для сприйняття дітьми цінності співробітництва з іншими людьми; сприяти розвитку в дітей необхідних соціальних навичок.

Підсумовуючи, зазначимо, що сучасний освітній процес, який трансформується й оновлюється, на етапі переходу дитини з дошкільної ланки освіти в початкову школу починає набувати все виразніших рис педагогіки співробітництва, педагогіки розвитку дитини. З опорою на дослідження педагогів та психологів проблема наступності в освітній діяльності розглядається з точки зору гармонійного, цілісного розвитку особистості дітей з особливими освітніми потребами. Дидактична модель роботи з цими дітьми повинна розроблятися спільно педагогами ЗДО та ЗЗСО з урахуванням предметного змісту, об'єктивних труднощів, особливостей сімейного виховання, рівня соціальної інтегрованості дитини та з використанням раціональних підходів, технологій і прийомів педагогічної діяльності. Дуже важливою є реалізація індивідуального підходу до дитини, що допоможе подолати її сприйняття педагогами не лише як на носія суми «знань, умінь та навичок» та працювати в ракурсі особистісно зорієнтованої освітньої парадигми. Організація освітнього процесу як індивідуально-пізнавальної діяльності найбільш ефективно допоможе дитині з особливими освітніми потребами побудувати цілісну картину світу, що дозволить їй у майбутньому приймати рішення в широкому спектрі життєвих ситуацій.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: [монографія]. К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

2. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій та ін.; за заг. ред. Л. І. Даниленко. К., 2007. 128 с.

3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. К. : Генеза, 1999. С. 360.

4. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов. Дефектологія. 2004. № 2. С. 6–11.

***Романова Оксана**,*
кандидат психологічних наук,
завідувач кафедри педагогіки і психології
дошкільної та початкової освіти
Хмельницького ОІППО ім. А. Назаренка,

Використання ноосферних технологій для вивчення частин мови в початковій школі

***Анотація**. У статті піднімається проблема використання ноосферних технологій на уроках в початковій школі. Розроблені фрагменти уроків з використання ноосферних технологій для вивчення молодшими школярами частин мови.*

***Ключові слова:** ноосферні технології, початкова школа, цілісне мислення, молодші школярі, інноваційні технології, морфологія, частини мови.*

Сьогодні реформування освіти є одним із важливих напрямків, що вимагає від педагогічних працівників високого професіоналізму, гнучкості, інноваційної активності, креативності, науково-творчого потенціалу. Також українське суспільство в умовах війни і в післявоєнний час має і матиме потребу в самостійних, освічених, творчих особистостях, здатних відновити Україну, вивести на новий рівень життя.

Нова українська школа обов'язково включає використання різноманітних освітніх технології, які допомагають вчителю раціонально побудувати процес навчання і досягти вищих результатів педагогічної діяльності. Вчитель має можливість вибрати для використання ті технологій, які забезпечать всебічний розвиток та становлення особистості кожної дитини.

Загальна методологія досліджень, пов'язаних із застосуванням інноваційних технологій навчання у початковій школі, висвітлена у роботах О. Пометун [15], Л. Пироженко [15], О.Біди [1], Л. Коваль [7], та ін. Особливості різноманітних інноваційних технологій навчання проаналізовано у працях М. Гриньової [13], Н. Грицай [3], І. Дичківської [4], С. Дубяги [5], О. Коберника [6], О. Пєхоти [11], С. Сисоєвої [16], М. Чепіль та Н. Дудник [12] тощо.

Ноосфе́ра — частина Землі й навколопланетного простору, в якому виявляється вплив людини. Сучасна стадія розвитку біосфери пов'язана з появою в ній людства і діяльності людини. Це сфера, де найважливішу роль в розвитку природи відіграє розум людини [8].

Теорія ноосфери В. Вернадського – це основні закони гармонійного розвитку всього живого на Землі. Слід зауважити, що сам термін «ноосфера» не належить В. Вернадському. Уперше він прозвучав у 1924 році в Парижі на науковому семінарі, де обговорювалась доповідь В. Вернадського про концепцію розвитку біосфери. Його запропонував Е. Леруа, а потім цими поняттями користувався П. Тейяр де Шарден Сам термін « ноосфера» В. Вернадський почав вживати в останні роки свого життя.

Ноосферне мислення – еволюційно новий спосіб самоідентифікації, самоврядування і самовідновлення людини з опорою на розуміння генетичної єдності Світу. Це свідомий вибір людини на користь збереження природи, любові й причетності до неї. Еволюційним завданням ноосферного мислення є оволодіння людством Загальними Законами Світу, Загальними Законами людського суспільства і похідними від них іншими системами законів [9].

Ноосферна освіта спрямована на виховання особистості, яка усвідомлює себе як частинку вселенського життя, свою відповідальність за вчинки перед суспільством і природою, проявляє спрямованість на підтримку і збереження життя на планеті. Біоадекватна (ноосферна) методика не виникла на порожньому місці, а досить органічно об'єднала в собі різні підходи до викладання, які існували раніше. Серед

західних педагогів, учених минулого, які активно обгрунтовували звернення до образного мислення, слід виділити Я. А. Коменського, Ж. Ж. Руссо, М. Монтесорі. Досліджували проблему ноосферної освіти у своїх працях Н. Маслова, Л. Скуратівський та багато інших.

Проблеми розвитку теорії ноосфери і ноосферогенезу в світлі гуманітарних ідей академіка В. І. Вернадського та можливості їх упровадження в практику освіти, суспільства і культури України досліджено у першому томі монографії [9]. Автори вважають, що ноосферна освіта є проєктивною образною, логічною, гармонійною основою для розвитку кожної особистості, яка передбачає своєю умовою освітній простір становлення і розвитку людини, що має власну траєкторію впродовж життя.

Метою ноосферної освіти є формування психічного здоров'я дитини (стресостійкість, гармонія та духовність), мотивація екологічно здорового типу мислення, заснованого на свідомому сукупному володінні логічним (лівопівкульним) та образним (правопівкульним) мисленням. Саме двопівкульний тип мислення може дати людині цілісну картину світу.

Під час уроку відбуваються чергування роботи правої та лівої півкуль головного мозку, розслаблення й активності, залучення всіх каналів сприйняття інформації. Для учнів створюються природні умови, за яких обидві півкулі мозку працюють і жодна з них не перевантажується.

Діти у спокійному, розслабленому стані з відповідним музичним супроводом отримують інформацію, уявляють образ, який заповнюється навчальною інформацією, відтворює побачене за допомогою олівця та паперу, закріплюють отриману інформацію на відповідних вправах. Працюючи, з використанням ноосферних технологій, ми бачимо покращення психоемоційного стану учнів, підвищення результатів засвоєння матеріалу.

Французький психолог Ж. Піаже [18] пише, що людина сприймає нову для неї інформацію поетапно:

I етап – сенсорно-моторний (чуттєвий);

II етап – символьний;

III етап – логічний;

IV етап – лінгвістичний.

На першому етапі, сенсорно-моторному, під час релаксації, інформація подається в праву півкулю. Для учня створюється зона психологічного комфорту: звучить приємна, спокійна (переважно класична) музика, яка дозволяє формувати в учнів звукові сприйняття та відтворення, адекватні з законами природи, що сприяє активізації органів чуття, які необхідні для логічних дій. Учень розслаблений. Відпочиває ліва (логічна) півкуля мозку. На знайомий позитивний образ, який учень уявляє, голосом учителя наноситься структурований навчальний матеріал (інформація). В процесі пізнання задіяне тіло і душа дитини. Знімаються стреси, оскільки, у кожної дитини виникає саме ним улюблений образ, пов'язаний з приємними спогадами, позитивними, радісними почуттями.

На другому, символьному етапі, учень малює свій особистий образ на папері та наносить на нього інформацію, яку отримав під час релаксації. Це активна фаза: ліва півкуля опрацьовує чуттєву інформацію.

Третій та четвертий етапи, логічний та лінгвістичний – це вправи, читання, формулювання правил і висновків.

Під час роботи на уроці, голос учителя повинен бути спокійним. Може змінюватися забарвлення голосу, що свідчить про те, що вчитель працює щиро, розуміючи кожного учня. Учитель використовує доброзичливу міміку, посмішку, спокійні жести. Обов'язковим є використання спокійної музики.

На етапі релаксації, учні пригадують завдання уроку і дають відповіді, що вдалося, а що ні. Ноосферний урок завершується тим, що учні усвідомлюють єдність тіла та душі [17].

Вивчення української мови і формування комунікативної компетентності є одним із найважливіших етапів формування особистості дитини. Значну роль у цьому відіграє вивчення морфології. Морфологія (від гр. morphe — форма і logos — слово, вчення) — це розділ мовознавства, який вивчає слово як частину мови.

Усі слова в мові за лексичним значенням та граматичними особливостями об'єднано в групи — частини мови.

Під морфологічними навичками, які формуються в початковій школі, слід розуміти уміння розпізнавати частини мови, визначати їхні ознаки і форми; правильно утворювати і доречно використовувати у власному мовленні форми всіх частин мови відповідно до стилю мовлення.

Будь-яку частину мови характеризують такі ознаки:

- лексичне значення — що означає частина мови: іменник означає назву предметів, прикметник виражає ознаку предметів, числівник указує на кількість або порядок при лічбі;
- синтаксична роль — які ролі частина мови виконує у реченні: підмет, присудок;
- розряди за значенням — на які групи слів поділяється;
- морфологічні ознаки — за якими параметрами: час, рід, вид — змінюється частина мови

Іменник — найбагатша з лексичного погляду частина мови серед інших, які існують у сучасній граматиці. Здобуті знання про іменник стають основою для вивчення інших частин мови, зокрема прикметника і дієслова.

Основні завдання вивчення іменника в початковій школі:

- формування лексикограматичного поняття «іменник»;
- оволодіння вмінням розрізняти за питаннями назви істот і назви неістот;
- формування вміння писати з великої букви власні іменники;
- ознайомлення з родом іменників;
- формування вміння змінювати іменники за числами, відмінками;
- засвоєння правопису відмінкових закінчень іменників;
- збагачення словникового запасу учнів;
- формування вмінь використовувати іменники у мовленні з урахуванням їх функціонального призначення [2].

У першому класі діти ознайомлюються зі словами назвами предметів, ознак, дій, чисел, службовими словами. З допомогою вчителя вчаться впізнавати слова назви предметів, ознак, дій, чисел,службові слова, ставити до них запитання. Досліджувати роль іменників у мовленні і формувати вміння використовувати іменники у власному мовлення учні починають у другому класі.

Для засвоєння чи закріплення знань дитини про іменник використовуємо ноосферні технології.

І етап- сенсорно-моторний (чуттєвий). Звучить заспокійлива мелодія лісу: спів птахів, дзюрчання струмка, звуки лісових мешканців. Учні стараються розслабитися, заплющують очі. Відпочиває ліва (логічна) півкуля мозку. Вчитель спокійним голосом занурює дітей в уявну подорож, наприклад, на лісову галявину. Пропоную таку уявну подорож.

Літо. Дуже тепло, навіть спекотно. А у лісі так приємно заховатися від денної спеки. Шукаємо галявину, хочемо трішки відпочити. Різними голосами дивує нас хор лісових птахів. Легкий вітерець доносить пахощі лісових квітів. А ось і галявина. Яка ж вона прекрасна! Різнокольорові квіти: ромашки, дзвіночки, деревій. Вітер нахиляє їх, колише траву, і аромат квітів розноситься далеко-далеко! (Вчитель пропонує учням уявити і вдихнути цей аромат, виконуючи вправу на дихання, 3-4 рази).

Над квітами дзижчать бджоли. А ось зайчик вибіг на галявину поласувати соковитою травичкою. А ось білочка стрибає з дерева на дерево, напевно, робить запаси на зиму. Повільно вийшла поважна козуля.

Як добре! Візьмемо щось із собою з цієї чудової галявини і повертаємося до класу.

Вивчаючи іменник, можна подорожувати всюди – в ліс, в гори, до моря, в пустелю – всюди нас оточуватимуть живі істоти і неживі предмети, які є іменниками.

II етап – символьний. Учні на заздалегідь підготовленому аркуші паперу малюють те, що захотіли взяти із собою з галявини (3-4 хв).

III етап – логічний, вчитель пояснює чи закріплює поняття «іменник», використовуючи дитячі малюнки. Далі учні виконують і інші завдання, які підготував вчитель.

IV – лінгвістичний – це формулювання правила своїми словами, висновки, підсумок уроку, рефлексія.

Вивчення прикметника в початкових класах передбачає такі цілі:

а) усвідомлення учнями значення прикметника в мові і мовленні як важливого виражального засобу і збагачення їхнього словникового запасу прикметниками;

б)засвоєння основних граматичних форм прикметника і вживання їх у власному мовленні;

в) вироблення навичок правопису закінчень прикметників.

Для засвоєння чи закріплення знань дитини про прикметник пропоную використовувати ноосферні технології.

І етап- сенсорно-моторний (чуттєвий). Звучить легка, релаксуюча мелодія. Учні стараються розслабитися, заплющують очі. Відпочиває ліва (логічна) півкуля мозку. Вчитель спокійним голосом занурює дітей в уявну подорож, наприклад, у цитрусовий рай.

Десь далеко за горами, серед безкрайніх золотих полів, лежала чарівна долина під назвою Цитрусовий Рай. У цій казковій місцині зростали найяскравіші, найароматніші й найсмачніші цитрусові фрукти. Цього чудового ранку і ми з вами вирушимо до Цитрусового Раю аби побачити все на власні очі.

Лише ступивши на землю цієї дивовижної країни відчуваємо, як повітря наповнюється солодким, трохи кислуватим ароматом. (Вчитель пропонує учням уявити і вдихнути цей аромат, виконуючи вправу на дихання, 3-4 рази). Першою нам трапилась апельсинова галявина. Тут зростають великі, круглі апельсини яскраво-помаранчевого кольору. Їх шкірка така гладенька, мов поліроване сонце, а самі апельсини виглядають такими соковитими, що нам відразу хочеться їх скуштувати. "Ви скуштуєте справжню радість!" — почувся голос. Це Апельсинчик — веселий, кругловидий фрукт, який завжди знає, як підняти настрій.

Далі ми з вами потрапляємо до лимонового гаю. Тут ростуть маленькі дерева, всипані жовтими, мов сонечко, лимонами. Вони мають гладеньку, але трохи грубу шкірку, а їхній аромат нагадує про літні лимонади. "Я такий кислий, що можу зробити вас бадьорими за секунду!" — засміявся один лимончик і підморгнув нам.

Далі ми заходимо у мандариновий сад. Тут ростуть ніжні, м'які, округлі мандаринки, яскраво-оранжеві й солодкі, наче зимова казка. Вони трішки менші за апельсини, але їхній смак такий лагідний і приємний.

Аж ось попереду нас незвичайні дерева з овальними, зеленими плодами — це лайми. Лайми невеличкі, але дуже ароматні. Їхній сік ще кисліший, ніж у лимонів, інавіть трішки гіркуватий. Лайми шепотіли: "Ми додаємо смаку стравам і напоям!»

А в самому центрі долини натрапляємо на величезне дерево з великими плодами — це помело. Помело було найбільшим із цитрусових: його шкірка товста і жовта, а всередині ховаються ніжні та соковиті шматочки. Воно каже нам поважним голосом: "Мене всі люблять за мій лагідний смак. Я — справжній велетень Цитрусового Раю!"

Пора повертатися у клас. Візьміть із собою той фрукт, який найбільше сподобався...

ІІ етап – символьний. Учні на заздалегідь підготовленому аркуші паперу малюють той фрукт, який захотілося взяти з собою (3-4 хв).

ІІІ етап – логічний, вчитель пояснює чи закріплює поняття «прикметник», використовуючи дитячі малюнки. Досліджуємо фрукти за розміром, за кольором, за смаком, за формою. Далі учні виконують і інші завдання, які підготував вчитель. Активно працює ліва півкуля головного мозку.

ІV – лінгвістичний – це формулювання правила своїми словами, висновки, підсумок уроку, рефлексія.

Система вивчення дієслова передбачає ознайомлення молодших школярів із граматичними ознаками цієї частини мови та формування навичок уживання дієслів у мовленні.

Для засвоєння чи закріплення знань дитини про дієслово також пропоную використовувати ноосферні технології.

І етап- сенсорно-моторний (чуттєвий). Звучить спокійна мелодія. Учні стараються розслабитися, заплющують очі. Працює права півкуля головного мозку. Вчитель спокійним голосом занурює дітей в уявну подорож. Пропоную подорож в чарівне місто Ремесел.

У далекій-далекій долині, де гори утворюють коло, мов захисні стіни, розташувалося чарівне місто Ремесел. Кожен будиночок у цьому місті є особливим, адже в кожному мешканці займаються своїм улюбленим ремеслом. І всі разом вони створюють світ, сповнений краси, майстерності та натхнення.

Давайте познайомимося із мешканцями цього міста, а також дізнаємося, чим вони займаються. Ледве ступивши на бруковану доріжку, ми відчуваємо, як навколо усе дзвенить, шумить і гомонить від різних занять.

У першому будинку живуть ткачі. Вони сидять за великими дерев’яними верстатами, тягнуть різнобарвні нитки, переплітають їх і створюють м’які, яскраві килими. Руки і ноги ткачів швидко рухаються: вони натискають педалі, намотують нитки й рівно укладають візерунки. А поряд живуть модельєри, швачки і кравці, які створюють наймодніший одяг. Вони малюють моделі, підбирають тканину, шиють, проводять покази модного одягу.

У наступному будинку мешкають художники. Бачимо, як на великих полотнах з’являються зелені ліси, неймовірно красиві квіти, величні гори, безкраї моря, люди, тварини. Як же можна так гарно малювати? Яка ж прекрасна наша матінка- Земля!!!

У четвертому будинку чаклують кондитери. Вони замішують тісто, збивають крем, прикрашають торти й печуть ароматні тістечка. У кімнаті пахне ваніллю, шоколадом і свіжою випічкою. Один кондитер дає кожному з нас кондитерський мішок і пропонує прикрасити торт. Як же це цікаво!!!

Будинок зліва належить інженерам-винахідникам. Вони створюють сучасні автомобілі. Придумують цікаві моделі, які є дуже зручними і красивими. А поряд з цим будиночком величезний завод, де ці автомобілі відразу виготовляють. Майстри показують нам розкішні авто, торкаємося їх, розглядаємо салон всередині. Підростемо і обов’язково повернемося сюди за власним авто.

На жаль, у нас нема часу відвідати інші будиночки. Повертаємося до класу. Малюємо той будиночок, куди хочеться повернутися знову, або той, до якого ми так і не дійшли.

ІІ етап – символьний. Учні на заздалегідь підготовленому аркуші паперу малюють будиночок, де займаються певним ремеслом (3-4 хв).

ІІІ етап – логічний, вчитель пояснює чи закріплює поняття «дієслово», використовуючи дитячі малюнки. Далі учні виконують і інші завдання, які підготував вчитель. Активно працює ліва півкуля головного мозку.

ІV – лінгвістичний – це формулювання правила своїми словами, висновки, підсумок уроку, рефлексія.

В початковій школі учні одержують загальне уявлення про числівник як частину мови, засвоюють вимову і правопис найуживаніших числівників, вживання їх у мовленні. При засвоєнні поняття «числівник» також пропоную використання ноосферних технологій.

І етап- сенсорно-моторний (чуттєвий). Звучить релаксуюча мелодія. Учні стараються розслабитися, заплющують очі. Відпочиває ліва (логічна) півкуля мозку, працює права. Вчитель спокійним голосом занурює дітей в уявну подорож, наприклад, на безлюдний острів.

Інколи, переглядаючи кінофільми, ми спостерігаємо сюжет, де головні герої потрапляють на безлюдний острів. Мабуть, кожен уявляв себе на їхньому місці. Сьогодні ми мандруємо на безлюдний острів.

Яка ж краса і мальовничість навкруги! Гра вогнів сходу сонця й освіжаючий світанок вражають. Довкола краса і тиша!!! Дуже свіже повітря!!!

Безлюдний острів простягнувся на три кілометри в довжину і два кілометри в ширину. На ньому росте близько тисячі кокосових пальм, серед яких виділялись три десятки найвищих — понад двадцять метрів заввишки. Уздовж узбережжя розкинулися чотири пляжі з білосніжним піском.

У центрі острова височіє пагорб, що піднімається на сто вісімдесят метрів над рівнем моря. Біля його підніжжя дзюрчать два джерела з прісною водою. На дереві сидять п’ять папуг, пильно слідкують за нами. А на іншому дереві притихли дві мавпочки. Вони бояться нас, бо ніколи не бачили людей. Ідемо далі. Ой, які зебри і жирафи тут. Небагато: чотири жирафи і три зебри. Пасуться спокійно, серед них є малюки.

Одна печера привернула нашу увагу. Подивимося? Заходимо. Сім величезних каменів, а поміж них струмок. На каменях бачимо десять зображень людей, тварин. Все-таки були люди тут колись давно.

Уночі небо над островом прикрашають безліч зірок, а вдень тут можна побачити до десяти різних видів птахів і три види ящірок, які ховаються серед сорока кущів, розкиданих по всій території. Острів залишається безлюдним уже понад сто років, відколи останній мореплавець, за легендою, залишив тут одну пляшку з посланням.

Намалюйте число, яке запам’ятали і те, з чим це число пов’язане.

ІІ етап – символьний. Учні на заздалегідь підготовленому аркуші паперу малюють число і те, з чим це число пов’язане (3-4 хв).

ІІІ етап – логічний, вчитель пояснює чи закріплює поняття «числівник», використовуючи дитячі малюнки. Далі учні виконують і інші завдання, які підготував вчитель. Активно працює ліва півкуля головного мозку.

ІV – лінгвістичний – це формулювання правила своїми словами, висновки, підсумок уроку, рефлексія.

Використання ноосферних технологій на уроках в початкових класах – це цікаво і результативно. Ця технологія не забирає багато часу, не вимагає виснажливої підготовки від учителя. Це формування ще й екологічної компетентності. На жаль, людина й досі не розуміє чи не хоче розуміти, що, вступаючи в протиріччя із законами гармонійного розвитку Всесвіту, протиставляючи себе законам розвитку Природи, вона поставила під загрозу не лише існування самої себе як продукту Природи, як свідомої істоти, яку створила Природа, але й ставить під загрозу процес розвитку цивілізації в цілому. Використання ноосферних технологій на уроках в початкових класах допомагають формувати високо духовну особистість, у якої розвинуті почуття прекрасного, моральність, емпатія, креативність та внутрішня гармонія.

Список використаних джерел

1. Біда О.А. Інтерактивні технології навчання в початковій школі: навч. посіб. Умань: РВЦ «Софія», 2007. 212 с.

2. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2011. С. 190–231.
3. Грицай Н.Б. Інноваційні технології навчання біології: навчальний посібник. Львів: «Новий світ – 2000», 2019. 176 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. 3-тє видання, виправлене. Київ: Академвидав, 2015. 304 с.
5. Дубяга С. М. Педагогічні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. для студентів вищих навч. закладів напряму підготовки «Початкова освіта». Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. 160 с.
6. Коберник О.М., Бялик О. В. Інноваційні техології навчання та виховання: навч. посіб. / Умань: [Жовтий], 2010. 209 с.
7. Коваль Л.В. Сучасні навчальні технології в початковій школі: навч.- метод. посіб. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. 226 с.
8. Ноосфера // Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — 5-те вид. — К. ; Ірпінь: Перун, 2005.
9. Ноосфера Вернадського, сучасна освіта і наука: колективна монографія. Т. 1 / за наук. ред. А. П. Самодрина. – Київ ; Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2021. – 352 с.
10. Ноосфера Вернадського, сучасна освіта і наука: колективна монографія. Т. 2 / [авт.: О. В. Вознюк, М. П. Лещенко, В. Ф. Моргун та ін. ; за наук. ред. А. П. Самодрина]. – Київ ; Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2022. – 512 с.
11. Освітні технології: навч.-метод посіб./ О. М. Пєхота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за ред. О. М. Пєхоти. Київ: АСК, 2003. 255 с.
12. Педагогічні технології: навч. посіб. / М. М. Чепіль, Н. З. Дудник. Київ: Академвидав, 2012. 222 с.
13. Педагогічні технології: теорія та практика: навч.-метод. посіб. / за ред. М. В. Гриньової; Полт. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава: АСМІ, 2012. 232 с.
14. Плотнікова, М. Ф. Ноосферна освіта як біоадекватна методика автентичної освіти / М. Ф. Плотнікова // Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті : міжнародний періодичний збірник наукових праць / за заг. ред. В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка ; [рец.: І. О. Миколаївна, Т. В. Потапчук, О. М. Кікінежді]. – Харків : ВННОТ, 2022. – Вип. 4. – С. 482-486.
15. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
16. Сисоєва С. О. Особистісно орієнтовані педагогічні технології: метод проектів. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2002. № 1 (5). С. 73–80.
17. Тракун М.М. Ноосферна освіта : методологічні основи реалізації : методичні настанови / улад. М. М. Тракун; Красноградський коледж Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. – Красноград : Сирота Т. В., 2020. – 76 с.
18. Piaget, J. (1983). Piaget's theory. In P. Mussen (Ed.) Handbook of Child Psychology. New York: Wiley.

Савлюк Вікторія,
вчитель початкових класів,
Новоушицький ліцей
Новоушицької селищної ради
Хмельницької області

Діяльнісний підхід як необхідна умова розвитку умінь та навичок учнів початкових класів НУШ

Анотація. *У статті розглядається роль діяльнісного підходу в навчанні учнів початкових класів Нової української школи, який сприяє ефективному розвитку умінь і навичок у молодших школярів. Особливу увагу приділено використанню активних методів навчання, які включають проєкти, дослідження, ігри та практичні завдання, що дозволяють учням засвоювати знання через особисту діяльність. Діяльнісний підхід допомагає формувати критичне мислення, розвиває самостійність учнів та сприяє їхньому емоційному і соціальному розвитку. В статті також наведено приклади інтерактивних завдань, які можна застосовувати на уроках для розвитку ключових компетентностей учнів.*

Ключові слова: *діяльнісний підхід, розвиток умінь і навичок, початкові класи, критичне мислення, активні методи навчання, інтерактивні завдання, проєктне навчання, соціальний розвиток.*

Вступ. Однією з основних цілей сучасної освіти є підготовка учнів до самостійного життя в динамічному і мінливому світі, що передбачає розвиток їхніх умінь та навичок. Особливо важливим цей процес є на етапі початкової освіти, коли закладаються основи всіх подальших знань та вмінь. В Україні нова освітня реформа, що втілюється в межах Нової української школи, ставить перед собою завдання створити умови для всебічного розвитку дітей, особливо їхніх критичних і творчих здібностей. Враховуючи нові вимоги освітньої програми, діяльнісний підхід став однією з основних умов ефективного навчання. Педагогам і батькам важливо усвідомлювати різницю між звичайною грою для відпочинку та власне діяльнісним підходом.

«Сьогодні важливо усвідомити, що діяльнісний підхід – не окрема гра чи активність-п’ятихвилинка на уроці. Це наскрізний процес, спосіб взаємодії педагога з дитиною, з допомогою якого дитина вчиться мислити, шукати та використовувати інформацію. Діяльнісний підхід – дієвий інструмент тренування, який дозволяє ставити питання до світу навколо, не боятися помилок, ризикувати, пробувати знову і знову».

Процес навчання, що базується на діяльнісному підході, передбачає активне залучення учнів до практичної діяльності, де вони можуть безпосередньо застосовувати свої знання на практиці. Це не просто теоретичне навчання, а реальна діяльність, що передбачає активне залучення учня в процес пізнання, вирішення задач, освоєння нових навичок, активну взаємодію з однолітками та вчителем. Замість того, щоб просто отримувати готові знання, учні початкової школи мають самі знаходити рішення, обговорювати їх та аналізувати, що суттєво розвиває їхнє критичне мислення.

Діяльнісний підхід допомагає здійснити перехід від традиційної моделі навчання до моделі, в якій учень є активним учасником, а не просто спостерігачем. Одним із головних аспектів цього підходу є організація навчального процесу таким чином, щоб учні мали можливість активно взаємодіяти з навчальним матеріалом і отримувати практичний досвід через різні види діяльності. Це можуть бути ігри, проєкти, дослідження, творчі завдання, які дозволяють учням більш глибоко

усвідомлювати матеріал і вчити не тільки теоретичні знання, а й їхнє застосування в реальному житті.

Вивчення математичних тем в початковій школі може бути побудовано через практичну діяльність, де учні не тільки вивчають правила додавання та віднімання, а й використовувати ці знання для вирішення реальних життєвих завдань. Уроки математики можна перетворити на захоплюючі дослідження, в рамках яких учні мають можливість будувати моделі будинків, розподіляти бюджет на класну поїздку або вирішувати логічні задачі, що допомагають не тільки закріпити навички, але й активно розвивають командну роботу.

Особливо важливою є роль проєктного навчання, яке є невід'ємною частиною діяльнісного підходу. Проєкти дають учням можливість працювати в команді, аналізувати проблеми, шукати шляхи вирішення завдань, а також представляти свої інтереси. Це не тільки розвиває критичне мислення, але й навички комунікації, організації роботи, а також вміння аргументувати свої погляди та рішення. Наприклад, проєкт на тему «Наш клас: історія і сьогодні» дає змогу учням досліджувати минуле та сучасне свого навчального закладу, організувати виставку, розповісти про історію школи, що сприяє розвитку творчих здібностей та соціальних навичок.

Використання інтерактивних методів навчання є важливим аспектом діяльнісного підходу. Інтерактивні методи створюють ситуації для співпраці та обговорення, де учні не лише отримують знання, але й активно їх опрацьовують. Такими методами можуть бути мозковий штурм, рольові ігри, дебати, використання технологій для створення мультимедійних проєктів, а також навчальні симуляції. Всі ці методи дозволяють створити на уроці атмосферу активної діяльності, коли учні самі шукають відповіді, вчаться працювати з інформацією, аналізувати її та приймати рішення. На уроці читання можна застосовувати метод «дебатів» під час вивчення творчості відомого письменника, де учні обговорюють різні точки зору, висловлюючи свої аргументи та відповідаючи на питання однокласників.

Під час уроків «Я досліджую світ» головну роль грають вербальні прийоми. Їх використання має поєднуватися при необхідності з використанням різних видів візуальних засобів. Частину нових знань дитина може отримати при самостійних заняттях з різними наочними посібниками, за пропонування діяльності наочними методами. І тут наочні посібники є основним джерелом знань. Але для того, щоб вона виконувала цю функцію, вчитель інструктує клас у вигляді питань та завдань, що спрямовують діяльність дитини на вивчення цього наочного посібника. При вивченні нових матеріалів можна виконувати практичні та лабораторні роботи. Для їх здійснення використовуються в основному практичні методи: визначення та розпізнавання ознак, спостереження, експеримент, моделювання.

Досягти мети можна тільки завдяки організації систематичних спостережень за предметами і явищами природи під керівництвом учителя. Пізнання навколишнього світу розпочинається з накопичення чуттєвого досвіду, фактичного матеріалу, який осмислюється з метою засвоєння системи знань, адекватної навколишній природі з її зв'язками і залежностями. Відсутність запасу конкретно образних уявлень у молодших школярів призводить до формального засвоєння знань. Дітям важко уявити предмет або явище, якщо вони не бачили цих об'єктів або їх зображень. О.Я. Герд — один із засновників методики викладання природознавства — відзначав, що всі реальні знання набуті людством шляхом спостережень, порівнянь і дослідів, а ніяк не читанням статей.

Досліди проводять у такому темпі, щоб діти змогли запам'ятати всі етапи роботи, пояснити послідовність спостережуваного явища, кінцеві наслідки роботи. Отже, учнівські досліди допоможуть дітям зрозуміти певні явища природи та зміни, що відбуваються у довкіллі під впливом різних зовнішніх факторів, а також з'ясувати їх причинно-наслідкові зв'язки. Завдання вчителя — навчити дітей бачити дійсні

явища природи. Дослід, який учні виконують самостійно, — один із найскладніших, трудомістких і водночас важливих методів навчання. Він відіграє величезну роль у формуванні та розвитку природничих понять, активізації пізнавальної і практичної діяльності школярів. Проводячи досліди, учні стають дослідниками, які активно шукають відповіді на поставлені питання. Термін «практична робота» часто застосовується в дидактичній і методичній літературі. Ним позначається один із практичних методів навчання, однак не існує чіткого визначення його дидактичної сутності.

У результаті застосування діяльнісного підходу, учні отримують можливість не лише вивчати новий матеріал, але й активно взаємодіяти з ним. Вони краще засвоюють навички самоконтролю, планування та організації своєї роботи. Зокрема, завдяки таким методам, як групова робота, інтерв'ю, дискусії, створення презентацій, учні розвивають соціальні навички, зокрема, вміння працювати в команді, ефективно комунікувати та критично мислити.

Таким чином, діяльнісний підхід є важливою умовою успішного розвитку умінь і навичок учнів початкових класів НУШ. Він не тільки сприяє розвитку критичного мислення та творчих здібностей учнів, але й допомагає формувати важливі соціальні навички, які є необхідними для успішної адаптації в сучасному світі. Використання інноваційних методів і технологій на уроках дає учням можливість розвивати всі ці компетентності в інтерактивній, продуктивній і мотивуючій атмосфері, що робить навчальний процес більш цікавим, зрозумілим та ефективним.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: https: //zakon.rada.gov/ua/laws/schov/87-2018-п#Text.
2. Дмитренко О. Більше, ніж гра: діяльнісний підхід у Новій українській школі. url://https: //osvita.ua/school/method/85081/ (дата звернення: 30.11. 2024).
3. Зубцова Ю., Рома О. Організаційно – методичні засади підготовки майбутніх вчителів до запровадження діяльнісного підходу в початковій школі. Педагогіка формування творчої особистості у загальноосвітній школі. 2020.№69. Т.2.С. 155-158.
4. Молнар Т. Діяльнісний підхід до організації навчального процесу в початковій школі. Молодь і ринок. 2016. № 1(132). С. 76-79. 9.
5. Тимофєєва І.Б., Дядечко А.О. Контент-орієнтована інтеграція як ефективна форма навчання молодших школярів. Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фах. журн. 2020. №6 (195). С. 74-81 DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-6(195)-79-81
6. . Тимофєєва І.Б. Сучасні методи підготовки вчителів початкової школи. Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи : матеріали Всеукр. наук.- практ. інтернет-конф., присвяч. Дню початкової освіти, м. Ніжин, 19 жовт. 2018 р. Ніжин, 2018. С. 229–300.

Сахнюк Світлана,
вчитель початкових класів,
Славутська гімназія № 6
Славутської міської ради,
м. Славута, Хмельницька область

Використання квест-технології для активізації навчальної діяльності учнів

Анотація. *У статті розглядаються теоретичні засади та практичні аспекти застосування квест-технології як інноваційного засобу активізації навчальної діяльності учнів. Проаналізовано сутність поняття "освітній квест", визначено його основні характеристики та класифікацію. Представлено методичні рекомендації щодо розробки та впровадження квестів у навчальний процес, а також наведено приклади практичної реалізації даної технології в різних предметних галузях. Особлива увага приділяється дидактичному потенціалу квест-технології для розвитку пізнавальної активності, критичного мислення та формування ключових компетентностей учнів.*

Ключові слова: *квест-технологія, активізація навчання, пізнавальний інтерес, інноваційні методи навчання, компетентнісний підхід, критичне мислення.*

У контексті сучасних освітніх реформ та викликів цифрового суспільства актуалізується потреба впровадження інноваційних педагогічних технологій, здатних підвищити ефективність навчального процесу та стимулювати пізнавальну активність учнів. Традиційні методи навчання часто не відповідають запитам сучасного покоління школярів, які з раннього віку занурені в інформаційне середовище та потребують більш динамічних, інтерактивних форм взаємодії на уроках.

Одним із перспективних напрямів модернізації освітнього процесу є впровадження квест-технології, яка поєднує ігрові та дослідницькі елементи, створює умови для розвитку творчого потенціалу учнів та сприяє формуванню їхньої самостійності у набутті знань. Квест як педагогічна технологія набуває особливої популярності в українських школах, адже дозволяє гармонійно інтегрувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології з активними методами навчання.[5]

Останні роки збільшилась кількість публікацій на тему використання квест-технології в освіті, що свідчить про зростаючий інтерес дослідників до різних аспектів застосування квест-технології в освітньому процесі. Зокрема, цій проблематиці присвячені праці таких зарубіжні та вітчизняні науковців: Б. Додж, Т. Марч, М. Андрєєва, О. Багузіна, Я. Биховський, Г. Воробйов, О. Гапеєва, Д. Грабчак, М. Гриневич, Л. Желізняк, Л. Іванова, С. Іць, Н. Кононець, С. Напалков, Г. Шаматонова, О. Шевцова, В. Шмідт, О. Шульгіна та ін. Проте, незважаючи на значну кількість теоретичних розробок, практичні аспекти створення та впровадження освітніх квестів потребують подальшого дослідження та систематизації.

Мета статті. Розкриття дидактичного потенціалу квест-технології для активізації навчальної діяльності учнів, акцентувавши увагу на їх структурі, класифікації та функціях та надання методичних рекомендацій щодо її ефективного впровадження в освітній процес.

Сучасний освітній процес потребує методів і прийомів, які розвивають навички самостійного отримання знань, збору інформації, формулювання гіпотез та висновків. Для учнів початкової школи важливо розвинути універсальні навчальні дії, що забезпечать можливість самостійного навчання. [1, с.115]

Навчальна діяльність передбачає опанування узагальненими способами дій у сфері наукових понять. У молодшому шкільному віці вона стає провідною формою

активності, спрямованою на самозміну учня як суб'єкта навчання, і набуває особливих характеристик.

У початковій школі навчання має бути орієнтоване на формування інформаційних компетенцій, знань, умінь та способів роботи з інформацією, необхідних дітям у сучасному інформаційному середовищі. Ключове завдання педагога — забезпечити учням можливість творчо переосмислювати та систематизувати отримані знання, практично їх застосовувати та реалізовувати свої здібності. Серед різноманітних технологій, які допомагають вчителю вирішувати це завдання, особливе місце займає технологія квестів. [10, с. 25]

Термін "квест" (від англ. quest – пошук, пригода) увійшов до педагогічної термінології з комп'ютерних ігор та означає інтелектуально-динамічну гру, яка полягає у проходженні певного маршруту з виконанням спеціальних завдань. В освітньому середовищі квест розглядається як педагогічна технологія, що інтегрує проблемне навчання, проєктну діяльність та ігрові елементи.

За визначенням І. Сокол, "освітній квест – це педагогічна технологія, що включає в себе набір проблемних завдань з елементами рольової гри, для виконання яких потрібні будь-які ресурси, і в першу чергу ресурси Інтернету" [9, с. 31]. Більш широке трактування пропонує Н. Кононець, визначаючи квест як "інтерактивну технологію, яка дозволяє учням самостійно здобувати необхідні знання, формувати навички інформаційної діяльності, розвивати критичне мислення та креативність" [6].

Ґрунтуючись на аналізі різних підходів до визначення поняття "освітній квест", можна виокремити його основні характеристики:

- наявність чіткої мети та проблемного завдання;
- елементи сюжету, рольової гри та змагання;
- етапність та наявність певного алгоритму дій;
- необхідність застосування дослідницьких навичок;
- використання різноманітних ресурсів, зокрема інформаційних;
- командна робота та/або індивідуальна діяльність учнів.

Квести класифікуються: [2, с.55]

1. За формою проведення:
- реальні (проводяться в фізичному просторі: у класі, школі, на природі);
- віртуальні (реалізуються в цифровому середовищі);
- комбіновані (поєднують реальні та віртуальні елементи).

2. За тривалістю:
- короткострокові (розраховані на одне заняття);
- середньострокові (розраховані на декілька занять);
- довгострокові (можуть тривати протягом семестру або навчального року).

3. За змістом:
- предметні (в рамках одного навчального предмета);
- міжпредметні (інтегрують знання з різних дисциплін);
- надпредметні (спрямовані на формування загальнонавчальних умінь і навичок).

4. За типом завдань:
- дослідницькі (спрямовані на пошук та аналіз інформації);
- творчі (передбачають створення учнями певного продукту);
- пошукові (орієнтовані на знаходження об'єктів або інформації);
- аналітичні (спрямовані на критичне осмислення інформації);
- ігрові (побудовані за принципом рольової гри).

5. За кількістю учасників:
- індивідуальні;
- групові;
- масові.

6. За технічними засобами:

- QR-квести (з використанням QR-кодів);
- веб-квести (з використанням інтернет-ресурсів);
- медіа-квести (з використанням різноманітних медіа).

Різноманітність форм і видів квестів дозволяє педагогам обирати найбільш оптимальний варіант відповідно до конкретних навчальних цілей, змісту матеріалу, віку учнів та наявних ресурсів.

Квест-технологія як сучасний освітній інструмент має враховувати всі види знань та їхні структурні елементи, що дозволить ефективно впроваджувати освітні Стандарти та досягати визначених у них результатів навчання. Працюючи над квестом або створюючи власний, учні занурюються в реальні процеси та проживають конкретні ситуації.

В інформаційному аспекті участь у квестах розвиває в учнів навички пошуку та аналізу даних, здатність зберігати, передавати, порівнювати інформацію та створювати на основі порівняння нові інформаційні продукти.

Створення власних квестів та виконання існуючих завдань навчає школярів виявляти проблеми, планувати свою діяльність, мислити критично, розв'язувати складні завдання, розглядати різні погляди, самостійно ухвалювати обґрунтовані рішення та відповідати за їх реалізацію. [9, с. 40]

Структура квесту. [4, с. 25]

Засновниками квесту Б. Доджем и Т. Марчем була запропонована наступна його структура, яка включає такі основні компоненти:

1. Вступ (знайомство з сюжетом, розподіл ролей).
2. Центральне завдання (проблема, яку необхідно вирішити).
3. Список інформаційних ресурсів (джерела інформації, необхідні для виконання завдання).
4. Опис процедури роботи (етапи виконання завдання).
5. Система оцінювання (критерії та параметри оцінки результатів).
6. Підсумок (рефлексія, обговорення результатів).

Процес розробки та проведення освітнього квесту можна умовно поділити на три етапи:

1. Підготовчий етап:
- визначення навчальних цілей та завдань;
- розробка сюжету та створення легенди;
- підготовка завдань різного рівня складності;
- визначення ресурсів та обладнання;
- розробка системи оцінювання.

2. Етап проведення:
- ознайомлення учнів з правилами;
- формування команд (за необхідності);
- виконання завдань квесту;
- моніторинг діяльності учнів;
- надання консультативної допомоги.

3. Заключний етап:
- підведення підсумків;
- оцінювання результатів;
- рефлексія та обговорення;
- нагородження переможців (за необхідності).

Важливо зазначити, що роль вчителя під час проведення квесту трансформується: педагог виступає не як джерело знань, а як фасилітатор, консультант, організатор самостійної пізнавальної діяльності учнів.

Психолого-педагогічні аспекти застосування квестів.

Ефективність квест-технології в активізації навчальної діяльності учнів зумовлена низкою психолого-педагогічних факторів. Насамперед, квест спирається на

природну потребу учнів у пізнанні через гру та розваги, що сприяє розвитку особистості та засвоєнню соціального досвіду. [7]

Квест-технологія базується на теорії конструктивізму Ж. Піаже , згідно з якою навчання є активним процесом, під час якого учні самостійно конструюють знання на основі власного досвіду. Важливими психологічними механізмами, які активізуються під час квесту, є:

- Внутрішня мотивація – прагнення учнів до пізнання через цікавість та захоплення сюжетом;
- Емоційна залученість – активізація позитивних емоцій, які сприяють кращому запам'ятовуванню матеріалу;
- Соціальна взаємодія – розвиток комунікативних навичок та уміння працювати в команді;
- Самостійність та відповідальність – формування навичок самоорганізації та планування власної діяльності.

Квест-технологія також відповідає принципам особистісно-орієнтованого підходу, оскільки дозволяє враховувати індивідуальні особливості учнів, їхні інтереси та нахили. Завдання різного рівня складності та різноманітної спрямованості дають можливість кожному учню проявити свої здібності та відчути успіх.

Компетентності, які формуються засобами квест-технології

В умовах реалізації компетентнісного підходу в освіті квест-технологія набуває особливої цінності, оскільки сприяє формуванню ключових компетентностей учнів. Відповідно до концепції Нової української школи, можна виокремити наступні компетентності, які розвиваються під час квестів: [7]

1. Інформаційно-цифрова компетентність:
- критичний пошук та відбір інформації;
- аналіз та систематизація даних;
- використання цифрових інструментів для вирішення задач.
2. Комунікативна компетентність:
- уміння чітко висловлювати свої думки;
- навички ефективної взаємодії в команді;
- здатність аргументувати власну позицію.
3. Навчання впродовж життя:
- самостійне планування навчальної діяльності;
- рефлексія та самооцінка результатів;
- формування стратегій пошуку та опрацювання інформації.
4. Соціальна та громадянська компетентності:
- розвиток лідерських якостей;
- прийняття спільних рішень;
- розподіл обов'язків та відповідальності.
5. Підприємливість та ініціативність:
- креативне мислення;
- уміння ризикувати та приймати нестандартні рішення;
- орієнтація на результат.
6. Загальнокультурна компетентність:
- розширення світогляду;
- усвідомлення культурного різноманіття;
- повага до культурних цінностей.

Особливу увагу слід звернути на розвиток критичного мислення як наскрізного уміння, яке формується під час виконання квестових завдань. Учні вчаться аналізувати інформацію, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, обґрунтовувати власні висновки та оцінювати достовірність джерел.

Переваги квест-технології порівняно з традиційними методами навчання. [7]

Порівнюючи квест-технологію з традиційними методами навчання, можна виокремити низку переваг, які сприяють активізації навчальної діяльності учнів:

1. Підвищення мотивації – завдяки ігровому формату та змагальному елементу квест викликає живий інтерес учнів, що є потужним стимулом для активної участі в навчальному процесі.
2. Інтерактивність – на відміну від пасивного сприйняття інформації під час традиційних уроків, квест передбачає активну взаємодію учнів між собою, з навчальним матеріалом та навколишнім середовищем.
3. Практичне застосування знань – квестові завдання часто моделюють реальні ситуації, що дозволяє учням побачити практичну цінність набутих знань та вмінь.
4. Міжпредметна інтеграція – квест природним чином об'єднує знання з різних предметних галузей, демонструючи учням цілісність наукової картини світу.
5. Розвиток soft skills – окрім предметних знань, квест сприяє формуванню комунікативних навичок, креативності, критичного мислення, уміння працювати в команді.
6. Диференціація навчання – можливість включення завдань різного рівня складності дозволяє враховувати індивідуальні особливості учнів та забезпечувати оптимальне навчальне навантаження.
7. Гейміфікація навчального процесу – елементи гри (бали, рівні, досягнення) створюють додаткові стимули для учнів та підвищують їхню залученість.
8. Розвиток самостійності – квест передбачає високий рівень автономності учнів у пошуку інформації та прийнятті рішень.
9. Зміна освітнього середовища – можливість проведення квестів у різних локаціях (класі, школі, музеї, парку) сприяє урізноманітненню навчального процесу.
10. Формування суб'єктності учня – під час квесту учень виступає активним суб'єктом пізнавальної діяльності, а не пасивним об'єктом педагогічного впливу.

Ці переваги свідчать про високий потенціал квест-технології для активізації навчальної діяльності учнів та підвищення ефективності освітнього процесу загалом.

Алгоритм створення навчального квесту.

Розробка ефективного освітнього квесту вимагає від педагога чіткого розуміння послідовності дій та врахування низки дидактичних принципів. Пропоную детальний алгоритм створення навчального квесту:[3, с.21]

1. Визначення навчальних цілей та результатів:
2. Вибір теми та формату квесту:
3. Розробка сюжету та легенди:
4. Планування етапів та локацій:
5. Розробка завдань:
6. Підготовка необхідних ресурсів:
7. Розробка системи оцінювання:
8. Апробація та коригування:

При розробці квесту важливо дотримуватися певних принципів, зокрема:

- відповідність віковим особливостям учнів;
- доступність та зрозумілість інструкцій;
- баланс між складністю завдань та часом на їх виконання;
- різноманітність та варіативність завдань;
- наявність елементів новизни та несподіванки.

Практичні рекомендації щодо впровадження квест-технології на уроках різних предметів. [8, с. 201]

Впровадження квест-технології в освітній процес має свою специфіку залежно від навчального предмета, віку учнів та наявних ресурсів. Розглянемо практичні рекомендації щодо застосування квестів на уроках різних навчальних дисциплін:

Математика:

- Використання математичних задач-головоломок для отримання коду або ключа до наступного етапу;
- Створення квестів на основі геометричних побудов та вимірювань у реальному просторі;

Українська мова та література:

- Проведення літературних квестів за мотивами художніх творів;
- Організація квестів-розслідувань на основі детективних сюжетів.

Історія:

- Квести-подорожі історичними епохами з використанням автентичних джерел;
- Створення історичних реконструкцій та моделювання історичних подій;

Природничі науки:

- Екологічні квести на природі з елементами спостереження та експериментів;
- Лабораторні квести з проведенням дослідів та фіксацією результатів;
- Квести-експедиції з вивчення природних об'єктів.

Іноземні мови:

- Ситуативні квести з моделюванням реальних комунікативних ситуацій;
- Культурологічні квести, присвячені традиціям країн, мова яких вивчається;

Інформатика:

- Кібер-квести з елементами програмування та кодування;
- Квести з використанням QR-кодів та мобільних додатків;
- Веб-квести з розробки власних інформаційних продуктів.

Технічні аспекти створення цифрових квестів [5]

В умовах діджиталізації освіти особливої популярності набувають цифрові квести, які передбачають використання інформаційно-комунікаційних технологій. Розглянемо основні технічні аспекти створення таких квестів:

1. Вибір платформи для реалізації:
   - Спеціалізовані сервіси для створення квестів (Actionbound, QuestGarden);
   - Універсальні веб-платформи (Google Sites, WordPress);
   - Системи управління навчанням (Moodle, Google Classroom);
   - Додатки для створення інтерактивного контенту (Genially, H5P).
2. Інструменти для створення елементів квесту:
   - Генератори QR-кодів (QR Code Generator, QR Stuff);
   - Сервіси для створення інтерактивних завдань (LearningApps, Kahoot);
   - Платформи для створення цифрових історій (StoryJumper, Storybird);
   - Інструменти для створення віртуальних турів (Google Tour Creator, ThingLink).
3. Технології розширеної реальності:
   - Додатки з доповненою реальністю (AR) для створення інтерактивних елементів;
   - QR-коди для швидкого доступу до онлайн-ресурсів;
   - Геолокаційні сервіси для квестів на місцевості (Geocaching).
4. Основні технічні вимоги до цифрових квестів:
   - Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс;
   - Адаптивний дизайн для різних пристроїв;
   - Стабільна робота в різних браузерах;

- Можливість збереження проміжних результатів;
- Захист персональних даних учнів.

5. Рекомендації щодо технічної реалізації:

- Тестувати квест перед впровадженням на різних пристроях;
- Передбачати автономний режим роботи на випадок проблем з інтернет-з'єднанням;
- Створювати резервні копії матеріалів;
- Забезпечувати зрозумілі інструкції щодо технічних аспектів проходження квесту.

Важливо зазначити, що технічні аспекти не повинні переважати над педагогічними цілями квесту. Технології мають бути інструментом для реалізації дидактичних завдань, а не самоціллю.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про високий дидактичний потенціал квест-технології для активізації навчальної діяльності учнів. Освітній квест як інноваційна педагогічна технологія сприяє розвитку пізнавального інтересу, критичного мислення, комунікативних навичок та формуванню ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в сучасному суспільстві.

Результати аналізу теоретичних засад та практичного досвіду впровадження квест-технології дозволяють стверджувати, що її використання створює умови для трансформації пасивного сприйняття навчального матеріалу в активне, особистісно значуще засвоєння знань. Квести сприяють інтеграції знань з різних предметних галузей, демонструють учням практичну цінність набутих умінь та створюють додаткову мотивацію до навчання.

Особливу цінність квест-технологія має в контексті реалізації компетентнісного підходу, оскільки дозволяє формувати не лише предметні знання та вміння, а й м'які навички (soft skills), необхідні для успішної соціалізації та конкурентоспроможності у майбутньому. Серед цих навичок варто відзначити критичне мислення, креативність, комунікабельність, вміння працювати в команді та приймати рішення.

Розроблений у статті алгоритм створення навчального квесту та методичні рекомендації щодо його впровадження можуть бути корисними для педагогів-практиків, які прагнуть урізноманітнити освітній процес, підвищити його ефективність та зробити навчання більш цікавим і значущим для учнів.

Перспективними напрямами подальших досліджень є вивчення можливостей використання технологій доповненої реальності в освітніх квестах, розробка критеріїв оцінювання квестової діяльності учнів та створення банку міждисциплінарних квестів для різних вікових категорій учнів. Також заслуговує на увагу дослідження потенціалу квест-технології для інклюзивної освіти та розробка адаптованих квестів для учнів з особливими освітніми потребами.

Таким чином, квест-технологія є ефективним інструментом активізації навчальної діяльності учнів, який відповідає сучасним освітнім викликам та сприяє формуванню самодостатньої, мотивованої особистості, здатної до безперервного навчання та успішної самореалізації в інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.

2. Сокол І.М. Класифікація квестів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Запоріжжя : КПУ, 2014.Вип. 36 (89). С. 369 – 375.

3. Хващевська О.О. Сучасні педагогічні технології підготовки майбутнього вчителя початкової школи в контексті НУШ. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. 2018. Вип. 8 (2).DOI.10.31865/2414-92.8(2).2018.153790.

4. Хващевська О.О. Характерні особливості квест-технології як ефективного засобу навчання молодших школярів. URL: chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/specvipusk/33.pdf (дата звернення:10.04.2025).
5. Ільченко О. В. Використання web-квестів у навчально-виховному процесі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/proftech/32834/
6. Концепція Нової української школи. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf
7. Мішагіна О. Д. Використання квесту як засобу активізації навчальної діяльності учнів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/34730/
8. Організаційні форми навчання у початковій школі: посібник / О. Я. Савченко, Н. М. Бібік, В. О. Мартиненко та ін. Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. 304 с.
9. Сокол І. М. Квест як сучасна інноваційна технологія навчання. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. Рівне : РДГУ, 2013. Вип. 7 (50). С. 168-171.
10. Бібік Н. М., Вашуленко М.С., Мартиненко В.О. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2014. 346 с.

Сидорчук Світлана,
вчитель початкових класів,
Ізяславська початкова школа № 6
Ізяславської міської ради,

Реалізація діяльнісного підходу на уроках інформатики в початкових класах Нової української школи

Анотація. *У статті розглядається актуальна проблема реалізації діяльнісного підходу на уроках інформатики в початкових класах в умовах реформи «Нова українська школа». Описуються конкретні методи та прийоми впровадження цього підходу, які використовуються на різних етапах уроку. Особлива увага приділяється використанню проєктної діяльності, ігрових технологій, роботі в групах та застосуванню цифрових інструментів. Стаття містить практичні рекомендації для вчителів, спрямовані на підвищення ефективності навчання інформатики в початковій школі та формування в учнів ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в сучасному цифровому світі.*

Ключові слова: *діяльнісний підхід, інтерактивні методи, критичне мислення, комунікація, співпраця, рефлексія.*

Вступ. Сучасна школа орієнтована на формування в учнів ключових компетентностей через активну взаємодію та практичний досвід. Діяльнісний підхід є одним із ключових принципів навчання у Новій українській школі (НУШ). Він спрямований на активне залучення учнів до освітнього процесу, розвиток їхньої самостійності, критичного мислення та практичного застосування знань, що дозволяє дітям засвоювати знання через дію, експерименти та розв’язання реальних проблем. Саме початкова школа – найсприятливіший простір для його ефективного впровадження. А уроки інформатики є ідеальним майданчиком для реалізації цього підходу, адже вони передбачають активну роботу з цифровими інструментами, програмування та моделювання тощо.

Основна частина. У фокусі реформування української освіти, що відбувається в межах Концепції «Нова українська школа» перебуває переосмислення ролі учня та учителя. Нові стандарти і програми вимагають від учителів принципово нового підходу до проєктування навчального заняття з точки зору оновлення цілей освіти, переорієнтації освітнього процесу від пояснювально-ілюстративного до самостійного продуктивного. Основою цієї трансформації стає діяльнісний підхід, який передбачає активну участь дитини у процесі здобуття знань через практичну, дослідницьку та творчу діяльність, коли учень не просто засвоює готову інформацію, а конструює власне знання в процесі активної діяльності. Це відповідає конструктивістському підходу до навчання, де дитина стає суб'єктом, а не об'єктом освітнього процесу.

Діяльнісний підхід в освіті – це спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь здобувачів освіти, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію. Діяльнісний підхід – це не сукупність окремих освітніх технологій чи методичних прийомів. Це методологічна основа, на якій будуються різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами і теоретичними особливостями.

Сутність діяльнісного підходу – «навчання через діяльність».

Діяльнісний підхід базується на таких ключових принципах:

1. Активна участь учнів у освітньому процесі – залучення дітей до дослідження, експериментування та створення власних проєктів. Це сприяє розвитку допитливості та самостійності у навчанні.

2. Проблемне навчання – застосування методів і прийомів, які ставлять перед учнями реальні або конструктивні завдання для вирішення, що сприяє розвитку аналітичного мислення.

3. Застосування знань на практиці – використання отриманих знань у реальних ситуаціях та ігрових формах, що допомагає зробити процес навчання більш усвідомленим та цікавим.

4. Рефлексія та самооцінка – учні аналізують свої дії, оцінюють результати роботи, визначають свої сильні сторони та аспекти, які потребують покращення.

5. Співпраця та комунікація – розвиток навичок роботи в команді, комунікації та обміну ідеями, що є важливим у сучасному світі.

Учитель, який застосовує діяльнісний підхід, стає не транслятором знань, а фасилітатором – тим, хто:

- створює навчальні ситуації;
- організовує роботу в парах і групах;
- ставить відкриті запитання;
- спонукає до рефлексії;
- спрямовує до пошуку альтернатив.

У молодшому шкільному віці провідною діяльністю залишається гра**.** Діяльнісний підхід органічно поєднує гру, дослідження та навчання. Це дозволяє дитині природно розвивати мислення, мовлення, уяву, соціальні навички. Коли дитина самостійно відкриває нові знання, експериментує та бачить результат своєї діяльності – мотивація зростає. Такий підхід викликає цікавість, залучення та позитивне ставлення до навчання.

Інформатика як предмет має великий потенціал для реалізації діяльнісного підходу через використання інтерактивних завдань, розв'язання реальних проблем та інтеграцію з іншими предметами (математика, мови, Я досліджую світ, мистецтво); включає візуалізацію, моделювання, програмування, пошук і створення інформації**;** дає змогу створювати цифрові продукти навіть учням початкових класів.

Переваги діяльнісного підходу на уроках інформатики:

- Розвиток критичного мислення: учні вчаться аналізувати інформацію, робити висновки та приймати обґрунтовані рішення.

- Формування творчих здібностей: школярі експериментують, шукають нестандартні рішення та створюють власні цифрові продукти.
- Розвиток комунікативних навичок: учні співпрацюють у групах, обмінюються ідеями та презентують результати своєї роботи.
- Підвищення мотивації до навчання: інтерактивні завдання, проєкти та ігри роблять навчання цікавим та захоплюючим.
- Підготовка до життя в цифровому суспільстві: здобувачі освіти набувають практичних навичок роботи з комп'ютером та іншими цифровими інструментами, роботи в інтернеті та з різними програмними засобами.

Основними методами реалізації діяльнісного підходу на уроках інформатики в початковій школі є гра, дослідження, моделювання, проєктна діяльність, проблемні ситуації та завдання, використання цифрових інструментів та командна взаємодія.

Ігрові технології роблять навчання цікавим та захоплюючим для учнів. Школярі в ігровій формі вивчають теоретичний матеріал, закріплюють знання, розвивають логічне мислення. Для вивчення основ інформатики можна використовувати інтерактивні ігри та квести із застосуванням онлайн-платформ LearningApps та Wordwall для створення інтерактивних завдань, де учні можуть в ігровій формі вивчати алгоритми або знайомитися з графічними редакторами.

Під час дослідницької діяльності (проведення експериментів, аналіз реальних даних) перед учнями ставляться певні завдання або проблеми, які вони мають дослідити, використовуючи інтернет або інші доступні ресурси. Школярі вчаться використовувати пошукові системи, спостерігати, збирати дані, аналізувати інформацію, робити висновки. Дітям можна запропонувати знайти інформацію про перші комп'ютери, про видатних українських винахідників, про цікаві факти з історії інформатики або дослідити, як зміниться швидкість друку залежно від кількості тренувань, як зміниться вигляд графічного зображення при його збільшенні.

Проєктна діяльність дозволяє учням інтегрувати знання з різних предметів, застосовувати отримані знання на практиці, розвивати творчі здібності та вміння працювати в команді, презентувати свою роботу. Доцільно пропонувати учням працювати над проєктами, які мають практичне застосування:

- Створення презентацій: «Мій домашній улюбленець», «Моя подорож», «Мій клас», «Історичні пам'ятки мого міста» тощо. Інструменти: PowerPoint, Google Slides. Результат: школярі вчаться створювати слайди, додавати зображення, текст, анімаційні ефекти, презентувати результати своєї діяльності.
- Розробка простих ігор: «Знайди пару», «Лабіринт», «Вгадай слово». Інструменти: Scratch, Kodu Game Lab. Результат: учні вчаться програмувати, створювати інтерактивні об'єкти, розв'язувати логічні задачі.
- Створення цифрових листівок: «З днем народження», «З Різдвом», «З Днем матері». Інструменти: Paint. Результат: учні вчаться працювати з графічними редакторами, створювати композиції, використовувати текст та зображення.
- Створення лепбуків: включення розділів про основні теми, які вивчаються на уроках інформатики. Це чудовий спосіб поєднати навчання із творчістю і інтерактивними завданнями. Інструменти: PowerPoint. Результат: учні вчаться використовувати різноманітні матеріали: малюнки, схеми, вставки програмних кодів, відео, що ілюструють їхнє розуміння теми.
- Створення простих веб-сайтів: «Моє хобі», «Моя улюблена книга», «Мої друзі». Інструменти: Google Sites. Результат: учні вчаться створювати веб-сторінки, додавати текст, зображення, відео, посилання.

Проблемні ситуації та завдання потребують від учнів застосування логічного мислення та пошуку шляхів розв'язання, є одним із ключових елементів діяльнісного підходу:

- «Загублена іграшка»: описати ситуацію, де іграшка загубилася в кімнаті. Запропонувати учням скласти алгоритм пошуку, використовуючи чіткі інструкції (наприклад, «зроби крок вперед», «поверни ліворуч», «зазирни під стіл»).
- «Склади пазл»: запропонувати учням розрізані картинки (пазли) і попросити їх скласти ціле зображення, пояснюючи свої дії та логіку. Це розвиває вміння аналізувати, синтезувати та визначати послідовність дій.
- «Шифрування повідомлень»: запропонувати простий спосіб шифрування (наприклад, заміна літер на цифри або інші символи) та попросити учнів закодувати та декодувати короткі повідомлення. Це знайомить з базовими поняттями кодування інформації.

Робота в групах сприяє розвитку комунікативних навичок, вміння співпрацювати, застосовувати знання в різних ситуаціях, обмінюватись ідеями, слухати інших, висловлювати свою думку, знаходити спільні рішення, допомагати один одному, розвиває творчі здібності:

- Спільне розв'язання завдань: розгадати кросворд або ребус, скласти пазл, знайти помилки в алгоритмі.
- Обговорення ідей: обговорити тему проєкту, вибрати дизайн веб-сайту, придумати сюжет гри.
- Рольові ігри: «Журналісти», «Дизайнери», «Програмісти», «Винахідники».

Використання цифрових інструментів, таких як графічні редактори, текстові редактори, програми для створення презентацій, дозволяє учням набувати практичних навичок роботи з комп'ютером та готує їх до використання цифрових технологій у майбутньому.

Діяльнісний підхід можна ефективно застосовувати на кожному етапі уроку інформатики, щоб забезпечити активне залучення учнів до процесу навчання та зробити його максимально цікавим.

Ось кілька конкретних прикладів:

1. Організаційний етап.

- Інтерактивна розминка.

Після традиційного привітання можна використати короткі інтерактивні ігри або вправи, які активізують увагу учнів та налаштовують їх на роботу. Наприклад:

- «Знайди пару»: на екрані з'являються зображення значків програм (наприклад, Paint, Word) і їхні назви. Учні повинні швидко з'єднати пари. Це не лише активізує увагу, але й повторює основні поняття.
- «Логічний ланцюжок»: учитель називає термін (наприклад, «алгоритм»), а учні по черзі називають слова, пов'язані з цим терміном (наприклад, «послідовність», «інструкція», «виконавець»).
- «Знайди зайве»: серед запропонованих зображень або термінів учні обирають зайвий об'єкт та пояснюють свій вибір.
- «Швидкі запитання».
- Визначення мети уроку.

Залучити учнів до формулювання мети уроку.

- Замість того, щоб просто оголосити тему уроку, можна запропонувати учням розглянути завдання або проєкт (зображення або відео, пов'язане з темою уроку), який вони будуть виконувати, запитати: «Як ви думаєте, що ми сьогодні будемо робити?», і разом визначити, які знання та навички їм для цього знадобляться. Наприклад, показати зображення намальованої в графічному редакторі квітки та запитати: «Як ми можемо це зробити на комп'ютері?».
- Можна запропонувати учням прочитати завдання на картках і разом визначити, які знання та навички їм знадобляться для його виконання.

2. Актуалізація опорних знань.

- Проблемні ситуації.

Створити проблемну ситуацію, яка вимагає від учнів застосування вже відомих знань. Наприклад, запропонувати їм розв'язати логічну задачу або знайти помилку в алгоритмі.

- Показати учням зображення робота, який рухається по лабіринту, і запитати: «Як ми можемо написати інструкцію для цього робота, щоб він дійшов до цілі?». Це спонукає учнів пригадати поняття «алгоритм».
- Показати зображення з помилками в тексті, створеному в текстовому редакторі, і запитати: «Як ми можемо виправити ці помилки?».
- Робота в групах.

Організувати роботу в групах, де школярі обговорюють та пригадують необхідні знання. Наприклад, скласти «асоціативний кущ» або «ментальну карту».

- «Асоціативний кущ»: учні в групах створюють асоціативний кущ до терміна «комп'ютер», «графічний редактор», «презентація» тощо.
- «Ментальна карта»: учні в групах створюють ментальну карту на тему «Інтернет», «Інформатика» тощо.

3. Вивчення нового матеріалу.

- Дослідницька діяльність.

Замість традиційного пояснення вчителя можна запропонувати учням самостійно дослідити новий матеріал. Наприклад, провести експеримент з програмою або знайти інформацію в інтернеті.

- Під час вивчення теми «Інструменти графічного редактора», можна дати учням завдання: «Відкрийте програму Paint і спробуйте намалювати коло». Учні самостійно досліджують інструменти програми.
- Запропонувати учням знайти в інтернеті інформацію про різні типи файлів (наприклад, .jpg, .doc, .mp3) і створити таблицю.
- Практичні завдання.

Після вивчення теоретичного матеріалу одразу запропонувати учням виконати практичні завдання.

- Після вивчення основних інструментів графічного редактора можна дати завдання: «Намалюйте будинок».
- Після вивчення основних команд середовища програмування Scratch в темі «Алгоритми з повторенням» можна дати завдання: «Складіть алгоритм для малювання квадрата».

4. Закріплення знань.

- Ігрові технології. Інтерактивні ігри та квести для закріплення знань.
- «Вікторина»: створити вікторину із запитаннями на тему «Команди і виконавці. Алгоритми».
- «Знайди пару»: створити гру, де учні повинні з'єднати зображення значків програм і їхні функції.
- «Алгоритмічні лабіринти»: намалювати на дошці або на папері лабіринт і запропонувати учням провести уявного героя через нього, даючи йому команди (стрілки, слова).
- «Кодування кольорами»: запропонувати учням розфарбувати малюнок за певним кодом (наприклад, квадрат – синій, коло – червоний). Потім попросити їх «прочитати» закодоване зображення.
- Проєктна діяльність.

Запропонувати учням створити невеликий проект, який вимагає застосування вивченого матеріалу.

- Створити презентацію про улюблену комп'ютерну гру.
- Створити цифрову листівку для привітання з днем народження.

5. Рефлексія.

- Самооцінювання.

Запропонувати учням оцінити свою роботу на уроці.

- Заповнити анкету: «Що я дізнався нового?», «Що мені вдалося?», «Що мені було складно?».
- «Три М»: учні називають три моменти, які їм сподобалися на уроці, три моменти, які їм вдалися, і три моменти, які були складними.
- Обговорення.

Організувати обговорення, де школярі діляться своїми враженнями від уроку.

- «Як ми можемо використовувати отримані знання в житті?».
- «Що я хотів би дізнатися більше?»: учні діляться своїми запитаннями та пропозиціями щодо майбутніх уроків.

Ці приклади наочно демонструють, як можна зробити кожен етап уроку інтерактивним та діяльнісним, сприяючи активному залученню учнів до навчання. Їх можна адаптувати та використовувати залежно від віку учнів, їхніх інтересів та технічного оснащення класу.

Висновки. Діяльнісний підхід – не просто методика, а спосіб мислення, що відкриває перед дітьми світ через досвід і відкриття. У початковій школі це особливо цінно, адже саме тут формується ставлення до навчання на все життя.

Реалізація діяльнісного підходу на уроках інформатики в початкових класах Нової української школі сприяє формуванню у дітей критичного мислення, творчості, самостійності, креативності, ініціативності та навичок командної роботи, що є необхідним у сучасному цифровому світі. Використання інтерактивних методів навчання допомагає зробити процес здобуття знань цікавим, захопливим та ефективним. Впровадження таких підходів у навчальну практику дозволяє створити середовище, де учні не лише отримують знання, а й розвивають власні здібності через активну діяльність.

Таким чином, діяльнісний підхід допомагає перетворити уроки інформатики на захопливу подорож у світ цифрових технологій, що стимулює розвиток ключових компетентностей учнів, інтерес до науки та готує їх до успішної самореалізації.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтована парадигма в освіті. *Освіта України*. 2017. № 7.
2. Вінічік В.М. Проєктна діяльність – діяльнісний підхід у Новій українській школі. URL: https://vseosvita.ua/library/proiektna-diialnist-diialnisnyi-pidkhid-u-novii-ukrainskii-shkoli-876965.html?utm_source=chatgpt.com
3. Державний стандарт початкової освіти (2018). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text
4. Діяльнісний підхід. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D1%96%D0%B4
5. Кожухівська О.В. Реалізація діяльнісного підходу в сучасних закладах освіти. URL: https://vseosvita.ua/library/realizatsiia-diialnisnoho-pidkhodu-v-suchasnykh-zakladakh-osvity-910568.html?utm_source=chatgpt.com
6. Концепція «Нова українська школа». Інформаційний збірник МОН України. 2016. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf
7. Москаль О.В. Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу в початковій школі. URL: https://vseosvita.ua/library/embed/0100akjv-1bb6.docx.html .
8. Савченко О. Я. Діяльнісний підхід у сучасному уроці. *Початкова школа. 2019.* № 4.

Синюк Людмила,
вчитель початкових класів,
Антонінський ліцей Антонінської
селищної ради Хмельницького
району Хмельницької області,

Читання як життєва стратегія: формування читацької компетентності у початковій школі

Анотація. *В роботі визначені шляхи формування читацьких умінь і навиків у початкових класах, акцентована увага на методичних практиках та формах урочної взаємодії, що дають максимально позитивний результат при формуванні читацьких навиків, швидкісного читання, розуміння прочитаного, формування читацької компетентності.*

Ключові слова: *темп читання, комунікативно-пізнавальна діяльність, читацькі інтереси, навички читання, мовленнєва діяльність, читацька компетентність, інноваційні технології.*

В умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій помітним є згасання інтересу учнів до художнього слова: сучасний учень легше орієнтується в комп'ютері, аніж у текстовому форматі. Але розвиток новітніх технологій потребує набагато кращого вміння читати, ніж раніше, через стрімке зростання обсягу інформації, яку необхідно засвоїти для успішної життєдіяльності. Це потребує збільшення темпу читання, швидкості розуміння і прийняття рішення. Адже досі більшість інформації в соціальних мережах або текстова, або супроводжується текстом. Повноцінне сприйняття текстової інформації від особистості вимагає значних інтелектуальних зусиль: здатність усвідомлювати, сприймати, аналізувати, систематизувати, інтерпретувати, критично оцінювати тексти, працювати з інформацією в різних форматах, застосовувати її у навчанні, особистому житті та майбутньому професійному становленні. Тому формування компетентного читача, читацької компетентності є важливою педагогічною проблемою та вимагає комплексного підходу до її розв'язання. «Ця компетентність важлива не лише для успішного навчання у школі та вишах, але і в подальшому житті. Проблеми з розумінням текстів, знаходженням, інтегруванням та оцінюванням наявної в них інформації можуть виникати не лише в учнів чи студентів, але і у професіоналів...» [6].

Відповідно до нового Державного стандарту початкової загальної освіти, Концепції НУШ, навчання спрямоване на формування в учнів ключових компетентностей, необхідних для їх успішної професійної та особистісної самореалізації. На жаль, читацька компетентність серед них не зазначена. Проте спільними для всіх ключових компетентностей є наскрізні вміння, зокрема уміння читати і розуміти прочитане [2,6] .Хоча в «Державному стандарті початкової загальної освіти» метою вивчення мови і літератури є формування читацької компетентності як складової комунікативної і пізнавальної діяльності дитини [2].

Проблема формування навички читання завжди була і є актуальною. Психолого-педагогічні засади цієї проблеми були висвітлені в роботах О. Вашуленка [1], І. Дичківської [3], В. Дуди [4], О. Савченко [10, 11], В. Курпіти [7] та інших. Значного розповсюдження і застосування у практиці сучасної школи набули системи вправ для формування навички швидкочитання І. Т. Федоренка, В. М. Зайцева, комплекс вправ для формування правильного свідомого, виразного та швидкого читання Б. В. Динги, роботи з деформованим текстом В.Б. Єдігея. Сьогодні читання пронизує усі сфери нашої життєдіяльності. Воно покладене в основу освітньої, пізнавальної, інформаційної та професійної діяльності людини.

Мета даної статті – акцентувати увагу на процесі формування навичок читання як об'єкту практики роботи. При цьому предметом дослідження є як методичні практики, що використовуються учителем при формуванні читацьких вмінь та навичок, так і процес удосконалення навички швидкого читання. В основі описаного - матеріали та узагальнення з багаторічного досвіду роботи.

Упродовж багатьох років свою роботу спрямовую безпосередньо на створення системи сприятливо-стимулюючих умов щодо формування навички швидкого читання молодших школярів. Вона охоплює роботу на уроках читання та самоосвіту учнів, залучення батьків до навчально-виховного процесу.

При цьому метою моєї педагогічної діяльності є формування навички швидкого читання молодших школярів як виду мовленнєвої діяльності. Стрімке зростання обсягу інформації, яку необхідно засвоїти і обробити, потребує збільшення темпу читання, швидкості і якості розуміння прочитаного. З огляду на це, читання стає основою освіти, провідною навичкою самоосвіти людини упродовж життя, спрямованою на особистісний розвиток молодших школярів, формування в них ключових і предметних компетентностей.

Дуже важливо, щоб книга увійшла в життя дитини якомога раніше, тому що вона є незамінною у виробленні уваги, зосередженості, у вихованні душевності, моральності тощо. В.О. Сухомлинський писав, що «Читання як джерело духовного багатства не зводиться до вміння читати, з цього вміння воно тільки починається. Дитина може читати вільно, безпомилково, але книжка не стала для неї тією стежкою, що веде до вершини розумового, морального, естетичного розвитку». [12]

Від початкової школи значною мірою залежить, чи полюблять діти читання, чи можливо залишаться байдужими до літератури. Саме у молодших школярів потрібно сформувати читацькі інтереси та закласти міцний фундамент етичної культури особистості. Навичка читання – це основа, яка в майбутньому дозволить нарощувати духовний та інтелектуальний потенціал особистості. Щоб душа дитини відгукнулась на художній твір, задзвеніла чарівною музикою, потрібно, як зазначив В.О. Сухомлинський, «зуміти торкнутися її струн». [12]

Отже, основне завдання сучасної літературної освіти – це формування уважного читача з розвинутими творчими, розумовими, пізнавальними здібностями, який у процесі роботи над твором, максимально наближаючись до авторського задуму, готовий до критичної, виваженої оцінки, обстоювання власної думки, при цьому врівноваживши у своїй свідомості інші точки зору на предмет обговорення.

Як показує прктика, в основі цієї роботи спрямування діяльності безпосередньо на створення системи сприятливо-стимулюючих умов щодо формування навички швидкого читання молодших школярів. Вона охоплює роботу на уроках читання та самоосвіту учнів, залучення батьків до навчально-виховного процесу.

Метою моєї педагогічної діяльності є формування навички швидкого читання молодших школярів як виду мовленнєвої діяльності. Стрімке зростання обсягу інформації, яку необхідно засвоїти і обробити, потребує збільшення темпу читання, швидкості і якості розуміння прочитаного. З огляду на це, читання стає основою освіти, провідною навичкою самоосвіти людини упродовж життя, спрямованою на особистісний розвиток молодших школярів, формування в них ключових і предметних компетентностей

Чільне місце в практиці моєї роботи займає аналіз та підбір найефективніших методів, прийомів, видів роботи, які сприятимуть підвищенню техніки читання, формуванню комунікативної компетенції, морально-етичних цінностей через художні образи. При цьому орієнтація на очікуваний результат передбачає:

- сформувати в учнів повноцінні навички читання;
- навчити учнів сприймати, розуміти, аналізувати літературні твори, орієнтуватися в структурі тексту, визначати головну думку;
- збагатити мовлення школярів;

- розвивати творчу літературну діяльність;
- формувати культуру мовлення;
- запалити в дитячому серці вогник допитливості, збагачувати знання;
- забезпечити повноцінне сприйняття художніх і навчально-пізнавальних текстів та зрозуміння їх специфіки;
- виховувати національну самосвідомість, духовність.

Практика показує, що читацький інтерес успішно розвивається там, де навчання не зводиться до викладу готових істин, а активізує пізнавальну діяльність дітей, ставить їх перед необхідністю шукати відповідь на певне запитання. Якщо комплексно підходити до вирішення цих завдань, то у справі формування справжнього читача можна досягнути бажаних успіхів.

Щодо форм і методів навчання, добираю ті, які найбільше пасують моїм учням, мені як вчителю, що є оптимальними для мети, якої намагаюся досягти.

Готуючись до уроку читання, продумую кожен елемент уроку, використовуючи різні методи підготовчої роботи учнів до читання: бесіда, розповідь, робота з малюнком, картиною, діяльність по збагаченню словникового запасу дітей, тим самим я зосереджую увагу учнів, викликаю інтерес до нового матеріалу, краще ознайомлюю з лексикою твору. Головне, щоб протягом уроку дитина активно і творчо мислила. Дотримуюсь поради В. О. Сухомлинського: «Навчіть усіх дітей читати так, щоб вони вміли читаючи думати і думаючи читати» [12].

Відповідно до основних аспектів компетентнісного уроку особливу увагу приділяю впровадженню елементів таких інноваційних технологій навчання, як особистісно-орієнтована, проектна, інформаційно-комунікаційна, здоров'язбережувальна, які передбачають постійне включення учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності, що дає можливість активізувати усі рівні пізнання, підвищувати рівень внутрішньої мотивації до навчання.

На уроках літературного читання використовую інтерактивні форми роботи, які застосовую на різних етапах уроків. На етапі мотивації навчальної діяльності та підготовки до сприймання нового матеріалу використовую такі колективно-групові методи навчання, як «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Криголам», «Аналіз ситуації», «Ґронування». Активізувати пізнавальну діяльність учнів допомагають інтерактивні методи кооперативного навчання (робота в парах, робота в групах, «Два – чотири – всі разом», «Коло ідей»). На етапі підведення підсумків уроку використовую методи ситуативного моделювання («Крісло автора» «Літературні перегони») та метод опрацювання дискусійних питань («Так – ні», «Неперервна шкала думок», «Спіймай помилку», «Суд від свого імені», «Кубування»).

Рівень навчальних досягнень учнів прямо пропорційно залежить від сформованості навички читання. Розвивати ці навички на різних етапах уроку допомагають різноманітні вправи і завдання, які спрямовані на формування:

-мовного апарату («Допоможіть прислів'ям», «Загадки-відгадки»,«Розсипанка»);
- правильності вимови, читання («Вузлики»);
- сприйняття слів, речень, тексту («Голосування ногами»);
- швидкості при читанні вголос і мовчки («Дощик).

Відомо, що аналіз твору потребує багаторазового перечитування. Як зацікавити дитину, щоб для неї це було захоплюючою справою? Перед кожним читанням я ставлю нове завдання, причому таке, щоб, шукаючи відповідь на нього, діти відкрили для себе щось нове, чого не помітили раніше. Даючи запитання, які вимагають роздумів, я створюю мовну ситуацію, спонукаю учня до висловлення. У процесі аналізу діти проходять довгий шлях пошуку, сперечаються, відстоюють свою точку зору, вчаться розуміти інших людей. Учні вчаться висловлювати своє ставлення до прочитаного, оцінювати вчинки дійових осіб, виявляти мотиви їх поведінки, зіставляти вчинки персонажів, вибирають правильний вихід з тієї чи іншої ситуації. Оцінюючи

інших, діти навчаються оцінювати й себе, а отже, у них виробляється уміння жити серед людей, удосконалюються навички спілкування.

Надійним помічником у формуванні читацьких інтересів дітей є літературні ігри, які я проводжу для будь-якого класу. За змістом і формою вони досить різноманітні і можуть практикуватися під час обговорення прочитаної книги, проведення літературних ранків і свят, походів чи екскурсій. Вони сприяють створенню бадьорого настрою в школярів, збагаченню їх знань, розвитку творчої уяви, образної пам'яті та мислення. Я використовую ігри, в основі яких лежить впізнавання творів за окремими малюнками чи уривками, постановка і розгадування «хитрих» питань по прочитаних книгах, відгадування імен літературних героїв, прізвищ письменників, складання літературних ігор за принципом «чого не вистачає».

В ході проведення уроків вчимося складати казки: «Чому у зайця довгі вуха?», «Чому у жирафа довга шия?», «Як зайчик вовка перехитрив», «Відколи равлик носить свою хатку з собою» та ін. Усі роботи обов'язково зачитуємо, обговорюємо, визначаємо кращих казкарів та письменників.

У своїй роботі я використовую методи, перевірені багаторічною практикою, орієнтовані на максі-результат:

- Напівголосне читання. Саме воно було основним елементом навчання в школі В. Сухомлинського. Учні класу читають вголос, напівголосно, щоб не заважати один одному. Це допомагає мені залучити в процес читання весь клас.

- Поурочні п'ятихвилинки читання. Кожен урок починається з того, що діти читають книгу 5 хв. в режимі читання-гудіння, а потім проводиться звичайний урок. Такі п'ятихвилинки є ефекивним та результативним тренажем.

- Читання перед сном також дає непогані результати. Для здійснення цього прийому потрібна консультація-практикум для батьків. Для цього виду читання укладається список рекомендовано літератури Останні події дня фіксуються емоціональною пам'яттю, і час, коли людина спить, допомагає закріпити інформацію. Цей прийом допомагає не тільки у формуванні навички читання, а й певною мірою зближує дітей та батьків. Ось тому добре, коли читання книги є останньою подією дня.

- Режим помірного читання. Дитині необхідно давати перерву. Не забувати про відпочинок для очей, губ та язика. Таку роботу потрібно проводити з дітьми, які повільно читають. При цьому потрібна і консультаційна робота з батьками.

- Читання у темпі скоромовки. На кожному уроці відводиться час, коли діти вчаться читати скоромовкою. Саме під час промовляння цих вправ розробляється артикуляційний та мовленнєвий апарат. Працюють на повну силу органи дихання, язик, губи. Від дитини вимагаємо читати чітко та правильно. Не завадить проведення самозамірів читання. Учень читає у своєму темпі, напівголосно, самостійно підраховує слова.

- Вправа «Фініш». Ця вправа для розвитку швидкості читання і вміння виділяти основну (задану) інформацію. Вчитель називає текст для мовчазного читання і вказує слово або групу слів, до яких діти повинні якомога швидше дочитати текст. Дочитавши до заданого слова, піднімають руку.

- Робота з «клавіатурою». Цей вид роботи ефективний для розширення кута зору. При цьому виді роботи діти закріплюють вміння відмежовувати речення. бачити весь текст.

- Робота з «деформованим» текстом. Це вимагає і сформованого кута зору, і логіки сприйняття цілісного тексту, і швидкісного відтворення. Цей вид роботи удосконалює читацькі навички.

Основними шляхами удосконалення техніки читання вважаю:

- збільшення кута зору («клавіатура»);
- вироблення навиків антиципації (передбачення наступного слова);
- ліквідацію регресії при читанні;
- збагачення словникового запасу школяра;

- розвиток артикуляційного апарату дитини.

Таким чином, систематично використовуючи дані технології, можна ефективно реалізувати ідеї формування читацької компетентності молодших школярів, що дозволяє реалізувати заплановані завдання. Використання цих ресурсів допомагає навчити кожного учня читати швидко. Такі види робіт з удосконалення техніки читання, як показує багаторічний досвід, дають добрий результат.

Розширенню мовленнєвої практики значною мірою сприяє аналіз фактичного змісту тексту. При цьому збагачується словник дітей, що дозволяє розвивати уміння впізнавати слова у процесі читання, самостійно ставити запитання до тексту.

Вітагенні методичні практики – вимога сьогодення. Ми, у відповідності до вимог Концепції нової української школи, не просто даємо багаж знань чи формуємо ключові компетентності та навички. Важливо сформувати особистість з умінням давати власну оцінку явищам, подіям, ситуаціям. Тому створення ситуацій, в яких фігурує учнівське «Я», вкрай необхідне.

Знання – Я знаю, що...

Діяльність – Я знаю, як це зробити... Я вмію це зробити... Я можу... Я роблю...

Творчість – Я створюю... Я придумую... Я змінюю... Я знаходжу...

Емоційно – ціннісна сфера – Я прагну до... Я хочу досягти... Я дуже ціную... Я схвалюю... Я відчуваю, що мені потрібно.

Не можна не звернути увагу і на методичні практики, орієнтовані на учня, що використовуються в позаурочній роботі. У нашому класі функціонує постійна виставка «Буккросинг» Візьми. Прочитай. Поверни.». Це дозволяє популяризувати дитячу книгу, культивувати інтерес до неї. Щорічно 5 лютого відзначаємо Всесвітній день читання вголос. В практиці роботи в рамках цього дня і швидкочитання вголос, і ярмарки second-hand книжок, і відвідування бібліотеки, і конкурси-челенджі «Найзавзятіший читач», і сімейні читання. «Reading Rekord» - це форма роботи, яка використовується у англійських школах. Вона передбачає ведення читацького щоденника, у якому батьки записують що і коли прочитала дитина. «Книжка у рюкзаку» завжди повинна бути. Її можна використати при любому слушному моменті, перетворити на звичку. Завжди викликає інтерес в учнів День костюмів книжкових героїв. Вони мають можливість стати Котигорошком, Попелюшкою, Іваном-побиваном, Котом у чоботях, Алісою з Країни Див, тощо. З практики англійських шкіл я запозичила Reading Age Skore – визначення показника рівня читання за допомогою тестів. Він визначає швидкість читання, розуміння тексту та словниковий запас. В умовах сьогодення не можна залишати поза увагою і електронний ресурс. Учнів варто привчати працювати в електронній бібліотеці, наприклад, в електронній бібліотеці Укрліб. Ці навики, безперечно, знадобляться в подальшому навчанні.

Отже, формування компетентного учня-читача – це складний, цілеспрямований та тривалий процес, який орієнтований на створення психолого-педагогічних умов для оволодіння когнітивними й комунікативними читацькими вміннями, формування особистісних рис читача, налаштування діалогічної взаємодії з текстом, розвитку мотивації дітей до читання, залучення їх до активної, орієнтованої на результат читацької діяльності. Крім того, він потребує і компетентного вчителя, і мотивованого до читання учня, і партнерської співпраці. Все це допоможе дитині ефективно працювати з текстом, сприймати його як джерело можливих відповідей на особистісно значущі питання, що є основою для самопізнання, саморозвитку та в майбутньому професійного становлення особистості.

Список використаних джерел

1. Вашуленко О. В. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. Дайджест 1. 2011. 94 с.

2. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: http://www.mon.gov.ua/new–stmp/2011/20_04/12/

3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2004. 352 с.

4. Дуда В. Вправи, які розвивають гнучкість і швидкість читання вголос та мовчки, вміння вгадувати подальший текст. Відкритий урок. 2002. № 10. с. 74–76.

5. Іванова Л. Система вправ з удосконалення техніки читання. Початкова освіта. 2005. № 18. С. 1– 4.

6. Концепція НУШ. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf. компетентності молодших школярів. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/32307655.pdf.

7. Курпіта В. І. Ефективні методи і прийоми удосконалення навички читання. Початкове навчання та виховання. 2005. № 29–30. С. 38

8. Логачевська С. Критичне мислення і диференціація на уроках читання. Початкова школа. 2004. № 7. С. 26.

9. Пєхота О. М. Освітні технології: навчально-методичний посібник / О. М. Пєхота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. К.: А.С.К., 2003. 255 с.

10. Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. Рідна школа. 2011. № 8. С. 4– 8.

11. Савченко О. Я. Літературне читання. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2–4 класи / О. Я. Савченко, В. О. Мартиненко та ін. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. С. 71– 95.

12. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах – К: Т.1-1976.

Скрупська Оксана,
вчитель початкових класів,
ОЗ Городоцький ліцей №4
Городоцької міської ради
Хмельницької області

Використання інноваційних технологій в практиці роботи вчителя початкових класів

Анотація. *У статті розглянуто актуальність використання інноваційних технологій у професійній діяльності вчителя початкових класів. Визначено основні види сучасних технологій, які сприяють підвищенню ефективності навчального процесу та розвитку ключових компетентностей учнів. Акцентовано увагу на практичних аспектах впровадження інтерактивних методів, цифрових ресурсів та проєктної діяльності. Надано приклади успішного застосування інновацій у навчанні молодших школярів.*

Ключові слова: *інновації, початкова школа, вчитель, технології, освіта, інтерактивність, цифрові ресурси, компетентності.*

Вступ.Сучасна система освіти переживає період глибоких трансформацій, зумовлених динамічним розвитком інформаційного суспільства, інтеграцією цифрових технологій у всі сфери життя та новими вимогами до якості підготовки молодого покоління. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання впровадження інноваційних технологій у навчальний процес, зокрема в роботі вчителя початкових класів. Саме початкова ланка освіти закладає фундамент майбутньої особистості, формує базові вміння та навички, мотивацію до навчання, критичне мислення та здатність до саморозвитку. Тому використання сучасних педагогічних підходів і

технологічних рішень стає не лише бажаним, а й необхідним елементом професійної діяльності педагога.

Інноваційні технології у початковій школі – це не лише інтерактивні дошки чи планшети, а передусім нові форми і методи взаємодії з учнями, що забезпечують активну участь дітей у навчальному процесі, сприяють розвитку їх творчого потенціалу, індивідуального підходу та компетентнісного зростання. В умовах Нової української школи, яка орієнтована на особистісно-орієнтоване навчання, ключову роль відіграє здатність вчителя впроваджувати ефективні, цікаві, гнучкі та інноваційні рішення. Актуальним є також питання підвищення професійної майстерності педагогів, їх готовності до змін, самонавчання та використання цифрових інструментів у своїй практиці.

Основна частина. Сучасна система освіти повинна динамічно реагувати на виклики сьогодення, враховуючи тенденції розвитку суспільства, потреби економіки знань і індивідуальні освітні запити кожного учня. Однією з ключових цілей сучасної освітньої політики є формування компетентної, креативної, високоінтелектуальної особистості, здатної до самостійного мислення, адаптації в умовах змін та активної участі в житті суспільства. У цьому контексті програма розвитку освітнього процесу має бути орієнтована не лише на передачу знань, а й на розвиток критичного мислення, емоційного інтелекту та соціальних навичок.

Особлива роль у реалізації цих завдань належить вчителю початкових класів, адже саме в початковій школі закладаються основи навчальної мотивації, світогляду та міжособистісної взаємодії дитини. Сучасний педагог має не тільки володіти фундаментальними знаннями у сфері педагогіки й методики викладання, а й бути обізнаним у психологічних аспектах розвитку дітей молодшого шкільного віку. Це вимагає вміння індивідуалізувати підхід до кожного учня, враховуючи його особистісні та вікові особливості, створювати сприятливе навчальне середовище, забезпечувати ефективну комунікацію як у межах уроку, так і в позаурочній діяльності.

Інноваційна діяльність учителя початкової школи виступає визначальним чинником підвищення якості освітнього процесу, формування стійкої мотивації до навчання, а також розвитку творчого потенціалу учнів. Як зазначає Н. Цуканова – інноваційна педагогічна практика покликана не лише збагачувати зміст навчання, а й активно впливати на формування особистості молодшого школяра [6, с. 323].

Інноваційна діяльність педагога є багатогранним і складним явищем, що охоплює впровадження новітніх методик, технологій, підходів та форм організації навчального процесу. Йдеться не лише про оновлення змісту освіти, а й про трансформацію самого способу педагогічного мислення, що передбачає відкритість до змін, рефлексію власного досвіду та готовність до професійного самовдосконалення.

У процесі реалізації інновацій багато вчителів стикаються з низкою труднощів, зокрема пов’язаних із віковими, психологічними та індивідуальними характеристиками молодших школярів. Це зумовлює необхідність ретельного добору методів та засобів навчання, що будуть не лише ефективними, а й емоційно комфортними для дітей.

Інновації в освітньому процесі мають різноманітний зміст і форму прояву. За характером діяльності вони поділяються на педагогічні й управлінські, а за глибиною змін – на радикальні, комбінаторні та модифікаційні. З огляду на масштаб змін, інновації можуть бути локальними (в межах одного класу чи школи), модульними (в рамках окремих компонентів навчального процесу) або системними (що охоплюють усю освітню установу). Крім того, за джерелом виникнення інновації поділяються на внутрішні (ініційовані самими педагогами або освітнім середовищем школи) та зовнішні (впроваджені внаслідок освітніх реформ або наукових розробок) [3].

Інноваційна діяльність педагога початкової школи має низку характерних ознак, які вирізняють її серед традиційних форм освітньої роботи. По-перше, учитель виступає творцем та активним користувачем інтелектуального продукту, який є новим

як для самого педагога, так і для його учнів. Це може бути авторська методика, нестандартна форма уроку, інтерактивний навчальний матеріал або новий підхід до організації взаємодії у класі. Такий продукт створюється на основі реальних потреб учнів, педагогічного досвіду вчителя та сучасних освітніх тенденцій.

По-друге, ефективна інноваційна практика передбачає тісну інтеграцію основної навчальної діяльності з позаурочними формами роботи. Тобто освітній процес не обмежується лише межами уроку, а органічно продовжується у гуртках, проєктах, ігровій діяльності, що сприяє комплексному розвитку дитини та збагаченню її освітнього досвіду.

По-третє, важливою ознакою інноваційної педагогіки є зростання навчальної мотивації в учнів молодшого шкільного віку. Успішно впроваджені нововведення пробуджують інтерес до знань, формують позитивне ставлення до навчання, стимулюють самостійність, креативність та ініціативність школярів [1, с. 94].

Історичний розвиток педагогіки свідчить, що інноваційна діяльність не є явищем сучасності – її витоки сягають глибини століть. У різні історичні періоди нововведення у сфері освіти мали різне спрямування, цілі та зміст, відображаючи актуальні філософські, соціальні та культурні орієнтири свого часу.

Так, у XVII столітті видатний педагог Ян Амос Коменський розробив класно-урочну систему, яка стала основою організації навчального процесу у школах. Його концепція, що базувалась на принципах спадкоємності між дошкільною та початковою освітою, заклала підґрунтя єдиної системи навчання. Новаторство Я. Коменського проявлялося в дидактичних і виховних підходах, спрямованих на формування особистості дитини як активного учасника освітнього процесу [6, с. 324].

Французький філософ Жан-Жак Руссо вніс у педагогічну думку ідеї природовідповідного розвитку. Він вважав, що дитина від природи є досконалою, тому завданням освіти є не тиск, а підтримка природних потягів і інтересів дитини. Саме його ідеї стали основою для концепцій «вільного виховання» та «педоцентризму», які акцентують увагу на унікальності дитячої особистості.

Іншою важливою фігурою у розвитку інноваційної педагогіки є Йоганн Генріх Песталоцці. Його теорія елементарної освіти базувалася на поєднанні морального виховання з практичним навчанням. Він одним із перших наполягав на необхідності тісного зв’язку теоретичних знань із практикою, що й досі є актуальним у сучасній школі.

Йоганн Фрідріх Гербарт також вважається одним із новаторів у галузі початкової освіти. Його педагогічна концепція передбачала гармонійне поєднання навчального процесу з моральним вихованням. Він розробив чітку послідовність етапів навчання: – ясність – доступне та наочне ознайомлення з новим матеріалом; – асоціація – встановлення логічного зв’язку між новими знаннями та вже вивченим; – метод – практичне застосування набутих знань у реальних або змодельованих ситуаціях [4, с. 23].

Ці історичні концепції стали підґрунтям для сучасних інноваційних підходів у початковій школі. Вони демонструють, що пошук нових форм і методів навчання є безперервним процесом, спрямованим на вдосконалення освітньої системи та підвищення її ефективності. Отже, сучасний учитель, залучаючись до інноваційної діяльності, продовжує традиції видатних педагогів минулого, творчо переосмислюючи їх у відповідності до вимог сьогодення.

Американський філософ і педагог Джон Дьюї виступив із революційною для свого часу ідеєю трансформації традиційної шкільної освіти. Він вважав, що основне завдання школи – не механічне передавання знань, а створення сприятливого середовища, в якому кожна дитина зможе розвивати свої природні здібності. Замість пасивного засвоєння інформації, учні мають самостійно відкривати знання через активну діяльність, спостереження та власний досвід. Дьюї наголошував, що мотивація до навчання виникає лише тоді, коли дитина відчуває внутрішню потребу в

ньому. У своїй педагогічній концепції він підкреслював значення праці як основи навчально-виховного процесу, доповнюючи його такими методами, як гра, екскурсії, творча імпровізація. Особливу увагу педагог звертав і на роль родини – батьки, за його переконанням, мають бути активними учасниками освітнього процесу.

У сучасних умовах вчитель початкових класів має відповідати новим освітнім викликам і бути готовим до впровадження інноваційних підходів, методик і технологій. Освіта XXI століття ґрунтується на діяльнісному підході, де провідна роль належить не передаванню знань, а організації самостійної пізнавальної діяльності учнів. Тепер учитель – не просто джерело інформації, а фасилітатор, наставник і модератор освітнього процесу, який допомагає дітям здобувати знання самостійно, критично їх оцінювати та застосовувати в практичних ситуаціях [5].

Інноваційна педагогічна діяльність охоплює широкий спектр змін як у технічному забезпеченні навчального процесу (використання ІКТ, інтерактивних дошок, електронних освітніх ресурсів), так і в методичному та організаційному аспектах. Успішна реалізація інновацій потребує від учителя глибокого розуміння її особливостей, наявності педагогічної гнучкості, готовності до постійного самовдосконалення та творчого підходу до викладання.

Однією з форм втілення інновацій у початковій освіті є застосування активних і інтерактивних методів навчання, що передбачають безпосередню участь учнів у процесі здобуття знань [4, с. 25]. Багато педагогів замість традиційного конспекту уроку використовують технологічні карти – структуровані документи, які містять чіткі вказівки як для вчителя, так і для учнів. Такий підхід забезпечує системність, логічність і цілеспрямованість освітнього процесу, а головне – сприяє формуванню у молодших школярів ключової компетентності – уміння вчитися [2].

Ще однією важливою складовою інноваційної діяльності є переосмислення структури самого уроку. Якщо раніше головним було пояснення нового матеріалу та його закріплення, то сьогодні в центрі уваги – активна взаємодія між учнем і вчителем, діалог, співпраця та розвиток критичного мислення. Учень стає не об’єктом, а суб’єктом навчання, активним учасником освітнього процесу, що дозволяє глибше засвоїти знання та навички.

Інновації в освіті мають охоплювати не лише уроки, а й позаурочну діяльність, яка є невід’ємною частиною цілісного виховного процесу. В сучасних умовах надзвичайно важливо зацікавити дітей у змістовному дозвіллі після уроків, створивши освітній простір, що розвиває, надихає та формує всебічно розвинену особистість. Сучасний вчитель отримує змогу гнучко планувати та реалізовувати позаурочну діяльність із використанням новітніх освітніх технологій, перетворюючи її на повноцінну платформу для розвитку креативного мислення, лідерських якостей та емоційного інтелекту учнів.

У сучасній початковій школі розвиток інноваційних підходів здійснюється у кількох ключових напрямах, кожен із яких спрямований на покращення якості навчального процесу, підвищення мотивації учнів та адаптацію освітнього середовища до потреб дитини. Серед таких напрямів можна виділити:

– формування нових типів загальноосвітніх закладів, орієнтованих на особистісно-зорієнтований підхід, що передбачає індивідуалізацію та диференціацію навчання відповідно до здібностей, інтересів та темпу розвитку кожного учня;

– зростання ролі дисциплін естетичного спрямування, включаючи образотворче мистецтво, музику, хореографію, як важливого засобу гармонійного розвитку особистості дитини, її емоційної сфери та творчого потенціалу;

– переосмислення змісту освіти шляхом створення нових навчальних курсів, інтеграції міжпредметних зв’язків, упровадження міждисциплінарного підходу, що дозволяє формувати цілісну картину світу у молодших школярів;

– акцент на вихованні екологічної свідомості змалечку: включення у навчальні програми тем, що стосуються збереження довкілля, відповідального ставлення до природи, енергозбереження та сталого розвитку;

– розробка сучасних підручників, дидактичних матеріалів, інтерактивних посібників і програм, які відповідають новим освітнім стандартам і сприяють активному залученню учнів до пізнавальної діяльності;

– створення та апробація експериментальних класів і майданчиків, що дозволяють у реальних умовах вивчати ефективність новітніх методик і педагогічних підходів;

– активне впровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес, зокрема використання мультимедійних засобів, електронних освітніх платформ, інтерактивних дощок і освітніх програм [2].

У зв'язку з оновленням освітніх цілей і змісту навчання, інноваційні процеси у школі умовно поділяють на два види: методико-орієнтовані та проблемно-орієнтовані. Методико-орієнтовані інновації пов'язані з упровадженням сучасних освітніх технологій, таких як інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІКТ), проєктне навчання, модульні системи, проблемне навчання, розвивальне навчання, диференційований і програмований підходи [2, с. 5]. Водночас проблемно-орієнтовані інновації спрямовані на вирішення актуальних педагогічних завдань, пов'язаних із формуванням у дітей усвідомлення власної індивідуальності, цінностей, морально-етичних орієнтирів та розуміння своєї соціальної значущості.

Як зазначалося вище, інноваційна діяльність сучасного педагога початкової ланки передбачає застосування нестандартних форм, методів і прийомів організації навчання. В умовах зростаючої кількості освітніх програм і педагогічних методик, перед вчителем постає завдання не просто передати знання, а створити середовище, у якому учень сам стає активним учасником освітнього процесу.

Головна мета освітньої модернізації полягає у підвищенні загального рівня знань, розвитку особистісного потенціалу дитини, виявленні й підтримці її природних здібностей, забезпеченні гармонійного інтелектуального, емоційного і фізичного розвитку. Особлива увага приділяється збереженню та зміцненню здоров'я дітей у процесі навчання.

Інноваційні технології, які активно впроваджуються у шкільну практику, значно розширюють можливості як для учнів, так і для вчителів. Молодший шкільний вік – це період інтенсивного розвитку когнітивних функцій, тож саме в цей час варто закладати основи для майбутнього навчального успіху. Новітні технологічні засоби не лише підвищують ефективність навчання, а й стимулюють інтерес до здобуття знань. Уроки, доповнені цифровими ресурсами, стають більш динамічними, інтерактивними, візуально привабливими, що вимагає від учителя переосмислення підходів до подачі навчального матеріалу.

На сьогоднішній день початкова школа активно інтегрує широкий спектр інноваційних педагогічних технологій, які спрямовані на підвищення якості освіти, розвиток творчого потенціалу дитини та формування ключових компетентностей. Загалом ці технології умовно поділяють на кілька основних груп, кожна з яких виконує важливу функцію в навчально-виховному процесі. Серед них вирізняють:

– технології особистісно-орієнтованого навчання та виховання, які акцентують увагу на індивідуальних особливостях дитини, її потребах, інтересах та внутрішньому світі. Такий підхід сприяє формуванню позитивної самооцінки, мотивації до навчання та відповідального ставлення до власного розвитку;

– традиційні педагогічні технології, модернізовані з урахуванням активізації пізнавальної діяльності учнів, які забезпечують більш глибоке засвоєння знань завдяки різноманітним формам і методам взаємодії, наприклад, груповим проєктам, дидактичним іграм, інтерактивним завданням;

– технології управлінського вдосконалення організації навчального процесу, що передбачають чітке планування, моніторинг освітніх результатів, гнучку адаптацію навчальних програм відповідно до індивідуального темпу засвоєння матеріалу;

– педагогічні підходи, засновані на дидактичному оновленні та реконструкції навчального матеріалу, які дозволяють зробити зміст освіти більш актуальним, зрозумілим і цікавим для молодших школярів. Йдеться про подання інформації у доступній, візуалізованій, ігровій або інтегрованій формі [3].

Серед цих напрямів особливу увагу заслуговують саме ті технології, що дозволяють ефективно реалізовувати особистісно-орієнтований підхід у практиці початкової освіти. Вони створюють передумови для цілісного розвитку дитини: інтелектуального, емоційного, соціального та духовного. На мою думку, саме впровадження таких технологій є найбільш доцільним і перспективним, оскільки воно відповідає віковим особливостям учнів молодшого шкільного віку та забезпечує гармонійне поєднання навчання й виховання.

У цьому контексті варто наголосити, що інноваційне навчання є не просто новою формою педагогічної взаємодії, а цілою системою, яка враховує виклики сучасного світу. Воно орієнтоване на динамічні зміни в соціальному, культурному та технологічному середовищі, тому головною його метою є розвиток гнучкості мислення, креативності, здатності до самостійного вирішення проблем і ефективної комунікації.

Інноваційне освітнє середовище, побудоване на цих засадах, допомагає сформувати в дітей не лише міцну базу знань, а й готовність до життя в постійно змінюваному світі, вміння адаптуватися до нових умов, працювати в команді, ухвалювати рішення та нести за них відповідальність. Тому модернізація освіти через інноваційні підходи – це не тимчасовий тренд, а стратегічний напрям розвитку сучасної школи, зокрема на етапі початкової освіти.

Серед педагогічних технологій, які отримали найбільше практичне застосування, можна виокремити певні типи, які піддаються умовній класифікації [7, с. 36].

Структурно-логічні технології – це системний підхід до побудови навчального процесу, що передбачає послідовне формування та вирішення дидактичних завдань на основі добору змісту, форм, методів і засобів навчання на кожному етапі із врахуванням поетапної перевірки результатів.

Інтеграційні технології – це дидактичні моделі, що забезпечують взаємозв’язок міжпредметних знань і навичок, а також поєднання різних видів діяльності у межах інтегрованих курсів, тем, уроків або навчальних днів.

Ігрові технології – це освітні системи, побудовані на використанні різноманітних форм гри, під час яких учні навчаються ухвалювати рішення на основі компромісів та взаємодії.

Тренінгові технології – методи, що передбачають цілеспрямоване тренування певних алгоритмів виконання типових практичних завдань.

Інформаційно-комп'ютерні технології – це дидактичні системи, у яких реалізується комп’ютерне навчання через взаємодію «людина–машина» за допомогою спеціалізованих навчальних програм: тренувальних, перевірочних, інформаційних тощо.

Діалогові технології – це навчальні підходи, засновані на взаємодії в межах діалогового мислення у межах суб’єкт-суб’єктних дидактичних систем (учень-учитель, учень-автор, учитель-автор тощо) [2, с. 45-46].

Різноманіття сучасних інноваційних методик зумовлює потребу у ретельному відборі та професійній підготовці педагогів до їхнього впровадження в освітній процес початкової школи. Інноваційна діяльність вимагає від учителя високого рівня педагогічної креативності, оскільки її суть полягає в оновленні освітнього процесу шляхом упровадження нових прогресивних підходів у традиційну систему навчання і виховання [7, с. 34-35].

Сучасне розуміння професійної діяльності педагога тісно пов’язане з прагненням відійти від застарілих шаблонів у сфері освіти та формування особистості. Такий підхід передбачає індивідуально-креативну активність учителя, здатного розробляти та впроваджувати новітні методики, що реалізують принципи особистісно-орієнтованого навчання.

Отже, серед основних стратегічних завдань модернізації вищої освіти України особливе місце займає підвищення якості підготовки фахівців відповідно до міжнародних стандартів. Досягти цього можна шляхом оновлення педагогічних підходів та запровадження сучасних освітніх технологій [6, с. 322].

Поєднання інтерактивних методик з класичними підходами до навчання утворює ефективне підґрунтя для засвоєння навчального матеріалу в початковій школі. Різноплановість інтерактивних форм роботи надає вчителю можливість раціонально добирати методи, що найкраще відповідають темі уроку та рівню підготовки учнів. Переваги таких методів полягають у можливості за однаковий час опрацювати більший обсяг матеріалу; забезпечити глибше засвоєння знань та формування навичок; розвивати навчальну активність (планування, рефлексія, самоконтроль, взаємоконтроль); стимулювати навчальну мотивацію, формувати гуманні стосунки між школярами та розвивати вміння до співпраці.

Висновки. Використання інноваційних технологій у практиці роботи вчителя початкових класів є важливим чинником підвищення ефективності навчального процесу, формування ключових компетентностей та розвитку особистості молодшого школяра. Інноваційні підходи сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, стимулюють їхню самостійність, креативність, а також забезпечують індивідуалізацію навчання відповідно до потреб та можливостей кожної дитини. Застосування інтерактивних методів, цифрових ресурсів, проєктних технологій та змішаного навчання створює нові можливості для формування сучасного, конкурентоспроможного учня, здатного адаптуватися до викликів XXI століття. Разом з тим, ефективне впровадження інновацій в освітній процес вимагає від учителя високого рівня професійної компетентності, гнучкості мислення, готовності до постійного самовдосконалення та відкритості до нових педагогічних і технологічних рішень. Саме вчитель виступає ключовою фігурою, яка здатна переосмислити традиційні підходи до навчання, поєднати педагогічний досвід із сучасними інструментами, та створити навчальне середовище, що надихає та мотивує учнів до пізнання. Отже, інноваційні технології в руках творчого педагога стають не метою, а ефективним засобом досягнення якісної освіти та всебічного розвитку дитини.

Список використаних джерел

1. Бандура Л. Р. Історіографія застосування інноваційних технологій у підготовці вчителів початкових класів: практико-орієнтований підхід (2017-2023). Теорія і методика професійної освіти. 2024. Вип. 68. С. 93-96

2. Будник О. Розвиток цифрової компетентності майбутніх педагогів у Новій українській школі. Інноваційні освітні технології в Новій українській школі:монографія / за ред. проф. О.Б. Будник. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 100 с.

3. Коберник Г. І. Використання інноваційних технологій в початковій школі. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7229/1/Матвієнко%20Аліна.pdf

4. Комар О. Теоретичні питання підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування інноваційних технологій у професійній діяльності.Наукові записки. 2022. Випуск 207. С. 22-27.

5. Соболевська Н. Використання інноваційних технологій на уроках у початкових класах. URL: https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/102-innovatsiyni-osvitni-tekhnolohiyi-v-ukrayini-teoriya-ta-praktyka/673-vikoristannya-innovatsijnikh-tekhnologij-na-urokakh-u-pochatkovikh-klasakh

6. Цуканова Н. М. Інноваційна діяльність вчителя початкових класів. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2024. № (215). С. 322-325.
7. Цюняк О.П., Довбенко С.Ю. Педагогічна інноватика : навчально-методичний посібник : Автори-упорядники: О.П. Цюняк, С.Ю. Довбенко. Івано-Франківськ : ВидавецьКушнір Г.М., 2019. 190 с.

Стребна Ольга,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії
й методики дошкільної, початкової
освіти та мовних комунікацій
Херсонської академії неперервної освіти

Розвиток творчого потенціалу дітей у процесі дошкільної освіти

Анотація. *У статті висвітлено питання розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку в освітньому середовищі. Досліджено основні чинники, що сприяють його формуванню, представлено ефективні методи його розвитку, зокрема метод творчих завдань, ігрові, художньо-творчі, проблемно-пошукові, проєктні технології та ТРВЗ (теорія розв'язання винахідницьких завдань). Окрему увагу приділено ролі соціальної взаємодії, емоційного комфорту та інтеграції мистецьких практик в освітній процес.*

Ключові слова: *діти дошкільного віку, творчий потенціал, чинники розвитку творчого потенціалу, ефективні методи навчання, самовираження, креативність, інноваційні підходи.*

Дошкільний вік – це період становлення когнітивних, емоційних і соціальних якостей дитини, коли творчість виступає не лише засобом самовираження, але й важливим інструментом розвитку інтелектуальних здібностей, уяви та ініціативності. У контексті глобальних викликів XXI століття, таких як швидкий технологічний прогрес і потреба в нестандартних рішеннях, розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного віку набуває особливого значення. Водночас недостатня увага до цього аспекту в дошкільній освіті може обмежити можливості дитини в подальшому навчанні та самореалізації, що підкреслює необхідність поглибленого дослідження й практичного впровадження методик стимулювання творчого розвитку на даному етапі онтогенезу.

Творчий потенціал дітей дошкільного віку **–** це сукупність вроджених і набутих здібностей, які дозволяють дитині проявляти уяву, оригінальність мислення та знаходити нестандартні підходи до вирішення завдань у процесі гри, навчання чи повсякденної діяльності [5]. У дошкільному віці, який охоплює період від народження до приблизно 6-7 років, цей потенціал виявляється через допитливість, схильність до експериментування, а також здатність створювати щось нове – чи то малюнок, вигадана історія, чи незвичайне використання предметів. Він ґрунтується на гармонійному поєднанні емоційної чутливості, інтуїтивного сприйняття та початкових когнітивних умінь, таких як асоціативне мислення й уява. Творчий потенціал дошкільнят є динамічним і розвивається під впливом зовнішнього середовища, виховання, спілкування з дорослими та однолітками, а також завдяки свободі самовираження.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку, ідентифікація ключових чинників, що впливають на його формування, а також окреслення ефективних методів його стимулювання та вдосконалення.

Серед сучасних українських учених, які досліджують означену проблему, варто виокремити кількох ключових постатей, зокрема Н. Гавриш, О. Кононко, С. Ладивір, Т. Піроженко та інші [2; 3; 5; 6]. Т. Піроженко зосереджується на зв'язку мовленнєвого розвитку та креативності, пропонуючи діагностичні методики для оцінки творчого зростання. Н. Гавриш досліджує вплив художньо-творчих практик, таких як література й мистецтво, на розвиток уяви дошкільників. О. Кононко наголошує на створенні умов для індивідуального розкриття творчого потенціалу, тоді як С. Ладивір аналізує роль емоційно-вольової сфери та ігрової діяльності в цьому процесі. Їхні дослідження, спираючись на класичні теорії Л. Виготського та О. Запорожця, адаптують ідеї до сучасного контексту, підкреслюючи, що недостатня увага до творчого розвитку в дошкільному віці може обмежити подальшу самореалізацію дитини. Таким чином, вивчення й практичне впровадження методик стимулювання творчого потенціалу дошкільників є нагальною потребою для забезпечення їхнього всебічного розвитку в умовах сьогодення.

Основні чинники розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку становлять комплекс взаємопов'язаних умов, що забезпечують формування креативності на ранньому етапі онтогенезу. По-перше, важливим є створення сприятливого розвивального середовища, яке стимулює свободу самовираження, підтримує ініціативність і забезпечує доступ до різноманітних матеріалів для творчої діяльності. Цю думку підтверджує О. Кононко, наголошуючи, що «розвитку в дитини… пізнавальної активності сприяє створення дорослими розвивального середовища – безпечного, насиченого предметами, матеріалами, атрибутами, найпростішими інструментами [3, с. 12]. По-друге, провідну роль відіграє ігрова діяльність, що є основним видом активності дошкільників, сприяє розвитку уяви, асоціативного мислення та здатності до експериментування. По-третє, якісна соціальна взаємодія з педагогами, батьками та однолітками формує емоційно-вольову основу творчості, збагачує досвід дитини та стимулює її комунікативну компетентність. По-четверте, інтеграція художньо-творчих практик, таких як образотворче мистецтво, музична діяльність і літературна творчість, виступає ефективним засобом розвитку інтуїтивного сприйняття, сенсорної чутливості та нестандартного підходу до вирішення завдань. Зазначені чинники, взаємодіючи, створюють цілісну систему умов для розкриття й удосконалення творчого потенціалу дітей дошкільного віку, що має довгостроковий вплив на їхній когнітивний і особистісний розвиток.

Ефективні методи розвитку творчого потенціалу дошкільників ґрунтуються на комплексному підході, що враховує вікові особливості, психологічні закономірності та соціальний контекст виховання:

- ***Метод творчих завдань*** полягає у залученні дітей до відкритих завдань без єдиного правильного рішення, наприклад, створення власних історій про улюбленого персонажа або конструювання «будинку майбутнього» з підручних матеріалів (коробок, тканини), що стимулює уяву, ініціативність і гнучкість мислення. Такий метод спрямований на заохочення до експериментування, формулювання гіпотез і вільного висловлення думок, зокрема через завдання на кшталт:
- *«Чарівна карта скарбів».* Дошкільнятам пропонують створити власну карту уявного острова зі скарбами, використовуючи папір, фарби чи природні матеріали. Вони мають вигадати, де заховані скарби, і намалювати підказки, наприклад, «біля високого дерева» чи «під червоним каменем». Потім вони можуть розказати історію про те, як знайти скарб.
- *«Винахідники погоди».* Дітям дають завдання придумати новий тип погоди (наприклад, «дощ із зефірок або маршмелоу») і намалювати чи описати, як би це виглядало. Вони також можуть показати, як люди чи тварини реагували б на таку погоду, використовуючи рухи чи звуки.
- *«Музична подорож».* Дошкільникам пропонують уявити, що вони подорожують через різні місця (ліс, море, місто), і створити музику для кожного місця,

використовуючи підручні предмети (ложки, коробки) або власний голос. Потім вони можуть «провести» групу через цю подорож, пояснюючи, що звучить і чому.

- ***Ігрові методи*** передбачають залучення дітей до різних видів діяльності, що сприяє засвоєнню знань, розвитку когнітивних і соціальних навичок, а також стимулює творчість та ініціативність.
- *«Виставка винаходів»*. Кожна дитина вигадує гаджет для розв'язання проблеми, малює його або описує, а потім презентує групі.
- *«Історія в мішку*». Дошкільнятам дають мішок із випадковими предметами (ґудзик, пір'їна), і вони створюють історію, використовуючи всі предмети.
- *«Створення зілля»*. Діти змішують безпечні матеріали (вода, блискітки) для створення «чарівного зілля», а потім вигадують історію про його магічні властивості.
- *«Косплей». «*Коли діти заглиблюються у світ своїх улюблених героїв, вони можуть розмірковувати про те, чому вони з ними пов'язані. Косплей надає вашій дитині чудову можливість подумати про свої найкращі риси або про те, які риси улюблених героїв її надихають» [1].
- *«Супергеройське alter ego».* Кожна дитина вигадує власного супергероя з ім'ям, силами, костюмом і історією, як він став героєм. Наприклад, якщо дитина хоче бути «Блискавкою», вона може сказати, що її сила – надшвидкість, костюм має жовті блискавки, а стала вона героєм після того, як випадково торкнулася магічного кристала під час грози.
- *«Розповідь звуками»*. Дошкільники створюють історію, використовуючи звуки, як-от плескання чи гудіння, наприклад, звук дощу чи кроків, щоб побудувати наратив.
- «*Галерея емоцій»*. Дітям дають картку з емоцією (наприклад, радість, смуток), і вони створюють мистецький витвір, що відображає цю емоцію, використовуючи фарби. Потім діляться своїми роботами, пояснюючи вибір.
- ***Художньо-творча діяльність*** – це залучення дітей до самовираження через малювання, ліплення, аплікацію, музику, театр та інші види мистецтва, що сприяють розвитку уяви, емоційного інтелекту та креативного мислення.
- *«Дослідження текстурних матеріалів*». Дошкільнята експериментують із наждачним папером, бульбашковою плівкою, фольгою та створюють мистецькі вироби.
- «Твори музику!» Діти виготовляють прості музичні інструменти з перероблених матеріалів (наприклад, пластикових пляшок, банок), прикрашаючи їх наліпками чи іншими матеріалами для рукоділля.
- *«Doodle art». «*Діти малюють довільні лінії маркером, а потім заповнюють їх кольорами, створюючи унікальні візерунки. Можна піти далі – шукати приховані образи, вигадувати для них імена та історії. Дудлінг розвиває уяву, адже ніколи не знаєш, що вийде» [4].
- ***Проблемно-пошуковий метод*** – це створення ситуацій, у яких дитина самостійно шукає рішення.
- *«Чарівний міст»*. Діти будують міст із доступних матеріалів, щоб перебратися через «річку». Конструкція має витримати вагу маленької іграшки.
- *«Тіньова гра»*. Дошкільнята створюють тіні на стіні за допомогою предметів і джерела світла, щоб відповідати заданому силуету або розповісти історію.
- *«Дизайнер перешкод»*. Діти проєктують і встановлюють власну смугу перешкод із доступних матеріалів, а потім пояснюють правила іншим.
- ***Метод проєктної діяльності*** передбачає взаємодію дітей у процесі реалізації творчих проєктів, спрямованих на розвиток креативності, навичок планування та співпраці. Тематичні ініціативи, такі як «Магія піску, глини та солоного тіста», «Цікавий світ вимірів», «Чарівний світ морозних візерунків», «Магія снігових янголів», «Майстерня обіймів», «День дарування радості», «День зав'язування

шарфа», «День блискіток та вогників в очах», «День висування ноги з-під ковдри», «День ходіння наче пінгвіни», сприяють творчому самовираженню, соціальній взаємодії та формуванню емоційного інтелекту [7].

- ***«ТРВЗ (теорія розв'язання винахідницьких завдань)*** – це технологія, що сприяє розвитку критичного та творчого мислення дітей, здатності самостійно розв'язувати життєві ситуації» [2, с. 9].
- «Казковий вінегрет» (придумати казку з персонажами із різних творів).
- «Що було б, якби..?» (придумати альтернативну кінцівку чи хід розгортання подій) [2, с. 10].

Методи, що застосовуються системно й ілюструються конкретними прикладами, створюють основу для ефективного розвитку творчого потенціалу дошкільників, сприяючи формуванню їхньої креативності, уяви та здатності до нестандартного мислення.

Таким чином, розвиток творчого потенціалу дошкільників становить не лише важливе педагогічне завдання, а й стратегічний напрям суспільного розвитку, спрямований на формування покоління, здатного до креативного мислення, адаптації та інноваційного пошуку в умовах глобальних змін. Комплексне впровадження ефективних методик і створення розвивального освітнього середовища є надійною основою для подальшої самореалізації дитини.

Подальші наукові розвідки мають бути зосереджені на вдосконаленні діагностичних методів і розробці інноваційних підходів, що враховують індивідуальні особливості дошкільників і динаміку сучасних освітніх процесів.

Список використаних джерел

1. Вальєхо М. 13 заходів для розвитку творчих здібностей дітей. URL: https://mentalhealthcenterkids.com/blogs/articles/creativity-activities-for-kids.
2. Гавриш Н. В., Кондратець І. В. Дитина і книжка: новий формат взаємодії. *Дошкільне виховання*, 2022. №1. С. 6–10. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41249/1/N_Havrysh_I_Kondratets_DiKNFVzD.pdf.
3. Кононко О. Л. Психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості в ранньому дитинстві: Навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. 260 с.
4. Малдер-Слейтер А. 5 творчих занять для дітей. URL: https://kinderart.com/art-lessons/drawing/5-creative-activities-kids-can/.
5. Піроженко Т. О. Особистий потенціал дошкільника: умови розвитку в сучасному суспільстві. URL: https://ird.npu.edu.ua/files/24.pdf.
6. Піроженко Т. О. Компас у світі ціннісних орієнтацій дошкільника: навч. посіб. / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, Л. І. Соловйова та ін. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2016. С. 36–37.
7. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного віку у процесі проєктної діяльності (методичні рекомендації) / укл. О. В. Стребна. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2025. 212 с.

Ткач Наталія,
вчитель англійської мови,
Судилківський ліцей
Судилківської сільської ради
Шепетівського району
Хмельницької області

Формування ключових компетентностей молодших школярів

У сучасному суспільстві відбуваються стрімкі зміни, які стосуються різних сфер його життя. Традиційна модель освіти практично вичерпала себе й не відповідає вимогам часу. Назріла необхідність у зміні способів педагогічної діяльності. І сьогодні я хочу звернути вашу увагу на питання - формування ключових компетентностей молодших школярів. На сучасному етапі становлення національної системи освіти України важливим її завданням є впровадження в навчальний процес особистісно-орієнтованих педагогічних технологій, розвиток у молодого покоління логічного мислення, засвоєння загальних методів наукового дослідження, забезпечення зростання рівня духовної й загальної культури, розвитку особистості, її пізнавальних здібностей та професійних компетентностей.

Тому, перед сучасною школою постає завдання виховати особистість, здатну до життєтворчої діяльності. Така особистість зуміє правильно обрати свій шлях у житті зважаючи на власні можливості; буде ставити перед собою завдання самовдосконалення й саморозвитку, що стане запорукою успіху в різних сферах діяльності. Сучасний світ пред'являє високі вимоги до діяльності людини, конкурентоспроможною може бути лише по справжньому компетентна особистість.

Як зазначено у Пораднику для вчителя НУШ «Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [2].

Компетентності дозволяють усунути суперечливості між засвоєними теоретичними відомостями та їх використанням для розв'язання конкретних життєвих задач:

• уміти розрізняти об'єкти, ознаки, властивості;
• аналізувати і пояснювати причини і наслідки подій, вчинків, явищ;
• створювати тексти, вироби, проекти;
• висловлювати ставлення до подій, вчинків своїх та інших;
• брати участь в колективних справах; у розв'язанні навчальних завдань; оцінювати вчинки, різні моделі поведінки та ін.;
• користуватись певними предметами та ін. [2].

Ознаками ключових компетентностей є такі характеристики:

1. Поліфункціональність: Здатність застосовувати знання та навички в різних ситуаціях і контекстах.
2. Надпредметність: Компетентності виходять за рамки окремих предметів і охоплюють ширший спектр знань і умінь.
3. Міждисциплінарність: Поєднання знань з різних галузей для вирішення комплексних завдань.
4. Багатокомпонентність: Компетентності складаються з різних елементів, таких як знання, уміння, навички і ціннісні орієнтації.
5. Спрямування на формування критичного мислення, рефлексії та визначення власної позиції: Розвиток здатності аналізувати інформацію, робити висновки та приймати обґрунтовані рішення [3].

Детальніше хотіла б зупинитися на розвиткові критичного мислення. Тому що, сьогодні вже неможливо навчати традиційно: у центрі навчально-виховного процесу

має бути учень. Від його творчої активності на уроці, вміння доказово міркувати, обґрунтовувати свої думки, вміння спілкуватися з учителем, учнями класу, залежить успіх у свідомому опануванні шкільної програми. Тому ще одним важливим аспектом є розвиток критичного мислення. Адже, навчити дітей мислити критично — означає правильно поставити запитання, направити увагу в правильне русло, вчити роботи висновки та знаходити рішення. Для того, щоб кожна дитина могла розвинути свої творчі можливості, необхідне розумне керівництво з боку вчителя.

Нам відомо, що критичне мислення — мислення самостійне. Учні повинні мати достатньо свободи, щоб мислити і самостійно вирішувати найскладніші питання. На мою думку, мислити критично можна в будь-якому віці. Навіть у першокласників накопичено для цього достатньо життєвого досвіду та знань. Саме завдяки критичному мисленню традиційний процес пізнання знаходить індивідуальність і стає свідомим, безперервним та продуктивним [4].

Всі вище зазначені ознаки допомагають учням не лише ефективно діяти в різних сферах життя, але й сприяють адаптуватися до змін у сучасному світі. Результатом такого процесу має бути сформованість загальної компетентності людини, яка включає сукупність ключових компетенцій і є інтегрованою характеристикою особистості.

Отже, перед початковою школою, відповідно до нового Державного стандарту початкової загальної освіти, стоїть завдання впровадження компетентнісного підходу в освітній процес Нової української школи, розробка навчально-методичного забезпечення щодо формування ключових компетентностей молодших школярів, вдосконалення професійної майстерності вчителів початкових класів щодо розвитку компетентностей учнів молодших класів [1].

Формування ключових компетентностей молодших школярів є важливим аспектом сучасної освіти, який спрямований на розвиток здатності учнів ефективно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях. Компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах освіти, причому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти у різних умовах.

Так як сучасний світ пред’являє високі вимоги до діяльності людини, конкурентоспроможною може бути лише по справжньому компетентна особистість. То основною метою початкової загальної освіти має стати всебічний розвиток та виховання особистості через формування в учнів бажання і вміння вчитися, формування повноцінних мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок, умінь і навичок здорового способу життя. За роки навчання в початковій школі учні мають набути достатній власний досвід культури спілкування і співпраці у різних видах навчальної діяльності, самовираження у творчих видах завдань.

Сучасне суспільство вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих і економічних завдань. Виконання цих завдань потребує розвитку особистісних якостей і творчих здібностей людини, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися в житті суспільства. . З огляду на це в сучасному закладі освіти, особливо перед вчителем початкових класів, першочерговим має стати завдання не накопичення дитиною інформації, а розвиток мислення, вміння аналізувати ситуацію, планувати свої дії на кілька кроків вперед, адекватно оцінювати результати, самостійно добувати і переробляти інформацію, перетворюючи знання в інструмент пізнання інших видів діяльності, вміння конструктивно взаємодіяти з іншими. А вчитель грає ключову роль у формуванні компетентностей учнів. Він є провідником ідей та реалізатором компетентнісного підходу. Важливо, щоб вчитель був готовий до постійного професійного розвитку та впровадження інноваційних методів навчання.

Батьки також мають важливу роль у цьому процесі. Підтримка здобуття нових знань та навичок вдома, участь у шкільних заходах та спільні проєкти з дітьми сприяють всебічному розвитку молодших школярів.

Важливим фактором успішної реалізації компетентнісного підходу в навчанні є добір ефективних методів, прийомів навчання і форм організації навчальної діяльності. Це можуть бути:

- Інтерактивні технології: Використання ігрових та інтерактивних методів на уроках допомагає зробити навчання цікавим та ефективним.
- Проєктна діяльність: Метод проєктів дозволяє учням застосовувати знання на практиці, розвиваючи самостійність та відповідальність.
- Міжпредметні зв'язки: Інтеграція різних предметів допомагає учням бачити зв'язки між ними та застосовувати знання в різних контекстах.[3]

Тоді, така особистість зуміє правильно обрати свій шлях у житті зважаючи на власні можливості; буде ставити перед собою завдання самовдосконалення й саморозвитку, що стане запорукою успіху в різних сферах діяльності.

Отже, ми можемо ще раз переконатися, що формування ключових компетентностей у молодших школярів – це складний і важливий процес. Він вимагає спільних зусиль вчителів, батьків та самих учнів. Впровадження сучасних методів навчання та підтримка творчого розвитку дітей, які допоможуть їм стати успішними та конкурентоспроможними у майбутньому. Разом ми зможемо створити умови для всебічного розвитку наших дітей та підготувати їх до викликів сучасного світу.

Список використаних джерел та літератури

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. / упор. Л. Гриневич та інші. 2016. URL: https://cutt.ly/iRhlB4S .
2. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с. URL : https://www.e-litera.com.ua/upload/grade0/nus-poradnyk.pdf .
3. Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. Український педагогічний журнал. 2015. №1 С. 47- 57.
4. Марченко О.Г. Формування критичного мислення школярів / О.Г. Марченко – Х.: Основа, 2007.- 157 с.

Хаєцька Наталія,
вчитель початкових класів,
Красилівська ЗОШ І-ІІІ ст № 1
Хмельницька область

Цінності як орієнтир у Новій українській школі

Анотація. *Навчання на основі цінностей є ефективним шляхом виховання свідомих громадян. Ключова ідея Концепції «Нова українська школа» – виховання на цінностях, формування ціннісних ставлень і суджень, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством. Результатом освітньої діяльності та орієнтиром Нової української школи є цінності.*

Ключові слова*: цінності, освіта, дитиноцентризм, презумпція талановитості, Нова українська школа*

Виховний процес є невід'ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтується на загальнолюдські цінності, зокрема, морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-

політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [9].

Навчання через цінності допомагає створити ефективне освітнє середовище, що підвищує результативність навчання, розвиває навички спілкування і взаємодії учнів, які зберігаються протягом усього життя. Окрім того, освітній процес стає основою для формування світоглядної позиції особистості, забезпечуючи її самореалізацію та самовизначення. Цінності набувають особливого значення як на рівні окремої особистості, так і суспільства та нації в цілому. Ціннісна спрямованість національної освіти знаходить своє відображення в державних стандартах, нормативно-правових актах, покликаних забезпечувати неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності; моделях і технологіях всебічного розвитку, виховання та соціалізації особистості [8]. Інструментальною основою втілення цінностей у шкільний простір стають ключові компетентності, які поєднують навчальний, виховний, інформаційно-комунікаційний і розвивальний потенціали шкільної освіти, визначають нову філософію освіти, яка ґрунтується на ідеях якості, результативності, особистісній зорієнтованості змісту і результатів, технологічно забезпечує реформування загальної середньої освіти.

Поняття «цінності» широко використовується і трактується в наукових виданнях по різному, проте переважна кількість дослідників зазначають, що цінністю можна вважати все те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим. «Цінність» як наукова категорія аналізується в різних галузях: філософії, психології, соціології, педагогіці, культурології, історії, етнопедагогіці тощо. Окрім того, іноді поняття «цінність» співвідносять з поняттям «вартість», «значущість», «корисність», «шкідливість» тощо. Такий міждисциплінарний характер поняття «цінності» приводить до затруднень у визначенні його змісту й тлумаченні [5]. Філософське тлумачення цінностей зосереджене навколо етичного змісту людського буття. В «Академічному тлумачному словнику української мови» цінність окреслено як те, що має певну матеріальну або духовну вартість. Це визначення є найбільш узагальненим і поширеним у науковій літературі [1]. Філософську основу формування системи цінностей особистості складає наука про гуманістичну мораль. Тому провідне місце серед базових цінностей особистості займають добро, совість, відповідальність, милосердя та ін. У соціології цінність окреслюють як показник суспільних відносин [11]. До базових цінностей у соціології відносяться людське життя, час, свобода особистості, рівність між людьми та інше. Так, Ф. Фукуяма визначає цінності як підґрунтя формування соціального капіталу суспільства [13]. У психології категорія цінностей розглядається у взаємозв’язку з діяльністю, поведінкою, потребами, мотивами, спілкуванням тощо. О. Легун зазначає, що цінності є елементами внутрішньої структури особистості [6]. Важливою є думка О. Крошки про те, що ціннісно-смислова сфера особистості включає ціннісні орієнтації як окремий компонент [4].

Досліджуючи структуру ціннісних орієнтацій особистості, І. Бех підкреслює, що необхідно виходити з принципу єднання їх динамічного і змістовного напрямків. Структура людських цінностей формується на основі свідомого, осмисленого відображення людської реальності. Тому одним із чинників формування особистісних цінностей є свідома інтелектуальна робота людини щодо ґрунтовного та широкого відображення дійсності [2]. Педагогічна наука розглядає цінності в контексті основних педагогічних категорій – освіти, навчання, виховання, розвитку. Таким чином у педагогічній науці цінності: - пов’язані з утвердженням особистістю своєї ролі у соціумі; - сприяють створенню індивідуального комунікативного простору; - орієнтують на самоактуалізацію та саморозвиток [5]. Для педагогічної науки важливо, що система цінностей особистості створюється під час освітньої діяльності. Це пов’язано з тим, що в будь-якій діяльності людина вибудовує задум, ідею, план, а також загалом осмислює

необхідність діяльності та її кінцеву мету; так створюється ціннісне підґрунтя діяльності особистості. Значна увага в нинішній час приділяється формуванню у підростаючого покоління національних цінностей. І. Бех розглядає національні цінності у тісному поєднанні з національною ідеєю та національним ідеалом, наголошуючи на тому, що це взірець досконалості, ідеальний образ українця з певним способом мислення, сукупністю якостей, що спроможний використати їх як засіб для поліпшення свого життя і життя інших [3]. Освітні цінності розглядають у взаємозв'язку з проблемою цінності людського знання: знання як суспільна потреба; як особливість характеру людини; вроджена здібність; основа моральності; чинник удосконалення людини. Сучасні освітні реформи визначили цінності Нової української школи, що ґрунтуються на постулатах педагогіки партнерства, позитивної психології та філософії дитиноцентризму, зокрема враховують суб'єктний досвід кожної дитини, забезпечуючи її гармонійний розвиток, сприяють збереженню психологічного здоров'я та радості пізнання, надають можливості самоактуалізації кожного учасника освітнього процесу. Про ціннісні орієнтири сучасної української школи Освітня філософія Нової української школи грунтується на певних пріоритетах, що визначають її ціннісно-світоглядні домінанти [12].

Освіта: є пріоритетною цінністю суспільства, особлива роль освіти в інформаційному суспільстві, зростання інформаційних потоків, постійне оновлення знань, необхідність неперервної освіти протягом всього життя людини.

Дитиноцентризм: розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, індивідуальних стилів, темпу, освітніх траєкторій учнів; формування загальнолюдських цінностей; свобода вибору власної освітньої траєкторії; підтримка життєвого оптимізму; розвиток самостійності; плекання творчості й допитливості.

Визнання цінності дитинства: відповідність вимог віковим особливостям; визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру; урахування цінностей та інтересів дитини з метою формування в неї основ життєвої компетентності; обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність дитини.

Радість пізнання: пізнавальний процес, який приноситиме радість дитині; обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на творчість і дослідницьку діяльність; свобода вибору предметів та рівня їх складності.

Презумпція талановитості дитини. Запобігання соціальному розшаруванню: не допускається будь-яких форм дискримінації учнів та відокремлення дітей на підставі попереднього відбору; утвердження демократичних цінностей; людська гідність, свобода, відповідальність; інклюзія.

Розвиток особистості та умов для її формування: замість «навченої безпорадності», плекання самостійності, незалежного мислення; навчання справлятися зі стресом та напругою, педагогічні задачі вирішуються в атмосфері психологічного комфорту й підтримки; неупереджене та справедливе ставлення до кожного учня, подолання будь-яких форм дискримінації; плекання в учнів гідності, оптимізму, сильних рис характеру та чеснот.

Плекання здоров'я учнів: формування здорового способу життя; створення умов для фізичного й психоемоційного розвитку.

Безпека: перетворення школи на безпечне місце, де немає насильства і цькування.

Вищезазначені світоглядні акценти стали підгрунтям для визначення ціннісних орієнтирів сучасної української школи, що представлені у матеріалах Міністерства освіти і науки України. Їх основу складає перелік ціннісних орієнтирів та приклади проявів тих чи інших цінностей в освітньому середовищі, зокрема: гідність, верховенство права, рівність, нетерпимість до корупції та фаворитизму,

справедливість, патріотизм, толерантність, еколого-етична цінність, турбота, соціальна відповідальність, чесність, лідерство та самореалізація, довіра.

Аналіз матеріалів Міністерства освіти і науки України «Ціннісні орієнтири сучасної української школи» дає можливість виокремити основні підходи для ефективного впровадження ціннісної зміни, нових ціннісних орієнтирів в освітньому процесі та шкільному середовищі, зокрема: - освітній процес орієнтується та утвердження морально-етичних (гідність, рівність, справедливість, толерантність та культурне різноманіття, турбота, чесність, довіра), соціально-правових (верховенство права, нетерпимість до корупції та фаворитизму, патріотизм, екологічно-етична цінність, соціальна відповідальність) та особистісно зорієнтованих цінностей (самореалізація, лідерство, свобода); - виховний процес є невід'ємною складовою всього освітнього процесу; - фокус педагогічної уваги на врахуванні ціннісних принципів у шкільному середовищі та освітній взаємодії; - цінності є фундаментом освіти та умовою формування людини та суспільства, які у своїй як професійній, так і повсякденній діяльності зважують морально-етичний та публічний інтереси; - цінність формується щодня; виховання будь-якої цінності або чесноти у собі та інших людях – тривалий процес; - цінності не пояснюються, а формуються і закріплюються як норми взаємодії; - певна цінність може успішно формуватись лише наскрізно, через настановлення й особистий приклад; - процес культивування цінностей постійний, що залежить від рівня духовного та інтелектуального розвитку людини, її вольових якостей та бажання пізнавати дійсність; - ціннісна зміна Нової української школи потребує розуміння і усвідомлення спільних цінностей всіх учасників освітнього процесу: учителів, батьків та учні; - цінності потребують грунтовного аналізу, визначення та інтерпретації; - наведений перелік ціннісних орієнтирів та приклади проявів тих чи інших цінностей не є догмою, виключними або всеохоплюючими.

Цінності виступають фундаментом, мотиваційною основою поведінки будь-якої особистості. Ціннісні орієнтації розглядаються як результат виховання і соціалізації підростаючого покоління, що в сучасному контексті відкриває перспективи подальшого розвитку особистості й держави, стає підгрунтям для продукування інтелектуального потенціалу, політичної стабільності та суспільної злагоди.

Список використаних джерел:

1. Академічний тлумачний словник української мови / Білодід І. К. та ін. : В 11 т. – Т. 10. – К. : Наукова думка, 1980. – 918 с.

2. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 124-129.

3. Бех І. Д. Особистість у сяйві духовності: монографія / І. Д. Бех. – Київ – Чернівці : «Букрек», 2021. – 244 с.

4. Крошка О. І. Сучасна психологічна наука про життєво-ціннісні орієнтації молоді / О. І. Крошка // Дев'ята міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасність, наука, час. Взаємодія та взаємовплив» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://intkonf.org/kroshka-oi-suchasna-psihologichna-nauka-pro-zhittevo-tsinnisni-orientatsiyimolodi/.

5. Левківська К. В. Ціннісні засади діяльності освітніх закладів : навчально-методичний посібник / К. В. Левківська. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2017. – 136 с.

6. Легун О. М. Роль цінностей і ціннісних орієнтацій у розвитку особистості / О. М. Легун // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XII, ч. 4. – К., 2010. – С. 241-248.

7. Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. – К. : Нова книга, 2001. – 434 с.

8. Назаренко Л. М., Антюшина О. М. Ціннісні орієнтири «нової школи»: у вимірі наукової позиції Є. П. Голобородько / Назаренко Л. М., Антюшина О. М.// Таврійський вісник освіти. 2017. – № 1 (57). – С. 30-33.

9. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Елетронний ресурс]. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf

10. Рабійчук С. О. Місце ціннісних орієнтацій в цілісній системі виховання сучасних старшокласників / С. О. Рабійчук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 1 / 2012. – Режим доступу: http://elar.khmnu.edu.ua/bitstream/123456789/2915/3/Vnadps_2012_1_15.pdf

11. Семків І. І. Індивідуальні цінності як психологічні механізми формування соціального капіталу / І. І. Семків // Проблеми сучасної психології. – 2010. – Вип.10. – С. 699- 705.

12. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати / В. В. Сидоренко // Методист. – 2018. – № 5. – травень. – С. 4-21 13. Фукуяма Ф. Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку / Ф. Фукуяма. – Львів : Кальварія, 2005. – 380 с

Харченко Алла,
старший викладач кафедри педагогіки
та психології дошкільної і початкової освіти
Хмельницького ОІППО ім. А. Назаренка

Нові виклики наступності дошкільної і початкової освіти

Анотація. *Стаття визначає особливості безперервної освіти, визначає умови реалізації принципу наступності в освітньому процесі. Подальше дослідження зазначеної проблеми буде пов'язуватись із забезпеченням наступності, перспективності передшкільної освіти як складової безперервної системи освіти.*

Ключові слова*: дошкільна освіта, безперервність, наступність, перспективність, державний стандарт*

В умовах реформування системи освіти, розробки концептуальних положень, що покликані змінити сутність освітнього процесу, винятково важливо всебічно і правильно забезпечувати наступність початкової школи з дошкільним періодом розвитку дітей, враховуючи, що кожен попередній етап життя створює передумови для наступного, тому справедливим є вислів, що початкова школа виростає з дошкілля.

Забезпечення неперервності здобуття людиною освіти є можливим за умови реалізації принципів перспективності і наступності між суміжними ланками освіти, зокрема дошкільною і початковою.

Модернізація і реформування сучасної дошкільної освіти має стати відповіддю на численні виклики, пов'язані з:

- неузгодженістю правових, економічних, соціально-психологічних аспектів функціонування системи освіти дітей раннього та дошкільного віку;
- неналежним станом забезпечення рівного доступу всім дітям раннього та дошкільного віку до здобуття освіти;
- недостатнім фінансуванням освіти дітей із особливими освітніми потребами;
- економічними проблемами функціонування закладів дошкільної освіти, викликаними переадресуванням державою завдань їх фінансування на місцевий бюджет;

- нерозвиненістю приватного сектору мережі закладів дошкільної освіти, що унеможливлює реалізацію принципу доступності освіти дітей раннього та дошкільного віку;
- відсутністю чітких критеріїв оцінки якості дошкільної освіти;
- низьким соціальним статусом, відсутністю соціальних гарантій працівників дошкільної освіти;
- недостатньою увагою до організації роботи груп раннього віку, забезпечення контролю за збереженням здоров'я дітей;
- переважанням малоефективних форм взаємодії закладів дошкільної освіти з родинами, відсутністю системи роботи з формування відповідального батьківства;
- проблемами забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою в умовах Нової української школи;
- проблемами забезпечення відповідності термінології, періодизації міжнародним стандартам.

Тенденції розвитку дошкільної та початкової освіти в умовах реформування освіти мають багато спільного. Зокрема, створення сприятливих умов для формування і розвитку у дитини пізнавальних, психічних процесів, належної спрямованості на активність у соціумі, конструктивних мотивів поведінки, самосвідомості, позитивної самооцінки, самоповаги та шанобливого ставлення до тих, хто її оточує; забезпечення реалізації можливостей дитини; урахування індивідуальних інтересів, здібностей, темпу розвитку дитини; визнання самоцінності кожного вікового періоду та орієнтація на вікові особливості тощо.

У Базовому компоненті дошкільної освіти [1, с.4] визначається пріоритетність особистісно-орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, середовищного підходів до розв'язання основних завдань дошкільної та початкової освіти. Обидва документи покликані забезпечити становлення особистості дитини, її фізичний, комунікативний, пізнавальний, соціально - моральний, художньо - естетичний, креативний розвиток, набуття нею практичного досвіду.

Організація освітнього процесу на принципах наступності та перспективності забезпечить всебічний гармонійний розвиток самодостатньої, ініціативної, компетентної особистості на перших суміжних ланках системи безперервної освіти впродовж життя. Реалізація зазначених принципів у закладах дошкільної освіти і початковій школі полягає у забезпеченні єдності, взаємозв'язку та наскрізної узгодженості мети, змісту, методів, форм організації освітнього процесу з дітьми старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Здійснити поступовий перехід від провідних видів діяльності дітей старшого дошкільного віку (спілкування, гра, рухова, пізнавальна, господарсько-побутова, художньо-естетична) до навчання як нового провідного виду діяльності дозволить перший (адаптаційно-ігровий) період початкової освіти. У старшому дошкільному віці пріоритетом є формування особистісних якостей дітей. Період життя дитини від п'яти до шести (семи) років вирізняється цілісними змінами її особистості, формуванням новоутворень у ході провідної ігрової діяльності, які дозволяють перейти до нової стадії розвитку в іншій соціальній ситуації.

Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, здоров'я, здатність до творчого самовираження, критичного мислення та інше. Виникнення в кожному періоді розвитку дитини нової провідної діяльності (навчальної) не означає зникнення тієї, яка була провідною на попередньому етапі.

Щоб забезпечити наступність між дошкільною і початковою освітою [4,с.7], важливо впровадити єдину і динамічну систему конструктивних дій, спрямованих на

розвиток, навчання і виховання старших дошкільників і початківців-школярів, застосування яких буде спільним і для управлінців, і педагогів, і батьків.

Важливим елементом наступності дошкільної і початкової освіти є обмін досвідом між вихователями та вчителями початкової школи щодо:

використання різноманітних форм організації діяльності дітей, ігрових прийомів і методів систем роботи з розвитку мовлення, поетапної соціалізації дитини, формування її пізнавальних процесів.

Для обміну досвідом використовують індивідуальні та інтерактивні (групові, колективні, колективно-групові) форми методичної роботи [5, с.21]:

- взаємне почергове відвідування вихователями і вчителями відкритих занять/уроків (або інших форм організації освітньої роботи)
- проведення анкетування педпрацівників з питань забезпечення гармонічного розвитку особистості дитини з метою встановлення напрямків для підвищення їх майстерності
- підготовка і проведення спільних семінарів-практикумів, конференцій, консультацій, педагогічних рад, засідань «круглих столів», тематичних виставок тощо
- організація спільних методичних об'єднань, творчих груп педпрацівників закладів дошкільної освіти і початкової школи
- залучення вихователів та вчителів до участі у проведенні спільних педагогічних проектів, розробленні методичних рекомендацій і порад
- взаємний обмін педагогічним досвідом щодо практичних питань реалізації наступності між дошкільною і початковою ланками освіти
- сприяння і надання допомоги у самоосвіті педагогів, систематичному підвищенні їх фахової майстерності.

Інформаційно-просвітницький аспект взаємодії закладів дошкільної та початкової освіти спрямовується і на педагогів, і на батьків. У роботі з батьками передбачають:

анкетування щодо питань індивідуального розвитку особистості дітей, рівня досягнення ними дошкільної зрілості з метою надання консультативної допомоги

ознайомлювальну роботу щодо психологічних закономірностей розвитку дитини старшого дошкільного та молодшого шкільного віку

Обізнаність учителів початкових класів із програмами, методами, прийомами розвитку, виховання і навчання старших дошкільників у закладі дошкільної освіти та ознайомлення вихователів старших груп з освітніми програмами, технологіями навчання, що використовуються у першому класі початкової школи, забезпечить умови для уникнення ситуацій форсування або штучного сповільнення природного темпу розвитку дітей. Здійснення освітнього процесу в закладах дошкільної освіти і початковій школі мають бути узгодженими з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Елементи навчальної діяльності (учбові інтереси і учбові дії), що формуються у дитини старшого дошкільного віку під час спеціально - організованої діяльності (заняття), а також у ході будь - яких специфічних для даної вікової групи видах дитячої діяльності у закладах дошкільної освіти, забезпечують успішність оволодіння новими компетентностями. Шкільне навчання, у свою чергу, має забезпечити взаємозв'язок, розширення, поглиблення й удосконалення попередньо отриманих 6 (7) річними дітьми знань, умінь і навичок, набутого досвіду.

Одну з ключових позицій у забезпеченні наступності і перспективності в освітньому процесі посідає зв'язок змісту дошкільної і початкової освіти. Він полягає у поступовості й послідовності реалізації чинних програм розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку та освітньої програми для 1 класу початкової школи.

Державним стандартом початкової освіти навчання дитини писемному мовленню (читання, письмо) передбачено в початковій школі. Разом з тим, неприпустимо штучно уповільнювати індивідуальний темп розвитку дитини, не

задовольняючи інтереси та потреби старших дошкільників. Доцільною є організація освітнього процесу, орієнтованого на зону найближчого розвитку дитини.

Удосконаленню освітнього процесу у закладах дошкільної освіти і початковій школі сприятиме відмова від застарілих підходів: фронтальних форм організації освітнього процесу, класичного розташування учнів у класі, статичних поз на заняттях і уроках та інше. Для забезпечення оптимальної рухової активності дітей доцільно передбачити динаміку проведення заняття/уроку (зміну видів діяльності).

В освітньому процесі як закладу дошкільної освіти так і початкової школи провідним має стати спілкування дорослого з дітьми у формі діалогу. При цьому, дорослому необхідно визнавати право дитини на власні висловлювання, аргументоване відстоювання своїх пропозицій, право на помилку. Це сприятиме розвитку в дитини активності, ініціативності, почуття власної гідності і самоповаги. Доцільно створювати емоційно значимі ситуації, підтримувати діалогічне спілкування між дітьми. Варто також забезпечити дитині можливість взаємодії та взаємообміну досвідом з однолітками і дорослими. Тоді діти зможуть на основі наявного у них досвіду виявляти ініціативу, творчість, фантазію, відповідальність.

Важливим засобом забезпечення наступності між дошкільною і початковою освітою є створення і реалізація єдиної, динамічної, перспективної системи конструктивних дій, спільних для управлінців, педагогів та батьків та спрямованих на розвиток, виховання і навчання старших дошкільників і молодших школярів. Для сталого функціонування такої системи важливо налагодити взаємодію між закладами освіти (або відповідних структурних підрозділів закладу освіти) на основі угоди про співпрацю, у якій визначається мета співпраці, права і обов’язки кожного закладу. Угода укладається директорами закладів щороку в червні.

З метою обміну досвідом вихователів закладів дошкільної освіти та учителів початкової школи щодо використання ігрових методів і прийомів, форм організації діяльності дітей, системи роботи з розвитку мовлення, формування пізнавальних процесів, соціалізації дитини тощо доцільно передбачати індивідуальні та інтерактивні (колективні, колективно-групові, групові) форми методичної роботи.

Наступність дошкільної і початкової освіти забезпечується шляхом єдності підходів до організації життєдіяльності дитини шостого та сьомого (восьмого) років життя незалежно від соціально-педагогічних умов здобуття освіти: заклад дошкільної освіти, перший клас початкової школи, сімейне виховання тощо. Діяльність закладів освіти щодо забезпечення наступності має здійснюватися педагогічними колективами спільно і системно. Об’єднані зусилля педагогічних колективів закладів дошкільної і загальної середньої освіти та батьківської громадськості забезпечить психологічно виважений та успішний для дитини перехід з попереднього рівня – передшкільна освіта, на наступний – початкова освіта.

Якщо в дитини вчасно сформувалися адекватні уявлення про школу, розуміння вимог до нової ролі, вона не відчуватиме труднощів у прийнятті нової позиції, легко засвоюватиме норми і правила навчальної діяльності та поведінки у школі, взаємин з учителем та однокласниками.

Критичними елементами, що уповільнюють реалізацію принципу наступності дошкільної і початкової освіти, є відсутність системи мотивацій педагогів, стимулювання інноваційної діяльності; невідповідність між потребами та реаліями у формуванні професіоналізму; особливим викликом неминуче стане розбудова культури співпраці в освітянських спільнотах Реформою освіти у відповідь на означені виклики передбачено низку стимулів для особистісного і професійного зростання, суттєві зміни й процесі й змісті освіти дорослих. Сучасна педагогічна наука визначає три компоненти професійного розвитку, що допоможуть об’єднати зусилля вихователів дошкільних навчальних закладів та вчителів початкової школи й реалізації проблеми неперервності освіти: використання апробованих та визнаних ефективними моделей професійного зростання, що формуватимуть відповідні

компетентності, необхідні для переорієнтації на ключові компоненти нової школи, посилення співпраці на рівні установ та між установами освіти за можливості визначення педагогами власної траєкторії професійного зростання, створення інноваційних онлайн - продуктів із використання офісних програм, Internet - ресурсів та хмарних технологій.

Зміни у дошкіллі відповідно до нового Закону України «Про дошкільну освіту» [2, с.6]

- для закладів дошкільної освіти щодо їх типології та різновиду освітньої діяльності;
- для педагогів закладів освіти щодо тривалості робочого дня та часу відпочинку;
- для батьків щодо доступності до ЗДО.

МОН розпочало оновлення Державного стандарту початкової освіти [3,с.3] за **ключовими напрямами:**

- **Оновлення мети та цінностей:** Перегляд формулювання мети початкової освіти та її узгодження із загальною метою середньої освіти. Уточнення ціннісних орієнтирів відповідно до викликів сьогодення та чинного законодавства.
- **Результати навчання:** Упорядкування вимог до обов'язкових результатів навчання за всіма освітніми галузями. Особливу увагу надано їхньому зв'язку з вимогами Державного стандарту базової середньої освіти.
- **Компетентнісний підхід:** Розвиток компетентнісного потенціалу для кожної освітньої галузі та базових знань і вмінь, які мають опанувати учні початкової школи.
- **Навчальний план:** Розроблення нової редакції базового навчального плану з урахуванням сучасних освітніх потреб, зі збереженням навчального навантаження для якісного викладання предметів.

Висновки: метою початкової освіти є продовження всебічного загального розвитку дитини з урахуванням специфіки дошкільного виховання. Освітній процес має бути спрямований на становлення особистості дитини. Усі форми роботи з наступності створюють загальний сприятливий фон для розвитку дітей як у дошкільному закладі, так і в початковій школі. Наступність забезпечує органічне, природнє продовження розвитку, навчання та виховання. А пошук нових підходів до цього питання сприяє успішному розв'язанню завдань безперервної освіти. Не бійтесь експериментувати та дізнаватися нове. Запроваджувати сучасні методи роботи з педагогами та вихователями необхідно! Це допоможе розвинути сучасну, креативну, упевнену у своїх силах та здібностях, соціально адаптовану та гармонійно розвинену особистість.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (нова редакція), Київ, 2021. – 38 с.
2. Закон України "Про дошкільну освіту" https://bit.ly/3RZ79Bm від 6.07.2024р.
3. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. Постанова КМУ № 87 від 21.02.2018 року (внесеними згідно з Постановами КМ № 688 від 24.07.2019 та № 898 від 30.09.2020)
4. Інструктивно-методичні рекомендації щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти - Додаток до листа МОН України від 19.04.2018 No 1/9-249.
5. Богуш А.М. Вектор наступності державних стандартів дошкільної та початкової освіти/А.М.Богуш//Дошкільне виховання. – 2021. - №7.
6. Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації: збірник наукових і навчально-методичних праць/ За заг. ред. Ковшар О.В., Трусової А.М. – Кривий Ріг: КДПУ, 2018. – Вип.7.

7. Педрада / Джерело: https://oplatforma.com.ua/news/88130-z-01-sichnya-vstupiv-u-diyu-zakon-pro-doshkilnu-osvitu

Харчук Любов,
директорка Севрюківської ЗОШ І-ІІІ ступенів Антонінської селищної ради Хмельницького району Хмельницької області,

Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського в реаліях сьогодення

Анотація. *Стаття розкриває сутність педагогічної системи В. О. Сухомлинського, його новаторство, нововведення, орієнтовані на розвиток особистості. В роботі акцентована увага на актуальності його педагогічних ідей в умовах функціонування НУШ.*

Ключові слова: *дитиноцентризм, соціалізація, компетентності, методологічні засади гуманістичної педагогіки, всебічно розвинена особистість, внутрішні потенціали школяра, виховний процес у сучасній школі.*

В.О.Сухомлинський – педагог, ідеї якого випередили час. Вони є актуальними і для XXI століття. Сьогодні нам потрібно не лише вивчати, але і відкривати для себе його педагогічну спадщину по-новому. Дослідники зазначають, що В.О. Сухомлинський є автором близько 40 книг і брошур, понад 600 статей, близько 1200 художніх творів для дітей. Його праці опубліковано 59 мовами світу загальним тиражем понад 15 мільйонів [1, 47]. Вивчаючи спадщину В.О.Сухомлинського, нам потрібно не лише констатувати, що ним зроблено, а розглядати її у контексті тих змін, що відбуваються в освіті.

Педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського досліджують учені О.В. Сухомлинська, М.Д. Ярмаченко, В.А. Василенко, О.Я. Савченко, Л.А. Дворникова, М.І. Мухін, тощо [2].

Мета роботи – визначити інтеграцію педагогічної системи навчання та виховання В.Сухомлиського, орієнтованої на розвиток особистості, в освітній процес сучасної школи, що передбачено Концепцією «Нової української школи», прослідкувати інтерпретацію педагогічних позицій великого педагога в умовах реалізації формули сучасної національної школи.

Визначальною особливістю педагогічної теорії В.О.Сухомлинського є багатогранність, всеосяжність і завершеність її структурно-змістових та функціональних параметрів. Це дає підстави розглядати все, створене ним, як педагогічну систему, що акумулювала в собі найкращі надбання минулого і сучасного в поєднанні з оригінальними ідеями та інноваційними технологіями вченого й втіленням їх у педагогічний процес.

Як відомо, формула нової школи, що визначена концепцією «Нової української школи», передбачає новий зміст, нову структуру, орієнтацію на учня, нове освітнє середовище, виховання на цінностях, справедливе фінансування і рівний доступ, автономію школи, вмотивованого вчителя, педагогіку партнерства. Зрозуміло, що точок дотику у педагогічної теорії Василя Сухомлинського і в проекті «Нова школа. Простір освітніх можливостей» чимало.

В.О.Сухомлинський створив психолого-педагогічну систему, в якій усе зосереджено навколо особистості дитини-людини. Це надзвичайно потужна гуманістична педагогіка, побудована на утвердженні тієї філософської істини, що освіта, виховання і розвиток особистості − це передусім утвердження гармонії розуму і серця. Якою ж, за висловом видатного педагога, має бути мета виховання? «Потрібно з усією визначеністю і ясністю сказати, що першою і найважливішою метою виховання

є Людина − її всебічний розвиток, ясний розум, високі ідеали, чисте, благородне серце і золоті руки» [3].

В основі його підходу знання і розуміння дитини, віра, любов і повага до неї, бережливе, чуйне ставлення до підтримки почуття її гідності, до фізичного, психічного і духовного розвитку вихованця. Це — потужна гармонійна педагогіка. Василем Олександровичем все було підпорядковане розвиткові розуму дитини, вихованню її справжньою людиною, яка почувається щасливою вже сьогодні у школі. Така педагогічна система у Концепції «Нової української школи» трактується як дитиноцентизм.

У формуванні дитини великого значення видатний педагог надавав школі та вчителю. Школа у поглядах В.О.Сухомлинського − це світоч розуму, святиня і надія, духовна колиска народу, норовливе дитя суспільства, це світ душевних людських доторкань, зосередження добрих почуттів, тонких переживань, це вічне вогнище краси, освіти і освіченості, яка вчить жити, ставати Людиною. У праці «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» [4] видатний педагог розкриває складники всебічного розвитку учня в період його навчання. Він по-новому окреслює розуміння змісту виховання та шляхи його реалізації.

Одним із найвідоміших його нововведень є знаменита Школа радості під блакитним небом, яка переконує у тому, що найголовнішим у вчительській діяльності є знання дитини. Знання дитини сприяє її розумінню. У школі радості під блакитним небом Василь Олександрович здійснював пізнавально-виховну і навчальну роботу з майбутніми першокласниками, яка розпочиналася за два роки перед вступом до школи. Гуманізмом і великою любов'ю до дітей пройняті такі нововведення видатного педагога, як Кімната казки, Куточок мрії, Острів чудес. Обстановка Кімнати казки була створена такою, щоб діти почувалися у світі казкових образів. Куточок мрії діти створювали разом з педагогом самостійно. Вони побудували у печері піч, зробили столика і дивлячись ввечері на зорі складали казки. В.Сухомлинський вважав, що першими творчими роботами, які складає дитина в початкових класах, мають бути саме казки про те, що дитина бачить, переживає, чим переймається. Діти ніколи не складуть казку, якщо не надихнути їхню думку, коли вчитель сам на їхніх очах не створюватиме її. Він не знав, як саме буде проводити з дітьми той чи інший день. Але він знав що необхідно зацікавити дітей, щоб вони з радістю, інтересом ішли до школи**.**

У такій школі дитина ставала центральною фігурою, все було зосереджено навколо неї: її можливостей, потреб, бажань і максимально сприяло їх реалізації.

В основі педагогіки партнерства, на засадах якої працюватиме нова школа - спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Концепцією визначені і основні принципи цього підходу: повага до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, довіра у відносинах, стосунках, діалог-взаємодія-взаємоповага, розподілене лідерство, принципи соціального партнерства.

Система виховання В. Сухомлинського орієнтована на реалізацію наступних методичних та педагогічних позицій.

По-перше. Суспільна сутність людини виявляється у її відносинах та взаєминах з іншими людьми. Процес прилучення особистості до суспільства, за Сухомлинським, є соціалізацією [5,448] . Сьогодні всі ми є свідками стрімкої зміни ідей та знань. Ці зміни відбуваються швидше, ніж змінюються покоління. Саме тому є необхідність у відпрацюванні механізму оновлення змісту навчання. Необхідність таких змін була передбачена ще В.О.Сухомлинським. Не випадково, у школі, якою він керував, щороку перед початком занять на засіданнях педагогічної ради обговорювався зміст програм і можливих змін. Наприклад, складався перелік практичних умінь і навичок, орфограм, якими повинні твердо оволодіти учні, розглядалися рекомендації вчителям математики, фізики, хімії, біології про те, які і скільки задач треба розв'язати протягом року, які залікові практичні роботи виконати, а також уточнювалися теми письмових робіт, творів для кожного класу, теми рефератів для учнів старших класів. У науковому

арсеналі В.О.Сухомлинського немає такого терміну, як корекція спрямованості навчального процесу. Але педагог наголошує на необхідності навчатися упродовж всього життя. Тому він надавав великого значення формуванню і розвитку потреби в самоосвіті. Самоосвіту В.Сухомлинський розглядав як єдність оволодіння знаннями на уроках і самостійну інтелектуальну працю вдома. Випереджуючи час, В.О.Сухомлинський наголошує на необхідності формування життєвих і освітніх компетенцій у школярів.

Методична позиція В.Сухомлинського надзвичайно наближена до останніх освітніх документів. У Концепції «Нової української школи» визначено: «Нова українська школа буде працювати на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує здібності, потреби та інтереси кожної дитини, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму».

По-друге. Школа, визначаючи учня як основу своєї діяльності, працює на його гармонійний розвиток. Серед шляхів і засобів формування всебічно розвиненої особистості у школі педагог вирізняв навчання, рідну природу, працю, слово, традиції, експериментування, багате духовне життя вихованців. За словами вченого, школа стає «колискою народу», якщо в ній панують культ Матері, Батьківщини, Людини, культ Слова. Саме за цих умов і можливе формування юного громадянина.

Особливе значення мають ідеї В.О.Сухомлинського для початкової школи, яка переходить до нового змісту і структури освіти. У процесі реформування школи маємо зберегти і розвинути всі ті надбання, які залишив нам видатний педагог. Звертаючись до праць В.О.Сухомлинського, коротко охарактеризуємо основні шляхи та засоби розвитку особистості молодших школярів. Повноцінне навчання, в якому цілеспрямовано розвивається особистість учня, за В.О.Сухомлинським, передбачає [7]:

1) врахування вчителем психофізіологічних особливостей дітей даного віку;

2) визначення вчителем перспективних цілей розвитку творчих здібностей кожного учня;

3) турботу про фізичне та емоційне здоров’я вихованців;

4) досягнення тісного взаємозв’язку мовленнєвої, розумової та трудової діяльності молодших школярів;

5) проведення уроків мислення в природі;

6) систему творчих робіт з розвитку мовлення;

7) стимулювання інтелектуальних та естетичних почуттів дитини.

Оскільки протягом молодшого шкільного віку відбуваються глибокі психологічні зміни, що торкаються інтелекту, особистості й соціальних стосунків, цей період є часом народження соціального „Я”, то виникає необхідність існування в школі такого предмета, який би вчив ставати досконалою особистістю. В.О.Сухомлинський вважав, що цього досягнути можна лише крок за кроком, вводячи дитину у світ різноманітних людських стосунків. Він окреслив гуманістичний ідеал людини, що живе в гармонії з природою, іншими людьми і суспільством. А, отже, цьому потрібно вчити маленьку людину так само, як вчити читати, писати, рахувати.

Ключові компетентності для життя, визначені базовим Законом «Про освіту», й наскрізні вміння створюють «канву», яка є основою для успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина і фахівця. Педагог повинен сформувати вміння читати, доносити думку, навчити критично мислити, логічно захищати позицію, сформувати емоційний інтелект, навчити працювати в команді, проявляти ініціативність. При цьому 10 ключових компетентностей Нової української школи передбачають сформованість соціальних і громадянських компетентностей, загальнокультурної грамотності, екологічної грамотності, уміння навчатися впродовж життя, спілкуватися державною та іноземними мовами, уміння генерувати нові ідеї, тощо.

Як бачимо, позиція Сухомлинського була перспективно далекоглядною. Час підтвердив безпомилковість обгрунтувань педагога.

По-третє. У творах В.О.Сухомлинського є багато цінних порад-рекомендацій вчителям щодо навчання й виховання дітей засобами рідного слова. «Ми часто говоримо один одному: бажаю тобі всього доброго, бажаю тобі добра і щастя. Це не тільки вияв ввічливості. У цих словах ми виявляємо свою людську сутність. Ми говоримо один одному, здрастуйте, доброго здоров'я. Цим ми висловлюємо своє ставлення до найбільшої цінності — людини. Не сказати людині здрастуйте — значить виявити своє моральне невігластво. Слово «здрастуйте» має чудодійну властивість. Воно пробуджує почуття взаємного довір'я, зближує людей, відкриває їм душі. Звертаючись один до одного з проханням, ми говоримо: будь ласка. У цьому простому й чудовому вислові, що здатний чудодійно впливати, захована наша повага до гідності людини, шанування в ній самостійності, незалежності, доброї волі» (В. Сухомлинський) [8; 217]. Оволодіння рідною мовою визначає багатство, широту інтелектуальних та естетичних поглядів особистості, а тому педагог вимагав, щоб учителі всіх предметів збагачували активний словниковий запас дітей, привчали їх думати, користуватися внутрішнім мовленням, правильно передавати свої думки усно й на письмі.

Концепція «Нової української школи» також серед життєво важливих компетентностей на першому місці позиціонує спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.

По-четверте. Гуманізація освіти за В.О.Сухомлинським передбачає, насамперед, сприяння розвитку творчих можливостей людини, ії здатноті до пошуку нових знань, її інтелектуальної свободи, вміння оцінювати свою роботу і свої вчинки, створення максимально сприятливих умов для розкриття особистості. Він вимагав, щоб кожній людині з дитинства прививали доброту, справедливість, чесність. Виняткову увагу В.О.Сухомлинський приділяв вихованню почуттів. Йому належить пріоритет в необхідності виховувати у дітей непопулярні в тих умовах цінності: терпимість, милосердя, людяність. В працях В.Сухомлинського сформульовані основні завдання виховання і змісту духовності школяра, розкриті шляхи і методи її формування. У творчій співпраці з учителями Павлиської середньої школи Василь Олександрович розробив “300 уроків мислення серед природи”, що збагатило теорію і практику початкового навчання. Елементи методики такої роботи подаються педагогом у книгах “Серце віддаю дітям” та “Павлиська середня школа”, у ряді статей. Гуманізмом і великою любов’ю до дітей пройняті такі нововведення видатного педагога, як Кімната казки, Куточок мрії, Острів чудес [9; 178]. В.Сухомлинський був сміливим новатором у галузі оновлення змісту шкільної освіти. Виховний процес у школі, на думку педагога, має бути зорієнтованим на особистість школяра, формування знань, умінь, навичок, формування його моральної свідомості, моральних цінностей, що проявляються у його поведінці.

Уміння навчатися впродовж життя є важливим пріоритетом, визначеним Концепцією «Нової української школи». Серед 10 ключових компетентностей уміння навчатися впродовж життя трактується як здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь та навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

По-п’яте. Багаторічний досвід навчально-виховної роботи переконав В.О.Сухомлинського в тому, що природа не тільки «об'єкт пізнання, сфера активної діяльності» вихованців, а й «виховний фактор». Він підкреслював, що «постійне

спілкування з природою і взаємодія з нею стає істотною стороною виховного процесу, наочним мірилом цінностей» [11; 89]. Глибоко розуміючи психологію дітей, їхнє захоплення грою, В. Сухомлинський біля школи в чагарнику створив Куточок думки. Нові образи, відкриті дітьми перетворювалися в казкові. На занедбаних ділянках павлиські школярі закладали Сад вдячності на честь тих, хто відпрацював на користь суспільства 40-50 років. У посильній трудовій діяльності діти піднімалися вище у своєму моральному розвитку, відчували потребу робити добро. Одне з найважливіших завдань школи, вказував В.О.Сухомлинський, «навчити користуватися знаннями. Якщо набуті уміння і навички тільки засвоюються і не застосовуються на практиці, навчання поступово виходить зі сфери духовного життя дитини, неначе відділяється від її інтересів і захоплень» [11;370].

Не можна не звернути увагу, що і в Концепції «Нової української школи» чільне місце відводиться екологічній грамотності і здоровому життю. Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя- такі пріритети цієї компетентності визначені у документі.

Як бачимо, соціалізація вихованців, розвиток всебічно розвиненої особистості, виховання і навчання засобами рідної мови, сприяння розвитку творчих можливостей людини, її інтелектуальної свободи, створення максимально сприятливих умов для розкриття внутрішніх потенціалів школяра є суттю дитиноцентризму - психолого-педагогічної системи Василя Сухомлинського, у центрі якої дитина.

Значна частина переконань педагога пройшла випробування часом і в оновленому, трансформованому до вимог сучасності вигляді знайшла відображення в нових документах про освіту, Концепції «Нової української школи».

Список використаних джерел:

1. Антонець М. В.О.Сухомлинський і оновлення змісту шкільної освіти.// Педагогіка і психологія. – К., 1996. - №2. – С.12-19. .
2. Кудь В. Досліджуємо педагогічну спадщину В.О.Сухомлинського. – К., "Пед. преса". – 2003. - № 3-4. – с. 6-16.
3. . Антонець М. Я. Дидактичні проблеми загальноосвітньої школи у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. − К.: Вища школа, 2008. − 247 с.
4. . Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т.-К.: Рад. шк., 1976 - Т. 1.
5. Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К., 1993.
6. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві // Вибрані твори: В 5 т.- К.: Рад. шк., 1977 -Т.2:-С.419-653.
7. Сухоярська І. Гуманізм як основа педагогічної системи - Сухомлинського // Початкова освіта. – 2008. - № 23 – 24. – С. 6-7.
8. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві. К., 1988. – 304 с.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. – К. : Рад. шк., 1977- Т.3: – С.178.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т.- К.: Рад. шк.,1976 - Т.2: - С.675
11. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т.- К.: Рад. шк. 1976- Т.2: - С. 675

***Чернецька Віра*,**
***Ліскова Людмила*,**
***Пруська Наталія*,**
***Дреус Світлана*,**
вчителі початкових класів
Шепетівського навчально-виховного
комплексу №3 у складі
«Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
ім. Н. Рибака та ліцей з посиленою
військово-фізичною підготовкою»

Упровадження інновацій в освітній процес у початкових класах

Анотація. *У статті розкрито загальні засади педагогічної інноватики, сутність і особливості інноваційної діяльності педагога, а також найпоширеніші у початковій освіті інноваційні педагогічні технології. Розглянуто різноманітні аспекти готовності педагога до інноваційної діяльності з урахуванням сучасних пріоритетів освіти.*

Ключові слова: *інноватика, інноваційна діяльність, педагогічні технології, якість освіти, інтерактивне навчання.*

ХХІ століття – нова формація суспільних відносин. Нові технології, глобалізація, інтернет та безліч інших явищ і процесів ставлять нові виклики і в системі освіти. Сучасна українська система освіти не вперше на шляху свого реформування. Концепцією Нової української школи та нового Закону про освіту визначено ключові засади глобальної реформи освітньої сфери. Багато освітніх установ стали вводити деякі нові елементи у свою діяльність, але практика перетворень зіткнулася з серйозним протиріччям між наявною потребою у швидкому розвитку і невмінням педагогів це робити. Щоб навчитися грамотно розвивати школу, треба вільно орієнтуватися в таких поняттях, як «нове», «нововведення», «інновація», «інноваційний процес», які аж ніяк не такі прості й однозначні, як це може здатися на перший погляд.

Пошуки рішення педагогічних проблем інноватики пов'язані з аналізом наявних результатів дослідження сутності, структури, класифікації та особливостей протікання інноваційних процесів у сфері освіти. Сьогодні інноваційний пошук увійшов у «спокійне русло», став частиною іміджу будь-якої поважаючої себе школи, елементом «штатної ситуації» у системі життєдіяльності багатьох освітніх установ регіону.

Актуальним є питання поліпшення якості освіти, яке неможливе без створення інноваційного простору. Особливістю роботи школи є активне впровадження в практику роботи інноваційних педагогічних технологій, що робить школу конкурентоспроможною на ринку освітніх послуг.

Інновації в освітній діяльності

Третє тисячоліття характеризується переходом людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, що базуються на інтелектуальній власності, знаннях і зумовлюються рівнем наукового потенціалу країни. Зміни в країні на перше місце виводять адресні та програмно-цільові інвестиції в людину, її творчий та інтелектуальний потенціал.

Суттєвою ознакою сучасних інноваційних процесів у сфері навчання і виховання є їх технологізація – неухильне дотримання змісту і послідовності етапів впровадження нововведень.

«Інновація» – це нововведення, новизна, зміни, введення чогось нового. Стосовно педагогічного процесу інновація означає введення нового в цілі, зміст, форми і методи навчання та виховання; в організацію спільної діяльності вчителя і

учня, вихованця. Інновації самі по собі не виникають, вони є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих учителів і цілих колективів.

Основу інноваційних процесів в освіті складають дві важливі проблеми педагогіки – проблема вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду та проблема впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику. Результатом інноваційних процесів є використання теоретичних і практичних нововведень, а також таких, що утворюються на межі теорії і практики. Учитель може виступати автором, дослідником, користувачем і пропагандистом нових педагогічних технологій, теорій, концепцій.

Управління інноваційним процесом передбачає аналіз і оцінку введених учителями педагогічних інновацій, створення умов для їх успішної розробки і застосування. Водночас керівники навчального закладу проводять цілеспрямований відбір, оцінку й застосування на практиці досвіду колег, нових ідей, методик, запропонованих наукою.

Потреба в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності в умовах розвитку освіти спричинена певними обставинами.

По-перше, розбудова суверенної держави викликала необхідність докорінної зміни системи освіти, методології і технології організації навчально-виховного процесу у навчальних закладах різного типу: ліцеях, гімназіях, авторських школах, коледжах, приватних, недільних, духовних школах тощо. Пошуки, які ведуть колективи навчальних закладів нового типу, можуть збагатити не лише шкільну практику, а й педагогічну науку.

По-друге, виконання соціального замовлення сучасного етапу розбудови нашої держави – особистості, здатної засвоювати й творчо розвивати культуру, потребує постійного пошуку нових організаційних форм, індивідуального підходу до особистості, нових технологій навчання і виховання. В цій ситуації суттєво зростає роль і авторитет педагогічного знання, яке може стати теоретичною базою для нових пошуків, інновацій.

По-третє, змінився характер ставлення учителів до факту засвоєння і застосування педагогічних нововведень. Якщо раніше інноваційна діяльність обмежувалася використанням рекомендованих зверху нововведень, то сьогодні вона набуває дослідницько-пошукового характеру: учитель обирає нові програми, підручники, використовує нові прийоми і способи педагогічної діяльності.

По-четверте, створилася реальна ситуація конкурентоздатності закладів освіти, спричинена входженням загальноосвітніх навчальних закладів у ринкові відносини, створенням нових типів навчальних закладів, у тому числі й недержавних.

Інноваційні процеси є механізмом інтенсивного розвитку школи та педагогіки. Інновації функціонують на рівнях створення, освоєння і втілення. Дослідниками сформульовано ряд законів перебігу інноваційних процесів.

Закон незворотної дестабілізації педагогічного середовища. Сутність його полягає в тому, що будь який інноваційний процес вносить у педагогічне середовище незворотні зміни. Цілісна система, що існує, починає руйнуватися і потребує деякого часу для створення нової системи на базі нових елементів або асиміляції старої.

Закон обов'язкової реалізації інноваційного процесу. Будь-який інноваційний процес, в основі якого є педагогічне відкриття, рано чи пізно, стихійно або свідомо повинен реалізуватися. Достатньо пригадати досвід видатних педагогів – А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського, С.Т.Шацького, вчителів-новаторів В.Ф.Шаталова, І.П.Волкова, І.П.Іванова та ін.

Закон стереотипізації педагогічних інновацій. Будь-яка інновація поступово перетворюється у звичні поняття і дії, отримуючи статус стереотипної.

Ці закони обумовлюють і певні етапи функціонування інновацій. На першому етапі інновація сприймається як чужорідний елемент у педагогіці, часто викликає різку протидію, здається прожектерством.

З часом інновація перевіряється практикою, набуває масового визнання. На останньому етапі новий підхід до навчання чи виховання стає відомим і входить до системи навчально-виховної роботи.

Учитель має право вільно обирати будь-яку ефективну технологію навчання учнів, прийом, метод.

Впровадження інноваційних технологій навчання в НУШ

Поняття «технологія» грецького походження – форма реалізації людського інтелекту, сфокусованого на розв'язанні суттєвих проблем буття. Технологія передбачає взаємопов'язану діяльність учителя й учнів на договірній основі з урахуванням принципів індивідуалізації й диференціації, оптимальної реалізації людських і технічних можливостей, діалогічного спілкування.

Педагогічна технологія – це продумана в усіх деталях модель спільної навчальної та педагогічної діяльності з проєктування, організації та проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів і вчителя. Педагогічна технологія забезпечує реалізацію ідеї повної керованості навчальним процесом.

Оновлення змісту й методів навчання в загальноосвітній школі вимагає впровадження новітніх педагогічних технологій, пошуку нових ідей, нових шляхів, спонукає звернути увагу на використання в практиці навчання молодших школярів інноваційних технологій.

Освітні інноваційні технології спрямовані на всебічний розвиток дитини. Інтерактивні форми і методи дають можливість створити на уроках комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою необхідність, зможе розкрити свої здібності й продемонструвати знання, відчути впевненість у собі.

Значна кількість основних методичних інновацій пов'язана сьогодні із застосуванням інтерактивних методів навчання. Тому, змінивши слова великого китайського педагога Конфуція «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу, я пам'ятаю. Те, що я роблю, я розумію», можна сформулювати як кредо інтерактивного навчання:

Те, що я чую, я забуваю.

Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю.

Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти.

Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок.

Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром.

Процес навчання потребує напруженої розумової роботи дитини і власної активності у цьому процесі. Мало пояснити, розповісти, продемонструвати. Справжнього результату можна досягти лише за допомогою інноваційного навчання.

Відомі педагогічні технології можна певним чином класифікувати.

Структурно-логічні технології: поетапна організація системи навчання, що забезпечує логічну послідовність формування та розв'язання дидактичних задач на основі відбору їх змісту, форм, методів і засобів навчання на кожному етапі з урахуванням поетапної діагностики результатів.

Інтеграційні технології: дидактичні системи, що забезпечують інтеграцію міжпредметних знань і вмінь, різноманітних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем, уроків, навчальних днів.

Ігрові технології: дидактичні системи використання різноманітних ігор, під час виконання яких формуються вміння виконувати завдання на основі компромісного вибору.

Тренінгові технології: система діяльності для відпрацювання певних алгоритмів виконання типових практичних завдань.

Інформаційно-комп'ютерні технології: це технології, що реалізують у дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі діалогу

«людина-машина» за допомогою різноманітних навчальних програм (тренінгових, контролюючих, інформаційних тощо).

Діалогові технології: сукупність форм і методів навчання, базованих на діалоговому мисленні у взаємодіючих дидактичних системах суб'єкт- суб'єктного рівня: (учень-учитель, учень-автор, учитель-автор тощо).

Різноманітність та велика кількість сучасних інноваційних педагогічних технологій вимагає від учителів пильної уваги та відповідної підготовки до їх вибору та впровадження в навчально-виховний процес початкової школи.

Інноваційна діяльність передбачає сформованість у вчителя найвищого ступеня педагогічної творчості, оскільки суть такої діяльності – оновлення педагогічного процесу, внесення прогресивного у традиційну систему навчання й виховання.

Сучасний урок неможливо собі уявити без використання інноваційних технологій навчання. Їхня перевага в тому, що учні засвоюють всі рівні пізнання. Вони точно знають, що треба на уроці засвоїти, які уміння «придбати», для чого вони вчать матеріал на уроці.

Педагогічна технологія – це така побудова діяльності педагога, в якій усі вхідні в нього дії представлені в певній послідовності і цілісності, а виконання передбачає досягнення необхідного результату й має прогнозований характер. Переваги інноваційних технологій полягають не тільки в посиленні ролі й питомої ваги самостійної роботи учнів, але й націленості технологій на розвиток творчого потенціалу особистості, індивідуалізації та диференціації навчального процесу, сприяння ефективному самоконтролю й самооцінки результатів навчання. Пріоритетом навчання має стати не засвоєння учнями певного обсягу знань, умінь і навичок, а й уміння молодших школярів вчитися самостійно, здобувати знання і вміти їх переробляти, відбирати потрібне, міцно їх запам'ятовувати та пов'язувати з іншими. Впровадження сучасних педагогічних технологій створюють умови для підвищення якості навчання, пізнавальної активності й навчальної мотивації молодших школярів

Отже, освітня інноваційна діяльність в початковій школі закладає основи інноваційної діяльності учнів у майбутньому. Саме вчитель-новатор формує розвинену особистість, яка використовує набуті знання і вміє самостійно їх поповнювати, конкурентоспроможну в будь-якій сфері суспільного життя, відповідальну, здатну в ідеалі досягти найголовнішої мети життя людини – щастя.

Використання інтерактивних методів навчання на уроках в початковій школі допомагає формувати ключові компетентності.

Список використаних джерел:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2014. – 352 с.
2. М. Пєхота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. Освітні технології: навчально-методичний посібник – К.: А.С.К., 2013. – 255 с.
3. Проектна діяльність у школі / Упоряд. М.Голубенко. – К.: Шк. світ, 2019. – 128 с.
4. Вакуленко В.М. Види інновацій в освіті та їх класифікація./ [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://divovo.in.ua/pars_docs/refs/14/13062/13062.pdf (Дата звернення 28.10.2021) – Назва з екрана
5. Лінкевич С.Б. Ігрові технології та інновації в умовах реалізації Нової української школи./ [Електронний ресурс] –Режим доступу: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2019/08/6_%D0%9Bi%D0%BD%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%A1.%D0%91..pdf (дата звернення 30.10.2021)
6. Нова українська школа. Порадник для вчителя./[Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.yakaboo.ua/ua/nova-ukrains-ka-shkola-poradnik-dlja-vchitelja.html (дата звернення 2.11.2021)- Назва з екрана.

Черномазюк Валентина,
вчитель початкових класів,
ліцей № 7
Хмельницької міської ради

SWOT-аналіз в практиці роботи вчителя початкових класів

Анотація. *У тезах розкрито складові SWOT-аналізу, висвітлено унікальність цього інструменту при плануванні, наведено приклад співпраці роботи вчителя та учнів початкових класів під час аналізу художнього твору.*

Ключові слова: *стратегія, сильні та слабкі сторони, можливості, загрози, сертифікація, аналіз, критичне мислення.*

SWOT-аналіз відомий із 60-х років минулого століття і використовується переважно для стратегічного планування бізнесової діяльності.

SWOT-аналіз є інструментом для встановлення ключових факторів успіху, чи провалів на основі внутрішніх та зовнішніх причин (К. Ендрюс, 1963)

Педагогічна діяльність є видом соціальної активності (І. Зінченко, 2013) та інноваційною (творчою) за своєю сутністю (І. Дичківська, 2001). Вона наділена перевагами та недоліками.

Психологи зазначають, що SWOT-аналіз дозволяє здійснювати ефективний самоменеджмент, долати особисті та професійні обмеження (В. Токарєв, 2013; І. Сорока, 2016)

SWOT-аналіз – це модель гнучкого мислення (Джон Вон Ейкен, 2009)

З перших букв англійських слів формується абревіатура SWOT: Strengths – сильні сторони, Weaknesses – слабкі сторони, Opportunities – можливості, Threats – загрози.

У професійному стандарті «Вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти однією із ключових компетентностей є: «навчання протягом життя, що передбачає опанування уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі». Ми вважаємо, що вчитель повинен складати SWOT-аналіз для професійного розвитку та вчити цьому учнів.

Коли постає питання: «Чи брати участь у добровільній сертифікації?», ми радимо проаналізувати та спланувати дії так, щоб рішення та стратегія були правильними.

Ми виділили сильні сторони:

- підвищити свій професійний рівень;
- саморефлексія;
- мотивація.

Які ж слабкі сторони?

- очікування;
- обмеженість у часі;
- негативний досвід інших учасників.

Можливості сертифікації:

- знайти однодумців;
- поширювати свій досвід;
- стати експертом.

Чи є загрози?

- психо-емоційне вигорання
- вихід із “зони комфорту”.

Ми вважаємо, що цей SWOT-аналіз дав виявити слабкі сторони, які потребують розвитку. Використавши можливість поширювати власний досвід, робимо очікування не такими напруженими, радимо менше читати у соціальних мережах про негативний досвід учасників сертифікації, а об'єднувати навколо себе однодумців, щоб не допустити перетворення слабких сторін на загрози. Послаблюємо психо-емоційне вигорання мотивацією та саморефлексією. Підсилюємо свій професійний рівень стаючи експертом.

Ми переконані, що SWOT-аналіз можна використовувати у будь-якому питанні, яке потребує аналізу ситуації та планування. Прочитавши художній твір Джанні Родарі «Невидимий Тоніно» за допомого товстих та тонких питань склали з учнями SWOT-аналіз.

Сильні сторони:

- у потрібний час ніхто не бачить та не чує;
- можна робити будь-що і не нести за це відповідальності.

Слабкі сторони:

- набридає бути наодинці;
- друзі розважаються, а ти сумуєш;
- пригнічений настрій;
- рідні хвилюються через відсутність.

Можливості:

- робити добрі справи інкогніто;
- зустріти самотню людину;
- бути вдячним.

Загрози:

- залишитися без друзів;
- у скрутну хвилину ніхто не прийде на допомогу;
- бути самотнім.

Будучи невидимим, Тоніно не використав можливості робити добрі справи. Він розважався, не думаючи про те, що однокласники через нього пересварилися. У тролейбусі теж вчинився гамір, адже Тоніно сів на вільне місце і пасажири не розуміли, що ж відбувається. У кондитерській продавщиця напустилася на чоловіка і розборонити міг лише лейтенант поліції. Хлопчик не сподівався, що скоро йому набридне бути одним і він захоче повернутися до однокласників, додому.

Проаналізувавши вчинки головного героя, ми прийшли до висновку: якби Тоніні провів аналіз та передбачив наслідки, він не захотів би стати невидимкою. Слабкі сторони хлопчик не підсилив можливостями, він допустив їх до загроз. В реальному житті його очікувало: залишитися без друзів, бути на самоті та не дочекатися допомоги у скрутну хвилину.

Отож, ми вважаємо, що вчитель початкових класів для стратегії професійного розвитку має складати SWOT-аналіз та розвивати критичне мислення в учнів, щоб в майбутньому вони могли аналізувати, планувати, приймати рішення в команді однодумців.

Список використаних джерел

1.Большакова І. О. Українська мова та читання: підруч. для 3 кл. закл. заг. сер. світи (у 2-х ч.) : Ч. 2 /І. О. Большакова, М. С. Пристінська. — Харків : Вид-во «Ранок», 2020. — 112 с. : іл.

2. Професійний стандарт за професіями «Вчителя початкових класів закладу середньої загальної світи», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»

3. Сертифікація вчителів НУШ. Усе для підготовки. [Текст] / упоряд. О. М. Юрченко. — Харків : Вид. група «Основа», 2021. — 128 с.

Шевчук Олена,
вчитель початкових класів
Антонінського ліцею
Антонінської селищної ради Хмельницького
району Хмельницької області

Реалізація завдань мистецької освітньої галузі в початкових класах Нової української школи

Анотація. *У статті розглянуто основні завдання мистецької освітньої галузі в контексті реалізації концепції Нової української школи. Проаналізовано підходи до викладання мистецтва у початкових класах та окреслено роль вчителя в розвитку естетичних смаків та творчих здібностей молодших школярів.*

Ключові слова: *початкова освіта, мистецтво, компетенція, мистецька освіта*

У процесі оновлення національної освітньої системи виникає потреба в новому осмисленні підходів до естетичного виховання та значення мистецької освіти для молодших школярів. Вчителі початкової школи нині зіштовхуються з важливою місією — сприяти формуванню в дітей загальнокультурної освіченості й умінь творчого самовираження у сфері мистецтва. Це охоплює здатність орієнтуватися в культурному середовищі, розуміти його багатогранність, а також усвідомлювати свою національну ідентичність як основу для відкритості та поваги до інших культур. Згідно з положеннями Концепції Нової української школи [2] і Державного стандарту початкової освіти [1], учитель має розвивати в учнів здатність сприймати художні твори, формувати естетичний смак і заохочувати до творчого осмислення власного досвіду через мистецтво. У початкових класах реалізація цих завдань набуває особливого значення, оскільки саме в цей період закладаються основи художньо-естетичної культури дитини.

Мистецька освіта – це підсистема загальної шкільної освіти, що гармонійно поєднує навчання, виховання і розвиток дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва, вона покликана підготувати їх до активної участі в соціокультурному житті, до подальшої художньо-естетичної самоосвіти. Мистецька освіта – основа системи художньо-естетичного виховання, стверджує Л. Масол – розглядається у двох значеннях: широкому (соціальному) як процес духовно-естетичного збагачення особистості дитини через залучення до цінностей мистецтва в соціокультурному просторі (естетична соціалізація); у вузькому (суто педагогічному) як забезпечення спеціально організованих педагогічних умов формування духовного світу особистості дитини засобами мистецтва в закладах освіти [3, с.12].

Метою мистецької освітньої галузі є цілісний розвиток успішної особистості учня у процесі освоєння мистецьких надбань людства; усвідомлення власної національної ідентичності в міжкультурній комунікації; формування компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження; розкриття креативного потенціалу, залучення до культурних процесів в Україні [5, с.70].

Вимоги до обов’язкових результатів навчання учнів з мистецької освітньої галузі передбачають, що учень: пізнає різні види мистецтва, інтерпретує художні образи, набуває досвіду емоційних переживань, розвиває ціннісне ставлення до мистецтва; формує художньо-образне, асоціативне мислення під час творчої діяльності в різних видах мистецтва; пізнає себе через взаємодію з різноманітними мистецькими об’єктами, розвиває емоційний інтелект; використовує інформаційне середовище у власній творчості і художній комунікації.

Згідно з Державним стандартом початкової освіти, основними завданнями мистецької освітньої галузі є [1]:

1. Розвиток емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва.
2. Формування здатності до творчої діяльності, уяви, креативного мислення.
3. Ознайомлення з різними видами мистецтва та засобами художнього вираження.
4. Сприяння формуванню естетичного смаку і культурної ідентичності.
5. Розвиток комунікативних навичок засобами мистецтва.

Повномасштабна війна в Україні, що триває з 24 лютого 2022 року, суттєво змінила освітній ландшафт. Мільйони дітей втратили звичне навчальне середовище: багато з них перебувають в евакуації, в укриттях, або змушені навчатися дистанційно чи у змішаному форматі. У таких умовах роль мистецтва у житті дитини значно зросла, оскільки саме мистецтво стало:

- засобом емоційного зцілення;
- способом самовираження у складний час;
- ресурсом стабільності, що дарує естетичну надію в часи тривог і невизначеності.

Сучасний контекст, пов’язаний із війною в Україні, змістив акценти в освітньому процесі мистецтво розглядається як інструмент подолання стресу та тривожності.

Функції мистецтва як ресурсу підтримки в умовах війни:

- Терапевтична функція: завдяки арт-заняттям діти можуть проговорити страхи й переживання без слів — через колір, лінію, музику, рух.
- Рефлексивна функція: у творчих проєктах діти осмислюють події, які бачать навколо — створюють малюнки "Мій дім", "Я мрію про мир", "Пташка свободи".
- Національно-патріотична складова: особливої важливості набули теми українських символів, пісень, народного мистецтва, які допомагають дітям зберігати зв’язок з Батьківщиною навіть у вимушеній еміграції.
- Інклюзія через мистецтво: у класах, де навчаються діти ВПО або з травматичним досвідом, саме мистецька діяльність дає можливість вирівняти емоційний фон.

У початковій школі викладання мистецтва повинно ґрунтуватися на принципах діяльнісного, інтегрованого та компетентнісного підходів. Уроки мають бути наповнені практичними завданнями: малювання, спів, ритмічні рухи, театралізації, імпровізації.

Важливою умовою є створення емоційно безпечного та надихаючого середовища, в якому учні не бояться проявляти себе, експериментувати з формами, кольорами, звуками. Особлива увага приділяється індивідуальному підходу та врахуванню вікових особливостей молодших школярів.

Учитель мистецтва має бути не лише носієм знань, а й фасилітатором творчого процесу. Він стимулює учнів до відкриттів, веде їх у світ емоцій і художніх образів, сприяє формуванню навичок міжособистісної взаємодії. Також педагог повинен володіти методами інтеграції мистецтва з іншими навчальними предметами (мовами, математикою, природничими науками), що дозволяє закріпити знання в різних контекстах.

Мистецтво у початковій школі подається через інтегрований курс "Мистецтво", що включає елементи музики, образотворчого мистецтва, театру, танцю. Важливо не лише формувати технічні навички, а й розвивати здатність до осмисленого сприйняття культурних явищ.

Основні підходи реалізації:

- Інтеграція**:** поєднання мистецтва з іншими освітніми галузями (мовно-літературною, математичною, громадянською тощо).
- Проєктна діяльність**:** учні створюють мистецькі роботи в рамках тематичних тижнів або міждисциплінарних проєктів.
- Інтерактивні методи**:** використання музичних і театральних ігор, імпровізацій, колективного малювання.

- Сучасні технології**:** мультимедійні презентації, віртуальні музеї, електронні платформи для творчих завдань.

Учитель є ключовою фігурою в процесі мистецького навчання. Його завдання – не лише передавати знання, але й створити умови для самовираження дитини, підтримки її творчого потенціалу та виховання емоційно чуйної особистості.

Таблиця 1 **Практичні приклади реалізації завдань мистецької освітньої галузі**

Вид діяльності	Освітні результати	Інструменти	Приклад реалізації
Малювання під музику	Розвиток емоційного сприйняття	Аудіозаписи, фарби, папір	Візуалізація музичного твору ("Карнавал тварин")
Інсценізація казки	Командна робота, виразність мовлення	Театральні атрибути, костюми	Постановка казки "Рукавичка"
Танцювальна імпровізація	Вільне самовираження, моторика	Музичний супровід	Пластичний етюд на тему "Стихії природи"
Інтегрований STEAM-проєкт	Креативність, міжпредметні зв’язки	Матеріали для творчості, ІКТ	Створення колажу "Місто майбутнього"
Музичний сторітелінг	Розвиток асоціативного мислення	VoiceThread	Озвучування історії за малюнком
Віртуальна екскурсія	Формування естетичного смаку, знання мистецтва	Google Arts & Culture	Перегляд експозицій Лувру з інтегрованими завданнями
Онлайн-галерея «Символи України»	Усвідомлення культурної ідентичності	Canva	Створення постерів про українські символи

Джерело: створено автором

Дані практичні приклади реалізації завдань мистецької освітньої галузі демонструють, що різні види творчої діяльності ефективно сприяють розвитку емоційного, естетичного та комунікативного потенціалу молодших школярів. Вони створюють умови для активного самовираження та формування ключових мистецьких компетентностей.

Також слід виділити інноваційні підходи до мистецької освіти в початковій школі:

1. «Арт-терапія» елементи на уроках - інколи діти не можуть словами передати свої емоції чи переживання, але здатні висловити це через образ, колір або рух. Включення арт-терапевтичних технік (малювання на піску, емоційні мандали, «настрій дня» у фарбах) допомагає формувати емоційний інтелект і внутрішню гармонію.

2. Діджитал-арт – з використанням планшетів або онлайн-сервісів (наприклад, «AutoDraw», «Sketchpad») учні можуть створювати ілюстрації, колажі, прості анімації. Це поєднує креативність із технологічною грамотністю — ще один із принципів НУШ.

3. Арт-квести й навчальні кімнати - організація квестів за темами мистецтва («Знайди кольори веселки», «Розшифруй картину») мотивує дітей діяти в команді, використовувати знання та проявляти фантазію.

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу у навчанні, який може розглядатися у декількох значеннях:

- (у вузькому) через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами (за умови автономного викладання «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво»);
- (у широкому) через узгодження предметів мистецької освітньої галузі із змістом інших освітніх галузей (наприклад, сприймання музичного твору, мультфільму тощо на заняттях з вивчення мови), за умови дидактичної доцільності і коректності використання того чи іншого матеріалу.

Акцентування освіти на реалізацію компетентнісного підходу зумовлює рельєфне визначення компетентностей, які формуються засобами мистецтва, зокрема, у процесі:

- усного висловлювання своїх вражень від мистецтва; оцінювання власної художньо-творчої діяльності (вільне володіння державною мовою/ здатність спілкуватися рідною).
- здійснення елементарних розрахунків (наприклад, для встановлення пропорцій, запису ритму тощо) (математична компетентність).
- спостереження, дослідження і відтворення довкілля та явищ природи засобами мистецтва (компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічна компетентність);
- самостійного (чи за допомогою дорослого) використання інформаційних технологій для отримання мистецької інформації, художнього творення (інформаційно-комунікаційна компетентність);
- формування уміння визначати власні художні інтереси, досягнення і потреби; прагнення доцільно використовувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва (навчання впродовж життя);
- співпраці з іншими, зокрема участі у мистецьких заходах, прикрашанні середовища, де живе та навчається; прояву відповідальності за особистий і колективний результат; використання мистецтва для отримання задоволення (впливу на власний емоційний стан) (громадянські та соціальні компетентності, пов’язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей);
- виявлення шани до народних традицій, мистецтва рідного краю; толерантного ставлення до мистецтва різних народів (культурна компетентність);
- прояву бажання ділитися своїми творчими ідеями; творчої ініціативи та намагання її реалізовувати, зокрема через втілення у практичній художньо-творчій діяльності (індивідуальній і колективній); презентації результатів власних мистецьких досягнень (підприємливість та фінансова грамотність);
- сприяння і підтримка бажання впроваджувати нові ідеї (інноваційність) [4].

Формування ключових компетентностей має відбуватися системно і природньо упродовж усього періоду навчання на уроках (чи у певних навчальних ситуаціях), де це педагогічно доцільно: учитель має застосовувати свій методичний інструментарій тільки у контексті реалізації завдань мистецької освітньої галузі, тільки через відповідні мистецькі трактування і приклади.

Художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів характеризується здатністю володіти системою знань про цілісність художньої культури та видову й жанрову специфіку мистецтва в обсязі, необхідному для здійснення художньо-творчої діяльності; володіти знаннями з мистецтва, змістом специфічного мистецького тезаурусу, художньообразної мови різних видів мистецтва; знати творчість найвідоміших вітчизняних та зарубіжних діячів культури і мистецтва; знати кращі зразки музичного, образотворчого, хореографічного, театрального, екранного світового та українського національного мистецтва; володіти знаннями з історії

світового та вітчизняного мистецтва, українознавства, розуміти місце й роль українського національного мистецтва у просторі загальнолюдських цінностей.

Художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів Нової української школи визначається вміннями розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва, естетичні явища на основі засвоєних знань, власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій; використовувати художньо-образні засоби різних видів мистецтва: образотворчого (лінію, форму, об'єм, простір, композицію, колір), музичного (мелодію, ритм, гармонію, темп, лад, тембр, регістр), хореографічного, театрального, екранного (міміку, жести, костюми, декорації, музичний супровід) з метою втілення художнього образу в різних видах і жанрах мистецтва; використовувати художні техніки, технології, матеріали, прийоми творення різних видів образотворчого мистецтва; імпровізування, хоровий, ансамблевий та сольний спів, пластичне інтонування, гру на елементарних музичних інструментах, рухи під музику, рольові ігри, етюди з метою набуття свободи вираження у власній творчій діяльності.

Інтегроване навчання — один з основних принципів НУШ. У таблиці 2 таблиці наведені приклади, як за допомогою мистецтва поглиблюються знання з інших предметів.

Таблиця 2. **Розширення зв'язків мистецтва та інших предметів**

Інтеграція з предметом	**Приклад завдання**
Математика	Побудувати симетричний орнамент з геометричних фігур
Українська мова	Написати акровірш до власного малюнка
Природознавство	Намалювати рослину за структурою (ботанічна ілюстрація)
Іноземна мова	Створити комікс англійською за відомим твором

Джерело: створено автором

Таким чином, інтеграція мистецтва з іншими освітніми галузями дозволяє зробити навчання цілісним, цікавим і практично значущим. Такий підхід не лише поглиблює знання з інших предметів, а й розвиває творче мислення та міжпредметні зв'язки.

Отже, мистецька галузь має за мету не лише ознайомити учнів з основами мистецтва, а й сприяти їхньому емоційному, естетичному та духовному розвитку. Мистецька освітня галузь у Новій українській школі відіграє важливу роль у формуванні особистості молодшого школяра. Її завдання реалізуються через інтегроване навчання, творчу діяльність, розвиток емоційного інтелекту. Завдяки мистецтву діти вчаться бачити красу світу, розуміти себе та інших, вільно висловлювати власні думки й почуття. Таким чином, мистецтво у школі — це не лише про естетику, а й про гармонійний розвиток дитини як особистості. НУШ орієнтується на формування всебічно розвиненої особистості, здатної до критичного мислення, творчого самовираження та співпраці.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 Урядовий кур'єр. 2018. № 38. 43 с.

2. Концепція Нової української школи. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 15.04.2025

3. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі. Харків, 2006. 256 с.

4. Методичні рекомендації щодо викладання в початковій школі у 2019/2020 навчальному році. *Освіторія Медіа.* URL: https://osvitoria.media/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-v-pochatkovij-shkoli-u-2019-2020-navchalnomu-rotsi/ (дата звернення: 15.04.2025).
5. Сологуб О. НУШ: Мистецька освітня галузь. *Інформаційно-методичний вісник «Опієнтир».* Спецвипуск «Стартує НУШ в основній школі». 2022. № 7. URL: https://znayshov.com/News/Details/oriientyr_7_spetsvypusk_startuie_nush_v_osnovnii_shkoli (дата звернення: 14.04.2025).

Яворська Валентина,
вчитель початкових класів,
Новоушицький ліцей
Новоушицької селищної ради

Реалізація STEM-проєктів у початковій школі

Анотація: *Метою статті є висвітлення проблеми застосування STEM-освіти під час навчання учнів у початковій школі. У контексті розкриття особливості застосування STEM-освіти в початковій школі акцентовано на важливості формування у здобувачів освіти компетентності у сферах STEM-технологій, що сприяє розвитку інновацій у сучасному житті. Ця стаття розглядає основні принципи реалізації STEM-проєктів у молодших класах, їх значення для навчального процесу, методичні рекомендації та можливі труднощі впровадження.*

Ключові слова: *STEM-освіта, STEM-проєкт, критичне мислення, ключові компетентності, розвиток навичок XXI століття.*

Сучасна освіта зазнає значних змін, зокрема у зв'язку з поширенням STEM-підходу (Science, Technology, Engineering, Mathematics). Впровадження STEM-проєктів у початковій школі сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей та навичок дослідницької діяльності. Зважаючи на потребу у формуванні ключових компетентностей XXI століття, освітні установи все частіше впроваджують міждисциплінарні підходи до навчання. Зміни за останні кілька десятиліть викликають захоплення, але водночас й змушують нас хвилюватись. Із виникненням всіх цих нових речей виникає багато нових проблем, з якими люди ніколи раніше не стикалися. Щодня з'являються нові види робіт та навіть цілі професійні галузі, саме тому сучасні педагоги повинні замислитись, чи відповідають знання та навички, яким вони навчають, запитам часу. Із плином часу стає зрозумілим, що задля забезпечення всестороннього та гармонійного розвитку дитини просиджування над книжками недостатньо. Варто не лише володіти інформацією, а й вміти її шукати та аналізувати.

Педагоги всього світу шукають нові та ефективні методи та технології для формування компетенцій, необхідних сучасному підростаючому поколінню – компетенцій XXI ст. Однією з таких технологій виступила STEM-освіта.

Початкова школа – найкращий час для того, щоб почати працювати з дитиною в такому ключі пізнання світу. Молодший шкільний вік є сенситивним у виборі діяльності та способів організації життя в педагогічно доцільних межах. У такому віці відбувається залучення до процесу навчання, а допитливість дитини розвивається через пригоди та гру. Завдання STEM-освіти в початковій школі створювати попередні умови для розвитку інтересу [6].

У школах, де використовується STEM-підхід, навчальний процес та вирішення практичних завдань знаходяться в центрі, а вчитель виступає не стільки лектором, скільки модератором навчального процесу. Мета вчителя у STEM-освіті для молодшої

школи – продемонструвати та максимально просто пояснити зв'язки між процесами, а також – сприяти самостійності у навчанні.

Впровадження STEM у початкову школу є ключовим фактором для підготовки дітей до викликів XXI століття.

STEM-освіта базується на міждисциплінарному підході, де знання не поділяються на окремі предмети, а формуються в єдину систему. Основні характеристики такої освіти:

1.Проєктна діяльність – учні працюють над реальними проблемами та знаходять їхні розв’язки.

2.Дослідницький підхід – навчання через експерименти та практичні завдання.

3.Інтеграція технологій – використання цифрових інструментів для навчання.

4.Розвиток навичок XXI століття – креативність, критичне мислення, командна робота та комунікація.

STEM-освіта є невід′ємною частиною концепції Нової української школи, адже націлена не лише на здобуття знань, а й на отримання компетенцій. З-поміж компетенцій НУШ, що перетинаються із цілями STEM, варто назвати такі:

– здатність креативно мислити та виражати творчі здібності

– розвиток логічного та математичного мислення;

– розуміння природи та технологій із позиції точних наук;

– освіченість в інформаційно-комунікаційних технологіях, уміння їх використовувати;

Зміст STEM-освіти реалізується через:

Science – сукупність наук про природу, явища та закони, що відносяться до зовнішнього світу людини; це точне знання про все, що дійсно існує чи можливо, у Всесвіті. У різні часи у світі панував інтерес до тих чи інших наук. У хронологічній послідовності: у XVII–XVIII ст. панувала механіка, у XIX ст. - хімія, фізика, біологія, в першій половині XX ст. - фізика, у другій половині XX ст. – хімія, фізика, біологія. Сьогодні відбувається групове лідерство наук та їх синтез, це пов'язано з розширенням та поглибленням зв'язків природничих наук із виробництвом.

Technology – інновація, зміна або модифікація природного середовища для задоволення передбачуваних потреб та бажань людини. Більшість сучасних технологій є продуктом природничих наук і техніки.

Engineering – це вміння бачити світ як систему, проектувати її елементи та керувати ними; системний і часто інтерактивний підхід до проектування об'єктів для задоволення потреб людини. Інженерія – це також сукупність знань про дизайн та створення людиною продуктів, процес вирішення проблем.

Mathematics – це наука про кількісні відносини та просторові форми дійсного світу. Математика використовується в природничих науках, інженерії, технологіях та мистецтві.

Ключові особливості STEM-освіти в початковій школі:

Практичність. Учні під час уроків вирішують конкретні практичні завдання, а не вивчають суху теорію. Такий підхід до навчання не тільки викликає інтерес у дитини до навчання, а й сприяє кращому запам'ятовуванню отриманої інформації.

Наочний дослідницький підхід. Застосовуючи отримані знання на практиці в лабораторних або польових умовах, школярі можуть самостійно спостерігати, яким чином виникають та протікають ті чи інші процеси.

Командна робота. Здобуття знань не полягає на одиночному просиджуванні за підручником, що, як правило, швидко набридає навіть найусидливішим та старанним учням. Більшою мірою учні експериментують з різними приладами, працюють спільно та розподіляють завдання між собою у команді. Так навички стають у нагоді у дорослому житті та допомагають з дитинства розвивати організаційні здібності.

Інженерія. На уроках діти вивчають основи інженерії та навчаються розуміти природні причинно-наслідкові зв'язки. Це чудовий час для конструювання простого механізму до транспортування товарів у місто майбутнього, власної будови тощо.

Гнучкість аудиторій. Розставляти парти по рядах не потрібно. Їх необхідно розміщувати виходячи з особливостей завдань, які ставляться перед учнями під час уроків.

Візуалізація. Щоб учні могли краще запам'ятовувати ключові поняття, можна використовувати засоби візуалізації: плакати, вайтборди, фліпчарти тощо. Це дозволяє школярам не тільки відобразити ідеї та пропозиції, а й виробити важливу менеджерську навичку структурування завдань для командної роботи.

Вчителям STEM – освіта дозволяє передавати знання й навички, сприяти самостійності; використовувати неординарні підходи в навчанні; навчати більш мотивованих і зацікавлених учнів; відходити від стандартних систем оцінювання за відтворені знання, натомість – сприяти креативності. На уроках роль вчителя зведена до мінімуму, учні самостійно шукають шляхи розв’язання завдання [5].

На STEAM-уроках творчі вчителі зазвичай не обмежуються одним предметом, поєднуючи науку і мистецтво, намагаються надати знання учням якомога доступніше, навіть у співпраці з іншими вчителями. У цьому допомагають інтегровані уроки та STEAM-проєкти. Проєкт як засіб реалізації STEAM-освіти в початковій школі допомагає органічно інтегрувати знання учнів з різних предметів під час розв’язання реальних проблем, обумовлює їх практичне використання, генерує нові ідеї, формує всі необхідні життєві компетенції. Використання методу проєктів на практиці змінює роль вчителя під час освітнього процесу. Із носія основних знань він перетворюється на організатора пізнавальної діяльності [6].

Основні принципами реалізації STEM-проєктів:

Інтеграція предметів. STEM-освіта передбачає міждисциплінарний підхід, який поєднує науку, технології, інженерію та математику. Важливо створювати завдання, що вимагають знань з різних дисциплін для вирішення реальних проблем.

Проєктний метод навчання. Навчання через проєкти допомагає дітям засвоювати матеріал на практиці, що підвищує мотивацію до навчання. Проєкти стимулюють самостійне дослідження, експерименти та творчий підхід до вирішення задач.

Розвиток творчості та критичного мислення. Завдання STEM-проєктів передбачають пошук рішень та експериментування, що сприяє розвитку ключових навичок XXI століття. Учні вчаться аналізувати ситуації, висувати гіпотези, тестувати ідеї та вдосконалювати свої проєкти.

Навчання через досвід. Практичні заняття дозволяють дітям не лише запам'ятовувати інформацію, а й краще розуміти її застосування у реальному житті.

Командна робота. Спільна діяльність над проєктами сприяє розвитку комунікативних навичок та вмінню працювати у групі.

Цифрові технології. Використання сучасних інформаційних технологій сприяє кращому розумінню STEM-дисциплін. Наприклад, застосування віртуальної реальності або симуляторів для моделювання фізичних явищ допомагає учням глибше усвідомити складні наукові процеси.

STEM-проєкти у початковій школі реалізуються поетапно. Тема має бути актуальною та цікавою для учнів. Вона може стосуватися реальних життєвих проблем або природних явищ. Важливо розподілити ролі та визначити необхідні ресурси. Вчитель має допомогти учням скласти план дослідження, визначити завдання та обговорити очікувані результа. Учні проводять дослідження, виконують експерименти та створюють моделі. На цьому етапі можливі труднощі, тому важливо забезпечити підтримку з боку вчителя. Оцінювання включає представлення роботи та рефлексію щодо виконаних завдань. Учні демонструють свої напрацювання класу, пояснюють висновки та отримують зворотний зв’язок. Важливо не лише презентувати результати,

а й обговорити можливі покращення проєкту. Це сприяє навчанню через помилки та стимулює подальший розвиток.

Так, звичайний урок математики чи української мови можна перетворити в цікавіше заняття, якщо поєднати діяльність декількох дисциплін. Наприклад, можна вивчати частини мови за допомогою музики, або дробові числа з роботами. Більш яскравою та якісною буде така проєктна робота із застосуванням сучасного технологічного обладнання [5].

Для проєктування STEAM-проєктів під час освітнього процесу варто враховувати те, що вони мають впливати на розвиток вмінь і навичок у галузях природничих наук і технологій, математики, критичного мислення, розв'язання практичних дослідницьких питань за допомогою синергії знань дисциплін STEM і використання ІКТ.

При виконанні STEM-проєктів здійснюється розвиток таких дослідницьких умінь, як уміння визначати актуальних проблеми сьогодення та здійснювати їх аналіз, уміння виокремлювати та формулювати актуальні проблеми, висувати гіпотези щодо розв′язання обраної проблеми, визначати мету та завдання дослідження, здійснювати планування діяльності та визначати пріоритетність цілей, проводити інформаційний пошук, відбір та аналіз даних в межах обраної проблематики, планувати та здійснювати дослідження, моделювати та прогнозувати рішення, представляти результати дослідження у різних формах, здійснювати самоаналіз та рефлексію.

STEM-проєкти реалізуються в декілька етапів:

1. Мотиваційний.
2. Підготовчий.
3. Планування.
4. Організаційно-дослідницькі.
5. Представлення результатів.

Учасниками STEM-проєктів є учні, учителі, батьки та експерти.

Батьки відіграють важливу роль у розвитку STEM-навичок у дітей. Вони можуть сприяти розвитку наукового мислення через спільні експерименти вдома, відвідування наукових музеїв, підтримку інтересу до технічних дисциплін через інтерактивні ігри та конструктори. Також важливим є створення освітнього середовища, яке заохочує допитливість та самостійне дослідження.

Одже, у сучасній початковій освіті зростає потреба у впровадженні інноваційних методів навчання, які відповідають вимогам суспільства знань та формують у дітей необхідні для XXI століття навички. Одним із найбільш ефективних підходів є використання STEM-проєктів, які дозволяють інтегрувати знання з різних галузей у практичну діяльність молодших школярів. STEM-проєкти сприяють формуванню навичок аналізу, логічного мислення та творчого підходу до вирішення проблем. Учні не просто засвоюють матеріал, а навчаються застосовувати знання у нових ситуаціях. Здійснюється поєднання кількох предметних галузей в одному проєкті сприяє глибшому розумінню матеріалу, формуванню системного мислення та вміння бачити взаємозв'язки між знаннями. Залучення учнів до реальних, цікавих, пізнавальних завдань сприяє зростанню інтересу до навчання, активізує пізнавальну діяльність та формує позитивне ставлення до науки.
Проєктна діяльність передбачає роботу в групах, обговорення ідей, спільне планування і презентацію результатів, що сприяє розвитку співпраці та взаємоповаги. STEM-проєкти легко адаптуються до різного рівня підготовки учнів, дозволяючи враховувати їхні інтереси, здібності та особливості навчання.

Список використаних джерел

1. Aslam F. STEM Outreach: A Teacher Professional Development Approach / F. Aslam, A. Adefila, Y. Bagia // J. Image. Learn. – 2018. – Vol. 44, No. 1. – P. 58–70. – URL: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0267476.2018.1422618?journalCode=cjet20

2. Бутурліна О. Філософсько-освітня рефлексія STEM-інновацій / О. Бутурліна // Наукові записки Малої академії наук України. – 2017. – Вип. 10. – С. 35– 46. – (Серія: Педагогічні науки). – URL: http://nbuv. gov.ua/UJRN/snjasu_2017_10_7.

3. Концепція «Нова українська школа» // Інформаційний збірник МОН України. – 2016. – URL: https:// mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/ nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf.

4. Морзе Н. В. Освітня робототехніка як перспективний напрям розвитку STEM-освіти / Н. В. Морзе, О. В. Струтинська, М. А. Умрик // Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. – 2018. – № 5. – С. 178–187. – URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26270/.

5. Практичні способи впровадження STEM-освіти в Україні. – URL: https://b-pro.com.ua/statti/shhopotribno-dlya-vprovadzhennya-stem-osviti-v-ukrainidumka-eksperta.

6. Третяк О. STEM –підхід до навчання в початковій школі.- URL: https://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2023/2/5.pdf.

7. STEM-освіта. – URL: https://imzo.gov.ua/stemosvita/.

8. STEM-освіта у початковій школі. – URL: https:// i-school.kiev.ua/stem-osvita-u-pochatkovij-shkoli/.

ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Лисак Ірина,
вчитель початкових класів,
Ізяславська початкова школа №6
Ізяславської міської ради

Інформаційно-комунікативна компетентність як невід'ємна складова професійного саморозвитку сучасного педагога

Анотація*. Інформаційно-комунікативна компетентність виступає двигуном для оновлення й удосконалення професійної діяльності педагога. Сформована здатність до ефективного оперування знаннями та технологіями розширює горизонти для саморозвитку, стимулює пошук нестандартних рішень у педагогічній практиці. Продемонстровано приклади застосування комунікаційних платформ і технік, які допомагають педагогу адаптуватися до змінних умов сучасного освітнього процесу.*

Ключові слова: *інформаційно-комунікативна компетентність, саморозвиток, педагог, цифрова ера, професійне вдосконалення, партнерство.*

Вступ. Стрімка цифровізація, посилена військовими подіями та урізноманітненням форм освіти, мотивує педагогів шукати нові інструменти для розвитку фахового потенціалу. Саморозвиток супроводжується формуванням таких характеристик, які гарантують пристосування до умов постійних викликів. Перехід на дистанційний та змішаний формати, докорінна перебудова методик — усе це запускає активні процеси переоцінки традиційних підходів. У межах таких трансформацій інформаційно-комунікативна компетентність дає змогу швидко реагувати на нові запити, залучати широкий спектр електронних ресурсів, співпрацювати з колегами з інших країн і налагоджувати комунікаційні мости зі здобувачами освіти.

Слід підкреслити, що формування подібної компетентності залежить не тільки від окремого педагога, а й від загальної освітньої стратегії, технологічної інфраструктури й управлінської підтримки. Натомість особиста мотивація, прагнення до професійного саморозвитку та здатність інтегрувати цифрові інструменти у власний стиль викладання виступають рушійною силою. З огляду на висновки І. Л. Гуменюк і співавторів [11, с.21], цифрова грамотність викладача безпосередньо впливає на якість освітнього середовища, розширює варіативність навчальних завдань та стимулює розвиток партнерських комунікацій.

Основна частина. Нерідко саме нерозривний зв'язок між професійним саморозвитком та здатністю користуватися сучасними цифровими інструментами виводить педагога на вищий рівень майстерності. Стратегічне опрацювання освітніх платформ і веб-ресурсів дозволяє залучати інтерактивні формати, які стимулюють креативне мислення здобувачів освіти. Беручи до уваги напрацювання Т. В. Лісничої [6, с.254], доречним вважається впровадження дистанційних завдань з елементами мікронавчання. Завдяки цьому забезпечується економія часу, індивідуалізація змісту і підвищення зацікавленості серед студентів.

На фоні процесів, що тривають у педагогіці, інформаційно-комунікативна компетентність демонструє дієвість під час організації інтерактивних вебінарів, відеоконференцій, обговорень із застосуванням хмарних сервісів. Погрібна А. О. і колеги [9, с.220] наголошують, що в професійній підготовці корекційних педагогів саме

комунікативна складова зміцнює впевненість спеціаліста під час соціальної взаємодії і формує культуру спілкування. Отже, цифрові канали створюють сприятливі умови для обміну досвідом і налагодження міжнародних контактів.

У працях С. М. Грушецького [4, с.39] простежується модель, де майбутні фахівці агроінженерії переходять на інтерактивні методи із залученням електронних симуляторів, навчальних ігор, відеоматеріалів. Така практика висвітлює, що інформаційно-комунікативна компетентність проявляє себе у здатності адаптуватися до різнопланових завдань, створювати творчі проєкти та аналізувати складні ситуації з урахуванням цифрових чинників.

Беручи до уваги концепт саморозвитку як рух від початкової професійної позиції до більш високого рівня майстерності, педагогу необхідно опановувати нові підходи. Мова йде про володіння соціальними мережами, онлайн-бібліотеками, методичними платформами. Ці ресурси сприяють розвитку креативних форм взаємодії зі студентством, спонукають педагога до створення авторських методик викладання. Згідно з розвідками В. В. Ворожбіта-Горбатюк і колег [3, с.53], комунікація через електронні форуми зміцнює педагогічне партнерство і розвиває здатність підлаштовуватися під нові формати.

Невіддільним аспектом саморозвитку видається потреба шукати нові перспективи навіть поза межами традиційних програм. З урахуванням світових тенденцій слід орієнтуватися на мультимедіа-курси, віртуальні майстер-класи, закордонні стажування, щоби збагачувати методичний арсенал. У монографії Г. Ф. Пономарьової та колективу [8, с.314] ідеться про підвищення рівня терціарної едукації через проєктний підхід, де інформаційно-комунікативна складова стимулює спільне вирішення актуальних питань у межах творчих груп. Саме від цих кроків залежить здатність педагога виходити за звичні межі і реалізовувати міждисциплінарні задуми.

У дослідженні Т. В. Абрамович [1, с.93] розкрито вплив психологічної гнучкості на готовність педагога змінювати інструментарій. Авторка виділяє зв’язок між умінням швидко опановувати нові платформи та здатністю виявляти професійну стійкість. Якщо говорити про саморозвиток, то інформаційно-комунікативна компетентність не тільки сприяє продуктивній взаємодії з колегами і студентами, а й формує чутливість до глобальних трендів у педагогіці.

Своєю чергою, у працях Н. І. Лукашової та співавторів [7, с.91] зустрічаємо аналітику про формування інформаційно-комунікативної компетентності в майбутніх учителів хімії. Наголошено, що цей процес спирається на міждисциплінарні методи, групові обговорення на інтерактивних платформах та опанування електронних бібліотек. Такий підхід дає змогу здійснювати комплексний аналіз явищ, розширює діапазон розв’язуваних завдань і активізує схильність до інновацій.

На противагу стереотипам про складність цифрових інструментів, сучасний педагог має право практикувати хмарні сервіси без глибоких технічних знань. Методичні матеріали від Ю. Л. Калічака і Д. Т. Фідик [5] демонструють, що вихователь здатен створювати інтерактивні заходи завдяки інтуїтивним конструкторам, які не вимагають складних налаштувань. У будь-якому разі, головна суть полягає у вмінні структурувати інформацію, презентувати її у різних форматах і підтримувати ділову комунікацію. Своєчасне переходження від класичного викладання до комбінованих сценаріїв сприяє підвищенню якості освітнього процесу.

Додамо, що методологія С. О. Сисоєвої [10, с.27] забезпечує інструментарій для створення компетентнісно зорієнтованої вищої освіти. Особлива увага приділена вибудові наукового тезаурусу, який допомагає педагогу інтегрувати поняття з різних дисциплін у єдину модель навчання. Саме за таких умов інформаційно-комунікативна компетентність постає механізмом, який поєднує наукову складову і практичний досвід у межах інтерактивних занять.

Формувати нові вміння можна через поетапне впровадження різних стратегій. Вочевидь, кожна стратегія потребує чітких критеріїв, визначених індикаторів

оцінювання і відповідного фідбеку. Щоб систематизувати підходи, доцільно навести зразок у вигляді таблиці.

Таблиця 1. Можливі стратегії розвитку інформаційно-комунікативної компетентності

Стратегія	Суть	Результат
Онлайнові воркшопи	Залучення викладачів до тематичних вебінарів і майстер-класів	Розширення контактів, обмін досвідом
Електронні портфоліо	Формування набору робіт та відгуків у мережевому просторі	Прозора демонстрація результатів, доступ до колаборації
Міжнародні проєкти	Участь у програмах академічної мобільності, стажуваннях	Опанування нових підходів, розширення світогляду
Мобільні додатки для комунікації	Використання платформ на кшталт Slack, Teams, Trello	Швидка координація, узгодження планів і спільне прийняття рішень
Групові чати та соціальні мережі	Висвітлення проектів, ідей, обговорення практичних задач	Інтерактивна участь колективу, пошук додаткових ресурсів

У такий спосіб неважко дійти висновку, що педагог сам обирає оптимальний шлях до саморозвитку, орієнтуючись на специфіку дисципліни та доступні технічні можливості. До сказаного додається різноманіття навчальних платформ, розробок штучного інтелекту, онлайн-курсів тощо. Як стверджує М. М. Тріпак і колектив [11, с.22], дистанційні формати залишаються дієвими, якщо педагог ретельно готує навчальні матеріали й уміє керувати активністю здобувачів освіти.

Доцільно згадати про досвід О. Чурікової-Кушнір [12], де відображено технології формування комунікативної компетентності у майбутніх хорових диригентів через інтерактивні практики. Музичне мистецтво потребує не лише художніх навичок, а й уміння транслювати інформацію, налаштовувати конструктивний діалог у колективі. З'являється перспектива використовувати інтернет-ресурси для колективних репетицій, обміну файлами й координації заходів.

Серед поточних воєнних реалій, коли безпекові чинники відіграють вирішальну роль, цифрова комунікація стає єдиним можливим засобом для безперервної освіти. Підтримка навчання на відстані допомагає педагогам, які тимчасово перебувають поза межами своїх закладів, залишатися в професії. Разом із тим, професійне зростання стає багатовекторним: крім володіння класичними методами, розвивається здатність миттєво реагувати на інформаційні виклики. На думку Н. В. Ясінської [13, с.51], індивідуальна освітня траєкторія педагога потребує проєктування, де інформаційно-комунікативна компетентність функціонує як передумова для продуктивного пошуку рішень.

Нерідко налагодження контактів з фахівцями з різних регіонів чи країн підвищує якість саморозвитку. З'являються партнерські проєкти, обміни досвідом, застосування новітніх методик. Завдяки інформаційно-комунікативній компетентності педагог не просто споживає чужі ідеї, а й активно пропонує власні. У публікації S. Poshtarov [14, с.20] містяться спостереження, що під час дистанційної роботи студенти проявляють вищу ініціативність, якщо викладач створює сприятливе середовище для різнопланової комунікації й заохочує командну взаємодію.

З-поміж найдієвіших інструментів професійної взаємодії виділяються форуми, онлайн-конференції, блоги, інтернет-спільноти в соціальних мережах. Усі вони стають простором для збору дослідницьких ідей, фахових рекомендацій, методичних

доробок. Природним є, що від грамотності й гнучкості педагога у цифровій комунікації залежить продуктивність усієї ініціативи. Досвід засвідчує, що при успішному обміні думками кожен отримує натхнення, підвищує фахову компетентність і стає конкурентоспроможним на ринку освітніх послуг.

Тим часом безсистемне використання інтернет-ресурсів призводить до перевантаження та неефективного розпорошення зусиль. Саморозвиток вимагає цілеспрямованого вибору джерел, оцінки їхньої надійності, оптимальної інтеграції у навчально-виховний процес. Як наголошується у публікації Г. Ф. Пономарьової та співавторів [8, с.196], грамотне опрацювання ресурсів збагачує предметно-методичну базу й допомагає формувати в учнів і студентів актуальні вміння.

Серед іншого, слід зауважити, що для повноцінного засвоєння інновацій потрібен покроковий алгоритм дій, який гарантує системність та поступовий перехід від одного рівня до іншого. Кожен етап супроводжується інструментами, що вимірюють результати і надають зворотний зв’язок. Узагальнюючи факти, можна означити п’ять кроків:

1. Оцінка рівня готовності. Педагог проходить самотестування або зовнішнє оцінювання, щоб зрозуміти поточний рівень цифрової та комунікативної підготовки.
2. Визначення цілей. Ставимо за мету конкретизувати, наскільки педагог планує удосконалити навички і які ресурси будуть застосовані.
3. Відбір інструментів. Вибираються платформи, додатки та формати інтеракції (вебінари, групові чати, боти), які найбільше відповідають потребам.
4. Реалізація. Запускаються проєкти, відбуваються експерименти зі змішаними методами, виконується моніторинг.
5. Аналіз і коригування. Результати фіксуються, слабкі місця виправляються, інструменти оновлюються.

Цей механізм універсальний і застосовується до всіх освітніх сфер. Як підкреслює С. О. Сисоєва [10, с.22], компетентнісно зорієнтована освіта залежить від усвідомленого та цілеспрямованого процесу, де інформаційно-комунікативна складова слугує провідником.

Невизначеність, спричинена військовими діями, зумовлює проблеми в доступі до інтернету, зниження інтенсивності комунікації між колегами та здобувачами освіти. У такій ситуації інформаційно-комунікативна компетентність допомагає педагогу швидко знайти альтернативи: синхронні або асинхронні формати. Коли немає можливості організувати живе заняття, застосовуються попередньо записані відеолекції, аудіоподкасти, добірки додаткових матеріалів. Беручи до уваги позицію О. І. Балаби [2, с.11], керівництво закладу має стимулювати таких фахівців, створюючи онлайн-кабінети, надаючи інструкції щодо безпечних каналів зв’язку і забезпечуючи систематичну технічну підтримку.

Практика свідчить, що саме гнучкість і винахідливість допомагають тримати освітній процес у робочому ритмі, незважаючи на труднощі. Подекуди студенти опановують нові теми через мобільний зв’язок, а викладачі надсилають завдання різними каналами, шукають інтерактивні способи залучення аудиторії. Окрім того, соціальні мережі слугують платформою для швидкого обміну повідомленнями, взаємних консультацій і підтримки психологічного клімату.

Якщо звернутися до напрацювань Погрібної А. О. [9, с.220], партнерські зв’язки серед педагогів різної спеціалізації забезпечують взаємозбагачення досвідом. Зокрема, майбутні вчителі початкових класів отримують корисні ідеї від викладачів старшої школи, а фахівці вищої освіти залучають практичний досвід вихователів. Коли це відбувається через інформаційно-комунікативні мережі, зникають територіальні обмеження й підвищується оперативність реагування на колективні запити. Роль лідерів думок полягає в тому, щоб генерувати нові проєкти, проводити вебінари, забезпечувати підтримку для учасників.

Перенесення дискусій у цифрове середовище створює відкритий простір. Безумовно, необхідно вміти вести конструктивний діалог, дотримуватися нетикету, стимулювати рівноправність у спілкуванні. Переконливо звучить думка Т. В. Абрамович [1, с.95] про значущість психологічної гнучкості: якщо педагог внутрішньо готовий до нових викликів, то він комфортно почувається у віртуальному спілкуванні й завжди знаходить спосіб адаптуватися.

Висновки. Узагальнюючи, інформаційно-комунікативна компетентність забезпечує неперервний розвиток професійних здібностей педагога, відкриває нові можливості для дистанційних і змішаних форматів, залучає до глобального освітнього простору. Спеціаліст, що прагне самовдосконалення, розвиває вміння шукати, систематизувати, презентувати інформацію, а також підтримувати дієву комунікацію з іншими учасниками освітнього процесу. Здатність застосувати електронні платформи, форми самостійної роботи й інструменти спільного проєктування формує середовище, де навчання стає інтерактивним, гнучким і продуктивним.

Саморозвиток у воєнних умовах передбачає перехід на віддалені технології, збереження контактів і впевнене оволодіння новими ресурсами. Така стійкість пов'язана з умінням не лише використовувати ІКТ, а й критично осмислювати їх, шукаючи прогалини для подальшого вдосконалення. Досвід показує, що інформаційно-комунікативна компетентність перетворюється на головний інструмент для інтеграції в сучасний світ освіти, допомагає мобілізувати мотиваційні резерви й залишатися конкурентоспроможним у постійно змінюваному оточенні.

Список використаних джерел

1. Абрамович Т. В. Роль психологічної гнучкості у професійному саморозвитку педагога. Імідж сучасного педагога. 2024. Вип. 4 (217). С. 92–96
2. Балаба О. І. Саморозвиток педагога закладу дошкільної освіти як управлінська проблема / За заг. ред. Р. Черновол-Ткаченко, О. Мармази, О. Гречаник. 2024. С. 11
3. Ворожбіт-Горбатюк В. В., Борисенко Н. О., Се Кежань. Інформаційно-комунікаційна компетентність педагога як ресурс партнерства. Теорія та методика навчання та виховання. 2022. Вип. 52. С. 52–60
4. Грушецький С. М. та ін. Модель формування інформаційно-комунікаційної компетентності у здобувачів вищої освіти (спеціальності «Агроінженерія») в контексті їх професійної підготовки. Професійно-прикладні дидактики. 2024. Вип. 1. С. 36–42
5. Калічак Ю. Л., Фідик Д. Т. Інформаційно-комунікативна компетентність у системі підготовки вихователя. The 10th International scientific and practical conference "Analysis of modern ways of development of science and scientific discussions" (November 29–December 02, 2022). Bilbao, Spain. International Science Group, 2022
6. Ліснича Т. В. Деякі аспекти формування інформаційно-комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки. The 3rd International scientific and practical conference "Modern research in science and education" (November 9–11, 2023). Chicago, USA : BoScience Publisher, 2023. 1096 p.
7. Лукашова Н. І., Козир Є. А., Циганков С. А. Формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх учителів хімії під час вивчення фахової методики. Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. 2016. Вип. 3. С. 90–96
8. Підвищення рівня терціарної едукації майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти: теоретичний аспект : монографія / Г. Ф. Пономарьова та ін. ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Бровин О. М., 2021. Кн. 1. 552 с.
9. Погрібна А. О., Яценко О. А. Комунікативна компетентність як складник професійної компетентності корекційних педагогів. Вчені записки. 2021. Вип. 3. С. 220

10. Сисоєва С. О. Компетентнісно зорієнтована вища освіта: формування наукового тезаурусу. Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри. 2015. С. 18–44
11. Тріпак М. М., Гуменюк І. Л., Шевчук О. В. Роль дистанційного навчання у формуванні цифрової компетентності викладачів в умовах діджиталізації економіки. Інклюзія і суспільство. 2022. Вип. 2. С. 20–24
12. Чурікова-Кушнір О., Софроній З., Гаврілова Л. Формування комунікативної компетентності майбутнього хорового диригента. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2024. Т. 1.1 (108)
13. Ясінська Н. В. Сучасна наука про проєктування індивідуальної освітньої траєкторії педагога в системі неперервної освіти. Педагогічний пошук. 2022. № 2 (114). С. 49–53
14. Poshtarov S. Формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. Економічний вісник університету. 2022. Вип. 52. С. 19–22

Литвин Ольга,
вчитель початкових класів
Городоцької початкової школи
Городоцької міської ради

Інформаційно-комунікативна компетентність як невід'ємна складова професійного саморозвитку сучасного педагога

Анотація. *У статті розглядається інформаційно-комунікативна компетентність як важливий компонент професійного розвитку сучасного педагога. Аналізуються ключові аспекти впровадження цифрових технологій в сучасний освітній процес, їхній вплив на якість освіти та ефективність комунікації з учнями. Особлива увага приділяється ролі вчителя у формуванні інформаційної культури школярів та необхідності безперервного самовдосконалення в умовах цифрової трансформації освіти.*
Ключові слова: *компетентність, саморозвиток педагога, освітній процес, інформаційна культура, самовдосконалення, професійний розвиток.*

Вступ. Сучасний освітній простір змінюється так само швидко, як і навколишній світ. Цифрові технології, які ще одне-два десятиліття тому тільки-но почали розвиватися, сьогодні є невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу. Учитель початкової школи нового покоління – це не лише джерело знань для своїх учнів чи учениць, але й людина, яка постійно йде у ногу з часом, систематично навчається, вправно адаптується до змін і ефективно впроваджує інновації, які з'являються на освітньому ринку. Одним із ключових аспектів професійного розвитку сучасного вчителя початкової школи є інформаційно-комунікативна компетентність – здатність ефективно використовувати гаджети та працювати з цифровими технологіями, як сучасними засобами комунікації та ефективно інтегрувати їх в освітній процес закладу загальної середньої освіти.

Як учитель початкових класів, я щоденно переконуюся у тому, що цифрова грамотність та вміння доцільно використовувати інформаційні технології відкривають перед нами, педагогами, що плекають майбутнє, безмежні можливості для якісного, мотивуючого та цікавого навчання. Уміння володіти цифровими навичками - це не просто суто технічне уміння, але й необхідність, без якої важко реалізовувати інноваційні освітні методики та впроваджувати Державний стандарт початкової освіти. Використання електронних ресурсів, мультимедійних засобів, інтерактивних

платформ та цифрових додатків не тільки підвищує ефективність навчання, але й сприяє розвитку в учнів критичного мислення, формує медіаграмотність та навички самостійної роботи з великими обсягами інформації.

Кожен учитель, прагнучи бути сучасним та успішним педагогом, цікавим новому поколінню, повинен розвивати та удосконалювати свою інформаційно-комунікативну компетентність, адже саме це є основою:

- оновлення професійних знань, що забезпечується через доступ до наукових досліджень, методичних рекомендацій, онлайн-курсів, семінарів;
- ефективна взаємодія з учнями та батьками, яку забезпечує комунікація через месенджери, електронні щоденники, освітні платформи для дистанційного навчання;
- підвищення мотивації учнів через використання ігрових технологій, інтерактивних вправ, віртуальних мандрівок, проєктів та інноваційних форм роботи;
- залучення до роботи у професійних спільнотах, що дає можливість обміну досвідом з колегами на вебінарах, форумах, воркшопах, через соціальні мережі.
- оптимізації робочого процесу вчителя, зо відбувається через застосування цифрових інструментів для планування уроків, ведення документації, оцінювання знань.

В мінливому сучасному світі вчителю вже недостатньо лише уміти передавати знання, бути їх джерелом – педагог повинен навчати дітей шукати та самостійно здобувати ці знання, опрацьовуючи інформацію, аналізуючи її, критично оцінюючи й застосовуючи у реальних життєвих ситуаціях. Саме тому професія вчителя освітнього закладу трансформується. Він стає провідником між світом сучасних цифрових технологій і сучасним поколінням. Вчитель несе відповідальність за формування інформаційної культури своїх школярів.

Розвиток та вдосконалення інформаційно-комунікативної компетентності – це непростий шлях до професійного зростання кожного педагога. У сучасному світі таке уміння є не просто модним трендом, але й гострою необхідністю, яка допомагає нам, педагогам, йти в ногу з часом, робити навчання цікавим, доступним і максимально ефективним. У наших руках – майбутнє дітей і нашої держави в цілому, і тільки від нас залежить, наскільки якісно ми підготуємо їх до життя в сучасному інформаційному суспільстві.

Інформаційно-комунікативна компетентність вчителя охоплює не лише оволодіння сучасними цифровими технологіями, але й вироблення здатності критично оцінювати та ефективно використовувати інформацію, дотримуватися академічної доброчесності. Як зазначається в дослідженні, ця компетентність включає розвиток комунікативних здібностей та вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, аналізувати та застосовувати знайдену інформацію в професійній діяльності [2, с. 15].

Сучасний педагог початкової школи повинен уміти не тільки використовувати цифрові інструменти, що з’являються швидко у великій кількості, але й ефективно інтегрувати їх в освітній процес таким способом, щоб сприяти розвитку критичного мислення та м’яких навичок школярів. Така професійна діяльність передбачає постійне підвищення кваліфікації, співпрацю у професійних спільнотах та обмін досвідом з колегами-педагогами. Саме тому формування інформаційно-цифрової компетентності педагога є пріоритетним напрямом розвитку освіти, що базується на принципах цифровізації [4, с. 35].

Розвиток інформаційно-комунікативної компетентності кожного вчителя повинен стати безперервним процесом, що вимагає систематичного підходу та використання різноманітних методів і ресурсів. Важливим аспектом цього процесу є інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес. Така взаємодія сприяє підвищенню якості освіти та забезпечує відповідність сучасним вимогам суспільства.

Згідно з дослідженнями Николайчука Г. В, формування інформаційно-комунікаційної компетентності педагогів нараховує декілька ключових компонентів:

- теоретичну підготовку вчителя, що включає ознайомлення з основами ІКТ, розуміння принципів їх роботи та можливостей їх застосування в освітньому процесі;
- формування практичних навичок через оволодіння конкретними цифровими інструментами та дистанційними платформами, що використовуються для створення та проведення навчальних занять;
- методичну компетентність, тобто здатність інтегрувати ІКТ у власну педагогічну діяльність, розробляти та впроваджувати інноваційні методики навчання з використанням цифрових технологій;
- критичне мислення та академічну доброчесність як вміння оцінювати якість та достовірність інформації, забезпечувати безпечне використання цифрових ресурсів як для себе, так і для учнів.

Важливою умовою для успішного розвитку цих компонентів є створення сприятливого освітнього середовища, що має на меті підтримати інновації та надати можливості для професійного розвитку кожного педагога. Як зазначається в дослідженні, "інформаційно-комунікаційна компетентність педагога є важливим структурним компонентом професійної компетентності, яка проявляється у прагненні і готовності до ефективного застосування сучасних технічних засобів та ІКТ для розв'язання завдань як у професійній діяльності, так і повсякденному житті" [6, с. 50].

Таким чином, постійний розвиток інформаційно-комунікативної компетентності є запорукою успішної педагогічної діяльності вчителя та якісної підготовки його учнів до життя в швидкозмінюваному інформаційному суспільстві. Від готовності вчителів адаптуватися до нових технологій та опановувати новітні методики залежить якість освіти та майбутнє покоління.

Інформаційно-комунікативна компетентність вчителя початкової школи, як базове поняття, охоплює сукупність знань, умінь і навичок, які є необхідними для ефективного використання ІКТ у своїй професійній діяльності. Згідно з дослідженнями моделі організаційних систем відкритої освіти В. Ю Бикова: інформаційно-комунікативна компетентність педагога може складатися з таких компонентів:

- технологічного компоненту, що включає володіння сучасними інформаційними технологіями та засобами комунікації, що дозволяє педагогу початкової школи надавати якісні освітні послуги, ефективно використовуючи їх в освітньому процесі;
- інформаційного компоненту як здатності вчителя початкових класів працювати з інформацією, здійснювати її пошук, аналіз, обробку та зберігання, а також критично оцінювати її достовірність, дотримуватися вимог академічної доброчесності;
- комунікативного компоненту, що складається з уміння ефективно спілкуватися та співпрацювати з учнями, колегами закладу освіти та батьками за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, використовуючи різноманітні засоби комунікації [1, с. 134].

Оволодіння вищезазначеними компонентами дозволяє педагогам не лише підвищувати ефективність власної професійної діяльності, але й сприяти розвитку інформаційної культури своїх учнів чи учениць. З огляду на це, слід зазначити, що інформаційно-комунікативна компетентність є важливою складовою професійного саморозвитку кожного педагога. Адже саме використання ІКТ у педагогічній діяльності сприяє:

- підвищенню якості освітнього процесу шляхом інтеграції мультимедійних засобів, інтерактивних технологій та цифрових ресурсів, що робить уроки візуалізованими та цікавішими для сучасних школярів;
- розширенню професійних можливостей педагогів шляхом участі у вебінарах, онлайн конференціях, дистанційних курсах підвищення кваліфікації, що сприяє обміну досвідом та підвищенню професійної спроможності;

- ефективній організації освітнього процесу шляхом використання електронних журналів, різноманітних платформ для дистанційного навчання та інших цифрових інструментів і застосунків, робота з якими спрощує ведення документації та комунікацію з учасниками освітнього процесу.

Отже, інформаційно-комунікативна компетентність сприяє не лише підвищенню професійної компетентності вчителя, але й покращенню конкретизованих результатів навчання школярів та їх мотивації до навчання.

Формування інформаційно-комунікативної компетентності вчителя початкових класів є мультигранним процесом, який включає такі методи та засоби, як:

- систематичне підвищення кваліфікації та якісний професійний розвиток: участь у тренінгах, воркшопах, семінарах, курсах з удосконалення цифрових навичок, що сприятиме оновленню знань та навичок у цій сфері;
- інформальна освіта та самостійне вивчення інноваційних технологій: ознайомлення з сучасними програмними засобами, онлайн-ресурсами, мобільними додатками та платформами для навчання;
- інтеграція цифрових технологій в освітній процес: використання електронних підручників, робота з інтерактивними дошками, навчальними платформами для організації уроків та позакласних справ;
- співпраця з колегами-педагогами та обмін досвідом шляхом участі у професійних спільнотах, що сприятиме обміну ідеями та кращими практиками використання цифрових технологій в освітньому процесі.

Використання вищезазначених методів та форм роботи дозволяє вчителям початкових класів ефективно інтегрувати цифрові технології у свою педагогічну діяльність та сприяти розвитку власної інформаційно-комунікативної компетентності.

Розвиток цифрової компетентності педагогічних працівників також є пріоритетним напрямом в освітній державній політиці України. З цією метою на державному рівні розроблено та впроваджено низку програм, спрямованих на оволодіння сучасними цифровими інструментами та технологіями. Однією з ключових ініціатив є Типова програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників із розвитку цифрової компетентності, затверджена наказом МОН від 10.12.2021 № 1340 [6, с.50].

Розвиток інформаційно-комунікативної компетентності вчителя початкової школи на сучасному етапі становлення початкової освіти є ключовим фактором підвищення якості освіти в сучасному суспільстві. Однак, незважаючи на позитивні фактори, все ж виникають певні труднощі, які потребують уваги та вирішення нагальних проблем.

На першому місці стоїть стрімкий розвиток цифрових технологій. Швидка поява нових та удосконалення наявних інформаційно-комунікаційних технологій вимагає від педагогів безперервного навчання та швидкої адаптації до оновлень впродовж всієї педагогічної кар’єри. Педагоги закладів загальної середньої освіти повинні не лише опановувати нові інструменти для навчання, але й ефективно інтегрувати їх в освітній процес, що потребує додаткового часу та великих ресурсів, доступ до яких є часто обмеженим або нерівним.

Слід визнати, що не у всіх українських освітніх закладах наявне достатнє технічне забезпечення та доступ до сучасних цифрових ресурсів. Крім того, суттєву роль відіграє й відсутність належної технічної підтримки, як для педагогів, так і для цифрових гаджетів, що теж суттєво ускладнює ефективне використання ІКТ у навчанні школярів. Далі слід зазначити про різний рівень оволодіння цифровими навичками серед педагогів, що може створювати певні бар'єри для впровадження ІКТ. Багато педагогів початкових шкіл відчувають невпевненість або, навіть, опір перед використанням новітніх технологій. В даному випадку слід пам’ятати й про спротив змінам серед певної категорії педагогічних працівників. Психологічні бар’єри та власне

небажання виходити із середовища комфорту також відіграють свою роль в перешкоджанні впровадженню інноваційних технологій в освітній процес.

Для подолання вищеописаних викликів та сприяння розвитку цифрової компетентності педагогів початкової школи, на мій погляд, необхідно:

- організовувати систематичні тренінги, семінари та курси підвищення кваліфікації з використання ІКТ, що сприятиме підвищенню рівня цифрової грамотності педагогів;
- створювати сприятливі умови для обміну досвідом та найкращими практиками між вчителями;
- розробляти та впроваджувати навчальні освітні програми, які передбачатимуть активне використання цифрових технологій, сприятимуть формуванню в школярів необхідних цифрових навичок та підвищуватимуть їх мотивацію до навчання;
- співпрацювати з ІТ-спільнотою та технологічними компаніями;
- залучати нові інвестиції у сферу освіти, як українські, так і зарубіжні, які можуть допомогти забезпечити заклади загальної середньої освіти необхідним обладнанням та програмним забезпеченням, а також сприяти розвитку інноваційних освітніх проєктів;
- формувати позитивне ставлення до інновацій через демонстрацію успішних прикладів використання ІКТ у педагогічній діяльності та підкреслення їхніх переваг для покращення якості освіти.

Отже, подолання існуючих викликів та реалізація вищеописаних перспектив мають на меті сприяти ефективному розвитку інформаційно-комунікативної компетентності педагогів початкової школи, що, в свою чергу, позитивно вплине на якість освітнього процесу та підготовку учнів до життя в інформаційному суспільстві.

Слід зазначити, що перспективи розвитку інформаційно-комунікативної компетентності педагогів пов’язані з інтеграцією новітніх технологій, таких як хмарні сервіси, штучний інтелект та адаптивне навчання відкривають нові можливості для персоналізації та підвищення ефективності освітнього процесу.

Хмарні сервіси дають педагогам початкових закладів освіти можливість зберігати, обробляти та спільно використовувати дані через всесвітню мережу Інтернет, що сприяє гнучкості застосування та доступності освітніх ресурсів. Провідні ІТ-компанії, серед яких Google та Microsoft, пропонують безкоштовні або відносно дешеві хмарні послуги для освітян, що дозволяє освітнім закладам впроваджувати інноваційні підходи без значних фінансових витрат.

Штучний інтелект (ШІ) в освіті сприяє автоматизації рутинних завдань, швидкому аналізу успішності учнів та укладанню особистої освітньої траєкторії школярів з наданням останнім індивідуалізованих рекомендацій для підвищення якості результатів навчання. Використання ШІ дає можливість укладати адаптивні навчальні освітні програми, які підлаштовуються під індивідуальні потреби кожного школяра, розробляючи його індивідуальну освітню траєкторія розвитку і, таким чином, підвищуючи ефективність засвоєння нових знань.

Адаптивне навчання, що підтримується штучним інтелектом, дозволяє систематично аналізувати знання та досягнення учнів, автоматично налаштовуючи їх складність та коригуючи зміст навчального матеріалу відповідно до їхніх індивідуальних потреб. Такий підхід сприяє глибшому розумінню навчальних дисцилін та підвищенню мотивації до навчання.

Отже, інформаційно-комунікативна компетентність є ключовим елементом професійного саморозвитку сучасного педагога. Володіння ІКК дозволяє вчителю ефективно інтегрувати ІКТ в освітній процес, підвищувати якість навчання та сприяти розвитку інформаційної культури школярів. Незважаючи на наявні виклики, систематичне підвищення кваліфікації, забезпечення необхідними ресурсами та

формування позитивного ставлення до інновацій сприятимуть успішному розвитку ІКК педагогів та покращенню освітнього процесу загалом.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: Монографія / В. Ю. Биков. – К.: Атіка, 2009. – 684 с.
2. Гуржій А. М. Інформаційні технології та освіта / А. М. Гуржій, М. П. Лещенко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 1 (15). – С. 12–20.
3. Закон України "Про освіту" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 – Дата звернення: 20.03.2025.
4. Кушнір Л. О. Інформаційна компетентність учителя початкової школи / Л. О. Кушнір // Педагогічна майстерність: теорія і практика. – 2021. – № 3. – С. 34–39.
5. Морзе Н. В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті: теорія і практика / Н. В. Морзе, О. Г. Гриньова. – Київ: Освіта України, 2018. – 320 с.
6. Николайчук Г. В. Формування інформаційної компетентності вчителя у сучасному освітньому середовищі / Г. В. Николайчук // Науковий вісник МНУ. – 2022. – № 4(52). – С. 47–53.
7. Олійник В. В. Використання цифрових технологій у педагогічній діяльності / В. В. Олійник // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2019. – № 5(73). – С. 89–97.

Небіліцина Валентина,
вчитель початкових класів,
Кучанський ліцей Новоушицької ОТГ
Хмельницької області

Інформаційно-комунікативна компетентність як невід'ємна складова професійного саморозвитку педагога

Анотація*. У сучасному освітньому просторі саме інформаційно-комунікативна компетентність стає ключовим фактором успішного педагогічного процесу. Вона забезпечує вчителю можливість не лише ефективно обробляти інформацію, але й налагоджувати комунікацію із здобувачами освіти, колегами та батьками, а також сприяє безперервному професійному зростанню. Інформаційно-комунікативна компетентність набуває все більшого значення в умовах швидкого розвитку технологій та зростаючих вимог до педагогічної діяльності.*

Ключові слова: *інформаційно-комунікативна компетентність, початкова школа, цифрова освіта, комп'ютерна грамотність.*

Сучасний педагог. Яким він має бути? Сучасний педагог, щоб бути успішним і затребуваним, повинен бути готовим до будь-яких змін, вміти швидко і ефективно адаптуватися до нових умов, постійно оновлювати свої знання та вміння, прагнути до саморозвитку, проявляти прагнення бути професіоналом, проявляти толерантність до невизначеності, бути готовим до ризику, тобто бути компетентним.

У Концепції НУШ зазначається, що інформаційно-цифрова компетентність – це впевнене, та водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні; інформаційна й медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці; розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [1].

Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях.

Актуальність саморозвитку педагога зумовлена ще й тим, що при щоденній підготовці до навчальних занять та різних заходів він має володіти актуальною та перспективною інформацією. Тільки таким чином він зможе власною діяльністю спонукати до самостійної роботи здобувачів освіти. Рівень освіти сьогоднішніх здобувачів освіти безпосередньо залежить від рівня професійності педагога. Саме саморозвиток педагога та готовність до цієї діяльності є необхідною умовою для формування такої потреби. Тому професійний саморозвиток – це невід'ємна, компетентна роль; умова для його професійного зростання, а отже, і умова для успішності педагога.

Професійна компетентність вчителя – поняття багатоаспектне, його зміст змінюється у відповідності із процесами, що відбуваються в суспільстві й освіті. Структура професійної компетентності також повинна періодично видозмінюватися, корегуватися в зв'язку зі стрімким розвитком науки й практики.

Сучасна освіта вимагає від педагогів не лише високого рівня професійної майстерності, а й уміння ефективно використовувати інформаційно-комунікативні технології. Виділення інформаційно-комунікаційної компетентності як окремої складової професійної компетентності педагога обумовлено активним використання ІКТ у всіх сферах людської діяльності, а також і в освіті. Сучасне суспільство, яке за рядом показників відносять до інформаційного, вимагає від його членів нових знань, умінь, навиків.

Інформаційно-комунікативна компетентність заслуговує на особливу увагу тому, що саме вона дає можливість особистості бути сучасною, активно діяти в інформаційному суспільстві, використовувати найновітніші досягнення у своїй професійній діяльності. Бути важливою складовою професійної компетентності педагога та визначає його здатність до використання сучасних технологій з метою покращення освітнього процесу.

Інформаційно-комунікативна компетентність включає в себе такі компоненти: По-перше, це інформаційна грамотність, яка передбачає здатність педагога знаходити, аналізувати та використовувати інформацію з різних джерел.Уміти критично оцінювати достовірність отриманих даних та застосовувати їх у педагогічній діяльності, адаптуючи матеріал до потреб здобувачів освіти. Другою складовою є цифрова компетентність, що передбачає вміння використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології у навчальному процесі. Це включає створення електронних навчальних матеріалів, використання інтерактивних платформ та інструментів для дистанційного навчання. Такі технології дозволяють урізноманітнити освітній процес і зробити його більш доступним та цікавим. Третьою важливою складовою є комунікативна компетентність, яка охоплює вміння налагоджувати ефективне спілкування із здобувачами освіти, колегами та батьками. Педагог повинен формулювати свої думки чітко та зрозуміло, використовуючи навички активного слухання та демонструючи емпатію. Це дозволяє створити комфортну атмосферу для навчання та співпраці. Соціально-комунікативна компетентність також відіграє значну роль, адже вчитель повинен вміти співпрацювати в педагогічних командах та освітніх спільнотах. Така взаємодія сприяє вдосконаленню методів викладання та збагаченню педагогічного досвіду. Нарешті, рефлексія та саморозвиток є невід'ємною частиною компетентності сучасного педагога. Це означає здатність аналізувати власну діяльність, визначати сильні та слабкі сторони, робити висновки щодо подальшого вдосконалення. Постійний професійний розвиток забезпечує педагогові можливість адаптуватися до нових викликів освітнього середовища. Інформаційно-комунікативна

компетентність набуває все більшого значення в умовах швидкого розвитку технологій та зростаючих вимог до педагогічної діяльності.

Використання інформаційно-комунікативних технологій сприяє індивідуалізації навчання, розвитку критичного мислення та підвищенню мотивації здобувачів освіти. Крім того, дозволяють забезпечити зворотний зв'язок та організувати дистанційне навчання. Існують різні форми реалізації ІКТ у діяльності педагога. Це і використання інтерактивних дошок та презентацій, застосування онлайн-платформ (Google Classroom, Moodle) для організації навчального процесу, впровадження елементів дистанційно навання та уроків

Сьогодні для успішної роботи вчителю треба не тільки самому активно використовувати сучасні інформаційні технології, але й робити так, щоб здобувач освіти активно використовував їх. Адже ні для кого вже не є новиною необхідність широкого застосування електронних засобів навчання під час вивчення будь-якого предмета. Це – необхідність, якої вимагає час.

У даний час розширення інформаційного простору - основна тенденція суспільного розвитку, яка відповідає соціальному замовленню. Тому потрібна постійна модернізація і пошук більш ефективних методів роботи в освіті. Використання інформаційно-комунікативних технологій відповідає даним вимогам. Використовуючи комп'ютерні технології, ми намагаємось вирішити головні вимоги сучасної освіти:

- вміння здобувачів освіти адаптуватися в різних ситуаціях;
- самостійно здобувати необхідні предметні знання для виконання практичних завдань;
- виявлення гнучкості, мобільності, толерантності, творчої ініціативності;
- вміння працювати з інформацією, виявляти комунікабельність у різних соціальних групах;
- самостійно працювати над розвитком власного інтелекту.

Одним із найбільш вагомих пріоритетів стає формування творчого і критичного мислення, орієнтування не стільки на знання, скільки на засвоєння досвіду самостійної роботи.

Вже давно доведено, що кожен по-різному освоює нові знання. Раніше важко було знайти індивідуальний підхід до кожного здобувача освіти. Тепер, з використанням комп’ютерних мереж і онлайнових засобів, школи отримали можливість подавати нову інформацію таким чином, щоб задовольнити індивідуальні запити здобувачів освіти. Необхідно навчити кожну дитину за короткий проміжок часу освоювати, перетворювати і використовувати в практичній діяльності величезні масиви інформації. Дуже важливо організувати процес навчання так, щоб кожен активно, з цікавістю і захопленням працював на уроці, бачив плоди своєї праці і міг їх оцінити. Допомогти педагогу у вирішенні цього непростого завдання може поєднання традиційних методів навчання та сучасних інформаційних технологій, у тому числі і комп’ютерних. Адже використання комп’ютера на уроці дозволяє зробити процес навчання мобільним, строго диференційованим та індивідуальним.

Уроки з використанням ІКТ особливо актуальні в початковій школі. Здобувачі освіти 1-4 класів мають наочно-образне мислення, тому дуже важливо будувати їх залучаючи в процес сприйняття нового не тільки зір, але і слух, емоції, уяву. Необхідно, щоб вони із задоволенням йшли на урок, щоб кожен хотів навчатися і на протязі всього свого життя міг здобувати потрібну інформацію, користуючись новітніми технологіями, застосовувати набуті знання на практиці.

Освіта має орієнтуватися на перспективи розвитку суспільства. А це означає, що в сучасній освіті необхідно застосовувати найновітніші інформаційні технології. Створення добротного інформаційного середовища є ключовим завданням на шляху переходу до інформаційного суспільства. Масове впровадження інформаційно-комунікативних технологій в освітню сферу висуває проблему комп’ютеризації

закладів освіти в розряд пріоритетних. Розвиток і впровадження ІКТ спрямовані на їх комплексне інформаційно-ресурсне й методичне забезпечення.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей та розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві, продовження навчання в основній школі [2].

Широке застосування комп'ютерних технологій в освіті поступово, але досить впевнено, стає найважливішою деталлю навчально-виховного процесу школи. Початкова школа - фундамент, від якості якого залежить подальше навчання дитини, і це накладає особливу відповідальність на вчителя початкової школи. Сьогодні вона повинна стати першим досвідом здобувача освіти в освітній системі - місцем проби своїх освітніх сил. На цьому етапі важливо розвинути активність, самостійність, зберегти пізнавальну активність і створити умови для гармонійного входження в освітній світ, підтримати його здоров'я та емоційне благополуччя.

До школи приходить нове покоління дітей, які живуть у інформаційному, динамічному, емоційно напруженому середовищі. Сучасні діти мають справу з інформаційним простором з найменшого віку (через ґаджети, телебачення, зовнішню рекламу тощо). Тому вони повинні знати, що таке медіаграмотність уже в початковій школі [4]. Інформаційні технології стають потужним багатофункціональним засобом навчання. Їх використання привчає жити в інформаційному середовищі, сприяє залученню школярів до інформаційної культури.

У визначенні рівня цифрової компетентності учителя слід дотримуватися розуміння майстерності педагога застосовувати інформаційні технології у своїй професійній діяльності, оскільки саме учитель має уміти критично оцінювати ресурси та використовувати їх з урахуванням педагогіки, бути обізнаним із використанням різних освітніх ресурсів. Відбір матеріалів, при цьому, відбувається з урахуванням специфіки навчального предмета, вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти, теми уроку [5].

Комп'ютеризація повинна стосуватися лише тієї частини навчального процесу, де вона справді необхідна.

Практика доводить, що при активному використанні ІКТ досягаються загальні цілі освіти, легше формуються компетенції в області комунікації: вміння збирати факти, їх зіставляти, організовувати, висловлювати свої думки на папері і усно, логічно міркувати, слухати і розуміти усну та письмову мову, відкривати щось нове, робити вибір і приймати рішення.

Також застосування нових інформаційних технологій у традиційному початковому навчанні дозволяє диференціювати процес навчання молодших школярів з урахуванням їх індивідуальних особливостей, дає можливість творчо працює педагогу розширити спектр способів пред'явлення навчальної інформації, дозволяє здійснювати гнучке управління навчальним процесом, є соціально значущим і актуальним.

Демонстраційний матеріал, досліди, ігрові завдання, тести допомагають урізноманітнити під час уроків види діяльності дітей, перевірити суму отриманих знань, дає можливість дитині самостійно працювати на комп'ютері.

Спостереження показали, що такі уроки із застосуванням інформаційних технологій викликають великий інтерес, що виражається у зростанні кількості питань, що задаються дітьми, а так само в пошуку відповідей на складні запитання.

Зростає кількість здобувачів освіти, які готують самостійно додаткову інформацію до уроку. Дані уроки також сприяють формуванню комп'ютерної грамотності.

Підготовка до уроків з використанням інформаційних технологій вимагає більшого часу, ніж звичайний урок, але це не можна назвати недоліком, так як дані уроки значно ефективніше звичайних. Як показує практика, з усіх існуючих технічних засобів навчання комп'ютер найбільш повно задовольняє дидактичним вимогам, оскільки володіє цілим рядом додаткових можливостей, що дозволяють управляти процесом навчання, максимально адаптувати його до індивідуальних особливостей.

Грамотне використання будь-яких засобів інформаційних технологій на уроках тягне за собою розвиток особистості дитини: інтелекту, пам'яті, уваги і т.д.

Використання інформаційних технологій на уроці є потужним мотиваційним стимулом.

Але в той же час, необхідно розуміти, що збільшення часу безпосередньої роботи за комп'ютером молодшого школяра ініціює низку негативних наслідків: перезбудження нервової системи, втому очей, статистичне напруження м'язів спини і шиї, загальну стомлюваність організму. Тому, якою б привабливою не була навчальна діяльність з використанням комп'ютера на уроці, необхідно суворо дотримуватися встановлених санітарних норм.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі сприяє підвищенню його ефективності, всебічному і гармонійному розвитку особистості, розкриттю талантів, суттєво впливає на зміст, форми, методи і засоби навчання. Вдало підібрані комп'ютерні програми забезпечують розвиток творчих здібностей, стимулюють пізнавальну активність, емоційну сферу та інтелектуальні почуття. При цьому підвищується працездатність здобувачів освіти, зацікавленість їх різними видами діяльності, поліпшується просторова уява, пам'ять, мислення, розширюється їх світогляд.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі дозволяє отримати сучасні навички.

Оволодіння елементами комп'ютерної грамотності не викликає суттєвих труднощів у молодших школярів. При цьому, комп'ютерні ігрові програми сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, створюють позитивне емоційне ставлення до діяльності, опосередкованої комп'ютером.

В процесі сумісної комп'ютерно-ігрової діяльності виникає «кооперуючий ефект». Здобувачі освіти у грі проти комп'ютера допомагають, як правило, несвідомо один одному. Шукають раціональні способи організації сумісних дій, навіть в тому випадку, коли така задача їм не ставиться в явному вигляді.

Навчаючі і контролюючі програми, програми-тести, програми-редактори стимулюють інтерес молодших школярів до навчальної діяльності, сприяють формуванню логічного, творчого мислення, розвитку здібностей.

Використання інформаційних технологій на уроках в початковій школі є одним з найсучасніших засобів розвитку особистості молодшого школяра, формування інформаційної культури. Тому комп'ютер має великі можливості вдосконалення навчально-виховного процесу.

Є підстави вважати, що ІКТ дозволить більш глибоко розвити резерви дитини, дасть змогу педагогу працювати творчо, ініціативно, з більшою професійною майстерністю.

Системне використання інформаційно-комунікаційних технологій у своїй педагогічній діяльності сприяє підвищенню якості освіти здобувачів. Освіта має орієнтуватись на розвиваючі технології, які формують уміння вчитися, оперувати і управляти інформацією, швидко приймати рішення, формувати основні життєві компетенції. Головна мета сучасної школи полягає в тому, щоб створити таку систему навчання, яка б забезпечувала освітні потреби кожного здобувача освіти відповідно до його нахилів, інтересів та можливостей. Сучасна дитина живе в світі електронної культури.. Змінюється і роль вчителя – він повинен стати координатором інформаційного потоку. Сучасний вчитель повинен бути здатним швидко адаптуватися

до нових умов, використовувати цифрові ресурси та інтерактивні інструменти для організації навчального процесу. Отже, вчителеві необхідно володіти не тільки сучасними методиками, але і новими освітніми технологіями, щоб спілкуватися з дитиною.

Комп'ютерна грамотність – це важлива та корисна справа на шляху вирішення основних завдань сучасної освіти. Щоб діти почувалися впевнено в цьому середовищі, педагоги повинні забезпечити відповідну підготовку.

Як відомо, інформаційно-комунікативна компетентність є необхідною умовою формування компетентного, успішного та конкурентоспроможного здобувача освіти. Вона є невід'ємною частиною професійної майстерності педагога. Володіння сучасними технологіями дозволяє підвищити якість освіти, забезпечити активну комунікацію та мотивувати до навчання. Постійне вдосконалення цієї компетентності сприятиме успішній адаптації педагога до нових викликів освітнього процесу.

Отже, інформаційно-комунікативна компетентність є важливим елементом професійного саморозвитку педагога. Вона дозволяє ефективно адаптуватися до змін у сучасному освітньому середовищі та надавати здобувачам освіти якісну та сучасну освіту, а також спонукає педагогів до активного впровадження новітніх технологій та безперервного вдосконалення професійних навичок.

Список використаних джерел

1. Концепція «Нової української школи» [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozd_1_Oglyad.pdf

2. Постанова КМУ № 87 від 21.02.2018 року Про затвердження Державного стандарту початкової освіти https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text

3. Цифрові інструменти та додатки для педагогів: поради фахівців ІТ-галузі https://osvita.ua/school/method/84628/

4. Медіаграмотність. З чого почати. https://nus.org.ua/articles/mediagramotnist-zchogo-pochaty/

5. Самборська О. Інформаційно-цифрова компетентність майбутнього вчителя початкових класів і фактори її формування. Університети і лідерство. 2019. № 1 (7). С. 114-125.

Сологуб Олександра,
доктор філософії,
доцент кафедри психології та
інклюзивної освіти, методик
природничо-математичних дисциплін і
технологій Хмельницького ОІППО
ім. А. Назаренка,

Розвиток ШІ компетентності вчителя початкової ланки як невід'ємної складової цифрової компетентності в умовах післядипломної освіти

Анотація. *У статті актуалізується проблема розвитку ШІ компетентності вчителя початкової ланки в умовах післядипломної освіти, розглянуто рамку ШІ компетентності педагога в міжнародних та вітчизняних документах, а також запропоновано авторські навчальні відеоматеріали для педагогів щодо використання штучного інтелекту в освітньому процесі.*

Ключові слова: *ШІ компетентність, початкова школа, сфери використання ШІ, рамка цифрової компетентності, післядипломна освіта.*

Постановка проблеми. Питання використання штучного інтелекту (ШІ) в освітньому процесі є неоднозначним. З одного боку ШІ стає потужним інструментом для підвищення ефективності та якості освіти, надаючи вчителю безліч можливостей: індивідуалізоване навчання, автоматизація рутинних завдань, здійснення різних видів оцінювання. З іншого боку через легкість доступу до інструментів ШІ зростає спокуса для учнів видавати згенерований контент за власний. В результаті автоматизація виконання завдань може призвести до знецінення ролі вчителя та послаблення його стосунків зі здобувачами освіти. Крім того, ШІ несе і певні загрози для всіх учасників освітнього процесу в частині конфіденційності особистої інформації. Особливо це важливо у початковій школі, адже діти ще не усвідомлюють більшої частини ризиків, а також відповідальності під час використання ШІ. Оскільки сьогодні відбувається стрімкий розвиток штучного інтелекту, в умовах післядипломної освіти необхідно забезпечити системний розвиток ШІ компетентності вчителя початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності України на міжнародному ринку передбачено впровадження технологій штучного інтелекту у різних сферах, у тому числі й у сфері освіти [4]. У свою чергу Міністерство цифрової трансформації та Міністерство освіти і науки України підготували проєкт інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти [3]. У ньому розглянуто сфери використання ШІ, місце ШІ в освітньому процесі, ідеї його використання, наведено перелік платформ з функціями ШІ, актуалізується питання академічної доброчесності всіх учасників освітнього процесу та питання безпеки щодо використання ШІ, а також представлена рамка ШІ компетентності вчителя у структурі рамки цифрової компетентності.

Використання ШІ в освіті, розвиток у педагогів компетентностей, пов'язаних з використанням ШІ, розглядають вітчизняні науковці Л. Карташова, А. Мельник Н. Балик, О. Барна, І. Воротникова, Г. Скрипка та інші. Так, Г. Скрипка, досліджуючи питання удосконалення програм підвищення кваліфікації в частині використання ШІ, серед можливостей та перспектив нейромереж для вчителів виокремлює персоналізацію та індивідуалізацію навчання, автоматичне оцінювання здобувачів освіти, створення інтерактивних навчальних середовищ, використання віртуальних асистентів [5]. Ми цілком погоджуємось із науковицею, яка пропонує доповнити Типову програму підвищення кваліфікації з розвитку цифрової компетентності педагогів темами, пов'язаними з використанням ШІ.

Виклад основного матеріалу. Через те, що розвиток ШІ відбувається надто швидко, а використання педагогом ШІ очевидно є складовою цифрової компетентності, міжнародні організації, які опікуються розвитком даної компетентності, оновлюють її рамку, інтегруючи в неї питання використання педагогами ШІ. Так, у документі від ЮНЕСКО, де описана структура компетентностей у сфері штучного інтелекту для вчителів, значна увага приділена людиноцентричному підходу ШІ в освіті, зокрема наголошується на зміцненні людського потенціалу засобами ШІ, сталому розвитку; справедливості та інклюзивності доступу до ШІ; безпеці моделей ШІ; контрольованості ШІ людиною тощо [1, с.22]. Рамка компетентності у сфері ШІ тут побудована на 5 аспектах використання ШІ та трьох рівнях розвитку (таблиця 1).

Таблиця 1. Структура високого рівня рамки компетентності у сфері штучного інтелекту від ЮНЕСКО: аспекти та рівні розвитку

Аспекти	Прогрес		
	Отримати	Поглибити	Створити
1. Людиноцентричне мислення	людська діяльність	людська відповідальність	соціальна відповідальність

2. Етика штучного інтелекту	етичні принципи	безпечне та відповідальне використання	спільне створення етичних правил
3. Основи штучного інтелекту та додатки	базові методи та застосування штучного інтелекту	навички застосування	створення за допомогою штучного інтелекту
4. Педагогіка штучного інтелекту	навчання за допомогою штучного інтелекту	інтеграція штучного інтелекту та педагогіки	педагогіка, вдосконалена штучним інтелектом трансформація
5. Штучний інтелект для професійного розвитку	штучний інтелект сприяє безперервному професійному навчанню	штучний інтелект для покращення організаційне навчання	штучний інтелект для підтримки професіоналів трансформація

Опубліковано й доповнення до рамки цифрової компетентності для освітян DigCompEDU від Європейської комісії. Метою додатку є розвиток існуючої системи DigCompEDU шляхом інтеграції важливих компетентностей, пов'язаних із ШІ в освіті. Так, до сфери рамки «Професійна взаємодія» додано здатність педагогів використовувати інструменти ШІ для професійного розвитку, комунікації та співпраці, до сфери «Цифрові ресурси» - здатність створювати, оцінювати та адаптувати цифрові освітні ресурси, покращені штучним інтелектом. Сфера «Викладання та навчання» поповнилась навичками інтегрувати ШІ в стратегії навчання, зокрема підтримувати персоналізоване, інтерактивне навчання та створювати навчальні завдання, сфера «Оцінювання» містить навички використання ШІ для результативного та ефективного оцінювання, здійснення аналітичної діяльності для оцінки прогресу учнів. У сфері «Розширення можливостей учнів» з'явились навички ШІ для задоволення різноманітних освітніх потреб, у тому числі сприяння інклюзивності та доступності, а сфера «Сприяння розвитку цифрової компетентності учнів» розширилась навичками навчати учнів етичного використання ШІ, критичного оцінювання інформації, згенерованої ШІ тощо. Рівні розвитку в освітян компетентностей, пов'язаних із ШІ, описані ті ж, що і в рамці DigCompEDU: Новачок (A1), Дослідник (A2), Інтегратор (B1), Експерт (B2), Лідер (C1) та Піонер (C2) [2].

У проєкті Інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти, підготовленому Міністерством освіти і науки України спільно з Міністерством цифрової трансформації, ШІ компетентність вчителя розглядається у структурі Рамки цифрової компетентності педагогічного працівника й інтегрована у сфери «Цифрова грамотність», «Професійна залученість», «Цифрові освітні ресурси», «Навчальна діяльність» та «Сприяння формуванню ШІ грамотності здобувачів освіти» [3, с. 31].

На базі Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти впродовж 2025 року навчання щодо використання штучного інтелекту відбувається в рамках курсів підвищення кваліфікації для всіх категорій вчителів, зокрема й вчителів початкової школи. Крім того, у продовж останніх кількох років для педагогів проводяться тренінги з даної теми. Наповнюється авторськими навчальними відеоматеріалами канал YouTube «ІКТ в освіті» (список відтворення «Генеративний штучний інтелект») [6]. Це дозволяє педагогам у зручний час опановувати ресурси штучного інтелекту відповідно до їхніх потреб.

Розглянемо деякі навчальні відео зі списку відтворення «Генеративний штучний інтелект» нашого каналу, які можуть бути корисними вчителям початкової школи.

Однією з платформ для створення високоякісного візуального контенту до занять є ресурс Leonardo.Ai (рис. 1). Тут можна створювати зображення до уроків на різні теми, покращувати недостатньо чіткі фото тощо.

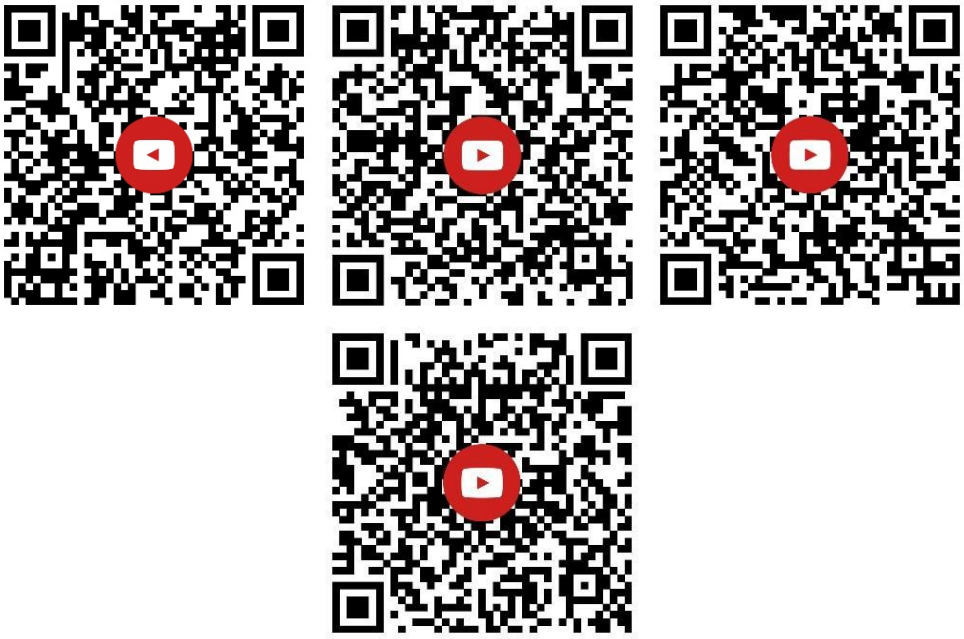

Рис. 1. Навчальні відео щодо роботи на платформі Leonardo.Ai

Рис. 2. Навчальне відео щодо роботи на платформі gamma.app

Для унаочнення подачі даних у графічній формі (чек-листи, звіти з діаграмами різних типів, алгоритми дій, процеси тощо) пропонуємо скористатись ресурсами для створення інфографіки засобами ШІ infogram та pictochart (рис. 3.).

Рис. 3. Навчальні відео щодо створення інфографіки засобами ШІ

Корисним вчителям початкової школи може стати ресурс Free Animation Maker від Adobe, за допомогою якого можна анімувати персонажа на вибір, використовуючи власне аудіо (рис. 4).

Рис. 4. Навчальне відео щодо використання ресурсу Free Animation Maker

10 шаблонів ШІ на ресурсі Padlet допоможуть створити тести, запропонують ідеї до проведення уроку (достатньо вказати клас, тему уроку), інтерактивні карти на будь-яку тему, критерії оцінювання до уроку тощо (рис. 5).

Рис. 5. Навчальне відео щодо використання шаблонів ШІ на ресурсі Padlet

Штучному інтелекту можна також доручити виконання рутинних операцій щодо проведення оцінювання. Наприклад, на платформі quiz wizard тести можна створити за наданими матеріалами, серед яких – конспект уроку в текстовому форматі, відео або аудіо, покликання на сайт з інформацією тощо (рис. 6).

Рис. 6. Навчальне відео щодо створення тестів на платформі quiz wizard

Висновки. Отже, актуалізувавши проблему розвитку ШІ компетентності вчителя в умовах післядипломної освіти, можемо констатувати, що цей процес має носити системний характер. Наступним етапом дослідження має стати планування заходів в умовах післядипломної освіти для вчителів початкової ланки як під час курсів підвищення кваліфікації, так і в період між ними, з урахуванням рамки ШІ

компетентності педагога. Також важливо, щоб процес навчання був заснований на людиноцентричному підході ШІ в освіті, сприяв не лише засвоєнню аспектів використання ШІ, але й формував критичне мислення слухачів та мотивував до використанню інновацій.

Список використаних джерел

1. AI competency framework for teachers/ UNESCO. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391104. Дата звернення: 29.04.2025.
2. Supplement to the DigCompEDU Framework/ Outlining the skills and competences of educators related to ai in education/ George Bekiaridis, Graham Attwell. URL: https://aipioneers.org/supplement-to-the-digcompedu-framework/. Дата звернення: 04.05.2025.
3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти: проєкт / МОНУ. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/05/21/Instruktyvno.metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf . Дата звернення: 29.04.2025.
4. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження КМУ від 2 грудня 2020 р. № 1556-р / URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text . Дата звернення: 29.04.2025.
5. Скрипка Г. Штучний інтелект в освіті: удосконалення програм підвищення кваліфікації педагогів. Інформаційні технології і засоби навчання. Том 101, №3. 227-238. https://doi.org/10.33407/itlt.v101i3.5639.
6. Сологуб О. Генеративний штучний інтелект: список відтворення. URL: https://youtube.com/playlist?list=PL02UGFwBYgxIdNB6RLban4q3xaHQSIZ3L&si=J3ll2RR1gVelz-Yp . Дата звернення: 29.04.2025.

Сюрко Катерина,
вчитель інформатики,
ліцей № 13 Хмельницької міської ради

Формування інформаційної та цифрової грамотності у молодших школярів

Анотація*. У статті розкрито актуальність формування інформаційної та цифрової грамотності у молодших школярів як однієї з ключових компетентностей сучасного освітнього процесу. Зазначено, що молодший шкільний вік є чутливим періодом для засвоєння основ інформаційної культури та навичок критичного мислення, що необхідні для безпечного й усвідомленого використання цифрових ресурсів. Розглянуто роль учителя, методичне забезпечення, технічні умови та міжпредметну інтеграцію як ключові чинники ефективного формування відповідних компетентностей. Окрема увага приділяється підготовці педагогів, використанню інноваційних технологій, а також взаємодії з батьками у формуванні цифрової свідомості учнів. Запропоновано низку умов, що сприяють результативному розвитку інформаційної та цифрової грамотності в умовах початкової школи.*

Ключові слова: *інформаційна грамотність, цифрова грамотність, молодший шкільний вік.*

Вступ. Сучасний світ зазнає стрімких змін під впливом цифрових технологій, і освітній процес повинен відповідати новим викликам. Вже з перших років навчання діти взаємодіють з інформаційним середовищем, тому початкова школа відіграє

ключову роль у формуванні навичок орієнтації у цифровому просторі. Важливо не лише навчити учнів користуватися сучасними технологіями, а й допомогти їм усвідомлено та безпечно сприймати інформацію, критично її оцінювати, аналізувати й використовувати для власного розвитку.

Молодший шкільний вік є оптимальним періодом для засвоєння основ інформаційної культури. Діти вчаться працювати з різними джерелами, розрізняти достовірну та неправдиву інформацію, застосовувати цифрові інструменти для навчання та комунікації. Саме на цьому етапі закладаються основи медіаграмотності, що є необхідною умовою для розвитку самостійності, відповідальності та безпечної поведінки в інформаційному середовищі.

Ефективне формування інформаційної та цифрової грамотності потребує системного підходу, що охоплює не лише традиційні освітні методи, а й використання інтерактивних технологій, ігрових методик, проектної діяльності та міжпредметної інтеграції. Важливу роль відіграє не лише зміст навчальних програм, а й готовність учителів до впровадження інноваційних підходів, створення безпечного та сприятливого середовища для розвитку навичок роботи з інформацією.

Окремої уваги потребують можливі труднощі, з якими можуть стикатися учні та педагоги. Недостатній рівень цифрової компетентності, обмежений доступ до сучасних технологій, вплив неконтрольованого інформаційного потоку – усі ці фактори можуть ускладнювати процес навчання. Подолання цих викликів вимагає розробки ефективних методичних підходів, адаптації навчальних матеріалів та впровадження спеціальних програм, спрямованих на розвиток критичного мислення, інформаційної безпеки та відповідального використання цифрових ресурсів.

Значення інформаційної та цифрової грамотності у сучасному суспільстві важко переоцінити, оскільки вона є невід'ємною складовою освітнього процесу та забезпечує всебічний розвиток особистості дитини молодшого шкільного віку, здатної адаптуватися до сучасних технологічних реалій.

Основна частина. У Державному стандарті початкової освіти метою інформатичної освітньої галузі визначено розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності, що включає засвоєння основ цифрової грамотності для спілкування та особистісного зростання, а також уміння безпечно й етично використовувати інформаційно-комунікаційні технології як у навчанні, так і в повсякденному житті [1]. Документом передбачено такі вимоги до молодших школярів:

- знаходити, подавати, перетворювати, аналізувати, узагальнювати та систематизувати дані, критично оцінювати інформацію для розв'язання життєвих проблем;

- створювати інформаційні продукти та програми для ефективного розв'язання проблем, творчого самовираження індивідуально і у співпраці, за допомогою цифрових пристроїв;

- усвідомлено використовувати інформаційні та комунікаційні технології та цифрові пристрої для доступу до інформації, спілкування та співпраці як творець та споживач, а також самостійно опановувати нові технології;

- усвідомлювати наслідки використання інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього світу та сталого розвитку, дотримуватися етичних, міжкультурних та правових норм інформаційної взаємодії [1].

М. Коропатник приділяє увагу загальним питанням формування медійної та інформаційної грамотності в контексті нової української школи. Авторка аналізує важливість цих компетентностей для сучасного суспільства та підкреслює необхідність їх інтеграції в освітній процес [3, с. 100]. Можемо зробити висновок, що дослідниця вважає важливим починати формування цих компетентностей з раннього віку, оскільки початкова школа закладає основу для подальшого розвитку учнів.

О. Чорноус визначає інформаційну грамотність через здатність учнів:

- розуміти, що точна і повна інформація є основою для прийняття обґрунтованих рішень;
- використовувати інформацію для критичного аналізу та розв'язання проблем;
- оцінювати та організовувати інформацію для практичного застосування;
- ідентифікувати потенційні джерела інформації;
- усвідомлювати потребу в інформації;
- формулювати інформаційні запити та мати доступ до джерел інформації за допомогою комп'ютерних та освітніх порталів [5, с. 280].

Таким чином, авторка підкреслює, що інформаційна грамотність включає не лише технічні навички пошуку інформації, але й критичне мислення та здатність ефективно використовувати інформацію для вирішення завдань.

М. Шевчук акцентує на важливості розвитку в учнів здатності орієнтуватися в інформаційному просторі та використовувати цифрові інструменти для навчання і комунікації [6, 94]. Таким чином, через спеціально організовану діяльність на уроках інформатики відбувається інтегроване формування інформаційної та цифрової грамотності молодших школярів.

На думку А. Довгаль формування цифрової грамотності учнів – це комплексний процес, який складається, для початку, з постійного підвищення навиків окремо кожного з викладачів та покращення технічної бази навчального закладу, а потім уже і з освоєння інформаційно-цифрової грамотності самими учнями молодших класів [2]. Отже, це поетапний процес, який передбачає спочатку підготовку вчителів та забезпечення належних технічних умов у навчальному закладі. Лише після цього можна ефективно навчати дітей основам інформаційно-цифрової грамотності. Таким чином, підкреслюється важливість комплексного підходу, де ключову роль відіграють як рівень цифрової компетентності педагогів, так і доступність сучасних технологій у освітньому процесі.

У цьому контексті важливим аспектом є підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання цифрових інструментів у навчанні. Як зазначають дослідники О. Цюняк, Г. Розлуцька та О. Кравець, формування інформаційно-цифрової компетентності вчителів початкової школи вимагає опанування інноваційних підходів до навчання. Сучасний педагог має володіти такими моделями, як адаптивне, синхронне та асинхронне навчання, змішане та дистанційне навчання, хмарні технології, мобільне навчання, віртуальні та перевернуті класи, системи управління навчальним процесом (CMS), гейміфікація, персоналізація, цифровий сторітелінг тощо. Для забезпечення якісної цифрової підготовки майбутніх учителів необхідно створювати інформаційно-освітнє електронне середовище у закладах вищої освіти. Воно включає наявність вільного доступу до Wi-Fi, сучасної техніки, комп’ютерних класів, спеціалізованого програмного забезпечення, електронних навчальних ресурсів та репозитаріїв. Також важливу роль відіграє участь у конференціях, семінарах та конкурсах, що проводяться в онлайн-форматі, а також використання соціальних мереж для наукової взаємодії та обговорення навчальних питань. Таким чином, розвиток інформаційно-цифрової компетентності майбутніх педагогів є комплексним процесом, який охоплює не лише засвоєння сучасних освітніх технологій, а й активну інтеграцію в цифровий освітній простір, що сприяє підвищенню якості педагогічної освіти [4]. І саме такий учитель забезпечить ефективне формування інформаційної та цифрової грамотності у молодших школярів.

На основі аналізу та узагальнення наукових розробок та передового педагогічного досвіду вважаємо, що формування інформаційної та цифрової грамотності у молодших школярів на уроках інформатики залежить від низки умов, які забезпечують ефективність навчального процесу та сприяють засвоєнню ключових навичок роботи з інформацією та цифровими технологіями. Коротко їх розглянемо:

1. Доступність цифрових ресурсів:

- наявність сучасного технічного забезпечення (комп'ютерів, планшетів, інтерактивних дошок);

- забезпечення стабільного доступу до Інтернету та навчальних платформ;

- використання електронних підручників, освітніх ігор, інтерактивних завдань.

2. Компетентність учителя:

- високий рівень цифрової грамотності самого вчителя;

- здатність ефективно інтегрувати цифрові технології у навчальний процес;

- використання інноваційних методик викладання, адаптованих для молодших школярів.

3. Методичне забезпечення:

- впровадження проєктного та проблемного навчання;

- використання ігрових методів для розвитку інформаційної грамотності;

- створення інтерактивних завдань, що сприяють активному залученню учнів.

4. Безпечне та етичне використання цифрових технологій:

- навчання правилам безпечного користування Інтернетом;

- формування відповідального ставлення до інформаційних ресурсів;

- ознайомлення з основами цифрового етикету та авторського права.

5. Створення сприятливого навчального середовища:

- підтримка мотивації учнів через цікаві та практичні завдання;

- використання індивідуального підходу до навчання залежно від рівня підготовки учнів;

- стимулювання дослідницької активності та розвитку критичного мислення.

6. Інтеграція цифрових технологій у різні навчальні предмети:

- використання інформаційних технологій не лише на уроках інформатики, а й у вивченні інших дисциплін;

- залучення міжпредметних проєктів, що розвивають навички роботи з інформацією у різних контекстах;

- формування навичок пошуку, аналізу та використання інформації з різних джерел.

7. Співпраця з батьками у формуванні цифрової грамотності:

- проведення просвітницької роботи для батьків щодо безпечного використання цифрових технологій їхніми дітьми;

- спонукання до відповідального ставлення до екранного часу та цифрової гігієни;

- використання спільних цифрових проєктів, що сприяють розвитку інформаційної культури вдома.

Висновки. Таким чином, ефективне формування інформаційної та цифрової грамотності молодших школярів на уроках інформатики вимагає поєднання сучасних технологій, компетентності педагога, продуманих методичних підходів та створення безпечного й мотивуючого освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. Урядовий кур'єр. 2018. № 38. 43 с.

2. Довгаль А. Формування цифрової грамотності учнів початкових класів на уроках інформатики*. Інноваційні педагогічні рішення у початковій освіті: зб. наук. праць*. Вип. 5. Полтава : ПП Астрая, 2022. С. 99-105.

3. Коропатник М. М. Медійна та інформаційна грамотність – одна із важливих компетентностей, які має формувати нова українська школа: виклики інформаційного суспільства. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2017. № 3. С. 99-106.

4. Цюняк О. П., Розлуцька Г. М., Кравець О. В. Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої

освіти *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2021. № 1 (48). С. 435-438.

5. Чорноус О. Формування інформаційної грамотності учнів як складова елементів навчального матеріалу електронних підручників. *Проблеми сучасного підручника*. 2021. Випуск 27. С. 277-284.

6. Шевчук М. О. Проекти на уроках інформатики в початковій школі як засіб формування інформаційно-комунікаційної компетентності молодших школярів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя.* 2022. № 2. С. 89-95.

ПСИХОФІЗИЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА БЕЗПЕЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Бахтин Тетяна,
учитель початкових класів
Міцівецької гімназії Новодунаєвецької
селищної ради Хмельницької області

Мінімізація наслідків впливу війни в Україні на психофізичне здоров'я дітей молодшого шкільного віку

Анотація. *У статті висвітлюються ефективні шляхи мінімізації наслідків війни для дітей молодшого віку, зокрема створення безпечного простору, психологічна підтримка та роль сім'ї і школи. Окрема увага приділена сучасним терапевтичним методам, таким як арттерапія, казкотерапія, ігрова та пісочна терапія. Матеріал має практичну цінність для педагогічних фахівців, батьків і всіх, хто працює з дітьми в умовах війни.*

Ключові слова: *психоемоційний стан, молодший шкільний вік, стрес, арттерапія, казкотерапія, ігротерапія.*

Війна в Україні стала надзвичайно травматичною подією для всього населення, особливо для дітей молодшого шкільного віку, чия психіка ще формується. Вплив бойових дій, евакуацій, втрати близьких, зміни звичного середовища – усе це глибоко позначається на фізичному та психічному здоров'ї малюків. Підтримання психоемоційного здоров'я дітей молодшого віку є важливим елементом для їхнього нормального функціонування, росту та розвитку. Період адаптації до школи, який пройдуть у майбутньому нинішні дошкільнята, значною мірою залежить від стану здоров'я дитини, адже здорові діти краще переносять розумові та фізичні навантаження.

Основна мета цієї роботи полягає в тому, щоб виявити та мінімізувати негативні та несприятливі наслідки травматичного досвіду, що викликаний внаслідок війни в Україні серед дітей та інтегрувати їх у соціальне середовище для ведення нормального життя.

Внаслідок війни на сході України в 2014 році та широкомасштабного вторгнення зі сторони рф в 2022 році значна частина дітей прямо або дотично стикнулася із наслідками бойових дій. Особливо вразливою групою у цьому контексті є діти молодшого шкільного віку. Їхня психіка лише формується, тому наслідки пережитого можуть мати тривалий вплив на фізичне та психологічне здоров'я.

Найбільш поширеними психологічними наслідками спричинених бойовими діями для дітей є підвищений рівень тривожності, страхи, фобії. Часто у таких дітей спостерігаються страхи, порушення сну, зниження апетиту, прояви агресії або, навпаки, замкненість. Не виключено й виникнення посттравматичного стресового розладу (ПТСР), який потребує професійної допомоги [1].

На фізіологічному рівні війна впливає через стрес, що ослаблює імунітет дітей. У молодого покоління можуть виникати соматичні симптоми - головний біль, біль у животі без очевидних на те медичних причин. Соціальна ізоляція, втрата друзів, зміна місця проживання та навчання також відіграють важливу роль. Усе це порушує звичний ритм життя дитини, ускладнює адаптацію та формування довіри до навколишнього світу.

2.1. Загальні шляхи мінімізації та усунення наслідків війни для дітей молодшого шкільного віку.

Важливо створити умови для ефективної підтримки таких дітей. Це включає психологічну допомогу, використання методів арт- та казкотерапії, активну участь в цьому батьків і вчителів, а також запуск державних програм підтримки сімей. Дитина в школі має почуватися захищеною. Роль вчителя в цьому випадку заключається у створені атмосфери довіри, стабільності, постійної готовності відреагувати на виклики чи занепокоєння, забезпечення інформаційної гігієни. Інформація має бути дозованою і поданою в доступній та безпечній формі.

В рамках загальної концепції нової української школи сучасному вчителю варто застосовувати такі методи психоемоційної реабілітації дітей як арт- , музико- та казкотерапії, пісочна та ігрова терапія.

Арттерапія використовує мистецтво для вираження емоцій [2]. Це ефективний метод психотерапевтичної підтримки, що ґрунтується на використанні мистецтва як засобу самовираження. Вона дозволяє людині, особливо дитині, висловлювати свої емоції, внутрішні переживання та думки через образотворчі форми - малюнок, ліплення, аплікацію, колаж тощо. У процесі творчості дитина має змогу без слів передати те, що її турбує, чого вона боїться або про що мріє. Арттерапевтичні заняття сприяють зменшенню психоемоційного напруження, допомагають опрацювати внутрішні конфлікти, страхи, знизити рівень тривожності та агресії. Така форма терапії є особливо цінною у роботі з дітьми, які мають труднощі з вербальною комунікацією або пережили травматичні події. Крім того, арттерапія формує позитивну самооцінку, розвиває уяву та креативність, зміцнює впевненість у собі. Завдяки творчості діти вчаться краще розуміти себе та інших, що позитивно впливає на їхній емоційний і соціальний розвиток.

Казкотерапія - це один із найм’якіших і водночас глибоких методів психологічної допомоги, особливо ефективний у роботі з дітьми молодшого шкільного віку. Вона ґрунтується на використанні казкових сюжетів, образів та метафор, через які дитина може побачити аналогію зі своєю ситуацією, усвідомити власні емоції та переживання. Казка дає змогу поглянути на проблему з іншого ракурсу, а отже - знайти нові шляхи її вирішення. Особливо важливим аспектом казкотерапії є те, що у більшості казок завжди присутній позитивний фінал. Це формує у дитини відчуття безпеки, надії та віри в те, що будь-які труднощі можна подолати. Саме через казковий світ дитина навчається розуміти, що добро завжди перемагає зло. Казкотерапія допомагає дитині відчути себе не жертвою обставин, а активним учасником свого життя. Це зміцнює впевненість у власних силах, розвиває емоційну стійкість і дозволяє з оптимізмом дивитися у майбутнє [3].

Музика має надзвичайну силу впливу на емоційний і фізичний стан людини, а особливо – дитини. Після пережитого травматичного досвіду, зокрема в умовах війни, психіка дитини потребує особливої підтримки [4]. У такій ситуації музика стає м’яким, але потужним інструментом відновлення психофізичного балансу. Прослуховування мелодій знижує рівень тривожності, стабілізує серцевий ритм, допомагає розслабитися та зняти внутрішнє напруження. Вона створює безпечний простір, у якому дитина може відчути спокій, повернутися до нормального емоційного стану та поступово відновлювати довіру до світу. Спільне співання або прослуховування знайомих мелодій у колі однолітків чи з дорослими сприяє емоційній єдності, відчуттю підтримки та стабільності. Це не лише покращує настрій, а й активізує процеси самозцілення, активізує пам'ять, асоціативне мислення, стимулює творчість. Музика також допомагає дітям вербалізувати свої почуття, навіть якщо їм важко про це говорити словами. Через музичні емоції дитина може "випустити" біль, страх чи гнів, які накопичились усередині, що є важливим етапом емоційного відновлення.

Пісочна терапія, або ігри з піском, - це один із найбільш природних і доступних методів психологічної допомоги дітям, особливо після пережитого стресу чи

травматичних подій, таких як війна. Вона поєднує в собі тактильну стимуляцію, вільну гру та символічне моделювання, що створює унікальну можливість для дитини м'яко й безпечно виразити внутрішні переживання [5]. Дотик до піску заспокоює, знімає фізичне й емоційне напруження, регулює роботу нервової системи. У процесі гри дитина самостійно або разом із фахівцем "будує" свій світ – створює фігурки, сцени, пейзажі, які відображають її емоційний стан. Ці мініатюрні світи – це ніби вікна у внутрішній світ дитини, які допомагають краще зрозуміти її страхи, потреби, надії. Особливо цінним є те, що дитина може "програти" травматичні події в контрольованому, безпечному середовищі, де вона сама є творцем подій. Такий досвід дає змогу зменшити силу негативних переживань, змінити їхній сенс і відчути контроль над ситуацією, що є важливим етапом психологічного зцілення. Метод підходить навіть для найменших дітей, які ще не мають розвинених мовленнєвих навичок. Він також сприяє розвитку соціальних навичок – діти вчаться взаємодіяти, домовлятися, ділитися простором, що є важливим кроком у відновленні довіри до світу та людей після травмуючого досвіду.

Комплексна підтримка дітей у воєнний та післявоєнний період є запорукою збереження психічного здоров'я покоління, що формує майбутнє України. Сучасні терапевтичні методи дають можливість не лише мінімізувати шкоду, а й сприяти глибокому емоційному відновленню дітей молодшого віку. Майбутнє України залежить від покоління, яке зараз переживає надзвичайно складні часи. Турбота про психофізичне здоров'я дітей – це не лише гуманітарний обов'язок, а й запорука відновлення і розвитку країни в післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Растроста Г. Б. Психологічна допомога дитині у психотравмуючій ситуації. Методичний посібник. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2018. 64 с.

2. Бондаренко Л.О., Шелкошвеєв І.В. Простір арт-терапії для зцілення дітей в умовах війни*. Особистість, Суспільство, Війна. Харків*. 2022. С. 30–32.

3. Магдисюк Л. І., Федоренко Р. П., Замелюк М. І. Казкотерапія в психологічному консультуванні дітей та дорослих: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. Луцьк: Вежа-Друк. 152 с

4. Романчук Н. О., Максимець С. М. Музикотерапія як засіб психологічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами. *VIII Всеукраїнська науково-практичної конференції з міжнародною участю «Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості: екотренінг»*: науково-практ. конф., м.Умань, 23–24 квіт. 2025р. С. 175–177.

5. Слюсаревський М. М., Григоровська Л. В. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. *Вісник НАПН України*. 2022. Т. 1, № 4. С. 1–7.

Галаш Ліана,
вчитель початкових класів,
Вільховецький ліцей ім. Ф.С. Бацури
Новоушицької селищної ради
Хмельницької області

Безпечне освітнє середовище закладу освіти: нові виміри безпеки

Анотація. *У статті розглядається питання безпеки освітнього середовища в умовах війни, зокрема виклики, що постають перед закладами освіти в Україні. Проаналізовано міжнародні ініціативи щодо захисту шкіл, зокрема Декларацію про безпеку шкіл, а також заходи, які впроваджуються для забезпечення фізичної безпеки учасників освітнього процесу. Окреслено ключові аспекти організації*

навчального процесу в умовах війни та післявоєнного періоду, враховуючи необхідність облаштування укриттів та вибору формату навчання.

Ключові слова: *безпека освіти, війна, укриття, організація навчального процесу, Декларація про безпеку шкіл.*

У сучасних реаліях війни питання безпеки освітніх закладів набуває особливої гостроти. Освіта повинна залишатися безпечним простором, проте через військову агресію проти України навчальні установи все частіше стають об’єктами атак. Захист освітнього середовища вимагає впровадження нових підходів та міжнародної підтримки.

У 2015 році ООН ухвалила Декларацію про безпеку шкіл, яка спрямована на захист навчальних закладів під час воєнних дій. Цей документ покликаний гарантувати безпеку освітнього процесу та забезпечити право дітей на освіту навіть у складних умовах. Станом на 2022 рік Декларацію підписали 109 країн, однак росія не приєдналася до неї. Основне завдання цього документа – убезпечити навчальні заклади від атак, що є критично важливим у сучасних умовах.

Війна в Україні завдала значної шкоди освітній інфраструктурі. За офіційними даними Міністерства освіти і науки України, станом на 18 серпня 2022 року внаслідок бомбардувань та обстрілів було пошкоджено 2300 навчальних закладів, з яких 286 зруйновані повністю. Масштабні руйнування призвели до необхідності термінової адаптації освітнього процесу до нових умов та запровадження додаткових заходів безпеки [1].

Забезпечення безпечного навчального процесу вимагає кардинальних змін у функціонуванні закладів освіти. Основним завданням адміністрації шкіл є облаштування укриттів та створення надійного середовища для учнів і педагогів. Окрім цього, важливо організувати ефективні заходи з цивільного захисту, навчання щодо дій у надзвичайних ситуаціях та забезпечити психологічну підтримку для дітей і дорослих.

З початком нового навчального року кожен заклад освіти ухвалює рішення щодо формату навчання: очного, дистанційного або змішаного. Вибір залежить від рівня безпеки в конкретному регіоні, наявності та стану укриттів, а також оцінки спеціальних комісій. В умовах війни онлайн-навчання стає критично важливою альтернативою, що дозволяє забезпечити безперервність освітнього процесу.

Окрім технічних заходів, освітня система України активно впроваджує інноваційні методи забезпечення безпеки. Зокрема, школи та університети співпрацюють із міжнародними організаціями, щоб зміцнити безпеку навчальних закладів. Важливим напрямом також є проведення тренінгів для педагогів та учнів, що допомагає сформувати необхідні навички поведінки в кризових ситуаціях.

Забезпечення якісної та безпечної освіти під час війни є одним із головних викликів для українського суспільства. Впровадження ефективних заходів безпеки допоможе зберегти доступ до навчання навіть у найскладніших умовах, гарантувавши дітям можливість отримати освіту попри всі виклики воєнного часу.

З метою забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, необхідно переглянути організацію навчальних приміщень, зокрема у закладах, що працюють в очному або змішаному форматі. Рекомендується позбутися предметів, які можуть стати на перешкоді у випадку евакуації, таких як відкриті полиці, стенди тощо.

Важливе зауваження**:** жодні предмети чи меблі не повинні обмежувати шлях до евакуації. Шафи, полички, мобільні органайзери та інші елементи меблів мають бути розташовані так, щоб не заважати учням під час евакуаційних заходів. Окрім того, необхідно забрати з класів килимки та інші предмети, що можуть стати причиною падінь під час надзвичайних ситуацій.

Рекомендується здійснити перевірку коридорів на наявність предметів, таких як кімнатні рослини чи інші об'єкти, що можуть бути перешкодою при евакуації. Простори

загального користування, зокрема коридори та рекреаційні зони, повинні бути максимально вільними від зайвих предметів, які можуть спричинити травмування або утруднити рух учнів в екстрених ситуаціях.

Необхідно також забезпечити відповідне маркування сходових кліток, зокрема на перших та останніх сходинках, а також на перилах для покращення орієнтації учасників евакуації. Усі запасні виходи повинні бути вільними та доступними, що потребує регулярного моніторингу.

Для створення безпечного освітнього середовища в закладі необхідно розробити чіткі процедури для дій у надзвичайних ситуаціях, які мають бути доведені до відома всіх працівників та учнів.

Основні елементи безпеки мають включати:

- Шляхи евакуації, включаючи маршрути до найближчого укриття (якщо таке є на території закладу або поблизу).
- Альтернативні маршрути евакуації у разі непередбачуваних ситуацій**.**
- Планування та проведення навчань**:** спершу слід провести тренування з персоналом, а потім з учнями.

Окрім того, необхідно розробити безпекові протоколи**,** що регламентують поведінку учнів різного віку під час повітряних тривог, евакуації та перебування в укритті.

Рекомендації щодо розробки безпекових протоколів**:**

- Протоколи повинні відповідати вимогам Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС) і бути адаптованими до конкретних умов закладу освіти.
- До процесу розробки документів слід залучати педагогічний колектив, щоб забезпечити їх ефективність та зрозумілість.
- Інструкції мають бути чіткими та простими для сприйняття учнями. Наприклад: “Заберіть необхідні речі”
- “Дотримуйтесь вказівок учителя та не створюйте хаосу”
- “Переміщуйтеся швидким кроком, не біжіть”
- “Допоможіть тому, хто потребує допомоги”

Протоколи повинні враховувати особливості кожної вікової групи, оскільки молодші учні потребують більше підтримки і нагляду, ніж старші. Для цього можна поділити учнів на групи:

- Молодші класи (1–4 клас) — учні, які не завжди можуть самостійно орієнтуватися в екстремальних ситуаціях, потребують чітких інструкцій і фізичного супроводу.
- Середня школа (5–9 класи) — учні, які вже здатні виконувати основні правила безпеки, але все одно потребують нагляду та організації.
- Старша школа (10–11 класи) — учні, які можуть виконувати більшість завдань самостійно, але все ж потребують контролю з боку педагогів.

Впровадження таких заходів дозволить створити безпечне середовище для всіх учасників освітнього процесу, забезпечуючи ефективну готовність до надзвичайних ситуацій [2].

В умовах постійних повітряних тривог українські навчальні заклади змушені адаптувати освітній процес до нових реалій. В деяких регіонах, особливо поблизу лінії фронту, повітряні тривоги спрацьовують досить часто. Місцева влада активно обговорює можливість проведення навчання навіть під час ракетної небезпеки, щоб діти не залишалися без освітнього процесу і могли вчитися, а не виконувати завдання самостійно. Однак виникає важливе питання: що є пріоритетним — забезпечення безпеки дітей чи їх право на освіту? І як повинні діяти вчителі, якщо тривога спалахує під час уроку?

У випадку оголошення сигналу «Повітряна тривога» або інших попереджувальних сигналів навчальний процес повинен бути негайно призупинений.

Усі учасники освітнього процесу — як учні, так і працівники закладу — повинні організовано пройти до захисних споруд і залишатися там до скасування тривоги. Якщо є технічна можливість, навчання може продовжуватись навіть в укритті.

Після відбою тривоги, навчальний процес може бути поновлений, з врахуванням коригувань у розкладі та календарно-тематичних планах, що затверджуються керівництвом закладу освіти.

У разі проведення синхронних онлайн-занять, коли починається тривога, вчителі повинні негайно припинити урок і вказати учням на необхідність швидко перейти до безпечного місця. При цьому, якщо є можливість і умови для продовження навчання, воно може бути здійснене в укритті.

З огляду на часті тривоги, зокрема в школах, що знаходяться в прифронтових зонах, Міністерство освіти та науки рекомендує використовувати асинхронний режим навчання, що дозволить знизити ризики для безпеки учнів і забезпечить можливість продовження освіти в таких умовах.

Міністерство освіти і науки України розробило основний алгоритм дій для вчителів під час повітряних тривог, який було оприлюднено на офіційному сайті відомства.

У разі спрацьовування системи оповіщення, відповідальна особа має ввімкнути сигнал тривоги. Учитель, в свою чергу, сповіщає учнів про небезпеку та інформує батьків щодо переміщення дітей до укриття. Важливо організувати рух класу у дві колони, забезпечивши швидкий вихід з кабінету. Якщо необхідно, для супроводу учнів початкових класів залучають помічників. Медичний працівник має бути готовий надавати першу допомогу у разі потреби.

Після оголошення тривоги відповідальні особи перевіряють приміщення закладу, аби переконатися, що в ньому не залишилось учасників освітнього процесу, а також працівників. Після перевірки вони повинні направитись до найближчого укриття.

Учні, що перебувають на подвір'ї, повинні самостійно направитись до найближчого укриття фонду захисних споруд. Для учнів з особливими освітніми потребами важливо організувати спокійне та швидке переміщення до укриття, враховуючи спеціальні умови для їх перебування.

У самому укритті відповідальні особи допомагають учасникам освітнього процесу зайняти місця. Вчителі та інші відповідальні особи забезпечують комфорт та спокійне перебування в укритті. Після сигналу «Відбій» тривоги організовується вихід учасників освітнього процесу з укриттів, при цьому всі мають виходити організовано, групами або колонами.

У сучасних умовах, коли безпека учнів в навчальних закладах є пріоритетом, важливо постійно готувати дітей до можливих надзвичайних ситуацій, таких як повітряні тривоги чи інші загрози. Щоденна підготовка допомагає знизити рівень стресу у дітей і забезпечити їхню безпеку в екстремальних ситуаціях. Ось кілька важливих кроків, які допоможуть вчителю підготувати учнів до таких ситуацій.

По-перше, вчитель має ознайомити учнів із місцями розташування укриттів. Це потрібно зробити на самому початку навчального року, показавши дітям, де саме в закладі знаходяться найближчі укриття. Діти повинні точно знати, як швидко і організовано дістатися до цих укриттів у разі тривоги. Також варто пояснити, що в екстремальних умовах можуть бути альтернативні шляхи евакуації, і діти повинні бути готові діяти за цією схемою.

Наступним етапом є пояснення правил поведінки під час переміщення до укриття та перебування в ньому. Вчителю потрібно чітко роз’яснити, як організовано пересуватися до укриття — швидко, спокійно, без паніки, дотримуючись черги і допомагаючи тим, хто цього потребує. Крім того, варто обговорити поведінку безпосередньо в укритті, де необхідно дотримуватися тиші та уважно слухати вказівки дорослих.

Також вчитель повинен ознайомити учнів з планом реагування на надзвичайні ситуації або Інструкцією закладу. Діти мають чітко розуміти, які дії необхідно виконувати під час тривоги, як сповістити про небезпеку і як організовано взаємодіяти з іншими учасниками освітнього процесу.

Особливу увагу варто звернути на рюкзак безпеки. Вчитель має пояснити учням, що необхідно покласти в цей рюкзак. Це може бути набір важливих документів, вода, ліки, мобільні телефони та інші необхідні предмети. Діти повинні знати, як правильно організувати свій рюкзак безпеки, щоб у разі необхідності мати всі важливі речі під рукою.

Не менш важливим є перевірка покажчиків напрямку руху до укриттів. Вчитель має переконатися, що в навчальному закладі є чітко позначені шляхи евакуації. Також важливо регулярно перевіряти ці покажчики і проводити додаткові заняття, під час яких учні зможуть запам'ятати маршрут руху до укриття.

Таким чином, щоденна підготовка учнів до надзвичайних ситуацій повинна бути невід’ємною частиною навчального процесу. Вчитель, пояснюючи і закріплюючи знання дітей про правила безпеки, допомагає їм краще орієнтуватися у важких ситуаціях і забезпечує їх безпеку.

Особиста стійкість учителів і їх здатність надавати необхідну підтримку учням під час надзвичайних ситуацій, зокрема воєнного характеру, є надзвичайно важливими в умовах воєнного стану. Емоційний стан педагогів безпосередньо впливає на якість викладання та результати навчання учнів, тому важливо, щоб вчителі мали змогу отримати необхідну допомогу і підтримку.

Керівникам навчальних закладів слід ретельно стежити за станом своїх співробітників. Для директора важливо знати, як почуваються вчителі, наскільки вони тривожні за свою безпеку та безпеку своїх родин. Потрібно поцікавитися, з якими викликами стикаються педагоги на початку навчального року, де вони потребують підтримки та що, на їхню думку, керівник може зробити, щоб підтримати колектив школи. Емоційний стан педагогів відіграє значну роль у створенні комфортного освітнього середовища для учнів, адже тільки коли самі вчителі почуваються впевнено, вони можуть ефективно навчати дітей.

Для збору цієї інформації можна провести онлайн-опитування, яке дозволить анонімно дізнатися думки педагогів, або ж організувати особисті інтерв'ю в невеликих колективах. Завдяки таким опитуванням керівник закладу зможе зрозуміти, яку допомогу потрібно шукати зовні, а що можна організувати самостійно для створення найбільш комфортного середовища для педагогів та учнів.

Дослідження, проведені щодо добробуту вчителів у зонах конфліктів та бойових дій, показують, що найвищий рівень стресу і професійного вигорання переживають найменш досвідчені педагоги. Це, своєю чергою, відображається на якості їх роботи з учнями. Тому, отримавши результати опитувань, директору варто звернути увагу на виявлення таких проблем і запровадити превентивні заходи для таких педагогів, щоб запобігти вигоранню та стресу.

Особливу увагу слід приділяти учням, які мають статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Вчителі не лише виконують освітній процес, але й повинні створити безпечне і емоційно комфортне середовище для цих дітей. Додатково, якщо вчитель також є внутрішньо переміщеною особою, він може переживати ті ж труднощі, що й учні, що значно ускладнює його роботу. Тому важливо, щоб керівник школи забезпечував постійну психологічну підтримку педагогам, проводив тренінги з управління стресом, саморегуляції та арттерапії. Це допоможе вчителям не лише адаптуватися до нових умов, а й надавати емоційну підтримку своїм учням [3].

Пошук можливостей для психологічної підтримки педагогів – важливе завдання керівників закладів освіти під час війни. Це можна реалізувати через збільшення часу на спілкування між колегами, формуючи спільноту педагогів, де можна обговорювати не лише професійні питання, а й особисті переживання, емоції та страхи. Спільна

підтримка дозволяє створити атмосферу взаємодопомоги, що вкрай важливо для збереження емоційного здоров'я вчителів.

Також важливим аспектом є налагодження партнерства з батьками учнів. Справжня підтримка в умовах війни повинна бути колективною, включаючи всіх учасників освітнього процесу. Взаємодія з батьками допомагає краще розуміти потреби учнів та створювати безпечне і комфортне середовище як для дітей, так і для педагогів.

Одним з основних завдань є забезпечення знання місця розташування укриттів та шляху до них усіма учасниками навчального процесу. Це включає в себе:

- Показати учням і працівникам закладу, де знаходяться захисні споруди та як до них потрапити.
- Розмістити в кожному класі або на кожному поверсі школи чіткі покажчики, які вказують напрямок руху до укриття.
- Провести навчальні тренування та евакуаційні заняття для учнів, педагогів і персоналу, щоб вони знали, як швидко і безпечно перейти в укриття під час тривоги.

Ці заходи повинні стати звичною частиною освітнього процесу, оскільки тільки добре підготовлений учасник освітнього процесу може діяти швидко та ефективно у критичній ситуації.

План реагування на надзвичайні ситуації

Кожен заклад освіти повинен мати розроблений план реагування на надзвичайні ситуації, який повністю регламентує дії в разі отримання сигналу повітряної тривоги. Підготовлений план дозволяє не тільки зберегти час, але й запобігти паніці серед учнів та персоналу закладу.

Важливо, щоб керівники закладів освіти, як і всі працівники, були ознайомлені з цим планом заздалегідь. Кожен план повинен включати:

- Розподіл обов'язків серед педагогічного складу: хто відповідає за евакуацію учнів, хто перевіряє наявність усіх осіб у захисній споруді, хто має контролювати відсутніх учнів після евакуації.
- Визначення відповідальних осіб, які будуть супроводжувати учнів під час евакуації та досягнення укриття.
- Алгоритм дій на випадок, якщо тривога розпочнеться до початку занять або під час них.

Письмовий наказ або розпорядження керівника

Задля уникнення непорозумінь і запобігання хаосу важливо, щоб керівник закладу видав письмовий наказ або розпорядження, у якому будуть прописані чіткі дії для всіх учасників освітнього процесу під час тривоги. Цей наказ має бути розповсюджений серед усіх працівників і учнів школи. У наказі слід зазначити два варіанти дій:

1. Якщо повітряна тривога розпочалася під час занять — всі учні і працівники повинні пройти до укриття за чітким алгоритмом.
2. Якщо тривога розпочалася до початку занять — батьки не повинні приводити дітей до школи, оскільки учнів не буде в класах через перебування педагогічного складу в укритті.

Алгоритм дій для батьків

У разі, якщо тривога почалася до початку навчання, необхідно розробити алгоритм для батьків, який дозволить уникнути ситуацій, коли вони з великим ризиком везуть дітей до закладу освіти, де немає вчителів і, відповідно, немає можливості передати дитину на опіку. Педагоги також мають бути ознайомлені, що в разі тривоги вони не повинні залишати укриття до моменту її завершення.

ЮНІСЕФ рекомендує створення єдиного каналу комунікації між керівництвом закладу та всіма учасниками освітнього процесу для того, щоб в разі повітряної тривоги, коли інтернет або мобільний зв'язок можуть бути пошкоджені, батьки могли

отримати інформацію щодо місця знаходження дітей після закінчення тривоги. Це може бути спеціальна платформа або мобільний додаток, де батьки можуть отримувати оперативні повідомлення [4].

Забезпечення безпеки учасників освітнього процесу є надзвичайно важливим завданням у сучасних умовах, тому запровадження чітких рекомендацій і планів дій під час надзвичайних ситуацій дозволить значно знизити ризики і забезпечити спокій та безпеку всіх учасників навчального процесу.

Список використаних джерел

1. Державна служба якості освіти України. (2022). Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. Доступно за посиланням: https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim (переглянуто 21 березня 2025 року).

2. Єдиний портал органів виконавчої влади України. (2022). Як діяти закладу освіти та учасникам освітнього процесу під час повітряної тривоги. Доступно за посиланням: https://eo.gov.ua/yak-diiaty-zakladu-osvity-ta-uchasnykam-osvitnoho-protsesu-pid-chas-povitrianoi-tryvohy/2022/10/17/ (переглянуто 21 березня 2025 року).

3.Міністерство освіти і науки України. (2022). Безпечне освітнє середовище: як діяти вчителям під час занять при оголошенні сигналу повітряної тривоги. Доступно за посиланням: https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-yak-diyati-vchitelyam-pid-chas-zanyat-pri-ogoloshenni-signalu-povitryana-trivoga (переглянуто 21 березня 2025 року).

4. Освітня платформа "Osvitoria"**.** (2022). Повітряна тривога: алгоритм дій вчителя. Доступно за посиланням: https://osvitoria.media/experience/povitryana-tryvoga-algorytm-dij-vchytelya/ (переглянуто 21 березня 2025 року).

Кремінська Леся,
вчитель початкових класів,
Кучанський ліцей Новоушицької
територіальної громади

Психофізичне здоров'я дітей молодшого шкільного віку в умовах війни

Анотація. *У статті висвітлюється поняття психофізичного здоров'я як взаємозв'язку психічного та фізичного стану людини. Розглядаються зовнішні чинники, які негативно впливають на психофізичне здоров'я молодших школярів в умовах війни, наслідки, які при цьому виникають, а також ефективні форми та методи роботи з дітьми для подолання стресу та тривожності.*

Ключові слова: *психофізичне здоров'я, стресостійкість, емоційна підтримка, відчуття безпеки, психологічний стан, безпечне середовище, роль вчителя, форми і методи роботи.*

В Україні вже більше трьох років іде повномасштабна війна. Сучасні реалії воєнного стану значною мірою впливають на всі аспекти життя суспільства, особливо на психофізичне здоров'я дітей молодшого шкільного віку. У цей період відбувається активний фізичний, емоційний та когнітивний розвиток дитини, а будь-які кризові події можуть спричиняти емоційні та фізіологічні розлади, зниження адаптаційних можливостей та когнітивних функцій у дітей, адже психофізичне здоров'я – це гармонійний стан людини – фізичне й психологічне її благополуччя.

Наші діти живуть серед жахіть цієї війни, до якої ні вони, ні їхні батьки не були готові. Вона руйнує дитинство, негативно впливає на загальний стан молодших школярів. Багато хлопчиків і дівчаток пережили більше трьох років насильства, втрат близьких, житла, порушення навчального процесу.

На 13 травня 2024 року: за час повномасштабної війни в Україні майже 2000 дітей загинули або були поранені. Щонайменше 1993 дитини в Україні були вбиті або поранені з моменту повномасштабного вторгнення Росії. «В середньому, це дві дитини щодня,– повідомляє дитячий фонд ООН із захисту прав та інтересів дітей ЮНІСЕФ.– Окрім вбивства дітей та фізичної шкоди, спричиненої нападами, багато дітей по Україні зазнали втрат і насильства, які завдали їхньому психічному здоров'ю та благополуччю [2]. На жаль, ці цифри майже щодня і далі зростають.

А ще воєнні дії призвели до вимушених внутрішніх міграційних процесів. З територій проведення бойових дій виїхала значна кількість населення України. Серед них найвразливіша категорія – діти. За даними Міністерства соціальної політики, виїхало майже 997 тисяч дітей віком до 18 років. Це діти, які були вимушені змінити місце проживання через дії країни агресора і мають змогу навчатися в школі за місцем перебування [3].

У новому. класі діти ВПО заново повинні здобути той статус, який мали в попередній школі. Ці діти могли стати свідками страшних подій, пережити втрату домівки, рідних [4].

Війна в Україні залишає глибокі та тривалі наслідки для дітей. Вони весь час перебувають в емоційному напружені та тривожності через нерозуміння, що з ними відбувається сьогодні. Стрес війни людина відчуває у трьох напрямках: на рівні свого тіла, на рівні своїх емоцій (постійні емоційні витоки і основна фонова емоція – це тривожність), а також на рівні думок і мислення.

Аналізуючи ситуацію, яка склалася в державі, освіті, ми визначили зовнішні чинники, котрі негативно впливають на психофізичний стан молодших школярів.

Перебування дітей на території ведення воєнних дій.

Дослідження показали, що діти, які перебували на території воєнних дій, часто страждають від нічних кошмарів, мають підвищену тривожність. Їм важко концентрувати увагу, виникають проблеми з соціалізацією, може розвиватися агресія чи панічна поведінка [5].

Психіатричні та психологічні дослідження показали, що війна має довготривалі наслідки для дітей. Під час війни вони, певною мірою, зіштовхуються з двома типами травматичних подій: несподівані травматичні події та довготривалі несприятливі події, що зумовлюють виникнення непродуктивних стратегій подолання труднощів. У результаті діти значно частіше, ніж їх однолітки без досвіду перебування на території воєнних дій, страждають від таких проблем, як тривожний розлад, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, дисоціативні розлади, зокрема небажання розмовляти; поведінкові розлади (агресія, асоціальна поведінка, схильність до насильства) (Joshi and O'Donnell 2003, Machel 2001, Wexler et al 2006). О'Доннелл (Joshi and O'Donnell 2003:288) зазначає, що психічні розлади насправді є «нормальною реакцією на ненормальні події». Отже, довготривалий вплив насильства на дітей підвищує «ризик розвитку багатьох і нерідко тривалих форм фізичної, психологічної та соціальної дезадаптації [6].

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я десять відсотків людей, які пережили травматичну подію, пізніше матимуть симптоми психологічної травми, а ще десять відсотків демонструватимуть поведінкові зміни або психологічні розлади, які стануть перешкодою для повноцінної участі в повсякденному житті (найпоширенішими розладами є тривожний розлад, депресія і психосоматичні розлади) (WHO 2005 in Murthy and Lakshminarayana 2006). Сміт (Smith 2001) зазначає, що найважливіші. чинники, які визначають ступінь впливу війни на психічне здоров'я дітей такі: відсутність базових ресурсів (як-от притулок, вода, їжа, освіта, охорона здоров'я, тощо); розрив сімейних стосунків (через втрату, розлуку або переміщення); стигматизація і дискримінація (мають значний вплив на ідентичність); песимістичний погляд на життя (постійне відчуття втрати та горя, нездатність уявити світле майбутнє)

і нормалізація насильства [6]. Іншими словами можна сказати, що вплив перебування дітей на воєнній території проявляється в різних аспектах:

1. Психологічні наслідки :

- підвищений рівень стресу та тривожності – постійна небезпека, гучні звуки вибухів, сирени та руйнування викликають страх і напругу;
- порушення сну – через стрес можливі безсоння, нічні кошмари;
- зниження концентрації уваги та пам’яті – діти стають розсіяними, їм складно зосереджуватися на навчанні та запам’ятовуванні інформації;
- депресивні стани та емоційна нестабільність – часті зміни настрою, апатія;
- підвищена агресивність або замкнутість – у деяких дітей виникають проблеми у спілкуванні, вони можуть ставати або агресивними, або відчуженими.

2. Фізіологічні наслідки:

- порушення роботи нервової системи – через тривалий стрес можливі головні болі, підвищена втомлюваність тощо;
- проблеми з травленням;
- ослаблення імунної системи – організм стає ще більш вразливим до інфекцій через стрес та недостатнє харчування.

3. Соціальні наслідки:

- втрата відчуття безпеки – дитина перестає відчувати довіру до людей, що впливає на її соціальну адаптацію;
- проблеми у спілкуванні – через страх і пережиті травми дітям може бути складно налагоджувати стосунки з однолітками та дорослими;
- освітні труднощі – перебої у навчанні, зміна шкіл або онлайн-формат можуть призвести до відставання у знаннях [9].

Діти, які перебували у зоні бойових дій, зазнали значного негативного впливу на психофізичний розвиток. Тому надзвичайно важливо надати їм комплексну підтримку: психологічну допомогу, стабільне освітнє середовище та сприяти фізичному здоров’ю, аби мінімізувати негативні наслідки війни.

Наступний чинник, на нашу думку, – це втрата дітьми домівки, близьких людей: батьків, сестер, братів (смерть) чи важкі поранення, а також розлука з рідними, що боронять країну в лавах ЗСУ.

В цьому випадку відбувається передчасна довготривала сепарація, під час якої діти досить чітко відчувають відсутність безпеки. У них ще не розвинена здатність до логічного мислення і вираження можливості впоратися з ситуацією належним чином. У цьому віці вони найбільш чутливі до переживань близької людини, котра опікується ними та дублюють її реакції на надзвичайну подію. Як відомо, кожна дитина індивідуальна, і у кожної свої страхи, але є загальні страхи, які притаманні даному віковому періоду, – це страх самотності, страх темряви, страх перебування в замкнутому просторі. Завдання вчителя – навчити дитину боротися зі страхом залишитися сам на сам зі своєю проблемою. Це важливий елемент психологічної допомоги дитині.

Основними завданнями вчителя початкових класів у роботі з такими дітьми – забезпечення відчуття безпеки і захищеності, а також стабілізації психоемоційного стану. Під час створення так званого «кола безпеки» для маленьких постраждалих необхідно враховувати страхи, які притаманні дітям молодшого шкільного віку. Основне завдання – запевнити дитину в тому, що ставитеся до її переживань серйозно. Можна сказати, що ви знайомі з дітьми, які зазнали таких самих випробувань: «Я знайома з такою дівчинкою (чи хлопчиком), яка потрапила в таку ж ситуацію і успішно справилася з нею». Важливо для дитини створити атмосферу безпеки – не боятися її обійняти, розмовляти з нею, залучати до різних заходів, давати посильні доручення, обов’язково залучаючи до співпраці весь клас чи групу дітей, відповідно до мети і завдань роботи.

Важливо навчити дитину вибудувати життєву перспективу – визначити конкретні цілі та окреслити конкретні терміни; якомога частіше повторювати, що відчувати безпорадність, страх, гнів – нормально; підвищувати самооцінку дитини – частіше хвалити її за хороші вчинки; грати в командні ігри, малювати, ліпити – взаємодія з такими матеріалами дасть дитині змогу виразити переживання за допомогою образів.

Тобто потрібно обирати ті методи й форми роботи, за допомогою яких дитина зможе пережити наслідки тієї надзвичайної ситуації, у якій волею долі вона опинилася.

Ще одним чинником, який негативно впливає на психічне й фізичне здоров'я, є переїзд дитини в інше місце проживання і навчання. Переїзд – це не просто зміна місця проживання, а складний емоційний процес, особливо для малюків. Дитина може відчувати стрес, невпевненість та змішані почуття через втрату старого середовища та прив'язаностей. Зміна місця проживання може призвести до емоційного стану, коли вона відчуває сум, тугу за рідними місцями, друзями. Цей емоційний дисбаланс може проявлятися у різних формах, наприклад, втратою апетиту, проблемами зі сном, негативними емоціями. Дитина відчуває страх та тривогу, адже зміна середовища може викликати почуття незахищеності, оскільки втрачається звична обстановка та рутина.. Втрата стабільності через переїзд може призвести до втрати звичних зв'язків та соціальної підтримки, що може вплинути на емоційний стан дитини. Виникають адаптаційні труднощі через те, що нове місце проживання може вимагати адаптації до нового оточення, нових людей та нових правил, що може бути викликом для дитини.

Емоційні зміни можуть супроводжуватися зміною настрою, втратою інтересу до звичних занять та заниженням самооцінки.

Щоб допомогти дитині впоратися з наслідками переїзду та зберегти позитивний психологічний стан, важливо створити зручні умови для адаптації: забезпечити дитину комфортним житлом, знайомими речами та предметами, які їй дорогі; створити нову рутину, яка буде включати знайомі дитині заняття, їжу та сон, щоб забезпечити відчуття стабільності; стимулювати соціальні зв'язки: допомогти дитині знайти нових друзів та підтримувати зв'язок зі старими, щоб забезпечити соціальну підтримку; вислуховувати та сприймати емоції: бути уважними до почуттів та емоцій дитини, дозволяти їй висловлювати свої почуття та сприймати їх без засудження.

Важливо створити нове емоційно стабільне середовище. Постаратися вчителю підтримувати дитину, вислуховувати про її почуття та розмовляти про зміни, що відбуваються. Важливо також надати можливість зберегти зв'язок зі старими друзями та родичами через зустрічі або спілкування по телефону чи відеозв'язку. . Переїзд може бути складним для дитини, але з правильною підтримкою та увагою від батьків та близьких людей, вона зможе впоратися зі змінами та зберегти позитивний психологічний стан [7].

Адаптація дітей до іншої школи – це складний процес, адже школярі приходять у колектив, де є свої правила, свої лідери. Зазвичай, молодші школярі приймають нових членів у свій колектив. Але трапляються випадки, коли учні класу не завжди із задоволенням приймають нових членів.

В будь-якому випадку педагог має провести колосальну роботу: дізнатися в батьків чи опікунів про характер дитини, її інтереси і вподобання, наскільки вона комунікабельна, чи любить нові знайомства. Тоді вчитель матиме уявлення, як будувати процес навчання та посприяти адаптації. Крім цього, провести підготовчу роботу з класним колективом. Повідомити про нового учня чи учениці, попросити дітей допомогти з адаптацією новенького, сказати, що розраховуєте на їхню прихильність і їм довіряєте, щоби вони допомогли налагодити з ним дружні стосунки.

Повномасштабна війна негативно вплинула на психофізичний стан всього учнівства по всій території України. Діти весь час перебувають в емоційному напруженні та тривожності через часті сигнали повітряної тривоги. Перебування в

укриттях – ще один чинник негативного впливу на психофізичне здоров'я молодших школярів

Зазначу, що не всі укриття пристосовані для перебування дітей (холодно, волого, інколи мале, погано освітлене приміщення). До цього ще додається переключення уваги з заняття на швидке покидання приміщення: потрібно негайно зібратися, скласти необхідні речі, взяти тривожний рюкзачок, швидко дійти до укриття. Добре, якщо воно у підвальному приміщенні освітнього закладу. Дуже часто потрібно переходити в укриття, які розміщені неподалік. Молодші школярі важко звикають до такої швидкої зміни подій. Вони не в змозі повністю усвідомити сенс того, що відбувається, тому просто запам'ятовують ситуацію і свої переживання в цю мить, концентруються на тому, що вражає. Не всі звикають до таких ситуацій, є діти, які досі лякаються звуків сирени (хтось плаче, хтось панікує).

Як допомогти дітям впоратися з травмами психіки, виробити таку якість, як стресостійкість? Допомога молодшим школярам у розвитку стресостійкості – це комплексний процес, що включає психологічні, емоційні, фізичні аспекти.

Насамперед, вчителю потрібно створити безпечну атмосферу, де дитина буде почувати себе захищеною. Обов'язково забезпечити емоційну підтримку – слухати дитину, бути уважним до її почуттів.

Дитині треба дозволити переживати свої емоції. Якщо вчитель бачить, що дитина засмучена, стривожена, плаче, насамперед потрібно запитати, що вона зараз відчуває, що її непокоїть, чим він може їй допомогти. Потрібно допомогти виходом емоцій, дати зрозуміти , що він не просто вчитель, а, насамперед, друг, який вислухає, підтримає і допоможе. Коли дитина в школі, вчитель – поруч.

Щоб стабілізувати стан дітей , знижувати стресову напругу, важливо під час роботи з дітьми застосовувати ті форми і методи, за допомогою яких стабілізується відчуття стресу на рівні тіла. Це тілесно-орієнтовані практики і різні види фізичних активностей. Це різного виду руханки, ігри на свіжому повітрі, танці. Важливе місце займає робота з емоціями – емоційна саморегуляція і робота з думками і мисленням, бо під час війни багато негативних думок, що створює додаткову стресову напругу, тривожність, тобто невизначеність.

Істотно зросла роль вчителя, який може надати психологічну допомогу, а також допомогти керувати своїми емоціями. Наприклад, говорити діткам, коли тривога, лунає сирена, яка потрібна для того, щоб сповістити нас про небезпеку вибухів, і тому ми йдемо в укриття, бо там безпечно. При цьому вживаємо слова «безпека», «безпечно». Так, у свідомості дітей базуються нові асоціації з цими словами. Говоримо з дітками про їх емоції та переживання. Даємо зрозуміти, що боятися, – це нормально, бо страх відповідає за наш інстинкт самозбереження [5].

Однією з таких форм є техніки глибокого дихання. Саме дихальні вправи допомагають зняти напругу, заспокоїти нервову систему, допомагають впоратися з емоціями та покращити концентрацію уваги. Ось деякі з них: дихання з подовженим видихом (вдихнути на 3 секунди через ніс, видихнути повільно через рот на 6 секунд), «дихання як хвиля» (пропонуємо вдихнути і уявити, що хвиля піднімається, на видиху уявити, як хвиля спадає).

Важливу роль відіграють рольові ігри, котрі допомагають розвивати психофізичне здоров'я, покращувати емоційний стан, координацію, увагу та соціальні навички, діти вчаться долати труднощі. Можна запропонувати рольову гру «Магазин», під час якої учні навчаються комунікації, взаємодії та фінансової грамотності. При проведенні гри «Сім'я» діти виконують ролі членів родини, вчаться розподіляти сімейні обов'язки. «Лікарня» – діти вчаться дбати про здоров'я, розуміти емоції інших. «Рятувальники» – імітація ситуацій порятунку, зміцнення реакції та витривалості. «Школа супергероїв» – учасники придумують власні завдання для подолання труднощів. Ще можна помандрувати по казковій країні, виконуючи пригодницькі завдання, що допомагають подолати страхи. Важливо, щоб діти працювали в команді,

де потрібно разом досягати мети. Це виконання якогось спільного проекту. Такі ігри не лише підтримують здоров'я, знімають тривожність, а й розвивають уяву, творчість і впевненість у собі та відчувають себе частиною спільноти.

Під час формування позитивного мислення навчати бачити позитив у складних ситуаціях. Наприклад, згадати найприємніші і найрадісніші моменти зі свого життя, обговорювати хороші моменти дня; підтримувати впевненість у собі – хвалити не лише за результат, а й за зусилля, які вкладає дитина.

Молодші школярі дуже чутливі до того, як себе поводять дорослі в ситуаціях невизначеності, тривожності. Вони спостерігають за реакціями батьків, учителів та інших значущих дорослих і переймають їхні стратегії поведінки. Якщо дорослі в стресових ситуаціях залишаються спокійними, говорять розмірено, дитина розуміє ,що тривогу можна контролювати. Якщо ж дорослі панікують або реагують агресивно, дитина теж сприйматиме тривожні ситуації як загрозливі. Цим регулюються емоції молодших школярів. Можна формувати поведінкові моделі за допомогою такої стратегії: «Я хвилююся, але спробую зробити це крок за кроком». Вони показують стратегії подолання тривоги. Навчати дитину самозаспокоєння – порахувати до 10 і навпаки. Це допомагає дитині вчитися самостійно знижувати напругу. Пояснювати свої дії, наприклад: «Я зараз повільно дихаю, щоб заспокоїтися», – це дає дитині конкретний алгоритм. Крім цього, вчитель формує довіру до світу: спокійна і впевнена поведінка дорослих дає дитині відчуття безпеки. Якщо вона бачить, що дорослі адекватно реагують на труднощі, тоді розуміє, що світ не настільки небезпечний ,як може здаватися. Дітям потрібна підтримка та емоційне тепло, її слід підтримати словами: «Я тут, ми впораємося разом» або обійняти, що допомагає легше переживати стресові моменти.

Приклад дорослих – це найкращий спосіб навчити дитину справлятися з тривогою. Якщо батьки та вчителі показують здорові способи реагування на стрес, вона з більшою ймовірністю буде впевненою та стійкою до труднощів.

Ще однією формою для підтримки психофізичного здоров'я дітей в умовах війни, на нашу думку, є казкотерапія, яка допомагає працювати з травматичними переживаннями, знижувати рівень стресу та сприяти відновленню внутрішніх ресурсів. Казки дозволяють дистанціюватися від реальних болючих подій ,занурюючи слухачів у вигаданий світ, де негативні переживання можуть бути трансформовані в образи та символи. Діти безпосередньо не стикаються з травматичними ситуаціями, що допомагає знизити внутрішню напругу і стрес. Герої казок часто стикаються з труднощами, долають перешкоди та знаходять в собі сили для подолання негараздів. Це допомагає знаходити внутрішні ресурси для подолання проблем. Аналіз сюжетів сприяє усвідомленню власних емоцій, допомагаючи перетворити страх, біль і розгубленість на можливість для зростання та самопізнання.

Казкотерапія стимулює розвиток внутрішніх стратегій подолання стресу. Розповіді про успішні перемоги над труднощами можуть надихнути слухача шукати вихід із складних життєвих ситуацій. Діти можуть навчитися розуміти, що навіть у кризових ситуаціях існують способи змінити свій стан і вплинути на ситуацію. Робота в групах або спільне прослуховування казок сприяє створенню атмосфери підтримки, де діти можуть ділитися своїми переживаннями, знаходити спільні рішення, робити висновки.казкотерапія сприяє знмиженню рівня тривожності, що позитивно впливає на загальний психофізичний стан. Менше стресу – краща якість сну, харчування та фізична активність. За допомогою казок люди діти можуть знайти способи адаптуватися до нових умов, інтегрувати свій досвід у позитивну життєву історію та розвивати оптимістичний погляд у майбутнє. Завдяки казковим сюжетам опановують основні життєві принципи. У молодшому шкільному віці у дітей відбувається формування своїх особистісно-етичних норм. Казкотерапія – це вплив практичної психології на внутрішній світ дитини. Психологи вважають, що найбільш бачить продуктивно використовувати з дошкільниками або з дітьми молодшого шкільного віку.

Тому що вони ще не здатні оцінити події, які відбуваються в реальному житті, та певним чином проаналізувати їх для того, щоб прийняти рішення [1].

У контексті війни, коли стрес та травми можуть мати далекосяжні наслідки для психофізичного здоров'я, казкотерапія є важливим інструментом, що дозволяє не лише знімати напругу, а й сприяє розвитку емоційної грамотності та соціальної підтримки; допомагає знаходити сили для подолання кризових ситуацій, сприяючи відновленню внутрішньої гармонії та надії на майбутнє.

Підтримка психічного й фізичного стану дітей в умовах війни вимагає тісної співпраці між школою та сім'єю. Важливо створювати безпечне середовище, яке спрятиме зниженню стресу, стабілізації емоційного стану та збереженню фізичного здоров'я дітей. Вчитель повинен контактувати з батьками, обговорювати стан дитини, планувати спільну роботу для покращення її стану. Батьки повинні бути опорою для дитини, розмовляти з нею, чесно відповідати на запитання без надмірного нагнітання страху, скласти разом з дитиною режим дня – стабільний розклад сну ,харчування ,навчання та відпочинку. Також організовувати тренінги для учнів та їхніх батьків, під час яких навчати справлятися із стресом. На такі зустрічі варто запрошувати психологів, соціальних педагогів, медичних працівників. Така співпраця є ключовим чинником у збереженні психофізичного здоров'я і допомагає забезпечити підтримку, стабільність і гармонійний розвиток у складних умовах.

Таким чином, слід зазначити, що війна суттєво впливає на психофізичне здоров'я дітей молодшого шкільного віку, викликаючи емоційні, поведінкові та фізичні зміни. Постійний стрес, тривога та страх можуть призводити до порушень сну, зниження когнітивної активності та послаблення імунітету. Для мінімізації негативного впливу важливо створювати сприятливе психологічне середовище, підтримувати стабільність та передбачуваність у житті дитини. Важливу роль у цьому відіграють батьки, педагоги, психологи, які мають використовувати прийоми та методи тілесно-орієнтованих практик та емоційної підтримки для стабілізації фізичного та психічного здоров'я молодших школярів.

Отже, забезпечення психофізичного здоров'я дітей у воєнний час є пріоритетним завданням для сім'ї, освітніх закладів і суспільства загалом. Важливим є коплексний підхід, що включає психологічну допомогу, фізичну активність та підтримку соціальних контактів ,сприятиме адаптації дітей до складних умов і збереженню їхнього здоров'я.

Список використаних джерел

1. «Казкотерапія в роботі з дошкільниками.». Упор. Шик Л.А., Гаркуша Г.В.Тур Л.В., Рудик О.А. - Харків : Основа, 2012. 240 с.

2. Радіо Свобода. Новини/Суспільство: https://www.radiosvoboda.org/a/news-yunisef-dity-postrazhdaly (дата звернення 23.03.2025).

3. Усе про навчання дітей із числа внутрішньо переміщених осіб: https://osvita.ua/school/topics/92682/#google_vignette (дата звернення 23.03.2025)

4 . Дитину цькують в школі, бо вона ВПО: що робити батькам у таких випадках: https://nus.org.ua/2024/01/24/dytynu-tskuyut-u-shkoli-bo-vona-vpo-shho-robyty-batkam-u-takyh-vypadkah/ (дата звернення 30.03.2025)

5. Вплив воєнних дій в Україні на психічне здоров'я дітей https://naurok.com.ua/vpliv-voennih-diy-v-ukra-ni-na-psihichne-zdorov-ya-ditey-430372.html

7. Вплив війни на психічне дітей https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-childrens-mental-health/ (дата звернення 30.01.2025)

8. Вплив переїзду на психологічний стан дитини – наслідки та поради)

https://psyhologist.com.ua/yak-pereizd-vplivae-na-psixologichnij-stan-ditini-naslidki-ta-poradi (дата звернення /(дата звернення 31.03.2025)

9. Вплив війни на дітей в Україні: фізичні та психологічні https://www.topical.in.ua/vplyv-vijny-na-ditej-v-ukrayini-fizychni-ta-psyhologichni-naslidky/ (дата звернення 02.04.2025)

Островська Оксана,
вчитель початкових класів,
Ізяславська початкова школа №6
Ізяславської міської ради

Створення безпечного освітнього середовища в сучасному закладі освіти

Анотація. *Освітній простір, який гарантує захищеність усім учасникам, набуває першорядного значення у період збройних конфліктів. Запропоновано огляд практичних механізмів для побудови моделі, де фізичні, психологічні й інформаційні складники гармонійно поєднані. Продемонстровано стратегічні підходи до впровадження сучасних технологій, котрі підсилюють відчуття довіри та налаштовують на продуктивну взаємодію.*

Ключові слова: *безпека, освіта, психологічна підтримка, технології, партнерство, профілактика насильства*

Вступ. Педагоги й управлінці переглядають звичні формати взаємин, переходять на дистанційні або змішані форми занять, створюють додаткові правила взаємодії, зокрема у сфері комунікацій. На передній план виходить організація середовища, де учасники процесу не відчувають страху перед агресією чи булінгом. Такі потреби ще більш загострені на тлі військових дій, коли йдеться про збереження життя, здоров'я та психологічної рівноваги.

Не слід недооцінювати роль партнерства між адміністрацією, учителями, здобувачами освіти й батьками. Адже спільна стратегія створює відчутну підтримку, стимулює дотримання певних етичних і правових норм. Натомість відсутність системного підходу здатна ускладнити будь-які спроби досягти відчутного прогресу. Водночас, коли організація виконує профілактичну функцію й розробляє алгоритми дій у непередбачуваних ситуаціях, зростає довіра. Як зауважує І. Книш [4, с.110], запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у безпечний простір сприяє формуванню належної культури здоров'я.

Основна частина. Відомо, що багато загроз виникають на психологічному рівні, коли порушується атмосфера взаємоповаги. В умовах війни педагоги зіштовхуються з дітьми, які зазнали травматичних переживань, втратили близьких або житло. Реакція дитини може бути надмірно емоційною, супроводжуватися тривожністю чи агресією. Спрямовані дії психологічної служби допомагають вчасно виявляти чинники, що призводять до конфліктів. За спостереженнями І. В. Марухиної [6, с.59], алгоритм супроводу містить виокремлення групи ризику, проведення індивідуальних консультацій і залучення педагогів до відповідних тренінгів.

Психологічна складова відіграє не другу роль у подоланні наслідків воєнних травм. Фахівці розробляють низку заходів, орієнтованих на стабілізацію емоційного стану, розвиток емпатії та навичок конструктивної комунікації. Скажемо, індивідуальні бесіди, включення технік арт-терапії, створення простору для дружніх зустрічей. Учень, який відчуває підтримку, рідше вдається до руйнівних дій, що можуть завдати шкоди оточенню. У публікаціях В. М. Горленка й Н. В. Сосновенко [3, с.158] наголошено на необхідності попереджувати прояви насилля серед дітей через профілактичні програми, педагогічні ігри та системну роз'яснювальну роботу.

Варто підкреслити, що недооцінювання психологічної безпеки в закладі освіти здатне призвести до ланцюгових негативних реакцій. Якщо студент або школяр боїться стати об’єктом насмішок, його інтерес до навчання згасає, а успішність падає. Коли немає налагодженої системи моніторингу емоційного стану, учитель може пропустити перші сигнали депресії чи пригніченості. Іншою загрозою виявляється ризик поширення дезінформації у колективі, що викликає паніку. Подібні явища перешкоджають нормальному функціонуванню освітнього процесу.

Одним із дієвих заходів видається розробка «кодексу безпечного освітнього середовища», в якому чітко прописано правила поведінки, відповідальність учасників і план дій у разі конфліктних інцидентів. Фахівці вважають, що наявність прозорих механізмів притягнення до дисциплінарної відповіді зменшує ймовірність агресивних проявів. На думку Т. П. Цюман [9, с.12], такий кодекс дає змогу систематизувати зусилля адміністрації, психологів та батьків, створити єдиний морально-правовий простір.

Дехто вважає, що укладання подібних документів вимагає значних затрат часу, проте практика засвідчує протилежне. Чіткі формулювання гарантують відчуття справедливості, коли певні порушення фіксуються й усуваються без зволікань. Повністю викорінити насилля, на жаль, досить проблематично, але знизити його рівень до мінімуму реально. Педагоги, які взаємодіють на засадах емпатії, і здобувачі освіти, що відчувають себе захищеними, формують атмосферу довіри.

Сфера цифрового простору заслуговує на особливу увагу. Чимало конфліктів та образ тепер переміщуються у соцмережі. Можна побачити, як виникають кампанії з булінгу, поширюються фейки, а підлітки зазнають кіберзагроз. На практиці стає зрозуміло, що педагоги не завжди володіють алгоритмами протидії віртуальним проявам агресії. Натомість формування цифрової компетентності стає способом убезпечити учня і допомогти йому фільтрувати інформаційний шум.

Додатково слід брати до уваги ризики, пов’язані з використанням онлайн-платформ для навчання. З боку адміністрації варто забезпечити надійний захист даних і створити чіткі правила спілкування в чатах чи відеоконференціях. Дієва превенція має складатися з інструктажів, прикладів, відпрацювання кризових сценаріїв, коли зловмисники можуть спробувати втрутитися в заняття. Як акцентують Т. Собченко та інші автори [8, с.40], безпека в мережі тісно перетинається зі ставленням дітей до персональної конфіденційності та їхніми навичками розпізнавати шахрайські ресурси.

Іноді цифрові технології допомагають формувати мережу підтримки, за якої викладачі та вихованці можуть оперативно обмінюватися сигналами про небажані події. Розробка внутрішніх чат-ботів або каналів екстреного сповіщення значно скорочує час реагування на ризики. В умовах війни це стає особливо цінним, адже нерідко потрібно терміново попереджати людей про повітряну тривогу, наближення потенційних загроз чи інші небезпеки. Активне використання інформаційно-комунікаційних платформ схвально оцінює й М. С. Астахова [1, с.16], підкреслюючи системність підходу.

Разом із тим, цифрові засоби неодмінно потребують супроводу з боку фахівців, які навчають дітей інформаційній гігієні. Якщо пропустити цей момент, соціальні мережі ризикують стати простором для маніпуляцій, розпалювання ворожнечі та поширення неправдивих чуток. Відповідальністю педагогів є розкрити небезпеку анонімних повідомлень, навчити принципам захисту акаунтів, донести, що інформацію слід перевіряти у перевірених джерелах. Сучасні діти нерідко випереджають дорослих у технічних навичках, але потребують підтримки при формуванні етичних орієнтирів.

Не можна оминути питання фізичних умов, які гарантують убезпечення від зовнішніх і внутрішніх загроз. Проектування будівель, евакуаційних виходів, сигналізацій та систем відеоспостереження — все це входить до сфери відповідальності адміністрації. У період повномасштабних бойових дій учні мають

потребу в бомбосховищах, укриттях або безпечних кімнатах. Чітко прописані інструкції з евакуації, тренування з реагування на надзвичайні ситуації сприяють злагодженості колективу.

Подекуди виникає дискусія, чи потрібно встановлювати рамки-металошукачі, охорону зі спецзасобами тощо. Кожен заклад приймає рішення, виходячи з поточної ситуації в регіоні й наявних загроз. Важливо, щоби діти не сприймали охорону як засіб тиску, а вбачали в ній партнерів, які дбають про безпеку. У деяких випадках зручним способом стало використання електронних перепусток, які допомагають контролювати потік відвідувачів. Проте формальні заходи повинні гармонійно взаємодіяти з довірливим, людяним ставленням до підростаючого покоління.

За спостереженнями І. Марухиної [7, с.253], безпечне фізичне оточення поєднує облаштовані класи, зони відпочинку, що відповідають гігієнічним стандартам, а також регламентовану систему пропуску. Профілактика травматизму включає розмежування простору: ігрові ділянки для молодших дітей, спеціалізовані майстерні для старших учнів, окремі куточки для творчих активностей. Це знижує ризик нещасних випадків, конфліктних ситуацій через нестачу вільного місця.

Крім того, відіграє роль облаштованість санвузлів, вентиляція, освітлення, належне опалення. Коли дитина в комфортних умовах, її концентрація на навчанні підвищується, зменшуються відволікання. А. Цифрові технології, про які вже згадувалося, можуть допомогти автоматизувати контроль доступу, щоб сторонні особи не могли безперешкодно пересуватися територією. Проте все це не замінює постійного патрулювання коридорів педагогами, які реагують на конкретні події.

Останні події в нашій державі змінили фокус уваги на користь фортифікаційних та психологічних рішень. Освітяни шукають способи синхронізувати навчання онлайн і офлайн, аби в разі атак швидко перейти на дистанційну форму. Цей виклик вже певною мірою охоплює систему вищої професійно-технічної освіти, про що говорить М. С. Астахова [1, с.16]. Керівники закладів ретельно розробляють плани екстрених дій: від розкладу додаткових занять до організації тимчасових притулків. Усе це збільшує витрати, але безпека залишається пріоритетом.

Діти, які втратили домівку чи пережили блокаду, потребують більшої уваги з боку психологів. Часто вони неохоче спілкуються, демонструють ознаки вигорання та байдужості. Саме тому є сенс запроваджувати групові заходи із залученням волонтерів і представників громадських організацій, які надають гуманітарну допомогу. Спільна діяльність у майстернях, спортивних секціях, творчих гуртках допомагає поступово відновлювати довіру, і це прямо впливає на загальний емоційний клімат. Згідно з досвідом О. Кулешової [5], простір стає безпечним, коли діти мають змогу відкрито говорити про свої емоції, переборювати страхи й отримувати позитивні враження від взаємодії зі світом.

Часом виникає спокуса застосувати жорсткі заходи контролю, однак надмірна авторитарність породжує протидію. Встановлення безпечної атмосфери можливе тоді, коли дотримано балансу між дисципліною та повагою до особистості. Педагоги, які працюють у зоні бойових дій, підтверджують: відкритість до спілкування з учнями значно підвищує ймовірність швидкого виявлення гострих проблем. Коли людина знає, що до неї дослухаються, вона вчасно інформує про потенційну небезпеку, перешкоджаючи поширенню тривожних чуток.

Питання інклюзії спонукає подивитись на забезпечення безпеки крізь призму взаємоповаги до індивідуальних особливостей. Учням з обмеженими фізичними чи ментальними можливостями важко адаптуватися без відповідних архітектурних рішень і спеціалізованих програм. Створення пандусів, ліфтів, тактильних вказівників і навчальних матеріалів зі шрифтом Брайля сприяє простоті пересування і доступу до занять. Водночас простір без дискримінації пропонує зрозумілу систему правил, де кожен відчуває себе гідно.

У демократичних цінностях міститься ідея: безпечне середовище заперечує будь-які форми сегрегації чи цькування за ознакою раси, віри, стану здоров'я. Організація толерантних стосунків не виключає суворого реагування на порушення. Коли педагогічна команда діє злагоджено, інциденти вдається погасити без ескалації. В деяких випадках застосовується принцип «шкільної медіації», коли нейтральна сторона (психолог або навчений фасилітатор) допомагає сторонам конфлікту порозумітися.

Інклюзивна політика вимагає фахівців, які здатні оцінити потенційні ризики і запропонувати моделі адаптації. Тут стає в нагоді інтерактивний підхід, де педагоги обмінюються досвідом у спільних семінарах, онлайн-конференціях і професійних спільнотах. У дослідженнях О. Кулешової [10, с.99], зокрема, підкреслено, що психологічно захищені учні демонструють кращі результати навчання, оскільки почуваються частиною дружнього колективу.

Чимало авторів наголошують на доцільності впровадження гнучких методів управління. Скажемо, на початку семестру можна зробити анкетування, визначити рівень напруженості чи лояльності у групах, позначити «зони ризику». Педагогам пропонується проводити короткі тренінги, розробляти квести з безпеки, залучати учнів до самоврядування. У такий спосіб формується спільна відповідальність за мікроклімат. Марухина І. [7, с.253] вказує на нові виклики, з якими стикається психологічна служба, закликаючи проактивно реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Величезний вплив має профілактична робота з батьками. Якщо дорослі теж інтегровані в систему цінностей, ігнорувати насилля або нерівність їм не вдається. Вони вчаться правильно реагувати на сигнали дитини, вчасно звертатися до фахівців, уникати агресії у власній поведінці. Таким шляхом створюється ланцюгова реакція: усі учасники освітнього процесу дотримуються єдиної стратегії. Коли виникають суперечки, їх вирішують мирними методами, без тиску й приниження.

Базою профілактики стають плани виховної роботи, що включають цикл заходів: години спілкування, тематичні лекції, практикуми з медіаграмотності, взаємне навчання учнів і педагогів інформаційної безпеки. Спеціальна увага приділяється відвідуванню музейних чи культурних просторів, де діти знаходять позитивні враження, розвивають емоційний інтелект. Деякі школи організовують клуби зі спортивних єдиноборств не для культивування агресії, а для набуття впевненості й уміння грамотно захищати себе. Такий підхід скеровує енергію в корисне русло, попереджаючи хуліганські прояви.

Реалізація безпечної концепції стає відчутно ефективнішою, коли заклад співпрацює з місцевими органами, поліцією, службами соціального захисту. Організація спільних акцій («Школа без насилля», «Захистимо майбутнє»), проведення профілактичних бесід із залученням юристів, медиків, правоохоронців допомагає учням усвідомити важливість збереження порядку. Одночасно педагогічний колектив отримує рекомендації щодо дій у разі виявлення ознак правопорушення чи знущань над дітьми.

Синергія з громадськими організаціями відкриває можливість залучати нові методичні розробки та проєкти. Деякі фонди надають фінансову підтримку, тренінги для вчителів, консультації психологів з досвідом реабілітації. Волонтерські групи організовують культурні заходи, спортивні змагання, ярмарки. Така діяльність вчить дітей милосердю й співпереживанню, формує командний дух. Коли молоде покоління занурене в громадські ініціативи, воно починає сприймати заклад освіти як місце, де формується справжня громада.

Однак співпраця повинна бути збалансованою. Крайня комерціалізація навчального середовища породжує конфлікт інтересів і відволікає від виховних завдань. Переважна більшість керівників та соціальних працівників прагнуть до формування структури, яка урівноважує суспільні, особистісні й державні інтереси. У

результаті діти отримують безпечне середовище, котре надихає на розвиток і розширює кругозір.

Висновки. Забезпечення комплексного захисту в закладі освіти вимагатиме постійної взаємодії різних ланок — психологічної служби, адміністрації, викладачів, батьківської громади, державних структур. Поєднання організаційних, технологічних, юридичних та педагогічних підходів дає змогу контролювати як фізичний, так і моральний аспект процесу. Окремі аспекти фізичної безпеки, на кшталт облаштування укриттів чи сигналізацій, додатково підкріплюються заходами профілактики насильства, формуванням толерантності та інформаційної грамотності. Саме так утворюється комплексний простір, де учні вільно навчаються та розвиваються, не побоюючись проявів агресії.

На тлі військового конфлікту та загрозливих новин зростає затребуваність у системному розумінні безпеки, що охоплює соціальні й технологічні інновації. Створення чітких інструкцій, алгоритмів, кодексів поведінки, розробка моделей реагування на надзвичайні події — усі ці заходи суттєво зміцнюють відчуття захищеності дітей і педагогів. У такому форматі безпечне освітнє середовище стає не лише простором для передавання знань, а й майданчиком для формування культури взаємної допомоги.

У майбутньому практика підтверджуватиме ідею, що безпека є одним із вирішальних чинників якості освіти, особливо у часи збройних конфліктів та глобальних викликів. Опора на командну роботу, поєднання цифрових рішень і морально-правового регулювання створює баланс, без якого освіта втрачає свою ефективність. Ініціативи, спрямовані на інтеграцію демократичних цінностей, допоможуть зберегти людське обличчя школи навіть у найнесприятливіших умовах.

Список використаних джерел

1. Астахова М. С. Створення безпечного середовища в закладі професійної (професійно-технічної) освіти: системний підхід. ДЗВО «Університет менеджменту освіти» білоцерківський інститут неперервної професійної освіти кафедра технологій навчання, охорони праці та дизайну. 2023. С. 16. UrL: (дата звернення: 07.04.2025)
2. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки : довідник. URL: http://surl.li/eypwq (дата звернення: 08.04.2025)
3. Горленко В. М., Сосновенко Н. В. Психологічно безпечне освітнє середовище, як основа протидії насильству серед дітей. Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах : матеріали ІІ Всеукраїнського форуму (11 лютого 2021 року, Вищий навчальний приватний заклад «Дніпровський гуманітарний університет»). Дніпро : ВНПЗ «ДГУ», 2021. 306 с.
4. Книш І., Панфілов Ю. Впровадження практик інформаційно-комунікаційних технологій у безпечне освітнє середовище для формування ціннісного ставлення до здоров'я учасників освітнього процесу. Теорія і практика управління соціальними системами. 2025. Вип. 1. С. 109–122
5. Кулешова О. Психологічно безпечне освітнє середовище як фактор упливу на результати навчання здобувачів освіти. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vere_2023_4_11 (дата звернення: 08.04.2025)
6. Марухина І. В. Алгоритм роботи працівника психологічної служби з формування безпечного освітнього середовища у закладі освіти. Психологічний супровід формування демократичних засад та профілактики і розв'язання конфліктів у закладі освіти / авт. кол.: В. М. Горленко, І. В. Марухина, В. Г. Панок, В. В. Предко, В. В. Рибалка, Д. Д. Романовська, Н. В. Сосновенко; за заг. ред. В. Г. Панка. Київ : Ніка-Центр, 2021. 168 с.
7. Марухина І. Психологічно безпечне освітнє середовище: нові виклики у часі війни. Редакційна колегія. 2024. С. 253

8. Собченко Т., Кін О., Ворожбіт-Горбатюк В. Створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах воєнного стану. Новий Колегіум. 2023. № 3 (111). С. 39–42

9. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища : метод. посіб. / за заг. ред. Т. П. Цюман. Київ, 2018. 56 с.

10. Kuleshova O. Психологічно безпечне освітнє середовище як фактор упливу на результати навчання здобувачів освіти. Вересень. 2023. Вип. 4(99).

Регеша Наталія,
вчитель початкових класів,
Копачівська гімназія
Деражнянської міської ради

Психофізичне здоров'я дітей молодшого шкільного віку в умовах війни

Анотація. *У статті розглядаються особливості прояву психоемоційного напруження, стресу, тривожності у дітей молодшого шкільного віку в умовах війни та ефективні способи їх подолання в умовах сьогодення. В контексті сучасних геополітичних подій ця проблема набуває особливої актуальності, оскільки військові конфлікти залишають значний психологічний слід у дітей. Здоров'я є необхідною передумовою для активного життя, самореалізації та благополуччя кожної людини.*

Ключові слова: *психічне здоров'я, емоційний стан, стрес, тривожність, освітній процес, діти молодшого шкільного віку.*

Ніхто не очікував війни в країні і в перші дні і дорослі, і діти переживали емоційний стрес, тривогу, невизначеність, що робити далі та як уникнути біди. Особливої уваги в таких обставинах потребують діти. Вони відчувають стан батьків і від них отримують або впевненість дій та захист, або розгубленість та тривожність.

Наразі діти в Україні перебувають у стані війни – чують сирени під час ракетних атак, спостерігають руйнування будівель, здригаються від вибухів, стають свідками людських втрат. Через ці події багато дітей переживають стрес. Коли дитина тривожиться, вона може стати гіперактивною, примхливою, плаксивою. Вона може погано спати, боятися. Батьки повинні розуміти, що при цьому їх дитина не є слабкою чи хворою. Це нормальні реакції на ненормальну ситуацію.

На жаль, під час війни діти стають жертвами різноманітних жахливих подій, що травмують психіку. Вони стають свідками артилерійських обстрілів і стрілянини, спостерігають руйнування рідного міста чи села, або навіть їхніх домівок. Діти можуть бачити поранених чи померлих, катування та вбивства, масову загибель людей. Діти можуть зазнавати тяжких втрат, бачити, як зазнають поранення чи помирають члени їхніх сімей та друзі, діти самі можуть бути поранені. Такий досвід може призвести до виникнення різноманітних психологічних проблем у дітей оскільки вони є психологічно вразливою категорією, їхня нервова система ще розвивається і не здатна належним чином протидіяти зовнішнім впливам.

Через невеликий життєвий досвід і особливості психіки дітям загрожує більше фізичних і психоемоційних небезпек. Тому і під час війни, і після перемоги діти потребують особливої турботи та уваги. Мінімізувати ризики та вберегти фізичне та психічне здоров'я дитини можна, виконуючи такі дії:

- Читати казки (це найкраща терапія та заспокійливе для дитини), книги, обговорювати сюжети, аналізувати повчальні притчі.
- Проводити алегорії з улюбленими казками: збираючи дитину в укриття, варто пояснювати, що кожен герой казок проходить випробовування на сміливість і

можливість витримати щось неприємне; пригадати улюблені казки дитини та які там були випробовування – це допоможе дитині запустити механізми адаптації.

- Вигадувати нових фантастичних персонажів: пограти з дитиною в гру «А зараз вигадаємо щось кольорове, щось дивне, щось з вухами та інше» – це допоможе зменшити вплив депривації від замкнутого простору.
- Розказувати про янголів, які захищають: разом з дитиною уявляти великі крила Янголів, які боронять наших солдатів і допомагають їм нас захищати – це допоможе дітям відчути себе в безпеці.
- Малюнки на підтримку України та Збройних Сил України – це допоможе дитині побачити та відчути, що вона теж робить щось важливе.
- Фізичні ігри, дихальні вправи, навчання за планом, вивчення іноземної мови, написи дітей англійською, китайською, французькою, польською тощо мовами: українські діти проти війни, нам потрібен мир, ми хочемо мирного життя – це допоможе стабілізувати організму психічну систему після дезорганізації воєнним станом.
- Залучати дітей до посильних звичайних справ: приготування їжі, прибирання в будинку, складання речей в шафі тощо – це допоможе відволікти дитину від негативних думок.

Війна по-різному впливає на дітей.

Як розвивати дитяче ментальне здоров'я під час війни?

Проводьте з дітьми час під час сніданку або вечері, адже дітям необхідно працювати над побудовою міцних відносин із однолітками та сім'єю. Розмовляйте з дітьми про нагальні питання.

Навчайте дітей вирішувати різноманітні завдання.

Проявляйте любов та турботу до дітей.

Ставте питання про їхні інтереси та заняття.

Хваліть дитину щоразу, коли вона має прогрес або успіхи у певній задачі.

Заохочуйте дітей говорити про свої почуття (не важливо добрі чи погані).

Будьте обережні під час розмов з дітьми (не піднімайте питання сімейних, фінансових проблем, хвороб). Часто діти дуже напружуються через такі речі. Якщо ви хочете поділитися цим, то будьте делікатними і скажіть їм, що іноді справлятися з такими ситуаціями це нормально.

Надайте їм достатньо часу для ігор та фізичної активності (звісно при сприятливій безпековій ситуації).

Слідкуйте за тим, скільки часу проводять ваші діти перед екраном гаджетів. Ви повинні знати, з ким вони взаємодіють в інтернеті та соцмережах.

Знайдіть час, аби обговорити їхні почуття і зробити так, щоб вони відчували себе комфортно (особливо під час війни).

Навчіть своїх дітей способам розслаблення, коли вони стресують. Це може бути глибоке дихання, йога, відпочинок на самоті або прогулянка.

Не залишайте дітей з їхніми переживаннями віч-на-віч. Вони ще не навчилися допомагати собі самостійно.

Війна не відміняє дитинство. Ми маємо забезпечити дітям це право – і гратися, і робити помилки, і байдикувати, і радіти.

Якщо в дитини є можливість справлятися зі стресом у безпечній формі – використайте її. Підтримуйте бажання дітей брати участь у будь-яких активностях з однолітками.

Допоможіть дітям адаптуватися. За можливості, поверніть у життя дитини речі, які їй подобаються – наприклад, ритуали (колискова, казка, спільне хобі). І речі, які допоможуть відчути зв’язок із домом і звичним життям.

Дітям потрібна повага, увага та розуміння.

Стрес порушує базові потреби дитини в безпеці та захищеності, провокує появу відчуття непотрібності, відкинутості, ізольованості, ворожості світу до неї.

Любов, піклування, захист, підтримка допоможуть дитині не відчувати тривожність. Необхідно повернути дитині відчуття цілісності світу, власної «потрібності», значимості; позбавити тривоги, яка руйнівним чином впливає на тіло, думки та емоції.

Молодший шкільний вік є важливим етапом дитинства, в процесі якого розвиваються інтелект та емоційна сфера дитини, її самосвідомість та пізнавальна мотивація. Однак дитячі страхи стримують пізнавальну діяльність дитини, перешкоджають її особистісному розвитку та соціалізації.

Війна є великим викликом, який торкається абсолютно всіх. Дітям притаманні тривога, дратівливість, страх, проблеми з навчанням та поведінкою. Вони можуть частіше плакати, малювати танки, дратуватися. Це – нормальна реакція на ненормальну подію.

Навіть дорослим важко пережити усвідомлення того, що в країні вирує війна, і зберегти стабільний психологічний стан, а тим більше дітям, адже вони звикли вірити в підтримку дорослих і дуже потребують відчуття безпеки та стабільності.

Тому у цей нелегкий період важливо показати дитині, що ви розумієте серйозність її переживань та готові надати їй свою підтримку. Можна розповісти дитині історію людини, яка стикнулася з такими ж труднощами та успішно їх подолала. Створіть для дитини максимально безпечне середовище: обіймайте її, грайте разом, приділяйте їй достатньо часу та прислухайтеся до її почуттів.

Ось деякі особливості, які можуть спостерігатися:

Стрес і тривога: діти можуть відчувати постійний стрес через загрозу для себе, своїх рідних та близьких. Нестабільна ситуація, відсутність безпеки можуть спричиняти тривогу та страх.

Посттравматичний стресовий синдром (ПТСС): пережиті воєнні події можуть викликати у дітей ПТСС, що проявляється в нічних кошмарах, тривожних станах, відчутті паніки та інших симптомах.

Соціальна ізоляція: воєнна обстановка може призвести до зміни у соціальних зв'язках дітей. Вони можуть відчувати відчуження від своїх ровесників через страх і неспокій.

Психологічна втома: постійне напруження може викликати втому, навіть депресію у дітей, що проявляється у втраті інтересу до навчання, апатії та втомі.

Необхідність підтримки та допомоги: важливою частиною підтримки емоційного розвитку учнів є підтримка з боку родини, вчителів та психологів. Створення безпечного середовища, відкритість для вираження почуттів і емоцій допомагає дітям краще впоратися з емоційними труднощами.

Ще одним важливим складником допомоги дітям є якнайшвидше **відновлення рутини та розкладу дня.** Уважність до таких простих потреб і створення певної стабільності можуть бути основними точками опори у цей складний період.

У стресових ситуаціях діти можуть проявляти **різні емоційні реакції:** загальмованість, збудженість, дратівливість, балакучість чи, навпаки, мовчання й пригніченість. Важливо наголошувати, що все **це нормально.** Бесіди з дітьми мають фокусуватися на тому, що «було дійсно страшно, але ми витримали і ми робили (такі) дії».

Важливо також звернути увагу на тіло. Усе, що ми зараз можемо зробити – **повернути дитині відчуття кордонів** (обіймами, доторками, укутуванням в ковдри чи іграми). Активізація м’язів, вода та тепла їжа, а також створення можливості для руху й вираження звуків – усе це може слугувати формами терапії.

Тривале перебування в укриттях, розлука з родичами і друзями та переїзд із рідних місць можуть сприяти виникненню стресу в дітей.

Вправи для зняття стресу та панічних атак.

1. Квітка та свічка

Вправа для розслаблення та глибокого дихання.

- Уявіть, що у вас в одній руці приємно пахне квітка, а в іншій — запалена свічка.
- Повільно зробіть вдих через ніс й уявіть, що відчуваєте запах квітки.
- Повільно видихніть через рот, наче задуваєте свічку.
- Повторіть кілька разів.

2. Лимони

Вправа для зняття м'язового напруження.

- Уявіть, що у вас у руці лимон.
- Уявіть, ніби ви підходите до дерева та зриваєте два лимони, по одному в кожну руку.
- Сильно здавіть лимони, щоби вичавити сік – вичавлюйте, вичавлюйте, вичавлюйте!
- Киньте лимони на підлогу та розслабте руки.
- Потім повторюйте, доки соку не набереться на склянку лимонаду.
- Після останнього натискання та кидка струсіть руки, щоби розслабитися.

3. Лінивий кіт

Вправа для зняття м'язового напруження.

- Уявіть, що ви лінивий кіт, який щойно прокинувся після приємного довгого сну.
- Широко позіхніть.
- Помурчіть, як кіт: "няв-няв".
- Тепер витягніть руки, ноги та спину – і потягніться повільно, як кіт. Розслабтеся.

4. Пір'їнка і статуя

Вправа для зняття м'язового напруження.

- Уявіть, що ви пір'їнка, що літає в повітрі приблизно десять секунд.
- Раптом ви завмираєте й перетворюєтеся на статую. Не рухайтеся!
- Потім повільно розслабтеся, знову перетворюючись на пір'їнку, що літає в повітрі.
- Повторіть кілька разів. Переконайтеся, що закінчите пір'їнкою в розслабленому стані.

5. М'яч для зняття стресу

Вправа для зняття м'язового напруження та масажу рук.

- Зробіть собі м'ячик для зняття стресу. Наприклад, для цього ви можете наповнити повітряні кульки сухим горохом або рисом.
- Візьміть м'яч у руку, можете взяти два в обидві руки, стисніть м'яч і розслабте руку.
- Проекспериментуйте зі стисканням м'яча. Знайдіть спосіб, який підходить саме вам, змінюйте швидкість стискання, силу та тривалість стискань так, як вам буде подобатися.

6. Черепаха

Вправа для зняття м'язового напруження.

- Уявіть, що ви черепаха, яка йде на повільну, розслаблену прогулянку.
- Уявіть, ніби раптово почався дощ.
- Щільно згорніться в калачик під панциром десь на десять секунд.
- Уявіть, що знову вийшло сонце, тому можна вилазити з панцира та продовжити розслаблену прогулянку.
- Повторіть кілька разів. Переконайтеся, що завершуєте вправу прогулянкою, щоби ваше тіло розслабилося.

Фізичні та емоційні стани дитини взаємопов'язані і тому здатні взаємовпливати один на одного. Під час напружених емоційних станів у дитини змінюється міміка, темп мовлення, з'являється метушливість, змінюється дихання, пульс, колір обличчя, можуть з'явитися сльози.

Впровадження «психологічної хвилинки» допоможе молодшим школярам впоратися зі стресом та його наслідками, емоційно налаштуватися на урок, на плідну роботу. Це дасть змогу створити сприятливу атмосферу, що дозволить дітям розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, що є природним механізмом стабілізації.

Регулярне виконання «психологічних хвилинок» у зручний час та слушній нагоді допоможе здобувачеві освіти стати більш спокійним, врівноваженим, а також дозволить краще зрозуміти свої почуття. Вчитель має сам визначити, коли і у який час потрібно провести «психологічну хвилинку».

Дихальні техніки для зняття стресу та панічних атак

1. **Глибоке та повільне дихання.**

- Вдихаємо носом, видихаємо ротом.
- Робимо коротку паузу між вдихом та видихом. Видих має бути довшим за вдих.
- Уявляємо, що надуваємо повітряну кульку, і видихаємо довго та повільно ротом.
- Одного вдиху та видиху недостатньо, вправу потрібно робити мінімум 3 хвилини.

2. **Запах квітів.**

- Запропонуйте дитині уявити, що вона відчуває запах квітки, глибоко вдихаючи через ніс і видихаючи через рот.
- Також можна подумки уявити собі квітку.

3. **Маленький зайчик.**

- Мов зайчик, який стрибає у саду та нюхає все довкола.
- Зробити три швидкі вдихи через ніс і один довгий видих через рот.

4. **Зігріємо метелика.**

- Покажіть на долоні уявного метелика, розкажіть, що він замерз і не може злетіти.
- Запропонуйте зігріти його своїм подихом.
- Діти складають долоньки разом, уявивши на своїх долоньках метелика, і дихають на долоні (дихальна вправа: відкрити рота і вимовити тривалий звук «А»).
- Метелик зігрівся і його треба здути з долоні.
- Діти роблять глибокий вдих через ніс і видих через рот (на видиху треба витягнути губи трубочкою, вимовити довгий звук «У»).

Психогімнастичні вправи

Психогімнастика дозволяє коректувати поведінку дитини і знімати емоційну напругу. У ній використовуються корисні ігри для дітей, що дозволяють зняти тривожність, агресію, напругу, вчать саморегуляції.

1. **Психогімнастика «Сонце»**.

Кожен день сходить сонце, щоб обігріти всю землю. Усі раді сонечку! Але поки воно спить. Ніч добігає кінця. Сторож-місяць пішов відпочивати і по дорозі постукав до сонечка, щоб воно прокидалося. Почуло воно, що у двері постукали, розплющило свої очі, а на вулиці темно. Не хочеться вставати. Сонечко позіхнуло і знову міцно заплющило свої очі. Але час не чекає, потрібно будити Землю. Сонечко потягнулося і встало з ліжка. Умило оченята, ротик, щічки, взяло гребінець і розчесало свої золоті промінчики. Промінчики розпрямилися, яскраво засяяли. Сонечко розправило своє платтячко і вийшло на небо. Вдихнуло свіже повітря й усміхнулося всім.

2. **Психогімнастика «Тренуємо емоції».**

Вчитель просить дитину насупитися, як осіння хмаринка, злий чоловік, сердитий дядько; усміхнутися, як хитра лисиця, кіт на сонечку, сонечко; показати, як злякався заєць вовка, малюк, який заблукав у лісі, кошеня, на якого гавкає собака; показати, як втомився мураха, який тягнув велику паличку, людина, яка підняла щось важке.

Дихальні техніки для зняття стресу та панічних атак

1. Вправа «Вдих-видих».

- Сядьте зручно. Максимально розслабтесь.
- Зробіть глибокий вдих і короткий видих. Повторіть декілька раз. Прислухайтесь до своїх відчуттів.
- Зробіть короткий вдих і глибокий видих. Повторіть декілька раз. Прислухайтесь до своїх відчуттів.
- Порівняйте свої відчуття після першого і другого типів дихання.

Обговорення. Як ви себе відчуваєте після виконання вправи?

2. Вправа «Повне дихання».

- Для виконання повного дихання потрібно сісти, випрямити спину, розслабитися.
- Видихніть, вдихніть і розслабте м'язи живота.
- Продовжуйте активно вдихати до наповнення легенів повітрям (ви відчуєте, як грудна клітина збільшується у розмірах).
- На мить затримайте дихальний цикл, а потім починайте повільно випускати повітря, розслабляйте грудну клітину, втягуйте в себе живіт, видавлюючи залишки повітря. Видих можна супроводжувати звуком «хм-м-м».

Обговорення. Як ви себе відчуваєте після виконання вправи?

Вправи на зняття м'язового напруження

1. Вправа «Пташка махає крильцями».

- Дитині потрібно підняти руки вгору і виконати махи руками.

2. Вправа «Стряхнемо водичку з рук».

- Потрусити розслабленими кистями рук, начебто струшуючи краплі води.
- Нахилити голову вперед, назад, праворуч, ліворуч, а потім виконати декілька кругових обертів головою спочатку в один бік, потім – в інший.
- Повільно похитати розслабленими руками.

3. Вправа «Кулачки-силачі».

- Пальці рук під рахунок до 5 із силою стиснути в кулачки.
- На рахунок 5 розтиснути.
- Струснувши кисті рук, при цьому зосередити увагу на тому, як пальчикам приємно відпочивати.

Війна – це страшно. Страх, панічні настрої, зневіра, почуття безвихідності негативно впливають на здоров'я людей, особливо дітей.

Ознаки тривожності: підвищена чутливість до критики; занижена самооцінка; нервовість; тремор або трясіння; головний біль; запаморочення; відчуття утрудненого дихання; відчуття тиску в грудях або прискорене серцебиття; сухість у роті; підвищена пітливість рук; м'язова напруга, біль або болючість; крайня ступінь втоми.

Як подолати тривожність під час війни?

Почуття тривоги є природною реакцією організму на деякі стресові чи небезпечні ситуації. Вона може захистити вас. Але з часом тривога може накопичуватися і з нею стає важко впоратися.

Вправи на зняття психоемоційного напруження, стресу, тривоги

1. Просто дихайте.

Дихання здається найприроднішою річчю у світі. Але є способи усвідомленого дихання, які майже миттєво заспокоюють наше тіло та розум.

- Тихо вдихніть через ніс протягом 4 секунд.
- Затримайте дихання на 7 секунд.
- З силою видихніть через рот із «свистячим» звуком протягом 8 секунд.
- Повторити декілька разів до повного заспокоєння.

2. Рахуйте повільно.

- Закрийте очі й повільно порахуйте до 10.
- Якщо потрібно більше часу, порахуйте до 20 або назад від того числа, до якого рахуєте.

- Супроводжуйте процес глибоким повільним диханням.

3. Тренуйте своє тіло.

- Будь-яка фізична активність допомагає зняти стрес.
- Візьміть15-хвилинний тайм-аут для швидкої прогулянки околицями.
- Свіже повітря також позитивно впливає на організм.
- Якщо ви в приміщенні, спробуйте кілька повторень стрибків, пробіжіться по сходах.

4. М’язова релаксація.

- Зробіть вдих і сильно стисніть м’язи – ноги, руки, плечі, живіт.
- Затримайтесь у стані напруження на кілька секунд, а на видиху – розслабтеся.

Психоемоційна підтримка учнів під час війни є надзвичайно важливою.

Отож, психологічна допомога дітям під час війни дуже необхідна, а саме в емоційній підтримці, знаходженні та посиленні ресурсів, у створенні умов, що забезпечують стабільність, відчуття безпеки, а також для соціальної взаємодії з іншими дітьми та дорослими, що сприяє відчуттю підтримки та важливості у спільноті.

Важливо враховувати індивідуальні потреби та особливості дітей молодшого шкільного віку. Забезпечення повноцінного розвитку та навчання їх в умовах воєнного конфлікту можливе тільки за допомогою індивідуального та чутливого підходу.

Отже, воєнна ситуація суттєво впливає на емоційний розвиток дітей молодшого шкільного віку, тому важливо забезпечити їм підтримку та захист в цей непростий час.

Створити сприятливе психосоціальне середовище, яке включає підтримку вчителів, психологічну допомогу та можливості для вираження емоцій. Забезпечення доступу до необхідних ресурсів для здійснення безпечного і стабільного навчання.

Список використаних джерел

1. Діти та війна. Навчання технік зцілення. Для дітей віком від 8 до 18 років / Патрік Сміт, Атле Дирeґров, Вільям Юле / пер. з англ. О. Антонишин; наук. ред. Катерини Явної. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2022. - 108 с.
2. Панок В. Г. Захист психічного здоров’я дітей в умовах війни: виклики та можливості. Методи та засоби психологічної допомоги постраждалим у подоланні ПТСР: тези доповідей науково-практичної конференції, 30 вересня 2023 р. Київ-Біла Церква: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023.
3. Ройз С. Стресостійке дитинознавство. Брошура - 21 с. URL: https://otd.dniprorada.gov.ua/stresostiyke-dytynoznavstvo/.
4. Як говорити з дітьми про війну: поради психологів.

Кілька порад щодо того, як підійти до розмови з дитиною про війну. ЮНІСЕФ. URL:https://www.unicef.org/ukraine/stories/how-to-talk-to-children-about-war

5. Як допомогти дітям впоратися з тривожністю під час воєнних дій. URL: https://nus.org.ua/news/yak-dopomogty-dityam-vporatysya-z-tryvozhnistyu-pid-chas-voyennyh-dij/
6. Як зберегти фізичне та ментальне здоров'я дитини під час війни: досвід провідних психологів. URL: https://rubryka.com/article/child-health- during-war/

Резніченко Наталія,
вчитель початкових класів,
Красилівська гімназія №1
Красилівської міської ради
Хмельницької області

Арттерапія як метод підтримки психічного здоров'я молодших школярів на уроках рідної мови

Анотація. *У статті розглядається використання арттерапії як ефективного інструменту підтримки психічного здоров'я молодших школярів у процесі навчання. Зокрема, описано приклад застосування арт-терапевтичної гри на уроці української мови, яка сприяла емоційному розвантаженню, розвитку мовлення та кращому засвоєнню граматичного матеріалу. Показано, як інтеграція творчих вправ у шкільний освітній процес сприяє формуванню безпечного освітнього середовища, розвитку емоційного інтелекту та комунікативних навичок учнів. Арттерапія розглядається як частина психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку, з особливою актуальністю в умовах зростання психологічного навантаження на учнів.*

Ключові слова: *арттерапія, молодші школярі, психічне здоров'я, емоційна підтримка, українська мова, творча гра, освітнє середовище.*

Вступ. У сучасному освітньому просторі зростає увага до збереження психічного здоров'я дітей, особливо молодшого шкільного віку. Психоемоційна нестабільність, адаптаційні труднощі, переживання, пов'язані з воєнним станом, вимушеним переселенням, втратою рідних — усе це чинники, які можуть глибоко вплинути на психологічний стан дитини, її мотивацію до навчання і взаємодію з однолітками.

Основний текст. Один із м'яких і водночас ефективних способів підтримки — це використання арт-терапії, тобто терапії через творчість. Діти цього віку ще не завжди вміють вербально висловлювати свої почуття, але можуть передавати емоції через образи, кольори, лінії та символи. Тому арттерапія виступає не лише як допоміжний інструмент педагогічної чи психологічної підтримки, а як самостійна форма емоційного розвантаження, самовираження і розвитку.

Завдяки арттерапії дитина має можливість безпечно проявити страхи, тривоги чи навіть агресію, не завдаючи шкоди собі чи іншим. При цьому в процесі творчої роботи активізуються внутрішні ресурси, підвищується самооцінка, формується відчуття контролю над ситуацією.

Серед ключових переваг арттерапії — її ненасильницький, неоцінювальний характер: тут немає «правильно» чи «неправильно», є лише «мій малюнок», «мій колір», «моя історія». Це створює безпечний простір довіри, де дитина відкривається природно.

Ось приклади вправ, які можуть бути використані в роботі з учнями 1–4 класів:

- «Малюнок настрою»: дитина обирає кольори, які асоціюються з її сьогоднішнім настроєм, і створює малюнок. Після цього охочі діляться розповідями про свій вибір кольорів.
- «Монстри тривоги»: кожна дитина створює з глини, паперу чи пластиліну образ свого страху або тривоги. Після цього фігурку можна зім'яти, розбити або перетворити на щось добре — як символ подолання.
- «Кольоровий портрет емоцій»: діти зображують себе кольорами, які вони асоціюють зі своїм емоційним станом. Наприклад, синій — коли сумно, жовтий — коли радісно.

- «Мандала спокою»: учням пропонується розмальовка мандал у тиші або під музику. Повторення симетричних форм допомагає стабілізувати нервову систему та покращити концентрацію.
- «Малюю музику»: діти слухають класичну або релаксуючу музику і під її впливом створюють візуальний малюнок — як «бачить» цю мелодію їхнє внутрішнє відчуття.
- «Дерево моєї підтримки»: на папері діти малюють дерево. У корені записують тих, хто дає їм опору (батьки, вчителі, друзі), на гілках — свої сильні якості або мрії.
- «Скарб мого серця»: у вигляді скриньки або серця діти зображають те, що для них важливо, що надає сил, що викликає радість.
- «Кольоровий дощ»: кожен малює дощ з крапель, кожна з яких — це почуття або емоція. Потім обговорюють, чи цей дощ веселий, спокійний, грозовий, і що з ним робити.

Ці вправи можуть бути адаптовані до різного рівня розвитку, тривалості занять і навіть проведені у груповому або індивідуальному форматі. Їх можна використовувати як частину виховних годин, елемент уроку мистецтва або в роботі психолога.

На уроці української мови в молодших класах учні ознайомлювались із прикметником як частиною мови. Щоб зробити матеріал ближчим до дітей і водночас підтримати їх емоційний стан, було використано гру з елементами арт-терапії — «Кольорові емоції прикметника». Учням запропонували уявити, що кожен колір має свій настрій, а прикметники можуть допомогти передати ці відчуття словами. Вони малювали фігурки — фантастичних істот, тварин, квітів — і «розфарбовували» їх емоціями, підписуючи поруч прикметники, які відповідають обраному кольору.

У процесі гри діти активно обговорювали, чому «жовтий — це веселий», «синій — спокійний», «сірий — туманний». Декому було важко одразу підібрати прикметник — тоді допомагав учитель, або самі учні підказували одне одному. Це стимулювало спілкування, співпереживання й емпатію. Учні, які зазвичай менш активні на уроці, охоче долучилися до творчої частини й з гордістю презентували своїх кольорових героїв.

Після вправи діти краще запам’ятали, що прикметники відповідають на запитання «який?», «яка?», «яке?», «які?». Вони легко формулювали словосполучення типу «веселий соняшник», «спокійне море», «лагідне кошеня». Таке поєднання мовного та емоційного розвитку сприяло глибшому засвоєнню теми, підвищенню інтересу до навчання та створенню доброзичливої атмосфери в класі.

Цей досвід показав, що арттерапевтична гра — ефективний інструмент не лише для вивчення граматики, а й для формування позитивного внутрішнього стану учня.

Арттерапія — це також профілактика майбутніх психоемоційних проблем, адже навчає дитину не придушувати емоції, а усвідомлювати й опрацьовувати їх. В умовах турбулентного середовища ця навичка набуває особливої цінності. Школи, які інтегрують такі практики в щоденну роботу, демонструють позитивні зміни: підвищення рівня довіри у класі, зниження тривожності, покращення навчальної мотивації.

Використання арттерапевтичних підходів не потребує великих ресурсів чи спеціального обладнання — достатньо бажання, базових матеріалів (олівці, фарби, папір) і чутливості до дитячого внутрішнього світу.

Арт-терапія — це мова, якою говорить душа дитини, коли слова — ще не сформовані. І почути цю мову — завдання чуйного і мудрого педагога.

Висновки

Арттерапевтичні методики мають значний потенціал у зміцненні емоційного стану дітей молодшого шкільного віку. Їх використання на уроках української мови допомагає не лише активізувати пізнавальну діяльність, а й створити довірливу атмосферу, в якій дитина може вільно проявляти себе. Такі підходи сприяють емоційній рівновазі, розвитку мовлення, уяви, мислення та емпатії. Гра як форма

арттерапії активізує творчий потенціал дитини, формує навички взаємодії в колективі та підвищує внутрішню мотивацію до навчання. Інтеграція арттерапевтичних елементів у навчальний процес відкриває нові можливості для психолого-педагогічного супроводу школярів, особливо в умовах соціальної напруги чи емоційної нестабільності. Доцільним є подальше вивчення та впровадження арттерапії в освітній практиці вчителя початкової школи.

Список використаної літератури

1. Власюк, М. Арт-терапія : лікування мистецтвом / М. Власюк // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – № 7/8. – С. 90.
2. Вознесенська, О. Особливості арт-терапії як методу / О. Вознесенська // Психолог. Шкільний світ. – 2005. – № 39. – С. 5–8.
3. Деркач, О. Арт-терапія на допомогу школі / О. Деркач // Мистецтво та освіта. – 2010. – № 2. – С. 25–28.

Семенюк Ірина,
Рижук Світлана,
вчителі початкових класів,
гімназія №6 Славутської міської ради

Стресостійкість в освітньому процесі

Анотація. *У статті розглянуто проблему стресостійкості учасників освітнього процесу в умовах системних змін, спричинених пандемією та війною в Україні. Аналізуються чинники, що впливають на психоемоційний стан педагогів і учнів, зокрема високий рівень тривожності, інформаційне перевантаження та емоційне вигорання. Визначено поняття стресостійкості та окреслено її структурні компоненти, включаючи когнітивний, емоційний і поведінковий аспекти. Представлено результати емпіричних досліджень і запропоновано практичні підходи до підвищення стресостійкості через психологічну підтримку, тренінгові програми та методи саморегуляції. Наголошено на важливості комплексного підходу до збереження психічного здоров'я в освітньому середовищі.*

Ключові слова: *стресостійкість, резильєнтність, освітній процес, психічне здоров'я, педагоги, учні, війна, емоційне вигорання, психологічна підтримка, адаптація.*

Постановка проблематики і мета статті. Проблематика стресостійкості в освітньому процесі в умовах системних змін набуває особливої актуальності в сучасному українському суспільстві. Освітня система України переживає період глибоких трансформацій: впровадження концепції Нової української школи, перехід на компетентнісний підхід у навчанні, цифровізація освітнього простору. Однак ці заплановані реформи відбуваються на фоні непередбачуваних викликів – пандемії COVID-19 та повномасштабної війни, що розпочалася в лютому 2022 року.

Військові дії, тривога за власне життя і життя близьких, вимушена евакуація, переселення, зміна місця проживання та роботи, руйнування звичного способу життя створюють безпрецедентний рівень психологічного напруження для всіх учасників освітнього процесу. Педагоги змушені працювати в умовах постійної невизначеності, адаптуватися до дистанційного та змішаного форматів навчання, забезпечувати психологічну підтримку учнів, долаючи при цьому власні психологічні труднощі. Сучасні дослідження свідчать, що тривалий стрес негативно впливає на психічне і фізичне здоров'я, знижує ефективність професійної діяльності, призводить до емоційного вигорання. Особливо вразливими до стресу є педагоги, які за специфікою

своєї професійної діяльності постійно перебувають у ситуаціях високого комунікативного навантаження, емоційного напруження та підвищеної відповідальності.

Проблема ускладнюється тим, що за умов системних змін традиційні механізми подолання стресу часто виявляються неефективними, а нові ще не сформовані. Це спричиняє зниження адаптаційного потенціалу особистості, підвищення рівня тривожності, погіршення психологічного клімату в педагогічних колективах, зниження якості освітніх послуг.

Попри значний інтерес науковців до проблеми стресостійкості (О. Кокун, С. Олексенко, Т. Кирпенко, Ж. Дьоміна, О. Омельчук, Т. Сливінська та ін.), питання формування стресостійкості в умовах системних змін освітнього процесу, особливо в контексті військових дій, залишається недостатньо дослідженим. Бракує комплексного підходу до розуміння механізмів розвитку стресостійкості учасників освітнього процесу, який би враховував специфіку сучасних викликів. Мета цієї статті – здійснити теоретичний аналіз феномену стресостійкості в освітньому процесі в умовах системних змін, визначити основні чинники, що впливають на формування стресостійкості педагогів і учнів, а також окреслити практичні підходи до розвитку стресостійкості учасників освітнього процесу в контексті сучасних викликів української освіти. Актуальність дослідження зумовлена нагальною потребою збереження психічного здоров'я учасників освітнього процесу, забезпечення якості освіти в умовах системних змін та військового часу, а також необхідністю розробки ефективних стратегій психологічної підтримки педагогів і учнів, спрямованих на розвиток їхньої стресостійкості.

Виклад основного матеріалу. Для української спільноти надзвичайно актуальним постає питання здатності учасників освітнього процесу протистояти стресу, оскільки це відображає глибинні виклики, які супроводжують викладачів, школярів та студентів. Усі системні зміни в освітньому середовищі посилюються гострими соціально-політичними перетвореннями, бойовими діями, епідеміологічними загрозами, а також стрімким впровадженням нових технологій, що суттєво підвищує рівень стресу для кожного учасника навчання.

Дослідження Т.М. Кирпенко зосереджуються на вивченні стресостійкості учнів старших класів загальноосвітніх шкіл-інтернатів. Автор визначає стресостійкість як інтегральну якість особистості, що характеризується емоційною стабільністю, низьким рівнем тривожності, високим рівнем саморегуляції та психологічною готовністю до стресу. Ключовим внеском Кирпенко є розробка п'ятьох критеріїв стресостійкості: особистісного, емоційного, когнітивного, мотиваційно-вольового та поведінкового. Особистісний критерій охоплює самооцінку, сформованість Я-концепції та особистісну саморегуляцію. Емоційний критерій характеризує емоційну стійкість і рівень тривожності. Когнітивний критерій включає знання про стрес, його фактори та способи подолання. Мотиваційно-вольовий критерій відображає мотивацію досягнення та локус контролю. Поведінковий критерій визначається копінг-поведінкою та комунікабельністю [2]. Дослідження Кривошеєва акцентує увагу на феномені часової перспективи військовослужбовців та її вплив на стресостійкість. Згідно з його дослідженнями, у більшості військовослужбовців на високому рівні представлена часова перспектива майбутнього, що позитивно впливає на їхню стресостійкість. Автор виявив, що частина військовослужбовців належить до групи ризику через орієнтованість на негативне минуле та фаталістичне теперішнє, що негативно впливає на їхню здатність протидіяти стресу [3]. Обидва дослідники роблять внесок у розуміння механізмів формування стресостійкості в різних категорій населення, що має практичне значення для розробки ефективних програм психологічної підтримки.

Варто зауважити, що професійна діяльність педагогів завжди вирізнялася високим ступенем стресогенності, на що звертає увагу Світлана Олексенко у своїй роботі "Стресостійкість учителів в умовах тривалої стресової ситуації". Дослідниця

наголошує на тому, що вчительська професія є однією з найбільш схильних до стресу, адже вона вимагає постійної готовності до динамічних змін та розв'язання проблемних ситуацій. Актуальність формування культури психологічного здоров'я освітян існувала і в мирний час, однак у період тривалої війни вона ускладнюється додатковими подразниками, які перевищують звичні адаптаційні механізми людини. Ситуація ускладнюється ще й тим, що стресори діють упродовж тривалого періоду, що зумовлює виснаження психологічних ресурсів і зменшує здатність протистояти стресам.

Важливо також приділити увагу сутності поняття "стресостійкість". Спираючись на глибокий аналіз наукових джерел, у своїй роботі Світлана Олексенко цитує визначення Олексія Кокуна, який описує резильєнтність (стресостійкість) як сукупність розумових, фізичних, емоційних та поведінкових спроможностей людини адаптуватися, відновлюватися і навіть успішно розвиватися під час ризикових, складних або небезпечних обставин, а також робити висновки й зростати після невдач. Дослідниця зазначає, що термін "стресостійкість" у вітчизняному науковому контексті є перекладом поняття "резилієнс" і часто застосовується, аби позначити здатність психіки відновлюватися після несприятливих умов.

Проведене Світланою Олексенко у січні-березні 2024 року дослідження, яке охопило 268 педагогів із київських закладів освіти, продемонструвало, що 50,7% респондентів мають високий рівень стресостійкості, а 27,7% і 20,2% респондентів продемонстрували вищий за середній і середній рівні відповідно. Натомість низький рівень виявився відсутнім, а нижчий за середній виявили лише 1,4% педагогів. На думку авторки, таку високу стресостійкість можна пояснити активним залученням учителів у фахову діяльність, наявністю певного контролю над навчальним процесом та здобутим досвідом у вирішенні складних ситуацій, які трапляються в освітній сфері доволі часто. Варто підкреслити, що у 68,6% опитаних стаж роботи у школі перевищує 20 років і може сягати 40 років і більше, що свідчить про суттєве накопичення практичних навичок подолання стресових моментів. Поглиблений аналіз результатів опитування за шкалою стресостійкості Коннора-Девідсона засвідчив, що найбільш поширеними на рівні "майже завжди вірно" виявилися твердження щодо здатності адаптуватися до змін (41,7%), розглядати себе як сильну особистість у складних обставинах (40,2%) і не зупинятися перед невдачами (35,8%).

Водночас помітними виявилися і певні проблемні зони, коли частина педагогів наголошує на тому, що труднощі не обов'язково роблять їх сильнішими або що після хвороб і травм вони не завжди швидко відновлюються (2,2% і 7,4% відповідно; 3,7% і 7,4% відповідно). Отже, більшість освітян дійсно мають високу стресостійкість, проте деякі з них потребують кращих механізмів подальшого відновлення. Результати цього дослідження допомагають визначити, як саме слід планувати психологічну допомогу педагогам. Зокрема, Світлана Олексенко радить акцентувати увагу на формуванні вміння визначати власні потреби, аналізувати й підвищувати ефективність своїх копінг-стратегій, розширювати спектр доступних ресурсів (у тому числі розвивати міжособистісні зв'язки) та знаходити шляхи відновлення. Доречно також сприяти особистісному зростанню й підвищенню самоефективності, які здатні позитивно вплинути на формування високої стресостійкості [5].

Проблематика вміння протистояти стресу набуває особливої значущості не лише серед педагогічних працівників, а й серед школярів. У своїй публікації "Феномен стресостійкості як провідного чинника збереження здоров'я учнівської молоді" Жанна Дьоміна та Олена Омельчук підкреслюють, що явище стресу та здатності витримувати його перебуває в колі інтересів багатьох науковців із різних сфер: медицини, психології, педагогіки, біології, соціології. Всесвітня організація охорони здоров'я, вказуючи на масштабність цієї проблеми, називає стрес епідемією XXI століття. За висновками авторів, сучасне середовище створює додаткове навантаження на здоров'я дітей, оскільки воєнні дії в Україні, постійні тривожні сигнали та небезпечні

події зумовлюють перенапруження фізіологічних систем і провокують емоційний стрес. Паралельно сам освітній процес, що потребує швидкого опрацювання й засвоєння великих масивів інформації та нерідко пов’язаний із надмірним використанням цифрових ресурсів, сприяє посиленню інформаційного тиску. Таким чином, стресостійкість і резильєнтність учнів стають вирішальними чинниками для збереження їхнього фізичного й психічного благополуччя, а також для підтримки повноцінного функціонування зростаючого організму. Дослідники подають широкий спектр визначень поняття "стресостійкість" [1], відносячи до цього інтегральні характеристики особистості, які включають одночасно когнітивні, емоційні, адаптивні та індивідуальні складники (М.М. Шпак), динамічну інтегральну особливість, що розвивається при зіткненні з чинниками стресу (Х.Р. Стельмащук), здатність швидко та результативно долати бар’єри на шляху до поставленої мети (Л.М. Смольська) або ж якість, яка визначається необхідним рівнем адаптації під час дій у екстремальних ситуаціях (Р.М. Шевченко) [1].

Ж. Дьоміна та О. Омельчук пропонують розглядати стресостійкість у ролі водночас процесу і наслідку успішної адаптації до надзвичайно непростих чи кризових обставин, який досягається завдяки психологічній гнучкості, емоційній врівноваженості та здатності організовувати свою поведінку відповідно до нових вимог як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. На цю рису школярів впливають різноманітні чинники: вроджені особливості, когнітивні здібності, індивідуальні риси та набутий досвід у конкретному соціальному середовищі. Автори також наводять невтішну статистику: понад 40-60% дітей стикаються з обставинами, що містять як елементи стресу, так і травматичні компоненти, які безпосередньо загрожують їхньому життю чи здоров’ю або ж у яких вони спостерігають потенційну небезпеку для інших. Важливою частиною аналізу є розгляд фізіологічних відгуків на стрес: прискорене дихання, зміна ритму серцевих скорочень, коливання артеріального тиску, розширення зіниць, мобілізація енергії, підвищена концентрація уваги і тимчасове зміцнення імунних резервів. При цьому, як акцентують науковці, здатність до стресостійкості не передбачає повної відсутності стресу, а означає саме таку форму стресової реакції, що здатна розширити внутрішні ресурси для успішнішої діяльності в умовах кризи.

Всеохопний підхід до становлення здатності учасників освітнього процесу витримувати стрес пропонують Т. Сливінська, А. Кучеренко та К. Алхімова у своїй праці "Інформаційно-методичний супровід розвитку стресостійкості учасників освітнього процесу", де вони підкреслюють, що війна стала трагедією всеукраїнського масштабу, спричинила хронічний стрес, невротичні розлади, загострила травматичний досвід і породила невизначеність у плануванні майбутнього. Автори виділяють низку важливих компонентів зростання здатності протистояти стресу: сформована внутрішня (базова) позиція на позитивний вихід із кризових життєвих етапів, вміння регулювати емоційні стани та надавати належну увагу психічному здоров’ю, ціннісна спрямованість особистості на постстресове зростання, соціальна компетентність як уміння будувати взаємодію із середовищем та оточенням, а також конструктивне і критичне мислення, що дає можливість точно визначати небезпечні емоційні прояви й спрямовувати їх у корисне русло [7].

Цінним складником їхнього аналізу є опис результатів роботи навчально-методичної лабораторії практичної психології та соціальної роботи Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Фахівці цієї лабораторії організовують різноманітні заходи на підтримку розвитку стресостійкості як у педагогів, так і в учнів: практикуми, вебінари, спеціалізовані школи професійного досвіду, семінари, різнопланові консультації. В цьому переліку виокремлюються "Колесо резильєнтності: техніки збереження та відновлення психічного здоров'я практичного психолога та соціального педагога", "PROжиттєстійкість в умовах війни: психологічна підтримка учасників освітнього процесу", "Психотравма: інструменти терапії в діяльності практичного психолога", "Психологічна підтримка в умовах війни: турбота

про себе та інших", "Модель консультування з використанням технік КПТ: психосоціальна підтримка та допомога учасникам освітнього процесу" [2].

На окрему увагу заслуговує аналіз звернень до представників психологічної служби. Найбільше прохань від батьків стосувалося складнощів з навчанням їхніх дітей, тоді як учителі найчастіше переймалися асоціальними проявами в поведінці учнів, а самі здобувачі освіти здебільшого скаржилися на труднощі в навчанні. Показовим є й те, що впродовж 2022/2023 навчального року найбільше звернень до фахівців служби отримували від самих дітей: 2475 осіб звернулися до практичних психологів, а 1539 – до соціальних педагогів. З огляду на ці обставини автори радять працівникам психологічної служби активно впроваджувати практики ранкових зустрічей, психологічних хвилинок, груп підтримки, ресурсних та мотиваційних зустрічей, тематичних обговорень, а також організовувати години психолога чи соціального педагога.

У статті Катерини Панкіної "Стресостійкість педагога в умовах війни та дистанційного навчання" зібрані практичні підходи до розвитку здатності протистояти стресу. Авторка звертає увагу на сучасну актуальність проблеми інформаційно-психологічної безпеки, адже війна розглядається як ситуація надзвичайного характеру, що змінює нормальний ритм життя та створює велику загрозу для фізичного й психічного стану людини. Вона виокремлює три фундаментальні напрями, які сприяють збереженню духовного, ментального і фізичного здоров'я: релаксація (аутотренінг, медитативні практики, сміхотерапія, ароматерапія, йога, творчі самовиражальні активності), рекреація (фізичні вправи, дихальні техніки) та катарсис (спілкування зі значущими людьми, контакт із домашніми улюбленцями, залучення до сфери мистецтва). Особливої цінності набуває розроблене нею орієнтовне заняття для освітян, спрямоване на розвиток навичок стресостійкості, яке включає завдання з формування самоконтролю, позитивного мислення та різних копінг-стратегій. Кінцевою метою такого заходу є передусім попередження емоційного вигорання, збереження психологічної рівноваги, розбудова самоаналізу та самоусвідомлення як невіддільних елементів благополуччя педагога.

Особливу вагу у формуванні здатності педагогів протистояти стресу має постійне й планомірне оволодіння ними методами психологічної підтримки, наголошують дослідниці. Це втілюється на практиці через активне впровадження різноманітних тренінгових програм і профільних семінарів, що допомагають педагогічним працівникам розвивати навички саморегуляції емоцій, ефективного спілкування, опанування релаксаційних технік та формування високої психологічної культури колективу. Авторки акцентують увагу на потребі тісної координації з міжнародними організаціями (UNICEF, ПРООН, ООН Жінки, ІОМ та ін.), які роблять значний внесок у зміцнення резильєнтності серед українського населення шляхом реалізації спеціальних проєктів і заходів. Важливість цілеспрямованого розвитку стресостійкості саме педагогів особливо виділяє Катерина Панкіна, практичний психолог Нетішинського ліцею №1 (Шепетівський район Хмельницької області), зауважуючи, що в умовах війни та вимушеного дистанційного навчання вчительська діяльність характеризується посиленим психоемоційним навантаженням, підвищеним ризиком професійного вигорання та низкою психосоматичних порушень. На думку Панкіної, розвиток стресостійкості здатен допомогти освітянам протидіяти негативним наслідкам стресу, зберігати почуття внутрішньої рівноваги, забезпечувати високий рівень працездатності й захищати власне здоров'я. З практичного погляду авторка описує тренінг, що містить різні методи саморегуляції (медитація, аутотренінг, йога, арт-терапія), рекреаційні заходи (фізичні практики, дихальні вправи), а також техніки катарсису (спілкування, творчість, контакт з тваринами), котрі можна доповнювати соціально-психологічними та інформаційними ресурсами з метою формування позитивного сприймання стресових ситуацій [6].

Ще одним важливим аспектом цієї проблематики постає методологія оцінювання рівня стресостійкості. Грунтовний підхід до її діагностики пропонує Маргарита Кудінова у дослідженні "Критеріально-показникова характеристика рівнів розвитку стресостійкості учнів старших класів загальноосвітніх шкіл-інтернатів". Вона визначає стресостійкість як комплексну якість людини, що спирається на поєднання вроджених та набутих психофізіологічних рис, містить у собі як особистісний, так і поведінковий компоненти, виявляється у здатності витримувати істотні розумові, вольові й емоційні навантаження, контролювати власну емоційну реакцію та здійснювати продуктивну діяльність без шкідливих наслідків для здоров'я. Дослідниця визначає п'ять взаємопов'язаних критеріїв стресостійкості: особистісний, емоційний, когнітивний, мотиваційно-вольовий і поведінковий. Особистісний показує, як людина оцінює себе та власні можливості в контексті подолання стресу. Емоційний відбиває характер емоційної реакції на стрес та ступінь тривожності. Когнітивний передбачає володіння необхідними знаннями про природу стресу і шляхи підвищення стресостійкості. Мотиваційно-вольовий відображає цілеспрямованість і здатність долати труднощі, а поведінковий демонструє ступінь застосування антистресових стратегій. Система цих критеріїв і відповідних показників уможливлює виокремлення трьох рівнів стресостійкості: високого, середнього й низького. Високий рівень передбачає адекватну оцінку власних ресурсів, сформовану Я-концепцію, низьку тривожність, емоційну урівноваженість, комунікабельність і схильність до інтернального контролю, а також активну модель поведінки. Середній рівень виявляється в переважно завищеній самооцінці, помірній упевненості у собі, недостатньому розвитку почуття відповідальності та емоційній нестабільності. Низький рівень пов'язаний із заниженою самооцінкою, частими емоційними коливаннями, високою тривожністю, прагненням уникати труднощів і негативним поглядом на перспективи подолання складних життєвих обставин [4].

Висновки та практичні результати. Результати проведеного дослідження дали змогу ґрунтовно охарактеризувати сучасний стан проблеми стресостійкості в освітньому процесі, що ускладнюється дією складних соціально-психологічних факторів: війною, пандемією COVID-19 та масштабними реформами освіти в Україні. Встановлено, що учасники освітнього процесу, особливо педагоги, демонструють достатньо високий рівень стресостійкості завдяки професійному досвіду, що дозволяє їм ефективно адаптуватися до нових умов діяльності та активно використовувати вже набуті механізми саморегуляції. Водночас, виявлено ряд проблемних аспектів, пов'язаних із труднощами швидкого відновлення після переживання стресових ситуацій, що свідчить про необхідність посилення роботи у сфері психологічної підтримки педагогів і розширення спектру стратегій, спрямованих на попередження професійного вигорання. Доведено, що школярі та студенти є найбільш вразливою категорією учасників освітнього процесу, які під впливом постійного інформаційного, емоційного і фізичного стресу, спричиненого війною та швидкими суспільними змінами, стикаються з погіршенням фізичного та психічного здоров'я, що негативно впливає на їхню навчальну успішність, комунікативну діяльність і загальну життєстійкість. Отримані дані підтвердили, що розвиток стресостійкості учнівської молоді потребує активного використання системних психокорекційних та психопрофілактичних програм, спрямованих на формування навичок саморегуляції, комунікативних компетентностей, критичного мислення та розвитку позитивного світогляду щодо життєвих труднощів.

На основі аналізу практичних підходів, представлених у дослідженнях українських науковців та практиків (Т. Сливінська, А. Кучеренко, К. Алхімова, К. Панкіна, С. Олексенко, Ж. Дьоміна, О. Омельчук, Т. Кирпенко, М. Кудінова), виявлено, що найбільш ефективними для підвищення стресостійкості є комплексні методи психологічного супроводу, які включають тренінги, вебінари, психокорекційні заняття, розвиток релаксаційних навичок, вправи з арт-терапії та активізацію соціальних

ресурсів учасників освітнього процесу. Встановлено, що особливу ефективність мають заходи, що орієнтуються на формування особистісних та поведінкових стратегій подолання стресу, розвиток самомотивації, емоційної стабільності, емпатії та міжособистісних навичок. Суттєву роль у формуванні стресостійкості відіграє також середовищний фактор — створення безпечного, емоційно сприятливого освітнього середовища, що посилює адаптаційні можливості особистості. З огляду на отримані результати, можна констатувати, що проблема формування стресостійкості в сучасних умовах має складний, інтегративний характер, який потребує узгоджених дій всіх учасників освітнього процесу, а також активної співпраці з державними та міжнародними організаціями. Комплексний, системний підхід до розвитку стресостійкості дозволить суттєво підвищити рівень психологічного здоров'я педагогів та учнів, поліпшити загальний психологічний клімат в освітніх закладах та забезпечити високу ефективність навчання в умовах системних змін, що переживає українське суспільство.

Список використаних джерел та література

1. Domina Z., Omelchuk O. The phenomenon of stress resistance as a leading factor in preserving the health of schoolchildren. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*. 2023. No. 12(172). P. 73–77. URL: https://doi.org/10.31392/udu-nc.series15.2023.12(172).13 (date of access: 11.04.2025).

2. Кирпенко Т.М. Стресостійкість та проблема її формування у підлітків. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2014. № 3. С. 206–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2014_3_32 (дата звернення: 11.04.2025).

3. Кривошей К. Ю. Вплив стресу на здобувачів вищої освіти в умовах військового конфлікту. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Т. 71. С. 57–63. URL: https://doi.org/10.32782/26636085/2024/71.2.11 (дата звернення: 11.04.2025).

4. Кудінова М.С. Критеріально-показникова характеристика рівнів розвитку стресостійкості учнів старших класів загальноосвітніх шкіл-інтернатів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. No2(49). С. 216–233. URL: https://khnnra.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/Kryterialno-pokaznykova-harakterystyka.pdf (дата звернення: 11.04.2025).

5. Олексенко С. Стресостійкість учителів в умовах тривалої стресової ситуації. *Modern engineering and innovative technologies*. 2024. С. 47–52. URL: https://www.researchgate.net/publication/384588443_stresostijkist_uciteliv_v_umovah_trivaloi_stresovoi_situacii (дата звернення: 11.04.2025).

6. Панікіна К. Стресостійкість педагога в умовах війни та дистанційного навчання. *вісник Поділля*. 2023. № 2. С. 30–32.

7. Сливінська Т., Кучеренко А., Алхімова К. Інформаційно-методичний супровід розвитку стресостійкості учасників освітнього процесу. *"Вересень"*. 2023. Т. 4, № 99. URL: https://doi.org/10.54662/veresen.4.2023.09 (дата звернення: 11.04.2025).

Співак Любов,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Бердянського державного педагогічного університету,
м. Запоріжжя

Психодіагностика і психопрофілактика емоційного вигорання вчителів початкових класів в умовах воєнного стану

Анотація. *В дослідженні розкрито основні методи психодіагностики і психопрофілактики емоційного вигорання українських вчителів початкових класів в умовах воєнного стану. Висвітлено сутність поняття «емоційне вигорання». Описано опитувальник вигорання Маслач, модель балансу і модель BASIC PH.*

Ключові слова: *емоційне вигорання, опитувальник вигорання Маслач, модель балансу, модель BASIC PH, вчитель початкових класів.*

Уряди розвинутих держав відповідально ставляться до таких наслідків тривалого перебування працюючих громадян в умовах надзвичайних ситуацій (війн, пандемій, стихійних лих та т. ін.), котрі підвищують їх рівень емоційного стресу та призводять до зниження рівня економіки. Тривалий емоційний стрес та специфіка професійної діяльності працюючих громадян може пришвидшувати появу в них емоційного вигорання.

Перебуваючи в складних умовах життєдіяльності, українські вчителі початкових класів постійно готуються до уроків, підвищують рівень кваліфікації, спілкуються з учнями та їхніми батьками, комунікують із керівництвом закладу загальної середньої освіти та відповідають за життя і ментальне здоров'я учнів класу.

Окреслене надає актуальності та важливості питанню своєчасної психодіагностики і психопрофілактики емоційного вигорання у вчителів початкових класів, що визначило мету нашого дослідження.

Емоційне вигорання («burnout»), як процес виснаження у поєднанні з відчуттям безглуздості своєї професійної діяльності, ґрунтовно описала К. Маслач у науковій праці «Вигорання – плата за співчуття» [3].

Основними проявами вигорання працюючої людини є такі:

- виснаження (слабкість, хронічна втома, нестача життєвої енергії, фізичне виснаження та т. ін.);
- деперсонізація особистості (апатія, песимізм, безпорадність, дистанціювання від рідних і близьких людей і т. ін.);
- зменшення кількості особистих досягнень у професійній діяльності (поява відчуття некомпетентності, знецінення особистих досягнень, негативне ставлення до себе, негативне ставлення до інших людей, негативне ставлення до професійної діяльності чи до праці, ігнорування своїх професійних обов’язків і т. ін.).

Психодіагностика рівнів (високого, середнього, низького) емоційного вигорання вчителів початкових класів здійснюється за допомогою опитувальника вигорання Маслач [4], котрий розроблено для професійної спільноти освітян. Опитувальник складається з двадцяти двох тверджень, що належать до трьох шкал: 1) виснаження; 2) деперсоналізація особистості; 3) професійна ефективність. Згідно інструкції, респонденту запропоновано визначити частоту відчуттів фізичної втоми, емоційного спустошення, бажання усамітнитися, байдужості у спілкуванні з колегами і дітьми, мотивації досягнення, задоволення від виконання професійної діяльності, здатності створити позитивний мікроклімат у закладі освіти, втрати інтересу до професійної діяльності та улюблених раніше занять, стратегій поведінки в конфліктах тощо.

Психопрофілактиці емоційного вигорання вчителів початкових класів буде сприяти дотримання життєвого балансу згідно балансної моделі Н. Пезешкіана [5].

Життєвий баланс людини забезпечується її здатністю розподіляти власну енергію майже рівномірно (по 25%) до чотирьох форм переробки конфліктів:

1) тіла (відчуттів);
2) діяльності (розуму);
3) контактів (традицій);
4) фантазій (інтуїції).

Перша форма може виявлятися у «втечі» людини в хворобу, однак її прояви можуть бути різними. Так, одна людина «реагує» на конфлікти хворобами серця, друга – шлунку, третя – шкіри, четверта – органів дихання тощо. Натомість є частина людей, котрі заперечують свої хвороби і фізичне виснаження або фізичну слабкість.

Проявами другої форми є «втеча» в професійну діяльність чи працю або, на противагу, «втеча» від вимог професійної діяльності чи праці. Прояви третьої форми пов'язані зі здатністю людини встановлювати і підтримувати спілкування з іншими людьми (колегами, родиною, сім'єю, друзями тощо), а також з її ставленням до себе, до інших людей, до тварин, до рослин, до речей тощо. Однак таке спілкування може бути надмірним в одних людей («втеча» в спілкування) або вкрай недостатнім в інших (самотність).

Прояви четвертої форми стосуються вирішення людиною конфліктів завдяки уяві, фантазіям та інтуїції – «втеча» в фантазії чи їх уникнення [5].

З метою психопрофілактики емоційного вигорання вчителям початкових класів важливо навчитися зберігати життєвий баланс, розвиваючи в себе здатність творчо і позитивно мислити.

Психопрофілактиці емоційного вигорання вчителів початкових класів сприятиме використання інтегративної моделі BASIC PH М. Лахада [2]. Ця модель слугує «певним мостом над прірвою», котрий допомагає людині «вибратися» з кризової ситуації, поєднавши її внутрішнє «Я» із довкіллям.

В складних стресових умовах апелювання людини хоча б до двох із шести сфер, котрі конструюють модель BASIC PH (1) віри, цінностей, переконань; 2) емоцій, почуттів; 3) спілкування в соціумі; 4) творчої уяви; 5) свідомості, когнітивних процесів, логіки, критичного мислення, почуття гумору; 6) фізичної активності, відчуття тіла), буде сприяти відшуканню життєвих ресурсів і появі нових копінг-стратегій [1].

Отже, для психодіагностики емоційного вигорання вчителів початкових класів запропоновано застосувати опитувальник вигорання Маслач, для психопрофілактики їхнього емоційного вигорання – модель балансу Н. Пезешкіана і модель BASIC PH М. Лахада. Подальші наукові перспективи можуть стосуватися вивчення інших ефективних методів психопрофілактики емоційного вигорання українських вчителів початкових класів, як в умовах воєнного стану, так і в поствоєнний час.

Список використаних джерел

1. Співак Л. М., Романова О. В. Розвиток резильєнтності майбутніх і працюючих вчителів початкових класів в умовах воєнного стану. Нові педагогічні виміри професійного розвитку майбутніх учителів: сучасні реалії та виклики : матер. Всеукраїнської наук.-практ. інтернет конф. (15 листопада 2024 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя : БДПУ, 2024. С. 109-112.

2. Lahad M. From Victim to Victor: The Development of the BASIC PH Model of Coping and Resiliency. *Traumatology.* 2017. Vol. 23, No. 1. P. 27–34. http://dx.doi.org/10.1037/trm0000105

3. Maslach C. Burnout: The Cost of Caring. Belmont: Malor Books, 1982. 302 p

4. Maslach C., Jackson S., Leiter M. Maslach Burnout Inventory Manual. 3rd ed. Palo Alto (CA): Consulting Psychologist Press, 1996. 52 p.

5. Peseschkian N. Positive Psychotherapy – Theory and Practice of a New Method. Berlin: Springer-Verlag, 1987. 442 p.

Теслюк Павло,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
КНЗ «Черкаський обласний
інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників
Черкаської обласної ради»

Комунікативні передумови стресостійкості здобувачів освіти в умовах сьогодення

Анотація. *В умовах воєнного стану в Україні спостерігається зростання кількості різноманітних психологічних дисфункцій у здобувачів освіти, зокрема значно зростає рівень їх стресового навантаження. Відтак, питання комунікації дорослих з дітьми, спрямованої на посилення стресостійкості дітей, набуває значимості як у теоретичному, так і в практичному відношенні.*

Ключові слова: *стрес, стресогенні чинники, міжособистісна комунікація дорослих і дітей*

У сучасній літературі термін стрес вживається практично в усіх випадках, коли мова йде навіть про незначні відхилення в діяльності, активності особистості, що пов'язані з будь-якими змінами внутрішнього та зовнішнього середовища. У психологічному словнику зазначається, що поняття «стрес» використовується для позначення великого кола станів людини, які виникають у відповідь на різноманітні екстремальні впливи. Про стрес найчастіше говорять у контексті екстремальних ситуацій. Стрес тлумачиться як стан психічної напруги, що виникає у людини в процесі діяльності в найбільш складних, важких умовах як у повсякденному житті, так і за особливих обставин [3].

Основними стресогенними чинниками для цивільного населення в умовах воєнного стану в Україні є: ризик для життя та здоров'я; дефіцит часу для аналізу обстановки і ухвалення рішення; висока ціна можливих помилок; усвідомлена відповідальність за рідних та близьких; великі фізичні навантаження; конфліктні ситуації у процесі евакуації; інтенсивний вплив несприятливих факторів навколишнього середовища (холод, нестача води, продуктів, ліків) тощо [1].

Все різноманіття поведінкових проявів стресу у здобувачів освіти можна розділити на чотири групи: порушення психомоторики, порушення режиму дня, порушення у навчальній діяльності і порушення соціально-рольових функцій. Порушення психомоторики може проявлятися у надмірному напруженні м'язів, тремтінні рук, зміні ритму дихання, тремтінні голосу, зменшенні швидкості реакції, порушенні мовних функцій (заїкання та ін.). Порушення режиму дня може виражатися в скороченні сну, зміщенні навчальних та інших продуктивних циклів на нічний час, відмові від корисних звичок. Порушення у навчальній діяльності можуть виражатися у збільшенні числа помилок при виконанні звичних дій, в хронічній недостачі часу, у низькій продуктивності навчальної діяльності. Порушення соціально-рольових функцій при стресі виражаються у зменшенні часу, який приділяється на спілкування з батьками і друзями, підвищенні конфліктності, регресивній поведінці (поведінці, яка характерна для більш ранніх періодів розвитку).

Емоційні прояви стресу, в першу чергу, стосуються характеристик загального емоційного фону, який набуває негативного, песимістичного забарвлення. При тривалому стресі дитина стає більш тривожною, втрачає віру в успіх і у випадку особливо затяжного стресу може впасти в депресію. На фоні такої зміни настроїв у дитини, що переживає стрес, можуть бути більш сильні емоційні спалахи – гнів, роздратованість, агресія, афективні стани.

Слід враховувати, що реакції здобувачів освіти на стрес залежать від віку. У дітей дошкільного віку можуть бути такі прояви, як нічний енурез, нічні жахи, труднощі із засипанням, надмірна залежність від батьків, страх самостійного відвідування туалету, заїкання. Діти молодшого шкільного віку можуть демонструвати підвищену турботу про свою особисту безпеку та безпеку близьких їм людей, нічні жахи, прояви гніву, схильність до сварок, бажання залишатися поруч із батьками, замкнутість, пригнічений емоційний стан. Реакції підлітків та юнаків подібні до дорослих. Вони можуть проявляти схильність до заперечення реальності, утримуватись від вираження думок про надзвичайну ситуацію, сваритися з однолітками, виявляти надмірну емоційність. Дорослий має пояснити дитині, що всі ці прояви є нормальними реакціями на ненормальну реальність.

Щоб мінімізувати негативні психологічні наслідки пережитого стресу чи отриманої психічної травми дорослим при взаємодії з дитиною в умовах воєнного стану необхідно враховувати правило користування кисневою маскою у літаку. Згідно цьому правилу, дорослий зобов'язаний спочатку вдягнути маску сам, а вже потім вдягати її дитині (якщо дорослий втратить свідомість від кисневого голодування, дитині вже ніхто не допоможе). Це означає, що дорослі (батьки, педагоги, психологи) в умовах воєнного стану не мають права забувати про себе, дбаючи про благополуччя дітей. Цей висновок стосується як фізичних, так і психологічних аспектів існування в цих умовах. Якщо у дорослих не буде психологічних ресурсів (впевненості, оптимізму, віри, загального психічного тонусу), вони не зможуть допомогти дитині [2].

Надавати інформацію дитині слід у відповідності з її віковими особливостями. Так, дітям дошкільного віку потрібна проста та конкретна інформація із заспокійливими повідомленнями («Мама і тато з тобою» і т. ін.). Діти молодшого шкільного віку потребують більш детальної, але конкретної інформації із зрозумілими ілюстраціями з їхнього життя, наприклад, «війна – це як сварка між нами й ними». При цьому треба ділитися обнадійливими висловлюваннями («Ситуація зміниться», «Ми переживали важкі часи у минулому, переживемо і зараз»). Підліткам і юнакам потрібна більш широка інформація, яка поєднує історичні, політичні та етичні аспекти. Доцільно ініціювати діалог, заохочуючи дітей висловлювати свої уявлення та ставлення до ситуації. Слід уникати драматичних і катастрофічних висловлювань на кшталт «скоро зникнуть харчі», «не буде води» і т п.

Події воєнного стану здатні порушити у дитини внутрішнє відчуття неперервності (підриваючи відчуття контролю над життям) у когнітивній, рольовій, соціальній та історичній сферах. У результаті у дитини порушується уміння розуміти і пояснювати реальність, здатність виконувати звичні соціальні ролі й відповідні завдання, здатність бути в контакті зі звичною соціальною реальністю, впевненість у передбачуваності завтрашнього дня. Відповідно, взаємодія дорослих з дитиною в умовах воєнного стану має спрямовуватись на відновлення у дитини внутрішнього відчуття неперервності у зазначених сферах. Для цього дитину слід, по можливості, повернути до звичної «життєвої рутини», до звичних для неї соціальних ролей, які б дозволяли використовувати набуті раніше навички; бажано забезпечити поновлення контактів з однолітками та вчителями. Все це разом буде створювати у дитини необхідне відчуття, що «є завтра», «є завдання, які потрібно виконати», «я маю певний контроль над частиною життя».

В умовах воєнного стану найбільш важливим моментом для дітей у взаємодії з дорослими є не зміст спілкування (знання, які транслюються дорослими), а емоційна підтримка, яку діти можуть відчути в результаті цього спілкування. Саме тому особливої значимості набувають невербальні форми комунікації: впевнений, а не розгублений вираз обличчя, спокійні інтонації голосу, звичний голосовий режим (без крику), відсутність метушливості, почуття гумору тощо. У зазначених умовах центральними фігурами у формуванні почуття безпеки у дітей є батьки.

Для того, щоб посилити ресурси дитини у боротьбі зі стрес-факторами воєнного стану, батькам необхідно: відновити розпорядок дня навіть у надзвичайних ситуаціях (визначити години неспання і сну, фізичної активності, читання та ін.); повернути дитину хоча б до елементів навчання, до виконання звичних ролей (прибрати кімнату, нагодувати тварину, допомогти члену сім'ї тощо); проводити планування майбутньої діяльності для створення оптимізму та надії (наприклад, планування подорожі на час, коли «все закінчиться»); забезпечити поновлення реальних чи віртуальних соціальних зв'язків дитини, зокрема через спільні ігрові заняття з іншими дітьми; забезпечити помірні фізичні навантаження.

Список використаних джерел

1. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Ніка-Центр, 2006. 580 с.
2. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. / Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Фляркoвська О. В., Харьківська Т. А. Київ. 2023. 149 с.
3. Словник психологічних термінів. URL: https://nuph.edu.ua/slovnik-psihologichnih-terminiv/

РОБОТА З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ОСОБЛИВОЇ УВАГИ

Бзинко Ганна,
вихователь групи подовженого дня,
асистент вчителя
Кам'янець-Подільського ліцею №13

Інклюзивне навчання під час групи подовженого дня.
Напрями роботи з дітьми з розладом дефіциту уваги та гіперактивністю.

Анотація. *У статті висвітлюються теоретичні основи готовності педагогів початкових класів та вихователів ГПД до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Охарактеризовані значення напрямків роботи з дітьми з розладом дефіциту уваги та гіперактивністю.*

Ключові слова: *школа, інклюзія, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, дефіцит уваги, гіперактивність, група подовженого*

Вступ. Актуальність. В Україні спостерігається тенденція до зростання чисельності дітей з психофізичними порушеннями унаслідок зниження уваги від дорослих, росту наркоманії та алкоголізму, підвищення екологічної небезпеки. Серед дитячого населення України близько 1,9% мають статус дитини з потребами в інклюзивному навчанні.

Одним з важливих завдань сучасної школи є досягнення найбільш ефективної форми організації навчальної діяльності дітей. Для цього необхідно знати природу та закономірності індивідуальних особливостей дітей як суб'єктів навчальної діяльності.

Головне завдання сучасної школи - розвиток особистості здобувача освіти, його самостійності та активності, становлення як суб'єкта діяльності, максимальна реалізація його творчого потенціалу задля сприяння всебічному та гармонійному особистісному розвитку, інтелектуальному зростанню, формуванню психічних процесів.

Запровадження інклюзивної освіти є складним процесом, що потребує значних нововведень та матеріальних вкладень. Саме недостатність фінансування та кваліфікованих кадрів є основними перешкодами для повноцінного функціонування інклюзії.

Варто зазначити, що першим і найважливішим кроком у напрямку її впровадження є формування інклюзивної культури – такої свідомості співробітників школи, що базується на розумінні загальних принципів системи, підтримці інклюзивних цінностей, глибокому усвідомленні сторін інклюзивного процесу та моральній готовності до прийняття та менторства дітей з особливими потребами. Кожному педагогу важливо навчитися ставити себе на місце таких дітей, бачити в них не вади, а особливості та перспективи, а також правильно будувати взаємодію особливих дітей з однокласниками.

Інклюзивна освіта – це не просто про діток з порушеннями у загальноосвітньому закладі разом з іншими дітьми.

Інклюзивна освіта базується на таких принципах:

-цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень;

-кожна людина здатна відчувати і думати;

-кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою;

-адаптація системи до потреб дитини, а не навпаки;

-справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємостосунків;

-всі люди потребують підтримки і дружби ровесників;

-задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної дитини;

-визнання спроможності до навчання кожної дитини та, відповідно, необхідність створення суспільством відповідних для цього умов;

-залучення батьків до навчального процесу дітей як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей;

-командний підхід у навчанні та вихованні дітей, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів;

-складність завдань повинна відповідати здібностям дитини;

-рівний доступ до навчання у загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною;

-подолання потенційних бар'єрів в навчанні.

Інклюзивна освіта є підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та навчальне середовище до потреб дітей, які відрізняються своїми навчальними можливостями.

Впершу чергу вона потребує створення особливого середовища, сприятливого для вільного перебування учнів з особливими потребами на території освітнього закладу та їх адаптації до нового оточення, а також відсутність різноманітних бар’єрів (фізичних, ментальних, інформаційних) у навчальному просторі.

У системі інклюзивної освіти має місце поняття «універсальний дизайн», яке співзвучне з філософією інклюзії.

Універсальний дизайн – це підхід до проектування та забезпечення середовища необхідними засобами й технологіями, що відповідають вимогам спільного користування та задовольняють потреби всіх користувачів, як більшості членів нашого суспільства, так і осіб з особливими потребами та певних категорій населення, які постійно чи тимчасово є маломобільними або з обмеженнями (люди похилого віку, батьки з малим дітьми, пацієнти лікарень, вагітні жінки і т.п.).

Універсальний дизайн базується на принципах рівності та доступності простору для кожного, сприйняття інформації незалежно від сенсорних особливостей та терпимість до помилок користувачів.

Основним нормативним документом, яким визначено утворення в закладах загальної середньої освіти груп подовженого дня, у тому числі інклюзивних та/або спеціальних, є Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX “Про повну загальну середню освіту” (далі Закон № 463-IX).

Відповідно до частини 9 статті 12 Закону № 463-IX за письмовими зверненнями батьків учнів керівник закладу загальної середньої освіти приймає рішення про утворення групи (груп) подовженого дня, у тому числі інклюзивної та/або спеціальної, фінансування якої (яких) здійснюється за кошти засновника та за інші кошти, не заборонені законодавством.

Крім того, згідно з частиною 1 ст. 26 Закону № 463-IX для учнів з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти, на підставі письмового звернення їхніх батьків утворюються інклюзивні та/або спеціальні групи подовженого дня.

Саме початкове навчання є рушієм і фундаментом становлення всебічно розвиненої особистості. Зміни, що відбуваються у пізнавальній сфері дитини молодшого шкільного віку, мають надзвичайно велике значення для подальшого повноцінного розвитку психіки. Одним із важливих чинників ефективної учбової діяльності та успішного особистісного становлення молодшого школяра є розвиток уваги, що є необхідною умовою пізнання навколишнього світу, самопізнання, усвідомленого та чіткого відображення навчального матеріалу та його міцного засвоєння.

Для цього необхідно знати природу та закономірності індивідуальних особливостей дітей як суб'єктів навчальної діяльності. Проблема надання допомоги гіперактивним дітям багато років є актуальною в педагогіці та психології та потребує

детального вивчення. В освітніх установах ведеться пошук умов, адекватних психічним і фізичним можливостям таких дітей.

Гіперактивність виступає як одне із проявів цілого комплексу порушень, що відмічаються у дітей; це основний дефект, пов'язаний з недостатністю механізмів уваги й гальмуючого контролю. Порушення поведінки супроводжуються серйозними вторинними порушеннями, до яких, насамперед, відносяться слабка успішність у школі й складності в спілкуванні з іншими людьми.

Синдром дефіциту уваги і гіперактивності (СДУГ) – хронічний психічний розлад у дітей, що характеризується неувагою, гіперактивністю, імпульсивністю, які проявляються в різних ситуаціях і обумовлюють стійку соціальну і/або шкільну дезадаптацію. У дітей із СДУГ частіше зустрічаються когнітивні розлади, розлади розвитку шкільних навичок, рухових функцій і мови та багато інших проблем.

Для сучасного учителя-практика постає нагальна необхідність організації цілеспрямованої роботи з розвитку таких дітей.

Серед типових порушень поведінки дітей не можливо не помітити гіперактивну дитячу поведінку. З аналізу вітчизняної й закордонної літератури випливає, що гіперактивна поведінка вже стала об'єктом дослідження різних фахівців, однак найбільше число опублікованих робіт є дослідженнями клінічного напрямку.

На сьогоднішній день основні корекційні засоби гіперактивної поведінки досліджуються в 3 напрямках: [4]:

1) фізична реабілітація;

2) поведінкова корекція дітей та близьких дорослих;

3) психотерапевтичні заходи. Саме такі корекційні засоби може використовувати соціальний педагог та практичний психолог у роботі з гіперактивними дітьми.

1. Фізична реабілітація. Лікування гіперактивних дітей обов’язково повинне включати фізичну реабілітацію. Це спеціальні вправи, спрямовані на відновлення поведінкових реакцій, вироблення координованих рухів з довільним розслабленням кістякової і дихальної мускулатури. Механізм поліпшення самопочуття зв’язаний з посиленою продукцією при тривалій м’язовій активності особливих речовин - ендорфінів, які благотворно впливають на психічний стан дитини.

2. Поведінкова корекція. Даний вид психотерапії враховує особливості нервової системи дитини. А саме, низький поріг чутливості до негативних стимулів – діти не сприйнятливі до докорів і покарань, але легко відповідають на найменшу похвалу. Способи винагороди і заохочення дитини треба постійно змінювати. Якщо дитина впродовж тижня поводиться добре, наприкінці тижня вона повинна одержати додаткову винагороду. Це може бути якась поїздка разом з батьками за місто, екскурсія в зоопарк, у театр і інше. При незадовільній поведінці рекомендується легке покарання, яке повинне бути негайним і неминучим. Це може бути просто словесне несхвалення, тимчасова ізоляція від інших дітей, позбавлення «привілеїв».

Батькам рекомендується написати список того, чого вони очікують від дитини в плані поведінки. Цей список у доступній манері пояснюють дитині. Після цього все написане неухильно дотримується, і дитина заохочується за успіх у його виконанні. [1]

Особливу увагу слід привернути корекційній роботі в сім’ї, яка спрямована на збагачення емоційного досвіду гіперактивної дитини, допомогу в оволодінні елементарними діями самоконтролю і тим самим зниження проявів підвищеної рухової активності. Цьому сприятимуть дії, ситуації, події, спрямовані на поглиблення контактів, їх емоційне збагачення. При вихованні гіперактивної дитини близькі повинні уникати двох крайнощів: з одного боку, прояви надмірної жалості та вседозволеності, з іншого – постановки вимог, які дитина не в змозі виконати. Треба зауважити, що часта зміна вказівок і коливань настрою батьків діють на таких дітей сильніше, ніж на інших. Процес поліпшення стану дитини займає зазвичай тривалий час і наступає не відразу. Важливим чинником в цьому процесі стає емоційно насичена взаємодія дитини з

близьким дорослим. В цілому, атмосферу в сім'ї розглядають як умову закріплення, а в деяких випадках навіть і виникнення гіперактивності як способу поведінки дитини. Нерідко деякі особливості нервової системи дітей через незадовільне виховання і життєві умови є тільки фоном, що полегшує формування гіперактивності як способу реагування дітей на несприятливі умови.

До рекомендацій, які допоможуть батькам в процесі виховання гіперактивної дитини належать [4]:

1) По-перше, корекція зовнішньої сторони поведінки близьких дорослих людей:

– стримання бурхливих афектів, особливо якщо дорослі засмучені або незадоволені поведінкою дитини; уникання категоричних слів і виразів, жорстких оцінок, докорів, погроз, які можуть створити напружену ситуацію і викликати конфлікт в сім'ї; прагнення рідше говорити «ні», «не можна», «припини»;

– емоційна підтримка дітей у всіх спробах конструктивної, позитивної поведінки, якими б незначними вони не були;

– виховання інтересу до більш глибокого пізнання і розуміння дитини.

2) По-друге, організація середовища і навколишнього оточення в сім'ї:

– виділення для дитини власної кімнати або її частини для занять, ігор. Бажано уникати яскравих квітів, складних композицій. На столі і в найближчому оточенні дитини не повинно бути відволікаючих предметів, адже гіперактивна дитина сама не в змозі зробити так, щоб ніщо стороннє її не відволікало;

– організація розпорядку дня, який діє на дитину заспокійливо;

– визначення для дитини круг обов'язків, постійне спостереження і контроль за їх виконанням; частіше відзначати і хвалити зусилля дитини, навіть якщо результати далекі від досконалості.

3) По-третє, активна взаємодія та емоційна єдність дитини з близьким дорослим:

– використання основної діяльності дитини – гри, під час якої емоційні дії, що містяться в інтонаціях голосу, міміці, жестах, формі реагування дорослого на свої дії і дії дитини, приносить обом учасникам величезне задоволення;

– безумовна любов та підтримка дитини.

3. Психотерапевтичні заходи.

Гіперактивність – це спільна проблема дитини і дорослих. Тож, корекційна робота принесе користь як дитині так і її сім'ї. Серед основних можна відзначити наступні: ігрова психотерапія; гештальттерапія, інтегративна терапія.

Ігрова терапія допомагає дітям набути навичок щодо саморегуляції поведінки за допомогою розвитку когнітивних процесів, зокрема довільної уваги, пам'яті, прогнозуванню власних дій, вдосконаленню рухової і вольової активності. У процесі терапії дитина навчається краще розуміти свої почуття, робити вибір, приймати рішення, нести відповідальність за власні дії. Внаслідок цього, розвиваються комунікативні навички. підвищується самооцінка, що впливає на адаптаційні можливості дитини. Варто підкреслити ефективність використання ляльок та іграшок маленького розміру, які дають можливість виразити і позбутися неусвідомлюваних страхів, тривог, розв'язати конфліктні ситуації. Крім того, гра допомагає встановити доброзичливі стосунки між дорослим і дитиною, що сприяє встановленню довіри. [5]

Оскільки у молодшому віці у дітей домінує образне мислення, то найбільш характерними є такі форми діяльності: ситуаційно-рольова гра, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-бесіда, гра-мандрівка, екскурсія, ігрова вправа, колективне творче панно, бесіда, тематичний зошит, ранок, свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, вікторина, екскурсія, виставка малюнків, операція-рейд, виставка-ярмарок, перекличка повідомлень, добродійна акція, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування, спортивні

змагання, козацькі забави, театральна вистава, ляльковий театр, ведення літопису класного колективу, веселі старти, естафети, догляд за рослинами і тваринами [3]

Корекційні ігри та вправи для індивідуальної роботи:

- ігри для розвитку уваги.
- ігри та вправи для зняття м'язового та емоційного напруження.
- ігри, які розвивають навички вольової регуляції [1].

Отже, організація навчального процесу виглядає наступним чином.

1.При розподілі за навчальними групами обов'язково враховується психологічна сумісність учня з учителем і учнями в групі.

2.Для кожної особливої дитини розробляється індивідуальна навчальна траєкторія, яка включає в себе уроки в класі, індивідуальні заняття, заняття з психологом.

3.Протягом навчального дня дитина з особливостями постійно під психологічний супроводом.

4.Вчителі, які працюють по програмі, проходять спеціальну підготовку і супроводжують в процесі навчання цих дітей.

5.Для гіперактивних дітей окремо організовується ігровий простір, а для аутичних дітей виділяється кімната, де вони могли б безпечно провести цілковиту їх зміну.

6. Між усіма вчителями організовується взаємодія.

7.Супровід особливих дітей в навчальному процесі та контроль їх успішності здійснюється у відповідності з виробленими особливими правилами.

8.Необхідні зміни в індивідуальну траєкторію навчання дитини вносяться за результатами постійного моніторингу ситуації.

Висновки. У багатьох країнах проблема гіперактивності й дефіциту уваги набула загальнонаціонального статусу. Синдром дефіциту уваги і гіперактивності (СДУГ) – хронічний психічний розлад у дітей, що характеризується неувагою, гіперактивністю, імпульсивністю, які проявляються в різних ситуаціях і обумовлюють стійку соціальну і/або шкільну дезадаптацію. Останнім часом у нашій країні даній патології приділяється все більше уваги, але щодо методів корекції – недостатньо. Тому на основі цього була написана ця стаття.

Список використаних джерел

1. Будник О. Б. Інклюзивна освіта: навчальний посібник для студентів спеціальності «Початкова освіта» / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г.М., 2015. – 152 с.
2. Гуріна О.М. Робота з гіперактивними дітьми. Психологічна компетентність учителя// Психолог. – 2006. – №221. – 236 с.
3. . Дефіцит уваги у дітей з гіперактивністю / Т. Ілляшенко // Початкова школа. – 2006. – №11. – с.4-7.
4. Діти з гіперактивними розладами та дефіцитом уваги / Т. Ілляшенко // Початкова школа. – 2009. – №6. – с. 54-56.
5. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук ; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К. : АТОПОЛ. – 2011. – 274 с.
6. Допомога гіперактивним дітям. Молодший шкільний вік/Тетяна Фролова//Психолог. – січень №1 (481) – 2012. – с. 8-18.
7. Коробко С.Л., Коробко О.І. Робота психолога з молодшими школярами: Методичний посібник. – Київ: «Літера ЛТД». – 2006.
8. Робота вчителя з гіперактивними дітьми. Початкова школа / Оксана Мирончик// Школа. – 2013. – №2. – с. 63-65.
9. Прийоми роботи з гіперактивними дітьми / Л.В. Туріщева // Педагогічна майстерність. – 2012. – №2. – с. 28-30.

10. Осичнюк Л.М., Тищенко Н.Е., Горлов М.В., Тищенко І.П. Синдром дефіциту уваги і гіперактивності у дітей молодшого шкільного віку і його корекція // Наукова бібліотека Луганського державного медичного університету. – с.424. – 428.
11. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей: методичний посібник/ Укл.: А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. – Львів: Колесо. – 2008. – 144 с.
12. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В.. Вікова та педагогічна психологія, 2001.
13. Удич З. І. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / Зоряна Удич ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль : Прінт-Офіс, 2015. – 380 с.

Галецька Ярослава
вчитель початкових класів,
ОЗ Городоцький ліцей №4
Городоцької міської ради
Хмельницької області

Робота в школі з дітьми, які потребують особливої уваги

Анотація. *У статті розглядаються особливості роботи з дітьми в школі, які потребують особливої уваги через емоційні, поведінкові або навчальні труднощі. Окреслено підходи до створення безпечного та підтримувального освітнього середовища, що сприяє розвитку потенціалу таких учнів. Автор акцентує увагу на важливості індивідуального підходу та взаємодії між учителем, родиною та фахівцями.*

Ключові слова. *особлива увага, інклюзія, діти з особливими потребами, шкільне середовище, підтримка, індивідуальний підхід, психологічна допомога, педагогічна взаємодія.*

Вступ. У сучасному освітньому просторі дедалі більшої актуальності набуває проблема ефективної роботи з дітьми, які потребують особливої уваги. Це не лише діти з інвалідністю або порушеннями розвитку, а й ті, що мають труднощі в навчанні, емоційно-поведінкові проблеми, перебувають у складних життєвих обставинах або стикаються з психоемоційними викликами. Така категорія учнів потребує не лише знань, а й чутливого ставлення, підтримки, розуміння та професійної допомоги з боку вчителів, шкільних психологів, соціальних педагогів та інших фахівців.

Школа як соціальний інститут покликана не тільки навчати, а й виховувати, адаптувати дитину до життя у суспільстві, формувати навички взаємодії, впевненості в собі та власних силах. Робота з дітьми, які потребують особливої уваги, передбачає врахування індивідуальних потреб, особливостей сприймання, розвитку та поведінки кожної дитини. Важливими стають гнучкість педагогічних підходів, створення інклюзивного середовища, налагодження партнерської взаємодії з батьками, а також застосування методів, які сприяють емоційному комфорту та мотивації до навчання. Проблематика нашого дослідження є важливою для сучасної педагогіки, адже від якості роботи з такими дітьми залежить не лише їхній освітній шлях, а й соціальна адаптація, самореалізація та майбутнє в цілому.

Основна частина. На сучасному етапі розвитку суспільства дитина з особливими освітніми потребами сприймається як повноправний учасник соціального життя, що має рівні права з іншими членами громади. Водночас, з огляду на індивідуальні особливості її розвитку, така дитина потребує спеціально організованих освітніх послуг. Відповідно до чинного Закону України «Про освіту», кожна дитина з порушеннями розвитку має гарантоване право на отримання освіти, що відповідає її

психофізичному стану [2]. Завдяки впровадженню сучасного комплексного супроводу спостерігаються позитивні зрушення у мотиваційній, пізнавальній та емоційно-вольовій сферах розвитку таких дітей.

Пріоритетними правами для дітей з інвалідністю, згідно з Конвенцією про права дитини та Декларацією про права інвалідів, прийнятими Генеральною Асамблеєю ООН, є право на освіту, медичне обслуговування, професійне навчання та працевлаштування [3]. Визнання Україною цих міжнародних документів сприяло підвищенню уваги суспільства до проблем осіб з особливостями психофізичного розвитку, а також посиленню зусиль щодо створення умов для їх всебічної реабілітації й інтеграції у сучасне суспільне середовище.

Для реалізації права на якісну освіту дітям з особливими потребами міжнародний досвід пропонує різноманітні, доступні форми навчання. Однак з позиції державної політики пріоритетним завданням є трансформація системи освіти в напрямку її інклюзивності, що дозволить охопити навчальним процесом усіх дітей без винятку та закріпити на законодавчому рівні основоположні принципи інклюзивної освіти [1, с. 5].

У статті 23 Конвенції про права дитини наголошується, що кожна дитина з фізичними чи розумовими порушеннями має право на життя, яке б забезпечувало її повноцінне існування, підтримувало особисту гідність, сприяло формуванню впевненості в собі та створювало умови для активного залучення до соціального життя. Важливо, щоб такі діти зростали в середовищі, яке забезпечує не лише базові потреби, а й розкриття їхнього особистісного потенціалу, розвиток соціальних навичок та емоційного інтелекту.

У світлі положень цього міжнародного документу особливої актуальності набуває реалізація спеціально організованої корекційно-педагогічної діяльності, що спрямована на подолання та компенсацію наявних порушень у психофізичному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Ця діяльність охоплює всі етапи освітнього процесу та є складним інтегрованим явищем, у якому поєднуються психофізіологічні, педагогічні, соціальні та емоційні аспекти впливу на дитину.

Корекційно-розвивальна робота виконує низку специфічних завдань, що безпосередньо пов’язані з індивідуальними особливостями розвитку кожного учня. Вона не може бути ізольованою або вузько спрямованою, адже ефективність такої роботи визначається її системністю, цілісністю й здатністю охоплювати всі ключові лінії розвитку дитини – когнітивну, емоційно-вольову, соціальну, мовленнєву та моторну.

Однією з основних умов успішного просування у психічному розвитку дітей з порушеннями є активне залучення їх до різноманітних видів діяльності, які не лише відповідають їхнім можливостям, а й мають практичну спрямованість. Саме через ігрову, трудову, предметну та комунікативну активність дитина здобуває знання про навколишній світ, освоює соціальні ролі, набуває досвід взаємодії з оточенням і вчиться адаптуватися до змінних умов соціального середовища. Така діяльність також сприяє закріпленню набутих навичок, перетворюючи їх на індивідуальний досвід, що є важливою умовою особистісного зростання [1, с. 6].

Допомога дітям з особливими потребами має бути максимально персоналізованою, варіативною та безперервною. Вона повинна супроводжувати дитину не лише в межах шкільного віку, а й на всіх етапах її життєвого шляху, з урахуванням змін, що відбуваються в її розвитку, соціальному статусі та потребах.

Водночас не можна ігнорувати факт, що діти з порушеннями психофізичного розвитку нерідко стикаються з соціальною дезадаптацією, яка ускладнює процес їх включення до повноцінного життя в суспільстві. Саме тому особлива роль у цьому процесі відводиться педагогам, які повинні не лише передавати знання, а й виступати фасилітаторами розвитку, емоційної підтримки й соціальної інтеграції. Вони мають вміти вибудовувати довірливі стосунки з дитиною, створювати безпечне освітнє

середовище, що сприяє виникненню відчуття прийняття, стабільності та психологічного комфорту. Одночасно з цим важливо формувати у дитини позитивну самооцінку, впевненість у власних силах, мотивувати її до активної участі в житті та підтримувати віру в успішне майбутнє.

Відтак, робота з дітьми, які потребують особливої уваги в умовах загальноосвітньої школи, є важливим напрямом діяльності педагогів, практичних психологів, соціальних педагогів та інших фахівців, що забезпечують інклюзивне середовище. Такі учні мають різні особливості психофізичного розвитку, що вимагають індивідуального підходу до організації освітнього процесу, з урахуванням їхніх потреб, можливостей і потенціалу. Забезпечення якісної освіти для цієї категорії дітей є не лише професійним обов'язком педагогічного колективу, а й реалізацією прав дитини, визначених як національним законодавством, так і міжнародними документами. Зокрема, Конвенція про права дитини закріплює право кожної дитини на освіту без дискримінації за будь-якою ознакою, включаючи стан здоров'я чи психофізичний розвиток [3].

Відповідно до положень Закону України «Про освіту», кожна дитина має право на доступну та якісну освіту, а для осіб з особливими освітніми потребами створюються умови для здобуття освіти в інклюзивному середовищі, зокрема шляхом забезпечення психолого-педагогічного супроводу, використання спеціальних методів навчання та залучення фахівців відповідного профілю [2]. Згідно з науково-методичними підходами, інклюзивна освіта повинна не лише забезпечувати адаптацію дитини до шкільного середовища, а й сприяти її всебічному розвитку та соціалізації. У цьому контексті особливе значення має корекційно-розвивальна робота, яка передбачає використання спеціальних педагогічних, психологічних і соціально-педагогічних технологій. Як зазначає О. В. Гаяш, така робота спрямована на подолання труднощів у навчанні, формування позитивної самооцінки, розвиток комунікативних навичок і підтримку емоційної стабільності дитини [1, с. 9].

Психологічний супровід учнів з особливими потребами охоплює діагностичну, корекційну, консультативну, реабілітаційну та профілактичну діяльність, спрямовану як на саму дитину, так і на її соціальне оточення – родину, вчителів, однокласників. Матвєєва О. звертає увагу на важливість міждисциплінарної взаємодії у роботі з такими дітьми, зокрема в межах команди психолого-педагогічного супроводу, що дозволяє цілісно оцінити потреби дитини та визначити ефективні стратегії підтримки [4].

Успішна інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в освітній процес також значною мірою залежить від соціально-педагогічної діяльності, що передбачає створення сприятливого середовища, профілактику соціальної ізоляції, формування в учнівської спільноти культури прийняття, толерантності та взаємопідтримки. Як вказує Н. І. Рудкевич, соціально-педагогічна робота в закладах освіти має включати індивідуальну підтримку дитини, допомогу в розв'язанні конфліктних ситуацій, співпрацю з батьками та педагогами [6, с. 217].

Не менш важливою є організація освітнього середовища, адаптованого до потреб учня. Це включає як фізичну доступність навчальних приміщень, так і відповідну модифікацію навчального матеріалу, темпу й обсягу засвоєння знань. Психологічний супровід інклюзивної освіти, на думку авторського колективу під редакцією А. Г. Обухівської, є невід'ємною складовою цього процесу й забезпечує емоційно комфортне середовище, що сприяє реалізації індивідуальних можливостей кожної дитини [5, с. 12].

Таким чином, робота з дітьми, які потребують особливої уваги в шкільному середовищі, є складним, багатогранним процесом, що потребує високої професійної підготовки фахівців, комплексного підходу, міжвідомчої взаємодії та глибокого розуміння особистості дитини. Лише за умов тісної співпраці всіх учасників освітнього

процесу – дитини, родини, педагогів, психологів і соціальних працівників – можна досягти позитивних результатів у розвитку та навчанні таких дітей.

Супровід дітей які потребують особливої уваги в умовах інтегрованого (інклюзивного) навчання слід розглядати як професійну діяльність практичного психолога, спрямовану на створення цілісної системи медико-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що забезпечують адаптацію, реабілітацію та особистісний розвиток дитини в соціальному середовищі (школа, родина, дитячий колектив тощо) [4, с. 72].

Психологічний супровід дітей з особливими потребами є тривалим, безперервним і динамічним процесом, який являє собою узгоджену діяльність психолога, що включає п'ять взаємопов'язаних елементів:

- регулярне спостереження за медико-психологічним і психолого-педагогічним станом дитини у контексті її психічного розвитку;
- забезпечення соціально-психологічного середовища, сприятливого для розвитку психіки дитини в соціальній взаємодії;
- надання постійної психологічної підтримки дітям із порушеннями розвитку у формах консультування, психокорекційної роботи та допомоги;
- психологічна підтримка батьків дітей з труднощами у розвитку на постійній основі;
- організація життєдіяльності дітей з урахуванням їхніх психофізіологічних особливостей і потреб.

Процес спостереження за психологічним станом дитини є складним і вимагає злагодженої співпраці всіх спеціалістів, які беруть участь у забезпеченні її повноцінної життєдіяльності [7, с. 203].

У числі фахівців, що здійснюють супровід дітей з порушеннями розвитку, обов'язкову роль відіграють психолог, який координує психологічний супровід, а також педагог-дефектолог, лікар-психіатр або невропатолог. Необхідно виокремити основні стадії психологічного супроводу інклюзивної освіти [6]. Підготовчий етап включає такі дії:

- встановлення взаємозв'язку з усіма учасниками процесу супроводу;
- визначення обсягу завдань та послідовності дій у рамках психологічного супроводу;
- оформлення необхідної документації;
- розроблення графіку діяльності [4, с. 74].

У процесі міждисциплінарної взаємодії практичний психолог відіграє ключову роль у формуванні єдиного підходу до підтримки дитини з особливими освітніми потребами. Під час комунікації з іншими спеціалістами (педагогами, лікарями, логопедами, соціальними працівниками тощо) психолог має не лише донести основну мету психологічного супроводу, але й детально проінформувати колег про актуальний стан дитини, рівень її емоційного, когнітивного та соціального розвитку, а також оцінити потенційні можливості її адаптації та інтеграції в соціум.

На цьому етапі фахівець з психології уточнює поставлений медичний або психолого-педагогічний діагноз, з'ясовує дані щодо перебігу лікування, характеру освітнього процесу, динаміки розвитку, а також залучає інших учасників командної взаємодії до обговорення бачення ситуації. Запрошення колег до висловлення власної думки про дитину дозволяє створити багатопрофільну, більш цілісну та об'єктивну картину її потреб і ресурсів. Водночас психолог виступає джерелом професійної інформації для інших спеціалістів: він ознайомлює педагогів і лікарів з результатами власних досліджень, дає пояснення щодо індивідуальних психологічних особливостей дитини, що сприяє точнішому розумінню суті порушення та вибору ефективних методів роботи з нею.

Орієнтаційний етап психологічного супроводу включає такі важливі завдання:

- встановлення доброзичливого контакту з батьками, родичами та іншими членами родини дитини з особливими потребами;
- налагодження взаємодії з педагогічним колективом, зокрема з класним керівником або вихователем, у групі чи класі, де навчається дитина;
- надання фахівцям інформації про результати психологічного обстеження дитини, пояснення висновків і рекомендацій;
- організація колективного обговорення з педагогами та іншими спеціалістами особливостей психічного розвитку дитини, її сильних сторін, труднощів і ресурсів.

Етап планування зосереджений на формуванні індивідуальної стратегії роботи з дитиною. Його ключові напрями:

- розробка індивідуальної програми психологічного супроводу, що враховує як діагностичні результати, так і потреби дитини в навчанні, розвитку та адаптації;
- погодження цієї програми між усіма фахівцями, які беруть участь у підтримці дитини, для забезпечення узгодженості дій та єдності педагогічного впливу.

У фокусі діяльності практичного психолога, що забезпечує інклюзивне або інтегроване навчання, перебувають низка пріоритетних завдань, зокрема:

- недопущення формування у дитини з особливими потребами психопатологічних особливостей, спричинених впливом обмежень чи несприятливих умов середовища;
- профілактика затримки пізнавального розвитку, гальмування особистісного становлення, запобігання інфантильним тенденціям;
- стабілізація емоційного стану дитини, формування її вольових якостей, підвищення стресостійкості та впевненості;
- розвиток позитивного ставлення дитини до власних особливостей, формування віри в можливість компенсації чи подолання дефекту;
- організація просвітницької роботи серед учнівського колективу та педагогів, спрямованої на подолання упереджень, розвиток толерантності й емпатії до дітей з особливими потребами;
- сприяння налагодженню конструктивної взаємодії дитини з ровесниками, членами родини та вчителями;
- допомога у формуванні цілісної системи уявлень дитини про світ і про саму себе, розвиток її самосвідомості;
- впровадження ефективних психолого-педагогічних форм і методів роботи, які створюють передумови для повноцінного навчання, розвитку і соціалізації дитини з особливими потребами [5, с. 45].

Зазначені завдання реалізуються через ключові напрями діяльності практичного психолога, що здійснює супровід інклюзивної освіти:

- здійснення психологічної діагностики;
- проведення психологічної корекції;
- надання психологічного консультування;
- організація психологічної реабілітації;
- забезпечення психологічної підтримки.

Основною метою психодіагностики є всебічне вивчення пізнавальної та особистісної сфер дитини з метою з’ясування структури порушення, виявлення збережених психічних компонентів, на які можна спиратись у роботі. Психодіагностична діяльність також може бути орієнтована на батьків.

Психологічна корекція має на меті стимулювання розвитку окремих психічних функцій – пам’яті, мислення, уваги, які відіграють ключову роль у навчальному процесі, а також налагодження взаємин дитини з батьками, ровесниками та друзями.

Психологічне консультування (освітньо-консультативна діяльність) зазвичай спрямоване на роботу з педагогічним колективом і батьками дітей із особливими

потребами, але може також здійснюватися безпосередньо з дитиною. Такий вид взаємодії передбачає активізацію внутрішніх психологічних резервів дитини, які допомагають їй подолати складну життєву ситуацію. У цьому випадку акцент ставиться не на обмеженнях розвитку, а на потенціалі особистості.

Основні форми освітньо-консультативної взаємодії включають:

- лекції для вчителів і батьків;
- психолого-педагогічні семінари, семінари-практикуми;
- створення інформаційних пам’яток з актуальних питань виховання дітей з особливими потребами;
- розроблення рекомендацій педагогам щодо впровадження особистісно орієнтованого підходу в навчанні та вихованні;
- індивідуальні бесіди з учнями;
- індивідуальні та групові консультації для батьків і вчителів [4, с. 76].

Психологічну реабілітацію слід трактувати як процес відновлення ослаблених або частково втрачених психофізіологічних функцій та рис особистості дитини, що має на меті розвиток її індивідуальних можливостей. Реабілітація спрямована на формування у дитини навичок самостійного функціонування в нових соціальних обставинах, подолання або компенсацію наявних труднощів. У контексті шкільної освіти реабілітаційна діяльність охоплює участь у вдосконаленні організації навчально-виховного процесу, визначення оптимального обсягу навчального навантаження для запобігання нервовим перенапруженням та посиленню адаптаційного потенціалу учнів з особливими потребами.

Особливе значення у цій роботі має також емоційна підтримка та створення відчуття безпеки для дитини. Діти з особливими освітніми потребами часто стикаються з бар’єрами не лише фізичного, а й психологічного характеру: знеціненням, нерозумінням, булінгом, емоційною ізоляцією. У цьому контексті важливим завданням педагогів та соціальних педагогів є формування позитивного мікроклімату в класі, де кожна дитина відчуває свою цінність і приналежність до колективу. Як підкреслює Л. Штефан, організація соціально-педагогічної діяльності в школах України має бути зорієнтована на партнерство та підтримку, де дитина стає активним учасником освітнього процесу, а не пасивним об'єктом педагогічного впливу [7, с. 203].

Крім того, необхідно враховувати родинне оточення дитини, адже саме сім’я є основним середовищем формування первинних установок, звичок і моделей поведінки. Тому ефективна співпраця з батьками, їх консультування та залучення до освітнього процесу сприяє цілісному розвитку дитини. Як зазначає О. В. Гаяш, успішність корекційної роботи багато в чому залежить від узгодженості дій між педагогами, фахівцями та родиною, з урахуванням індивідуальних особливостей дитини та ресурсів її найближчого соціального оточення [1, с. 45].

Слід також наголосити на ролі освітніх програм, які повинні бути адаптовані або модифіковані відповідно до конкретних потреб учня. Це стосується не лише змісту навчального матеріалу, а й форм, методів і темпу його подачі. Інноваційні методики, засновані на принципах диференційованого та індивідуального підходу, дозволяють забезпечити включення кожної дитини до активного навчання. У межах інклюзивного підходу, як стверджує авторський колектив під редакцією А. Г. Обухівської, важливо навчати вчителів працювати з урахуванням розмаїття учнівського колективу, долати власні упередження й активно залучати всіх учасників освітнього процесу до створення інклюзивної культури [5, с. 38].

В умовах новітніх змін в освітній політиці України, зокрема в контексті імплементації інклюзивної освіти, перед педагогічною громадою постають нові виклики. Це вимагає системної підготовки кадрів, розвитку спеціалізованих програм, методичних матеріалів, створення ресурсних центрів підтримки інклюзивного навчання. Як підкреслює Н. І. Рудкевич, системна соціально-педагогічна робота є

основою для формування інституційної спроможності школи реагувати на різні потреби дітей і забезпечити їм рівні стартові можливості [6, с. 221].

Отже, робота з дітьми, які потребують особливої уваги, – це не лише педагогічне завдання, а й прояв соціальної справедливості, гуманізму та поваги до людської гідності. Це довготривалий, напружений, але надзвичайно важливий процес, результатом якого стає не лише академічна успішність дитини, а й її психологічне благополуччя, соціальна адаптація та відчуття власної цінності.

Висновки. Робота з дітьми, які потребують особливої уваги, є важливою складовою сучасного освітнього процесу та вимагає глибокого розуміння індивідуальних особливостей кожного учня. Така діяльність виходить за межі традиційного навчання й вимагає від педагогів не лише професійної компетентності, а й високого рівня емпатії, терпіння та психологічної чутливості. Основним завданням школи є створення безпечного, підтримувального та інклюзивного середовища, у якому кожна дитина почуватиметься прийнятою, значущою та здатною до успішного розвитку. Важливою умовою ефективної роботи з цією категорією учнів є міждисциплінарна взаємодія вчителів, психологів, соціальних працівників, адміністрації та батьків, а також використання індивідуальних освітніх траєкторій, адаптованих методик і програм. Не менш значущою є роль моральної підтримки, формування довірчих стосунків та розвитку сильних сторін дитини як основи для подолання труднощів. Таким чином, успішна інтеграція дітей, які потребують особливої уваги, в навчальний процес сприяє не лише їхньому особистісному становленню, а й формуванню гуманного, толерантного та відкритого до різноманітності суспільства. Робота з такими дітьми – це не лише педагогічний виклик, а й можливість проявити справжнє покликання вчителя як наставника, вихователя і партнера у складному, але надзвичайно важливому процесі розвитку кожної дитини.

Список використаних джерел

1. Гаяш О.В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку : Науково-методичний посібник для вчителів інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків / Укладач О. В. Гаяш. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2016. 120 с.
2. Закон України «Про освіту» зі змінами 2025 рік №2145-VIII від 05.09.2017. URL: https://urst.com.ua/act/pro_osvitu
3. Конвенція про права дитини від 21 грудня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
4. Матвєєва О. Напрями психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у закладі загальної середньої освіти. 2020. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731178/1/%D0%B8.pdf
5. Психологічний супровід інклюзивної освіти : [метод. рек] / автор. кол. за заг. ред. А. Г. Обухівська. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.
6. Рудкевич Н.І. Методика соціально-педагогічної роботи : навчально-методичний посібник. Львів: Растр-7, 2021. 324 с.
7. Штефан Л. Особливості організації соціальнопедагогічної діяльності в школах України. Витоки педагогічної майстерності. 2016. Випуск 17. С. 201-208

***Дунець Мирослава**,*
асистент вчителя початкових класів
Новоушицького ліцею
Хмельницької області

Організація роботи асистента вчителя в інклюзивному класі з дітьми, які потребують особливої уваги

***Анотація.** У статті описано роботу асистента вчителя і введення документації, висвітлено питання взаємодії асистента вчителя і вчителя в інклюзивному класі.*

***Ключові слова:** асистент вчителя, інклюзивний клас, індивідуальний підхід, індивідуальна програма розвитку, індивідуалізація, адаптація, професійний розвиток, співпраця.*

Сьогодні в Україні відбувається формування нової освітньої політики, яка передбачає включення кожної дитини у загальноосвітній процес і тим самим забезпечує реалізацію її права на освіту.

Основою концепції інклюзивної освіти є принцип, що всі діти повинні мати однакові можливості у навчанні в усіх типах закладів освіти.

Щороку в закладах освіти зростає кількість інклюзивних класів. У деяких закладах освіти такі класи створюються вперше. Для того, щоб діти, котрі мають особливі освітні потреби, досягли тих результатів навчання, які передбачені у відповідному Державному стандарті загальної середньої освіти, та могли навчатися в інклюзивному класі разом з іншими дітьми, до штату закладу освіти вводиться посада «асистента вчителя». Це визначено частиною 4 статті 33 Закону України “Про освіту”. Посада “асистент вчителя” вже не нова, але, якщо порівнювати з іншими посадами, вона існує не так давно.

Асистент вчителя забезпечує особистісно-орієнтоване спрямування освітнього процесу для учня з особливими освітніми потребами (частина 6 статті 26 Закону України “Про повну загальну середню освіту”). У своїй діяльності асистент учителя керується Конституцією та Законами України, указами Президента України, рішеннями Кабінету Міністрів України, органів управління освітою всіх рівнів з питань освіти й виховання учнів, запровадження інклюзивної освіти, правилами та нормами охорони праці, санітарними нормами, техніки безпеки і пожежної безпеки, а також Статутом закладу, правилами внутрішнього трудового розпорядку, наказами директора та посадовою інструкцією, дотримується Конвенції ООН про права дитини.

Простіше кажучи, асистент вчителя допомагає вчителю здобувати знання та розвивати здібності й навички дитині з особливими освітніми потребами, яка навчається в інклюзивному класі.

Асистент вчителя входить на постійній основі до складу команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, яка здобуває освіту в умовах інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти. Виконує кілька функцій, а саме:

Організаційну:

- спостерігає за дітьми для вивчення їх індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб;
- бере участь в організації освітнього процесу дітей з ООП;
- бере участь в розробці індивідуальних програм розвитку дітей;
- адаптує освітнє середовище, навчальні матеріали відповідно до потенційних можливостей та з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дітей з ООП;

- оцінює спільно з вчителем рівні досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених індивідуальною програмою розвитку;
- готує інформацію для учасників команди супроводу за результатами спостереження за дітьми щодо їх індивідуальних особливостей, інтересів та потреб;
- надає інформацію батькам, педагогічним працівникам про особливості дітей з ООП;
- веде документацію.

Навчально-розвивальну:

- надає освітні послуги;
- здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з ООП;
- сприяє розвитку творчих здібностей дітей з ООП, поліпшенню їхнього психоемоційного стану;
- створює навчально-виховні ситуації, обстановки оптимізму та впевненості у своїх силах і майбутньому;
- бере участь у розробці індивідуальної програми розвитку;
- переглядає актуальні цілі для дитини з особливими освітніми потребами;
- спілкується з батьками;
- надає необхідну консультативну допомогу;
- інформує про досягнення учнів;
- постійно підвищує професійний рівень та педагогічну майстерність.

Діагностичну:

- разом із групою фахівців оцінює навчальні досягнення та аналіз динаміки розвитку учнів;
- оцінка виконання індивідуальної програми розвитку.

Прогностичну:

- участь у розробці індивідуальної програми розвитку;
- перегляд актуальних цілей для дітей з особливими освітніми потребами.

Консультативну:

- спілкування з батьками;
- надання необхідної консультативної допомоги;
- інформування про досягнення учнів;
- постійне підвищення професійного рівня та педагогічної майстерності.

Варто наголосити – перелік необхідних документів для асистента вчителя повинен бути вказаний у його посадових обов'язках.

Тепер поглянемо на перелік документів, ведення яких входить в обов'язки асистента вчителя.

1. Річний план роботи асистента вчителя.

Цей вид документації можна назвати обов'язковим, адже в річний план записую всі види робіт, визначені посадовою інструкцією. Також в ньому є: зміст діяльності, терміни виконання, особливості взаємодії з учителями інклюзивного класу та розподіл функцій між педагогами.

План містить такі розділи: організаційна та навчально - корекційна робота, співпраця з учителями - предметниками, вчителями-дефектологами, медичними працівниками, практичним психологом, соціальним педагогом (командою супроводу), робота з батьками та громадськістю, методична та самоосвітня робота, інформаційно-консультаційний напрям роботи, робота з документацією.

2. Графік роботи асистента вчителя.

На кожен інклюзивний клас виділяється ставка асистента вчителя в розмірі 25 годин на тиждень. У графіку зображують такі види діяльності асистента вчителя: навчальна робота, індивідуальний супровід, виховна робота, співпраця з педагогами, співпраця з батьками.

3. Зведена таблиця (розклад уроків / вид діяльності).

Допомога асистента вчителя може бути необхідна не на всіх уроках. Тож у зведеній таблиці відзначається, на яких заняттях асистент має активно працювати в класі, а на яких може займатись заповненням необхідних документів. Якщо урок відбувається поза межами закладу, в колонці про місце його проведення робиться відповідний запис.

4. Список учнів з особливими освітніми потребами.

Вносяться імена дітей, соціально-педагогічний супровід яких здійснює асистент вчителя. Також вказувати такі дані: висновок інклюзивно-ресурсного центру про стан дитини з особливим освітніми потребами, психолого-педагогічний висновок, освітня програма, вид корекційних занять, кількість годин та особу, яка їх проводить.

5. Щоденний план роботи асистента вчителя.

У щоденному плані роботи зазначається: дату й клас, прізвище та ім'я учня з особливими освітніми потребами, індивідуальний супровід дитини, відвідування уроків у класі, адаптацію навчальних матеріалів, роботу з батьками та педагогами, корекційно-розвиткову роботу.

6. Журнал обліку робочого часу.

В разі відсутності дитини з ООП у закладі освіти з поважних причин, асистент учителя заповнює журнал обліку робочого часу. Сюди входить дата та кількість годин, витрачених на певний вид освітньої діяльності.

7. Індивідуальна програма розвитку.

Створюється для кожної дитини з ООП на основі висновку інклюзивно-ресурсного центру та закріплює перелік психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять. По суті документ є «контрактом» на певні види діяльності між педагогічним колективом і батьками дитини з особливими освітніми потребами.

ІПР розробляється на 1 рік командою психолого-педагогічного супроводу дитини. Її слід переглядати двічі на рік або (за нагальної потреби) частіше. Змінити програму можна через збори команди психолого-педагогічного супроводу (за присутності батьків або асистента учня).

Наприкінці року асистент і класний керівник разом оцінюють рівень досягнення цілей навчання, передбачених ІПР.

8. Щоденник спостережень за дитиною з ООП.

Ведення цього документу є одним з основних обов'язків асистента вчителя. Він має такі важливі функції:

- спостереження за дитиною з метою вивчення індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів і потреб;
- оцінка (спільно з учителем) рівня досягнення кінцевих цілей, передбачених ІПР.

Завдяки таким спостереженням асистент може відстежити динаміку розвитку дитини з особливими освітніми потребами, актуалізувати цілі, які необхідно включити до індивідуальної програми розвитку або переглянути ті, які виявилися за складними для учня.

Форма ведення журналу не стандартизована, тому це можуть бути такі пункти: ПІБ учня, дата, тема уроку, академічні навички, поведінка на уроці, активність в освітньому процесі, поведінка у позаурочний час, спілкування з однолітками, взаємодія з дорослими, навички самообслуговування тощо.

9. Журнал обліку консультацій та просвітницьких заходів.

Оскільки асистент консультує батьків учнів з ООП та організовує просвітницькі заходи, доцільно фіксувати всі дані і про цей вид діяльності. Можна зробити у вигляді таблиці, в якій є такі колонки: дата, ПІБ особи, якій надано консультацію, тема консультації, підпис особи, якій надано консультацію, підпис особи, яка надала консультацію.

10. Журнал обліку методичної роботи.

У методичному посібнику НУШ методична робота трактується, як «діяльність, спрямована на постановку педагогічних задач, які вдосконалюють систему освіти дітей з ООП, а також, вироблення нестандартних шляхів та засобів їх розв'язання з метою розвитку суб'єктів освітньої взаємодії».

У журнал записують участь у конференціях чи іншу діяльність, що допомагає покращити викладацькі здібності асистента вчителя та позитивно вплинути на освітній процес у закладі. Облік методичної роботи можна вести у формі таблиці.

11. Портфоліо дитини.

Портфоліо – інструмент, який демонструє досягнення учня. Проте педагоги часто використовують інформацію з портфоліо для планування ІПР. Ця документація допомагає зрозуміти, що вміє робити дитина, перед тим, як планувати наступні кроки. Користуючись інформацією з портфоліо, педагоги мають можливість дізнаватися про сильні й слабкі сторони дитини, хід її мислення, прогрес в опануванні навичок тощо.

Портфоліо може мати вигляд папки з роботами (малюнки, опитування, робочі зошити, роботи на роздруківках, коментарі педагога, список прочитаних книг, самооцінювання, коментарі батьків). Обмежень не існує. Головне, аби матеріали допомогли визначити прогрес дитини в освоєнні навичок наприкінці певного періоду.

Кількість документів визначається доцільністю та обсягами інформації, що потребує документування. Аби дізнатися загальні принципи ведення документації можна звернутись до наказу №676 «Про затвердження інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти».

Співпраця між асистентом вчителя та вчителем є основою успішного функціонування інклюзивного класу, є аспекти, які варто врахувати для побудови цієї партнерської взаємодії. Деякі ключові аспекти, які варто врахувати для побудови цієї партнерської взаємодії, включають встановлення чіткого взаєморозуміння та комунікації, розподіл обов'язків, індивідуалізацію та адаптацію навчального процесу для кожного учня, спільне планування та використання ресурсів, а також постійний професійний розвиток обох партнерів. Завдяки цим аспектам вчитель та асистент вчителя можуть ефективно співпрацювати для досягнення успіху кожного учня у класі.

Тому важливо, в першу чергу, звернути увагу на такі аспекти:

1.Взаєморозуміння та комунікація: ефективна комунікація між асистентом вчителя та вчителем є основою успішного партнерства. Вони повинні чітко визначити свої ролі, обов'язки та очікування одне від одного, а також забезпечити відкриту та взаємну підтримку.

Чітке визначення ролей, обов'язків та очікувань допомагає уникнути недорозумінь та конфліктів, а також сприяє ефективному виконанню завдань. Відкритість та взаємна підтримка створюють атмосферу довіри та сприяють спільним зусиллям у досягненні спільних цілей. Постійна взаємодія та обмін ідеями дозволяють вчителю та асистенту вчителя швидко реагувати на потреби учнів та ефективно адаптувати навчальний процес для досягнення максимального успіху кожного учня.

2.Розподіл обов'язків: важливо чітко визначити, які завдання виконуватиме вчитель, а які – асистент вчителя. Вчитель може зосередитися на плануванні та проведенні уроків, а асистент – на індивідуальній підтримці учнів з особливими потребами.

3.Індивідуалізація та адаптація: асистент вчителя може надавати індивідуальну підтримку учням з різними потребами, допомагаючи їм засвоювати матеріал на рівні, що відповідає їхнім можливостям.

4.Спільне планування та використання ресурсів: вчителі та асистенти можуть спільно планувати уроки, використовуючи різноманітні педагогічні методи та ресурси для підтримки різних типів учнів у класі. Під час спільного планування вчителі та асистенти можуть використовувати різноманітні педагогічні методи, такі як диференційоване навчання, кооперативне навчання, проектне навчання та інші. Вони також можуть використовувати різні ресурси: відео, аудіозаписи, інтерактивні

презентації, інтерактивні вправи та ігри, щоб забезпечити різноманітність в навчальному процесі.

Постійний професійний розвиток як вчителя, так і асистента вчителя, є важливим для вдосконалення їхньої практики та розширення знань у сфері інклюзивної освіти. Професійний розвиток може включати участь у тренінгах, семінарах, конференціях та інших формах навчання, спрямованих на розвиток компетентностей у сфері інклюзивної освіти. Вчителі та асистенти можуть також здобувати нові знання шляхом читання наукової літератури, спілкування з колегами та експертами, а також через самостійну рефлексію та аналіз своєї практики. Що важливо, постійний професійний розвиток допомагає вчителям та асистентам вчителя залишатися оновленими з останніми тенденціями та кращими практиками в інклюзивній освіті, що в свою чергу дозволяє їм надавати якісну та ефективну підтримку всім учням у класі.

Співпраця асистента вчителя та вчителя в інклюзивному класі вимагає від обох сторін відкритості, толерантності та взаємної поваги. Це партнерство не лише сприяє успішній адаптації учнів з особливими потребами у навчальному середовищі, але й створює атмосферу взаємопідтримки та розвитку для всіх учасників освітнього процесу.

Отже, асистент вчителя – це посередник між дитиною та іншими дітьми і дорослими в шкільному середовищі. Для того, щоб умови знаходження такої дитини в школі були по-справжньому комфортні та мотивували її на розвиток, робота асистента педагога (як і будь-якого іншого дорослого, який працює з дитиною з особливими освітніми потребами) повинна ґрунтуватися на наступних переконаннях: віра в можливості дитини, щирий інтерес до її особистості, прийняття її особливостей, доброзичливість, терпіння, послідовність.

Список використаних джерел

1. Будяк Л.В. Інклюзивне навчання в сільському загальноосвітньому закладі / Л.В. Будяк. – Черкаси. – 2010 – 40 с.

2.Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка / за редакцією: В.І. Бондаря, В.В. Засенка. – К. 2004. – 152 с.

3. Елен Р. Данієлс Залучення дітей з особливими потребами загальноосвітніх класів / Елен Р. Данієлс, Кей Стаффорд – Львів : Товариство «Надія», 2000. – 256 с.

4. Ервін Е. Підготовка вчителів і вихователів до роботи в інклюзивних класах та групах / Е. Ервін, Д. Кугельмас – Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». – К. – 2000 – 150 с.

5. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: науково-методичний збірник. – К. : ФОП Придатченко П.М., 2007. – 336 с.

6. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади Монографія / https://naurok.com.ua/metod-senkan-sinkveyn-113908.html

https://vseosvita.ua/library/embed/01006jvx-bd54.docx.html

Крохмалюк Галина,
вчитель початкових класів,
Вільховецький ліцей ім. Ф.С. Бацури
Новоушицької селищної ради
Хмельницької області

Підтримка батьків, що виховують дитину з ООП, як одна з умов здійснення успішної інклюзії

Анотація. *У статті висвітлено проблеми дітей з обмеженими можливостями. Основні підходи до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я: сегрегація, інтеграція, інклюзія. Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти в Україні.*

Ключові слова: *команда, діти з особливими потребами, корекція, психічні процеси.*

Організація навчання дітей з обмеженими можливостями у звичайних школах вимагає багато зусиль. На жаль, більшість шкіл не пристосовані зараз до того , щоб у них знаходилися діти з важкою формою інвалідності. Крім того, по відношенню до дітей – інвалідів існує негативне ставлення з боку інших людей, а також стереотипи та хибні погляди з приводу можливостей інвалідів: що вони можуть, а чого не можуть. Формування позитивного ставлення до дітей з особливими потребами.

Значно зріс інтерес до спільного навчання дітей з різними потребами в єдиному освітньому середовищі в останні роки.

У своїх класах педагоги мають створювати демократичну атмосферу і всіляко сприяти формуванню дружніх дитячих колективів. Усі діти, незалежно від стану їхнього здоров'я, статі, раси, походження та інших чинників, повинні мати однакові права й можливості. Зважаючи на це, важливо зосередити увагу на забезпеченні рівних можливостей усім дітям у класі. Також необхідно, щоб усі учні відчували себе повноправними та цінними членами колективу. Це почуття належності надзвичайно важливе.

Сприяння соціальній взаємодії та дружбі дітей з особливими потребами та їхніх однолітків. Кожна людина впродовж свого життя налагоджує найрізноманітніші соціальні стосунки, оскільки вони є невід'ємною складовою нашого буття. Більшість дітей налагоджує дружні стосунки з ровесниками природним шляхом. Однак деяким дітям, зокрема, з особливостями психофізичного розвитку, доводиться в цьому допомагати (шляхом створення відповідних можливостей). Діти легше вступають у нормальні соціальні та дружні стосунки в середовищі, де такі взаємини цінуються й заохочуються. Це означає, що педагоги постійно мають створювати ситуації для розвитку позитивних соціальних взаємин учнів. Завдяки контактам із друзями діти розвиваються емоційно та соціально, вони вчаться жити в злагоді з людьми, у них формується самоповага. Дружба дає дітям відчуття потрібності, а також пробуджує палітру позитивних почуттів.

Рекомендації

Сприяйте налагодженню дружніх стосунків дітей природним шляхом. Не намагайтеся силувати дітей до дружби, оскільки такі взаємини мають розвиватися природно. Не приділяйте цьому питанню надмірної уваги й не занадто наполягайте на необхідності взаємодії дітей з особливими потребами та учнів із типовим розвитком. Такими діями ви можете закріпити у свідомості останніх ідею, що дітям з особливими потребами необхідно допомагати, не ідею, що слід налагоджувати рівноправні взаємовигідні соціальні стосунки.

Учіть дітей з повагою ставитися до товаришів і додержуватися норм поведінки під час взаємодії. Наприклад, комусь можуть бути неприємні часті торкання. Інколи

діти можуть ставитися до товаришів з особливими потребами як до великих ляльок або домашніх тварин. Слід вчити дітей поважати гідність однокласників з особливими потребами.

Демонструйте дітям позитивну соціальну поведінку. Якщо вчитель (вихователь) та інші дорослі в класі ставитимуться до всіх дітей з повагою, учні діятимуть аналогічно. Якщо ж вони бачитимуть грубе або неуважне ставлення дорослих один до одного та до вихованців, ймовірно, що вони наслідуватимуть це під час взаємодії з однолітками. Вчинки говорять більше за слова. Будь-які дії вчителя в класі не лишаються непоміченими й впливають на дітей.

Заохочуйте дітей до співробітництва й взаємного обміну послугами. Діти мають зрозуміти, що у всіх людей є певні таланти, що всі можуть бути корисні один одному. Вчіть дітей обмінюватися послугами. Це має бути взаємний, а не однобічний процес. Діти з особливими потребами мають не лише отримувати допомогу, а й надавати її іншим.

Дайте дітям зрозуміти, що допомога має бути доречною. Вчителі та вихователі інклюзивних класів часто стикаються з проблемою, коли діти з типовим розвитком намагаються все робити замість своїх товаришів з особливими потребами, їхнє бажання зрозуміле, але така надмірна допомога може призвести до нездорової залежності та нерівності в партнерських стосунках. Високі очікування щодо дітей з особливими потребами сприяють рівним стосункам і взаємній повазі дітей. Необхідно уважно стежити за поведінкою та сигналами дітей з особливими потребами. У багатьох випадках вони не потребують допомоги своїх товаришів або навіть не бажають її.

Вчіть дітей співчувати й наголошуйте на ідеї соціальної справедливості. Більшість дітей добре розуміє, що є справедливим, а що ні. Вчителі та вихователі не повинні говорити учням, що дітей з особливими потребами необхідно жаліти, оскільки стосунки, побудовані на жалості, не можуть бути рівними. Необхідно зосереджувати увагу на тому, що у всіх дітей з особливими потребами є власні інтереси, здібності й таланти, якими вони можуть поділитися з іншими. Це сприяє налагодженню рівноправних дружніх стосунків

Для педагогів, які не мають досвіду спілкування з інвалідами, не зайвим буде прислухатися до цих рекомендацій, вони допоможуть налагодити відносини і полегшити процес навчання. Не треба думати, що людина з обмеженими можливостями вимагає якогось спеціального поводження, просто це допоможе зняти незручність, що неминуче виникає, коли люди вперше зустрічаються з чимось для них незнайомим.

Адже саме вчитель може виховати майбутнє покоління в дусі толерантного відношення до «несхожого». Суспільство повинне позбавитися стереотипного уявлення , що всі інваліди – це просто «хворі люди», і сприймати кожного інваліда як особистість. За останні десятиріччя, в нашій країні, за даними Центру медичної статистики МОЗ України, рівень дітей з «особливими освітніми потребами» значно зріс. Це означає, що таким дітям і їхнім батькам необхідна соціальна, психологічна, педагогічна підтримка у вихованні дітей. Працюючи з дитиною-інвалідом я побачила, які проблеми чекають її. А.С.Макаренко говорив: «Виховання може бути успішним лише тоді, коли в основі педагогічної праці лежить певна програма розвитку даної конкретної особистості». Виникало багато питань, на які я шукала відповіді. У нашій школі навчається такі діти Адміністрація школи проводить активну роботу у цьому плані. Можу сказати, з власного досвіду, що чим раніше така дитина приходить у колектив «здорових» дітей, то легше їй адаптуватись. Але підліткам-інвалідам потоваришувати з «не такими як вони» дуже складно. Здорова молодь найчастіше ігнорує та уникає таких дітей, а останні заглиблюються в собі, втрачають довіру до людей, віру у власні сили. Навчаючи дитину з першого класу, я стикнулася з багатьма проблемами. По-перше, дівчинка була агресивно налаштована на всіх. Вона

прийшовши у клас, все що лежало на столі кидала на землю. Якщо я мала на собі якісь прикраси, то вона миттєво їх хапала. Часто любила ховатися під парту і там сидіти. Тоді і я присідала там біля неї і налагоджувала з нею контакт. Але поступово, разом із мамою ми її навчали. Хотілося б наголосити на тому, що дитині для нормального розвитку було потрібно, щоб батьки, школа, стали для неї однією великою родиною. З власного досвіду хочу сказати, що обов'язковим елементом навчання у нас є «співтворчість» вчителів, батьків і дітей. Працюючи з Настею, я побачила, що дівчинки головна проблема полягає в порушенні її зв'язків зі світом, в обмеженій мобільності, недостатності контактів з однолітками та дорослими, в обмеженому спілкуванні з природою, а іноді й елементарної освіти. Дитина, яка має інвалідність, може бути такою ж здібною та талановитою, як її здоровий однолiток, але виявити свій талант, розвинути його, принести користь суспільству їй заважає нерівність можливостей. На мою думку, дитина-інвалід – це людина, яка розвивається, має право на задоволення різнобічних соціальних потреб у пізнанні, спілкуванні та творчості. У нашій школі дітей з особливими потребами залучають до загальношкільних заходів, так на свято Осені ці діти розповідали вірші. На Новорічному святі водили хороводи і співали разом з усіма пісні. Брали участь у цікавих конкурсах. Ми їх не забираємо від класу. Вони разом з усіма дітьми раділи перемогам у конкурсах і переживали разом з учнями невдачі. Їй хочеться йти до діток. На перервах вони з учнями граються і з радістю поспішають до школи. Як було сказано, дівчинка зразу була дуже агресивна. (Характеризуючи агресію часто використовують таких два головних поняття, як агресивна поведінка, що відображає певну форму поведінки, спрямовану на нанесення шкоди іншому учасникові й агресивність, як властивість особистості). Отже, у нашому випадку, її агресія переросла у позитивну агресію. А, як відомо, позитивна агресивність, здебільшого, допомагає особистості швидше досягнути свого, відстоювати власну думку та переконання. Тепер ця агресивність допомагає Насті розвиватися, здобувати нові знання, уміння та навички. Я переглянула багато цікавої літератури. З деякою інформацією я хотіла б поділитися. Основні підходи до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я.

Сегрегація, інтеграція, інклюзія.

Розрізняють кілька підходів до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я. Основні з них – інтеграція, інклюзія.

Розрізняють кілька типів інтеграції.

Соціальна інтеграція. Діти з особливими потребами можуть брати участь разом з іншими дітьми в позакласній діяльності, такій як харчування, ігри, як у закладах дошкільної освіти, так і в загальноосвітніх навчальних закладах, однак, вони не навчаються разом .

Функціональна інтеграція. Як діти з особливими потребами, так і їхні однолітки навчаються в одному класі. Існує два типи такої інтеграції: часткова інтеграція та повна інтеграція. При частковій інтеграції діти з особливими потребами навчаються в окремому спеціальному класі та відвідують тільки окрем загальноосвітні заходи, тоді як при повній інтеграції такі діти проводять увесь час у загальноосвітніх класах. Саме останній тип інтеграції можна розглядати як справжню освітню інтеграцію.

Зворотна інтеграція. Про такий тип можна говорити тоді, коли здорові діти відвідують спеціальну школу.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Інклюзія – це процес. Важливо зазначити, що інклюзія має розглядатися як постійний пошук ефективних шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей. У цьому випадку відмінності розглядаються як позитивне явище, яке стимулює навчання дітей і дорослих.

Нормативно-правова база інклюзивної освіти. Міжнародне право.

Інклюзія в освіті як процес, у звіті, поданому відповідно до резолюції 37/20 . Ради з прав людини ООН 2019 року, є системою розширення можливостей особистості через: участь в освіті; забезпечення рівного доступу дітей з інвалідністю до загальноосвітніх шкіл; індивідуальні навчальні плани; забезпечення розумного пристосування; доступність освітніх середовищ і матеріалів; надання адаптованих навчальних матеріалів, допоміжних пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій . Зокрема, в п.4. Маскатської угоди вказано, що стратегія інклюзивного навчання – це створення та вдосконалення роботи навчальних закладів, що враховують інтереси дітей з особливими освітніми потребами і забезпечують безпечний, вільний від насильства і соціальних бар'єрів та ефективний простір навчання для всіх охоплює весь різноманітний контингент учнів та диференціює освітній процес щодо потреб учнів усіх груп та категорій. Зокрема в рамках шкільної системи за міжнародними стандартами проект декларації ставить за мету забезпечити безкоштовним 12-річним навчанням з обов'язковим 9-річним навчанням особи. Інклюзія передбачає створення освітнього середовища, яке відповідало би потребам і можливостям кожної дитини. Тому, стратегія інклюзивної освіти базується на наданні якісних освітніх послуг та адаптації освітнього середовища до потреб учнів.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, яка ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатись за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з ООП в умовах загальноосвітнього закладу. **Стихійна інклюзія** (формальна) – перебування дитини з особливими освітніми потребами у освітньому закладі, де не створені відповідні умови навчання і не забезпечується супровід командою освітніх потреб дитини. Підсумковий документ технічної консультації з питання виховання глобальної громадянськості.

• Міністерством освіти і науки України затверджено Примірне положення про команду психологопедагогічного супроводу дитини з ООП в закладі загальної середньої та дошкільної освіти. 14 листопада2018 року

• Введено постанову про перелік деяких категорій осіб з особливими освітніми потребами (Документ 952- 2018-п, чинний, поточна редакція — Прийняття від 14.11.2018) 14 квітня 2019 року

• Форму навчання встановлюють за Законом України «Про загальну середню освіту» - Документ 651-XIV, чинний, поточна редакція (Редакція від 09.08.2019, підстава - 2745-VI.

Отже, ми розглянули нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти на сьогоднішній день на міжнародному та державному рівнях які формують прогностичні цілі освіти.

Співпраця з батьками

Працюючи з мамою такої дитини я побачила в її очах скільки невимовного болю. Я намагалася достукатися до серця дитини. А мама, бачачи наші старання, допомагала нам. Ті завдання , які ми робили в школі , вона ще опрацьовувала вдома. Додатково займалася з нею. Наша праця не пройшла даремно. Дитина навчилася працювати. Стала більше уваги приділяти навчанню. Вона дуже рухлива, а коли дитина зайнята цікавим завданням, вона не має часу на щось інше. Дівчинка дуже любить шити і малювати. Разом ми і шили і малювали. У мами загорялися очі від того, що її дитина щось може і ми разом з мамою «ліпили» з цієї дитини ученицю. Це був важкий період. Були сльози, був розпач ,але ми змогли це все пережити.Для педагогів практика, орієнтована на сім'ю, означає визначення цілей і шляхів їх досягнення, погоджених із родинами. Це підвищує вірогідність отримання бажаних результатів, упевненість і компетентність, здатність батьків і родичів ухвалювати рішення стосовно їхньої дитини та всієї родини впродовж усього життя. Педагоги мають бути підготовлені до роботи з усіма членами родини. Водночас, і батьки мають бути готовими до співпраці зі школою.

Як свідчить досвід, сім'ї частіше отримують послуги, пов'язані з їхньою дитиною, і рідше – ресурси для вдосконалення власної роботи або добробуту. Родини дітей з особливими освітніми потребами відповідальні за них упродовж усього життя . Тому одне з найважливіших завдань педагогів – допомогти батькам повірити в себе, у власні сили, аби вони могли подолати всі проблеми. До кожної родини слід віднайти індивідуальний підхід, оскільки в кожної є свої потреби, можливості та пріоритети; одні потребують більшої підтримки, інші – меншої. Саме завдяки підтримці школи батьки отримують необхідний досвід і стають менш залежними від фахівців, коли приймають рішення стосовно догляду за дітьми з особливими потребами та визначення їхнього майбутнього. Освітні програми можуть впливати і на поведінку батьків, змінювати їхні сподівання щодо своїх дітей.

У школі були передбачені різні види спілкування та взаємодії між родинами і педагогами. Деякі батьки хочуть спілкуватися в письмовій формі, іншим потрібні особисті зустрічі. Поступово сім'ї набувають певного педагогічного досвіду, унаслідок чого у дітей поліпшуються знання та вміння, підвищується самоповага. Більшість родин ділиться з педагогами інформацією особистого характеру, що дає змогу вчителям з'ясувати, у чому їм потрібна допомога.

Запорукою добрих стосунків між школою та сім'єю є повага, некритичне ставлення (без критики) і співчуття. Оскільки родини є головними наставниками своїх дітей, вони мають повне право на особливу увагу й повагу з боку професіоналів. Шкільні педагоги допомагають батькам. Скажімо, ініціюють розмову на теми, про які сім'я говорити не наважується. Наприклад, чимало батьків «важких» дітей спочатку приховують свій гнів, образу, розпач. Коли ж вони бачать, що вчитель розуміє їхні переживання, вони охоче йдуть на контакт.

Педагоги мають урахувати сімейні обставини, співчувати родинам і відповідним чином демонструвати це під час спілкування. Спостерігаючи за реакцією батьків, учитель може визначити, чи достатньо ефективно він висловлює своє співчуття. Батьки проводять зі своїми дітьми найбільше часу і знають їх краще за інших. Можна сказати, що батьки – експерти з питань , які стосуються їхніх дітей. Педагоги ж – експерти з питань розвитку й освіти дітей загалом. Коли вчителі та батьки активно співпрацюють, їхні знання та ресурси подвоюються, що справляє загальний позитивний вплив на розвиток дитини.

Слухаючи трансляцію на сторінці «Нової української школи» розповідь кандидатки педагогічних наук, спеціальної педагогині, керівниці інклюзивних проєктів ГО «Бачити серцем» Наталію Гладких, застосовую у своїй роботі наступне:

Найголовніше – це співпраця з батьками, адже це ключ до успіху. І саме вчителю треба підібрати ключик до батьків, щоб вони відкрилися.

Можете наголосити, що чим докладніше батьки заповнять опитувальник, тим більше ви врахуєте потреби та особливості дитини. Пункт опитувальника про мотивацію дуже важливий. Адже спочатку ми будемо спиратися на те, що дитина любить, що їй цікаво, заохочуючи її. Наприклад, використовуючи її улюблені іграшки. Також важливий останній пункт "Ваш запит". Йдеться про те, що батьки хочуть, аби дитина вміла. Часто батьки розповідають, що дитина має навчитися читати чи писати. А інколи й нічого не хочуть. З цього пункту ми зрозуміємо, які батьки, як вони допомагають дитині, як підтримують і чи прийняли її такою, як вона є. Також треба пам'ятати, що жодні батьки не хочуть, щоб у них народилася дитина з інвалідністю. Батьки розгублені. Вони цього не планували, тому проходять стадії від горювання до прийняття дитини. І це може тривати кілька років. Тож вчителі мають:

1. М'яко й тактовно давати оцінку ситуації, яку батьки не хочуть приймати. Об'єктивно описувати стан дитини й давати прості рекомендації за принципом: "Якщо батьки можуть це робити – даємо ще більше. Якщо не можуть – запитуємо, чим їм допомогти".

2. Не руйнувати надії батьків. Треба наголошувати: "Разом ми зможемо більше".

3. Розповідати, що дитині вдавалося добре протягом дня за формулою бутерброда: чергувати, що вдалося й що не вдалося.

4. Бути поруч із батьками, встановити довірливі взаємини.

5. Не приймати критику за особисту образу. Батьки стикалися з різними спеціалістами, тому критикують, з огляду на свій власний досвід комунікації.

Сподіваюсь, що зазначені поради будуть корисними для повсякденної роботи педагога в класі, де навчається дитина з особливими освітніми потребами.

На завершення, хотілось би сказати, що вчитель у своїй роботі повинен враховувати вікові та індивідуальні особливості психічних процесів дітей. Навчання повинно сприяти їх розвитку.

Список використаних джерел та літератури

1. Журнал «Англійська мова та література», жовтень 2011 р. С. 20.

2. Збірник наукових праць Шкільна освіта Хмельниччини: психолого–педагогічний супровід модернізаційних процесів Хмельницький, 2017. С.85-88.

3. Кот Н. Педагогічна допомога родині у вихованні дітей з особливими потребами //Н. Кот// Кроки до компетентності та інтеграції в суспільстві.Контекст, 2000.- С. 266-268.

4. Інклюзія як нова філософія освіти // Радість дитинства – вільні рухи. - 2009. - №4. С.6.

5. Казаннікова О.В. Психологічний супровід агресивної дитини /О.В.Казаннікова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія.-2013.- Вип..39(3) .-с. 157- 162.

6. Закон України «Про вищу освіту» // Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція

— Редакція від 09.08.2019, підстава - 2745-VIIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.

7. Закон України «Про загальну середню освіту» - Документ 651-XIV, чинний,

поточна редакція — Редакція від 09.08.2019, підстава - 2745-VIII. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14.

8. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71

9. Інструктивно–методичні рекомендації МОН щодо організації інклюзивного навчання в закладах освіти. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne–navchannya/dlya–fahivciv/metodiki–inkluzia.

10. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, 1960. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_12018.

Лахман Тетяна,
вчитель початкових класів,
ліцей №4 ім. П. Жука
Хмельницької міської ради

Допомога учням з ООП. Адаптації середовища, стратегій, завдань, оцінювання

Анотація. *Адаптація дитини з ООП до навчання складний, але креативний та цікавий процес. Будь-яке рішення може стати вирішальним на цьому шляху. Потрібно пам'ятати, перш ніж вдатися до адаптацій ,потрібно зрозуміти та визначити індивідуальні потреби дитини. Тези висвітлюють ключові аспекти допомоги учням з особливими освітніми потребами.*

Ключові слова: *праймінг, інклюзивний простір, візуальна підтримка, нейровправи, Нумікон, альтернативний спосіб демонстрації знань, команда супроводу.*

Робота з дітьми з ООП у початкових класах потребує особливого підходу та розуміння. Тому її варто розпочати з праймінгу.

Праймінг –це дійсно цінний інструмент у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами(ООП). Він полягає в попередньому ознайомленні дитини з інформацією, матеріалами або діяльністю, яка очікує на неї. Це допомагає зменшити тривожність, підвищити передбачуваність та сприяти більш успішній участі в освітньому процесі.

У контексті роботи з дітьми з ООП, праймінг може бути особливо корисним, оскільки багато з них можуть мати труднощі з :

- **Розумінням нових ситуацій:** Праймінг допомагає створити знайомий контекст.
- **Переходами між видами діяльності:** Попереднє інформування готує дитину до змін.
- **Обробкою інформації:** Праймінг розбиває складну інформацію на менші, легші для сприймання частини.
- **Тривожністю:** Знання того, що очікує, може значно знизити рівень стресу.
- **Соціальною взаємодією:** Попереднє обговорення соціальних ситуацій може допомогти дитині почуватися більш впевнено.

Основні види праймінгу, які використовують для роботи з дітьми з ООП:

- Візуальний(соціальні історії, картки-підказки, відеомоделювання, візуальний розклад тощо)
- Вербальний(попереднє обговорення, повторення інструкцій, надання ключової інформації)
- Матеріальний (попереднє ознайомлення з інструментами, матеріалами, організація середовища)
- Аудіальний (прослуховування аудіоінструкцій, попереднє знайомство зі звуками, які можуть бути присутні під час діяльності)

Використання праймінгу є ефективною стратегією, яка допомагає створити більш передбачуване, безпечне та успішне навчальне середовище для дітей з ООП, сприяючи їхньому розвитку та самостійності.

Адаптація навчальних матеріалів та завдань є ключовим аспектом успішного навчання дітей з ООП. Оскільки кожна дитина є унікальною, адаптації мають бути індивідуалізованими та базуватися на її сильних сторонах, потребах та особливостях сприйняття інформації.

Ось основні напрямки та конкретні стратегії адаптації:

1. **Візуалізація:** Так, наприклад, діти з РАС часто є візуальними учнями. Надання інформації у візуальній формі може значно полегшити її розуміння та запам’ятовування.

- ***Організація навчального простору:*** Використовуйте візуальні маркери для позначення різних зон у класі, зони індивідуального начання, зони відпочинку, місць зберігання матеріалів тощо.
- ***Використання візуальних розкладів:*** Представляйте послідовність дій або етапи виконання завдання у вигляді картинок, фотографій, символів або письмових слів. Це допомагає дитині розуміти, що очікується і коли закінчиться певна діяльність.
- ***Візуальні інструкції:*** Замість довгих усних пояснень використовуйте картинки або схеми, що ілюструють кроки виконання завдання.
- ***Візуальні правила і очікування:*** Створіть візуальні правила поведінки у класі або під час виконання певного завдання

- ***Використання таймерів та візуальних сигналів часу:*** Допомагають дитині розуміти тривалість завдання та час до його завершення.

2. **Структурування та передбачуваність:** Діти з ООП краще навчаються в структурованому та передбачуваному середовищі.

- ***Чітка організація матеріалів:*** Використовуйте папки, файли, кольорове кодування для організації навчальних матеріалів.
- ***Послідовність та рутина:*** Дотримуйтеся сталого розкладу та рутин, попереджайте про будь-які зміни заздалегідь (візуально та вербально)
- ***Розбиття завдань на менші, керовані кроки:*** Великі завдання можуть бути складними та викликати тривожність.
- ***Забезпечення чітких інструкцій:*** Інструкції мають бути лаконічними, однозначними та легко зрозумілими.

3. **Модифікація навчального змісту:** Адаптуйте складність та обсяг навчального матеріалу відповідно до індивідуальних можливостей дитини.

- ***Спрощення мови:*** Використовуйте прості та зрозумілі речення, уникайте метафор, складної лексики.
- ***Зменшення обсягу завдань:*** Замість великої кількості однотипних завдань запропонуйте меншу кількість, але з акцентом на розуміння.
- ***Виділення ключової інформації:*** Використовуйте підкреслення, жирний шрифт, кольорове виділення для акцентування важливих моментів.
- ***Адаптація форматів завдань:*** Запропонуйте різні способи демонстрації знань(малюнок, усна відповідь, проєкт чи презентація з використанням комп'ютерних технологій тощо)
- ***Використання тем, що цікаві дитині:*** Залучення інтересів дитини може підвищити її мотивацію та залученість до навчання.
- ***Використання нейровправ для запуску мовлення та читання:*** Нейровправи можуть стати чудовим доповненням до інших методів запуску мовлення та навичок читання. Вони допомагають налагодити кращу взаємодію між різними відділами мозку, що безпосередньо впливає на ці навички. Звичайно, що має бути регулярність їх використання, ігрова форма, поступовість впровадження.
- ***Використання НУМІКОНУ на уроках математики*:** Нумікон – це наочний посібник, який може зробити уроки математики більш зрозумілими та захопливими для дітей різного віку, особливо для тих, хто має труднощі з абстрактним мисленням. Його потрібно поєднувати з іншими матеріалами, паличками, картками, годинником, а також з різними онлайн-ресурсами.

4. **Сенсорні адаптації:** Часто діти з РАС можуть мати підвищену або знижену чутливість до сенсорних подразників.

- ***Зменшення сенсорного навантаження:*** Забезпечте тихе робоче місце, уникайте яскравого світла, різких звуків, сильних запахів.
- ***Надання сенсорних інструментів:*** Дозвольте використовувати сенсорні іграшки (м'ячик-антистрес, еластичні стрічки) для саморегуляції.
- ***Регулюйте структуру матеріалів:*** Пропонуйте матеріали з різною структурою для розвитку тактильних відчуттів або, навпаки, уникайте неприємних текстур.

5. **Адаптація способів оцінювання:** Традиційні методи оцінювання можуть бути не завжди інформативними для дітей з ООП.

- ***Альтернативні форми оцінювання:*** Використовуйте портфоліо, спостереження, демонстрацію навичок, проєкти замість стандартизованих тестів.

- ***Індивідуальні критерії оцінювання:*** Оцінюйте прогрес дитини відносно її власних попередніх досягнень, а не порівнюйте з іншими.
- ***Надання додаткового часу:*** Дітям з ООП може знадобитися більше часу на виконання завдань.
- ***Розбиття оцінювання на менші етапи:*** Замість великого одного тесту проведіть кілька невеликих перевірок розуміння.

6. **Комунікаційні адаптації:** Враховуйте особливості комунікації дитини.
- ***Використання візуальної підтримки комунікації:*** Картки PECS, комунікативні дошки, символи.
- ***Проста та чітка мова:*** Говоріть повільно, чітко
- ***Надання часу для відповіді***
- ***Урахування невербальних комунікацій:*** Звертайте увагу на жести, міміку, позу дитини.

7. **Соціальні адаптації.** Підтримуйте соціальну взаємодію дитини в класі.
- ***Соціальні історії:*** Використовуйте соціальні історії для навчання соціальним навичкам та розуміння соціальних ситуацій.
- ***Моделювання соціальних ситуацій:*** Розігруйте соціальні сценарії, щоб допомогти дитині навчитися реагувати в різних ситуаціях.
- ***Структуровані соціальні групи:*** Створюйте невеликі групи для виконання спільних завдань під керівництвом дорослого.

Ключові принципи адаптації:
- **Індивідуальний підхід:** Адаптації мають бути розроблені з урахуванням унікальних потреб кожної дитини.
- **Співпраця:** Важлива співпраця між педагогами, батьками, асистентами вчителя, асистентом дитини та іншими фахівцями.
- **Постійний моніторинг та оцінка:** Ефективність адаптації необхідно постійно відстежувати та коригувати за потреби.
- **Гнучкість:** Будьте готові змінювати та експериментувати з різними адаптаціями.
- **Фокус на сильних сторонах:** Використовуйте сильні сторони дитини як основу для навчання та компенсації труднощів.

Адаптація навчальних матеріалів, завдань, оцінювання та освітнього середовища є динамічним процесом, який вимагає спостережливості, креативності та тісної співпраці з дитиною та її оточенням.

Список використаних джерел

1. Вправи для дітей з РАС. URL: https://osvita.mkrada.gov.ua/inkliuzyvna-osvita/21269/ (дата звернення: 14.04.2025)
2. Методика НУМІКОНА. URL: https://mathema.me/blog/metodika-numikon/ (дата звернення: 14.04.2025)
3. НУШ, методична підтримка. URL: https://www.educ.com.ua/ (дата звернення: 14.04.2025)
4. Ольга Малікова: “Інклюзія — не благодійність, а реалізація права дітей на навчання” https://novoshkola.com.ua/uk/news/inclusion-for-all-2022 (дата звернення: 06.04.2025)
5. Практики розвитку пам’яті. Лайфхаки від учителів | Нова українська школа https://nus.org.ua/2020/07/16/praktyky-rozvytku-pam-yati-lajfhaky-vid-uchyteliv/ (дата звернення: 07.04.2025)
6. Розвиваючі мультфільми для дітей. URL: https://ircenter.gov.ua/static-pages/useful_materials

7. Український логопедичний сайт. Нейровправи. URL: https://logopedia.com.ua/category/dydaktychni-igry/neyrovpravy/ (дата звернення: 14.04.2025)
8. Як підтримати учнів з ООП. Адаптації середовища, стратегій, завдань і оцінювання | Нова українська школа https://nus.org.ua/2020/11/27/yak-pidtrymaty-uchniv-z-oop-adaptatsiyi-seredovyshha-strategij-zavdan-i-otsinyuvannya/ (дата звернення: 07.04.2025)

Мартинюк Наталія,
Чапайло Лариса,
асистенти вчителя,
Славутська гімназія №6
Славутської міської ради

Як підтримати дітей інклюзивного класу, здобуваючи максимальні знання у сучасних умовах

Анотація. *У статті висвітлено теоретичне підґрунтя та практичні поради щодо створення безпечних умов у освітньому процесі. Представлено технології, які допоможуть впорядкувати психологічний стан і навчать боротися зі стресовими ситуаціями.*

Ключові слова: *стресові ситуації, тривожність, психо-емоційний стан, поради, технології, підтримка, безпека.*

Війна є надзвичайно травмуючою подією. І нам, дорослим, складно лишатися психологічно стійкими в умовах небезпеки, жахливих новин та «емоційних гойдалок». А дітям і підліткам набагато важче: їхня психіка ще не сформувала захисні механізми, як у дорослої людини, і вплив війни переживається болючіше. Вимушений перехід на дистанційне та змішане навчання став справжнім викликом та серйозним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу.

Часті повітряні тривоги та необхідність переходити до укриття постійно тримають психіку в напрузі. Мозку важко засвоювати нові знання, коли потрібно лише одне – вижити, бігти до укриття. За період повномасштабного вторгнення вчителі можуть помітити в дітей ознаки хронічного стресу.

Велика частина дітей також стикається з тим, що мати чи батько служать в ЗСУ. Діти також, на жаль, стикаються з втратами рідних чи з тим, що хтось з рідних отримав поранення і життя в родині змінилося.

Як підтримати дітей і допомогти їм зберегти психічне здоров’я під час війни? Захист і підтримка дитини – це обов’язок та відповідальність дорослих.

Безперечно, що кожна дитина особлива. Але все ж є діти, про яких говорять «особливі» не для того, щоб підкреслити унікальність здібностей, а задля того, щоб відзначити ті особливі потреби, які відрізняють їх від інших дітей. Психологи звертають увагу, що в усіх дітей, особливо молодших, під час війни може спостерігатися певний регрес у поведінці. Проявляється в тому, що вони вередують, не виконують домовленості, утрачають деякі навички.

Незалежно від стану здоров’я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, кожна людина має право на повноцінне життя, освіту, якість якої не відрізняється від якості освіти решти людей. Під час навчання дітей необхідно дбати про їх безпеку, психічний стан, зміцнення їх працездатності, уміння зосереджувати увагу, розвиток мисленнєвих операцій, здатність засвоювати нові знання.

Але разом з тим нам також важливо навчати дітей психотехнічних методів релаксації та зняття психоемоційного напруження.

Психіка дітей більш вразлива, ніж у дорослих, і водночас – адаптивна. Навіть коли відбувається травмуюча подія – якщо вчасно надати допомогу та підтримку, ризики шкоди значно зменшуються (наприклад, вірогідність появи посттравматичного та інших розладів).

В першу чергу, вчителям варто бути уважними до свого психічного стану. Бо як ми знаємо є правило в літаку «спочатку одягти маску собі, а потім дитині».

Тому для вчителів теж вкрай важливо піклуватися про власну безпеку, знаходити баланс між відпочинком та роботою, піклуватися про себе. Важливо в робочому колективі підтримувати один одного, проводити наради стосовно складний випадків серед дітей. Намагатися приймати такі рішення, де головним пріоритетом є користь та інтереси дитини.

Для покращення психоемоційного стану дітей важливо бути уважними до стану дітей та їх потреб, а також доцільно застосовувати такі методи: розвивальні вправи, сюжетно-рольові ігри, елементи арт-терапії, психогімнастику….

Основним завданням рекомендацій, які ми розглянемо далі, є не допустити, щоб вплив стресу спричинив психологічну травму чи призвів до регресу навичок у дитини з особливими освітніми потребами та що робити під час екстремальної ситуації.

До інструментів навчання і виховання належать психологічні методики, зокрема гештальт-вправи, основою яких є невимушене спілкування і співтворчість учителя та учня. Основна мета таких вправ – знімати нервову, психічну та м’язову напругу, зосереджувати увагу школярів, розвивати уміння краще розуміти себе і інших, створювати умови для особистісного зростання.

Так, у підготовчій частині уроку доцільно використовувати вправи «Зустріч руками», «Тут і зараз», «Комплімент», «Побажання» та ін. Ці вправи допомагають налаштуватися на роботу, сприяють самозосередженню, налаштовують дітей на позитив.

У сучасному світі, перебуваючи в постійному русі та стрімких змінах, здатність думати творчо та знаходити нестандартні рішення стає дедалі важливішою для досягнення успіху в різних сферах життя. Цьому сприяє розвиток креативного мислення, адже воно у повсякденному житті допомагає знаходити нові способи розв’язання проблем, насолоджуватися процесом творчості та вносити різноманітність в життя. Воно дає змогу побачити звичне під іншим кутом і насолодитися незвичайними моментами, що запам’ятовуються.

Розвиваючи креативне мислення, під час уроку не обмежуйте дітей безліччю правил: розмірений порядок і чітко розписані обов’язки не сприяють креативності. Так, дітям потрібні рамки — почуття певних рамок тотожне почуттю безпеки. Але краще, коли вони достатньо широкі.

-Знайомте дітей з культурою, літературою та мистецтвом: вони демонструють, як здатна літати уява, вибудовують тонкі емоційні зв’язки, провокують створення асоціативних рядів та творять образи — а цього часто бракує у повсякденному житті.

-Вигадуйте варіації: пропонуйте дітям знайти якомога більше застосувань одного предмета (наприклад, олівця) аж до найдивніших.

-Формуйте позитивне сприйняття світу: оптиміст в будь-якій ситуації шукає для себе корисну складову і способи її розвинути. І сам цей пошук — вже чистого роду креативність, яку можна плекати і помножувати.

-Активуйте роботу обох півкуль: час від часу пропонуйте дітям робити звичну справу, як от, письмо чи малювання, іншою рукою.

-Мотивуйте дітей до читання художніх книг, адже це чудовий стимулятор уяви.

-Не перевантажуйте дітей: вони мають мати час на роздуми, на відпочинок і вільну гру [7].

Розвиток креативного мислення є процесом, який потребує часу та зусиль, але він може принести значні переваги та результати. Використовуйте представлені

вправи та поради, щоб розвинути креативне мислення не лише ваших учнів та учениць, а й власне, і стати більш інноваційними та успішними у своїй роботі та житті.

Зняти психічну напругу і стрес, подолати тривожність і страхи, агресію та імпульсивність, а також гармонізувати внутрішній стан людини в різних вікових періодах допомагає також арттерапія.

Арттерапія для дітей – це особливий вид терапії мистецтвом.

Цей метод дозволяє з допомогою творчості пережити внутрішні конфлікти, тривогу, страхи, що турбують людину. Арттерапія підходить не лише дітям, а й дорослим. Особливо актуальною арттерапія є для дітей та дорослих з особливими потребами. Мистецтво – це чудова можливість для дитини «відкритися», поділитися своїми емоціями та страхами. Адже іноді так важко висловити словами всі ті емоції, що вирують у душі. Саме арттерапія допомагає віднайти душевну гармонію.

Ефективним інструментом під час воєних дій, який допомагає дітям розвивати навички самоорганізації, емоційної регуляції та усвідомленості є ресурсний календар для дітей. Він включає різні активності, завдання та нагадування, які допомагають дітям підтримувати баланс між навчанням, відпочинком і особистим розвитком.

Добіркою активностей для дітей ділитьсяі дитяча й сімейна психологиня Світлана Ройз [6].

Пункти ресурсного календаря містять пропозиції для розвитку психологічної стійкості, самопідтримки й підтримки людей навколо. Це особливо необхідно в часи війни. Наприклад це:

- День обіймів із вітром: розкрийте руки, наче для обіймів, і уявіть, що вітер, небо й увесь світ обіймають вас;
- День танцю під нечутну іншим музику;
- День підморгування перехожим; .
- День милування собою – час від часу дивись на своє відображення в дзеркалі, в воді, в камері телефону – наче дивишся на найближчу, наймилішу для себе людину;
- День вмивання сонячним промінням. Протягни долоні до сонця. І уяви, що вмиваєшся чистим теплим блискучим сонячним світлом;
- День вигадування рим.

Якщо щодня робити незвичайні й оригінальні завдання з ресурсного календаря, це допоможе дорослим і дітям зосередитися на радості й щасті в повсякденному житті. Адже прогулянка в парку, спільне готування обіду або заняття малюванням можуть стати джерелом справжнього задоволення. А відзначення свят, спільні вечері й тематичні вечірки допоможуть зблизити родину й створити спільні гарні спогади.

Перебування в укриттях, вимушений переїзд, втрата звичного середовища, друзів, іграшок — ці та інші фактори можуть викликати тривогу та стрес у дітей. Допомагають дитині зняти напругу прості вправи.

Для початку знайдіть тихе місце подалі від відволікаючих факторів. Намагайтеся пояснити правила гри зрозумілою й доступною для дітей мовою. Не обов’язково пробувати зробити всі вправи одразу. Спостерігайте за дитиною, наскільки вона залучена, за можливості спробуйте ще раз.

1.Квітка та свічка

Це проста вправа на розслаблення, що сприяє глибокому диханню.
Уявіть, що у вас в одній руці приємно пахне квітка, а в іншій — запалена свічка.
Повільно зробіть вдих через ніс, й уявіть, що відчуваєте запах квітки.
Повільно видихніть через рот, наче задуваєте свічку.
Повторіть кілька разів.

2. Лимони

Ця вправа допоможе зняти м’язову напругу.
Уявіть, що у вас у руці лимон.
Уявіть, ніби ви підходите до дерева та зриваєте два лимони, по одному в кожну руку.
Сильно здавіть лимони, щоби вичавити сік — вичавлюйте, вичавлюйте, вичавлюйте!

Киньте лимони на підлогу та розслабте руки.
Потім повторюйте, доки соку не набереться на склянку лимонаду.
Після останнього натискання та кидка струсіть руки, щоби розслабитися.

3. Лінивий кіт

Ця вправа допоможе зняти м'язову напругу.
Уявіть, що ви лінивий кіт, який щойно прокинувся після приємного довгого сну.
Широко позіхніть.
Помурчіть як кіт: «няв-няв».
Тепер витягніть руки, ноги та спину — і потягніться повільно, як кіт — і розслабтеся.

4. Пір'їнка і статуя

Ця вправа допоможе зняти м'язову напругу.
Уявіть, що ви пір'їнка, що літає в повітрі приблизно десять секунд.
Раптом ви завмираєте й перетворюєтеся на статую. Не рухайтеся!
Потім повільно розслабтеся, знову перетворюючись на пір'їнку, що літає в повітрі.
Повторіть декілька разів. Переконайтеся, що закінчите пір'їнкою в розслабленому стані.

5. М'яч для зняття стресу

Ця вправа знімає м'язову напругу та масажує руки.
Зробіть собі м'ячик для зняття стресу, наприклад, для цього ви можете наповнити повітряні кульки сухим горохом або рисом.
Візьміть м'яч в руку, можете взяти два в обидві руки, стисніть м'яч і розслабте руку.
Поекспериментуйте зі стисканням м'яча.
Знайдіть спосіб, який підходить саме вам, змінюйте швидкість стискання, силу та тривалість стискань так, як вам буде подобатися.

6. Черепаха

Ця вправа знімає м'язову напругу.
Уявіть, що ви черепаха, яка йде на повільну, розслаблену прогулянку.
Уявіть, ніби раптово почався дощ.
Щільно згорніться калачик під панциром десь на десять секунд.
Уявіть, що знову вийшло сонце, тому можна вилазити з панциря та продовжити розслаблену прогулянку.
Повторіть кілька разів. Переконайтеся, що завершуєте вправу прогулянкою, щоби ваше тіло розслабилося [8].

Ефективною є техніка «заземлення», або ще її називають «тут і зараз», ставлячи такі питання дитині:

- знайди навколо себе п'ять речей однакового кольору;
- знайди чотири речі, яких можна торкнутися;
- знайди три речі, які можна почути;
- знайди дві речі, які можна понюхати;
- знайди одну річ, яку можна скуштувати [9].

Дієвим способом є дихання в паперовий пакет. Суть у тому, що під час панічної атаки організм перенасичується киснем і дихання в пакет може допомогти знизити концентрацію кисню і вгамувати прояви атаки.

Також з дітьми можна провести такі вправи, надаючи їм ігрової форми:

-покладіть руку на живіт приблизно на три пальці нижче сонячного сплетіння і постукайте злегка по цьому місцю;

-потріть дитині кінчик носа;

-натисніть несильно на очні яблука з обох боків;

-сконцентруйтеся на диханні разом із дитиною: одну руку складіть, як човник, і накрийте нею губи, іншу руку покладіть на живіт. Видих – рука йде до грудей, вдих – рука піднімається до рота;

-попросіть дитину подивитися вправо, не повертаючи голови, – якомога далі на 15–20 секунд, потім перевести погляд прямо, потім подивіться вліво – якнайдалі, потім знову прямо;

-попросіть дитину, щоб вона поклала руки собі на ребра, і спитайте, чи відчуває, як вони під час дихання розширюються, піднімаються.

Ігри – ключова діяльність у дитинстві, яка формує експресивно-емоційний світ дитини.

Для відреагування різних емоційних станів, зокрема тривожності, ефективно використовувати сюжетно-рольові ігри. Вони сприяють інтенсивному розвитку наочно-образного мислення. У процесі гри відбувається засвоєння соціальних ролей, формування навичок соціальної взаємодії. Гру слід організовувати таким чином, щоб кожна дитина змогла випробувати себе в різних ролях.

Ми всі живемо в складні часи. Раніше ми не мали такого досвіду жити в умовах війни. Зараз, на жаль, маємо адаптуватися і жити далі, долаючи виклики сьогодення. Пам'ятайте, в першу чергу про безпеку вас і дітей. Не нехтуйте сигналами повітряної тривоги та ходіть до укриття.

Якщо ви бачите, що стан дітей складний – піклуйтеся про дітей, звертайтеся до фахівців та фахівчинь.

Але не тільки дітям і дорослим може знадобитися кваліфікована допомога – не бійтеся звертатися за допомогою. Робота з дітьми з особливими потребами також потребує нашого ресурсу. Допомога фахівців може допомогти нам вчасно відновитися і бути більш ефективними у тому, щоб підтримати дітей.

Список використаних джерел

1. Гудим І., Данілавічютє Е. Особи з особливими потребами: етичне спілкування, супровід, допомога. Київ : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2016. 72 с.
2. Чайка М., Усатенко Г. Теорія і практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. Київ : «ЛітераЛДТ», 2021. 80 с.
3. Коробко С., Коробко О. Нова українська школа: діагностична та корекційно-розвивальна робота з молодшими школярами: навчально-методичний посібник. Київ : «ЛітераЛДТ», 2021. 160 с.
4. Софій Н. Спільність зусиль: фахівці в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 108 с.
5. Данілавічютє Е., Литовченко С. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. Київ : ТОВ «ФірмаЕСЕ», 2013. 224 с.
6. https://nus.org.ua/2020/11/25/resursnyj-kalendar-svitlanyj-rojz-zavantazhujte-odnym-fajlom/
7. https://formula.education/2024/05/15/rozvytok-kreatyvnogo-myslennya-molodshyh-shkolyariv/
8. https://phc.org.ua/news/vpravi-na-rozslablennya-dlya-ditey
9. https://www.vchytel.com.ua/blog/articles/praktychni-porady-dlya-bat-kiv-ditey-oop-pid-chas-viyny-12.html

Мархайчук Марина,
завідувачка бібліотеки
Славутської гімназії № 5
Славутської міської ради

Сучасна бібліотека гімназії як відкритий простір для соціалізації та інтеграції користувачів з особливими освітніми потребами Нової української школи

Анотація. *У статті представлено напрацювання та конкретні практичні стратегії бібліотеки гімназії, розкриваються підходи по формуванню мотиваційно-ціннісного ставлення до книги, читання у дітей з особливими освітніми потребами. Популяризуються інтерактивні, репродуктивні та продуктивні практичні завдання, впровадження яких допоможе вдосконалити навички свідомого читання дітей з особливими освітніми потребами відповідно до Стратегії розвитку читання на 2023-2032 роки «Читання як життєва стратегія».*

Ключові слова: *інклюзія, соціалізація, інтеграція, читання, методи, інноваційні освітні технології, інтерактивні практики, досвід.*

Крок за кроком входить інклюзія у практику освітнього процесу України. Ми не повинно в чомусь обмежувати дітей з особливими освітніми потребами (далі ООП), відокремлювати їх, сприймати як людей, які потребують особливої опіки в ізольованих умовах. Жодна дитина не має відчувати себе іншою та виключеною з освітніх, культурних і соціальних процесів – це головне завдання інклюзії. «Інвалідність не повинна бути перешкодою на шляху до успіху. Практично все своє доросле життя я страждаю від хвороби моторних нейронів. Але це не завадило мені зробити видатну кар'єру астрофізика і віднайти сімейне щастя», – зазначав у своїй всесвітній доповіді про інвалідність професор Стівен Хокінг [3].

Місія кожної освітянської бібліотеки – забезпечити фізичний та інтелектуальний доступ до інформації читачам з ООП; створити максимально комфортне та доступне середовище для адаптації та соціалізації. Інструментами бібліотекарів у досягненні такої мети, на мій погляд, мають бути прихильність, толерантність, комунікація, емпатія та інклюзивний освітній простір. Сьогоднішній день спонукає нас навчатися та пристосовуватися до тих умов, які диктує життя… Тому основне моє завдання - створити максимально комфортну обстановку для своїх «особливих читачів» і забезпечити умови для рівного та вільного доступу до інформації всім користувачам бібліотечно-інформаційного центру гімназії. Діти з ООП активно беруть участь у всіх бібліотечних масових заходах, допомагають мені в створенні інтерактивних ігор. Так, користуючись хмаркою слів (хмара тегів, або зважений список) мої «особливі читачі» ознайомили школярів з видатними діячами нашого краю «Твої люди, Славуто!», «Літературна Славутчина», створили пазли, кросворди, запропонувавши дізнатися назви книг і авторів!

Використовую в своїй роботі з ООП айстопери, інтерактивні плакати, сюжетні картинки, які розвивають мислення (творче та логічне), пам'ять і уяву, формують уміння самостійно працювати з джерелами інформації (школярі запам'ятовують інформацію відразу, більш якісно та у великих обсягах), виховують смак до читання. Мета бібліотечного майданчика "Толерантність порятує світ" – розкрити учням 3-А класу поняття терпимості, взаєморозуміння, виховувати співчуття, доброзичливе ставлення до тих, хто поряд . Інсценізацією "Нетерпляче ведмежатко" маленькі артисти показали, що тільки толерантний підхід до викликів в певних життєвих ситуаціях допоможе зберегти друзів. Діти закликали бути людяними, терпимими, небайдужими. Тематика та матеріали усіх масових заходів, у яких беруть участь

здобувачі освіти з ООП, заздалегідь обговорюються з вчителями, асистентами вчителів, психологом, які реалізують нові підходи до навчання та змісту освіти в інклюзивних класах. Так під час майстер-класу «Веселі долоньки» читачі бібліотеки дізналися, що найпростіший та найзручніший інструмент, за допомогою якого можна створити безліч цікавих шедеврів, – це звичайнісінька долонька! Дітлахи обводили її на папері, вирізали, додали трішки уяви та фантазії, а зрештою побачили, як відтиски долоньок дивовижним чином перетворились у несподівані та цікаві образи. Під час майстер-класу використовувалися матеріали для розвитку дрібної моторики, творчої уяви, як то крупи, стрічки, насіння, пластилін… Маленькі школярики фантазували, творили та отримували задоволення від роботи!

Діти з особливими потребами були активними учасниками бібліотечного конкурсу малюнків «Казка у твоєму житті», який став для них мотивацією та розвитком креативного потенціалу.

Часто при сприйнятих погодних умовах переносимо заходи з бібліотеки на вулицю. Дослідники давно говорять про те, що перебування на свіжому повітрі позитивно впливає на самопочуття дітей, покращує їхнє фізичне та психічне здоров'я, підвищує рівень залученості до навчання та уваги. Тож у форматі open-air разом з вчителями гімназії проводимо активні веселі ігри та заняття з арт-терапії. Наприклад, у квестах «Острів скарбів» та «Пошук слів» були розроблені творчі завдання за темою вивчення квестів, кожне з яких містилось у певних схованках на подвір'ї школи та шкільного саду. Активно приймали участь у грі діти з ООП. Гра-квест є інноваційною формою роботи з учнями. Це – цікавий і, водночас, ефективний спосіб засвоєння школярами необхідних знань, умінь та навичок. Інтерактивні вправи, виконання яких передбачає участь у квесті, стимулюють інтерес учнів, забезпечують активну участь всіх учасників, згуртовують колектив класу. Учні отримали приємні враження, позитивні емоції, гарний настрій!

Не можу обійти увагою аудіокниги. Дуже часто використовую в роботі аудіокниги, прослуховування яких під час читання, знайомством з новими книгами це відмінний підхід, особливо для здобувачів освіти, які зазнають труднощів у читанні, учнів з дислексією. Звернула увагу на те, що діти, які слухали аудіокниги, показали значний прогрес в точності читання, поліпшення поведінки й успішності в школі. Переконана: якщо любиш слухати книги, то умієш міркувати, маєш особливий світ цінностей!

«Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей»[4]. Тому у своїй роботі завжди враховую індивідуальний розвиток пізнавальних можливостей дітей з різним інтелектуальним рівнем та емоційною зрілістю.

Дітям з ООП потрібно більше часу, щоб звикнути до отримання необхідних знань на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Працюючи над тим, щоб залучати учнів початкової школи з особливими освітніми потребами до читання книг, використовую різні інтерактивні методи які є цікавими, захоплюючими і доступними для усвідомлення, засвоєння й вироблення навичок читання. Водночас, я впевнена у тому, що дитина має відчувати - перед нею стоїть певний виклик. Мої завдання є диференційованими, аби школярі з різними можливостями могли продемонструвати чи проявити свої можливості та уміння по різному. Такий підхід допомагає зосередити увагу учнів на засвоєнні одних і тих самих базових ідей або вмінь, але на різних рівнях складності чи абстрактності.

У цій роботі чудовим помічником є платформа Genially. Чому саме платформа Genially? Тому що ні для кого не секрет, що ефективні виховні заходи та уроки НУШ, тим більше для дітей з ООП, мають супроводжуватися наочністю. І це логічно! Адже маленьким школярам до вподоби яскраві зображення, відео, інфографіка, анімації. На думку багатьох учених, саме ці яскраві елементи наш мозок запам'ятовує найкраще.

Ігрові технології є одними з ефективних методів навчання дітей з особливими освітніми потребами. Працюючи над творами, завдання подаю у вигляді гри. Застосування інтерактивних, репродуктивних та продуктивних завдань у формі ігрових вправ (ігрофікація – набір сучасних технік і технологій) дозволяє просуватися в персональному розвитку як дитині, так і дорослому. Такі завдання легко вбудовуються в будь-який виховний захід чи урок. За рахунок чітких і зрозумілих алгоритмів діяльності швидко і без зусиль вони сприймаються дітьми. Інтерактивні вправи створюємо на онлайнових сервісах LearningApps.org, Word Art, Jigsawplanet.com. Стає в нагоді генератор ребусів (rebus1.com) унікальна розробка україномовного контенту. Родзинка даного ресурсу в простому інтерфейсі, можливості миттєво змінювати формат гри відповідно до запитань, урізноманітнити одну й ту саму гру завдяки різним оформленням тощо. Генератор головоломки-філворда «Знайди слова» допомагає навчити дитину читати. Завдання, які ми з вчителями гімназії згенерували, пропонують дитині прочитати слово та з'єднати його з відповідною картинкою. Ми можемо ускладнити, створивши анаграми, розшифрувати які також допоможуть картинки. Таким чином, використання у виховному процесі ігор та інших різноманітних цікавих вправ приводить до того, що діти непомітно для себе та без напруження здобувають певні вміння та навички, знання. Такі завдання сприяють формуванню свідомого читання, розвитку зорової пам'яті, мислення. Дітям з ООП, представлені форми роботи, дуже подобаються!

Використовую в роботі елементи технології сторітеліг та методики хібукі-терапії. Обійми – це одна з найдивовижніших речей, що здатна заспокоїти дитину. Хібукі – унікальна терапевтична іграшка, яка допомагає діткам, у яких «яскраво проявлені ті чи інші симптоми травматизації психіки через війну» [6]. Так як в Україні, на жаль, поки що неможливо придбати Хібукі, адаптувала цю методику для подальшої роботи. У вправі «Розкажи свою історію» запропонувала малечі принести свою м'яку улюблену іграшку та розповісти свою історію, вона могла бути вигаданою або своєю – пережитою. Дітвора, говорячи від імені улюбленця, розповідала про свої почуття та емоції. Було й домашнє завдання від віртуального Хібукі: підібрати загадку або вивчити вірш. Такий метод стимулював користувачів бібліотеки до пошукової роботи з енциклопедіями та словниками.

Відбір віршів для проведення масових заходів для дітей з ООП будується за принципом доступності та з урахуванням вікових особливостей. За рахунок чітких, коротких і зрозумілих алгоритмів діяльності, достатньої кількості наочності, поетапного переходу від конкретного до абстрактного та індивідуального темпу роботи, завдання дають можливість досягнути гарних результатів у формуванні навичок читання, розвитку пам'яті, наочно - образного мислення, мовлення дітей з ООП. Дуже важливо для таких дітей правильно підібрати зображення, воно має бути зрозуміле, чітке, яскраве і не викликати у них негативних асоціацій, зважати на нетравматичність змісту твору.

Мій досвід показує, що учителям, бібліотекарям варто усвідомлювати, всі форми та методи роботи бібліотеки з школярами з ООП, покликані розвивати не тільки елементи читацької компетентності, а й чимало тих умінь і навичок, які актуальні для роботи з інформаційними текстами. Треба пам'ятати, що діяльність дітей з особливими освітніми потребами оцінюється не лише з позиції набутих знань, а насамперед – з позиції прогресивного розвитку. Учні вчаться уважно читати, коментувати, розуміти завдання. Отже, участь дітей з особливими освітніми потребами в масових заходах різних форм проведення є надійним джерелом психофізичного розвитку, засобом корекції та компенсації вищих психічних функцій: мислення, пам'яті, мовлення, уяви, збагачення словникового запасу. Читаючи книги, школярики переносяться у світ безпеки та спокою.

Таким чином, саме бібліотека повинна стати майданчиком, відкритим простором для соціалізації, інтеграції особливої дитини з всіма учасниками освітнього процесу,

участі в різних проєктах та заходах, проведення вільного часу поза межами родинного кола. Це допоможе дітям та їхнім батькам позбутися відчуття самотності, почувати себе рівними та впевненими у власних силах. Думаю, що кожна бібліотека, навіть найменша, має змогу й ресурси для підтримки та допомоги таким користувачам. Мрію, що кожен бібліотекар навчальних закладів буде готовий взяти на себе відповідальність працювати з дітьми з особливими освітніми потребами, впроваджувати мотиваційні технології для залучення їх до читання, а найголовніше, щиро вірити в їхні неймовірні таланти та можливості!

Список використаних джерел та літератури

1. Гуцалюк Т.,Мархайчук М. Читання для розуму – як фізична вправа для тіла [Текст] / Гуцалюк Т., Мархайчук М. // Педагогічний вісник Поділля. - 2024.- № 1-2.- С.193-195.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти.[Електронний ресурс].- Режим доступу: http://surl.li/ontd
3. Кунанець Н. Інклюзивна освіта: рівні права – рівні можливості.- Львів:вид-во Львівська політехніки,2013.- 56 с.
4. «Нова українська школа: свідоме читання, а не конкурс на швидкість» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://surl.li/acoix
5. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва тратегія».[Електронний ресурс].- Режим доступу: http://surl.li/gzjcg
6. Хібукі-терапія [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://surl.li/qrbfk

Матвеєва Наталія,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Використання здоров'язбережувальних технологій в інклюзивному освітньому середовищі НУШ

Анотація. *У статті розглянуто проблеми використання здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі як засобу підтримки всіх учасників, створення сприятливих і безпечних умов їх взаємодії та гармонійного розвитку. Розкрито зміст, мету й завдання, виокремлено функціонально-змістові характеристики здоров'язбережувальних технологій. Проаналізовано їх види, визначено основні переваги та особливості реалізації на практиці.*

Ключові слова: *здоров'я, технології, безпека, особливі потреби, корекція, розвиток.*

Вступ. Систематичне збільшення чисельності осіб з інвалідністю, психічними й фізичними травмами внаслідок воєнних дій на території нашої країни вказують на гостру потребу збереження фізичного та ментального здоров'я населення. З одного боку – це необхідність забезпечення безпечних умов життя, праці, навчання та дозвілля громадян в умовах воєнних дій, а з іншого – вибір цінностей й пріоритетів, просвітницька діяльність усіх верств населення щодо формування базових навичок здоров'язбереження, ведення здорового способу життя, підвищення загального культурного рівня. Ці та інші питання безпосередньо торкаються різних галузей виробництва в Україні й, особливо освіти. У контексті реалізації основних завдань Національної Стратегії розвитку інклюзивного навчання в Україні на період до 2029 року актуалізуємо створення безпечного освітнього середовища нової української школи [1]. Це дає підстави до виокремлення питання про адаптацію освітнього закладу

до потреб та навчальних можливостей здобувачів, урахування особливостей й розмаїття контингенту учасників з тим, щоб зберегти їх психічне, фізичне, духовне здоров'я, попередити можливість його погіршення внаслідок воєнних дій, різного роду конфліктів, отриманих психічних травм тощо.

Основна частина. Використання інноваційних технологій навчання в умовах інклюзії – це один з важливих напрямків реалізації поставлених дидактичних, виховних, корекційно-розвиткових завдань. Інноваційні технології, як відомо, мають свої переваги, завдяки яким розширюють можливості традиційного навчання, підвищують рівень пізнавальних інтересів здобувачів, сприяють їх самовиявленню й самореалізації, розвитку творчості тощо. Ураховуючи реалії сьогодення особливу увагу акцентуємо на здоров'язбережувальних технологіях, що являють собою цілісну систему методів, форм, прийомів, заходів, які мають на меті збереження та зміцнення здоров'я учнів, створення максимально можливих умов складових їх розвитку, а саме:

- Фізичного здоров'я (фізична активність, збалансоване харчування, дотримання режиму дня).

- Психічного (психічний стан, емоційна стійкість, уміння керувати емоціями, здатність вирішувати проблеми, уміння реагувати на стресові ситуації, позитивне ставлення до себе та оточуючих).

- Духовного здоров'я (гармонія, розуміння й підтримка, цінності, толерантність, повага до інших людей, емпатія.)

- Емоційного здоров'я, що в умовах воєнних дій та появи різних стресових ситуацій заслуговує на особливу увагу. Останнє, зокрема, зберігається шляхом надання емоційної підтримки, створення атмосфери піднесення, захопленості, позитивних емоцій у процесі навчання шляхом використання різних засобів (емоційні флешкарти, вправи «Коло емоцій» та дихальні вправи), які дозволяють унормувати емоційний стан здобувача, розвивають впевненість та віру в себе, мотивують до взаємодії та навчання [2, с. 46].

- Соціального здоров'я (взаємодія з іншими, соціальні навички, позитивна самооцінка) тощо.

Це своєю чергою слугує підвищенню ефективності освітнього процесу, створенню комплексного підходу до особистості здобувача, сприятливої атмосфери й налагодженню міжособистісних стосунків учасників, отриманню задоволення від навчання й мотивації до подальших успіхів.

Відповідно до концептуальних положень Державного стандарту загальної середньої освіти та означених ним соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузей, нині постала гостра потреба у формуванні в здобувачів так званої «моделі» поведінки здорового способу життя, створення безпечного освітнього середовища й сприяння гармонійному розвитку усіх учасників освітнього процесу, збереження їх власного та здоров'я оточуючих. Завдяки упровадженню на практиці здоров'язбережувальних технологій забезпечується моніторинг стану здоров'я здобувачів, що вкрай важливо в умовах сьогодення, а саме: різноманітності контингенту учнів, наявності внутрішньо переміщених та здобувачів з психічними травмами, різними нозологіями, які потребують постійного нагляду з боку фахівців та реалізації принципу «Не зашкодь». З іншого боку, це позитивно впливає на подальшу підготовку здобувачів до самостійної життєдіяльності, формування у них практичних навичок надання першої до медичної допомоги, запобігання травмуванню, розвитку здоров'язбережувальної компетентності й наслідування правил здорового способу життя.

Зміст здоров'язбережувальних технологій визначають змістовий, аксіологічний, гносеологічний, екологічний, емоційно-вольовий, фізкультурно-оздоровчий, діяльнісний компоненти. Здоров'язбережувальні технології виконують різні функції, як-от:

- пізнавально- інформативна: розширення знань учнів про власне здоров'я, норми і правила здорового способу життя, вимоги щодо його наслідування;
- організаційна: створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища, безпечних умов;
- корекційно-розвиткова: підтримка та покращення стану здоров'я учнів й, особливо, з різними нозологіями, надання їм допомоги, здійснення психолого-педагогічного супроводу;
- ціннісно-орієнтована: прищеплення загальнолюдських та особистісних цінностей (повага особистості, визнання людського розмаїття, дотримання прав і свобод, шанобливе ставлення до життя тощо).

Використання цих технологій здійснюється завдяки застосуванню на практиці широкого спектру засобів, що ураховують специфіку та вид порушення розвитку здобувача, а саме:

- рухової спрямованості: фізичні вправи, оздоровчі фізкультхвилинки, руханки, лікувальна фізкультура, рухливі ігри тощо;
- оздоровлення засобами природи: прогулянки та ігри на свіжому повітрі, сонячні й водні процедури, фітотерапія, інгаляція, вітамінотерапія;
- гігієнічні: опанування та наслідування санітарно-гігієнічних вимог особистої й загальної гігієни, дотримання режиму дня та рухової активності, здорового, харчування, сну (за потреби), запобігання шкідливим звичкам.

За характером діяльності технології здоров'язбереження поділяються на: вузькоспеціалізовані та комплексні, напрямом діяльності – освітні, медичні, психологічні, соціальні. На сучасному етапі в освітньому процесі нової української школи широко використовуються такі із них, як:

1. технології стимулювання здорового способу життя та збереження здоров'я (рухливі, спортивні ігри, квести, гімнастика, ритмопластика, дихальні і вправи для очей, пальчикові ігри, динамічні паузи, дотримання режиму дня і відпочинку);
2. технології навчання здоровому способу життя (фізкультхвилинки, заняття фізкультурою, комунікативні ігри, ігро-терапія, самомасаж, гігієнічне навчання, технології формування навичок самообслуговування, профілактика травматизму);
3. корекційні технології (кінезіологічні й когнітивні вправи, арт-терапія, психо- та нейро-гімнастика, антистресова й зорова гімнастика, фонетична ритміка та логоритміка, казко-терапія, кольоро-терапія, ситуації успіху, лялько-терапія, психологічна підтримка тощо).

Окрім того розмежовують й інші здоров'язбережувальні технології, а саме: розвивальні та соціальні адаптуючі (соціально-психологічні тренінги), оздоровчі (фізична підготовка, гімнастика, масаж, загартування), фізкультурно-оздоровчі (технології розвитку сили, гнучкості, швидкості, витривалості, загартування), медико-гігієнічні (дотримання санітарно-гігієнічних норм та надання медичної допомоги), екологічні (розвиток екологічної свідомості), безпеки життєдіяльності (дотримання правил безпеки життєдіяльності) тощо. Основними умовами їх застосування на практиці виступають: створення сприятливих умов навчання, виховання, розвитку, соціалізації особистості; чергування режиму роботи та відпочинку; розвиток співпраці та упровадження педагогіки партнерства; створення відповідної освітньої та матеріально-технічної бази закладу.

Слід зазначити, що використання в освітньому процесі здоров'язбережувальних технологій передбачає здійснення правильного підходу до змістового наповнення адаптованих (модифікованих) програм, обсяг навчального матеріалу, його відповідність рекомендаціям індивідуальної програми розвитку учня з особливими освітніми потребами [3]. З іншого боку, це сприяє дотриманню основних норм навчального навантаження з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів, їх вікових та навчальних можливостей, особливих потреб, рівня підтримки тощо.

Висновки. Отже, використання здоров'язбережувальних технологій в інклюзивному освітньому середовищі – головна умова реалізації стрижневих завдань різного рівня, а саме: створення нової української школи, ефективного розвитку інклюзивної освіти, підтримка й збереження стану здоров'я населення й формування нової генерації української спільноти – гаранта процвітання нашої держави у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 07.06.2024 за № 527-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text
2. Стеблюк С.В. Здоров'язберігаючі технології в інклюзивному освітньому середовищі. Педагогічна інноватика. 2024. № 3. С. 43-48. URL: https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/ped/article/view/961/1070
3. Технології здоров'язбереження: теорія і практика: кол. монографія /за заг. ред. Л. М. Рибалко. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/14348/1/1.pdf

Неділько Альона,
вчитель початкових класів
Хмельницької спеціальної
загальноосвітньої школи № 32
Хмельницької міської територіальної
громади

Персоналізоване навчання учнів початкових класів з особливими освітніми потребами за допомогою інструментів штучного інтелекту

Анотація. *Стаття досліджує можливості застосування штучного інтелекту для персоналізованого навчання учнів початкових класів з особливими освітніми потребами. Розглядається потенціал ШІ для аналізу даних, формування рекомендацій та створення індивідуальних програм розвитку, наголошуючи на перевагах персоналізації, автоматизації та ефективності.*

Ключові слова: *особи з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, штучний інтелект, персоналізація освітнього процесу.*

Розвиток штучного інтелекту (ШІ) є цілком логічним кроком розвитку постіндустріального техногенного суспільства, що характеризується інтенсифікацією процесу інформатизації всіх сфер діяльності людини та суспільства в цілому [1, с. 17]. Методи та технології штучного інтелекту увійшли у повсякденне життя людини у вигляді інтелектуальних систем, мобільних застосувань та веб-сервісів, які інтенсифікують виробництво, покращують комунікацію, забезпечують корпоративну та особисту безпеку тощо. Особливістю інтелектуальних систем є здатність до поповнення первинних знань за допомогою навчання та самонавчання, забезпечення високого рівня автоматизації при формуванні управлінських рішень, використання комплексу засобів лінгвістичного, логіко-математичного спрямування для спілкування з людиною природньою мовою [2, с. 307]. Зазначені характеристики дозволяють системам штучного інтелекту вирішувати завдання, що відмічаються неоднорідністю та неповнотою інформації, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, обробляти величезні обсяги даних, прогнозувати події [6, с. 43] на основі наявної інформації, що була отримана з різних джерел. Як наслідок, системи ШІ можуть використовуватися для

вирішення широкого кола задач (кластеризація, моделювання, прийняття рішень, прогнозування та ін.) в сфері економіки, охорони здоров'я, на виробництві тощо [5, с. 86]. Про перспективність штучного інтелекту може свідчити назви Топ-5 компаній, які займаються даною тематикою. За кількістю оформлених патентів ШІ-технологій, перше місце займає Microsoft, потім IBM, Samsung, Qualcomm, Google [3, с. 62].

Сучасні світові перетворення в освіті спрямовані та оновлення змісту, структури, методів навчання, спроможних задовольнити потреби кожного здобувача освіти педагогічного процесу, відкривши доступ до навчання тим, хто раніше не мав такої можливості.

Насамперед, розглянемо окремий напрямок, у якому штучний інтелект надасть можливість персоналізовано навчати учнів початкових класів з особливими освітніми потребами. Оскільки інклюзивна освіта передбачає створення умов для навчання та розвитку кожної дитини, незалежно від її особливостей, то відповідно для успішної реалізації цього є потреба у персоналізованому підході до навчання дітей з особливими освітніми потребами. Штучний інтелект відкриває нові можливості для такої персоналізації навчання, забезпечуючи інструменти для аналізу даних, формування рекомендацій, створення індивідуальних програм розвитку та адаптації академічної програми.

Розглянемо можливість ШІ для автоматизації аналізу даних та формування рекомендацій в освіті дітей з ООП, щодо зібраних під час тестування навичок у дітей даних, які є цінним ресурсом для формування індивідуалізованих протоколів розвитку. У порівнянні із традиційним способом обробки та аналізу великих обсягів даних, особливо у контексті дітей з особливими освітніми потребами, є зазвичай, складним та трудомістким завданням, а застосування штучного інтелекту відкриє нові можливості для автоматизації цього процесу та підвищення його ефективності.

Для нашого дослідження передовсім важливим є те, що алгоритми машинного навчання, аналізуючи великі обсяги даних, здатні виявляти закономірності та кореляції, які можуть бути непомітними для людини. Наприклад, ШІ може ідентифікувати, які методи навчання є найбільш ефективними для дітей з певними видами ООП, враховуючи їх індивідуальні особливості та навчальні потреби. На основі отриманих результатів ШІ може автоматично генерувати рекомендації для фахівців та батьків щодо вибору оптимальних методів навчання, адаптації навчальних матеріалів та розробки індивідуальних програм розвитку. Автоматизоване формування рекомендацій на основі аналізу даних є важливим аспектом застосування штучного інтелекту в освіті дітей з особливими освітніми потребами. За допомогою ШІ можливо персоналізувати освітній процес, враховуючи індивідуальні особливості та потреби кожної дитини. Вони можуть стосуватися різноманітних аспектів навчання, зокрема, формату подачі навчального матеріалу. Оскільки ШІ здатний аналізувати когнітивні особливості дитини з ООП щодо її стилю навчання для визначення оптимального формату подачі матеріалу, він може здійснити вибір між візуальним, аудіальним, кінестетичним або комбінованим форматом, враховуючи особливості сприйняття та засвоєння інформації дитиною. Також ШІ може генерувати рекомендації щодо типу навчальних завдань, які відповідають рівню розвитку дитини та її навчальним потребам та включати завдання на розвиток конкретних навичок, логічне мислення, креативність або інші когнітивні функції, враховуючи індивідуальні особливості дитини.

ШІ може визначати оптимальну тривалість навчальних занять для кожної дитини, враховуючи її здатність концентруватися та утримувати увагу, наприклад, включати поділ занять на коротші періоди з перервами для відпочинку та відновлення когнітивних ресурсів дитини.

Крім того, розглянемо методи мотивації, ШІ може рекомендувати індивідуально-орієнтовані методи мотивації, які є найбільш ефективними для конкретної дитини, наприклад, включати використання позитивного підкріплення, ігрових елементів,

завдань, що відповідають інтересам дитини, або інших стратегій, спрямованих на підвищення мотивації та зацікавленості у навчанні.

Іще однією можливістю ШІ – надання рекомендацій щодо адаптації навчального середовища для дитини з ООП, враховуючи її особливості та потреби, що включатимуть зміни в організації простору класу, використання спеціальних технічних засобів або інші адаптації, спрямовані на створення комфортних та доступних умов для навчання дитини, адже автоматизоване формування рекомендацій на основі аналізу даних є важливим інструментом для персоналізації навчання дітей з ООП. Застосування ШІ дозволяє враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та створювати для неї оптимальні умови для навчання та розвитку.

На нашу думку, саме автоматичне формування рекомендацій на основі аналізу даних дозволяє:

- Персоналізувати освітній процес, у якому кожна дитина отримує індивідуальні рекомендації, що враховують її унікальні особливості та потреби.
- Підвищити ефективність навчання, у якому застосування рекомендованих методів навчання буде сприяти кращому засвоєнню матеріалу та досягненню навчальних цілей.
- Звільнити час фахівців та батьків, адже саме автоматизація процесу аналізу даних та формування рекомендацій дозволяє фахівцям та батькам зосередитися на безпосередній роботі з дитиною.

Автоматичне формування рекомендацій є цінним інструментом для персоналізації навчання. Проте, для досягнення максимального ефекту необхідно також забезпечити створення та індивідуалізацію протоколів розвитку, які базуються на цих рекомендаціях та враховують індивідуальні особливості дитини.

ШІ може допомогти у створенні бази даних ефективних протоколів розвитку, яка постійно оновлюватиметься на основі останніх досліджень та практичних спостережень [3, с. 12]. За допомогою ШІ можна індивідуалізувати ці протоколи для кожної дитини, враховуючи її унікальні характеристики та потреби.

Ефективність розроблених протоколів розвитку забезпечується їх постійним моніторингом та своєчасною корекцією. ШІ може бути використаний для постійного моніторингу ефективності застосовуваних методів та корекції протоколів у реальному часі. Система може автоматично відстежувати прогрес дитини та пропонувати зміни у протоколі розвитку, якщо поточні методи не приносять бажаного ефекту.

Моніторинг та корекція протоколів є важливими етапами, проте їх ефективність може бути значно підвищена завдяки застосуванню штучного інтелекту в розробці та реалізації індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами, адже індивідуальна програма розвитку (ІПР) є ключовим документом, що регламентує освітній процес для дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища. ІПР розробляється на основі комплексної оцінки потреб та можливостей дитини з метою забезпечення її повноцінного розвитку та навчання, впровадження штучного інтелекту в процес розробки та реалізації ІПР відкриває нові перспективи для підвищення її ефективності та персоналізації.

Наведемо приклади використання ШІ в контексті компонентів ІПР. Одним із важливих аспектів є тестування базового рівня розвитку навичок, що на відміну від традиційних методів оцінювання рівня розвитку навичок можуть бути суб'єктивними та трудомісткими [4, с. 309]. Натомість, застосування ШІ дозволяє автоматизувати процес створення та аналізу тестових завдань, забезпечуючи об'єктивність та стандартизацію оцінювання. Крім того, ШІ-алгоритми здатні адаптувати складність завдань відповідно до індивідуальних особливостей дитини, що підвищує валідність та інформативність результатів тестування.

Якщо брати розробку протоколів розвитку та постановку об'єктивних цілей, здійснених на основі аналізу даних, отриманих під час тестування, ШІ може генерувати індивідуальні протоколи розвитку, враховуючи сильні та слабкі сторони дитини, також,

формулювати конкретні, вимірювані, досяжні, релевантні та обмежені в часі (SMART) цілі, що сприяє ефективному плануванню освітнього процесу.

Слід зазначити, що у дотриманні плану та застосуванні різних методів навчання, ШІ може допомогти у виборі оптимальних методів навчання, враховуючи індивідуальні особливості дитини та її навчальні потреби, оскільки системи на основі ШІ здатні адаптувати навчальний матеріал та методи подачі інформації відповідно до поточного рівня розвитку дитини та її прогресу.

Отже, переваги використання ШІ у персоналізованому навчанні учнів початкових класів з особливими освітніми потребами полягають у його персоналізації, автоматизації, об'єктивності та ефективності щодо врахування індивідуальних особливостей та потреб кожної дитини; звільнення часу для педагогів та фахівців; забезпечення об'єктивності та стандартизації оцінювання та моніторингу й сприяння підвищенню ефективності освітнього процесу та досягненню кращих результатів навчання. Усе це є перспективним напрямом розвитку інклюзивної освіти.

Список використаних джерел:

1. Добровольська О. В., Штанько В. І. Філософський аналіз еволюції штучного інтелекту. Дослідження з історії і філософії науки і техніки. 2019. Т. 28, № 1. С. 10–19.
2. Лубко Д. В., Шаров С. В. Напрямки використання інтелектуальних систем в освітньому процесі. Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр. 2021. № 3. С. 305–310.
3. Мар'єнко, Майя Штучний інтелект та відкрита наука в освіті [Електронний ресурс] / Майя Мар'єнко, Валентина Коваленко // Фізико-математична освіта : наук. журнал. – 2023. – Т. 38. – № 1. –С. 48-53. DOI 10.31110/2413-1571-2023-038-1-007. – URL: https://lib.iitta.gov.ua/734475/1/2023-381-marienkokovalenko.pdf (дата звернення: 09.02.2025)
4. Певень, Катерина Вплив штучного інтелекту на зміну традиційних моделей навчання та викладання: аналіз технологій для забезпечення ефективності індивідуальної освіти [Електронний ресурс] / Катерина Певень, Наталія Хміль, Наталія Макогончук // Перспективи та інновації науки, 2023. – № 11(29). – С. 306-316. – URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/5496 (дата звернення: 09.02.2025)
5. Піжук О. І. Штучний інтелект як один із ключових драйверів цифрової трансформації економіки. Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 3(89). С. 41–46.
6. Пулькас, Надія Конективізм і поняття штучного інтелекту [Електронний ресурс] / Надія Пулькас, Любов Яблонь // Освітні обрії. – 2021. – Т. 53. – № 2. – С. 22-25. – URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/5854 (дата звернення: 09.02.2025)

Яремчук Юлія,
вчитель-дефектолог Хмельницької
спеціальної загальноосвітньої школи №32
Хмельницької міської територіальної громади

Модернізована модель діяльності вчителя-дефектолога у супроводі дітей з інтелектуальними порушеннями

Анотація. *У статті представлено сучасні підходи до організації діяльності вчителя-дефектолога в інклюзивному освітньому середовищі, з акцентом на роботу з дітьми з інтелектуальними порушеннями. Описано структуру моделі професійної діяльності педагога, яка охоплює основні функції та компетентність,*

необхідні для забезпечення ефективної корекційно-розвивальної роботи та соціальної адаптації учнів. Обґрунтовано необхідність вдосконалення системи оцінки професійної діяльності дефектологів відповідно до сучасних вимог інклюзивної освіти.

Ключові слова: *вчитель-дефектолог; інтелектуальні порушення; інклюзивне середовище; корекційно-розвивальна робота; професійна компетентність; модель діяльності; соціальна адаптація; міждисциплінарна співпраця; спеціальна освіта; підвищення кваліфікації.*

Актуальні тенденції в освіті зумовлюють впровадження нових підходів до корекційно-розвивальної роботи з дітьми, які мають інтелектуальні порушення, а діяльність педагога-дефектолога в умовах інклюзивного середовища набуває визначального значення для забезпечення їх гармонійного розвитку та успішної діяльності.

Сучасні стандарти професійної підготовки вчителя-дефектолога, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, вимагають не лише глибокого опанування корекційної педагогіки та психології, а й уміння організовувати навчальний процес відповідно до індивідуальних особливостей кожного учня. Модель професійної діяльності такого педагога є складною та багатогранною системою, що поєднує фахові знання й уміння з особистісними якостями, зокрема здатністю до емпатії, терпіння та забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини.

У науково-педагогічній літературі різні підходи до визначення моделі діяльності вчителя спеціальної школи. Частина авторів розглядає її як професіограму, яка систематизує основні професійні цілі, функції та забезпечує якість педагога для ефективної роботи. Інші дослідники підкреслюють важливість системного підходу, де модель вибудовується з урахуванням її структури, функціональних обов'язків, професійних умінь, здібностей і особистісних характеристик фахівця.

Проблемам підготовки вчителів-дефектологів присвячені дослідження українських вчених С. П. Миронової, В. М. Синьова, О. П. Хохліної, М. К. Шеремет та ін. [1; 5].

Важливо зазначити, що конкретний вибір моделі залежить від завдань дослідження та його концепції. Проте, незалежно від цього, опис діяльності педагога завжди займає центральне місце в більшості моделей. Адже саме діяльність вчителя-дефектолога є тим ключовим фактором, який забезпечує успішну інтеграцію дитини з особливими освітніми потребами в освітній простір та її подальшу соціалізацію.

Корекційний педагог відіграє важливу роль у розвитку, навчанні та соціальній адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Його діяльність ґрунтується на положеннях спеціального освітнього закладу, що визначають основні завдання щодо формування особистості дитини, її соціально-психологічної реабілітації та трудової адаптації.

Професійний рівень педагога-дефектолога оцінюється відповідно до встановлених категорій (вища, I, II та спеціаліст), проте ця система потребує вдосконалення, оскільки не охоплює всі аспекти професійної діяльності та не враховує її комплексний характер.

У науково-педагогічних джерелах модель спеціаліста розглядають як професіограму, що уявляє собою своєрідну модель діяльності й особистості педагога, яка відображає його основні функції і визначає перелік основних педагогічних знань, умінь, особистісних якостей [2].

Робота корекційного педагога охоплює багато сфер, від навчання та виховання до наукових досліджень. Щоб успішно виконувати свої обов'язки, він застосовує різноманітні підходи, а саме:

1. Діагностика: виявляє особливості розвитку кожної дитини.
2. Планування: визначає, як допомогти дитині розвиватися.

3. Створення програм: розробляє плани занять.
4. Корекція: допомагає виправити або зменшити проблеми в розвитку.
5. Організація: створює умови для ефективного навчання.
6. Інформування: розповідає батькам і суспільству про особливості розвитку дітей.
7. Спілкування: налагоджує контакт з дітьми та їхніми батьками.
8. Оцінювання: аналізує результати своєї роботи.
9. Дослідження: шукає та впроваджує нові методики.
10. Корекційний педагог, це спеціаліст, що допомагає дітям з особливими потребами.

Ефективність корекційної роботи значною мірою залежить від комплексного підходу, використання сучасних методів навчання та тісної співпраці з іншими фахівцями – психологами, логопедами, соціальними педагогами, медичними працівниками та батьками дітей. Такий підхід сприяє досягненню найкращих результатів у навчанні та розвитку дітей з особливими потребами.

Отже, професійна діяльність вчителя-дефектолога відіграє ключову роль у розвитку, соціалізації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами. Постійне підвищення кваліфікації, вдосконалення компетентностей та впровадження сучасних методик є необхідними умовами ефективної роботи педагога. Враховуючи багатогранність його діяльності, важливо переглянути та вдосконалити систему оцінки професійного рівня, щоб вона повною мірою відображала якість і результати роботи. Лише комплексний підхід до професійного розвитку вчителів-дефектологів сприятиме підвищенню якості корекційної освіти та забезпеченню належної підтримки дітей з особливими потребами.

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : Педагогічна думка, 2007 р. – 458 с. – URL: http://archive.ussf.kiev.ua/iearticles/71/
2. Колишкін О. В. Корекційна освіта : вступ до спеціальності : навч. посіб. / О. В. Колишкін. – Суми : Університетська книга, 2013. – 392 с. – URL: https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/4001

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Головатюк Катерина,
вчитель Городоцької початкової школи
Городоцької міської ради

Педагогіка партнерства – ключовий компонент формули НУШ

Анотація. *У статті розглядаються ключові аспекти розвитку педагогіки партнерства як важливої складової освітньої реформи «Нова українська школа». Проаналізовано практичні шляхи впровадження партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу: учителем, учнем, батьками, адміністрацією та громадою. Обґрунтовано необхідність формування культури довіри, відкритості та співпраці у шкільному середовищі.*

Ключові слова*: педагогіка партнерства, Нова українська школа, взаємодія, освітній процес, компетентнісний підхід.*

«Взаємодія батьків, учня, педагога і керівника школи – незамінна для формулювання індивідуальних освітніх траєкторій»

Сучасна освіта вимагає нових підходів до організації навчального процесу, які б відповідали викликам часу та сприяли всебічному розвитку учнів. У цьому контексті особливої актуальності набуває концепція педагогіки партнерства, яка є одним із ключових компонентів реформи «Нова українська школа» (НУШ). Вона ґрунтується на принципах довіри, взаємоповаги та рівноправної співпраці між учителем, учнем і батьками.

Партнерство в школі: в чому полягає його ефективність?

Однією з перших, хто системно поєднав теоретичні та практичні аспекти взаємодії між родиною та школою, стала професорка соціології з Університету Джона Гопкінса — Джой Епштейн.[5] Ще у 1982 році вона ініціювала серію досліджень, результати яких підтвердили: якість освіти напряму залежить від ефективної співпраці між учителями, батьками й адміністрацією навчального закладу.

У 1996 році Джой Епштейн разом з колегами узагальнила свої напрацювання у вигляді моделі партнерства, яка включає шість ключових напрямів батьківської активності, що забезпечують сталі зв’язки між родиною, школою та громадою:

Батьківство — родини повинні створювати безпечне, здорове та стимулююче середовище для навчання вдома. У свою чергу, школа має надавати батькам необхідну інформацію та підтримку, щоб допомогти їм краще розуміти потреби своїх дітей і сприяти їхньому розвитку.

Комунікація — важливо забезпечити відкритий двосторонній зв’язок між школою та родиною. Інформація про успішність та навчальний прогрес має бути доступною, зрозумілою та враховувати культурний контекст кожної родини.

Волонтерство — батьки можуть бути цінним ресурсом для школи. Якщо запропонувати їм гнучкі можливості залучення відповідно до їхніх інтересів та здібностей, це значно збагатить шкільне середовище.

Домашнє навчання — за підтримки педагогів батьки здатні ефективно допомагати дітям у виконанні домашніх завдань, організації навчального процесу вдома та розвитку самостійності.

Участь у прийнятті рішень — батьки мають бути залучені до ухвалення важливих рішень, що стосуються шкільного життя. Їм варто надавати можливість висловлювати свою думку й брати участь у шкільному самоврядуванні незалежно від рівня зайнятості чи соціального статусу.

Партнерство з громадою — школа повинна встановлювати співпрацю з місцевими організаціями, підприємствами, навчальними закладами й іншими структурами. Це дозволяє розширити можливості для навчання, розвитку учнів і надання додаткових послуг батькам — від медичної допомоги до культурних та освітніх програм.

Модель Джой Епштейн і сьогодні залишається актуальною, оскільки дає чітке уявлення про те, як будувати ефективну співпрацю між родиною, школою та суспільством на засадах партнерства, взаємоповаги та довіри.

Реформа НУШ передбачає перехід від авторитарної моделі освіти до демократичної, де кожен учасник навчального процесу відіграє активну роль у формуванні освітнього середовища. Впровадження педагогіки партнерства сприяє розвитку критичного мислення, відповідальності та самостійності школярів, а також підвищує ефективність навчання завдяки відкритій комунікації та співпраці всіх зацікавлених сторін [5].

Педагогіка партнерства відіграє важливу й незамінну роль у сучасному освітньому процесі. По-перше, вона сприяє створенню середовища, в якому кожен учень може повністю розкрити свій потенціал, розвинути ініціативність і креативне мислення, що є цінними навичками в сучасному світі. По-друге, партнерська взаємодія задовольняє фундаментальні потреби людини в значущості та приналежності, водночас знижуючи рівень стресу, що позитивно впливає на когнітивні процеси та підвищує ефективність навчання. По-третє, саме така модель відносин готує молодь до майбутньої професійної діяльності та активної громадянської позиції в умовах відкритого суспільства.

Таким чином, щоб зробити освітній процес більш ефективним і приємним для всіх його учасників, необхідно відійти від традиційної авторитарної моделі та впровадити принципи партнерства. Педагогіка партнерства пропонує справді демократичний підхід до взаємодії між учителем і учнем, який враховує різницю в їхньому досвіді та знаннях, але водночас ґрунтується на рівноправному ставленні, повазі, довірі, доброзичливості та взаємній відповідальності.

Педагогіка партнерства охоплює не лише взаємодію між учителем і учнем, а й ширше коло відносин, які формують цілісне, підтримувальне освітнє середовище. Ефективна комунікація та співпраця між усіма учасниками навчального процесу — запорука гармонійного розвитку дитини, успішної реалізації освітніх завдань та створення комфортного шкільного простору.

Розглянемо основні напрями партнерських взаємин, які відіграють ключову роль у становленні сучасної школи [2].

1. Учитель – учень

Ці відносини ґрунтуються на взаємоповазі, довірі та співпраці. Учитель не просто передає знання, а виступає наставником, мотивує до навчання, враховує індивідуальні особливості учня та сприяє його саморозвитку. Важливо, щоб діти не боялися висловлювати свої думки та запитання, а відчували підтримку і розуміння.

2. Учитель – адміністрація школи

Взаємодія між учителем і адміністрацією має бути заснована на діалозі, підтримці та спільному баченні освітнього процесу. Адміністрація створює умови для ефективної роботи педагогів, забезпечує ресурси, а також підтримує ініціативи та професійний розвиток учителів.

3. Учитель – батьки

Співпраця між педагогами та батьками відіграє ключову роль у навчанні й вихованні дітей. Учитель допомагає батькам розуміти освітні потреби їхньої дитини, а батьки, у свою чергу, підтримують навчальний процес удома. Важливим є постійний зв’язок, конструктивний діалог і спільне розв’язання питань, що стосуються освіти та розвитку учнів.

4. Учень – учень

Здоровий мікроклімат у класі будується на доброзичливому спілкуванні, співпраці та взаємодопомозі між учнями. Дружні відносини та навички командної роботи сприяють ефективному навчанню та розвитку соціальних компетентностей. Учні вчаться домовлятися, вирішувати конфлікти мирним шляхом, підтримувати одне одного.

5. Батьки (батьківський комітет) – адміністрація школи

Батьківський комітет може бути активним партнером у розвитку школи. Співпраця між батьками й адміністрацією допомагає у вирішенні організаційних питань, підвищенні якості освіти та створенні комфортних умов для учнів. Важливо, щоб ця взаємодія була конструктивною і спрямованою на покращення освітнього процесу.

6. Батьки – батьки

Батьки можуть обмінюватися досвідом, співпрацювати у виховному процесі, організовувати спільні заходи для дітей. Така взаємодія сприяє створенню дружньої атмосфери серед батьківської громади, що позитивно впливає на освітній процес.

7. Учитель – колеги

Педагоги повинні співпрацювати, обмінюватися досвідом, підтримувати одне одного у професійному розвитку. Спільна робота над освітніми проєктами, участь у методичних об’єднаннях, взаємодопомога у вирішенні педагогічних питань сприяють покращенню якості навчання та професійному зростанню вчителів.

Усі ці партнерські взаємодії є важливими для створення сприятливого та результативного освітнього середовища. Вони сприяють формуванню довірливих відносин між учасниками освітнього процесу, що позитивно впливає на якість навчання та виховання учнів.

Сучасні освітні системи багатьох країн світу активно розвивають моделі співпраці в трикутнику «учень – учитель – батьки», а також розширюють партнерське поле за участю громадських інституцій, місцевого самоврядування та бізнесу. У центрі такої трансформації — визнання потреби в гуманістичному, особистісно орієнтованому підході до освіти. У цьому контексті педагогіка партнерства стає не просто педагогічною концепцією, а ціннісною основою освітньої політики. Українська модель, закладена у формулі Нової української школи (НУШ), демонструє гнучкість та потенціал до інновацій. Вона має спільні риси з деякими успішними системами світу, але водночас зберігає унікальну здатність до глибокого фокусування на розвитку дитини як особистості [5].

Шведська освітня модель ґрунтується на принципах демократії, довіри, автономії та партнерства. У школах панує відкритість до діалогу, учні мають змогу впливати на зміст і форму навчання. Сім’я відіграє важливу роль як активний учасник навчального процесу. Подібно до НУШ, у Швеції дитина розглядається як суб’єкт навчання, однак у шведській системі партнерство часто реалізується в межах високого рівня соціальної організованості та державної підтримки, що не завжди можливо в українських умовах.

Фінська освіта, відома своєю ефективністю, вибудувана на довірі до вчителя та високій професійній автономії. Партнерська взаємодія тут проявляється у співпраці вчителя з родинами, муніципалітетами, а також з учнями, яким надається багато свободи в навчанні. У фінських школах панує атмосфера психологічного комфорту, що нагадує ключову ідею НУШ – «школа, в яку дитина хоче ходити». Водночас фінська модель менш сфокусована на емоційній взаємодії, тоді як українська версія партнерства підкреслює значущість емпатії, співпереживання та спільного творення.

У канадській освіті активно реалізується принцип «освітньої спільноти», де кожен учасник – учень, учитель, батьки, громада – має право голосу. Спільна розробка освітніх стратегій, систем зворотного зв’язку, консультацій з батьками — це усталена практика. Подібні підходи втілюються і в НУШ, однак українська модель має ще

більший потенціал до трансформації, адже перебуває на етапі активного формування і може уникнути тих структурних обмежень, які притаманні «зрілішим» системам.

Українська модель педагогіки партнерства, що реалізується в межах НУШ, демонструє не лише відкритість до міжнародного досвіду, а й власну ідентичність. Її особливістю є:

- глибокий емоційний вимір взаємодії між учасниками освітнього процесу (співпереживання, підтримка, спільне творення середовища);
- виражена орієнтація на особистісний розвиток дитини, а не лише на її академічні досягнення;
- високий рівень гнучкості, що дозволяє швидко адаптувати підходи до різних соціокультурних умов та викликів;
- акцент на зміні педагогічної культури, що передбачає подолання авторитарної моделі викладання.

Проте потенціал цієї моделі потребує підтримки: з боку професійної спільноти, управлінської волі та суспільної згоди. Її розвиток можливий лише за умови глибшого розуміння джерел сили педагогіки партнерства — відкритості до дитини, довіри до вчителя, готовності родини долучатися до процесу як рівноправний учасник. Водночас важливо ідентифікувати бар'єри: недостатню педагогічну підготовку до діалогу, перевантаженість освітнього процесу, стереотипне мислення.

Сучасна освіта потребує нових підходів до взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Одним із таких підходів є педагогіка партнерства, яка базується на принципах гуманізму, співпраці, довіри та взаємоповаги. Це не просто педагогічна стратегія, а цілісна філософія, що передбачає відкритий діалог між учителем, учнем, батьками, адміністрацією та громадою. Щоб ця модель справді працювала, її необхідно цілеспрямовано розвивати і підтримувати в межах кожного навчального закладу.

Формування партнерської культури спілкування не може бути процесом короткотривалим, можна чітко відмежувати такі кроки [1]. Перший крок — це створення умов для щирого діалогу. Учні, вчителі та батьки повинні вміти слухати й чути одне одного. Педагог має виступати не як контролююча інстанція, а як партнер, що підтримує, надихає і допомагає. Для цього варто впроваджувати інтерактивні форми спілкування: круглі столи, зворотний зв'язок у кінці уроків, обговорення успіхів і труднощів у навчанні.

Відкрите управління і спільне ухвалення рішень. Педагогіка партнерства передбачає залучення батьків і учнів до процесу прийняття рішень у школі. Це можуть бути робочі групи, батьківські ради, участь учнів у плануванні навчального процесу, заходів чи навіть змісту окремих уроків. Такий підхід сприяє демократизації шкільного життя й формує відповідальність у всіх учасників.

Підтримка активного батьківства. Батьки не мають залишатися осторонь — вони повинні бути активними партнерами у навчанні та вихованні своїх дітей. Школа може організовувати тренінги, консультації, відкриті уроки, майстер-класи, неформальні зустрічі, де обговорюються актуальні питання навчального та емоційного розвитку дитини.

Індивідуальний підхід до учня. Педагогіка партнерства починається з визнання унікальності кожної дитини. Учні мають право бути почутими, брати участь у виборі тем для проєктів, форматів оцінювання та способів роботи на уроці. Це формує ініціативність, відповідальність і вміння відстоювати власну думку.

Розвиток проактивності вчителів. Важливо, щоб педагоги бачили себе не лише як викладачів, а як менторів і партнерів у навчанні. Їхня ініціативність, творчий підхід до побудови взаємодії з учнями та батьками є основою партнерської моделі. Адміністрація школи має підтримувати такі ініціативи та створювати простір для обміну досвідом між колегами.

Співпраця з громадою. Школа має активно взаємодіяти з місцевими організаціями, закладами культури, бізнесом, громадськими активістами. Спільні проєкти, екскурсії, благодійні акції, участь у соціальних ініціативах розширюють горизонти учнів, сприяють формуванню громадянської свідомості та залученості до життя громади.

Психологічно комфортне середовище. Безпека, довіра та підтримка — основа партнерських стосунків. Важливо, щоб учасники освітнього процесу мали змогу вільно висловлювати свої думки, почуватися захищеними. Регулярна психологічна підтримка, тренінги з емоційної грамотності, конфліктології, ненасильницької комунікації є необхідними для гармонійної взаємодії.

Педагогіка партнерства є не лише складовою освітньої реформи в Україні, а й ключовим чинником її успішного впровадження. Вона базується на взаємоповазі, довірі, співпраці та відповідальності всіх учасників освітнього процесу: учнів, вчителів, батьків, адміністрації та громади. Такий підхід змінює саму філософію навчання – від авторитарної моделі до діалогічної, особистісно орієнтованої взаємодії.

Реалізація ідей педагогіки партнерства в умовах Нової української школи сприяє формуванню демократичного освітнього середовища, у якому дитина відчуває свою значущість, має право голосу та активно залучена до процесу навчання. Партнерські відносини зменшують рівень стресу, посилюють мотивацію до навчання, розвивають ініціативність, критичне мислення та відповідальність.

Українська модель, інтегруючи найкращі міжнародні практики, водночас зберігає свій унікальний фокус – глибоку емоційну та гуманістичну складову. Саме тому педагогіка партнерства повинна не просто залишатися в центрі освітньої реформи, а й стати основою для довготривалої трансформації всієї культури взаємин у школі.

Список використаних джерел

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. / О. Вишневський – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.
2. Журавко С. О. Педагогіка партнерства як один із факторів ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Інтернет ресурс: https://genezum.org/library/
3. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. – Х.: Видавництво «Точка», 2007.
4. Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя. / І. П. Підласий. – Х. : Вид. група «Основа», 2010.
5. Скиба М. В. Краще разом. Що таке педагогіка партнертсва і навіщо вона в НУШ https://nus.org.ua/2019/06/20/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/

Гуменна Людмила,
заступник директора
Кучанського ліцею
Новоушицької селищної ради

Педагогіка партнерства – ключовий компонент формули НУШ

Анотація. *У статті розглядається поняття педагогіки партнерства як одного з основних принципів Нової української школи (НУШ). Аналізуються ключові аспекти взаємодії між учителями, учнями та батьками, визначаються основні принципи співпраці та роль всіх учасників освітнього процесу. Робиться висновок про значущість спільної роботи всіх учасників освітнього процесу для досягнення якісної освіти.*

Ключові слова: *освітній процес, реформування освіти, НУШ, педагогіка партнерства, спілкування, взаємодія, співпраця.*

Реформа освіти в Україні, що втілюється в рамках концепції "Нова українська школа" (НУШ), передбачає кардинальні зміни у підходах до навчання та виховання учнів. Оскільки дитина проводить у школі достатньо багато часу, то необхідно дбати про середовище та атмосферу, у якій вона навчається, соціалізується та розвивається. Одним із головних принципів НУШ є педагогіка партнерства, яка має на меті організувати навчання на засадах дитиноцентризму та індивідуального підходу до кожної дитини. Ця мета досягається за допомогою різноманітних педагогічних методів та інструментів [6].

Партнерський формат співпраці винайшли на заході у другій половині минулого століття та активно впроваджують й сьогодні для покращення якості освіти в Австралії, Іспанії, Канаді, Польщі, Фінляндії, Німеччині, Швеції та інших розвинених країнах. Педагогіка партнерства ґрунтується на цінностях довіри, взаємоповаги та підтримки, доброзичливості. За допомогою педагогіки партнерства у школі створюється атмосфера, сприятлива для повноцінного розвитку індивідуальних здібностей кожної дитини [3].

У сучасній освіті існує багато форм партнерської взаємодії, які сприяють досягненню спільних освітніх цілей (навіть у кризових умовах). Серед них можна виділити:

1. *Партнерство між школою, батьками та учнями:*
- Організація психологічної підтримки для дітей та вчителів.
- Проведення онлайн-консультацій та зустрічей з батьками.
- Забезпечення дітей необхідними ресурсами для дистанційного навчання.
- Проведення спільних заходів (дні відкритих дверей, тренінги, семінари).
- Впровадження індивідуальних освітніх маршрутів за участю батьків.
- Активна участь батьків у прийнятті рішень щодо розвитку школи.

2. *Співпраця між закладами освіти :*
- Обмін досвідом між педагогами різних шкіл.
- Реалізація спільних освітніх проєктів і програм.
- Спільні заходи для учнів (конкурси, конференції, навчальні проєкти).
- Програми обміну для учнів та вчителів.
- Взаємне визнання освітніх сертифікатів та програм.
- Створення онлайн-платформ для координації навчального процесу дітей.

3. *Взаємодія з громадськими та благодійними організаціями:*
- Проведення навчальних та профорієнтаційних заходів.
- Залучення меценатів та спонсорів до розвитку освітніх ініціатив.

- Створення спільних навчальних програм з урахуванням потреб ринку праці.
- Надання гуманітарної допомоги школам і сім'ям учнів.
- Психосоціальна підтримка дітей та педагогів.

4. Цифрове партнерство

- Використання платформ дистанційного навчання для забезпечення безперервного освітнього процесу.
- Залучення міжнародних організацій до фінансування технологічних рішень для українських шкіл.
- Використання онлайн-платформ для комунікації та обміну інформацією між учасниками освітнього процесу.
- Спільне створення цифрового контенту та навчальних матеріалів.
- Використання технологій дистанційного навчання для розширення можливостей освіти.

В Україні педагогіка партнерства з'явилася разом із концепцією Нової української школи. Серед головних орієнтирів НУШ – фокус на дитині. Він реалізується, зокрема, в створенні індивідуальних траєкторій розвитку та покращенні досвіду у школі. Співпраця вчителів та батьків – важлива складова у досягненні цих цілей [8]. Ухвалення концепції Нової української школи перенесло поняття "педагогіка партнерства" зі світоглядних обширів у нормативну площину. В урядових документах вказано, що нова школа працюватиме на засадах педагогіки партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат [3].

Принципи партнерства в педагогіці є такими:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення одне до одного;
- довіра у відносинах та спільна наполеглива праця;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (активність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків – всі учасники навчального процесу мають бути рівноправними);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [4].

Взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу ґрунтується на принципах рівноправності, толерантності, академічної доброчесності, неприпустимості булінгу та психологічного насильства. Дії та поведінка всіх учасників освітнього процесу в шкільному просторі та поза ним ґрунтуються на повазі до прав людини, прав дитини та дотриманні чинного законодавства України.

Співпраця має відбуватись на засадах обов'язковості розгляду пропозицій сторін; пріоритету узгоджувальних процедур; прозорості, відкритості та гласності; обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей; взаємної відповідальності сторін.

Для того, щоби компетентнісний підхід, як ядро НУШ, не лише повноцінно впроваджувався, але й відзначався якісною підготовкою дітей до викликів сучасного світу, необхідно, щоби дії батьків і вчителів у цьому напрямі були синхронними. Якщо згадати формулу НУШ, то принципи педагогіки партнерства дуже важливі для створення сприятливого середовища для навчання та забезпечення орієнтації на особистість учня. Створення освітнього середовища, яке засноване на принципах педагогіки партнерства, – справа не надто складна. Але вона потребує чіткої та цілеспрямованої взаємодії всіх учасників освітнього процесу, а також усвідомлення ними важливості досягнення спільної мети [5].

Взаємодія батьків, учня, педагога і керівника школи - незамінна для формулювання індивідуальних освітніх траєкторій та втілення їх в індивідуальних навчальних планах кожного учня. Така можливість передбачена новим законом “Про освіту” [2]. Законодавство в освіті не надає жодному з учасників освітнього процесу виключного права розпоряджатися іншим і кожного наділяє певними повноваженнями і автономією.

Сутність педагогіки партнерства полягає у взаємодії всіх учасників освітнього процесу, що базується на довірі, повазі та рівноправності. Вона передбачає активне залучення батьків до навчального процесу, зміну ролі вчителя з джерела знань на фасилітатора, а також розвиток учнівської автономії та відповідальності. Учитель у НУШ виступає не лише джерелом знань, а й наставником, модератором та мотиватором. Його головне завдання – створити сприятливе середовище для розвитку критичного мислення, творчості та комунікації в учнів. Для цього педагог має:

- використовувати інтерактивні методи навчання;
- розвивати навички співпраці та комунікації серед дітей;
- підтримувати відкритий діалог із батьками та залучати їх до навчального процесу.

Втілюючи ідеї педагогіки партнерства, вчителю необхідно використовувати в своїй роботі не тільки стандартні методи організації освітнього процесу, але в більшій мірі виявляти ініціативу і будувати навчання і виховання таким чином, щоб дитина була постійно залучена до спільної діяльності. Як інструменти педагогіки партнерства можна використовувати цікаві й захоплюючі розповіді, відверту бесіду, справедливу і незалежну оцінку, заохочення творчих успіхів, особистий приклад, зустрічі з цікавими людьми, спільний пошук рішень, спільні суспільно корисні справи, благодійні акції тощо [4].

Педагогіка партнерства між учнями та вчителем може реалізуватися у наступних форматах взаємодії:

- інтерактивні та гейміфіковані формати;
- дослідна робота у групах;
- пропонування активностей з самоосвіти;
- проєктні активності;
- діалогічні формати;
- стимулювання учнів до формування власної думки;
- використання методів самостійної оцінки та взаємної перевірки учнів.

Успіх педагогіки партнерства неможливий без активної участі батьків. Постає питання: навіщо взагалі залучати батьків до освітнього процесу? Залучення батьків допомагає вчителям досягти мети індивідуалізації та включає такі форми роботи:

- загальне заохочення батьків підтримувати своїх дітей, наприклад, у читанні чи виконанні домашніх завдань;
- залучення батьків безпосередньо до навчальної діяльності дітей;
- інтенсивні програми для родин у кризових ситуаціях. [5]

Батьки повинні не лише контролювати навчання дитини, а й бути його активними учасниками. Згідно з американськими дослідженнями національної асоціації та Національного центру профілактики виключення зі шкіл, активна участь батьків у навчальному процесі впливає на успішність дітей. У школярів, чиї батьки підтримують їх у навчанні, поліпшуються відвідуваність і поведінка, швидше розвиваються соціальні навички. Крім того, дітям легше адаптуватися до змін і ймовірність вступити до ЗВО у них вища [5].

Між батьками та вчителем педагогіка партнерства може реалізуватися у таких форматах взаємодії:

- організація загально шкільних батьківських зборів за участі вибраних представників з кожного класу;
- проведення класних батьківських зборів;

- організація індивідуальних зустрічей вчителів та батьків, що можуть проводитися як регулярно, так і за потреби учасників;
- організація навчального процесу за участі батьків;
- листування онлайн або офлайн вчителів із батьками [7].

Завдяки спілкуванню з батьками вчителі збирають інформацію про кожну дитину в класі. Це дає вчителю шанс бути менш ізольованим. Учителі та батьки можуть взаємно підтримувати один одного у забезпеченні цікавої діяльності та реалізації проєктів дітей, що було б неможливо здійснити лише одному вчителю. Коли батьки відчувають, як позитивно впливають результати вивчення дітей, вони приходять віддячити зусиллям учителя, підказуючи новий шлях впливу. Їх зворушливість породжує нові ідеї та позитивні сподівання вчителя [1].

Нова українська школа передбачає, що учителі разом з батьками утворюють партнерство, у центрі якого знаходиться дитина. Взаємодія між учителем та батьками в рамках педагогіки партнерства включає такі елементи:

- Постійну комунікацію, яка дозволяє оперативно реагувати на будь-які зміни та проблеми (створення чатів чи груп у соціальних мережах та месенджерах, проведення відеобесід).
- Неформальне спілкування (спільне святкування визначних подій та свят, які мають важливе значення для життя дітей та школи,«чайні зустрічі», «фруктові перерви», обміни книжками та іграми).
- Усебічну допомогу й участь батьків у організації та проведенні свят, тематичних та позашкільних заходів.
- Участь батьків у навчальному житті своїх дітей (добровільна допомога під час створення навчальних матеріалів та формування освітнього середовища, обмін життєвим та професійним досвідом) [1].

Завдяки ефективному партнерству між учнями, вчителями та батьками можна досягти таких позитивних результатів:

- підвищення мотивації учнів до навчання;
- створення комфортного середовища в школі;
- покращення рівня взаєморозуміння між учасниками освітнього процесу;
- розвиток навичок самостійності, відповідальності та співпраці у дітей.

Основні виклики, з якими стикаються батьки та педагоги у взаємодії:

- Різні підходи до виховання (батьки можуть мати свої уявлення про дисципліну, навчання та спілкування, які відрізняються від педагогічних методів.
- Низький рівень комунікації (відсутність регулярного діалогу або неправильне інформування може призвести до непорозумінь і втрати довіри).
- Брак часу (і батьки, і вчителі мають завантажений графік, тому знайти час для ефективної співпраці буває складно).
- Емоційна напруга (іноді емоційна прив’язаність батьків до дитини ускладнює об’єктивне сприйняття зауважень чи рекомендацій педагогів).
- Нерівність очікувань (вчителі можуть очікувати більшої підтримки від батьків, тоді як батьки можуть перекладати відповідальність за успішність дитини виключно на школу).
- Культурні або соціальні відмінності (різне бачення ролі школи й сім’ї у вихованні дитини може стати джерелом конфліктів).

Для подолання цих викликів важливо створювати атмосферу взаємоповаги, відкритості та спільної відповідальності. Позитивна комунікація й регулярна взаємодія між школою та родиною значно покращують результати навчання і загальний розвиток дитини. У педагогіці партнерства надзвичайно важлива прозорість та поінформованість усіх учасників процесу. В Україні, як і в інших країнах, де впроваджується концепція партнерства та співпраці, діють онлайн - системи, які дозволяють зареєстрованим закладам освіти вести журнали, додавати домашні завдання та спілкуватися батькам і вчителям про успішність, потреби та складнощі

дитини. Впровадження електронної системи – важливий крок у реалізації концепції педагогіки партнерства, однак він не є вичерпним [8].

Педагогіка партнерства – підхід, що спрямований на розвиток максимально продуктивних і здорових відносин у процесі навчання. Для того, щоб освіта і навчання всім приносили задоволення, варто змінити правила гри і прийняти підхід партнерства замість традиційно авторитарного.

Педагогіка партнерства важлива і незамінна з огляду на те, що:

По-перше, сприяє створенню атмосфери, в якій найкраще розкривається потенціал кожного учня, формується його ініціативність і креативність. А це – один із ключових активів сучасного світу.

По-друге, партнерство задовольняє потребу в значимості і приналежності та зменшує рівень стресу, що, зрештою, допомагає інтелекту працювати ефективніше.

По-третє, такий формат стосунків найкраще готує молодих людей до професійної діяльності і ролі активного громадянина у відкритому світі [3].

Отже, педагогіка партнерства є ключовим компонентом Нової української школи, що забезпечує якісну та сучасну освіту. Співпраця між учителями, учнями та батьками дозволяє створити ефективне освітнє середовище, спрямоване на всебічний розвиток дитини. Саме завдяки взаємодії, довірі та спільним зусиллям можна досягти головної мети НУШ – виховати компетентну, відповідальну та щасливу особистість.

Список використаних джерел та літератури

1. Взаємодія вчителів та батьків на шляху формування в учнів готовності до самореалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: https://conf.zippo.net.ua/?p=296).
2. Закон України “Про освіту” //Законодавчі акти України з питань освіти / Верховна Рада України / Документ 2145-19, поточна редакція від 05.09.2017
3. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/
4. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг.ред. Н.М.Бібік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf
5. Нова школа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf
6. Педагогіка партнерства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : https://vseosvita.ua/l ibrary/pedagogika-partnerstva-23429.html/ (дата звернення:
7. Педагогіка партнерства: як успішно взаємодіяти з батьками [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: https://naurok.com.ua/post/pedagogika-partnerstva-yak-uspishno-vzaemodiyati-z-batkami
8. Що таке педагогіка партнерства: правила сучасного викладання. Автор: Катерина Г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://buki.com.ua/news/shcho-take-pedagogika-partnerstva/

Дзеба Марія,
вчитель початкових класів,
Новоселицького ліцею
Полонської міської
територіальної громади

Педагогіка партнерства: школа довіри та взаєморозуміння

Анотація. *У статті розглянуто педагогіку партнерства як одну з основоположних складових концепції Нової української школи. Зміна взаємодії в освіті — від авторитарної до партнерської моделі, яка передбачає рівноправні стосунки між учнями, вчителями та батьками. Педагогіка партнерства базується на принципах взаємоповаги, довіри, співпраці, діалогу та відповідальності. Особлива увага приділяється практичним аспектам реалізації цього підходу в початковій школі, зокрема методам формування довіри, поваги, відповідальності й підтримки. У статті подано конкретні приклади педагогічної практики, що сприяють створенню безпечного та розвивального освітнього середовища. Впровадження педагогіки партнерства формує компетентну, активну та відповідальну особистість, здатну до саморозвитку і критичного мислення.*

Ключові слова: *педагогіка партнерства, довіра, повага, підтримка, співпраця, спілкування, інновації, технології.*

Одним із ключових принципів нової української школи є педагогіка партнерства – нова модель взаємодії між учнями, вчителями та батьками, побудована на засадах взаємоповаги, довіри, рівності, діалогу та співпраці.

Партнер – від французького partenaire – «співспадкоємець» або - той, хто разом з кимось бере участь в будь-якій спільній діяльності, від латинського partire – «ділити», «отримати частину». Партнер – це учасник взаємодії, здатний до діалогу та спілкування, роботі в команді, дотримується правил ділового етикету та норми співробітництва.

Словопедія визначає партнерство як добровільну співпрацю кількох осіб, фірм, організацій на підставі договорів, якими визначаються права, обов'язки, зобов'язання та відповідальність сторін.

Термін «партнерство» переважно визначається як:

• система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності;

• спосіб взаємодії і взаємин, організованих на принципах рівності, добровільності, рівнозначущості та доповнюваності всіх її учасників;

• організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об’єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в її реалізації;

• спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної із сторін, чітко узгоджені і злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигоди та рівноправності.

Педагогіка партнерства розглядається як

• напрям педагогіки;

• ключовий компонент НУШ;

• форма взаємодії або підхід, спрямований на розвиток продуктивних відносин;

• критерій для оцінки якості освітнього процесу;

• інноваційний педагогічний метод, технологія.

Педагогіка партнерства – включає систему методів та прийомів виховання, навчання на засадах спілкування, взаємодії та співпраці. Вона ґрунтується на ідеях В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі. Проблему використання педагогіки партнерства в українській школі вивчали О. Барабаш, О. Бондаренко, А. Бугайчук, О. Савченко та ін.

На їх думку – це чітко визначена система взаємовідносин, яка організовується на простих, але надзвичайно важливих принципах:

· взаємоповазі та рівноправності всіх учасників освітнього процесу;

· довірливих стосунках та спільній наполегливій праці;

· позитивному та доброзичливому ставленні одне до одного;

· порозумінні та ефективній комунікації задля досягнення спільної мети;

· забезпеченні права вільного вибору та спільних інтересів;

· соціальному партнерстві (добровільності визнання власних обов'язків та обов'язковість їх виконання).

Педагогіка партнерства – підхід, що спрямований на розвиток максимально продуктивних і здорових відносин у процесі навчання.

Для того, щоби освіта і навчання всім приносили задоволення, варто змінити правила гри і прийняти підхід партнертва замість традиційно авторитарного.

Педагогіка партнерства – це демократичний підхід до організації освітнього процесу, у якому всі учасники – вчитель, учень, батьки є рівноправними партнерами. Вона передбачає не лише передачу знань, а формування компетентної, соціально активної, відповідальної особистості, здатної до критичного мислення і саморозвитку.

Початкова школа – це перший і найважливіший етап освітнього шляху дитини. Саме тут формується ставлення до навчання, школа сприймається як друга домівка, а вчитель – як наставник і друг. У сучасних умовах реформування освіти принцип педагогіки партнерства набуває особливої актуальності. Він передбачає рівноправну взаємодію між трьома сторонами: учнями, батьками та вчителями. Така співпраця будується на довірі, взаємоповазі, відкритості й спільній відповідальності. У початковій школі дитина потребує особливої підтримки, розуміння. Тому вчитель виступає не як джерело знань , а як співучасник розвитку, фасилітатор процесу навчання.

1. Основною складовою педагогіки партнерства є довіра. Вона означає впевненість у доброзичливих намірах та чесності іншої сторони. У шкільному середовищі це проявляється у відкритості між учнями й учителями, готовності батьків співпрацювати зі школою. Довіра сприяє створенню психологічного комфорту, знижує рівень тривожності у дітей.

З першого класу знайомлюсь з учнями та їхніми батьками. З перших днів застосовую такі дії:

- пропоную дітям (разом із батьками) намалювати "лист до вчителя" з розповіддю про себе та свої очікування;

- проводжу щоденні "ранкові кола" для емоційного налаштування та відкритого спілкування; застосовую вправу «Крісло автора» де учень сідає у крісло та розповідає щось про себе:

читає або розповідає власний твір (казку, оповідання, вірш);

ділиться думками, переживаннями, історією з життя, розповіді про членів своєї родини, своїх улюбленців;

розповідає про свою мрію, досягнення або цікаве хобі.

Після виступу інші учні можуть поставити запитання або висловити позитивні враження:

«Мені сподобалося, як ти...»,

«Це було цікаво, тому що...»

Дякую учням за сміливість і щирість, підкреслюючи важливість кожної думки.

- Разом з учнями створюємо "Правила класу", «Рутини класу», обговорюючи важливість взаємоповаги;

- встановлюю комунікацію з батьками через щоденні повідомлення з позитивними новинами;

- організовую гру "Я тобі довіряю" з вправами на взаємну підтримку.

Результатом є атмосфера відкритості й безпеки, у якій кожна дитина відчуває довіру й підтримку з боку вчителя та класу.

2. Не менш важливим є формування поважного ставлення як складової педагогіки партнерства.

Кожен учасник взаємодії визнає гідність іншого, приймає його особистість, погляди, цінності. У початковій школі це виявляється у доброзичливому тоні спілкування, рівноправному обговоренні питань, врахуванні вікових та індивідуальних особливостей учнів. Повагу варто плекати з перших днів навчання.

- Звертаюся до учнів на ім'я, з повагою, уникаючи негативних ярликів та порівнянь між дітьми.

- У класі запроваджую практику «Право голосу», де кожна дитина має можливість висловити свою думку без страху бути осміяною або знехтуваною.

- В освітньому процесі використовую ситуації вибору, коли учень має змогу самостійно приймати рішення (наприклад, обрати завдання, спосіб його виконання).

- У роботі з батьками наголошую на важливості позитивного підкріплення й визнання досягнень дітей, навіть найменших. Кожна дитина має можливість оцінити свої дії, обгрунтовуючи їх.

- Під час конфліктів або непорозумінь у класі організовую спільне обговорення ситуації з акцентом на розуміння й прийняття думки кожної сторони, застосовую вправу «Коло вибору».

Такі дії сприяють створенню середовища, де повага є нормою, а учні ростуть упевненими у власній цінності та значущості.

3. Педагогіка партнерства передбачає, що не лише вчитель несе відповідальність за навчання дитини. Учень, учитель і батьки спільно відповідають за процес і результат. Дитина вчиться самостійно приймати рішення, батьки підтримують, а вчитель спрямовує. Такий підхід формує навички самоуправління та співпраці.

- Щотижневе планування: у понеділок разом з дітьми плануємо тиждень: які теми будуть вивчатися, які завдання є обов'язковими, які — за вибором. Діти беруть участь у прийнятті рішень.

- Куточок самостійності: створено місце з інструкціями для самостійної роботи – дитина може обрати завдання та виконати його без втручання вчителя.

- Сімейні проєкти: учні з батьками виконують навчально-творчий проєкт (наприклад, створення лепбуку або досліду, композицій до тематичних свят: «Новий рік», «Різдво», «Весна», «Великдень», створення фотоколажу «Моя щаслива сім'я»). Спільні заходи: підготовка свят, виставок, проєктів, екскурсій до міських бібліотек, музеїв, відпочинку на природі у яких вчитель, батьки і діти виступають єдиною командою.

Метод «дитина — вчитель»: учень має змогу підготувати та провести частину заняття, поділитися знаннями з однокласниками.

Батьківські майстер-класи: залучення батьків до проведення занять з різних тем (хобі, професії, традиції). Родинні ярмарки на допомогу ЗСУ та онкохворим дітям нашої місцевості.

- Спільне рефлексивне обговорення: щоп'ятниці діти разом із вчителем обговорюють, що вдалося за тиждень, що варто змінити, як кожен може покращити результати.

Ці приклади формують у дітей навички відповідальності, планування, командної роботи, а батькам мають змогу активно долучатися до навчального процесу.

4. Усі учасники освітнього процесу мають підтримувати одне одного у складних ситуаціях, під час адаптації, конфліктів чи емоційного напруження. Особливо важливо створити для дитини відчуття "безпечного кола" – місця, де її зрозуміють і допоможуть. Партнерська підтримка будується на турботі, емоційній рівновазі й терпимості.

- Важливе місце займає психоемоційна підтримка учнів. Щоденно виявляю інтерес до емоційного стану дітей, запитую про настрій, створює простір для висловлення почуттів через щоденники емоцій або кольорову шкалу настрою.

- Групові завдання з елементами співпраці. Діти навчаються працювати в команді, допомагати один одному, ділитися знаннями, досвідом. Важливо, щоб такі завдання мали загальну мету, до якої всі учасники прагнуть разом.

- Позитивна комунікація. Демонструю доброзичливий стиль спілкування, використовує «Я-повідомлення», спонукаю до взаємної подяки та підтримки серед учнів.

- Робота з батьками. Залучення родин до вирішення питань емоційного добробуту дитини, індивідуальні бесіди, спільні ініціативи (наприклад, «день добрих справ»).

Такі практики допомагають створити у школі атмосферу єдності, де кожен учасник освітнього процесу почувається прийнятим, важливим і підтриманим. Це, у свою чергу, формує соціально здорове середовище, що сприяє всебічному розвитку дитини.

На перервах діти можуть порозважатися танцюючи під веселу музику, попрацювати над цікавими завданнями або ж пограти цікаві ігри, куплені батьками: «Морський бій», «Кольорові кроки», «Подорож чарівним лісом», «Країни світу», «Склади слово» та інші.

Педагогіка партнерства — це не лише метод взаємодії, а філософія освіти майбутнього. Вона допомагає створити гармонійне середовище, де кожен — учень, учитель, батько чи мати — почувається значущим. Реалізація принципів педагогіки партнерства на практиці вимагає відкритості, готовності до змін і спільного прагнення до розвитку. Успіх дитини значною мірою залежить від взаєморозуміння між учителем і родиною. Довіра, постійна комунікація і спільне планування сприяють ефективному її розвитку.

Висновок. Педагогіка партнерства важлива і незамінна з огляду на те, що:

По-перше, сприяє створенню атмосфери, в якій найкраще розкривається потенціал кожного учня, формується його ініціативність і креативність. А це – один із ключових активів сучасного світу.

По-друге, партнерство задовольняє потребу в значимості і приналежності та зменшує рівень стресу, що, зрештою, допомагає інтелекту працювати ефективніше.

По-третє, такий формат стосунків найкраще готує молодих людей до професійної діяльності і ролі активного громадянина у відкритому світі.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. ISBN 978-966-2432-43-5

2. Скиба М. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. ГО “Смарт освіта” https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/

3. Державний стандарт початкової освіти: [чинний від 2018 – 02 – 21]. Київ, 2018.

4. https://vseosvita.ua/library/pedahohika-partnerstva-kliuchovyi-komponent-formuly-nush-742940.html

5. https://naurok.com.ua/vistup-na-pedagogichniy-radi-pedagogika-partnerstva---klyuchoviy- komponent-formuli-nush-219221.html

Козак Наталія,
вчитель початкових класів,
Красилівська гімназія №1
Красилівської міської ради

Педагогіка партнерства як одна з умов успішної реалізації основних завдань Нової української школи

Анотація. *Педагогіка і партнерство – це сучасний підхід до освіти, який базується на співпраці між учителем, учнем, батьками та громадою. Він передбачає рівноправний діалог, взаємоповагу, спільну відповідальність за навчальний процес і створення комфортного освітнього середовища.*

У Новій українській школі педагогіка партнерства є одним із ключових принципів навчання.

Ключові слова: *партнерство, педагогіка партнерства, особистість дитини, робота з батьками, партнерські стосунки.*

Педагогіка партнерства – напрям педагогіки, що включає собою систему методів і прийомів виховання і навчання на засадах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості.

Одним з ключових компонентів Нової української школи є педагогіка партнерства. В її основі – орієнтація вчителів, батьків на особистісний розвиток учнів, на побудову освітньої траєкторії дитини. Особливо актуальним для педагогіки партнерства є гуманне ставлення педагога до дитини, яке має поєднуватися з повагою до її думок і бажань. Між учителем, учнями і батьками мають встановитися партнерські стосунки, тонка взаємодія на засадах співпраці і співтворчості.

Педагогіка партнерства учителів, учнів і батьків є цілями та прагненнями, добровільними та зацікавленими партнерами, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Педагогіка партнерства набуває важливого значення як вектор гуманного і творчого підходу до кожного учасника освітнього процесу. Новий зміст освіти щодо співробітництва педагогів орієнтує вчителів, батьків на особистісний розвиток учнів, на поважне ставлення до дітей. Актуальність зазначеної проблеми досить очевидна, оскільки школа має ініціювати новий зміст та форми використання педагогіки партнерства, глибше залучати родини до побудови освітньої траєкторії дитини.

Педагогіка партнерства – це простір дитинства, який будується на засадах рівності, діалогу, співпраці, прийняття. Вона є складовою концепції Нової української школи, спрямованої на те, щоб побудувати довіру між школою, дітьми, батьками та суспільством.

Для педагогіки партнерства гуманне ставлення до дитини лежить в основі діяльності педагога, оскільки це не можна замінити жодними технологіями чи освітніми трендами. Це те, що має бути в центрі спілкування не лише між вчителем та учнями, а й у стосунках із батьками, колегами. Освітнє середовище – це та модель, яка формує у дитині певну поведінку. Якщо педагогічний колектив працює на засадах гуманної педагогіки, в таких школах немає проблем з поведінкою дітей, агресією. Освітній процес за педагогікою партнерства не може бути однобоким, тобто лише навчальним, тут має застосуватись комплексний підхід до навчання і виховання. Партнерська педагогіка орієнтує школу на розвиток цілісної особистості.

В цьому контексті проголошується – розбудити, включити до дії внутрішні сили та можливості дитини для досягнення її максимального й повного розвитку.

Головним завданням педагогіки партнерства, в центрі якої особистість дитини, її самобутність, самоцінність, є розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей

дитини, максимальний їх вияв, ініціювання, використання індивідуального (суб'єктивного) досвіду кожної дитини; допомога батьків у самовизначенні та самореалізації, уникнення формування попередньо заданих якостей, формування в особистості культури життєдіяльності.

Базовими принципами партнерства «вчитель-учень», «вчитель-батьки», «учень-учень», «учень-батьки» є усвідомлення єдності цінностей для учнів, та вчителів, а саме: визнання гідності та прав дитини, повага до особистості, доброзичливість, рівність сторін, взаємна підтримка, довіра у відносинах та стосунках, толерантність, позитивне ставлення, діалог-взаємодія взаємоповага, право вибору та відповідальність; принципи соціального партнерства, які означають рівність сторін, добровільність прийняття зобов`язань, обов`язковість виконання домовленостей. Але така школа стане можливою лише за умови відкритого діалогу всіх учасників освітнього процесу.

Партнерство заради успіху дітей

Засади педагогіки партнерства без перебільшення є основоположними для взаємин батьків та вчителя. Адже саме поведінка дорослих, їхні слова та вчинки є для дітей прикладом для наслідування. Вони впливають на світогляд школярів, на сприйняття ними своєї суспільної ролі, на уявлення про значення навчання у нашому житті.

Завдяки такому підходу батьки можуть повною мірою включитися до навчального процесу. Це дозволить визначити спільне бачення траєкторії розвитку дитини, чітко усвідомити права та обов’язки одне одного, мінімізувати загрозу виникнення непорозумінь. Партнерські взаємини між учителем та батьками дають можливість оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми, а саме відстежувати зміни у поведінці дитини, краще розуміти її вподобання та життєві орієнтири.

Рівноправність взаємин між педагогом та родиною учня дозволяє зменшити ризик виникнення конфліктних ситуацій. А якщо суперечності все ж виникнуть, їх завжди можна розв’язати конструктивно, знайшовши компромісне рішення. Така модель взаємодії дорослих неодмінно стане взірцем для школярів. Саме завдяки педагогіці партнерства такі поняття, як толерантність, співчуття та свобода вибору можуть стати основоположними для нашого суспільства.

Співпрацюючи, допомагаємо одне одному

Людина нерозривно пов’язана із соціумом. А його успішний розвиток залежить від дотримання прав і свобод кожної людини. Тож і в школі батьки та вчителі можуть допомагати одне одному краще розуміти інтереси, потреби та можливості дітей. Це дозволить обрати найбільш ефективну модель співпраці та підготує школярів до самостійного життя. Педагоги можуть допомагати батькам відкривати нові таланти школярів, стимулювати їхні інтереси та освітні можливості. А батьки як найперші вчителі дитини, здатні допомогти знайти з нею спільну мову.

Взаємодія між учителем та батьками в рамках педагогіки партнерства включає такі елементи:

- Постійну комунікацію, яка дозволяє оперативно реагувати на будь-які зміни та проблеми (створення чатів чи груп у соціальних мережах та месенджерах, проведення відеобесід).
- Неформальне спілкування (спільне святкування визначних подій та свят, які мають важливе значення для життя дітей та школи).
- Усебічну допомогу й участь батьків у організації та проведенні свят, тематичних та позашкільних заходів.
- Участь батьків у навчальному житті своїх дітей (добровільна допомога під час створення навчальних матеріалів та формування освітнього середовища, обмін життєвим та професійним досвідом).

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими спільниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини. Педагогіка партнерства визначає істинно демократичний спосіб співпраці педагога і дитини, який не відкидає різниці в їхньому життєвому досвіді, знаннях, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість. Сутність педагогіки партнерства полягає в демократичному та гуманному ставленні до дитини, забезпеченні їй права на вибір, на власну гідність, на повагу, права бути такою, якою вона є, а не такою, якою хоче її бачити вчитель.

Стосунки партнерства складаються там, де діти і дорослі об'єднані спільними поглядами і прагненнями. Педагогіка партнерства бачить в учневі добровільного і зацікавленого соратника, однодумця, рівноправного учасника педагогічного процесу, турботливого і відповідального за його результати. Сучасне навчання і виховання учнів вимагає нової педагогічної етики, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага та творче співробітництво вчителя та учня. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Принципово важливою є орієнтація партнерської діяльності вчителя та учня на розвиток творчості – творчої активності, творчого мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах. Основні принципи: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей). Педагогіка партнерства ґрунтується на таких ідеях: – навчання без примусу (Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський, С. Лисенкова, В. Шаталов), що передбачає виключення всіх засобів примусу з арсеналу педагогічних засобів; припускає наявність таких особистісних якостей вчителя, як гуманність, комунікативність, ціннісне відношення до дитини. Крім того вчитель повинен володіти знаннями про дитячу психологію, засади гуманної педагогіки, володіти прийомами мотивації, визнавати пріоритетності суб'єкт-суб'єктної взаємодії у навчальному процесі. Цього можна досягти шляхом знайомства з теоретичними засадами гуманної педагогіки, переглядом уроків педагогів-гуманістів, участю у коуч-тренінгах із суб'єкт-суб'єктною взаємодією; – ідея важкої мети (С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у тому, що перед усіма учнями ставиться складна мета, водночас учитель всіма засобами має налаштувати учнів на її досягнення, вселити в них упевненість у перемозі над труднощами. Передбачає готовність до інноваційної діяльності, що досягається шляхом включення вчителя до роботи у творчих групах, розробленням моделі інноваційної діяльності; – ідея опори (Є. Ільїн, І. Іванов, С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у наданні учням опорних знаків (символів, схем, таблиць, слів тощо) для забезпечення кращого розуміння, структурування, запам'ятовування матеріалу, а також для побудови відповіді. Передбачає вміння вчителя з одного боку – систематизувати й перетворювати інформацію належним чином, з іншого – моделювати; – вільний вибір (Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у наданні дитині свободи вибору у процесі навчання, тобто учень може обирати завдання, здачу, тему твору. Професійна діяльність цілеспрямована на демократичність та скерованість вчителя на розвиток дитини, вміння «контактувати» з учнями є провідною педагогічною умовою ідеї вільного вибору; – ідея випередження (І. Волков, С. Лисенкова, Б. Нікітін, В. Шаталов) дозволяє включати у програму більш

складний матеріал, об’єднувати його в блоки, починати заздалегідь вивчати складні теми, закладати перспективу вивчення теми наступного уроку. Спирається на такі якості особистості педагога, як прогностичність, стратегічне бачення педагогічної діяльності, відповідальність, які супроводжуються здатністю до стратегічного планування; – ідея великих блоків (І. Волков, І. Іванов, В. Шаталов, М. Щетинін) ґрунтується на тому, що у великому за обсягом блоці матеріалу (об’єднання 6 – 10 уроків або тем в один блок) легше встановити логічні зв’язки, виокремити головну думку, поставити та розв’язати проблему. Спрямована на наявність таких якостей особистості педагога: глибоке знання матеріалу, уміння систематизувати, інтегрувати, а також володіти технологією інтеграції змісту навчального матеріалу; – ідея відповідної форми (І. Волков, Є. Ільїн, В. Шаталов) полягає в тому, що урок за своєю формою має відповідати предмету, що вивчається; реалізується через обізнаність, креативність, відкритість, здатність результативно вирішувати творчі завдання, незалежність суджень, спрямованість на творчі досягнення, володіння інтерактивними технологіями. Дана ідея реалізується шляхом розширення знань про педагогічні технології, поглиблення предметних знань, перегляду уроків з використанням інтерактивних технологій, аналізу досвіду вчителів; – інтелектуальне поле класу (І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов, М. Щетинін) передбачає створення загальних життєвих цілей та цінностей у класі, для розвитку здібностей та нахилів, творчості кожної дитини в діяльності; – самоаналіз (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, І. Іванов, В. Караковський, В. Шаталов, М. Щетинін) реалізує ідею колективного аналізу та оцінювання діяльності кожного учня за умови володіння педагогом прийомами рефлексії, емпатії, а також здатності аналізувати та розуміти власні дії, здатності до самопізнання.

Для реалізації принципів педагогіки партнерства в новому Законі України «Про освіту» закладена індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу учня, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду. В учнів та їхніх батьків з’являється можливість обирати для себе види, форми і темпи здобуття освіти, відповідно до потреб і можливостей.

До реалізації ідей педагогіки партнерства (співробітництва) ведуть, зрештою, дві дороги.

По-перше, учитель наближується до дитини за рахунок великої любові й поваги до неї за В. Сухомлинським, віддаючи серце дітям. Слідом за В. Сухомлинським цю дорогу пропонував і відомий грузинський педагог Ш. Амонашвілі. На жаль, не всі педагоги готові до такого стилю стосунків, і далеко не всі діти повірять у свою "рівність" з учителем.

По-друге, дорога розподілу функцій вчителя та учня й організації їхньої співпраці. До функцій вчителя входить ретельно підготувати дитині навчальне завдання, продумати в деталях хід його вирішення різними групами учнів тощо. Функція учня — на добровільних засадах прийняти запропоновану вчителем задачу як свою і самостійно її вирішувати. У такому випадку обидва учасники навчання і виховання — вчитель і учень — рівноправні, вони — суб'єкти діяльності. Ніхто ні над ким не вивершується і не застосовує владу. Так реалізується ідея рівності. Не кожен учитель має достатній запас любові до дітей, але кожен може побудувати навчання так, щоби дитина почувала себе вільною і час від часу забувала, що в класі є наглядач. Цей тип взаємин для навчально-виховного процесу є оптимальним, оскільки з одного боку, він зберігає за вчителем функцію управління, а з іншого — надає учневі можливість діяти самостійно.

Педагогіка партнерства вимагає переосмислення ролі педагога, яка полягає в оновленні професійного мислення й відповідних цілеспрямованих дій: постійному аналізі власної педагогічної діяльності, орієнтованої на самоосвіту; відстеження результативності своєї роботи через систему моніторингу. А саме головне: прийшло

покоління digital native (цифрове рідне) – тобто, це діти, які самі створюють контент для різних каналів. Вони очікують від сучасної освіти більшої самостійності, незалежності і меншої кількості авторитетів. Змінюються і вимоги до вчителя: він сьогодні не ретранслятор, а вчитель – коуч, тренер, фасилітатор. Якщо раніше вчитель лише давав готові відповіді на питання, то нині ця траєкторія змінилась. Сьогодні вчитель допомагає учням сформулювати власні питання, вчить їх правильно ставити й шукати на них відповіді.

Вчитель має робити виклики учням, мотивувати їх добиватися більшого, надихати створювати, тобто виконувати роль тьютора (це той, хто допомагає, індивідуально працює, виявляє освітні запити, планує освітню діяльність, організує рефлексію, проектує наступні кроки в освіті, застосовує методи навчання, заснованих на співпраці, активній участі дитини в навчанні).

Свобода і відповідальність у стосунках між учасниками навчально – виховного процесу лежать в основі нової концепції. Працювати в рамках свободи – один з викликів педагогіки партнерства, які стоїть перед сучасним педагогом. Дуже часто діти сприймають свободу як вседозволеність. Таке сприйняття свободи для дитини не може дати їй нічого корисного. Тому важливо навчити дітей такому слову як «договір». Перевага договору полягає у тому, що його не можна розірвати в односторонньому порядку. У договорі завжди є дві сторони. Через спілкування з батьками, вчителями, вихователями, однолітками ми вчимо дитину домовлятися. Ця навичка надає дитині кращого розуміння того, що є свобода: вона може або конкурувати, або дружити з навпаки розширюється.

Нова українська школа через технології партнерської педагогіки допомагають в реалізації розвитку особистості, створюють умови для її самовираження і саморозвитку, використовуючи такі форми роботи з батьками: родинні свята, сімейні виставки, вечори запитань і відповідей, день добрих справ, відкриті заняття для батьків тощо. Технології і методи партнерства, що заохочують висловлювати власні думки учнів: інтерактивні технології, особистісно орієнтовані технології, науково-дослідні методи, створення проблемних ситуацій, методи самооцінки і взаємоперевірки, метод проектів, діалогічні методи.

Педагогіка партнерства важлива і незамінна з огляду на те, що, **по-перше,** сприяє створенню атмосфери, в якій найкраще розкривається потенціал кожного учня, формується його ініціативність і креативність. А це – один із ключових активів сучасного світу. **По-друге,** партнерство задовольняє потребу в значимості і приналежності та зменшує рівень стресу, що, зрештою, допомагає інтелекту працювати ефективніше. **По-третє**, такий формат стосунків найкраще готує молодих людей до професійної діяльності і ролі активного громадянина у відкритому світі.

Отже, для того, щоб освіта і навчання всім приносили задоволення, варто змінити правила гри і прийняти підхід партнерства замість традиційно авторитарного. Педагогіка партнерства визначає істинно демократичний спосіб співпраці педагога і дитини, який не відкидає різниці в їхньому життєвому досвіді, знаннях, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість

Висновок. Отже, в основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об’єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими спільниками, рівноправними учасниками освітнього процесу і відповідають за результат. Модель взаємодії: партнерство, повага, довіра, рівність відповідальність, добровільність, діти, родина, педагоги, діалог. Концепція Нової української школи сприяє розкриттю та розвитку здібностей і можливостей дитини на основі педагогіки, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками. Адже саме педагогіка партнерства дозволяє нам успішно будувати стосунки з оточуючими, оскільки без взаємодії з іншими людьми, без розуміння своїх та їхніх почуттів неможливо досягти спільних цілей. Діалог і

багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками має змінити односторонню авторитарну комунікацію.

Список використаних джерел

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. / О. Вишневський – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с
2. Катерина Глущенко. Що таке педагогіка партнерства: правила сучасного викладання. Інтернет ресурс: https://buki.com.ua/news/shcho-take-pedagogika-partnerstva/
3. Краще разом. Що таке педагогіка партнертсва і навіщо вона в НУШ. Інтернет ресурс: https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/
4. Журавко С. О. Педагогіка партнерства як один із факторів ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Інтернет ресурс: https://genezum.org/library/
5. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. – Х.: Видавництво «Точка», 2007. – 192 с.
6. Будна Н.О., Походжай Н. Я., Шост Н.Б. Уроки навчання грамоти в 1 класі: Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. 272 с.
7. Програма інтегрованого курсу (навчання грамоти, математики, навколишній світ) / М. С. Вашуленко та ін. Початкова школа. 2001. №8, 27 с.
8. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі. Київ, 2010. 36 с.
9. Варзацька Л.О. Інтегровані уроки рідної мови і мовлення в перших класах загальноосвітніх шкіл. Київ, 2000. 5 с.
10. Закон України «Про освіту». Доступно: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/pro-osvitu-(1).pdf
11. Державний стандарт початкової освіти: [чинний від 2018 – 02 – 21]. Київ, 2018. 1с.
12. Даніліна І. В., Конопельнюк М.В. Тиждень початкової школи: Харків: 2012.176 с.
13. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання/ М. Іванчук. Початкова школа. 2004, №5, с.10-13.
14. Модельна навчальна програма для першого класу та навчально-методичні матеріали // авторський колектив під керівництвом Шияна Р. Б., 2017 р.
15. Наумчук М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі. Тернопіль. 2001, 264 с.
16. Носенко Е.Л. Картина світу як інтегруючий фактор у змісті освіти /Гуманітарні науки. 2001. №2, с.48-59.
17. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Загальна редакція/ Грищенко Михайло та ін. Київ, 2018. 2 с.
18. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. ISBN 978-966-2432-43-5
19. Онищенко О. Робота за ілюстрацією як засіб розвитку зв'язного мовлення першокласників // Урок української мови. 2001. №8, с. 34-35.
20. Артемова В. Історія педагогіки України : Підручник. / В. Артемова – К. : Либідь, 2006. – 424 с
21. .Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. / О. Вишневський – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.
22. Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя. / І. П. Підласий. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 360 с.

Крутенко Ольга,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та
освітнього менеджменту
комунального навчального закладу
«Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»,

Трикутник співпраці: учень, вчитель, батьки у фокусі НУШ (у контексті педагогічних ідей О.А.Захаренка)

Анотація*. У статті розкривається сутність педагогіки партнерства як одного з ключових компонентів реформи «Нова українська школа». Акцентується увага на важливості співпраці між учителями, учнями та батьками як основи для створення якісного освітнього середовища. Аналізується досвід авторської школи Олександра Захаренка з точки зору налагодження партнерських стосунків між учасниками освітнього процесу.*

Ключові слова*: Нова українська школа (НУШ), педагогіка партнерства, освітнє середовище, цінності освіти, родинне виховання, авторська школа Олександра Захаренка.*

Вступ. Реформа «Нова українська школа» поставила перед освітянською громадою України надзвичайно важливу мету: забезпечити якісну, сучасну та доступну освіту, орієнтовану на потреби кожного учня. Одним із ключових компонентів цієї реформи є педагогіка партнерства – принцип, який забезпечує ефективну взаємодію між усіма суб'єктами освітнього процесу – учнями, вчителями та батьками.

Ідея педагогіки партнерства закріплена в низці нормативно-правових документів України, які регулюють освітній процес. Зокрема, Закон України «Про освіту» визначає освіту як процес, що базується на співпраці учасників освітнього процесу. У цьому документі також зазначено, що педагогічні працівники повинні взаємодіяти з учнями, батьками та іншими зацікавленими сторонами. У професійних стандартах «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» та «Вчитель закладу загальної середньої освіти» акцентується увага на тому, що педагогічний працівник має володіти компетентностями для налагодження ефективного партнерства з учнями, батьками та колегами.

Основна частина. Про важливість і актуальність налагодження партнерських стосунків в закладі освіти свідчить той факт, що проблема взаємозв'язку сім'ї, школи і громадськості були і є в центрі уваги багатьох науковців. Зокрема, Софія Русова підкреслювала значення співпраці школи, громади та родини у вихованні дітей дошкільного/молодшого шкільного віку. Крім того, їй належать думки щодо важливості національного виховання та партнерських відносин між батьками та педагогічними працівниками. Виховний потенціал сім'ї високо цінували педагоги які XX століття, зокрема: А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Захаренко. Про значення співпраці батьків і педагогів писали Н. Дерев'янкіна, Г. Дудчак, М. Кудрявцева. Цій проблемі присвячені праці Т. Тарараки, Ю. Кричевської та ін. Надзвичайно важливі питання, по'вязані з проблемами взаємодії та партнерства учасників освітнього процесу, відображено у працях таких дослідниць, як Л. Березівська, Т. Кравченко, Н. Побірченко та інші.

Вагомими є праці І. Беха, який досліджує питання морального виховання та розвитку особистості через партнерські взаємини в освітньому процесі. Варто замислитися над його думкою про те, що «сучасна цивілізація культивує два типи особистості: Его-центровану і Соціо-центровану. На жаль, переважає перша. У

результаті цього не освоюються такі духовні загальнолюдські цінності, як благородство, милосердя, святість, гідність, повага до людини та відповідальність, досконалий розум, творча спрямованість». На наш погляд, подолати цю проблему можливо тільки в тому випадку, коли в закладі освіти будуть панувати партнерські стосунки.

Необхідно враховувати, що партнерство в закладі освіти передбачає взаємодію різних суб'єктів навчального процесу. Зокрема, партнерські стосунки між учителями і здобувачами освіти забезпечуються створенням дружньої та довірливої атмосфери у класі. Педагог має використовувати методи навчання, які враховують індивідуальні потреби учнів і дають можливість кожній дитині висловлювати свої думки і в певній мірі впливати на навчальний процес.

Важливий напрямок діяльності педагогів – сприяння налагодженню дружніх, партнерських стосунків між учнями. Задля цього необхідно формувати навички взаємопідтримки та командної роботи, забезпечувати спільну участь у групових проєктах, дебатах, волонтерських ініціативах тощо.

Ще одна складова освітнього процесу – налагодження партнерських стосунків між учителем і батьками. Це стає можливим, якщо забезпечується регулярна комунікація через зустрічі, батьківські збори, онлайн-платформи, а також завдяки спільному плануванню та обговоренню навчального процесу і залученню батьків до позакласних заходів, проєктної діяльності.

Ключовими цінностями, які визначають зміст освітнього процесу на засадах партнерства, є довіра, взаємоповага, рівноправність і відповідальність, тобто усі учасники освітнього процесу взаємодіють на основі чесності та відкритості. Учні, батьки та педагоги є рівноцінними партнерами, від кожного залежить ефективність навчання і виховання.

Ми визнаємо, що кожен суб'єкт освітнього процесу відіграє важливу роль у формуванні якісної освіти, і жоден з них не повинен залишатися поза увагою. Водночас, у цьому контексті особливий акцент зробимо на взаємодії між батьками та вчителями, оскільки саме їхня співпраця створює сприятливе середовище для навчання й розвитку учнів. Така взаємодія не лише підсилює мотивацію дітей до навчання, а й сприяє формуванню довірливих відносин у шкільній спільноті.

Прикладом ефективної діяльності закладу освіти щодо налагодження довірливих стосунків з батьківською громадою є авторська школа Олександра Антоновича Захаренка, який очолював її з 1966 по 2001 рік. Аналізуючи конкретні приклади тих справ та ідей, які запроваджувалися в Сахнівській школі, можемо з упевненістю стверджувати, що вони є ілюстрацією до Концепції Нової української школи та інших законодавчих документів про освіту:

- здійснювався наскрізний процес виховання, який забезпечувався засобами усіх навчальних предметів та позаурочної діяльності;
- педагогічний, учнівський колективи та батьківська громада були спільниками у виконанні усіх справ, що зміцнювало стосунки між ними;
- принцип дитиноцентризму, на якому акцентує увагу Концепція НУШ, відігравав ключову роль у Сахнівській школі. Освітній процес був спрямований на врахування потреб і інтересів учнів.

Спадщина Олександра Захаренка цікава для сучасних педагогів нестандартними ідеями щодо налагодження партнерських стосунків між суб'єктами освітнього процесу. Він активно включав батьківську громаду в процес виховання школярів, визначаючи родину як одне із найважливіших джерел виховання дітей. Між батьками, підкреслював педагог, має панувати злагода, особливо у питаннях виховання дітей: «Мати й батько – єдина сім'я, в них одна ціль, і дітей мають виховувати спільно, в одну дудочку співати [2, с. 25]». Думку про важливість єдиних вимог батька та матері він повторює у зверненні до дітей: «Пам'ятайте, якщо тато вас

покарав – не біжи під захист мами, якщо ж мама вас пожурила – не користуйся захистом батька» [2, с.25].

Аналізуючи сферу родинних стосунків своїх вихованців, педагог зосереджував увагу на спілкуванні дорослих і дітей, а також братів й сестер. Сімейні, родинні зв'язки спонукають людину піклуватися про своїх близьких, підтримувати їх у складні моменти, приходити на допомогу. У властивій йому щирій та образній манері Олександр Захаренко наголошував, що родина — це найцінніший і найчудовіший дар для людини. Цей погляд відображався й у практичній роботі шкільного колективу, який активно займався створенням родинних літописів. Основною метою цієї роботи Олександра Антонович Захаренко вважав прагнення сахнівських учнів глибше зрозуміти свою родинну історію та її значення: «хто вони, чиїх батьків діти, чи не осоромляться перед своїми нащадками?» [2, с.18].

Підбиваючи підсумки практичної діяльності учнів зі створення родоводів, автор «Енциклопедії шкільного роду» помітив цікаву тенденцію: деякі діти й дорослі почали порівнювати себе не лише з живими представниками старших поколінь, а й з далекими предками, про яких дізналися, здійснюючи кропітку пошукову роботу. Таким чином, дослідження свого роду мало глибоку мету, що складалася з трьох основних аспектів: по-перше, розуміння себе як частини роду – «хто ми»; по-друге, усвідомлення нерозривного зв'язку з предками – «чиїх батьків діти»; і по-третє, формування відповідальності перед прийдешніми поколіннями – «чи не осоромимося перед своїми нащадками».

Такий підхід може бути прикладом для сучасного учительства, перед яким поставлена задача формування української національної ідентичності здобувачів освіти. У педагогічній спадщині Олександра Захаренка питання налагодження партнерських стосунків з батьківською громадою та виховання ціннісного ставлення до сім'ї нерозривно пов'язане з формуванням історичної пам'яті та шанобливого ставлення до історії й держави. Він твердо вірив, що патріотизм бере початок у родині: «Патріотами не народжуються, ними стають у процесі становлення особистості» [3, с. 77]. На його переконання, патріотичні почуття виникають як емоційна відповідь на спільну діяльність школярів, батьків, педагогів. Поєднання емоційного піднесення з корисною, суспільно важливою діяльністю та використання синергетичного підходу сприяли успішному досягненню головної мети — вихованню свідомого громадянина й щирого патріота. Влучними прикладами такої діяльності є будівництво Музею, облаштування Поляни пам'яті та створення Криниці Совісті на вшанування жертв Голодомору. У процесі реалізації цих проєктів учні вели активну пошукову й дослідницьку роботу, брали участь у створенні об'єктів, взаємодіяли з іншими учасниками, відчуваючи натхнення й піднесення від значущості спільної справи. Залучення до подібних ініціатив не лише збагачувало внутрішній світ дитини, а й сприяло формуванню широкого світогляду, розвитку комунікативних здібностей, трудових навичок і поглибленню знань про історію свого краю. Усе це слугувало надійним підґрунтям для становлення патріотичних почуттів.

Партнерство в освітньому процесі – це не просто механізм взаємодії, а й справжній фундамент для створення якісного, збалансованого освітнього середовища. Його основні цінності визначають рівень довіри, відповідальності та ефективності співпраці між усіма учасниками – вчителями, батьками, учнями, представниками громади та бізнесу. Усвідомлення таких принципів дозволяє не лише підвищити ефективність навчання, а й сприяє формуванню суспільства, заснованого на співпраці та взаємній підтримці.

Різноманіття форм співпраці між учасниками освітнього процесу забезпечує покращення якості навчального і виховного процесу й створення комфортних умов для всебічного розвитку дитини.

Основні напрями партнерської взаємодії, які були присутні у Сахнівській школі:

1. Взаємодія між учителем та учнем базувалася на тих самих цінностях, які є наріжними у побудові освітнього середовища. Одним із ключових принципів була спільна відповідальність за результат навчання: учень був активним учасником освітнього процесу, а не лише споживачем знань. Щоб підвищити зацікавленість учнів, вчителі залучали їх до планування уроків, вибору навчальних матеріалів, створення наочних матеріалів тощо. До прикладів форм партнерства між учителями та учнями, які можемо сьогодні активно використовувати, відносимо такі:

- Проєктне навчання – спільна діяльність над дослідницькими чи творчими завданнями, що формує критичне мислення та навички командної роботи.
- Учнівське самоврядування – надання школярам можливості впливати на освітній процес через участь в управлінні та організації шкільного життя.
- Менторство/тьюторство – коли вчитель виступає не лише як викладач, а як наставник, що підтримує учня в навчанні та розвитку.

2. Партнерство між школою та батьками також є важливим елементом освітнього процесу. Активне залучення батьків сприяє формуванню відповідальності, покращує мотивацію учнів та створює сприятливе середовище для навчання. Така співпраця допомагає виховати в дитині цінності, адаптуватися до соціального середовища, засвоювати знання та етичні норми. Для ефективної взаємодії важливими є: постійна комунікація, активна участь у шкільному житті, взаємна повага до інтересів сторін.

3. Співпраця між учнями, яка здійснювалася у школі О.Захаренка. є ще одним вагомим елементом сучасної освіти. Вона не тільки сприяє глибшому засвоєнню знань, а й допомагає формувати соціальні навички, необхідні для майбутнього. Партнерське навчання робить освітній процес динамічнішим, привабливішим і результативнішим.

Найпоширеніші форми взаємодії між учнями:

- Парна та групова робота – виконання завдань у тандемі або команді.
- Наставництво між учнями – допомога менш досвідченим однокласникам.
- Метод «Навчи іншого» – пояснення матеріалу ровеснику.
- Проєктна діяльність – спільна робота над довготривалими ініціативами.

Хоча така взаємодія має багато переваг, вона може супроводжуватись труднощами, як-от: нерівномірний розподіл завдань, конфлікти, різний рівень підготовки тощо.

4. Інноваційні підходи до партнерства: однією з сучасних ідей є створення освітніх тандем-програм, де об'єднують учнів за віком, рівнем знань або навіть регіональною приналежністю:

- «Старший – молодший» – старші учні наставляють молодших.
- «Школа – університет» – студенти педагогічних вишів проводять заняття для школярів.
- «Місто – село» – обмін досвідом між учнями з різних місцевостей.
- «Освіта – бізнес» – школярі співпрацюють з підприємцями, створюючи власні мініпроєкти.

5. Партнерство в початковій освіті теж є дуже важливим. Наприклад, ініціатива «Сімейно-громадський освітній простір» може об'єднати вчителів, батьків, громаду та бізнес з метою створення інтегрованого середовища.

До його складових можуть входити:

- «Батьки як співтворці» – участь у створенні ігор, занять, майстер-класів.
- «Бабусі й дідусі як наставник» – розповіді, казки, ремесла.
- Партнерство з місцевим бізнесом – організація екскурсій, занять на базі підприємств.
- Екологічні ініціативи – створення міні-городів, зон для сортування сміття.
- «Сімейні дні» – зустрічі родин у неформальному форматі.

Такий підхід робить освітній процес живим, близьким до реального життя та максимально орієнтованим на потреби дитини.

Вважаємо за потрібне звернути увагу ще й на таку форму партнерства, як волонтерство. Досвід Сахнівської школи демонструє, що добровільна участь представників громади, батьків, старшокласників або випускників у освітньому процесі чи позашкільному житті закладу є яскравим проявом педагогіки партнерства. Волонтерська діяльність дозволяє не лише залучити додаткові ресурси й досвід, а й формує в учасників освітнього процесу відчуття відповідальності, взаємодопомоги та активної громадянської позиції.

Волонтери можуть бути залучені до організації тематичних заходів, майстер-класів, екоініціатив, благодійних акцій або надання професійної підтримки (наприклад, проведення тренінгів, уроків з ІТ, іноземної мови, правознавства тощо). Така співпраця сприяє формуванню відкритого освітнього простору, де кожен має можливість зробити свій внесок у спільну справу, поділитися знаннями та досвідом.

Волонтерство у школі є важливим інструментом розвитку партнерських взаємин, адже воно ґрунтується на повазі, довірі, рівноправному діалозі та спільних цінностях. Це реальний приклад того, як школа стає не лише освітнім, а й соціокультурним центром громади. Саму цю ідею впроваджував О.Захаренко в своїй школі: батьки були ініціаторами та активними учасниками буквально усіх справ: споруджувати фонтан «Колосок», будували Музей та навчальний корпус для молодших школярів, створювали комплект «Криниця Совісті» в пам’ять про жахливі роки Голодомору. Така діяльність мала величезне виховне значення для учнів Сахнівської школи:

- волонтерство виховувало такі цінності, як добро, співчуття, взаємопідтримку, відповідальність. Для школярів це були не абстрактні поняття, а реальні дії;
- спільна діяльність сприяло розвитку громадянської свідомості. Волонтер — це той, хто не стоїть осторонь, а бачить проблему й шукає спосіб її вирішити. Через волонтерську діяльність учні розуміють, що їх голос і дія важливі, що кожен може змінити світ навколо себе;
- волонтерство – це ефективна платформа для розвитку лідерських якостей, комунікації, роботи в команді. Волонтерство розкриває таланти, вчить організовувати події, шукати ресурси, домовлятися, працювати з людьми різного віку та статусу;
- І найголовніше — це шлях до внутрішньої зрілості. Волонтерство формує гідність, емпатію, силу духу. А такі якості залишається з людиною на все життя.

Висновки та перспективи. Партнерська взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу — ключ до підвищення ефективності навчання й виховання. Досвід свідчить, що активна співпраця підвищує академічні досягнення здобувачів освіти, розвиває соціальні навички, стимулює мотивацію та покращує психологічний клімат у закладах освіти.

Втім, є виклики, які потребують уваги:

- низький рівень зацікавленості батьків у житті школи;
- недостатня підготовка педагогів до партнерської взаємодії;
- відсутність чітких стандартів співпраці.

Майбутні наукові дослідження можуть зосередитися на:

- створенні методик для залучення батьків до партнерської діяльності;
- аналізі ролі цифрових інструментів у комунікації;
- вивченні впливу партнерства на розвиток ключових компетентностей;
- розробці інноваційних підходів до взаємодії в освітньому середовищі.

Таким чином, тема партнерства в освіті залишається надзвичайно актуальною та перспективною для подальших досліджень, що сприятимуть удосконаленню освітньої системи та всебічному розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Бех І., Журба К. Концепція з формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. *Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу:* збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка)/ [редкол.: С.А. Копилов (співголова, наук.ред.), І.Д. Бех (співголова) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. С.3-22.
2. Захаренко О. А. 210 шкільних лінійок. Загальношкільні лінійки, проведені в сільській школі протягом 1998-2000 року : метод. посіб. / О. А. Захаренко, С. О. Захаренко. – Сахнівка, 2002. – 295 с.
3. Слово до нащадків / О. А. Захаренко ; [упоряд. Н. М. Чепурна]. К. : СПД Богданова А. М., 2006. – 216 с.

Сідорчук Тетяна
вчитель початкових класів
Шепетівський навчально-виховний
комплекс №3 у складі
«Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
ім. Н.Рибака та ліцей з посиленою
військово-фізичною підготовкою»
Шепетівської міської територіальної громади

Педагогіка партнерства – шлях до якісної освіти

Анотація. *У статті розглядається педагогіка партнерства, що передбачає взаємодію педагога, батьків та учнів з метою спільного проектування та реалізації навчального процесу в НУШ. Педагогіка партнерства є важливим інструментом для розвитку дитини та формування її цінностей та компетентностей.*

Ключові слова: *педагогіка партнерства, освітнє середовище, батьки та школа.*

Концепція Нової української школи базується на якісно новому рівні побудови взаємовідносин між педагогами, учнями, їхніми батьками та громадськими організаціями. Проблема співпраці сім'ї і школи у вихованні дітей досить складна і багатоаспектна. Насамперед це стосується структури взаємодії, розподілу обов'язків, ролей, завдань і функцій між усіма учасниками навчально виховного процесу, вироблення спільних дій.

Для реалізації принципів педагогіки партнерства в новому Законі України «Про освіту» закладена індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу учня, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду. В учнів та їхніх батьків з'являється можливість обирати для себе види, форми і темпи здобуття освіти, відповідно до потреб і можливостей.

Педагогіка партнерства набуває важливого значення як вектор гуманного і творчого підходу до кожного учасника освітнього процесу. Новий зміст освіти щодо співробітництва педагогів орієнтує вчителів, батьків на особистісний розвиток учнів, на поважне ставлення до дітей. Актуальність зазначеної проблеми досить очевидна, оскільки школа має ініціювати новий зміст та форми використання педагогіки партнерства, глибше залучати родини до побудови освітньої траєкторії дитини.

До реалізації ідей педагогіки партнерства ведуть дві дороги. Учитель наближується до дитини за рахунок великої любові й поваги до неї за В. Сухомлинським, віддаючи серце дітям. Слідом за В. Сухомлинським цю дорогу пропонував і відомий грузинський педагог Ш. Амонашвілі. На жаль, не всі педагоги готові до такого стилю стосунків, і далеко не всі діти повірять у свою "рівність" з учителем.

У концепції розвитку освіти в Україні на період до 2025 року зазначається, що оновлення цілей і змісту освіти, модернізація структури та організації має здійснюватися на засадах партнерської взаємодії. Побудова нового типу освіти повинна бути пов'язана з якісно іншим характером освітніх результатів і значним посиленням практичної спрямованості освіти. В умовах партнерської взаємодій результат навчання розглядається не як сума засвоєної інформації, а як здатність людини ефективно діяти в різноманітних проблемних ситуаціях, застосовуючи досвід успішної діяльності в певній сфері. Отже, педагогіка партнерства сьогодні є стратегічним напрямком розвитку України на шляху модернізації освіти у відповідності з сучасними суспільними запитами і викликами, оскільки саме набуття життєво важливих компетентностей може дати молоді змогу орієнтуватись у соціальних проблемах, постійно зростаючому інформаційному просторі, швидкоплинних змінах ринку праці, подальшому самовдосконаленні протягом життя.

Створення освітнього середовища, яке засноване на принципах педагогіки партнерства, – справа не надто складна. Але вона потребує чіткої та цілеспрямованої взаємодії всіх учасників навчального процесу, а також усвідомлення ними важливості досягнення спільної мети.

Одним з ключових компонентів Нової української школи є педагогіка партнерства. В її основі – орієнтація вчителів, батьків на особистісний розвиток учнів, на побудову освітньої траєкторії дитини. Особливо актуальним для педагогіки партнерства є гуманне ставлення педагога до дитини, яке має поєднуватися з повагою до її думок і бажань. Між учителем, учнями і батьками мають встановитися партнерські стосунки, тонка взаємодія на засадах співпраці і співтворчості [3].

Однією з перших теоретичні і прагматичні аспекти співпраці батьків і школи зв'язала професорка соціології університету Джона Хопкінса Джой Епштейн. Ще 1982 року вона ініціювала низку досліджень, які засвідчили залежність якості освіти від ефективності співпраці батьків, вчителів і адміністрації школи.

1996 року дослідниця разом із послідовниками узагальнила рамкові умови, що включають шість основних типів активностей батьків, що поєднують відносинами партнерства сім'ю, школу та громаду:

- батьківство: сім'ї мають забезпечувати здоров'я та безпеку дітей, створювати вдома середовище, що заохочує до навчання; школи ж повинні забезпечувати сім'ї навчанням та інформацію, щоб допомогти зрозуміти своїх дітей та сприяти їхньому розвитку.
- спілкування: школи мають бути підзвітними родинам і надавати їм інформацію про прогрес у школі та успішність учнів; засоби спілкування мають відповідати культурним особливостям батьків, і процес повинен бути двонаправленим;
- волонтерство: батьки можуть зробити значний внесок у середовище та функції школи; школи можуть отримати максимальну віддачу від цього процесу через створення гнучких графіків, що відповідатимуть таланту і інтересам батьків, потребам студентів, вчителів і адміністраторів;
- навчання вдома: батьки можуть допомагати своїм дітям у діяльності, пов'язаній зі школою, за методичної підтримки вчителів;
- ухвалення рішень: школи можуть дати батькам значущі ролі в ухваленні рішень у школі та допомогти їм максимально використовувати їх; ця можливість

повинна бути відкритою для всіх верств громади, а не тільки для людей, які мають найбільше часу та енергії, щоб витрачати на шкільні справи;

- співпраця з громадою: школи повинні координувати роботу та ресурси громади, бізнесу, коледжів або університетів, а також інших груп для покращення шкільних програм, сімейних практик і навчання та розвитку студентів; школи можуть допомогти сім'ям отримувати доступ до допоміжних послуг, що надаються іншими установами, такими як охорона здоров'я, культурні заходи, послуги репетиторів та програми післядипломного догляду за дітьми.

Психологи із університету Небраска-Лінкольн у 2000-х запропонували кілька орієнтирів для розрізнення партнерської та традиційної моделей школи.

Партнерська орієнтація – чітке зобов'язання працювати разом, щоб сприяти заохоченню навчальних досягнень учнів.

Традиційний підхід – підкреслюється виключно роль шкіл.

Керівник освітнього напряму OECD Андреас Шляйхтер у своїй книжці "Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття" наголошує, що серед молоді, яка відчує, що вони складають частину шкільної громади, набагато більша ймовірність отримати кращі академічні результати й бути більш умотивованими у школі [10].

Дитина проводить у школі понад 800 годин на рік. Це достатньо багато часу для того, щоби дбати про середовище та атмосферу, у якій дитина навчається, соціалізується та розвивається. Педагогіка партнерства має на меті організувати навчання на засадах дитиноцентризму та індивідуального підходу до кожної дитини. Ця мета досягається за допомоги різноманітних педагогічних методів та інструментів [5].

Батьки часто усуваються від процесу навчання дитини, обмежуючись перевіркою щоденника, контролем домашнього завдання та організацією позашкільного часу. Ігнорування школи як осередку розвитку та співпраці може ставатися з різних причин: у когось нема на це часу, а хтось просто не знає, як саме може бути корисним [5].

Побудова міцних підвалин партнерських відносин не може існувати поза здоровою психологічною обстановкою дитини у сім'ї. Тому першим принципом побудови є міцність стосунків із родиною. Важливо налагодити стосунки, перш ніж очікувати, що сім'ї прийдуть на заходи чи будуть працювати в шкільному колективі. Пропонувати можливості треба, адже партнерство без створення міцних стосунків навряд чи збільшить участь батьків. Поліпшення спілкування та міжособистісні взаємодії матимуть найбільше значення з точки зору якості партнерства. Треба приймати рішення та активно підтримувати значущі стосунки з усіма сім'ями, які відвідують шкільний колектив. Це важливий крок. Це рішення брати участь у формуванні позитивних стосунків із сім'єю змінює світогляд і впливає на частоту та характер сімейних взаємодій [1].

З метою координації, організації та впровадження педагогіки партнерства, адміністрація та педагоги освітнього закладу повинні змінювати стиль, форм та методи співпраці з учнями та батьками. Метою цього є залучення всіх зацікавлених сторін до активної діяльності з метою досягнення успішних результатів у навчальному процесі. Вчителі, втілюючи принципи педагогіки партнерства, використовують не лише стандартні методи організації навчання, але також проявляють ініціативу та будують процес навчання і виховання таким чином, щоб дитина завжди була активною учасницею спільної діяльності [7]. Крім того, педагоги плідно працюють над змінною формою спілкування з батьками на основі спільної відповідальності за гармонійний розвиток дітей. Гуманістичний підхід передбачає демократичне та людяне ставлення до дитини, забезпечення її прав на вибір, гідність та повагу, а також право бути самим собою, без примусу відповідати вимогам вчителя. У педагогіці партнерства учень сприймається як добровільний співробітник, однодумець і рівноправний учасник

педагогічного процесу, який турбується та несе відповідальність за його результати [1].

Необхідно проектувати позитивне ставлення до дитини та сім'ї. Використовувати варто стратегії, засновані на силі авторитету, такі як підтвердження компетентності батьків, обмін інформацією та створення відкритого спілкування, що призвело до позитивних результатів у деяких інтервенційних дослідженнях. Необхідно створити відчуття причетності для всіх сімей і зробити своє місце безпечним місцем для дитини, де батьки зможуть поділитися своїм досвідом, думки батьків враховують. Переконатися важливо, що кожна сім'я відчуває, що її приймають, поважають, вислуховують і підтримують.

Варто, щоб в сім'ї панувало вітання та прощання один одного. Не буде зайвим дотримуватися політики «відкритих дверей», коли батьки можуть вільно приходити і відвідувати заклад і свою дитину, коли захочуть або ідентифікують години, коли участь батьків буде найбільш корисною, наприклад, під час вільних ігор, щоб батьки могли взаємодіяти з дітьми, поки вони граються, а особливо в період адаптації до шкільного навчання. Треба приділяти більше часу спілкуванню та обговоренню батькам з дітьми щоденних домашніх справ. Виділяти час, щоб посидіти та чуйно поговорити з батьками та встановити час, щоб сім'я мала можливість відчути поглиблення розуміння та почуття емпатії та інтерпретується батьками як ознака зацікавленості та поваги. Налаштувати штатний розклад таким чином, щоб у присутності сімей був доступний вчитель, який добре знає дітей, який може поговорити з родинами та переконатися, що розклади на кінець дня дозволяють спілкуватися з батьками [9].

Педагогіка партнерства створює рамку для конструктивного діалогу та співпраці між батьками та вчителями, щоби діти були щасливішими, а якість освіти була вищою.

Головними завданнями спільної діяльності навчального закладу і сім'ї з питань вирішення проблем навчання, виховання і розвитку дітей можна виділити наступні: інтеграція зусиль сім'ї і педагогічного колективу в діяльності щодо розвитку особистості дитини; забезпечення участі батьків в організації навчально-виховного процесу і шкільному самоврядуванні; мотивацію батьків до вивчення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з проблем розвитку та виховання дітей; підвищення психолого-педагогічної культури батьків, поповнення арсеналу їх знань, вмінь і навичок виховної взаємодії з дітьми; підвищення відповідальності батьків за виховання дітей, ролі батька у родині; створення системи просвітницької роботи, спрямованої на підвищення правової культури батьків; презентації успішного досвіду сімейного виховання; підвищення рівня профінформованості батьків та їхньої компетентності з проблем формування здорового способу життя, профілактики асоціальної поведінки та поширення шкідливих звичок, репродуктивного здоров'я дітей та молоді, організації змістовного сімейного дозвілля; залучення батьків до виховної роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання; надання психолого-педагогічної підтримки та допомоги проблемним сім'ям [12].

Однією з основ педагогіки партнерства стали такі риси, як позитивне ставлення та доброзичливість. Чи не найголовнішою умовою якості освіти є досягнення позитивного ставлення педагогів до вихованців. Формування такої риси слід здійснювати від системи університетської освіти до підвищення кваліфікації вчителів-предметників. Саме діалог, взаємоповага та взаємодію, що підсилюються довірою та приязним ставленням, і є засадами педагогіки партнерства. Віра в чесність та відвертість вчителя становить довіру учня у спілкуванні з педагогом, лише вчитель, який поважає учня, незважаючи на його рівень навчальних досягнень чи внутрішні характеристики, зможе досягти намічених результатів освітнього процесу. Саме двостороння комунікація «вчитель-учень» має назавжди замінити одностороннє авторитарне позиціонування педагога. Саме школі належить домогтися значнішого залучення учня та його родини до розробки та здійснення індивідуальної освітньої траєкторії дитини.

Також партнерські взаємини між учнями та педагогами важливо налагоджувати, запроваджуючи різні методи та прийоми роботи. Щоб будувати партнерство, важливо правильно використовувати принцип розподіленого лідерства, який передбачає можливість права вибору, відповідальність. Учений Бредфорт-Кохен зауважував: «Лідер повинен вміти продемонструвати вклад кожного члена команди, мотивувати та зробити так, щоб він відчував себе важливою частинкою цієї організації» [6].

Педагогіка партнерства як складова нової української школи неможлива без індивідуального підходу. Учасники освітнього процесу враховують індивідуальні потреби та особливості кожного учня. Вони працюють над створенням сприятливих умов для розвитку кожної особистості з урахуванням її потенціалу та можливостей. Нова українська школа покликана через технології партнерської педагогіки допомогти в особистісному рості й розвитку особистості через взаємну відповідальність. Учасники освітнього процесу беруть спільну відповідальність за результати навчання та виховання. Вони активно співпрацюють у вирішенні проблем, враховуючи потреби та інтереси кожної сторони. Важливим принципом НУШ є правило партнерське оцінювання. Оцінка навчальних досягнень проводиться з урахуванням думки та внеску кожного учасника процесу. Учні беруть участь у самооцінці, взаємному оцінюванні та рефлексії свого навчання, а формувальне оцінювання стимулює навчальний процес, сприяє індивідуалізації навчання, розвиває мета когнітивні навички, забезпечує збалансовану оцінку, підвищує мотивацію до навчання, через формувальне оцінювання учні отримують зворотний зв'язок щодо своїх досягнень та можливостей для поліпшення. Це може підвищити їхню мотивацію до навчання [8].

До реалізації ідей педагогіки партнерства ведуть два шляхи. Перший шлях (прихильниками якого є В.Сухомлинський) базується на безперечній любові учителя до учня, тобто кожен день навчання повинен бути осмислений педагогом як час, коли в учня слід вселяти добро, любов, радість. Незважаючи на оптимістичне звучання, такий підхід не завжди є можливим, не всі вчителі готові до таких партнерських стосунків, а також не всі учні повірять педагогові. Інший шлях, який нам видається більш реалістичним та дієвим, це – шлях розподілу функцій вчителя та учня і організація їхньої співпраці. У роботі вчителя важливо старанно готувати для учнів навчальні завдання та детально продумувати способи їх вирішення в різних групах учнів. У цей час функція учня полягає у прийнятті запропонованого вчителем завдання та його самостійному вирішенні.

В такому випадку обидва учасники навчально-виховної діяльності, як вчитель, так і учень, є рівноправними співучасниками. Не кожен вчитель може мати достатній запас любові до дітей або просто не вміти виявляти свої почуття, але кожен може організувати навчання таким чином, щоб дитина відчувала себе вільною у своїх думках та поглядах, не відчуваючи примусу або влади над собою. Впровадження педагогіки партнерства в освітній процес, особливо в умовах Нової української школи, є більш прийнятною формою навчання [11].

Співпраця між вчителем та учнями є важливою складовою успішного навчання та розвитку, тому важливо ретельно враховувати ролі та функції кожного учасника та ефективно організовувати їхню співпрацю.

Педагогіка партнерства важлива і незамінна з огляду на те, що, по-перше, сприяє створенню атмосфери, в якій найкраще розкривається потенціал кожного учня, формується його ініціативність і креативність. А це – один із ключових активів сучасного світу. По-друге, партнерство задовольняє потребу в значимості і приналежності та зменшує рівень стресу, що, зрештою, допомагає інтелекту працювати ефективніше. По-третє, такий формат стосунків найкраще готує молодих людей до професійної діяльності і ролі активного громадянина у відкритому світі.

Для того, щоб освіта і навчання всім приносили задоволення, варто змінити правила гри і прийняти підхід партнерства замість традиційно авторитарного. Педагогіка партнерства визначає істинно демократичний спосіб співпраці педагога і

дитини, який не відкидає різниці в їхньому життєвому досвіді, знаннях, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість [4].

Засади педагогіки партнерства без перебільшення є основоположними для взаємин батьків та вчителя. Адже саме поведінка дорослих, їхні слова та вчинки є для дітей прикладом для наслідування. Вони впливають на світогляд школярів, на сприйняття ними своєї суспільної ролі, на уявлення про значення навчання у нашому житті.

Завдяки такому підходу батьки можуть повною мірою включитися до навчального процесу. Це дозволить визначити спільне бачення траєкторії розвитку дитини, чітко усвідомити права та обов'язки одне одного, мінімізувати загрозу виникнення непорозумінь. Партнерські взаємини між учителем та батьками дають можливість оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми, а саме відстежувати зміни у поведінці дитини, краще розуміти її вподобання та життєві орієнтири.

Рівноправність взаємин між педагогом та родиною учня дозволяє зменшити ризик виникнення конфліктних ситуацій. А якщо суперечності все ж виникнуть, їх завжди можна розв'язати конструктивно, знайшовши компромісне рішення. Така модель взаємодії дорослих неодмінно стане взірцем для школярів. Саме завдяки педагогіці партнерства такі поняття, як толерантність, співчуття та свобода вибору можуть стати основоположними для нашого суспільства [13].

Сутність педагогіки партнерства полягає в демократичному та гуманному ставленні до дитини, забезпеченні їй права на вибір, на власну гідність, на повагу, права бути такою, якою вона є, а не такою, якою хоче її бачити вчитель. Стосунки партнерства складаються там, де діти й дорослі об'єднані спільними поглядами та прагненнями. Педагогіка партнерства бачить в учневі добровільного і зацікавленого соратника, однодумця, рівноправного учасника педагогічного процесу, турботливого і відповідального за його результати. Сучасне навчання і виховання учнів вимагає нової педагогічної етики, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага та творче співробітництво вчителя та учня. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як форми навчального спілкування, що домінує, спонукання до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Принципово важливою є орієнтація партнерської діяльності вчителя та учня на розвиток творчості – творчої активності, творчого мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах [2].

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими спільниками, рівноправними учасниками освітнього процесу і відповідають за результат. Модель взаємодії: партнерство, повага, довіра, рівність відповідальність, добровільність, діти, родина, педагоги, діалог. Концепція Нової української школи сприяє розкриттю та розвитку здібностей і можливостей дитини на основі педагогіки, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками. Адже саме педагогіка партнерства дозволяє нам успішно будувати стосунки з оточуючими, оскільки без взаємодії з іншими людьми, без розуміння своїх та їхніх почуттів неможливо досягти спільних цілей. Діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками має змінити односторонню авторитарну комунікацію.

Для того, щоби педагогіка партнерства як ядро НУШ, не лише повноцінно впроваджувалася, але й відзначалася якісною підготовкою дітей до викликів сучасного світу необхідно, щоби дії батьків і вчителів у цьому напрямі були синхронними. Якщо згадати формулу НУШ, то принципи педагогіки партнерства дуже важливі для

створення сприятливого середовища для навчання та забезпечення орієнтації на особистість учня.

Упроваджуючи принципи педагогіки партнерства у свою практичну діяльність, педагогу необхідно враховувати, що: шкільне освітнє середовище – це простір дитинства, який будується на засадах рівності, співрозвитку, прийняття; переосмислення ролі вчителя вимагає від нього оновлення професійного мислення і відповідних цілеспрямованих дій: постійного аналізу власної педагогічної діяльності; орієнтації на самоосвіту; відстеження результативності своєї роботи. Педагогіка партнерства визначає істинно демократичний спосіб співпраці педагога і дитини, який не відкидає різниці в їхньому життєвому досвіді, знаннях, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість. А практика соціального партнерства дає можливість сформувати конкурентоспроможну особистість, здатну вибудовувати нові продуктивні відносини з оточенням, проявляти ініціативу, нести відповідальність за прийняті рішення.

Педагогічне партнерство в Новій українській школі є важливим інструментом для створення сприятливого та ефективного освітнього середовища, яке сприяє розвитку кожної дитини та підготовці її до успішного життя у сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Антонюк Т. Дитина - дзеркало сім'ї / Т. Антонюк // Шкільний світ. - 2011. - №2. - С. 1-3.
2. Артемова В. Історія педагогіки України : Підручник. / В. Артемова – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
3. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. / О. Вишневський – Дрогобич : Коло, 2006. – 326с.
4. Журавко С. О. Педагогіка партнерства як один із факторів ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Інтернет ресурс: https://genezum.org/library/
5. Катерина Глущенко. Що таке педагогіка партнерства: правила сучасного викладання. Інтернет ресурс: https://buki.com.ua/news/shcho-take-pedagogika-partnerstva/
6. Кіт Г. Г. (2019). Підготовка майбутніх учителів початкової школи до співпраці з батьками. Нова українська школа в умовах викликів сучасності: збірник тез доповідей І Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11 квітня 2019 року. За заг. ред. Л. В. Задорожної-Княгницької. Маріуполь: МДУ, 29 195-198.
7. Коваленко Є. І. Освітня діяльність і педагогічні погляди С. Русової / Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. – Н. : НДПІ, 1998. – 214 с.
8. Коханова, О. П. (2011). Психологія партнерської взаємодії в освіті: навчальнометодичний посібник. Київ: Вид-во ПП Щербатих О. В.
9. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі» / Л. В. Лохвицька. - Тернопіль : Мандрівець, 2014. - 24 с.
10. Микола Скиба. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ? Інтернет ресурс: https://nus.org.ua/2019/06/20/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/
11. Нова українська школа: організація взаємодії з батьками учнів початкової школи: навчально-методичний посібник. URL: https://lib.imzo.gov.ua/wadata/public/site/books2/navchalnometodychnyposibnyky/dlyapedpraytsivnykiv/Metod-Babko.pdf.
12. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. – Х.: Видавництво «Точка», 2007. – 192 с.
13. Пономарьова С.А. Педагогіка партнерства – ключовий компонент формули НУШ. Інтернет ресурс: https://naurok.com.ua/vistup-na-pedagogichniy-radi-pedagogika-partnerstva---klyuchoviy-komponent-formuli-nush-219221.html

Чорногуб Людмила,
Нагорна Галина,
вчителі початкових класів,
Чепелівської гімназії імені Петра Шемчука
Красилівської міської ради Хмельницької області

Педагогіка партнерства в сучасному освітньому просторі

Анотація. *У статті розглянуто питання про невід'ємну складову Нової української школи — педагогіку партнерства, яка спрямована на те, щоб побудувати довіру між школою, батьками, учнями. Сприяє особистісному розвитку учасників освітнього процесу, становленню їх компетентної особистості, формуванню цінностей, на основі яких виробляються ставлення.*

Ключові слова: *педагогіка партнерства, нова українська школа, педагогіка співпраці, партнерська взаємодія, співробітництво, освітні можливості, учитель, учень, батьки.*

Рух соціальних і культурних змін в Україні сприяє постійному оновленню освітнього середовища та зумовлює появу нових суспільних вимог. Відповідно до потреб освіти та сучасних суспільних вимог реформування вітчизняної освіти потребує позитивних змін у навчанні й вихованні

Найбільш успішними на ринку праці сьогодні є фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими вміннями. Для досягнення злагоди у суспільстві та підвищення ефективність розвитку будь-якої сфери діяльності потрібне співробітництво всіх секторів суспільства. Постійно навчальні установи були і залишаються центрами формування та розвитку інтелектуального потенціалу суспільства, вони відігравали і відіграють важливу роль у взаємодії освітніх, наукових, культурних та інших пов'язаних із освітою суспільних, державних структур.

Одним із важливих шляхів розбудови сучасної освіти є реформа Нової української школи . Яка започаткована з метою модернізації освітньої системи України, створення такого навчального середовища, де діти не лише здобувають знання, а й розвивають навички, необхідні для успішного застосування цих знань у реальному житті [1]. Одним із фундаментальних елементів "формули НУШ" є "Педагогіка партнерства", яка відображає суттєву зміну в освітній філософії та практиці [2]. Актуальність порушеної проблеми підтверджується розвитком освіти в нових соціально-економічних, суспільних умовах, які потребують пошуку та реалізації нових механізмів навчання людини, підготовки конкурентоспроможного фахівця. Саме партнерство є таким механізмом.

Для оптимізації навчального процесу під час реформування української освіти необхідно поглянути на взаємодію між учасниками освітнього процесу крізь призму нових підходів, що передбачають: створення сприятливої атмосфери для співпраці; перехід від передачі педагогом матеріалу, який може бути одержаний із доступних джерел, до активного спілкування з учнями в процесі освітньої діяльності; інтенсифікацію впровадження в освітній процес «активних» методів навчання, які спрямовані на розкриття особистості, розвиток її ініціативності, мотивації до пізнавальної діяльності, що розкрито в чинних нормативних документах системи освіти, а саме: у Законі України «Про загальну середню освіту» та в Концепції «Нова українська школа».

Що ми вкладаємо в поняття «партнерство»?

Етимологія та лексичне значення: партнер – від франц. partenaire – «співспадкоємець» або – той, хто разом з кимось бере участь в будь-якої спільної діяльності, від лат. partire – «ділити», «отримати частину».

Партнер – це учасник взаємодії, здатний до діалогу і внутрішньогруповому спілкуванню, роботі в команді, дотримується правил ділового етикету та норми співробітництва.

Словопедія визначає партнерство як добровільну співпрацю кількох осіб, фірм, організацій на підставі договорів, якими визначаються права, обов'язки, зобов'язання та відповідальність сторін.

Термін «партнерство» переважно визначається як:

- система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності;
- спосіб взаємодії і взаємин, організованих на принципах рівності, добровільності, рівнозначущості та доповнюваності всіх її учасників;
- організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об’єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в її реалізації;
- спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної із сторін, чітко узгоджені і злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигоди та рівноправності.

Педагогіка партнерства визначається як напрям педагогіки, що охоплює систему методів і прийомів виховання та навчання, які ґрунтуються на принципах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості [3]. В її основі лежить комунікація, взаємодія та співпраця між учителями, учнями та батьками, які розглядаються як добровільні та зацікавлені партнери, об'єднані спільними цілями та прагненнями. Усі учасники освітнього процесу є рівноправними та несуть відповідальність за його результати [4].

Ключові принципи, що лежать в основі цього підходу, включають повагу до особистості кожного учасника освітнього процесу. Важливими є доброзичливість і позитивне ставлення у всіх взаємодіях , а також довіра у відносинах між усіма зацікавленими сторонами. Діалог, взаємодія та взаємоповага є основними формами спілкування. Розподілене лідерство передбачає заохочення проактивності, надання права вибору та відповідальності за нього, а також встановлення горизонтальних зв'язків між учасниками. Принципи соціального партнерства, такі як рівність сторін, добровільне прийняття зобов'язань та обов'язкове виконання домовленостей, також є фундаментальними.

Окрім зазначених принципів, педагогіка партнерства також ґрунтується на ідеях навчання без примусу, що сприяє внутрішній мотивації учнів. Важливим є надання підтримки через використання опорних знаків, що допомагають учням краще розуміти та запам'ятовувати матеріал. Надання учням свободи вибору у навчальному процесі, наприклад, у виборі завдань чи тем, також є ключовим принципом. Педагог повинен вміти систематизувати та інтегрувати інформацію, а також створювати спільні цілі та цінності в класі для розвитку здібностей кожної дитини. Заохочується самоаналіз та рефлексія учнів щодо власного навчання [9].

Значний внесок у розвиток ідей педагогіки партнерства зробили такі видатні педагоги, як Василь Сухомлинський, Шалва Амонашвілі, Світлана Лисенкова та Віктор Шаталов.

Формула НУШ являє собою комплексну реформу, ініційовану Міністерством освіти і науки України з метою створення сучасної, орієнтованої на учня та ефективної системи освіти. Головне бачення НУШ полягає у створенні школи, де навчання є захопливим, приємним та забезпечує учнів не лише знаннями, а й необхідними навичками та компетентностями для успішного застосування цих знань у реальному житті [1].

Формула НУШ складається з дев'яти взаємопов'язаних компонентів, які визначають новий освітній ландшафт:

- Формування компетентностей: Акцент на розвитку ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві, навчанні та праці, що виходить за межі простого засвоєння знань.
- Вмотивований учитель: Визнання ключової ролі вмотивованого вчителя, який має можливості для професійного зростання та свободу у впровадженні інноваційних підходів
- Ціннісне виховання: Зосередження на формуванні ціннісних ставлень та суджень учнів, важливих для їхнього гармонійного особистого та суспільного життя.
- Автономія школи: Надання школам більшої самостійності у виборі освітніх програм та організації навчального процесу.
- Трикутник партнерства (учень-учитель-батьки): Встановлення тісної співпраці та взаємної поваги між учнями, вчителями та батьками як ключовими учасниками освітнього процесу.
- Дитиноцентризм: Розміщення учня в центрі освітнього процесу, врахування його індивідуальних потреб, здібностей та інтересів.
- Нова структура школи: Впровадження 12-річної системи шкільної освіти для кращого врахування вікових особливостей учнів.
- Справедливе фінансування та рівний доступ: Забезпечення прозорого та справедливого розподілу державних коштів для надання рівних освітніх можливостей усім учням.
- Сучасне освітнє середовище: Створення стимулюючого та підтримуючого навчального середовища, що включає оновлені приміщення, обладнання та використання інформаційно-комунікаційних технологій. Ці дев'ять компонентів взаємозалежні та синергійно спрямовані на створення цілісного та трансформаційного освітнього досвіду для українських учнів. Успіх НУШ залежить від ефективної та скоординованої реалізації кожного з цих елементів.

Педагогіка партнерства є не просто одним із компонентів формули НУШ, а її фундаментальним принципом, що пронизує всю реформу. Вона послідовно визначається як ключовий елемент, що лежить в основі нової освітньої філософії. НУШ прагне побудувати довіру між дітьми, школами, батьками та суспільством, і педагогіка партнерства розглядається як основний механізм досягнення цієї довіри [8]. Ключовим аспектом цієї інтеграції є переконання, що сім'я повинна бути активно залучена до освітнього шляху дитини, тісно співпрацюючи з учителем, який, у свою чергу, має прагнути до побудови дружніх та підтримуючих стосунків з учнем. Більше того, педагогіка партнерства є важливим критерієм оцінки якості освітнього процесу в рамках НУШ, що підкреслює її значущість у досягненні цілей реформи [12] . Вона також розглядається як важлива підтримка інших ключових аспектів НУШ, таких як сприяння дитиноцентризму шляхом забезпечення освітніх підходів, адаптованих до індивідуальних потреб учнів, та полегшення розробки персоналізованих освітніх траєкторій [7].

Партнерство між учителями та учнями в НУШ спрямоване на відхід від традиційних відносин "влада-підпорядкування" до відносин, що характеризуються взаємною повагою, довірою та розумінням. Учителів заохочують ставати друзями та наставниками для своїх учнів, створюючи сприятливе навчальне середовище. Практична реалізація цього партнерства включає використання інтерактивних та ігрових форматів навчання, заохочення дослідницької роботи в групах, пропонування завдань для самостійного навчання, залучення учнів до проектної діяльності та сприяння діалогу та відкритому спілкуванню. Ключовим аспектом є надання учням можливості формувати власну думку та використання методів самооцінювання та взаємоперевірки для розвитку їхнього критичного мислення та навичок саморефлексії [2].

Партнерство між учителями та батьками вважається вирішальним для забезпечення добробуту дітей та досягнення вищої якості освіти в рамках НУШ. Воно передбачає конструктивний діалог, відкрите спілкування та активну співпрацю. Батьки розглядаються як джерело цінної інформації про характер, уподобання та потреби їхньої дитини, що є важливим для вчителів у пошуку правильного підходу та встановленні довірливих стосунків з учнями. Для сприяння цьому партнерству використовуються різні форми взаємодії, включаючи загальношкільні батьківські збори, класні збори, індивідуальні зустрічі вчителів з батьками, залучення батьків до навчального процесу та регулярне спілкування через онлайн чи офлайн канали. Партнерство між самими учнями також є важливим аспектом НУШ. Заохочуються спільне навчання, взаємна підтримка та групова робота для розвитку навичок командної роботи, спілкування та почуття спільної відповідальності серед учнів. Українські школи, що працюють за стандартами НУШ, впроваджують педагогіку партнерства через різноманітні практичні підходи. Для полегшення спілкування між учителями та батьками, а також для відстеження прогресу учнів та обміну завданнями використовуються онлайн-системи, такі як "Єдина школа". Школи активно організовують загальношкільні батьківські збори для сприяння відчуттю спільноти та спільної відповідальності, а також класні збори для обговорення конкретних потреб та проблем. Заохочуються індивідуальні зустрічі вчителів з батьками для більш персоналізованих дискусій щодо успішності та добробуту учнів [13].

Залучення батьків до навчального процесу відбувається шляхом запрошень до участі в класних заходах, обміну досвідом або допомоги в організації шкільних подій. Це допомагає подолати розрив між домашнім та шкільним навчальним середовищем. Розроблений НУШ "Меморандум про співпрацю" слугує практичним інструментом для шкіл, щоб формалізувати принципи партнерства та встановити чіткі правила спілкування та співпраці між учнями, вчителями та батьками [6].

У контексті інклюзивної освіти педагогіка партнерства є надзвичайно важливою для надання індивідуальної підтримки учням з особливими освітніми потребами. Це передбачає тісну співпрацю між учителями, батьками, психологами та іншими фахівцями для створення інклюзивного та підтримуючого навчального середовищ Впровадження педагогіки партнерства в НУШ пропонує численні потенційні переваги для всіх учасників освітнього процесу. Воно сприяє створенню позитивної та підтримуючої навчальної атмосфери, де кожен учень відчуває себе цінним та має можливість максимально розкрити свій індивідуальний потенціал. Завдяки заохоченню співпраці та спільної відповідальності педагогіка партнерства може сприяти зниженню рівня стресу як для учнів, так і для вчителів, створюючи більш комфортне та сприятливе середовище для ефективного навчання та інтелектуальної діяльності.

Цей підхід сприяє розвитку більш продуктивних та здорових стосунків між учнями, вчителями та батьками, заснованих на взаємній довірі, повазі та відкритому спілкуванні.

Педагогіка партнерства також може покращити емоційний інтелект та самосвідомість учнів, заохочуючи емпатію, спілкування та здатність розуміти та поважати різні точки зору. Для учнів, які можуть мати труднощі у навчанні, цей спільний підхід забезпечує надання більш індивідуальної педагогічної підтримки, адаптованої до їхніх конкретних потреб та стилів навчання.

Покращена комунікація та співпраця між учителями та батьками, що є наслідком педагогіки партнерства, призводять до кращого розуміння загального розвитку дитини та можуть забезпечити більш послідовну та ефективну підтримку як у школі, так і вдома [14].

Крім того, акцент на командній роботі та спільній відповідальності в рамках педагогіки партнерства допомагає учням розвивати важливі навички співпраці та командної роботи, які є надзвичайно цінними в сучасному світі. Спільний характер

педагогіки партнерства забезпечує більш оперативне реагування на виникаючі виклики та проблеми в освітньому процесі, оскільки всі зацікавлені сторони залучені до пошуку рішень.

Нарешті, відкрите спілкування та взаємодія, властиві цьому підходу, сприяють цінному обміну ідеями, досвідом та найкращими практиками між учителями, батьками та навіть учнями, що призводить до постійного вдосконалення та інновацій в освіті. Впровадження педагогіки партнерства в рамках НУШ не обходиться без певних труднощів. Однією з істотних перешкод може бути необхідність для вчителів адаптуватися до нової ролі, яка вимагає більшої автономії та співпраці. Деяким вчителям може бути складно перейти від більш традиційного, авторитарного підходу до такого, де вони є фасилітаторами та партнерами у навчанні. Крім того, учні на початковому етапі можуть неправильно інтерпретувати збільшену свободу та автономію, що пропонуються в партнерському навчальному середовищі, як вседозволеність, що вимагає чітких вказівок та встановлення взаємних домовленостей та обов'язків.

Фундаментальним викликом є зміна глибоко вкорінених традиційних уявлень серед вчителів, батьків та навіть учнів щодо ролей та обов'язків в освітньому процесі. Побудова справжньої довіри та формування культури співпраці може зайняти час та вимагати значних зусиль.

Успішне налагодження партнерських відносин вимагає від усіх учасників розвитку сильних навичок ведення переговорів, активного слухання та конструктивного спілкування. Ці навички можуть потребувати спеціального навчання та розвитку серед усіх зацікавлених сторін. Вчителі, які працюють в рамках педагогіки партнерства, повинні володіти не лише високими педагогічними навичками, а й глибокими знаннями свого предмету та вмінням ефективно інтегрувати його в співпрацюючий та орієнтований на учня спосіб [5].

Хоча впровадження електронних систем та комунікаційних платформ може підтримувати партнерство, важливо розуміти, що технології самі по собі недостатні. Побудова справжніх стосунків та формування духу співпраці вимагають людської взаємодії та відданості основним принципам партнерства [6]. Педагогіка партнерства, що впроваджується в рамках НУШ, являє собою значний відхід від традиційних методів навчання, які історично переважали в українських школах. Традиційні підходи часто характеризувалися більш орієнтованою на вчителя моделлю, де вчитель був головною авторитетною фігурою та основним джерелом знань.

На відміну від цього, педагогіка партнерства наголошує на переході до більш орієнтованого на учня та спільного навчального середовища, де роль вчителя еволюціонує від єдиного інструктора до фасилітатора, наставника та партнера у навчальному процесі. Спілкування в традиційних класах, як правило, було переважно одностороннім, коли вчитель лекційно викладав матеріал, а учні пасивно отримували інформацію. Педагогіка партнерства, навпаки, надає пріоритет діалогу, взаємодії та активному обміну ідеями між усіма учасниками. Традиційні методи часто значною мірою зосереджувалися на механічному запам'ятовуванні та передачі фактичних знань. НУШ, з її акцентом на педагогіці партнерства, надає пріоритет розвитку ключових компетентностей, навичок критичного мислення та здатності застосовувати знання в практичних ситуаціях [11]. Автономія та відповідальність учнів часто були обмеженими в традиційних умовах, де учні відігравали більш пасивну роль у своєму навчанні. Педагогіка партнерства заохочує учнів брати більшу відповідальність за своє навчання через вибір, участь та самооцінювання.

Залучення батьків до традиційної української освіти могло обмежуватися відвідуванням періодичних зборів та контролем домашнього завдання. НУШ, через педагогіку партнерства, прагне залучити батьків як рівноправних партнерів у навчанні їхніх дітей, сприяючи регулярному спілкуванню та співпраці між домом та школою.

Таблиця 1: Порівняння педагогіки партнерства та традиційної української освіти для оптимізації навчального процесу

Характеристика	**Педагогіка партнерства (НУШ)**	**Традиційна українська освіта**
Роль вчителя	Фасилітатор, наставник, партнер	Авторитетна фігура, передавач знань
Роль учня	Активний учасник, співробітник	Пасивний отримувач
Залучення батьків	Рівноправний партнер, активно залучений	Обмежене залучення
Стиль спілкування	Діалог, взаємодія, взаємоповага	Переважно односторонній (від вчителя до учня)
Фокус навчання	Розвиток компетентностей, застосування знань	Передача знань, механічне запам'ятовування
Автономія учня	Висока, заохочується	Низька, часто обмежена
Середовище в класі	Спільне, підтримуюче	Авторитарне, орієнтоване на вчителя
Підхід до дисципліни	На основі домовленостей, відновлювальний підхід	Переважно каральний
Методи оцінювання	Формувальне, само- та взаємооцінювання	Сумативне, контрольоване вчителем

Отже, педагогіка партнерства є життєво важливим та трансформаційним елементом реформи Нової української школи, що являє собою значний крок до більш спільного, орієнтованого на учня та гуманістичного підходу до освіти в Україні. Наголос на побудові міцних партнерських відносин між учителями, учнями та батьками сприяє створенню підтримуючого та залучаючого навчального середовища, яке має потенціал для розкриття повного потенціалу кожного учня, сприяючи не лише академічним досягненням, а й важливому соціальному, емоційному та особистісному розвитку.

Приймаючи принципи партнерства, українська освіта рухається до майбутнього, де навчання є спільною подорожжю, що надає учням можливість стати активними, відповідальними та успішними громадянами у світі, що швидко змінюється. Подальша підтримка та розвиток педагогіки партнерства матимуть вирішальне значення для реалізації повного бачення Нової української школи та сприяння кращому майбутньому для українських учнів.

Список використаних джерел

1. «Нова́ украї́нська шко́ла» - На Урок, accessed April 2, 2025, https://naurok.com.ua/nova-ukra-nska-shko-la-200973.html
2. Нова українська школа - Вікіпедія, accessed April 2, 2025, https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0
3. Доповідь на тему: "Педагогіка партнерства - ключовий компонент формули НУШ", accessed April 2, 2025, https://naurok.com.ua/dopovid-na-temu-pedagogika-partnerstva---klyuchoviy-komponent-formuli-nush-309227.html
4. ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА: - сутність, основні ідеї та принципи, accessed April 2, 2025, https://s4e052c7879aabd3d.jimcontent.com/download/version/1589482632/module/7972408161/name/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%9F%D0%B5%D0%B4_%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-

%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD.pdf
5. lib.iitta.gov.ua, accessed April 2, 2025, https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712150/1/_4.3_%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf
6. Тема 19. Педагогіка партнерства в сучасному освітньому просторі. План. - Moodle, accessed April 2, 2025, https://epkmoodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=43887
7. Педагогіка партнерства - Гімназія №101 ДМР, accessed April 2, 2025, https://gymnasium101.dp.ua/wp-content/uploads/2024/11/pedagogika-partnerstva.pdf
8. Виступ на педагогічній раді "Педагогіка партнерства - ключовий компонент формули НУШ" - На Урок, accessed April 2, 2025, https://naurok.com.ua/vistup-na-pedagogichniy-radi-pedagogika-partnerstva---klyuchoviy-komponent-formuli-nush-219221.html
9. Педагогіка партнерства – основні ідеї, принципи та сутність Педагогі, accessed April 2, 2025, https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/707221/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf
10. Дослідницька робота «ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА: СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ІДЕЇ ТА ПРИНЦИПИ» - На Урок, accessed April 2, 2025, https://naurok.com.ua/doslidnicka-robota-pedagogika-partnerstva-sutnist-osnovni-ide-ta-principi-328374.html
11. Концепція НУШ – Педрада, accessed April 2, 2025, https://oplatforma.com.ua/article/2372-ad-fontes-pro-kontseptsyu-novo-ukransko-shkoli
12. Педагогіка партнерства – Блог методичної комісії вчителів 4 класів міста Шостки, accessed April 2, 2025, http://mkvpk.blogspot.com/p/blog-page_25.html
13. Що таке педагогіка партнерства: правила сучасного викладання - BUKI, accessed April 2, 2025, https://buki.com.ua/news/shcho-take-pedagogika-partnerstva/
14. Методичні рекомендації "Педагогіка партнерства в умовах Нової української школи", accessed April 2, 2025, https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-pedagogika-partnerstva-v-umovah-novo-ukra-nsko-shkoli-285358.html